

Branko Tošović
Funkcionalni stilovi
(Funktionale Stile)

Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz

Bibliografische Information Der Deutschen Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek verzeichnet diese Publikation in der Deutschen Nationalbibliografie; detaillierte bibliografische Daten sind im Internet über <<http://dnb.ddb.de>> abrufbar.

Bibliographic information published by Die Deutsche Bibliothek

Die Deutsche Bibliothek lists this publication in the Deutsche Nationalbibliografie; detailed bibliographic data is available in the Internet at <<http://dnb.ddb.de>>.

ISBN 3-9501485-1-5

tosovic@kfunigraz.ac.at
<http://www-gewi.kfunigraz.ac.at/gralis>

© Branko Tošović, Graz 2002
Alle Rechte vorbehalten

Branko Tošović

Funkcionalni stilovi

Funktionale Stile

Institut für Slawistik
der Karl-Franzens-Universität Graz
Graz 2002

www.k
1994

Ocu Dordü

UVOD	11
<i>Prvo poglavlje</i>	
STILISTIKA. STIL. FUNKCIONALNI STIL	17
Stilistički pravci i metodi	18
Funkcionalna stilistika	23
Funkcionalni stilovi	36
Vanjezički konstituenti	52
Paradigmatika i sintagmatika	72
Tipologija	75
<i>Drugo poglavlje</i>	
STIL KAO INFORMACIJA	81
Informacijska raznorodnost	84
Kodne kombinacije	116
Kvantitet	122
<i>Treće poglavlje</i>	
KNJIŽEVNOUMJETNIČKI STIL	135
Informacija	137
Način izlaganja	144
Leksička struktura	146
Morfološka struktura	151
Sintaksička struktura	166
Slikovita i izražajna sredstva	168
Estetika	187
Estetika umjetničkog postupka	196
Estetizacija	215
Modelovanje	231

Četvrto poglavlje

PUBLICISTICKI STIL	241
Raznovrsnost	245
Informacijska razudenost	246
Kôdno preplitanje	247
Leksička struktura	255
Morfološka struktura	262
Sintaksička struktura	263

Peto poglavlje

NAUČNI ŠTIL	265
Raznovrsnost	266
Naučna področja i mediji	269
Stil naučnika	274
Leksička struktura	281
Morfološka struktura	283
Sintaksička struktura	286

Šesto poglavlje

ADMINISTRATIVNI STIL	287
Dokument	288
Standardizacija i unifikacija	291
Leksička struktura	293
Morfološka struktura	294
Sintaksička struktura	295
Stil sporazuma, dogovora i ugovora	295
Direktivni stil	296
Stil zakonodavno-pravnih dokumenata	298
Stil personalnih dokumenata	300
Korespondencijski stil	305

Sedmo poglavlje

RAZGOVORNI STIL	304
Modifikacije	318
Standardizacija	321
Autor	323
Fonetska struktura	326
Leksička struktura	327
Morfološka struktura	328
Sintaksička struktura	329
Slikovita sredstva	330
Neverbalna sredstva	330
ZAKLJUČAK	321
LITERATURA	325
SKRAĆENICE	437
SUMMARY	449
РЕЗЮМЕ	459
PREDMETNI REGISTAR	471
IMENSKI REGISTAR	485
СОДЕРЖАНИЕ	497
CONTENTS	500

UVOD

0. Kao možda nijedna druga stilistička kategorija, funkcionalni stil (u daljem tekstu FS) predstavlja pojavu za čije je tumačenje potrebno zaći na teren niza lingvističkih i nelingvističkih disciplina. Funkcionalnostilska razgradnja jezika, ta univerzalna osobina svih razvijenih jezika svijeta, toliko je složen i kompleksan fenomen da se parametrima jedne uske naučne oblasti ne može u potpunosti i cjelovito sagledati. Istraživanja se, i pored izražene diferencijacije, sve više okreću integraciji pa nekad nezamislivi spojevi – kao, recimo, književnost i matematika – danas su realnost. Za tumačenje nekih pojava neophodna je integracija više naučnih disciplina, koje, na taj način, postaju kohezioni element. Jedna od takvih pojava su funkcionalni stilovi (dalje F-stilovi).

Stil je jezički fenomen sa vanjezičkom kauzalnošću pa funkcionalnostilska diferencijacija (FS-diferencijacija) jezika ima svoju intralingvistiku i ekstralingvistiku. Sporovi u funkcionalnoj stilistici (F-stilistici) oko toga da li se treba baviti stilom kao (1) jezičkom datošću, (2) jezičkom djelatnošću ili (3) vanjezičkom uslovljenošću možda i nemaju jačeg smisla ako svaki opis FS-raslojavanja i njegovog produkta zaslužuje pažnju bez obzira na to sa kojih pozicija dolazio. Vitalnost jednog naučnog pravca ispoljava se i u tome što traži nove puteve istraživanja, što se modifikuje i grana, što mijenja svoj tok i što se koncentriše na ono što u datome trenutku i na datome stepenu razvoja nauke daje najbolje rezultate. Problem interdisciplinarnih fenomena, kakav je neosporno FS-razgradnja jezika, upravo je u tome što svako vrijeme ističe u prvi plan neki određeni pristup i što to isto vrijeme ponekad rađa ekstremizam, apriornost, elitizam, koji za nauku mogu biti pogubni.

1. Kao naučni pojam, FS je apstraktni makrosistem tipičnih elemenata izlučenih iz sličnih ili podudarnih tekstova (iskaza). U međuprostoru između apstraktnog i konkretnog postoje međusistemi, podsistemi, mikrosistemi i sl., koji predstavljaju niži stepen uopštavanja. FS je, prema tome, naučna apstrakcija do koje se dolazi induktivnim putem.

2. Kao interdisciplinarni problem FS razumijevanje jezika sadrži u sebi više komponenti – informacijsku, filozofsku, estetsku, semiotičku, sociolingvističku, psiholingvističku, logičku, intralingvističku i dr. Fundamentalnim i neprikosnovanim kategorijama oko kojih se do XX stoljeća kretala sva naučna spoznaja (materiji, kretanju, prostoru, vremenu...) pridružila se nova – informacija. Ona je toliko došla do izražaja da predstavlja dominantu druge polovine prošlog stoljeća. O informaciji se govori u matematici, fizici, biologiji, tehnici, ekonomiji, umjetnosti, lingvistici. Kibernetika, kao nauka o opštim zakonima primanja, čuvanja, prenošenja i transformisanja informacije u složenim upravljačkim sistemima (biološkim, tehničkim, društvenim i sl.) važna je za nauku o jeziku iz prostog razloga što se informacija – centralni pojam kibernetike – prenosi, prije svega, jezičkim sistemom znakova. Jezik se diferencira u zavisnosti od karaktera informacije koju stvara određena vrsta ljudske djelatnosti, što dovodi do pojave različitih stilova. F-stilistika mogla bi se nazvati i naukom o načinima prenošenja informacije posebnim jezičkim podsistemima za posebne oblasti čovjekove aktivnosti. Sa ovog aspekta značajno je pitanje kakvu vrstu informacije predaje određeni stil, u kakvome je saodnosu osnovna i dopunska informacija, koliko je zastupljena socijalna, a koliko personalna informacija, da li je informacija potpuna ili djelimična, radi li se o korisnoj informaciji itd. S rezervom treba prihvatiti mišljenje da stilistika, za razliku od teorije informacije, ne proučava kvantitativnu, već kvalitativnu (sadržinsku, semantičku) i funkcionalnu stranu jezičke informacije. Stilistiku interesuju i količinski saodnosi, npr. entropija, redundanca, ekonomija i dr. Pored toga što svaki FS prenosi određenu vrstu informacije, elementi informacijskog sistema (pošiljalac, primalac, kanal, kod, signal, poruka, smetnja, šum) pojedinačno i kompleksno stvaraju specifičnosti u FS-razgrađivanju jezika. Proces prenošenja i primanja informacije toliko je značajan za nauku o stilu da se sada govori o stilistici obrade informacije, stilistici kodiranja i stilistici dekodiranja, i to kao posebnim stilističkim metodima. Pojmovi kao što su kodno prebacivanje, distribucija vjerovatnoće, procedura, filter, prioritet i dr. važni su za otkrivanje baznih svojstava F-stilova, njihovih podstilova i žanrova.

3. Od filozofskih problema za FS-diferencijaciju jezika značajan je gnoseološki aspekt, odnosno pitanje spoznaje i njeno pretvaranje u jezički znak. Ovo se na određen način veže za prethodni aspekt, jer spoznaja nastaje na bazi informacije, a informacija predstavlja odraz nastao u procesu spoznaje. U stvari, svaki FS prenosi određenu vrstu spoznaje, ali svaka vrsta spoznaje ne izgrađuje i način izražavanja koji bi se nazvao FS, već je jedan stil u službi više vrsta spoznaje (imamo u vidu osnovne oblike društvene svijesti ili spoznaje kao što su nauka, politika, pravo, moral, umjetnička ili estetska spoznaja, filozofija, religija, ideologija). Samo su neke od djelatnosti tako jasno izgradile jezički izraz da se mogu izdvojiti zasebne funkcionalne vrste, dok ostale nemaju toliko izdiferenciran kôd. Za analizu gnoseološke osnove F-stilova važne su temeljne postavke teorije spoznaje, recimo teza o tome da je jezik neposredna stvarnost misli, da je

on oblik izražavanja saznanja, da je saznanje društveno uslovljeno, da je osnovna funkcija svakog saznanja spoznaja, odnosno odražavanje objektivnog svijeta i samoga čovjeka itd. Od svih vrsta spoznaje dvije su osobene: naučna i umjetnička. One se prenose polarnim F-stilovima – naučnim (NFS) i književnoumjetničkim (KFS).

4. Svaki FS sadrži estetsku komponentu. Estetsko u F-stilovima podrazumijeva (1) estetsko kao aktivnost i (2) estetsko kao produkt. Estetska aktivnost predstavlja emocionalno odražavanje stvarnosti pa se kao takva ograničava (uglavnom) na KFS, dok se estetsko kao produkt odnosi na sve stilove. Estetska spoznaja nastaje na bazi estetskog osjećanja, te nije ništa drugo nego emocionalna reakcija na vanjsku pojavu. Ta reakcija ne može biti tipično obilježje naučnog ili administrativnog stila (AFS), niti mnogih žanrova publicističkog stila (PFS), ali je zato ona dominantna umjetničkih tekstova. U stvari, svrha umjetnosti upravo je u tome da u procesu percipiranja primalac ne ostane ravnodušan, već da se u njemu pobude osjećanja, da se izazove reakcija – pozitivna ili negativna. Stoga je za tumačenje ovih fenomena od značaja analiza kategorije objektivnog i subjektivnog. Kada je u pitanju estetsko kao produkt, F-stilovi imaju svoj podjeljak na skali slikovitosti, izražajnosti, plastičnosti itd. Oni odražavaju određenu tačku gledišta, perspektivu, imaju kompoziciju, ritam, mjeru, proporciju, simetriju, harmoniju. A sve to ulazi u osnovnu estetsku kategoriju – kategoriju lijepog, bez koje ne može nijedan oblik izražavanja. Ako uzmemo u obzir činjenicu da stil sadrži u sebi tri komponente: psihološku (emocionalni stav u stilu), funkcionalnu (uloga stila) i pedagošku (ljepota, uzornost stila), očigledno je da je za ovu posljednju od posebnog značaja estetsko kao produkt, odnosno značajne su osobine koje mogu i treba da krasi svaki stil (tačnost, logičnost, pravilnost, jednostavnost, jezgrovitost, bogatstvo, umjesnost upotrebe i sl.).

5. F-stilovi predstavljaju određen tip znakovnog sistema jezika. Oni nastaju u trouglu designator (oznaka) ↔ designat (označeno) ↔ referent, imaju svoju semantiku, sintaktiku, pragmatiku. Jedan od semiotičkih aspekata F-stilova je tip znakovnosti – da li se radi o prostom ili složenom znaku, o estetskom ili neutralnom znaku i sl. Bitno je, u stvari, kakav tip znakovnog sistema izgrađuju pojedine vrste ljudske aktivnosti (umjetnost, jurisdikcija, nauka, mediji, svakodnevna komunikacija). Za F-stilistiku relevantan je odnos centra i periferije (centar čine stalne, nepromjenljive osobine, a periferiju varijabilne vrijednosti). Recimo, za NFS i AFS periferija će biti u sjenci centra, dok u KFS i razgovornom stilu (RFS) centar jezičkog znaka znatan prostor ustupa periferiji. Jedno od najinteresantnijih pitanja u semiotici F-stilova jeste kombinovanje i miješanje znakovnih sistema. Poznato je da jezičku komunikaciju prate, dopunjavaju, preciziraju neverbalni znakovni sistemi: grafički znaci (matematički, logički, fizički, hemijski i sl.), muzički zvuci, mimika, gestovi i sl. Uz gotovo svaki FS ide neki vanjezički znakovni sistem, odnosno on se nadovezuje na jezički i čini jedinstvenu,

organsku cjelinu. Tako je sastavni dio NFS crtež, formula, skica, grafikon, tabela, AFS unificirani šabloni, PFS fotografija i karikatura (štampa), muzički zvuci (radio), živa slika (televizija i kino), RFS gestovi, intonacija i sl. KFS je u suštini monosemiotički sistem, jer u njega rijetko dopijevaju drugi znakovni elementi (međutim, u reprezentaciji sadržaja koji nosi ovaj stil, u njegovim egzistencijalnim formama, semiotička jednodimenzionalnost pretvara se u polidimenzionalnost – up. recitaciju pjesme, izvođenje pozorišne predstave i sl.). U njima je relevantan karakter interakcijskih odnosa jezičkih i nejezičkih znakovnih struktura, primarnost jednih i sekundarnost drugih, bitne su njihove prostorne i vremenske dimenzije.

6. FS-diferencijacija jezika predstavlja samo jednu vrstu sveukupnog raslojavanja jezika. Neosporno je da je FS-razgradnja jezika najsloženija i najšira vrsta razuđenosti jezika, a da sve druge odlikuje izražena ograničenost. FS stupa u opoziciju i korelativne odnose sa idiolektom, sociolektom, jezikom polova, jezikom starosnih grupa itd. Jedno od najinteresantnijih pitanja svakako je prebacivanje sa jedne vrste diferencijacije na drugu. Na ovoj ravni osnovni su sljedeći tipovi: 1. bilingvarno prebacivanje (prelazak sa jednog jezika na drugi), 2. monolingvarno prebacivanje (prelazak sa potkoda **A** na potkod **B** u okviru istog jezika). Monolingvarno prebacivanje sadrži dva tipa: a) prebacivanje u okviru iste diferencijacije jezika (u teritorijalnoj dijalekt ↔ dijalekt, u funkcionalnostilskoj FS ↔ FS, u socijalnoj žargon ↔ žargon itd.), b) prebacivanje u okviru različitih diferencijacija (npr. dijalekt ↔ žargon, književni jezik ↔ dijalekt). U vezi s tim, F-stilove ima smisla razmatrati sa aspekta prebacivanja u okviru same FS-diferencijacije jezika, dok je manje bitna analiza prebacivanja sa FS-raslojavanja na drugu vrstu diferencijacije zato što F-stilovi sadrže sve ono što sadrže tipovi drugih razgradnji, npr. nema potrebe razmatrati prelazak sa NFS na žargon, jer to nije prelazak u okviru različitih diferencijacija jezika (FS-diferencijacija ↔ socijalna diferencijacija), već u okviru jedne – funkcionalnostilističke (NFS ↔ RFS). Na skali prebacivanja postoji ono što je potpuno realno, manje realno, realno i nerealno. U sociolingvističku oblast F-stilovi ulaze svojom normativnom stranom. Tu je najbitniji odnos standardnojezičke i stilističke norme (koja ima dva dijela: funkcionalnostilističku i ekspresivno-stilističku). Osnovna razlika između jezičke i stilističke norme je karakter i stepen obaveznosti. Na ovome planu važni su ekstralingvistički faktori koji utiču na pojavu F-stilova.

7. U osnovi F-stilova leži način mišljenja kao posredovane i uopštene spoznaje svijeta. Diferencijaciju mišljenja prati diferencijacija jezika. U F-stilovima vidovi mišljenja (predmetno, slikovito, apstraktno), oblici mišljenja (pojam, sud, zaključak) i misaone operacije (poređenje, analiza, sinteza, uopštavanje, apstrakcija, konkretizacija) različito se manifestuju, i nastaju osnovne karakteristike stilova, npr. apstraktnost jednog i konkretnost drugog. Od spoznajnih procesa za neke F-stilove značajna je mašta, prije svega za KFS. U ovakvoj analizi ne mogu

se mimoći psihički procesi, posebno emocije. Emocionalna komponenta u stilu je toliko značajna da se ponekad izdvaja kao centralna. Jedni stilovi imaju veći, a drugi manji stepen emocionalnosti ili je, pak, uopšte nemaju (KFS i AFS u tom pogledu stoje na suprotnim pozicijama).

8. Postavka da je stil komunikacija odražava realnost odnosa u trouglu teorija komunikacije ↔ psiholingvistika ↔ lingvostilistika. Ta postavka u prvi plan ističe interakciju stila, jezika i komunikacije i, možda, najviše je značajna za F-stilistiku.

Na psihološke i psiholingvističke elemente F-stilova neposredno se nadovezuju logički: stilovi imaju logiku nastajanja, logičke operacije i logičke komponente.

9. Kao čisto lingvistički fenomen FS-diferencijacija obuhvata sljedeća pitanja: 1. FS-raslojavanje jezika kao opštelingvistički problem, 2. F-stilovi i lingvistički pravci, 3. F-stilovi kao jezičke stratifikacione strukture (fonetsko-fonološke, leksičko-semantičke, morfološke, sintaksičke), 4. F-stilovi kao globalni tekstovi. U opštoj teoriji jezika F-stilovi imaju svoje mjesto i kao izolovana pojava i kao element opštelingvističkih fenomena. S druge strane, ponekad je prije tumačenja stilova potrebno neke stvari razjasniti na opštelingvističkom planu. Na primjer, da bi se utvrdilo jesu li F-stilovi fenomeni jezika ili govora, o čemu se još uvijek vode polemike, neophodno je da teorija jezika dadne odgovor na pitanje šta je jezik, a šta govor. Ista je stvar sa funkcijama jezika i sličnim pitanjima. Pošto prava proučavanja F-stilova počinju tek od 30-tih godina XX vijeka, o odnosu FS-raslojavanja jezika i lingvističkih pravaca može se govoriti samo u periodu koji počinje tim godinama. U njemu je dominirao jedan pravac – strukturalizam. Svaka strukturalistička škola sadrži ponešto bitno za F-stilistiku: u danskom strukturalizmu to je teorija konotacija, u češkom funkcionalni pristup, u američkom odstupanje od norme, u ruskom isticanje postupka itd. U dosadašnjim proučavanjima F-stilova kao intralingvističkih sistema dominirala je analiza po različitim jezičkim nivoima. To bi se sada moglo nazvati klasičnom funkcionalnom stilistikom. Na ovaj način posebno su dobro proučeni neki FS, kao NFS i KFS.

10. Razvojem tekstualne lingvistike dat je moćan stimulans proučavanju F-stilova kao načina strukturiranja jezičkih sredstava u širim kontekstualnim cjelinama. F-stilovi kao globalni tekstovi imaju svoj izbor (osu selekcije), principe organizacije (osu kombinacije, načine ulančavanja, kompoziciju, horizontalnu i vertikalnu organizaciju, sukcesivnost, linijski kontinuitet, koheziju i dr.). Svaki se stil bazira na određenom načinu izlaganja (opisivanju, pripovijedanju, rasuđivanju...), ima svoj kontekst, svoj podtekst. Tu je svakako najvažniji kompozicioni plan, koji se realizuje primjenom odgovarajućih postupaka, različitih od stila do stila. Prevareno očekivanje, očuđavanje, aktuelizacija, intelektualizacija,

automatizacija, deautomatizacija, nabiranje, nagomilavanje, detaljizacija, gradacija, poređenje – neki su od konstruktivnih postupaka u strukturiranju F-stilova kao globalnih tekstova.

11. F-stilistika samo je jedan od stilističkih pravaca, koji ne isključuje druge, niti je sa njima u suprotnosti. Naprotiv: svi se oni prožimaju i dopunjuju pa, s jedne strane, F-stilistika tumači ono što nije funkcionalnostilističko, a, s druge, ostali stilistički pravci na svoj način rasvjetljavaju prirodu F-stilova. O njima se govori u opštoj, sinhronijskoj i dijahronijskoj, teoretskoj i praktičnoj, kontrastivnoj stilistici i dr., te se nameće zaključak da je FS-diferencijacija univerzalni stilistički fenomen.

STILISTIKA. STIL. FUNKCIONALNI STIL

*Stil je u jeziku – jezik je u čovjeku
– čovjek je u društvu.*

0. Ako bismo tražili neku oblast koja u nauci o jeziku zauzima osobeno mjesto, oblast u kojoj je još uvijek štošta sporno i u kojoj će diskusije o suštinskim pitanjima trajati još dugo, kazali bismo da je to lingvostilistika. Istorija ove discipline toliko je složena da bismo je mogli nazvati hodom po mukama. Iako je „u sistemu lingvističkih nauka stilistika najstarija, pošto vuče svoje korijene iz duboke antike“ (Brandes 1971: 6), ona i u najnovije vrijeme mora da dokazuje opravdanost postojanja. Stilistika je imala tu sudbinu da je počev od antičkoga doba pa sve do kraja XVIII stoljeća bila sastavni dio retorike, a o stilistici u pravom smislu riječi moglo bi se govoriti tek od druge decenije prošlog vijeka. Odgovor na pitanje zašto je ova stara naučna disciplina toliko mlada može se tražiti u predmetu proučavanja i odnosu lingvostilistika ↔ srodne jezičke discipline. Naime, sve su druge lingvističke oblasti od samoga nastanka imale stabilan i kontinuiran razvoj, prvenstveno zbog toga što su pokrivale jasno određenu jezičku materiju: leksikologija se bavila i bavi najmanjom komunikativnom jedinicom – riječju, fonetika glasom, fonologija fonemom, morfologija strukturom riječi, sintaksa, prije svega, sintagmom i rečenicom. Ako je stilistika dio nauke o jeziku, šta je onda za nju ostalo? Odgovor je dvostruk – ništa i sve. I doista, oko toga „ništa“ i „sve“ lomila su se koplja jezikoslovaca. Tako je Jan Rozvadovski pisao: „Stilistika je – prema predmetu svome – potpuno neodređena, čemu se ne treba mnogo čuditi; jer ako pokušamo da činjenice razumemo, od nje gotovo ništa ne ostaje.“ (prema: Belić 1935: 133). Na to će nešto kasnije odgovoriti Ž. Maruzo: „Ja sam uveren da [...] g. Rozvadovski ima pravo kada govori da je stilistika – prema predmetu svome – neodređena. Ali nije nedostatak stilistike što je nigde nema, već naprotiv – što je svugde ima.“ (Belić 1935: 133). Već ova dva stava pokazuju u čemu je problem: stilistika nikada nije imala, niti će imati jezički nivo kao isključivo svoj objekat istraživanja. To

je, čini se, osnovni razlog što stilistika dugo u lingvistici nije zauzela ono mjesto koje joj je pripadalo. A zauzela ga je tek onda kada je shvaćeno da stilistika treba da proučava iste elemente u strukturi jezika koje proučavaju leksikologija, fonetika/fonologija, morfologija, sintaksa., ali sa drugog aspekta: sa stanovišta funkcionisanja njihovih jedinica u govoru i ekspresivne vrijednosti. Osnovna razlika između lingvistike, s jedne strane, i leksikologije i gramatike, s druge, jeste u tome što se posljednje bave strukturom jezika, a stilistika proučava funkcionisanje strukture jezika. Dok leksikologija i gramatika govore o tome šta postoji u jeziku, stilistika ukazuje na to kako i gdje funkcionišu sredstva datog jezika. „Gramatika sadrži u sebi stvari opšteobavezne, a stilistika govori: može tako i može ovako, jedno je bolje, drugo je lošije.“ (Tomaševski 1959: 13). Lingvistika nije nikakva suprotnost navedenim disciplinama, već je njihov prirodan nastavak: ono čime se one bave stilistika dalje razrađuje na drugom planu.

1. Stilistički pravci i metodi. Što je stilistika stoljećima bila u sjenci retorike, što dugo nije mogla da se razvije u samostalnu naučnu disciplinu, nije toliko čudno koliko je neobično ono što se dogodilo u kratkom periodu postojanja „prave“ stilistike. Naime, stilistici je bilo potrebno svega nekoliko decenija samostalnog razvoja da se konsoliduje i učvrsti status te da u još kraćem vremenskom razmaku razvije toliki broj pravaca i metoda da je došlo do prave „stilističke eksplozije“. Vjekovno zanemarivanje mnogih stilističkih problema, usko gledanje na stil i uopšte na većinu stilističkih kategorija, neproučenost fundamentalnih pitanja, predmetna širina i izuzetna važnost oblasti koju pokriva davali su osnova da se stilistika nazove naukom budućnosti. Promjene u XX stoljeću, posebno pojava novih vidova naučne spoznaje, kakve su, recimo, kibernetika i teorija informacija, uz neizmerno proširivanje komunikacijskih veza i odnosa i uz sve veću razgranatost ljudske aktivnosti, išle su na ruku stilistici, tačnije njenoj metodološkoj raznolikosti. Doda li se tome lingvistički i književni pluralizam (započet 20-tih godina XX vijeka), koji je za sobom povukao i stilistiku, dobili se osnovni elementi za objašnjenje stilističkog buma.

2. U samoj stilistici desio se niz događaja koji je imao odlučujući značaj za njen razvoj.

3. Ako bismo mnogobrojne stimulanse za razvoj stilistike svodili na osnovne, opredijelili bismo se za 1909, 1929. i 1954. godinu. Prvi datum može se nazvati godinom rađanja moderne stilistike, a vezan je za izlazak „Francuske stilistike“ Šarla Bajija (Bally 1909). On je u njoj istakao koncepciju stilistike, koncepciju nastalu kao reakcija na Foslerovu i Špicerovu stilističku školu, u kojoj je poistovećen književni jezik s jezikom umjetničke književnosti. Bajijeva koncepcija predstavlja teoriju o afektivnim jezičkim sredstvima. Njome su udareni temelji deskriptivnoj stilistici, stilistici resursa – jednom od najvitalnijih stilističkih pravaca, u čijem su centru pažnje ekspresivna jezička sredstva, stilistička obojenost i stilističko značenje. Baji je posebno ukazao na značaj sinonimije, što će kasnije prerasti u postavku

da je to centralni problem stilistike¹. Stoga se u njegovoj teoriji stilistike nalaze osnovi za paradigmatsku stilistiku, o kojoj se u posljednje vrijeme češće govori (Panov 1962: 403, Skrebnejev 1975). Najzad, time što je istakao važnost socijalnog i psihološkog aspekta u jezičkoj komunikaciji, Baji je jedan od onih koji je među prvim naznačio put za proučavanje F-stilova. Međutim, u gledanju na neka stilistička pitanja, zauzeo je ekstremnu poziciju, što je moglo destimulativno djelovati na pojavu i razvoj drugih stilističkih pravaca i metoda istraživanja. To se, prije svega, odnosi na mišljenje da stilistika ne može biti istorijska nauka. Zbog dugogodišnjeg snažnog uticaja te koncepcije usporeno je zasnivanje posebnog stilističkog pravca – dijahronijske (istorijske) stilistike, koja tek u posljednje vrijeme dobija veći broj pristalica.² Od svih Bajijevih pogleda možda je najmanje imao odjeka onaj koji je isključivao KFS iz stilistike i odbacivao estetsko kao stilistički problem. Nije bilo valjanih argumenata koji bi doveli u pitanje književnu stilistiku. Naprotiv, to je bio i ostao jedan od najproduktivnijih stilističkih pravaca.

4. Praška lingvistička škola čini drugi suštinski zaokret započet objavljivanjem „Teza“ 1929. godine. I dok Bajijeva stilistička koncepcija nastaje pod velikim uticajem De Sosirove teorije jezika, a posebno nekih postulata (o jeziku kao sistemu znakova, o razgraničenju jezika i govora, o razlikovanju sinhronije i dijahronije), u vremenu kada se lingvistička javnost tek upoznava sa strukturalističkim pogledom na jezik, Pražani zasnivaju teoriju jezika i književnosti u okolnostima koje su davale osnova za valorizovanje, preispitivanje i korigovanje lingvističkog i književnog strukturalizma. Jedan od rezultata tog osmišljavanja jeste ukazivanje na potrebu da se jezik proučava ne samo kao imanentni, zatvoreni sistem nego i kao sistem koji funkcioniše. Polazeći od jezika kao sistema znakova i od toga da je funkcionisanje tog sistema osnovna osobina jezika, Praška škola fundira pristup jeziku koji bi se mogao nazvati strukturno-funkcionalnim. Odlučujući uticaj na dalji razvoj stilistike imali su stavovi o književnom jeziku, normi, kodifikaciji, teoriji stilova, ekstralingvističkim faktorima, funkcijama jezika i dr. (PLK 1967, Theses 1929). Zahvaljujući, prije svega, djelovanju Pražana, formira se nov pravac – funkcionalna stilistika, koja će postati dominantnom stilističkom školom u drugoj polovici XX vijeka. Stavom da sinhronijski opis jezika ne isključuje dijahronijski opis potenciran je razvoj istorijske stilistike. U praškim pogledima tražiće kasnije uporište i pristalice razgraničenja stilistike govora i stilistike jezika. Izdvajanje estetske funkcije kao posebne funkcije jezika naročito će se snažno odraziti na književnu stilistiku. U cjelini, Praška lingvistička škola izvršila je višestruk uticaj na dalji razvoj stilistike.³

¹ Postoji mišljenje da je prvi i osnovni pojam stilistike stil (kao sistem ili princip po kome se vrši izbor jezičke građe), a da je drugi sinonim (Piotrovski 1960: 4).

² Dijahronijsku stilistiku posebno zagovara M. N. Kožina (Kožina 1979a).

³ O odnosu Praške škole prema stilistici v. Bukovska 1969.

5. Ako je sa Bajijem stilistika stupila na samostalni put razvoja, ako je u Pražanima dobila istinske utemeljitelje novih puteva, stilistika je širokim diskusijama vođenim 1954. godine ušla u fazu koja bi se mogla nazvati velikim stilističkim pomakom. Te diskusije, slučajno ili ne, tekle su gotovo istovremeno u dvjema, vodećim stilističkim školama (uz romansku) – ruskoj i čehoslovačkoj. Imena koja su te godine iznosila svoje poglede u časopisima „Вопросы языкознания“ i „Slovo a slovesnost“ predstavljala su „krem“ tadašnje stilistike, lingvistike i nauke o književnosti – s jedne strane, V. V. Vinogradov, V. D. Levin, G. V. Stepanov, A. V. Fjodorov, A. F. Jefremov, R. G. Piotrovski, I. R. Galjperin, J. S. Sorokin, R. A. Budagov, V. G. Admoni, T. I. Silman, M. M. Orlov, I. Iljinski, A. J. Rožanski, s druge, B. Havranek, K. Horalek, A. Jedlička, B. Trnka, E. Paulini, M. Jelinek, K. Hausenblas, L. Doležel, J. Filipec, V. Formanova, F. Vodička, M. Grigar.⁴ U diskusijama je data svestrana i duboka analiza prošlosti i sadašnjosti stilistike. O širini zahvata najbolje se može suditi po razmatranim pitanjima: predmet, sadržaj i zadatak stilistike, mjesto stilistike među drugim lingvističkim disciplinama, osnovne kategorije i pojmovi, stilistički pravci, stil (pojam, vrste, klasifikacija), stilističke norme, ekspresivna sredstva, stilistička obojenost i neutralnost, stilistički postupci, odбір (sinonimija) jezičkih sredstava, vanjezička stilistička sredstva, jezički nivoi u stilistici itd. Diskusija je nastavljena nešto kasnije (1958) na konferenciji o lingvostilistici u Indijani,⁵ tako da se može govoriti ne o dvama, nego o trima snažnim stimulansima (ruskom, čehoslovačkom i američkom).⁶ Rasprave o kojima je riječ imale su posebnu vrijednost u tome što su ukazale na to da se stilistički metodi moraju osavremeniti, da moraju odgovarati duhu vremena, stepenu i karakteru razvoja tadašnje nauke (koju su u to vrijeme karakterisali ne samo divergentni nego, možda u većoj mjeri, konvergentni procesi). Traženo je da se istraživanja prodube i da se iskoristi sve ono što je bilo novo, originalno i plodotvorno u drugim naučnim, lingvističkim i nelingvističkim, oblastima. To će dovesti do druge bitne preorijentacije u stilistici XX vijeka – ona će se zbližiti i povezati s matematikom, kibernetikom, teorijom informacije, semiotikom, teorijom komunikacije i nizom lingvističkih pravaca, škola i metoda (sociolingvistikom, psiholingvistikom, tekstualnom lingvistikom, kontrastivnom lingvistikom, transformaciono-generativnom gramatikom i dr.), a kao rezultat nastaću novi stilistički pravci i metodi, u osnovi interdisciplinarnog karaktera. U to vrijeme matematika je bila ušla ne samo u jezička ispitivanja nego i u književna (uopšte umjetnička), pa je bilo logično da taj proces zahvati i

⁴ „Вопросы языкознания“, 1954 – br. 1, 2, 3, 4, 5, 6; 1955 – br. 1; *Slovo a slovesnost* 1955 – br. 1, 2, 3, 1956.

⁵ V. *Style in Language* 1960.

⁶ Diskusije su takođe vođene u časopisima „Slovo a slovesnost“ (1941), „Вопросы литературы“ (1959, 1960), „Československá rusistika“ (1961), „Русский язык в национальной школе“ (1965, 1966).

stilistiku. Tako se pojavila matematička stilistika, koja je zbog osnovne metode dobila naziv statistička stilistika (stilostatistika). Stilistika kao da je potvrdila mišljenje da se do matematizacije naučne spoznaje dolazi tek u najvišoj fazi razvoja određene discipline.⁷ Uzimajući u obzir odnos prema stilistici i stilu u transformaciono-generativnoj gramatici, jednom od najoriginalnijih i, za neke, najkontraverznijem metodu istraživanja jezika, na prvi pogled je neobično što se u okviru stilistike razvila posebna vrsta analize zasnovane na transformativno-generativnoj gramatici. Čini se da je stilistiku i teoriju N. Čomskog zbližila povezanost stila sa sinonimijom, budući da je jedan od principa generativaca zahtjev za semantičkom identičnošću (u obliku hipoteze o čuvanju značenja). Ipak je, izgleda, odlučujuće bilo to što su i stilistika i transformaciono-generativna gramatika operisale pojmom gramatičnosti (sama stilistika dugo je vremena bila normativistički orijentisana pa se i zvala normativnom stilistikom⁸): kod Čomskog gramatičnost je osnovni kriterij za tumačenje stilističkih efekata, a u stilistici norma je jedan od centralnih pojmova. Otud nije slučajno što se pojavio prijedlog da se termin *gramatika odstupanja* zamijeni terminom *stilistika odstupanja*. U ovome pristupu težinu ima postavka o tome da stilistički efekat dolazi kao rezultat određenih transformacija (razlikuju se obavezne i fakultativne transformacije; u ove posljednje ubrajaju se stilističke transformacije, npr. stilske figure). U suštini, glavni postulati ove stilističke koncepcije su sljedeći: 1. osnovu stila čini odstupanje od norme, 2. stilistička pravila dolaze u formi odstupanja, 3. ta pravila nisu toliko pravila gramatike koliko su pravila upotrebe, 4. ona spadaju u specijalne transformacije i tiču se pravila kompetencije, 5. jezik književnih djela je posebna vrsta jezika koja se odlikuje narušavanjem pravila.⁹ Semiotika, koja je udarila snažan pečat savremenoj lingvistici, nauci o književnosti, teoriji komunikacija i dr., pokazala se korisnom i za stilistička ispitivanja pa se razvio poseban pravac – semiotička stilistika. U semiotici se krije velik potencijal za „onaučivanje“ stilistike, posebno zbog razrađenog formalnog semiotičkog aparata (Zvegincev 1969: 44). Zadatak semiotičke stilistike jedni vide u proučavanju sintaktičke, semantičke i pragmatičke motiviranosti elemenata u konačnom tekstu (Popov/Dankov 1981: 64), drugi u proučavanju izomorfizma i asimetrije između plana izražaja i plana sadržaja (Piotrovski 1960: 15), treći u iznalaženju semio-

⁷ U matematičkoj stilistici pokazali su se kao produktivni pojmovi vjerovatnoće, frekvencije, predvidljivosti (na bazi vjerovatnoće stvorena je i statistička koncepcija stila). Više o tome v. Guiraud 1959, Mistrík 1970, Kraus 1966, 1969, Kraus/Vasak 1967, Piotrovski i dr. 1977, Golovin 1967, Kaufman 1970, Šajkevič 1968, Glušak/Skiba 1972, Melikjan 1977, 1979, Voprosy 1974. i dr.

⁸ Tipičan je primjer Maretićeva stilistika (Maretić 1931).

⁹ Kritičku ocjenu ovog pravca daje Luzina/Streljčova 1979. O koncepciji stila kao odstupanju od norme v. Fleischer/Michel 1975, Odincov 1980. O transformacionom metodu u stilistici v. Mistrík 1970.

ničke specifičnosti jezičkih jedinica i, prije svega, saodnosa oznake i označenog, s jedne strane, i denotativnog i konotativnog značenja, s druge (Trošina 1983: 24), četvrti u tumačenju pragmatičke dimenzije jezičkog znaka, tj. odnosa korisnika znaka prema znaku (Zvegincev 1969: 44) itd. U okviru semiotičke stilistike razvilo se tumačenje stila kao znaka, tzv. denotativno-designativna koncepcija stila (ili semantičko tumačenje stila).¹⁰ Pojavio se niz pogleda na stilistiku, recimo: stilistika kao ukupnost sredstava transpolacije pragmatičkih elemenata na plan semantike i sintaktike; – stilistika kao nauka o specifičnom tipu značenja jezičkih jedinica; – stilistika kao izdiferencirana semiotička stilistika tipa (a) parastilistike, koja se bavi analizom informacije o pošiljaocu i (b) grafičke stilistike, čiji je predmet grafička pragmatika; – stilistika kao nauka o tipovima znakova (prvostepenim, drugostepenim, modelirajućim, poetskim, konotativnim, praznim i sl.). U nekim pristupima se potencira stilističko oblikovanje iskaza kao pragmatičko prekodiranje, stil kao prvenstveno semantička pojava, konotacija kao znak znakova, motiviranost (fonetska, morfološka, semantička) znaka i ekspresivnost itd.¹¹ Pod uticajem teorije informacije razvile su se stilistika kodiranja (ili stilistika od autora) i stilistika dekodiranja (stilistika percipiranja), koje u osnovi koriste pojmove teorije informacije (pošiljalac, primalac, kanal, kôd, smetnje, šum i sl.). Stilistika kodiranja, čiji je predmet proučavanja namjera pošiljaoca, više je razrađena nego stilistika dekodiranja, koja kao objekat istraživanja ima sam tekst. Usmjerenost na spoljne okolnosti uključuje stilistiku kodiranja u spoljnu stilistiku, a usmjerenost na jezičku strukturu svrstava stilistiku dekodiranja u unutrašnju stilistiku. Osnovni cilj stilistike dekodiranja je stvaranje teorije čitanja. U tom je stilističkom metodu razrađen niz principa koji se objedinjavaju opštim nazivom *isticanje* (češki termin), kao što je *prevareno očekivanje*, *ulančavanje* (eng. *coupling*) i *konvergencija*. Analizom efekta prevarenog očekivanja posebno se bavio M. Rifater (Riffaterre 1967), ulančavanjem S. R. Levin (v. Arnold/Banikova 1972), a konvergencijom I. V. Arnold (Arnold 1974, 1969, 1972, 1973). Neki stilistički pravci nastali su kao rezultat intradisciplinarnog prestrojavanja. Jedan od njih je tekstualna stilistika, koja, na izvjestan način, predstavlja poseban slučaj: nastanku u velikoj mjeri treba da zahvali tekstualnoj lingvistici, koja u posljednje vrijeme doživljava intenzivan razvoj; pojavi same tekstualne lingvistike umnogome je doprinijela stilistika (neki čak smatraju da je prva nikla iz druge). Ta dvojna veza – veza sa „ostalom“ stilistikom i s tekstualnom lingvistikom – čini suštinsku odrednicu ovog stilističkog pravca, koji se još uvijek na-

lazi u fazi formiranja i čiji su predmet proučavanja kompozicija, tačnije, strukturno-stilistički potencijal teksta, kompoziciono-stilistički tipovi i forme, primjena konstruktivnih postupaka, funkcionisanje jezičkih sredstava u tekstu itd. (Odincov 1981). Jedan od novijih pravaca, koji je nagovijestio još Baji (Bally 1951), jeste kontrastivna stilistika (neki je nazivaju spoljnom stilistikom, u odnosu na unutrašnju stilistiku – stilistiku maternjeg jezika). Njenom zasnivanju doprinijeli su najnoviji procesi u stilistici i u lingvistici (prije svega, pojava kontrastivne lingvistike).¹² Kao primjer raznovrsnosti stilističkih metoda, mogli bismo spomenuti stilistiku jezika i stilistiku govora (Vinogradov 1963), uzualnu stilistiku kao svojevrsni most između strukturalne i FS-stilistike (Vinokur 1966, 1980), imanentnu (unutrašnju) stilistiku (Stepanov 1965), preskriptivnu, opisnu, distinktivnu, argumentativnu, interpretativnu stilistiku (Ernst Kasirer; v. Luzina/Streljčova 1979), paradigmatičku i sintagmatičku stilistiku (Kožina 1983b: 40), analitičku i sintetičku (Siljnicki 1981), genetsku stilistiku (K. Fosler, L. Špičec, B. Kroče), stratusnu stilistiku (fonostilistiku, leksičku stilistiku, morfostilistiku, sintaktostilistiku),¹³ stilistiku umjetničkog jezika (Vinogradov 1959, 1962, 1963, 1971) itd. U tom sistemu modernih stilističkih metoda¹⁴ i pravaca funkcionalna stilistika zauzima posebno mjesto.

6. Funkcionalna stilistika. Poznata je činjenica da jezik u konkretnoj realizaciji nije homogen, već se raslojava, i da nejednako govorimo u različitim prilikama i na različitim mjestima. Obično se ističu sljedeće diferencijacije jezika: 1. teritorijalna (dijalekti, narječja, prostogradske govori, varijante i sl.), 2. socijalna (žargoni, argoi, sociolekti itd.), 3. polna (muška i ženska varijanta jezika), 4. starosna (dječji govor, govor omladine, govor odraslih, govor starijih osoba), 5. funkcionalna (funkcionalni stilovi) i 6. individualna (individualni govori, idiolekti). Teoretskim i praktičnim pitanjima razuđenosti jezika bavi se više lingvističkih disciplina, a prije svega, lingvistička geografija, sociolingvistika, lingvostilistika i govorna kultura. U okviru stilistike razvila se posebna grana – funkcionalna stilistika, čiji je predmet istraživanja funkcionalnostilsko razgrađivanje jezika. Ona bi se mogla definisati kao lingvistička disciplina što proučava upotrebu i funkcionisanje jezika u pojedinim oblastima ljudskog života, odnosno funkcionalno raslojavanje jezika u obliku stilskih formacija sistemskog karaktera – funkcionalnih stilova. Ovo je, u stvari, kratko i jednostavno određenje F-stilistike. Šira se mogu naći kod niza autora.¹⁵ Funkcionalna stilistika zbog svoje

¹⁰ V. semiotičku definiciju stila (Stepanov 1970, 1978).

¹¹ Više o tome v. Hjelmslev 1943 (1980), Spiewok 1971, Popov/Dankov 1981, Lotman 1964, 1970, 1972, Stepanov 1965, 1971, 1985, Semiotika 1983, Zvegincev 1969, Piotrovski 1960, Petković 1984, Padučeva 1973, Kožina 1982b, Dolinin 1978, 1982, Skrebnejev 1975, Solganik 1982, Luzina 1983, Trošina 1983, Aleksejev 1982, Kljujev 1974.

¹² Vinogradov 1955, 1963, Jefimov 1963, Fjodorov 1979, Kožina 1983b, Budagov 1967, Koževnikova 1979, Bulahov 1979, Pranjić 1970, Tošović 1983, 1986b.

¹³ One čine deskriptivnu stilistiku ili stilistiku resursa.

¹⁴ O stilističkim metodima v. Mistrfk 1985, 1970, Ivanova-Šalingová 1965.

¹⁵ M. N. Kožina je u više radova objašnjavala pojam *funkcionalna stilistika*. Jedno od posljednjih tumačenja glasi: funkcionalna stilistika je „[...] lingvistička nauka koja

usmjerenosti ne na strukturu jezika, nego na upotrebu jezika i zbog razvijenosti stilistike, koja je došla do tog stepena da može preći sa analize sistema jezika na analizu funkcionisanja tog sistema, postaje sve prisutnija u lingvističkim i stilističkim ispitivanjima.

7. Začetke funkcionalne stilistike možemo tražiti kod Vilhelma Humbolta, koji u radu „O razlikovanju organizama čovječijeg jezika“ govori o različitim funkcionalnim manifestacijama jezika (Humboldt 1907). Prije svega, on izdvaja poeziju i prozu kao dvije različite pojave jezika, a zatim „naučnu prozu“ i „prozu vještine govorenja“. Na rubu dvaju vijekova, XIX i XX, Boduen de Kurtene stavom da je osnovni zadatak lingvistike bavljenje živim jezicima, još više će ukazati na značaj funkcionalnog pristupa jeziku. On će istaći da postoje dva oblika izučavanja jezika – vertikalni (proučavanja počev od mjesnih govora i dijalekata do književnog jezika) i horizontalni (analiza jezika socijalnih i profesionalnih grupacija, društvenih slojeva, ljudi različita nivoa obrazovanja i sl.). „Sam Boduen de Kurtene interesovao se za jezik lopova, za dečji jezik i za govorne deformacije kod umobolnih [...] I upravo je Boduen de Kurtene podstakao izučavanje funkcionalnih stilova u jeziku [...]“ (Petković 1975: 43). Isto to učinio je Baji ukazujući na neraskidivo jedinstvo jezika i čovjekove psihičke aktivnosti, na društveni karakter stilističkih pojava, na socijalno-psihološke uzroke stilske diferencijacije jezika (Bally: 1909). U analizi Š. Bajija „[...] funkcionalni stilovi nisu bili poseban predmet razmatranja, on se čak nije koristio tim terminom, pa ipak je jasno naznačio komunikativan pravac u datoj oblasti istraživanja“. (Hovanska 1984: 17-18).

8. Dvadesetih godina prošlog stoljeća pojavljuje se izraženije interesovanje za ovu problematiku, a vezano je za Moskovski lingvistički kružok (osnovan 1915, jedan od organizatora R. Jakobson) i petrogradski Opojaz (1914–1923).¹⁶ To se, prije svega, odnosi na Moskovski lingvistički kružok, odnosno na Romana Jakobsona. Moskovski lingvistički kružok i Opojaz razlikuju dvije vrste jezi-

proučava zakonomjernosti funkcionisanja jezika u različitim sferama opštenja koje odgovaraju ovim ili onim vrstama ljudske aktivnosti, proučava govornu sistemnost funkcionalnih stilova i drugih funkcionalnostilskih vrsta što pri tome nastaju, norme odbira i spojivost jezičkih sredstava.“ (Kožina 1983b: 25). Ovom definicijom M. N. Kožina napušta staru, u kojoj je bilo istaknuto da su predmet F-stilistike stilovi govora, a ne stilovi jezika. „Funkcionalna stilistika je samostalna, posebna grana stilistike koja proučava specifičnu govornu, funkcionalnogovornu strukturu, a ne samo funkcionalne mogućnosti jezičkih sredstava, odnosno proučava stilove govora, a ne stilove (ili stilističke slojeve) jezika.“ (Kožina 1970c: 14). Ta ideja – ideja da je F-stilistika disciplina koja ne analizira toliko jezik koliko govor – dala je povoda M. N. Kožinoj da F-stilistiku nazove naukom o govoru (*речеvedуніе*) – Kožina 1965b: 6.

¹⁶ O Opojazu v. Petković 1975.

ka, dva njegova funkcionalna tipa: praktični i poetski. U radu Najnovija ruska poezija (1921) Roman Jakobson ističe: „Prema formulaciji profesora Ščerbe, u normalnom praktičnom jezičkom mišljenju, naša svest ne razlikuje dobijene utiske i rezultate asimilacije kao dva vremenski odvojena momenta, a to znači da nismo svesni razlike između objektivno datih osećanja i rezultata konkretnog opažanja. U emocionalnom i pesničkom jeziku, jezičke predstave (kako fonetske, tako i semantičke) privlače na sebe veću pažnju, veza između znakovne strane i značenja tešnija je i prisnija, a samim tim jezik postaje revolucionarniji, budući da se uobičajene asocijacije po blizini potiskuju u drugi plan [...] Ali time se ne iscrpljuje srodnost emocionalnog i poetskog jezika. Ako u prvom afekat nameće zakone govornoj masi, ako upravo od silne pare uzbuđenja prska cev rečeničkog perioda, onda poezijom, koja nije ništa drugo do i s k a z i v a n j e u s m e r e n o n a i s k a z, upravljaju, da tako kažemo, imanentni zakoni: funkcija komunikacije ovde se svodi na najmanju moguću meru. Poezija je indiferentna prema predmetu iskazivanja kao što je, obrnuto, prema Saranovoj formulaciji, praktična, tačnije rečeno predmetna proza indiferentna, recimo, prema ritmu.“ (Jakobson 1978: 56). Negdje u isto vrijeme (1923) pitanjima funkcionalnostilskih razuđenosti jezika bavio se L. P. Jakubinski. Njegov rad „O dijaloškom govoru“ (1986) postaće, na izvjestan način, antologijski, jer se tu nalaze pravi začeci funkcionalne stilistike. Pristup L. P. Jakubinskog „funkcionalnim raznovrsnostima govora“ upravo je onakav kakav preovladava u savremenim FS-istraživanjima. Ovaj lingvist polazi od činjenice da je čovjekova govorna aktivnost vrlo raznorodna i da se manifestuje u „bezbrojnom mnoštvu pojedinih jezika“ te da stoga jezik treba razmatrati u zavisnosti od uslova komunikacije (Jakubinski. 1986: 96, 99). Dakle, Jakubinski već 1923. godine ističe značaj ekstralingvističkih faktora u diferencijaciji jezika. Međutim, autor problem vidi u tome što se tadašnja lingvistika nalazila u „dirljivom jedinstvu sa školskom gramatikom“ i što je zbog toga ignorisala funkcionalnu razuđenost jezika (Jakubinski. 1986: 112).

Vrijedan doprinos teoretskom osmišljavanju FS-diferencijacije jezika dao je Mihail M. Bahtin, krupna i sporna ličnost ruske lingvistike i nauke o književnosti. On će u istoj godini kada su se pojavile „Teze“ Praške lingvističke škole napisati ono po čemu će se Pražani proslaviti: „Prava realnost jezika – govora nije apstraktni sistem jezičkih formi, niti izolovani monološki iskaz, niti psiho-fiziološki akt njegove realizacije, već socijalni događaj govorne interakcije koji se realizuje iskazivanjem i iskazima. Govorna interakcija je na taj način osnovna realnost jezika.“ (Bahtin 1929: 106p)¹⁷ A zatim će dodati: „Jezik živi i istorijski postaje upravo tu, u konkretnoj govornoj komunikaciji, a ne u apstraktnom lingvističkom sistemu formi jezika niti u individualnoj psihi onih koji govore.“

¹⁷ Slovo **p** poslije strane označava da se citira prevod datoga rada. Ako postoji više prevoda, iza **p** stoji oznaka **a, b, c...**

(Bahtin 1929: 107). Videnje ovoga pitanja M. M. Bahtin će pretočiti u teoriju govornih žanrova, o kojoj će kazati: „Društvena psihologija data je prevashodno u najraznovrsnijim formama iskaza, u formi malih govornih žanrova, unutrašnjih i spoljašnjih, koji do sada uopšte nisu izučavani. Svi ti govorni akti spregnuti su, naravno, s drugim tipovima znakovnog ispoljavanja i interakcije – s mimikom, gestikulacijom, uslovnim radnjama i tome sl.“ (Bahtin 1929: 21). Koliko je teorija govornih žanrova bliska teoriji F-stilova pokazuju sljedeće riječi: „Organska, neraskidiva veza stila sa žanrom jasno se razotkriva i na problemu jezičkih ili funkcionalnih stilova. U suštini, jezički ili funkcionalni stilovi nisu ništa drugo nego žanrovski stilovi određenih oblasti ljudske djelatnosti i komunikacije. U svakoj oblasti postoje i primjenjuju se svoji žanrovi, koji odgovaraju specifičnim uslovima date oblasti, tim žanrovima i odgovaraju određeni stilovi.“ (Bahtin 1978: 204).

Usmjerenost na funkcionalno izučavanje jezičkih fenomena došla je do izražaja i kod L. V. Ščerbe. U radu „Savremeni ruski jezik“ (1939) on je iznio tezu koju će kasnije mnogi prihvatiti, tezu o tome da se stilistika može predstaviti u vidu koncentričnih krugova – osnovnih i čitavog niza dopunskih (Ščerba 1957: 121). U isto vrijeme pojavio se još jedan značajan sud, još jedan korak u konstituisanju F-stilistike, iz pera G. O. Vinokura. U studiji „O zadacima istorije jezika“ (1941) istaknuta je važna postavka o tome da uporedo s problemom jezičke strukture postoji problem jezičke upotrebe, „[...] a pošto jezik jeste jezik samo onda kada se upotrebljava, u realnoj stvarnosti struktura jezika zapaža se samo u ovim ili onim oblicima njegove upotrebe [...] Tako se stvaraju pojmovi raznih stilova jezika – jezika pravilnog i nepravilnog, svečanog i poslovnog, zvaničnog i familijarnog, poetskog i svakodnevnog i sl. Sve takve vrste jezika nisu ništa drugo nego različiti načini korišćenja jezika.“ (Vinokur 1959: 223). G. O. Vinokur je stoga jasno razgraničio discipline koje izučavaju strukturu jezika (fonetika sa ortografijom, gramatika i semasiologija) i discipline koje se bave upotrebom jezika (stilistika).

Završno uobličenje ovog pravca može se vezati za V. V. Vinogradova, najistaknutijeg predstavnika ruske stilistike. On je još 1946. godine dao definiciju stila jezika koja ni danas nije izgubila na težini i aktuelnosti (Vinogradov 1946: 225), a podjelom stilistike na stilistiku jezika, stilistiku govora i stilistiku umjetničke književnosti potencirao je jedno od najsloženijih pitanja u F-stilistici, pitanje jesu li F-stilovi stilovi jezika ili stilovi govora.

9. Iako smo rekli da osnovu F-stilistike treba tražiti u istraživanjima s početka i iz sredine XX stoljeća (kod Š. Bajija, B. de Kurtenea, L. P. Jakubinskog, R. Jakobsona, M. M. Bahtina, L. V. Ščerbe, G. O. Vinokura, V. V. Vinogradova i dr.), prave začetak ove discipline nalazimo tek u postavkama i djelatnosti Praške lingvističke škole (1926–1948). Ako su prvi izraženi impulsi za proučavanje F-stilova i zasnivanje F-stilistike došli iz njemačke i francuske lingvistike

(V. Humbolt, Š. Baji), ako su ruska književno-lingvistička strujanja 20-tih godina XX v. umnogome pripremila pojavu F-stilistike, onda je Praška lingvistička škola njen istinski utemeljitelj, a jedan od njenih najistaknutijih predstavnika B. Havranek može se nazvati ocem F-stilistike. U radovima iz 20-tih i 30-tih godina prošloga stoljeća, čiji je tematski okvir teorija književnog jezika, Havranekje trisirao put kojim će se F-stilistika razvijati. Tri su njegove studije posebno imale značaja, odjeka i uticaja: „Funkcije književnog jezika“ (1929), „Zadaci književnog jezika i njegova kultura“ (1932) i „O funkcionalnom raslojavanju književnog jezika“ (1942) – Havranek 1963a, 1942. U prvoj se konstatuje da književni jezik nije jedinstven i da se diferencira u zavisnosti od svojih socijalnih funkcija. Postavka o funkcijama jezika, raslojavanju jezika prema njegovim funkcijama i klasifikacija F-stilova na osnovu funkcija jezika postaće jedno od dominantnih pitanja F-stilistike. Drugi bitan elemenat su ekstralingvistički faktori (*vnější činiteli*), jer su se za F-stilistiku pokazali kao fundamentalni pojam. U drugom radu Havranek je još konkretniji: čitav jedan odjeljak („Funkcionalne odlike književnog jezika“) posvećuje FS-diferencijaciji jezika i ističe funkcionalnu jednodimenzionalnost narodnog jezika i funkcionalnu polivalentnost književnog jezika (prvi se svodi gotovo samo na komunikativnu funkciju). Sljedeća postavka biće jednako značajna i za F-stilistiku, i za lingvistiku, i za nauku o književnosti: „Kao glavne tipove posebne upotrebe jezičkih sredstava u književnom jeziku i u njegovim različitim funkcijama¹⁸ možemo istaći, s jedne strane, i n t e l e k t u a l i z a c i j u njegovih jezičkih sredstava, s druge različitu, zavisno od funkcije, automatizaciju i aktuelizaciju jezičkih sredstava.“ (Havranek je, 1963d: 37-38). Intelektualizacija¹⁹ predstavlja apstraktan način iznošenja svekolike složenosti misli i stoga najizrazitije dolazi u NFS („naučnom jeziku“). Termin automatizacija preuzet je iz psihologije da se označi upotreba jezičkih sredstava koja sama po sebi ne privlači pažnju. Suprotno njoj, aktuelizacijom se jezički izraz potencira i doživljava kao nešto neobično, lišeno automatizma, dezautomatizirano. Na funkcionalnom planu automatizacija i aktuelizacija diferenciraju stilove – aktuelizaciju ima poetski jezik, a automatizaciju naučni, administrativni i razgovorni stil. B. Havranek zaključuje: „Iz ovog kratkog i dosta jednostavnog sučeljavanja različitih funkcionalnih jezika i stilova vidimo da svaki od njih ima i svoja vlastita jezička sredstva i načine njihove upotrebe.“ (Havranek 1963d: 46). Ovaj rad udara temelje posebnom dijelu F-stilistike – tipologiji F-stilova. Iz Havranekove klasifikacije „funkcionalnih jezika“, koja se bazira na saodnosu funkcija ↔ funkcionalni jezik i u kojoj se razlikuju razgovorni, poslovni, naučni i poetski jezik, razviće se gotovo sve značajnije podjele F-stilova. Od onog što se nije pokazalo produktivnim i svrsishodnim treba, prije svega, spomenuti distinkciju funkcionalni jezik ↔ funkcionalni stil (funkcional-

¹⁸ U originalu stoji: v jeho rozličných funkcích.

¹⁹ Autor smatra da se može nazvati racionalizacijom.

ni stil ima funkciju govora, a funkcionalni jezik funkciju jezika): u F-stilistici preovlađuje stav kome se protivio Havranek – da funkcionalne jezike treba smatrati i nazivati različitim stilovima istog jezika, stav koji je jedan od prvih, još 1936, istakao J. M. Koržinek (Kořinek 1967: 322p). Međutim, isticanje te dihotomije predstavlja i jedan od prvih, ako ne i prvi, pokušaj da se odgovori na pitanje koje je i danas aktuelno i koje još uvijek nije riješeno – je su li F-stilovi na nivou jezika ili govora. Konačno uobličenje Havranekovih pogleda na FS-diferencijaciju jezika došlo je u trećem radu, prvom u stilistici s takvim nazivom: „O funkcionalnom raslojavanju književnog jezika“. Ono što je deset godina ranije naznačio, Havranek je sada produbio, precizirao i argumentovao, zadržavajući se na trima osnovnim pitanjima: 1. FS-raslojavanju jezika sa aspekta njegove strukture, 2. saodnosu „funkcionalni jezik“ ↔ stil, 3. tumačenju razgovornog češkog jezika kao funkcionalnog sloja književnog jezika. I u drugim radovima tih godina Havranek razmatra FS-pitanja. Koliko je bio vidovit, pokazuje sljedeći primjer: razlikovanje objektivnih i subjektivnih faktora, koje je temeljno razradila čehoslovačka stilistička škola u drugoj polovici XX stoljeća, B. Havranek je naznačio još 1940. godine (Havránek 1963c: 78). I jedna od fundamentalnih postavki čehoslovačke F-stilistike – da stilske pojave imaju tri plana: stilsku sferu, stilski tip i stilski sloj²⁰ – takođe vuče korijene iz njegovih pogleda. Ako ovome dodamo rezultate do kojih je Havranek došao analizirajući centralni problem – književni jezik, normu i kodifikaciju (što je sve veoma značajno za stilistiku), dolazimo do zaključka da je on doista utemeljitelj FS-pravca u stilistici. Uopšte, Praška lingvistička škola je kolijevka F-stilistike – izlazak *Teza* 1929. godine jednako je bio značajan događaj kao i spomenuti Havranekovi radovi. U njima je rečeno: „Proizvod ljudske aktivnosti, jezik deli sa ovom aktivnošću karakter intencionalnosti. Bilo da jezik analizujemo kao izraz ili kao saopštenje, intencija govornika daje nam najbliže i najprirodnije objašnjenje. Zbog toga je funkcionalno stanovište u lingvističkoj analizi neophodno. Sa funkcionalnog stanovišta jezik predstavlja sistem sredstava izražavanja koja imaju određenu svrhu [...] Shvatanje jezika kao sistema funkcija potrebno je imati na umu i prilikom izučavanja prošlih stadijuma [...]“ (Théses 1929: 155p-b). Tako praški strukturalisti skreću lingvistička istraživanja s jezika kao sistema na funkcionisanje tog sistema, i to je jedna od najznačajnijih novina u jezičkim proučavanjima ovoga vijeka. Istaknuti predstavnik ruske funkcionalne stilistike M. N. Kožina ovako će okarakterisati taj prelaz: „Poznato je da nauka tek na najvišem stepenu spoznaje prelazi s proučavanja sistema na proučavanje funkcionisanja tog sistema. Danas postaje sve očiglednije da je shvatanje jezika kao sistema značova usko, jednostrano, da stvarna naučna spoznaja jezika nije moguća bez proučavanja njegove funkcionalne strane, bez

proučavanja njegovog realnog bitisanja i upotrebe, odnosno dinamičke (u širokom smislu) strane sistema [...] Pri apsolutizaciji jezika samo kao sistema znakova i njegovih čistih odnosa izvan veza s takozvanom ekstralingvističkom stvarnošću dolazi do udaljavanja od nekih suštinskih osobina jezika kao društvene pojave, čija je specifičnost determinisana njegovom društvenom prirodom, njegovom ulogom sredstva komuniciranja i oruđa mišljenja. Jezik (u širokom smislu) treba razmatrati u dijalektičkom jedinstvu njegovih sistemskih i funkcionalnih strana. Jezik je sistem koji djeluje i funkcionise.“ (Kožina 1970c: 6).

10. Ako uzmemo u obzir sve ono o čemu smo do sada govorili, možemo reći da je F-stilistiku utemeljila češka, slovačka i ruska stilistička škola. Interesantno je da su procesi zasnivanja ovog pravca tekli gotovo istovremeno i približno neovisno u čehoslovačkoj i ruskoj nauci. Za pojavu i ubrzan razvoj F-stilistike odlučujući su bili sljedeći momenti: s jedne strane, izlazak „Teza“ Praškog lingvističkog kružoka (1929), Havranekovi radovi (1929, 1932, 1942), Matezijusova studija „Jezik i stil“ (1942), izdvajanje i proučavanje estetske funkcije od strane J. Mukaržovskog (30-tih i 40-tih godina),²¹ a s druge – aktivnost Moskovskog lingvističkog kružoka i Opojaza (20-tih godina), prilog L. P. Jakubinskog iz 1923, Bahtinova teorija govornih žanrova (30-tih godina), Ščerbina knjiga (1939), Vinokurova studija (1941) te Vinogradovljeva definicija stila (1946). To su, u pravom smislu, međaši F-stilistike. U poslijeratnom periodu ovaj se stilistički pravac ubrzano razvija i 60-ih i 70-ih godina postaje vodećim. Češki i slovački lingvisti dali su čitav niz vrijednih radova, a prije svih, J. V. Bečka, L. Doležel, J. Dubski, J. Filipec, J. Findra, K. Hausenblas, K. Horalek, J. Horecki, M. Ivanova-Šalingova, A. Jedlička, M. Jelinek, J. Kraus, V. Kršitek, F. Miko, J. Mistrik, E. Paulini, Š. Peciar, V. Skalička, F. Travniček, B. Trnka, P. Trost, I. Vahek i dr. U Rusiji ovim se pitanjima bavilo i bavi više stručnjaka nego bilo gdje u svijetu. Posebno treba istaći I. V. Arnolda, O. S. Ahmanovu, L. I. Baranjikovu, R. A. Budagova, A. N. Vasiljevu, V. V. Vinogradova, T. G. Vinokur, I. R. Galjperina, B. N. Golovina (Golovin, B. N. , K. A. Dolinjina, A. I. Jefimova, M. N. Kožinu, V. G. Kostomarova, O. A. Laptjevu, A. A. Leontjeva, G. A. Leskisa, O. D. Mitrofanovu, V. P. Murat, V. L. Najera, A. K. Panfilova, N. M. Razinkinu, E. G. Rizel, N. N. Semenjuk, O. B. Sirotinjinu, J. M. Skrebnjova, G. J. Solganika, J. S. Trojansku, A. J. Šajkeviča, D. N. Šmeljova, V. N. Jarcevu i dr. Tako se u čehoslovačkoj i ruskoj stilistici nije desilo ono što se dogodilo u romanskoj stilistici, u kojoj „[...] nažalost, ideje Š. Bajija povezane sa njegovom funkcionalno-komunikativnom koncepcijom jezika nisu dobile dalju razradu u radovima njegovih sljedbenika-romanista: u prvi plan bili su istaknuti pojmovi sistema, opozicije, koda, odstupanja, a povezanost stilistike sa psihologijom, sociologijom i njena komunikativna usmjerenost ostali su u sjenci. To je dovelo do

²⁰ O tome v. Jedlička 1978: 724.

²¹ Mukařowsky 1935, 1936, 1940, 1948, 1966, 1967, 1973a, 1973b, 1986.

veoma suštinskog osiromašenja stilistike, do njene pretežne orijentacije na formu lingvističkog izraza." (Hovanska 1984: 21). Naprotiv, FS-istraživanja u ove dvije stilističke škole dobila su veliku širinu i dubinu zahvata.

11. U drugim lingvističkim sredinama teorijska i praktična proučavanja FS-diferencijacije i F-stilova ne mogu se porediti sa čehoslovačkim i ruskim, ali u gotovo svim dijelovima svijeta F-stilistika postaje sve prisutnija. U zemljama čiji su lingvisti više bili povezani s ruskim, češkim i slovačkim jezičkim stručnjacima i više s njima sarađivali, ovaj novi stilistički pravac se posebno intenzivno razvijao.

12. Takav je slučaj sa istočnoevropskom lingvistikom. Uticaj dviju navedenih škola posebno je došao do izražaja u DDR-u. Najizrazitiji predstavnici istočnonjemačke FS-škole svakako su V. Flajšer i G. Mihel. Oni daju tumačenja bliska ruskim, češkim i slovačkim stilističarima (ruska stilistika naročito je uticala na istočnonjemačku istraživanjima germaniste E. Rizel).²² O F-stilovima takođe su pisali R. Glezer, G. Klaus, A. Štojbe, J. Šarnhorst, U. Vitič i dr.²³ Od radova napisanih u Poljskoj pažnju zaslužuje Poljska stilistika H. Kurkovske i S. Skorupke,²⁴ u kojoj je jedan veliki dio posvećen stilovima poljskoga jezika. Za F-stilistiku značajni su radovi V. Doroševskog, B. Kielskog, Z. Klemensijeviča, M. Knjaginine, P. Kovalskog, T. V. Lehr-Splavinskog, Z. Lempickog, T. Milevskog, A. Komornicke, T. Skubalanke, S. Gajde i dr. I u bugarskoj stilistici i lingvistici sve se više govori o F-stilovima (imamo u vidu priloge S. S. Brezinskog, M. Videnova, D. Čizmarova, M. Janakijeva itd.). U Rumuniji su o FS-raslojavanju jezika pisali A. Andresku, J. Koteanu, E. Fodor, S. Markus i dr. U Mađarskoj pažnju privlače statistička istraživanja, koja su vrlo značajna za funkcionalnu stilistiku (npr. Temesijevi radovi).

13. Na zapadnoevropskom terenu o FS-problemima ne govori se onako (i onoliko) kao u češkoj, slovačkoj i ruskoj stilistici, ali radovi postoje i sve ih je više, s tim što se velikim dijelom nalaze u okviru sociolingvistike.²⁵ Na ovome terenu veoma je dobro proučen komunikacijski aspekt jezika, što predstavlja jedan od fundamenata za F-stilistiku, pogotovo za onaj njen dio koji se odnosi na ekstralingvističke faktore FS-diferencijacije jezika. Za zapadnoevropsku lingvi-

²² Rizel 1952, 1961, 1963, 1964a, 1964b, 1970, 1973a, 1973b, 1974, 1975.

²³ Gläser 1974, 1976, 1979, Klaus 1965, Steube 1974, Scharnhorst, 1981, Zimmer 1978.

²⁴ Kurkowska/Skorupka 1959.

²⁵ U vezi s time M. O. Fajenova piše: „Pristup funkcionalnim stilovima kao jezičkim vrstama koje odgovaraju situacijama opštenja karakterističan je za sociolingvistička istraživanja (poznato je da je proučavanje funkcionalnih stilova ona oblast u kojoj se interesi stilistike i sociolingvistike spajaju).“ (Fajenova 1979: 53).

stiku karakteristična je manja upotreba izraza *funkcionalni stil* i njegova zamjena terminom *registar*.²⁶ U jednoj od najjačih stilističkih škola – francuskoj, F-stilistika se nije razvila u poseban pravac (iako ga je Š. Baji još početkom vijeka nagovijestio), što je dovelo do toga da se FS-pitanjima ne bave toliko stilističari koliko stručnjaci za opštu lingvistiku, teoriju komunikacija i semiotiku, dok se za probleme tipova tekstova i kompozicionih oblika uglavnom interesuju književni teoretičari i semiotičari (Hovanska 1984: 54-55). Radovima se izdvajaju Š. Baji, P. Giro, G. Antuan, R. Žoržen i dr. U ostalom dijelu zapadnoevropske stilistike još su uvijek u prvom planu tradicionalni metodi istraživanja, sa izraženom dominacijom ekspresivne i individualne stilistike, a pojačano interesovanje za tekstualnu stilistiku otvara vrata za jače prisustvo F-stilistike.

14. U američkoj lingvistici situacija je dosta specifična, najviše zbog dominacije ideja Noama Čomskog i njegovih sljedbenika. Naime, on i pristalice generativne gramatike na stil gledaju veoma usko – kao odstupanje od norme. Takvo shvatanje stila nalazimo već 1960. kod Čarlsa Osguda, koji je stil definisao kao „odstupanje od normi u skladu sa situacijama u kojima se vrši kodiranje“ (prema Harveg 1972: 212p). Ono se susreće i u radovima N. E. Enkvista, M. Rifatera, S. Saporte i dr.²⁷ Stav niza autora da su pokušaji analiziranja stila s pozicija N. Čomskog i generativne gramatike doživjeli neuspjeh zbog toga što je stil shvatan veoma usko (kao odstupanje od norme), R. Jakobson je u jednom intervjuu protumačio na svoj način: „Ne želim da umanjujem Noamov doprinos, ali on i njegovi epigoni misle da je najvažniji posao lingvista da skiciraju sva gramatička pravila, a da metrika, stil i sve ostalo ne zavređuje našeg suda.“ (Ved 1981: 178). V. Flajšer i G. Mihel smatraju da generativna gramatika nije dala suštinske radove iz stilistike neumjetničkih tekstova (publicističkih, administrativnih, naučnih) pošto je na njih teorija agramatičnosti gotovo neprimjenljiva. Po njihovu mišljenje, neosnovano je strukturalno shvatanje stila još i zbog toga što se najobičnije sržne rečenice (odstupanja od njih smatraju se stilskom markiranošću) uopšte ne mogu smatrati stilski markiranim. Nekonstruktivnost stilističke koncepcije generativne gramatike oni vide u ignorisanju socijalne uslovljenosti jezika i komunikativnih zadataka opštenja (Fleischer/Michel 1975: 34-35). Ali u američkoj lingvistici postoje i drugi tonovi. D. Bolindžer u knjizi „Jezik nije bezopasno oružje“ ističe da u savremenom američkom društvu sve više raste interesovanje za

²⁶ Pošto neki upotrebljavaju riječ *registar* kao sinonim za *funkcionalni stil*, potrebno je reći da to ne mogu biti istoznačni pojmovi. Onako kako se sada koristi, *registar* podrazumijeva i ono što je *funkcionalni stil* i ono što nije *funkcionalni stil*, podrazumijeva veoma široku diferencijaciju jezika (socijalno-psihološku i situaciono-komunikativnu). Njegov je nedostatak i u tome što ne dolazi iz lingvističkih škola koje su fundirale ovo učenje o stilu, što je manje stilistički, a više sociolingvistički termin. Mišljenje da *registar* nije ekvivalentan *funkcionalnom stilu* ističu i drugi istraživači (npr. Hovanska 1984: 189).

²⁷ Enkvist 1964, 1971, 1980, Riffaterre 1960, 1964, 1967.

funkcionisanje jezika, iako se još uvijek posebna pažnja posvećuje problemima jezičke norme i odstupanjima od nje (Bolinger 1980: 285). Da postoji interesovanje za funkcionalno raslojavanje jezika, pokazuju i radovi T. Bela, S. D. Ealija i dr. (v. Bell 1982, 1984, Ealy 1981), a posebno se to osjeća kod D. Kristalaza koje se smatra da su najbliži shvatanju ruskih lingvista prirode i funkcionisanja stilova (Galjperin 1980: 24).²⁸

15. U japanskoj lingvistici za F-stilistiku je najznačajnija teorija jezičkog postojanja, čiju osnovu čini koncepcija japanskog lingviste Motoki Tokijede i američkih sociologa, nelingvista. Ovo učenje je bazirano na ispitivanju govora i uslova u kojima se odvija govorna aktivnost (V. M. Alpatov čak ističe da se od svih do sada poznatih lingvističkih pravaca u svijetu škola jezičkog postojanja, vjerovatno, u najvećoj mjeri može uvrstiti u „lingvistiku govora“ – Alpatov 1983: 16)²⁹. Na ovom planu interesantna je shema jezičkog procesa koju daje M. Tokijeda (Tokijeda 1983: 101). Značajan je takođe rad Nisio Minoru „Jezik Japana“, posebno odjeljak „Funkcionisanje jezika“ (Minoru 1983: 124-127).

16. Iako je serbokroatistička stilistika ostala gotovo po strani osnovnih stilističkih tokova, ne može se reći da se FS-pravac nije razvio i da se ne razvija. U ovoj školi dugo je dominirao tradicionalan pristup proučavanju stilističkih problema. Izraženije zanimanje za FS-raslojavanje jezika i za F-stilove, koje se zapaža u posljednje vrijeme, nagovještava osavremenjivanje i obogaćivanje stilističkih istraživanja u ovom pravcu. Za sada je malo temeljitijih i širih istraživanja pitanja iz ove oblasti, a poređenja s drugim još više ukazuju na veličinu te praznine. To se, uostalom, odnosi i na proučavanje ostalih vidova razgradnje jezika (izuzev, možda, teritorijalne): o socijalnoj, polnoj, starosnoj i dr. razuđenosti jezika postoje skromne analize. Stoga nije neobična ovakva konstatacija: „Postojanje funkcionalnih stilova, tj. funkcionalnog raslojavanja jezika srpskohrvatska normativna stručna literatura po pravilu ni posredno ni neposredno ne registruje. Isto važi za socijalno raslojavanje jezika [...] Govornih varijacija o kojima je reč, međutim, pa ni funkcionalnih stilova, govorni predstavnici i govorne zajednice veoma su retko svesni, te bi stoga upravo normativni priručnici u ovoj oblasti mogli pružati dragocenu pomoć, upozoravajući na njihovo postojanje, na njihove osobenosti, na pravila za izbor i uslove za njihovu upotrebu. Ipak, kada se daju takva uopštena upozo-

²⁸ Ova dva autora dala su ovakvu kritiku pogleda N. Čomskog na stil: „Mnogobrojni pokušaji primjene transformacione gramatike Čomskog u stilističkoj analizi neuspješni su zbog nemogućnosti snalaženja u složenosti razlikovanja odnosa između 'složene' rečenice i sukcesivnosti 'prostih'. S jedne strane, to je rezultat nepravilne primjene teorije N. Čomskog, a, s druge strane, to se objašnjava time što je sam Čomski isključio tekstualne odnose iz sfere lingvističke kompetencije.“ (Crystal/Davy 1969: 204p).

²⁹ Već smo konstatovali da je M. N. Kožina predložila izdvajanje nove lingvističke discipline – govorologije (nauke o govoru).

renja i pojave, tada obično nedostaju podrobnija obaveštenja o stvarnim razlikama među govornim varijacijama koje su u pitanju, kao i o regulatorima za izbor i upotrebu jedne iz repertoara govornih varijacija s kojima govorni predstavnik, odnosno govorna zajednica raspolažu u svom govornom znanju.“ (Radovanović 1986: 64). Dalje se ističe da jezičke norme ne bi trebalo da proskribuju funkcionalne stilove jer oni nisu samo kategorije od individualnog značaja, nego i od društvenog, kolektivnog te dodaje: „Na žalost, kao što je već rečeno, u lingvistici se doskora malo, a u serbokroatistici nimalo, vodilo računa o radu na opisivanju i uočavanju socijalnog, a posebno funkcionalnog raslojavanja jezika. Stoga se nije uočavala ni nužnost konstituisanja odgovarajuće 'fleksibilne' jezičke norme koja bi se stvarala da se ne zaborave ni pojave u oblasti socijalnih i funkcionalnih stilskih distinktivnosti [...]“ (Radovanović 1986: 66).

Postoji nekoliko radova koji predstavljaju doprinos serbokroatističkoj F-stilistici. Jedan od njih je knjiga Krunoslava Pranjića „Jezik i književno djelo“, koja počinje poglavljem „Suvremeni književni jezik – stvarnost različitih stilova“ (Pranjić 1985). Pranjić ne ulazi u šire tumačenje FS-diferencijacije jezika, već govori o tome koji stilovi postoje. Dragutin Rosandić i Josip Silić u „Osnovama morfologije i morfostilistike hrvatskoga književnog jezika“, takođe, ukratko pišu o F-stilovima (Rosandić/Silić 1979). U odjeljku „Književni jezik i njegovi funkcionalni stilovi“ daju se osnovne napomene uopšte o F-stilovima, a zatim razmatraju pojedini F-stilovi. U „Novinarskoj stilistici“ Marin Mladenov samo u jednoj rečenici konstatuje da postoji funkcionalna diferencijacija jezika i odmah prelazi na klasifikaciju stilova (ona je dosta slaba, jer ne počiva na jedinstvenim kriterijima) – Mladenov 1980. I kod Antice Antoša faktički se susreće samo klasifikacija, koja je još neprihvatljivija zbog miješanja teritorijalnog, socijalnog, funkcionalnog i individualnog raslojavanja jezika (Antoš 1972). O F-stilovima govori i Milivoje Minović, ali i kod njega nedostaje šira analiza (Minović 1982). On je, međutim, jedan od rijetkih koji pokušava da definiše F-stilove. Za njega to su „jezičke posebnosti koje se zapažaju u komuniciranju u posebnim sferama i u vezi sa posebnim sferama društvenog života“ (Minović 1982: 61). Šire tumačenje raslojavanja jezičke stvarnosti vrše Marina Kovačević, Lada Badurina i Cecilija Jurčić (Raslojavanje 2001). U radu se koristi termin *diskurs* i analizira (1) vertikalna i horizontalna raslojenost polja diskursa, (2) raslojavanje polja diskursa na jezičke planove, a zatim govori o pojedinim vrstama diskursa – razgovornom, pisanom, javnom, specijaliziranom, multimedijalnom. Na kraju se razmatraju intradiskurzivna i interdiskurzivna prožimanja. Sažetu analizu raslojevanja jezika daje Vladimir Cvetanović (Cvetanović 2001: 61-64), a F-diferencijacije D. Kalajić (Kalajić 1984). Kratko objašnjenje funkcionalnih stilova nalazimo u seriji članaka Josipa Silića (Silić 1996a, 1996b, 1997a, 1997b, 1997c, 1998). Nešto više o F-stilovima piše Milosav Čarkić (Čarkić 2002). Elementarnu informaciju o funkcionalnim stilovima sadrži knjiga „Oblici izražavanja i stilistika“ (Marinković/Nikolić 1999). Kratko predstavljanje F-stilistike

donosi studija „Putevima stilističke ideje“ (Vuković 2000: 112-119). Ponešto o F-stilovima može se naći u radovima posvećenim užim ili širim stilističkim pitanjima (Pavlović 1954, 1960, 1969, Jović 1975, Čorac 1974a, 1974b, 1982, Čule 1973, Radman 1995, Simić 1997, 2001, Vuković 2000, Luković 1996, Tropi i figure 1995, Kovačević 1998, 2000), a takođe lingvističkim problemima (Polovina 1999). O F-stilovima pišu i drugi lingvisti i stilističari, međutim, gotovo se uvijek radi o usputnim napomenama. Šire FS-istraživanje predstavlja doktorska disertacija „Glagol kao konstituent književnoumjetničkog stila ruskoga jezika u poređenju sa srpskohrvatskim“ (Tošović 1983), knjiga „Funkcionalni stilovi“ (Tošović 1988) i „Stilistika glagola“ (Tošović 1995).

Od analiza konkretnih F-stilova nešto je više radova posvećeno KFS i PFS. Pojedine aspekte KFS dotiču i osvjetljavaju priručnici i studije iz poetike, stilistike, teorije i istorije književnosti u čijim se naslovima nalaze izrazi teorija književnosti (Živković 1965, Solar 1990), uvod u književnost (Škreb/Stamać 1998), rječnik književnih termina (Rečnik književnih termina 1985), rječnik književne interpretacije (Taritaš 1993), jezik u književnom djelu (Petković 1975), jezik književnog djela (Živković 1957), jezik i književno djelo (Lešić 1971, Pranjić 1985), jezikom i stilom kroza književnost (Pranjić 1991), fenomenološki pristup književnom djelu (Konstantinović 1969), stilske formacije (Flaker 1976), stilističke studije (Frangeš 1959), od formalizma ka semiotici (Petković 1975), oblik i smisao (Petrović 1986), logos i paradigma (Milosavljević 2000), studije o srpskom stihu (Kojen 1996), slikovno pjesništvo (Stamać 1997), jezik savremenih pisaca (Kosor 1979), jezički sistem i poetska gramatika (Jović 1985), jezički znak, govorni znak, pjesnički znak (Vuletić 1988), aritukacija pjesme (Petković 1972), poetska slika (Čović 1989), rima (Čarkić 2001), fonetika književnosti (Vuletić 1976), fonika stiha (Čarkić 1992), fonostilistika stiha (Čarkić 1995), gramatika govora (Vuletić 1980), sintaksa krika (Vuletić 1986), teorija citatnosti (Oraić-Tolić 1990), matematička lingvistika i pjesništvo (Đorđević 1987), poredbeni i/li interkulturalni povijest književnosti (Kovač 2001). Šire istraživanje PFS predstavlja knjiga „Novinarska stilistika“ (Mladenov 1980) i zbornik „Jezik i stil sredstava informisanja“ (Jezik i stil 1991). U nekoliko studija razmatraju se pojedini podstilovi, žanrovi i segmenti PFS, npr. novinarski reklamni stil (Vasić 1995), reportaža (Životić 1979), epistolarni diskurs (Popović 2000), novinski komentar (Petrović 1989). Od radova posvećenih NFS zaslužuju pažnju analize Andreja Stojanovića (Stojanović 1984, 1989) i P. Katalinić-Udovičić (Katalinić-Udovičić 1979). Malo je istraživanja AFS (Miletić 1938) i RFS (Guberina 1952, Ivas 1988).

17. Slovenačka FS-ispitivanja slična su prethodnim, ali se i razlikuju. Slična su u sljedećim elementima: 1. malo ima posebnih studija, 2. istraživanja su dobrim dijelom u funkciji govorne kulture ili dolaze sa sociolingvističke ravni, 3. ograničen broj stručnjaka bavi se ovim pitanjima. Slovenci ponekad dublje zala-

zu u teorijske vode, češće se naslanjaju na svoju lingvističku tradiciju, više pokušavaju da daju nešto svoje, originalno i, sudeći po objavljenim prevodima, više su zainteresovani da prezentiraju rezultate stranih FS-istraživanja. Od Antona Breznika počinju prava slovenačka ispitivanja funkcionalne razuđenosti jezika (Breznik 1982). Od onih koji su se bavili i koji se bave ovim problemima treba izdvojiti Joža Toporišiča, Bredu Pogorelec, Borisa Urbančiča, Toma Korošca i Janeza Dulara. Pitanja FS-diferencijacije najviše su interesovala Jožeta Toporišiča.³⁰ On je uglavnom bio zaokupljen osnovnim – problemom funkcionalne diferencijacije jezika, i to ne kao izolovanom razgradnjom nego kao jednim od tipova sveukupne razuđenosti jezika. Za pojedine njene vidove Toporišič upotrebljava termin *zvrst*, kojem u srpskohrvatskom jeziku odgovarala riječ *vrsta* (iako i u slovenačkom postoji ova leksema). On razlikuje sljedeće glavne vrste: 1. socijalne (*socialne zvrsti*) – književne i neknjiževne; 2. funkcionalne (*funkcijske zvrsti*) – jezik svakodnevnog sporazumijevanja (*praktično sporazumevalni jezik*), stručni jezik (*strokovni jezik*), publicistički jezik (*publicistični jezik*), umjetnički jezik (*umetnostni jezik*), 3. prenosne (*prenosniške zvrsti*) – razgovorni i pisani jezik; 4. vremenske (*časovne zvrsti*) – jezik prošlosti i jezik savremenosti; 5. mjerne (*mernostni zvrsti*) – vezani i nevezani jezik (Toporišič 1975). Sam termin *zvrst* je i prije upotrebljavan kao oznaka za epiku, liriku i dramu. Jože Toporišič svjesno odustaje od češkog termina *funkčni styl* (funkcionalni stil), ističući da više odgovara slovenački *funkcijska zvrst*, koji se susreće još u Breznikovim raspravama o jeziku slovenačkih novinara i pripovjedača (Breznik 1982: 360). On, a vjerovatno i drugi slovenački lingvisti, odustaje od pojma *stil* zbog uvriježenog mišljenja da je kao višeznačan prestao biti termin (što otpada kao argument ako se ispred nalazi odrednica *funkcionalni*). Toporišič ukazuje na to da se njegova podjela funkcionalnih vrsta bazira na slovenačkoj tradiciji (ima se u vidu Anton Breznik) i da se upotpunjuje češkom teorijom. Drugi istraživač, Boris Urbančič, prvi je u slovenačkoj lingvistici preuzeo češku podjelu F-stilova (on razlikuje umjetnički, naučni, poslovni, publicistički i konverzacijski stil) – Urbančič 1961: 200. Tomo Korošec je dao doprinos doktorskom disertacijom o novinarskom stilu (Korošec 1976) i knjigom o novinarskom stilu (Korošec 1998), a Janez Dular radovima o publicističkom, odnosno novinarskom stilu (Dular 1971/72, 1974a, 1974b). Za slovenačku F-stilistiku značajni su prilozi Brede Pogorelec (Pogorelec 1965, 1979, 1981-82) i nekih drugih autora. Od novijih istraživanja treba spomenuti magistarki rad Vojka Gorjanca o naučnom stilu (Gorjanc 1998).

18. Makedonska FS-istraživanja su malobrojna. To se objašnjava kasnom standardizacijom (zvanična kodifikacija makedonskog jezika došla je tek nakon 1. zasjedanja ASNOM-a 1944. godine). Logično je bilo da se u prvo vrijeme istražuju problemi iz oblasti fonetike/fonologije, morfologije, tvorbe riječi, sintak-

³⁰ Toporišič 1960, 1973, 1975, 1977a, 1977b, 1982, 1984.

se, leksikologije, dijalektologije, pravopisa... a da se tek onda pređe na samu stilistiku. Božidar Vidoeski s tim u vezi kaže: „Neposredno nakon rata glavna pažnja makedonskih lingvista bila je posvećena utvrđivanju književne norme makedonskog standarda i organizaciji pedagoške i naučne aktivnosti u Republici.“ (Vidoeski 1984: 9). Stoga se u takvoj situaciji nisu mogla razviti FS-ispitivanja. Ovdje bi se mogao navesti pokoji članak, i to više iz oblasti govorne kulture, sa elementima interesantnim za F-stilistiku. To su uglavnom analize jezika književnih djela, štampe, radija, televizije i pozorišta (o čemu su pisali Božidar Vidoeski, Dano Kitanovski, Marija Kiš, Blagoja Korubin, Ljiljana Minova-Đurkova, Panče Mihajlov, Olga Mišeska-Tomić, Radmila Ugrinova-Skalovska i dr.). Tu su i prilozi o jeziku udžbenika (Todor Dimitrovski), administrativnom jeziku (Krume Kepeski), makedonskim tajnim jezicima (Haralampije Polenović, Olivera Jašar-Nasteva, Stale Popovski), širim lingvističkim pitanjima (Blagoja Korubin, Blaže Koneski, Tome Momirovski, Z. Nikodinovski, Olga Mišeska-Tomić i dr.).³¹ Blagoja Korubin upotrebljava termin *стилски тип* jezika (*стилски тип на јазиком*) kao opšti naziv za umjetnički, publicistički, stručno-naučni, administrativni, poslovni i profesionalni jezik (Korubin 1981: 9). Prva ozbiljnija analiza pojavila se nedavno pod naslovom „Функционалните стилови во македонскиот јазик“ (Funkcionalnite stilovi 1998: 161-216). U njoj su, nažalost, predstavljena samo tri FS: *административен стил*; *публицистички стил*; *научен стил*.

19. Može se izvući opšti zaključak da FS-ispitivanja na području bivše Jugoslavije dosta zaostaju u poređenju sa čehoslovačkim i ruskim. Prije svega, neophodna su jača teoretska istraživanja suštinskih fenomena FS-raslojavanja jezika, istraživanja kakva nalazimo kod B. Havraneka, K. Hausenblasa, M. Jelineka, A. Jedličke, J. Mistrika, V. V. Vinogradova, M. N. Kožine, E. Rizel, V. Flajšera, G. Mihela i dr. Lingvistička i lingvostilistička ispitivanja u zapadnoevropskim zemljama ukazuju na značaj proučavanja komunikacijskog aspekta jezika, a američka na važnost analiziranja nosilaca jezika kao ekstralingvističkih faktora. Japanska pak nauka o jeziku pokazuje da se i od dalekih lingvističkih škola može ponešto naučiti, prije svega naučiti ne misliti tradicionalno, samo na evropski ili američki način.

20. Funkcionalni stilovi. Da bi došlo do FS-diferencijacije jezika kakva danas karakteriše sve razvijene jezike svijeta, bilo je potrebno da čovjek pređe dug period intelektualnog razvoja, da se formiraju različite oblasti ljudske aktivnosti, da se jezik toliko usavrši da može udovoljiti svim čovjekovim potrebama u svim njegovim djelatnostima. U istoriji ljudske civilizacije bitna su tri momenta za pojavu F-stilova: razvoj različitih vidova aktivnosti (nauke, umjetnosti, administracije, publicistike, svakodnevne komunikacije), pojava pisanog oblika komunikacije i pronalazak štamparije. Ako je tačno da je primitivni čovjekoliki majmun (prokonzul), koji se sporazumijevao samo usmenim putem, živio veoma

dugo (otprilike prije 25-40 miliona godina) i ako znamo da se pismo dosta kasno pojavilo, onda samo malen period od nekoliko hiljada godina predstavlja razdoblje u kojem postoji pisani oblik komunikacije. U ostalom vremenskom periodu, milenijumima i milenijumima, postojala je samo usmena forma sporazumijevanja. Natpisi na pećinama, nadgrobnim spomenicima, svetišlima itd. predstavljaju prve nagovještaje prelaska na nov način opštenja. Tako homo sapiens počinje da stvara dva načina sporazumijevanja – usmeni i pisani, što daje bitnu pretpostavku i za kasniju FS-diferencijaciju jezika. Pronalazak papira otvara novu eru: čovjek počinje da bilježi sve ono što vidi, čuje, osjeća, doživljava, zamišlja. Pojavom štamparije 1438. godine nastaje mogućnost da se jedna te ista poruka uputi velikom broju ljudi. Time naučna saznanja, umjetnički doživljaj svijeta itd. postaju bliži širokom krugu osoba. Šta smo ovim htjeli reći? Htjeli smo kazati da oblici komuniciranja koje imenujemo F-stilovima imaju istorijsku podlogu i da se njihov razvoj nalazi u neposrednoj vezi sa razvojem ljudske civilizacije. Tokom istorije čovjek je sve više prelazio na pisanu formu opštenja, u okviru koje su se razvile posebne vrste: jedna, kada je trebalo izraziti umjetnički doživljaj stvarnosti, druga, kada je bilo neophodno prenijeti naučnu spoznaju, treća, kada se valjalo obratiti široj javnosti, četvrta, kada je bilo nužno regulisati odnose u društvu itd. Tako su u okviru pojedinih ljudskih djelatnosti – nauke, umjetnosti, publicistike, zakonodavstva i svakodnevne komunikacije nastale posebne jezičke formacije koje danas nazivamo funkcionalnim stilovima. Oni su, dakle, produkt istorijskog kretanja ljudske misli, produkt razvoja društvenih odnosa i čovjekovog visokog intelektualnog nivoa.

Ovo je, u stvari, manje-više poznato i dovoljno jasno da se na tome ne bi trebalo posebno zadržavati. Mnogo je složenije pitanje šta je to stil, šta je funkcionalni stil i koja su njegova obilježja.

21. Prvo pitanje (šta je stil) naučnici su postavljali od davnina, još onda kada je stilistika bila sastavni dio retorike i još nema odgovora koji bi bio univerzalan i koji bi sve zadovoljio (ili kako to rekoše stari Latini: *Grammatici certant et adhuc sub iudice lis est*). Stoga će Krunoslav Pranjić kazati: „Upitao bi se odmah, ne više samo stilističar, nego svaki skeptičar, upitao s pravom: a kako može da je konstituirana, kako može egzistirati znanost – stilistika, kad još nije uspjela pojmovno i jednoznačno definirati predmet svojeg istraživanja? Tome motiviranom prigovoru, toj se prihvatljivoj skepsi može mirno odgovoriti – opet skepsom, ali iz druge ruke: ni biologija, kojoj status znanosti niko ne poriče, još ne zna šta je život. Pa ipak, znanost jest.“ (Pranjić 1970: 253).

22. U definisanju stila i njegovom proučavanju postoje tri osnovna pristupa: opšteumjetnički, književni i lingvistički.⁶³ Zavisno od toga s kakvog se stanovišta gleda na stil, daju se najrazličitija tumačenja i definicije. Ovdje zaista vlada ogromno šarenilo, da se često teško snaći. S jedne strane, stilu se prilazilo nakon temeljitih analiza i osmišljavanja građe jednog jezika ili više jezika, jednog stila

³¹ Tošović 1987.

ili više stilova itd. S druge, određivanju karaktera stila i njegovu definisanju ponekad se pristupalo bez bilo kakvih praktičnih istraživanja. Na ovu raznolikost uticale su takode škole i lingvistički pravci, sredina, individualne vokacije samih istraživača i sl. Doda li se složenost problema, biće jasno zašto je stil toliko određen i toliko neodređen.

23. Svaka nacionalna lingvistika dala je svoj pogled na stil i na njegova obilježja. Ruska stilistička tumačenja veoma su brojna i raznolika, češka i slovačka tradicionalno seriozna i studiozna, francuska temeljna i kompleksna, američka originalna i neobična itd.

24. Ruska lingvistika i ruska stilistička škola dugo su vremena stil svodili samo na neke njegove aspekte. Ako pođemo od toga da stil sadrži u sebi tri osnovne komponente: pedagošku (uzornost stila), psihološku (emocionalni stav) i funkcionalnu (funkcija u određenoj vrsti djelatnosti), vidjećemo da su, kao i u svim drugim stilističkim školama, prve dvije bile dominantne i neprikosnovene u dugom vremenskom periodu te da su se na bazi njih razvila dva posebna pravca – pedagoški i psihološki. Pedagoški pravac operisao je izrazima *dobar stil*, *uzoran stil*, *loš stil* itd. i zasnivao se na nalaženju normativnosti, tj. na stilističkim pravilima. Psihološki pravac pod stilom je podrazumijevao samo ono što je bilo emocionalno obojeno, što je bilo ekspresivno, izražajno, pa se govorilo o svečanom, ironičnom, familijarnom, visokom, niskom... stilu. Treći pravac (funkcionalni) predstavlja tekovinu savremene ruske lingvistike, a odnosi se na proučavanje FS-raslojavanja jezika i produkata tog raslojavanja – F-stilova. Ako se na stil ne gleda sa aspekta pojedinih njegovih komponenta, već kao kompleksni fenomen, dolazi se do zaključka da se u ruskoj stilističkoj teoriji stil tumači na tri osnovna načina: 1. kao pojava uopšte, 2. kao jezička ili kao govorna kategorija, 3. kao funkcionalna vrsta jezika. Karakteristične formulacije prvoga tipa su sljedeće: stilovi su varijante jezika (Beresnjev 1981: 54); stil je sistem ili princip po kojem se vrši izbor jezičke građe (Piotrovski 1960: 14); stil je sadržinski aspekt govora koji suštinski povećava njegovu informativnost (Dolinin 1982: 75); stil je oznaka sveukupnosti obilježja koja diferenciraju, razlikuju pojedine podjezike (Skrebnev 1975: 40); stil je funkcionalna kategorija uvijek povezana s komunikativnim aspektom jezika (Hovanska 1984: 189); stil je oblik društvenog funkcionisanja jezika, neka njegova funkcionalna vrsta (Mihajlov 1968: 108); stil je sistem konkretne upotrebe fonetskih, leksičkih i gramatičkih mogućnosti jezika koji izražava odnos onog ko govori ili piše prema sadržaju iskaza (Fjodorov 1971: 58). Drugi princip polazi od dihotomije jezik ↔ govor i razlikuje stilove jezika i stilove govora. Još od diskusije u časopisu „Вопросы языкознания“ vodi se spor oko toga mogu li postojati jedni ili drugi stilovi. U toku rasprave, kako je konstatovao V. V. Vinogradov, izrazi *stil jezika* i *stil govora* nisu sasvim razgraničavani, autori su ih upotrebljavali onako kako je njima odgovaralo (Vinogradov 1955a: 75). Istina, u nekim radovima je već tada nagoviješteno ono što će

kasnije jasno biti kazano: da postoje stilovi jezika i stilovi govora. R. A. Budagov će ovako formulisati razloge tog diferenciranja: „Većina savremenih lingvista ne razgraničava pojmove *jezičkih* i *govornih* stilova, stoga obratimo pažnju na značaj takvog razgraničenja. Razlika između jezičkih i govornih stilova čini se veoma suštinskom. Grubo govoreći, ta je razlika uslovljena time što se jezički stilovi savremenih razvijenih književnih jezika više nego govorni stilovi baziraju na objektivnije i očiglednije izraženim jezičkim (sintaksičkim, leksičkim, fonetskim) činjenicama [...] Jezički stilovi obično se formiraju u svim razvijenim književnim jezicima, a govorni stilovi mogu se zapažati u jednim jezicima ili u jednoj istorijskoj epohi i ne zapažati u drugim jezicima u drugoj istorijskoj epohi.“ (Budagov 1967: 70). U razmatranju ovog pitanja iskristalisala su se četiri osnovna stava: a) stilovi govora i stilovi jezika su istoznačni pojmovi, b) stilovi su jezička kategorija, c) stilovi su govorna kategorija, d) stilovi su istovremeno kategorija jezika i kategorija govora. Prvi stav je najdecidnije izrazio B. V. Gornung (Gornung 1965: 88). Drugi stav zapaža se kod onih stilističara koji pod stilom podrazumijevaju samo stilistički obojena sredstva i kod kojih stil, na taj način, dolazi kao sinonim za konotativna jezička sredstva: „Stil se može definisati kao karakteristika apsolutno specifičnih konstituenata datog podjezika.“ (Skrebnev 1975: 40). Ovakvo tumačenje nije dobilo širu podršku zato što predstavlja usko gledanje na stil i što, kako to neki ističu, takva sveukupnost čini samo građu za strukturiranje stilova (Kožina 1972c: 55). Treći stav se gradi na negaciji jezičkih stilova i isticanju govornih stilova kao centralnog objekta stilistika. U tom smislu karakteristično je sljedeće mišljenje: „Stilovi jezika su uslovni pojam (naučna apstrakcija) stvoren da bi se označili stilistički resursi jezika (njegovi stilistički obojeni 'slojevi'). Međutim, tome pojmu nedostaje glavno sa čim se obično povezuje pojam stila – sistemnost.“ (Kožina 1972c: 55). Treći stav – stav da postoje stilovi jezika i stilovi govora fundirao je V. V. Vinogradov u diskusiji o stilu 1955. godine. On je pisao: „I u tom aspektu sam termin 'stil' traži da se precizira. On se ne smije miješati sa terminom 'stil govora' ako se prizna neophodnost razgraničavanja pojmova jezika i govora.“ (Vinogradov 1955a: 71). Međutim, dalje od ove konstatacije V. V. Vinogradov nije otišao, jer odmah iza toga daje definiciju stila bez bilo kakve diferencijacije u odnosu na jezik i govor. Čak ni kasnije on nije uspio da izgradi dovoljno valjano i argumentovano tumačenje stilova jezika i stilova govora, isto kao što je ostalo dosta nejasno razgraničenje između stilistike jezika i stilistike govora (Vinogradov 1963: 201p). Od onih koji su pokušali da razjasne ovu dihotomiju treba, prije svega, spomenuti A. K. Panfilova i J. S. Stepanova. Prvi daje sljedeće tumačenje: „Jezički stil (stil jezika) jeste podsistem jezika koji ima ograničenu i posebnim zadacima uslovljenu upotrebu, koji sadrži specifična jezička sredstva i koji uključuje u svoj sastav mnoštvo međustilskih sredstava, između ostalog i stilistički neutralna sredstva. Govorni stil (stil govora) jeste određen sistem upotrebe književnog jezika, njegovih funkcionalnih stilova, a u nekim slučajevima i neknjiževnih jezičkih sredsta-

va uslovljenih žanrom (vrstom) društvenog govora, situacijom, karakterom auditorija itd.“ (Panfilov 1974: 9). U drugom radu je slikovito objašnjena razlika: „Stil jezika može se uporediti sa hemijski čistom vodom (H₂O), koja ne sadrži nikakve primjese. A što se tiče stilova govora, oni podsjećaju na raznovrsne vrste vode sa različitim primjesama zastupljenih u većoj ili manjoj mjeri.“ (Panfilov 1972: 78). A. K. Panfilov nije ništa posebno rekao, pogotovo nije uspio da unese više svjetlosti u ovo sporno pitanje. J. S. Stepanov je pokušao da se drugačije izrazi, ali je definicija postala još neodređenija: stil jezika je vrsta jezika koja se koristi u nekoj tipičnoj socijalnoj situaciji – u životu, u porodici, u zvanično-poslovnoj oblasti itd. – i koja se razlikuje od drugih vrsta istog jezika osobinama leksike, gramatike, fonetike, dok je stil govora manir govorenja ili pisanja, način jezičkog ponašanje čovjeka u ovoj ili onoj društvenoj sredini ili situaciji (Stepanov 1970-1978: 517). U suštini, koncepcija o stilovima jezika i stilovima govora, iako se razvijala više od četrdeset godina, nije dala jače rezultate, što izaziva sumnju u njenu opravdanost. Već 1968. T. G. Vinokur dovodi u pitanje praktičnu realizaciju i teoretsku cjelishodnost strogog razgraničavanja jezika i govora: „Čini se realnijim, u interesu plodotvorne stilističke analize, rješavati ovo pitanje ne apriori, unaprijed određivši oblast istraživanja (*ili* stilovi jezika *ili* stilovi govora), već po logici koju nam sugerišu same činjenice jezika.“ (Vinokur 1968: 25). D. N. Šmeljov konstatuje da pokušaj zasnivanja učenja o stilovima jezika i stilovima govora nije doveo do konačnih rezultata (Šmeljov 1977: 55), a A. N. Vasiljeva tvrdi da se njenom koncepcijom proučavanja stilova „pozitivno ukida“ ovaj dugo diskutirani problem, jer navedena dihotomija realno ne odgovara činjenicama (Vasiljeva 1981: 7).

Mi smatramo da F-stilovima nije produktivno pristupiti kao pojavama koje treba dovoditi u vezu s jezikom ili govorom, već ih treba razmatrati kao fenomene s jezičkom determinacijom i govornom realizacijom.

25. Od svih definicija stila koje su nastale u modernoj ruskoj stilistici jedna je imala posebno velik odjek i presudan uticaj na sve one koji su se bavili stilom i stilistikom. To je Vinogradovljevo tumačenje iz 1946. godine, koje glasi: „Stil jezika je semantički zatvoren, ekspresivno ograničen i svrshodno organizovan sistem sredstava za izražavanje koji odgovara ovome ili onome žanru književnosti ili pismenosti, ovoj ili onoj sferi društvene aktivnosti (na primjer, stil zvanično-poslovni, stil kancelarijski, stil krajnje učtiv i sl.), ovome ili onome karakteru jezičkih odnosa između raznih članova ili slojeva društva.“ (Vinogradov 1946: 225). Definicija nema čisto funkcionalnostilističku orijentaciju, ali time što je stil istovremeno vezao za žanr (u duhu stare tradicije) i za vrstu ljudske djelatnosti (u duhu novih strujanja), V. V. Vinogradov je, iako zastao na pola puta, dao prvu temeljnu osnovu za definisanje stila kao FS-kategorije. Već 1955. godine V. V. Vinogradov se ponovo vraća na ovo tumačenje i odustaje od vezivanja stila za žanr, a u prvi plan ističe njegovu funkcionalnu stranu: „Stil je društveno osmišljena i funkcionalno uslovljena unutarnje objedinjena sveukupnost postu-

paka upotrebe, odbira i spoja sredstava govorne komunikacije u oblasti ovog ili onog opštenarodnog, opštenacionalnog jezika, korelativna sa drugim isto takvim načinima izražavanja, koji služe za druge ciljeve, vrše druge funkcije u govornoj društvenoj praksi datog naroda.“ (Vinogradov 1955a: 73). Tri godine kasnije V. P. Murat daje jednu od prvih definicija koja se eksplicitno odnosi na FS: „Funkcionalni stilovi jezika su vrste opštenarodnog jezika koje odgovaraju ovim ili onim sferama ljudske aktivnosti, čije su osobenosti uslovljene osobenostima i zadacima komunikacije u datim oblastima ljudske djelatnosti.“ (Murat 1957: 8). Međutim, tek u radovima M. N. Kožina, koja je gotovo svu aktivnost posvetila funkcionalnoj stilistici, učinjen je prvi ozbiljniji pokušaj da se cjelovito i kompleksno odrede F-stilovi. U početnom periodu djelatnosti M. N. Kožina je prihvatila Vinogradovljevu definiciju. Ona je, takođe, bila pristalica razlikovanja stilova jezika i stilova govora pa je ostavila i svoje tumačenje (Kožina 1962: 25). Kasnije napušta Vinogradovljevu definiciju i razvija vlastitu. M. N. Kožina prvo unosi korekcije i dopune – funkcionalni stil govora je „[...] određena socijalno osmišljena vrsta govora koja odgovara ovoj ili onoj oblasti društvene aktivnosti i obliku svijesti, koja sadrži specifičnu stilističku obojenost, što se stvara osobenostima funkcionisanja u toj oblasti jezičkih sredstava i specifičnom govornom organizacijom (strukturom), koja ima svoje norme odbira i spoja jezičkih jedinica determinisanih zadacima komunikacije i odgovarajućom oblašću.“ (Kožina 1965b: 22), a zatim daje dosta složeno objašnjenje: funkcionalni stil govora je „[...] istorijski nastala i socijalno osmišljena vrsta govora koju determiniše ova ili ona oblast društvene aktivnosti i korelativni oblik društvene svijesti. On [funkcionalni stil] sadrži specifičnu obojenost, koju stvaraju specifičnosti funkcionisanja jezičkih sredstava u toj oblasti komunikacije, i specifičnu govornu organizaciju, koja ima u skladu s posebnim zadacima komunikacije svoje norme biranja i spajanja jezičkih jedinica svih nivoa.“ (Kožina 1970e: 10). Široka, obimna i temeljna istraživanja F-stilova, koja je M. N. Kožina provela 70-tih i 80-tih godina, navela su je da izvrši korekciju definicije i da se opredijeli za sljedeću: „Funkcionalni stil je osoben karakter govora ove ili one socijalne vrste koja odgovara određenoj oblasti društvene aktivnosti i korelativnom obliku svijesti, koju [svijest] stvaraju osobenosti funkcionisanja jezičkih sredstava u toj oblasti i specifična govorna organizacija, što joj daje određenu opštu stilističku obojenost (‘makroobojenost’).“ – Kožina 1983b: 49. Sve ostale definicije FS predstavljaju, u suštini, varijacije definicija koje su dali V. V. Vinogradov, V. P. Murat i M. N. Kožina, s težištem na nekom elementu, nekom aspektu FS: kod V. G. Kostomarov to je isticanje konstruktivnog principa („Funkcionalni stilovi su socijalno osmišljenje vrste upotrebe jezika u čijoj se osnovi nalaze određeni apstraktni konstruktivni principi.“; Kostomarov 1970: 119), kod N. N. Semenjuka ukazivanje na dvojaku definiciju FS („tradicionalna sveukupnost jezičkih sredstava koja se koristi u određenoj sferi komunikacije i zakonomjernost odbira i grupisanja različitih jezičkih sredstava potencijalno fiksiranih za neku komunikativnu

oblast ili tipsku situaciju opštenja“; Semenjuk 1974: 16), kod A. N. Morohovskog potenciranje stereotipnosti („Funkcionalni stilovi su društveno osmišljeni stereotipi jezičkog ponašanja“; Morohovski 1976: 94), kod K. A. Dolinina poistovećivanje FS sa uopštenim govornim žanrovima („Funkcionalni stilovi nisu ništa drugo nego uopšteni govorni žanrovi, odnosno govorne norme oblikovanja određenih, dosta širokih kategorija tekstova u kojima se ovaploćuju uopštene s o c i j a l n e u l o g e – takve kao naučnik, administrativac, pjesnik, političar, novinar i sl.“ Dolinin 1978: 60), kod M. P. Brandesa izdvajanje sistema i sistemskih odnosa („Funkcionalni stil je funkcionalni sistem, sistem unutrašnjih, skrivenih odnosa i povezanosti pojava u kome se ispoljavaju funkcije namjene jezičkog djela“; Brandes 1983: 159), kod N. M. Razinkine tumačenje stila kao istorijske pojave književnog jezika (F-stilovi predstavljaju „[...] istorijski različito nastale pojavne oblike književnog jezika koji se međusobno razlikuju sistemom jezičkih sredstava i stilističkih postupaka, koji obrazuju u svakom pojedinačnom stilu cjelovit i stabilan sistem jezičkog izraza“; Razinkina 1978: 9), kod O. D. Mitrofanove razmatranje stila kao kompleksa jezičkih sredstava sa funkcionalnom naznakom („Funkcionalni stil je sveukupnost resursa opšteknjiževnog jezika koji dobijaju određenu funkcionalnu namjenu, odnosno stil se shvata i ocjenjuje kao način upotrebe sistema jezika [...]“; Mitrofanova 1975: 7), kod N. S. Valgine i M. P. Senkevič preciziranje stila kao vrste jezika sa određenom funkcijom i određenom frekvencijom („Funkcionalni stilovi su istorijski nastale vrste opštenarodnog jezika u kojima se realizuju njegove osnovne funkcije i koje se odlikuju sveukupnošću i frekventnošću (pretežnom upotrebom) određenih jezičkih obilježja na svim lingvističkim nivoima (frazološkom, leksičkom, morfološkom, sintaksičkom)“ – Valgina/Senkevič 1977: 6) itd.

26. U istoriji ruske stilistike bilo je i neobičnih pogleda na stil i FS. Jedan od najizrazitijih potiče iz 1953. godine, kada je, na otvorenom proširenom zasjedanju Naučnog savjeta Instituta za lingvistiku ANSSSR posvećenom trećoj godišnjici izlaganja J. V. Staljina o pitanjima lingvistike, istupio J. S. Sorokin s referatom „O osnovnim pitanjima stilistike“, koji je časopis „Вопросы языкознания“ u prerađenom vidu objavio (Sorokin 1954). Postavke J. S. Sorokina bile su toliko neobične, nekonvencionalne, pa i provokativne, da su izazvale buru reagovanja, tako da je pomenuti časopis znatan prostor u sedam narednih brojeva posvetio pitanjima stilistike (na taj je način i započela poznata diskusija o stilu i stilistici). Osnovna postavka J. Sorokina, koja je izazvala oštre kritike, svodila se na to da jezički stilovi ne postoje, odnosno da postoje ali „samo u mašti istraživača“ (Budagov, 1954: 56) i da su ih „izmislili besposleni ljudi“ (Mihajlov 1968: 85). J. S. Sorokin ovako kaže: „Nije teško shvatiti zašto svi preduzeti pokušaji da se naznače specifična i karakteristična obilježja književnومjetničkog, publicističkog i čak naučnog stila kao bajagi vrsta jezika, do sada nisu mogli dati pozitivne rezultate, već su se pretvarali u najneodređenije, najapstraktnije i često dvosmislene odrednice [...]. Eto zašto bi pravilnije bilo govoriti ne o publicističkom, književnومjetničkom, nauč-

nom itd. stilu jezika, već o različitim principima izbora, odbira i objedinjavanja riječi u književnومjetničkim, publicističkim, naučnim djelima date epohe [...] Mi nemamo dovoljno razloga da govorimo o takvim ili sličnim s t i l o v i m a j e z i k a u odnosu na književni jezik počev od Puškinovog vremena [...]. Mi nemamo u savremenom ruskom književnom jeziku, kao u jeziku koji je dostigao veoma visok stepen razvoja i koji predstavlja izuzetnu raznovrsnost upotrebe, stilova jezika kao njegovih (jezika) posebnih oblasti, tipova, sistema.“ (Sorokin 1954: 283). Osuđujući ove stavove, R. A. Budagov, daje ovakvu paralelu: „Poznato je iz istorije lingvistike da se krajem XIX v. pojavio pravac u dijalektologiji koji je negirao realnost postojanja bilo kakvih mjesnih dijalekata. Pristalice ove koncepcije tvrdile su da u istoriji jezika nema nikakve mogućnosti da se utvrde takva obilježja dijalekata koja se djelimično ne bi ponavljala u drugom ili drugim dijalektima. [...] Prema toj koncepciji ne može se govoriti o realnom postojanju pojedinih dijalekata.“ (Budagov 1954: 56). Osnovni argument kojim se rukovodio J. S. Sorokin u negiranju stilova jeste da se obilježja jednoga stila u cjelini ili gotovo u cjelini ponavljaju u drugim stilovima. Međutim, u tome on ide do kraja na sinhronijskoj ravni, dok na dijahronijskoj razlikuje dva perioda (ima se u vidu ruski jezik): jedan u kojem su postojali stilovi, a drugi u kojem su se izgubili i prestali da postoje, što je, po Fjodorovom mišljenju, bilo u suprotnosti sa istraživanjima iz istorije ruskog književnog jezika, jezika i stila pojedinih pisaca (Fjodorov 1954: 66). Ako, dakle, J. S. Sorokin negira F-stilove, što onda ostaje? Ostaju samo stilovi kao individualna tvorevina, kao pojedinačni iskazi, čime „[...] J. D. Sorokin pokušava da likvidira osnovni pojam stilistike kao lingvističke discipline. Ako treba biti dosljedan do kraja, onda takvo gledište mora dovesti do same likvidacije te discipline, koja gubi objekat istraživanja. Pa ne može se, valjda, ozbiljno govoriti o tome da predmet stilistike mora postati svaki pojedinačni kontekst, svaki pojedinačni iskaz u njegovoj raznovrsnosti i neponovljivosti. Proučavanje samo pojedinačnih činjenica i pojava, bez njihova uopštavanja, nikad ne može obrazovati naučnu disciplinu.“ (Levin 1954: 74). I. S. Iljinska je konstatovala da primjeri koje navodi J. S. Sorokin ne potvrđuju postavku o nepostojanju stilova jezika i da će prije biti da joj protivurječe, te da su govorni stilovi nevidljivo prisutni u Sorokinovim formulacijama (Iljinska 1954: 85). Na kraju se javila i vodeća ličnost ruske stilistike V. V. Vinogradov, koji će Sorokinove postavke dovesti u vezu sa starom tradicijom i konstatovati da J. S. Sorokin u nju principijelno nije ništa novo unio (Vinogradov 1955a: 62). Tako je u diskusiji, koju je sam inicirao, J. S. Sorokin ostao potpuno usamljen. Naveli smo osnovne tonove u raspravi ne zbog toga da bismo ukazali na neodrživost Sorokinovih stavova, jer su ih praksa i stilistička proučavanja demantovali, već zbog značaja koji je imala ova diskusija za razvoj F-stilistike i za proučavanje F-stilova. Za F-stilistiku to je bila prava prekretnica – od tada je počelo vrlo intenzivno izučavanje F-stilova, od tada se istinski razvija ruska FS-škola. Stoga se može reći da je J. S. Sorokin, bez obzira na neprihvatljive stavove, više doprinio razvoju onoga što je negirao nego što ga je ukočio; čak je više doprinio

razvoju F-stilistike nego mnogi koji su prije ili kasnije afirmativno pisali o F-stilovima. Doprinio je jer je iz sasvim drugog ugla, na poseban način i iz potpuno drugih motiva ukazao na potrebu istraživanja stilova kao funkcionalnih tipova jezika.

27. Ono što je u ruskoj stilistici značilo Vinogradovljevo tumačenje stila iz 1946. godine, u čehoslovačkoj je predstavljala Havranekova definicija iz 1940. godine. Ona glasi: „Stil je način upotrebe (izbor) jezičkih sredstava u datim jezičkim iskazima kako u zavisnosti od konkretnog cilja, forme i situacije tako i u zavisnosti od individualne orijentacije govornog lica, odnosno pisca (npr. emocionalne, estetske i dr.). Ili tačnije: stil je individualizirana (autonomna) organizacija jezičke strukturne cjeline (integralne cjeline) koju daje bilo koji iskaz jezika.“ (Havránek 1963c: 77). U ovoj determinaciji pokazaće se kao bitne dvije postavke: (1) da stil ima konkretnu naznaku, funkciju i (2) da je to individualna organizacija jezičkih sredstava. Iz tih postavki, kao i iz nekih drugih tumačenja, češki i slovački stilističari razvije bitnu distinkciju u sistemu stilova književnog jezika, razvije podjelu stilova na interindividualne ili objektivne stilove (*interindiviúalni, objektivní styly*) i individualne ili subjektivne stilove (*individuální styly*). Ako je ruska stilistička škola prepoznatljiva po tumačenju stilova kao jezičkih i govornih fenomena,³² čehoslovačka je ostala poznata po razmatranju stilova kao objektivnih i subjektivnih kategorija. Iz takvog odnosa razvila su se četiri temeljna pojma čehoslovačke stilističke koncepcije: jezički iskaz ili stil konkretnog jezičkog iskaza (izraz, izričaj ili enuncijacija) – *jazykový projev, promluv, styly promluve*, stilska sfera ili oblast – *stylová (slohová) sféra (oblast)*, stilski tip – *stylový (slohový) typ* i stilski sloj – *stylová (slohová) vrstva*. Pojmom jezički izraz ističe se da svaki izričaj ima svoj stil, svoj poseban način strukturisanja. Iskazi koji pripadaju jednoj skupini obrazuju stilsku oblast. Sveukupnost normi koje se imaju u vidu pri strukturisanju iskaza u datoj oblasti predstavljaju stilski tip. Sveukupnost stilski obojenih jezičkih sredstava naziva se stilskim slojem. Da bi se mogla shvatiti češka i slovačka tumačenja stila i FS, neophodno je poznavati ove pojmove.

³² U češkoj i slovačkoj literaturi termini *stil govora* i *stil jezika* obično se ne razlikuju (Hausenblas 1962: 200). S druge strane, ruska stilistika ne diferencira *stilski sloj* i *opštu stilsku normu*, već uključuje oboje u pojam *stil jezika* (Doležel 1954: 102). Sam izraz *jezički stil* ponekad se u čehoslovačkoj stilistici navodi kao pojam identičan onom u ruskoj stilistici – npr. stil jezičkog iskaza (tzv. jezički stil) – Ivanová-Šalingová 1965: 28, stil objektivni, odnosno stil jezika (po prihvaćenoj terminologiji u ruskom jeziku) – Hausenblas 1955a: 6. Posljednji autor smatra da se stilovi govora (*vyjadřovací styly*) ne mogu poistovećivati sa stilskim varijantama (vrstama) jezičkog sistema i da je termin *stil* bolje koristiti za oznaku raznih individualnih i interindividualnih načina strukturisanja iskaza teksta. „Stilovi govora prilagođavaju jezička sredstva za svoje potrebe – tako nastaju stilski slojevi (*vrstvy*) jezičkih sredstava – i teže stvaranju specifičnih modifikacija, vrsta jezika.“ (Hausenblas 1962: 200).

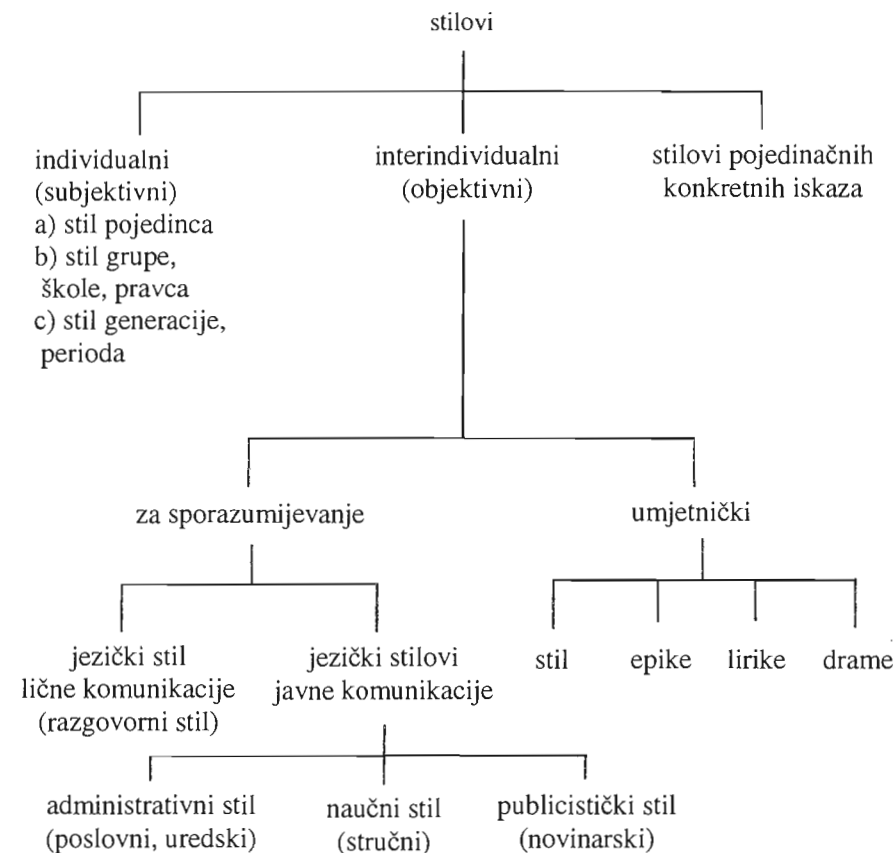
Sheno V. V. Vinogradovu, B. Havranek se vraća na svoju prvu definiciju, mijenja je, precizira. U vezi s tim, on kaže: „Već sam definisao stil kao ‘individualizirajuću’ (specifičnu) organizaciju jezičke strukturne cjeline (jedinstva) kakva je svaki dati jezički iskaz. [...] Sada, da bih izbjegao bilo kakvu nedoumicu [...], zamijenio bih u toj definiciji termin ‘individualizirajući’ riječju ‘singularizirajući’ pa bih stil definisao na sljedeći način: ‘singularizirajuća organizacija jezičkog izraza kao jedinstva’, naravno ograničivši tu definiciju samo na jezički plan [...] Ako je takav tip (= organizacije) uslovljen individualnim ukusom, imaćemo posla sa individualnim (ili subjektivnim) stilom govora, a ako je uslovljen nadindividualnim ukusom, uslovnošću, onda se i stil može nazvati uslovnim (funkcionalnim ili objektivnim).“ – Havránek 1932: 64. Havranekovu definiciju jedni će pokušati da pojednostave. To će najuspješnije uraditi V. Skalička sa formulacijom: „stil je individualizirajuća organizacija iskaza“ (Skalička 1941), u kojoj se potencira jedan aspekt stila (individualni), a zapostavlja drugi, ne manje važan (socijalni). Neki će je kompleksno sagledati, valorizovati, produbiti i razraditi, ali tako da će se dobiti još jedna specifična nota u čehoslovačkoj stilističkoj koncepciji – stil će se posmatrati kao kompleksna jezička pojava, kao individualna tvorevina, kao nadindividualna kategorija i kao funkcionalna vrsta. Iste godine kada je B. Havranek vršio ovu korekciju (1942), drugi poznati lingvist V. Matezijus stil je protumačio kao karakterističan način pomoću kojeg se s određenim ciljem koriste izražajna sredstva jezika (PLK 1967: 463-464). On je, u daljem tekstu, uzeo u obzir gotovo sve druge aspekte. Iz te formulacije, ističe V. Matezijus, proizilazi da se o stilu može govoriti u dvostrukom smislu: u prvom slučaju se pod stilom podrazumijeva stvarnost koja se manifestuje u gotovoj jezičkoj građi bez obzira na to da li se radi o elementarnom iskazu ili o književnom djelu, dok se u drugom ima u vidu mogućnost uslovljena situacijom u kojoj se odvija jezičko stvaralaštvo. „Pri bližem razmatranju nalazimo da situacija koja određuje stil uključuje u sebe tri najvažnija faktora: jezičku građu, ličnost onog ko piše ili govori, cilj koji stoji pred njim [...]. Sa gledišta ova tri faktora možemo razlikovati stil polaznog jezika (stil češkog, njemačkog, francuskog jezika), stil autorove individualnosti (stil Šaldija, Vodaka) i stil funkcionalnog objekta (stil intimnog pisma, stil zvaničnog pisma). Međutim, u stvarnosti oni su neraskidivo povezani.“ (PLK 1967: 463-464). Tako B. Havranek i V. Matezijus u istoj godini daju bitan pečat čehoslovačkoj teoriji stila i teoriji F-stilova. Trojnu koncepciju stila (jezički stil uopšte, individualni stil, objektivni ili kolektivni stil, koji obuhvata F-stil) razvijace dalje gotovo svi češki i slovački stilističari i pretvoriti je u dominantan pogled na stil. Među njima najviše je bilo onih koji su se zaustavili samo na razmatranju prvog aspekta – jezičkog stila uopšte. Mistrikov stav da se o stilu jezičkog izraza može govoriti neterminološki kao o visokom, niskom, poetskom, kancelarijskom i dr. ili terminološki kao o individualnim i interindividualnim stilovima (publicističkom, razgovornom, naučnom, umjetničkom i sl. (Mistrík 1970: 30-32), čini se, opšte je prihvaćen u češkoj i

slovačkoj stilistici. Jezički stil se ovako definiše: „Jezički stil je način svrsishodnog izbora, zakonomjernog strukturiranja i upotrebe jezičkih sredstava s obzirom na situaciju, funkciju, autorovu zamisao i na sadržinske elemente iskaza. Stil je, dakle, selekcija (izbor) i kompozicija (organizacija).“ (Mistrík 1970: 31). Stil uopšte je, po njegovu mišljenju, način izražavanja u određenoj oblasti. K. Hausenblas pod stilom podrazumijeva karakterističan i jedinstven princip strukturiranja iskaza koji se sastoji u izboru, organizaciji i, eventualno, prilagođavanju dijelova (Hausenblas 1962: 191),³³ odnosno određen način, princip ispoljavanja čovjekove aktivnosti, i to kao jedan od mogućih (Hausenblas 1967: 71). Stil se, smatra K. Hausenblas, odlikuje jedinstvenim principom organizacije, što se ispoljava u svim njegovim aspektima (izboru, strukturi, komunikativnoj situaciji i sl.). On (stil) jedan je od principa strukturiranja komunikata kao cjeline (Hausenblas 1968: 40). U Travnicekovo definiciji stila (ili sloga, kako ga on naziva) vidljiva je orijentacija na funkcionalnu stranu: „Slog je izbor gotovih izražajnih sredstava ili stvaranje novih sredstava i gramatička obrada svih sredstava u jezičkim iskazima koji služe za sporazumijevanje u jednoj određenoj oblasti ljudske djelatnosti i iz koje izraz proističe.“ (Travnicek 1953: 22). Stilom (slogom) J. V. Bečka smatra način na koji se biraju jezička sredstva za izražavanje misli i način kako se od tih misli stvara cjelina (Bečka 1948: 7). Izbor književnih izražajnih sredstava i način njihove upotrebe koji se u određenoj oblasti sporazumijevanja ustalio i koji je karakteriše B. Havranek i A. Jedlička nazivaju stilom, odnosno slogom (Havranek/Jedlička 1963: 8). Po drugoj definiciji stil je zajednički i jedinstven način strukturiranja jezičkog izraza (Jedlička/Formánová 1970: 9). Neki smatraju da je jezički stil zasnovan na tome da se jezikom može izraziti jedno te isto na razne načine (Trost 1955: 15).³⁴ Druge dvije vrste stila – individualni i interindividualni ovako se tumače: „Zajednička obilježja u iskazu jednog autora čini njegov individualni (subjektivni) stil, zajednička obilježja u jezičkim izrazima raznih autora – iskaze koji su nastali pod jednakim uslovima – čine interindividualne (objektivne) stilove.“ (Mistrík 1965: 17). Za V. Mateziju sa individualni stil je individualan upravo time što nosi pečat pojedine ličnosti, a za druge je samo nešto gotovo što se može analizirati, degustirati i kritički ocjenjivati (PLK 1967: 464). Stil autora je, ističu drugi, stil individualni. Uopštavanjem stilskih crta jezičkih iskaza raznih autora dobija se interindividualni stil (Jedlička/Formánová 1970: 10). I tek nakon tumačenja stila uopšte, stila u jezi-

³³ Po drugoj formulaciji stil je „[...] način selekcije (izbora) i kombinacije (organizacije) sredstava u stvaranju komunikata“ (Hausenblas 1973: 41).

³⁴ Što se tiče jezika iskaza (pojedinačnih konkretnih iskaza), on se obično definiše u okviru tumačenja jezičkog stila: „Jezički stil je način izbora, organizacije i upotrebe jezičkih sredstava u odnosu na tematske i ostale vanjezičke elemente iskaza. Suprotno tome, jezik iskaza je repertoar na isti način upotrijebljenih jezičkih sredstava bez obzira na njihov odnos prema nejezičkim elementima iskaza.“ (Mistrík 1965: 18).

ku, stila pojedinačnih konkretnih iskaza i razlikovanja individualnih i interindividualnih stilova, čehoslovačka stilistička škola na ravni ovih posljednjih počinje da govori o F-stilovima. Naime, u toj širokoj stilističkoj kategoriji – kategoriji nadindividualnih stilova smještaju se svi oni stilovi do kojih se dolazi manjim ili većim uopštavanjem i koji se odlikuju ovim ili onim stepenom apstrakcije: pored F-stilova, u objektivne ili interindividualne stilove ubrajaju se stil epohe (*dobový styl*), stil umjetničkog pravca (*styl uměleckého směru*) itd. Kako izgleda ovaj izdiferencirani pogled na stil i kakvo mjesto u njemu zauzimaju F-stilovi, vidi se iz sheme (Mistrík 1965: 17):

J. Mistrík ističe da treba govoriti i o stilovima usmenih i pisanih iskaza, monoloških i dijaloških iskaza, direktnih i indirektnih iskaza, stilovima pripremljenih i nepripremljenih iskaza (Mistrík 1965: 17).³⁵ U sistemu objektivnih stilova

³⁵ U ovoj shemi stilove pod b i c J. Mistrík ne svrstava u individualne stilove, iako se ispod njih nalaze, već ih samo veže za te stilove. On kaže: „Uopštavanjem po liniji in-

kao najvažniji izdvajaju se F-stilovi. V. Matezijas je još 1942. godine kazao: „Za nas je najvažnija razlika između individualnog stila [...] i funkcionalnog stila, odnosno načina pomoću koga govorna tvorevina odgovara izražajnim zahtjevima funkcionalnog objekta.“ (PLK 1967: 464). Prilično davno i K. Hausenblas je izdvojio F-stilove: „Najveći značaj među objektivnim stilovima imaju tzv. *funkcionalni stilovi* [...]“ (Hausenblas 1955a: 7), a Ivanova-Šalingova ih nazvala najopštijom stilskom kategorijom (Ivanová-Šalingová 1963b: 117). Ovo stupnjevito diferenciranje stilova karakteristično za čehoslovačku stilističku školu kod J. Findre je dosta jednostavno dato na sljedeći način: (1) u najopštijem smislu stil je način čovjekove reakcije; – (2) sa funkcionalne tačke gledišta stil je izbor i strukturiranje (kombinacija) elemenata da bi nastala potpuna smisaona cjelina; (3) – stil je svrsishodan izbor i organizacija onih jezičkih i kompozicionih sredstava koja odgovaraju izdiferenciranim potrebama komunikacije u odgovarajućoj oblasti života i rada; (4) – prema stepenu apstrakcije i uopštavanja stilskih crta jezičkih iskaza razlikuju se pojedini stilovi; (5) – na polarnim pozicijama nalaze se funkcionalni jezički stil i individualni stil; (6) – funkcionalni stil je najapstraktnija kategorija; (7) – on se konstituiše na osnovu uopštavanja zajedničkih jezičko-kompozicionih osobina otvorene grupe jezičkih izraza u odgovarajućoj sferi jezičke komunikacije; (8) – funkcionalni jezički stil, stil epohe, stil generacije pripadaju interindividualnim (nadindividualnim, objektivnim) stilovima; – (9) njihov suprotan pol su individualni stilovi (Findra 1983: 279-280).³⁶

28. U stilističkim školama u kojima je izražen uticaj čeških, slovačkih i ruskih pogleda stil se razmatra, bez većih razlika, kao funkcionalna vrsta. Recimo, G. Mihel ovako definiše stil: „Stil je sveukupnost jezičkih izražajnih sredstava sa osobenom strukturom, koju govornik (ili lice koje piše) bira iz niza sinonimičnih varijanata za realizaciju komunikativne funkcije u određenoj oblasti aktivnosti.“ (Fleischer/Michel 1975: 271p). U stilističkim školama sa dužom tradicijom stil se uglavnom definiše na klasičan način. U romanskoj stilistici sve je, vjerovatno, počelo sa Bufonovom izrekom da je stil čovjek – „Le style est l'homme même“.³⁷ Dajući opširan pregled razvoja romanske stilističke škole, R. A. Budagov konstatuje da je ona na početku XX stoljeća imala dva osnovna pravca, u mnogo čemu antagonistička (Budagov 1979: 106). Prvi se vezuje za Karla Foslera (1872–1949) i Lea Špicera (1887–1960), koji kao predmet stilistike smatraju stil pojedinca i tumače ga u duhu impresionističke kritike (sami Fosler i Špicer ovaj su pravac nazivali neoidealističkom školom). Pravac predstavljen rado-

vima Sarla Bajija (1865–1947) odlazi u drugu krajnost i sve što je individualno, estetski osmišljeno isključuje iz proučavanja, a predmet stilistike vidi u kolektivnom jeziku. Nešto kasnije ova dva pravca pokušao je da objedini J. Jordan.³⁸ Ž. Maruzo tumači stil kao osobinu iskaza uslovljenu odbirom konstitutivnih elemenata datog jezika koji se upotrebljavaju u određenim okolnostima (Marouzeau 1951: 298p). Za P. Giroa stil je specifičan oblik djela uslovljen njegovom funkcijom (Guiraud 1969: 37p). Termin *funkcionalni stil* u francuskoj stilistici rijetko se upotrebljava, a kada s govori o socijalno-psihološkoj i situaciono-komunikativnoj diferencijaciji govora, koriste se izrazi *nivo jezika* i *stilistički registar* (Hovanska 1984: 189). O tumačenju stila kao odstupanju od norme, koje je i u Francuskoj bilo dosta popularno 60-tih godina ovog stoljeća, već smo govorili.

29. U serbokroatistici stil je, takođe, bio predmet različitih tumačenja. Prvu značajniju definiciju stila ostavio je Tomo Maretić. On polazi od najelementarnijeg određenja – stil je način izricanja misli, što zatim proširuje: 1. stil je način pismenoga izricanja misli, 2. stil je dobar način pismenoga izricanja misli, 3. stil je dobar način pismenoga izricanja misli u prozi (Maretić 1931: 575). Tumačenje je, kao što vidimo, potpuno u duhu normativne stilistike. Drugi poznati naučnik Aleksandar Belić ustaje protiv uskog shvatanja stila: „Obično se smatra da je stil – način pisanja svojstven kakvom istaknutom književniku; npr. Dučićev stil ili Skerlićev stil i sl. Ali to bi bilo samo uže značenje reči 'stil'. Stil ima svako ko piše ili govori“ (Belić 1935: 133). On zatim konstatuje da stil obuhvata suviše mnogo stvari, tako da je teško reći dokle dopiru njegove granice. U radu „Beogradski stil“ Belić je, možda, prvi put u serbokroatistici ukazao na značaj stilske diferencijacije jezika (Belić 1951: 210-218). Pogledi Ljubomira Petrovića odražavaju vrijeme u kojem su nastali. On kaže: „Definicija stila ima podosta, neke su i vrlo tačne; ali, ma koju prihvatili, ostaje to: da stil podrazumeva, s jedne strane, izvesne osobine koje nalazimo i u delima velikih pisaca i u napisima svakoga pismenog čoveka, i, s druge strane, osobine koje nalazimo samo u stihovima i prozi izvrsnih umetnika.“ (Petrović 1937: 1). Važna je njegova misao da nije moguće stil potpuno odvojiti od pojma izražavanja (Petrović 1937: 11). Iako rad Milivoja Pavlovića nosi naslov „Problemi stila“, značajnija teoretska razmišljanja o ovom osnovnom pojmu stilistike ovdje se ne mogu naći i svode se na tumačenje tipa: „Kada se govori o *stilu*, obično se misli na dobar stil, mada ta reč ima i šire, opštije značenje, pri čemu je potrebna odrednica (*njegov je stil dobar*;

dividualnih stilova dolazimo do stila grupe (škole, pravca), a još dalje do stila perioda (generacije).“ (Mistrík 1965: 19).

³⁶ Susreću se i druge vrste tipološkog izdvajanja stilova. Npr. K. Hausenblas govori o kompleksnim i simpleksnim stilovima (Prague School 1964a: 622).

³⁷ O Bufonovim pogledima na stil v. Polanščak 1952a.

³⁸ O tome on piše: „Pokušaj da pomiri Bajijevu koncepciju sa Špicеровom koncepcijom, ali uz davanje prednosti prvoj, koju je smatrao bližoj pravoj lingvistici, učinio je autor ove knjige u radu 'Stilistica limbii nomîne', București 1944. Jasno je da Bajijevo gledište ograničava polje istraživanja stilistici, pošto od samog početka isključuje mnogobrojne jezičke pojave čije proučavanje, bez sumnje, pripada ovoj disciplini. Stilistika švajcarskog lingviste predstavlja samo dio, i vrlo neznatan, istraživanja jezičkih pojava koje se mogu i moraju proučavati sa stilističke tačke gledišta.“ (Jordan 1962: 475-476).

stil mu je rđav, nejasan i sl.). Ipak i ono uže značenje srećemo u upotrebi (*on ima stila*, tj. stil mu je dobar).“ (Pavlović 1960: 7-8). Dragiša Živković pristupa stilu s književnih pozicija i podrazumijeva „[...] jedinstvo mislilačkih, osećajnih i ostalih duhovnih sposobnosti jednog pisca (ili jedne epohe ili jednog književnog roda, ili jednog naroda) izraženih u delu jedinstvenim načinom koji je svojstven samo tom piscu (ili toj epohi, ili tom književnom rodu, ili tom narodu) i koji se ogleda i u izboru predmeta koje opisuje, i u stavu koji prema njima zauzima, i u odabiranju jezičkih sredstava kojima taj stav izražava, počevši od glasa i reči pa sve do oblika i ritma njegove rečenice, i u načinu kako kombinuje svoje slike i likove, kako stvara celovito delo od tih pojedinačnih elemenata. Jednom rečju, pod stilom podrazumevamo j e d i n s t v o s a d r Ź i n e i f o r m e u književnom delu.“ (Živković 1965: 14-15). Za Anticu Antoša stil je način (vid i kvalitet) na koji se jezičkim izrazom služi, s jedne strane, zajednica, a, s druge, pojedinac (Antoš 1972: 10). Krunoslav Pranjić smatra da stil nije ništa drugo nego izbor, izbor izražajnih sredstava, izbor kao ukupnost svih izražajnih sredstava (Pranjić 1985: 6). Stjepan Babić stil definiše kao „način iskazivanja u pojedinim područjima jezičke prakse koji proizilazi iz izbora jezičkih sredstava, riječi, oblika i konstrukcija općega jezika“ (Babić 1965: 250). U leksikonu „Srpskohrvatski jezik“ dato je vrlo kratko određenje – stil je način ostvarivanja govora (Enciklopedijski leksikon 1972: 432). Šira tumačenja navodi „Rečnik književnih termina“ (Rečnik književnih termina 1985: 759-764) i Simeonov „Rječnik lingvističkih termina“ (Simeon 1969).

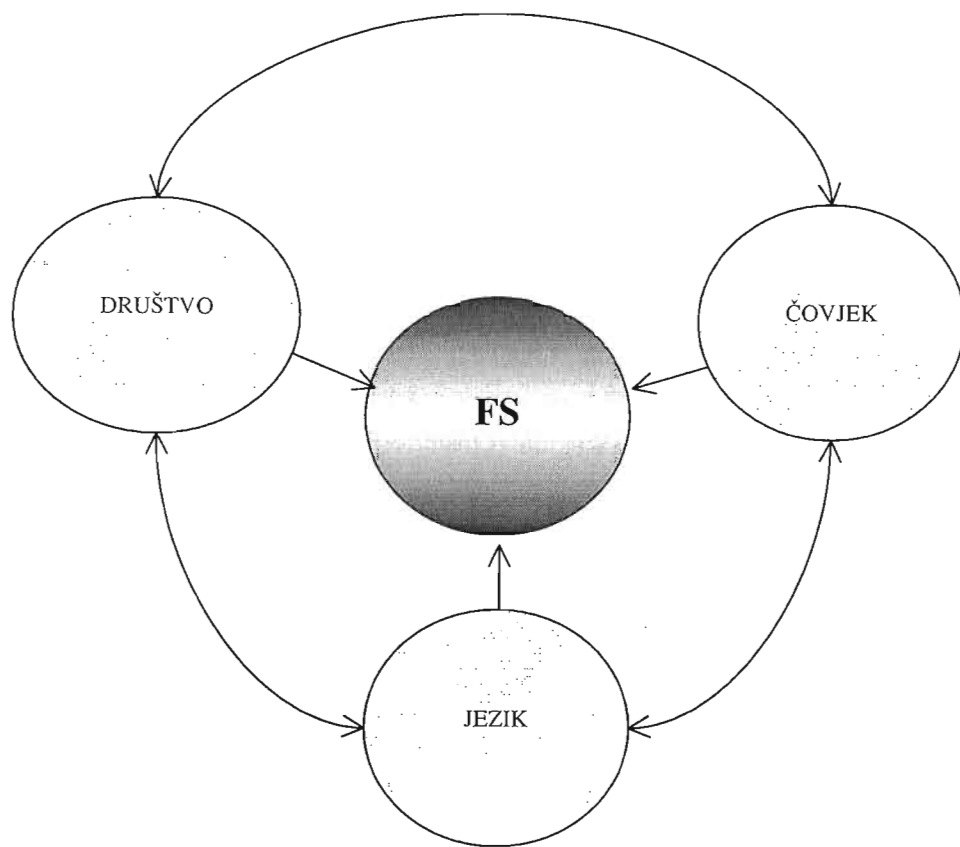
30. Šta su, dakle, F-stilovi? Iz izloženog se vidi da jednoznačan odgovor ne može biti dat niti on može biti potpun i zadovoljavajući. U definisanju F-stilova postoji nekoliko stvari koje se ne mogu zaobići i zanemariti. Prije svega, F-stilovi su jezički izrazi što dolaze iz određenih oblasti ljudske aktivnosti. Ako se pođe od definicije ljudske djelatnosti – da je to aktivnost čovjeka usmjerena na postizanje svjesno postavljenih ciljeva povezanih sa zadovoljavanjem njegovih potreba i interesovanja, na izvršavanje zahtjeva koje pred njega postavlja društvo i država (Krućki 1986: 56) – dolazi se do dva značajna elementa: 1. da ljudska djelatnost ima svjestan karakter i 2. da se ona odlikuje velikom raznovrsnošću. Time što potenciramo svjestan karakter ljudske djelatnosti istovremeno potenciramo i suštinsku odrednicu F-stilova: da su to jezički izrazi svjesno nastali u određenom periodu razvoja ljudske civilizacije radi zadovoljavanja društvenih i individualnih potreba ljudi te da FS-diferencijacija jezika nije slučajno raslojavanje, već duboko osmišljena pojava. Drugi bitan momenat tiče se odnosa na relaciji: raznovrsnost djelatnosti ↔ raznovrsnost F-stilova. Jasno je da raznovrsnost F-stilova nije onolika kolika je raznovrsnost ljudskih djelatnosti i da je ne može pratiti (ljudska djelatnost je mnogo šira od jezičke djelatnosti). Stoga se i tipologija F-stilova ne može vršiti prema broju ljudskih aktivnosti (u protivnom, imali bismo onoliko F-stilova koliko ima tih djelatnosti). U ovom pogledu jezik je bio i ostao veoma ekonomičan: za mnoge slične i srodne ljudske aktivnosti razvijen je skoro identičan jezički sistem, s ne-

znatnim razlikama i nepodudarnostima. Sljedeća bitna odrednica nalazi se u nazivu ovog stilističkog termina – da je to jezička realizacija koja ima određenu funkciju, određenu namjenu. Kao i drugi jezički varijeteti, F-stilovi služe za izražavanje nečega, tačnije, imaju socijalnu i individualnu namjenu: (a) socijalnu time što se pomoću njih realizuju najrazličitije društvene potrebe, a (b) individualnu time što izražavaju ličnost pojedinačno, u svojoj njenoj kompleksnosti. Ali FS nije samo jezički specifikum sa određenom funkcijom nego je to i jezički specifikum koji funkcionise, nije, dakle, samo nekakva namjena nego je i funkcionisanje te namjene. I ako početna pozicija bude funkcija, krajnja će biti funkcionisanje. FS nije isključivo ni funkcija ni funkcionisanje, već istovremeno i jedno i drugo. Treći bitan element odnosi se na ekstralingvističku uslovljenost i intralingvističku strukturiranost F-stilova, o čemu će više biti govora kasnije. Četvrti se može ovako iskazati: FS je jezički izraz koji ima svoj sistem, drugim riječima – da bi se moglo govoriti o FS, on mora obrazovati sistem. Ukoliko ga nema, nema ni FS. Stoga će jedna od bitnih postavki glasniti: F-stilovi su jezičke realizacije (jezički izrazi) sistemskog karaktera. Oni su prilično fleksibilne cjeline: zatvorene onoliko koliko je potrebno da se obrazuje sistem i otvorene onoliko koliko je neophodno da se ne naruši taj sistem (apsolutno otvorene za ono što je nesistemsko u datim stilovima i relativno zatvorene za ono što je sistemsko u drugim). F-stilovi imaju poroznu sistemnost – sistemnost propustljivu u oba pravca (centrifugalnu i centripetalnu), koja dosta podsjeća na sistemnost klimatskih pojaseva. Takva sistemnost uslovljava da granice između FS nisu stroge, precizne, čvrste i stabilne, već su, naprotiv, prilično uslovne i elastične. To dovodi do jednog od najizraženijih problema: kako tipološki odrediti sve ono što se nalazi u pograničnim FS-zonama ili na samim rubovima F-stilova. Sistemnost F-stilova nastaje na bazi posebnog načina selekcije i kombinacije, koje u okviru svakog FS razvijaju specifičnu paradigmaticu i sintagmaticu. Kao peto, važno je istaći da su F-stilovi matematičke (statističke) zakonomjernosti, sa izdiferenciranim vrijednostima frekvencije i vjerovatnoće upotrebe jezičkih sredstava. Šesti element relevantan za definisanje F-stilova je činjenica da su to istorijske kategorije. F-stilovi imaju manje-više dug nastanak i razvoj. Evolucija F-stilova u velikoj mjeri predstavlja evoluciju samog jezika, jer u jeziku nema ništa što se ne bi moglo dovesti u vezu sa F-stilovima. Stoga govoriti o istoriji F-stilova znači govoriti o samoj istoriji jezika. F-stilovi su nasljeđe prošlosti, oni su fenomeni koji su nastajali u širokom vremenskom periodu tako da je normalno što se u njima sukobljava tradicija i novatorstvo, konzervatizam i modernizam. Iz ovih razloga F-stilistika ne može biti čisto (isključivo) sinhronijska disciplina, već mora imati poseban dio – istorijsku F-stilistiku, usmjerenu na proučavanje nastanka i razvoja F-stilova, kako u okviru jednog jezika tako i na globalnom planu.

Ovih šest elemenata čine se suštinskim za definisanje F-stilova. Polazeći od njih, rekli bismo da su F-stilovi ekstralingvistički uslovljene sistemske realizacije jezika u određenim oblastima ljudske djelatnosti, odnosno u funkciji tih djelatnosti, sa specifičnom intralingvističkom (paradigmatikom i sintagmatikom)

strukturisanošću, matematičko-statističkom zakonomjernošću (frekvencijom i vjerovatnoćom upotrebe jezičkih sredstava), manjom ili većom tradicionalnošću i istorijskom zasnovanošću.

31. Vanjezički konstituenti. Ako FS predstavlja konkretnu realizaciju jezika, postavlja se pitanje kada se, kako i gdje ona dešava. Ovo pitanje odvodi nas na osnovne uzročnike nastanka F-stilova, a oni se nalaze izvan jezika. U određenim okolnostima, na određenim mjestima i u određenim vremenima jezik se raslojava na pojedine vrste – F-stilove. U zavisnosti od prirode jezika, od čovjeka koji služi jezikom i društva u kome se on nalazi zavisi pojava i karakter F-stilova. Ova tri činioca su determinanti F-stilova, činioci koji obrazuju svojevrsan *tergeminus*.

Ako bismo išli od užeg ka širem, onda bismo kazali: FS je u jeziku, jezik je u čovjeku, čovjek je u društvu. Navedena trijada osnovnih činilaca FS-raslojavanja jezika pokazuje da jezik, čovjek i društvo utiču na nastanak F-stilova. U toj

međusobnoj sprezi nije sve jednako značajno: nešto utiče na primarno diferenciranje jezika (u obliku F-stilova), nešto na sekundarno (u formi podstilova), a nešto na tercijalno (izdvajanje žanrova, podžanrova, individualnih stilova i sl.).

Prema tome, uzročnike FS-razgradnje jezika treba tražiti u dvije vrste faktora: jedni su oni koji dolaze izvan jezičke realnosti i takve, kao i većina drugih autora, nazvaćemo ekstralingvističkim,³⁹ a drugi su derivatskog tipa (dolaze kao

³⁹ Ekstralingvistička uslovljenost raslojavanja jezika ističe se u brojnim istraživanjima (Humbolt 1930–1935, Jakubinski 1923: 96-100, Prague school 1964a, 1964b, Bahtin 1929: 20-26, Giro 1969: 57, Crystal/Davy 1969: 154, Enkvist 1980: 261, Mihel 1980: 287, Leontjev 1969: 84, Golovin 1969: 157, Arnold 1969: Kuznjec/Skrebnojov 1960: 118, Fjodorov 1971: 47-64, Krilova 1979: 30-39, Avrosin – PLS 1969: 7, Beljčikov 1977a: 77, Sirotinjinina i dr. 1972: 85, Trojanska 1976: 28-53, Vinokur 1972: 58-106 itd.). Od ruskih stilističara M. N. Kožina je ovome pitanju posvetila najveću pažnju. U gotovo svim radovima ona ističe da se ključ za određivanje zakonomjernosti funkcionisanja i objašnjavanja prirode F-stilova nalazi u oblasti ekstralingvistike (Kožina 1981: 234-269). Na jednom mjestu ona kaže: „Jedan od kriterija, principa podjele (određivanja i klasifikacije funkcionalnih stilova) jeste pripadnost govornog sistema navedenom kompleksu (jedinstvu) ekstralingvističkih baznih faktora, koji i uslovljavaju specifičnost govornog sistema stila, odnosno, u pravom smislu, sam stil.“ (Kožina 1970e: 35). Ovdje treba spomenuti i one radove koji nemaju FS-usmjerenost ali na svoj način osvjetljavaju ovaj problem. Tako E. R. Atajan u radu posvećenom strukturisanju i funkcionisanju jezičke sfere daje sljedeću shemu:

Sfera sferâ

jezička sfera

nejezička sfera

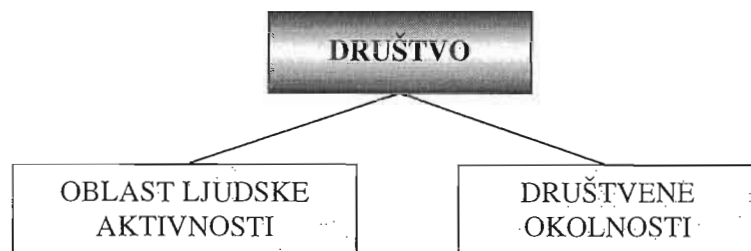
Jezička sfera sastoji se od objekta koji se uključuje u sferu subjekta i objekta koji je uključen u sferu subjekta (Atajan 1976: 8). U nejezičkoj sferi nalazi se objekat „sam po sebi“ i subjekat, koji se uključuje u sferu objekta.

Serbokroatistička stilistika dala je nekoliko mišljenja o vanjezičkim faktorima. Dušan Jović, recimo, piše: „Nema nikakve sumnje da stil i jezik nose obeležja društvene pripadnosti lica koje poruku ili informaciju konstituiše. Velik broj pisaca, i naših i svetskih, izgrađuje mozaik stilskih slojeva prema tome iz koje sredine su im ličnosti o kojima govore.“ (Jović 1975b: 109): „Stil je, između ostalog, zavisen i od vremena. Znači, vremenska dimenzija mora biti uzeta u obzir kad se stil proučava.“ (Jović 1975b: 115). Marin Mladenov ističe da svaki čovjek na svoj način bira jezička sredstva i ostvaruje govor. Ali „[...] stil ne može biti samo čovek, već i društvena sredina kojoj čovek pripada.“ (Mladenov 1980: 6). Reći će zatim da stil ne znači samo kako pisati, već i o čemu pisati. „Stil dalje zavisi od istorijskog razdoblja, od ideološko-političke orijentacije, komunikatora, od njegove psihičke konstitucije, njegova obrazovanja i opšte kulture.“ (Mladenov 1980: 7).

Međutim, u tumačenju ekstralingvističkih faktora postoje i drugačiji stavovi. Jedan od njih iznio je A. N. Kožin, koji je smatrao da se u naučnoj i udžbeničkoj literaturi preuveličava uloga i značaj vanjezičkih faktora, što „[...] dovodi do iluzije da se tobože ekstralingvističko opterećenje teksta, koje dominira nad 'repertoarom' jezičkih jedinica,

rezultat primjene prvih) i predstavljaju unutarjezičke činioce, odnosno obilježja pa ćemo ih označiti kao intralingvističke ili jednostavno lingvističke faktore.

32. U društvu kao činiocu razlikuju se dvije grupe faktora: oblasti društvene aktivnosti i društvene okolnosti. Prvi imaju primaran karakter, jer vrste ljudske aktivnosti (nauka, umjetnost, mediji, pravo i administracija, svakodnevna komunikacija) suštinski predodređuju F-stilove.

Ljudska aktivnost je vrlo raznorodna i sadržajna. S jedne strane, čovjek komunicira, posredno ili neposredno, sa užom i širom okolinom saopštavajući misli, raspoloženja, osjećanja i primajući ih od drugih. S druge strane, čovjek umne sposobnosti koristi u procesu rada i za istraživanje onog što ga okružuje, osmišljavajući prirodne i društvene pojave. Njegova intelektualna djelatnost (unutarnja aktivnost) usmjerena je na sticanje znanja o sebi samom, o prirodi i društvu i na stvaranje realne spoznaje o svemu onome što ga okružuje. Takva vrsta aktivnosti nazvana je naukom. Međutim, u osmišljavanju stvarnosti čovjek može u prvi plan istaći estetski odnos, može subjektivno doživljavati svijet, što se i čini u posebnim oblicima ljudske aktivnosti – umjetničkom stvaranju. Književnik na svoj način poima, doživljava, transformira i uopšte odražava život, a sve to radi da bi zadovoljio svoje estetske potrebe i potrebe ljudi kojima je takvo djelo namijenjeno. Pružiti čovjeku zadovoljstvo, radost, pružiti mu mogućnost da se oduševljava i duhovno obogaćuje – zadatak je umjetnosti. Poseban oblik nadgradnje društvene svijesti jeste aktivnost čovjeka usmjerena na stvaranje sistema normi, pravila, propisa radi regulisanja odnosa u užem i širem kolektivu. To je zakonodavno-pravna djelatnost, koja sobom nosi čitav niz drugih aktivnosti, kako društvenih tako i individualnih (administrativno-pravni poslovi, zvanične forme komunikacije i sl.). Tu je i informisanje široke javnosti putem tehničkih kanala veze (štampe, radija i televizije). I, najзад,

nalazi u ulozi stilskotvorbenog faktora.“ (Kožin 1982b: 71). On ustaje protiv, kako kaže, jednog od vodećih principa stilske diferencijacije jezika, jer smatra da se profil stilske diferencijacije ne određuje vezivanjem jezičkih jedinica za ovu ili onu sferu komunikacije. Za A. N. Kožina primaran je tekst: „[...] da bi se dobila objektivna predstava o funkcionalnom stilu kao naučnoj apstrakciji [...] treba proučavati tipične postupke upotrebe jezika, odnosno konkretne oblike postojanja jezika u tekstu, i na bazi te jezičke realnosti davati uopštenu predstavu o tipu teksta.“ (Kožin 1982b: 70).

jedan od najčešćih oblika djelatnosti jeste svakodnevna usmena komunikacija, koja se susreće na svim mjestima (na poslu, kod kuće, na ulici, u pozorištu itd.). Čovjek čovjeku saopštava misli, raspoloženja, osjećanja; čovjek čovjeka savjetuje, ubjeđuje, hvali, kudi, ogovara... Vezivno tkivo svih tih aktivnosti jeste jezik. On je oruđe koje pomaže da se oformi misao i da se sve ono što se vidi, čuje, osjeti, doživi i spozna – da se sve to prenese primaocu. Za svaku navedenu aktivnost trebalo je stvoriti jezički izraz koji bi bio u stanju da obavlja svoju funkciju. Tako su se formirali posebni podsistemi – F-stilovi, kojim se služe pojedini predstavnici tih djelatnosti – književnici, publicisti, naučnici, pravnici itd. To je razlog zbog koga oblast ljudske aktivnosti ima primarnu ulogu u FS-raslojavanju jezika. Drugu podgrupu društvenih faktora čine okolnosti u kojima se vrši jezička komunikacija. Međutim, samo neke od njih zauzimaju visoko mjesto u hijerarhiji ekstralingvističkih faktora. Recimo, ukoliko je religija kao oblik društvene svijesti dosta razvijena i u datom kolektivu predstavlja važan činilac, doći će do raslojavanja jezika na opozicionoj ravni vjersko ↔ svjetovno, što je bilo posebno karakteristično za početne periode razvoja čitavog niza jezika (npr., u ruskom jeziku Kijevske Rusije stilovi su se dijelili na profane i sakralne). Danas su u mnogim dijelovima svijeta religiozni krugovi razvili široku aktivnost, posebno izdavačku, utičući na stvaranje posebnog oblika kazivanja – religioznog. Stoga V. L. Najer u sistemu F-stilova engleskog jezika izdvaja religiozni FS.⁴⁰ Većina, pak, ovih faktora ima sekundarnu ili tercijalnu ulogu (odražava se na nižim stepenicama FS-raslojavanja jezika). Npr., mjesto kao faktor mnogo je značajnije za druge vidove razgradnje jezika, posebno za teritorijalno razuđivanje u obliku dijalekata, narječja, govora, ono je više predmet drugih lingvističkih disciplina (sociolingvistike, lingvističke geografije, dijalektologije), nego F-stilistike, za koju će ti elementi biti interesantni onog trenutka kada se nađu u nekom od FS. Slična je stvar i s klasnom pripadnošću, koja unosi svoje specifičnosti u jezik (ali ne u onom smislu u kojem je govorio N. J. Mar). Isto se može reći i za socijalne, nacionalne i etničke osobenosti. Međutim, ni klasno, ni nacionalno, ni socijalno, ni etničko ne predstavljaju primarne faktore u procesu nastajanja F-stilova. Oni ne mogu biti kriteriji za izdvajanje F-stilova pošto se pripadnik jedne klase, nacije, socijalne grupacije i etničke grupe jednako služi funkcionalnim stilovima kao i pripadnici drugih grupacija, unoseći, naravno,

⁴⁰ On kaže: „Religiozni stil engleskog jezika takođe je, očigledno, vrsta engleskog književnog jezika koja se koristi u specifičnoj oblasti komunikacije, koja ima jasnu (funkcionalnu) usmjerenost na prodiranje ili ispoljavanje religiozne svijesti posredstvom intenzivnog emocionalnog djelovanja ili izražavanja volje i koja se odlikuje određenim sistemom jezičkih sredstava. Po svoj prilici, za savremeno stanje engleskog jezika i odgovarajućeg društva ova stilistička vrsta nipošto još nije postala relikv, jer religiozna propaganda, bez obzira na intenzivan razvoj sredstava svjetovne buržoaske propagande, na širenje prosvjete, naučnih saznanja i progresivnih ideja, očigledno, ne namjerava da još prepusti svoje pozicije.“ (Najer 1981: 9).

ponešto svoje, osobeno. Klasne i nacionalne specifičnosti ne mogu dovesti do formiranja „svojih“ F-stilova. Ostale okolnosti (političke, ekonomske, moralne, kulturne i dr.) samo su posredni i periferni FS-tvorbeni faktori.

33. U grupi faktora koji se odnose na čovjeka vidljiva je hijerarhijska izdiferenciranost. Oni su, međutim, manje aktivni u FS-raslojavanju, a više prisutni u individualnoj diferencijaciji jezika, u obliku idiostilova, pa se mogu podijeliti na tri podgrupe: intelektualne, psihološke i fiziološke.

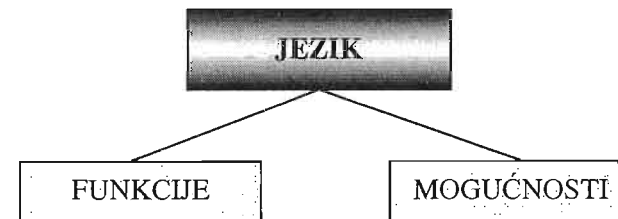
Svaka ličnost unosi u svoj govorni izraz nešto svoje, nešto osobeno. Stara mudrost kaže: „Si duo facium idem, non est idem“ (‘Ako dvoje radi isto, nije isto’), što bi na ovom planu značilo: ‘Ako dvije osobe o istome govore, neće se jednako izraziti.’ Na to utiču razne individualne osobenosti i okolnosti, ali ovdje bismo, prije svega, istakli način razmišljanja. Nije slučajno Ljubomir Petrović rekao: „Odredba stila: ‘stil je način izražavanja’ jeste naličje prave odredbe: ‘stil je način mišljenja’ [...]“ (Petrović 1937: 5).⁴¹ Mnogi naučnici i mislioci ne jedanput su isticali povezanost mišljenja i načina izražavanja.⁴² Za F-stilistiku način mišljenja je prvi na ljestvici ove grupe faktora. U osnovi svakog FS nalazi se poseban način mišljenja. Za KFS je karakteristična stvaralačka mašta, kojom se realnost (objektivna ili subjektivna) pretvara u umjetničku realnost pa se takvo mišljenje može nazvati transformacijom realnosti. Doista, umjetnik misli na taj način što stvarnost pretvara u sliku, u umjetnički lik. To se može označiti i kao umjetnički tip mišljenja. U procesu koji dovodi do stvaranja PFS (informativnog podstila) nema takvih preinaka, fantazija je ograničena. Pošto se radi o konstatacijama, ovaj način mišljenja nazvaćemo konstatirajućim. Naučni oblik kazivanja bazira se na analizi, koja obično počinje od hipoteze, vodi apstrakciji i uopštavanju te se završava za-

⁴¹ Ovaj je stilističar ostavio još nekoliko lijepih misli o odnosu stila i načina razmišljanja. Recimo: „[...] Niko nije dobro pisao ako nije budno i strpljivo mislio [...]”; Put od misli ka izrazu isti je kao i put od izraza ka misli: to nisu dva puta; nesreća je u tome što se od misli do izraza ide, tako da kažem, nizbrdicom, dok se od izraza do misli ide usponom.“ (Petrović 1937: 6, 10).

⁴² Recimo, Horacije je govorio: „Scribendi, recte sapere est et principium et fons“ (‘Pravilno mišljenje početak je i izvor pisanja’), a Boalo savjetovao: „Prije nego što počnete pisati naučite misliti.“

ključivanjem. On se sastoji od postavljanja zadataka, iznalaženja odgovora, traženja dokaza, stvaranja naučnih teorija i otkrivanja zakonitosti. U podlozi AFS leži osoben intelektualni proces. Za najveći njegov dio (administrativno-pravni) realnost je nešto što treba normirati pa dolazi do propisivanja, utvrđivanja, naređivanja, ukazivanja i sl. Autor takvih tekstova traži odgovore na pitanja koja postavlja stvarnost i koncentriše se na sveobuhvatno i objektivno regulisanje radnih i životnih tokova u društvu, užem i širem kolektivu. Ovakav način mišljenja nazvaćemo juridikacijom. U osnovi RFS nalazi se nepripremljeno, spontano i vremenski ograničeno razmišljanje, koje u odnosu na prethodne najmanje ima uslova da dovede do odmjerene, promišljene, precizne, logički zaokružene i estetski dotjerane jezičke forme. Ovdje se radi o brzom misaonoj reakciji kojom se stvarnost doživljava i spoznaje pa se stoga takav način mišljenja može nazvati efemerizacijom realnosti. Svi ostali intelektualni, psihološki i fiziološki faktori samo na nižem stepenu diferencijacije jezika dolaze do izražaja: stepen obrazovanja provijava iz govora svakog pojedinca, kulturni nivo daje pečat stilu, psihološki faktori su prisutni u svakom komunikativnom činu (svi imamo određen karakter, po temperamentu smo sangvinisti, flegmatici, holerici ili melanholici, imamo svoj moralni stav, u trenutku govora nalazimo se u određenom psihičkom stanju i sl.),⁴³ fiziološki faktori ističu razlike u načinu izražavanja polova (ne govore uvijek isto žene i muškarci), pripadnika različitih starosnih grupa (na jedan se način sporazumijevaju djeca, na drugi odrasle ili starije osobe) itd. Nije slučajno što najpoznatija definicija stila polazi od čovjeka kao osnovnog faktora: „Čovjek je stil.“ (Bufon).⁴⁴

34. Jezik je treći elemenat stilskotvorbenog tergemina. On ima svoje mogućnosti, svoju namjenu, svoju funkciju i realizuje se na različite načine (usmenim i pisanim putem, u obliku monologa i dijaloga itd.). Jezik prati razvoj društva, odgovara njegovim potrebama i zahtjevima. Upravo od toga koliko je to u stanju da uradi dobrim dijelom zavisi stepen i karakter FS-diferencijacije jezika.

35. Od faktora koji se odnose na jezik svakako su najznačajnije funkcije. Zajedno s vidovima ljudske aktivnosti i načinom mišljenja one igraju odlučujuću ulogu u FS-raslojavanju jezika, te nije slučajno što mnogi autori u podjeli F-sti-

⁴³ Više o tome v. Nosenko 1981.

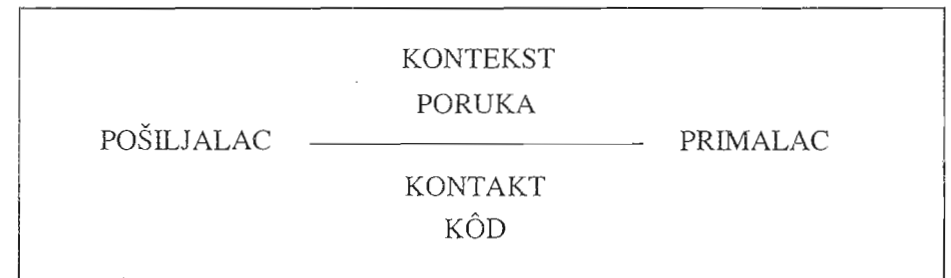
⁴⁴ Manje je poznata njegova izreka iz 1753. godine: „Ko piše onako kako govori, mada odlično i govori, loše piše.“ (prema Budagov 1967: 87).

lova polaze upravo od njih. Pitanje funkcija jezika vrlo je složeno i vrlo važno za tumačenje F-stilova te ćemo se na njemu zadržati.

Od trenutka kada su lingvisti intenzivnije počeli da proučavaju način funkcionisanja jezika, pojavila su se izraženija zanimanja za fundamentalna obilježja upotrebe jezika. Svakako u centru pažnje moralo je biti pitanje kakva je uloga jezika u društvu, odnosno koja je njegova funkcija. Odgovori na ovo pitanje mogu se naći još u dalekoj prošlosti, pa ipak, prave imamo tek u ovom stoljeću. Oni dolaze iz druge decenije XX vijeka i vežu se za ime bečkog lingviste Karla Biler. Razmatranje funkcija jezika teklo je tokom istorije lingvistike u nekoliko pravaca. Jedni su pokušavali da izdvoje funkcije prema elementima i učesnicima komunikativnog čina (Karl Biler., Roman Jakobson), drugi su problem smještali u unutarstemske odnose (J. S. Stepanov i dijelom A. Martine), treći su polazili od poznate dihotomije jezik ↔ govor (A. A. Leontjev, V. M. Avrasin), a četvrti nastojali da nađu primarne i sekundarne funkcije jezika (F. Kajnc, A. M. Peškovski, R. G. Piotrovski). Za analizu F-stilova i njihovu podjelu najmanje bitnim izgleda drugi pristup, u kojem se funkcije jezika svode na saodnose u strukturi jezika. Treći je dosta sporan (vrlo je teško razgraničiti funkcije jezika od funkcije govora) i, koliko se čini, nema mnogo pristalica. Svakako je najviše pristalica prvog i posljednjeg pristupa, koji je relativno jednostavan, jer podrazumijeva izdvajanje funkcija po značaju i njihovo razgraničavanje na dva tipa: na primarne (osnovne) i sekundarne (dopunske), tako da je na izvjestan način povezan s prvim – ono što se u prvom ističe kao funkcija u drugom se pokušava rasporediti prema primarnosti. Ovdje treba napomenuti da postoji veliko terminološko šarenilo u nazivima funkcija, da se često isto misli, ali različito imenuje. Od svih funkcija jezika jednu niko ne osporava – komunikativnu.⁴⁵ Sovjetska lingvistika, recimo, jasno ističe da je to bez sumnje primarna funkcija i da su sve ostale njoj potčinjene. Neki, kao Žorž Munen, tvrde da izdvajanje šest funkcija (kao što to čini Roman Jakobson), predstavlja raščlanjivanje samo jedne – komunikativne.

Ali pođimo od početka. Prvu ozbiljniju klasifikaciju funkcija dao je Karl Biler. On je, polazeći od govornih subjekata (subjekta, adresata i komunikacije), odnosno prvog, drugog i trećeg lica, izdvojio tri funkcije: izražajnu, apelativnu i reprezentativnu. Ova je podjela postala popularna među članovima Praške škole, s kojima je Biler sarađivao, „[...] međutim, nije bila prihvaćena bez kritike i značajnih zamjerki. Prvo se na ovu teoriju, još prije nego što je dobila konačan oblik, kritički osvrnuo V. Matezijus. Kao i drugi istraživači, on nije smatrao uspješnim Bilerovo izdvajanje reprezentativne funkcije jezika. Sam Matezijus razlikuje dvije osnovne funkcije: komunikativnu (funkciju saopštenja) i izražajnu (funkciju izražavanja). Jedino za naučne tekstove on dozvoljava da komunikativna funkcija bude ovdje u tako čistom vidu da se može govoriti o 'ilustrativnoj' (očigledno slikovitoj) funkciji jezika.“ (Horálek 1978: 30). Jan Mukaržovski prihvata Bilerovu podjelu, ali smatra da joj treba dodati

još jednu, koju naziva estetskom i koju će kasnije prihvatiti mnogi naučnici. U članku „Poetsko imenovanje i estetska funkcija jezika“, napisanom 1938, on kaže: „Ako imamo u vidu čisto komunikativan izraz, Bilerova je shema u potpunosti prihvatljiva: bez teškoća se mogu u svakom komunikativnom izrazu razlikovati obrisi svih triju funkcija, posebno one koja u datom slučaju ima prevagu [...] Naravno, i tu se može utvrditi prisustvo spomenutih funkcija, ali je u prvom planu četvrta funkcija, koju ne spominje Bilerova shema. Ta funkcija je u suprotnosti sa svim ostalim funkcijama: glavnu pažnju usredsređuje na samu konstrukciju jezičkog znaka, dok prve tri spomenute teže vanjezičkim instancama i ciljevima koji prelaze okvire jezičkog znaka. Pomoću prvih triju funkcija upotreba jezika dobija praktično značenje: četvrta funkcija ih ipak izvlači iz neposredne povezanosti s praksom; to je estetska funkcija. Ostale se u odnosu na nju mogu skupa nazvati praktične funkcije. Usredsređivanje estetske funkcije na sam znak posljedica je autonomije, koja je svojsvena estetskim pojavama.“ (Mukařovský 1973a: 175). U nastavku se daje analiza estetske funkcije, a nešto slično čini se u članku „Prilog semantici poetske slike“ (Mukařovský 1973b: 231). O različitim funkcijama jezika govori se i u radu „Književni jezik i pjesnički jezik“, s posebnim zadržavanjem na estetskoj funkciji (Mukařovský 1967: 213p). Ipak, možda je J. Mukaržovski najbolje stav definisao u knjizi „Estetska funkcija, norma i vrijednost kao socijalne činjenice“ (Mukařovský 1935).⁴⁶ Prema tome, Bilerovoj ekspresivnoj, apelativnoj i reprezentativnoj funkciji dodata je četvrta – estetska.⁴⁷ Međutim, na tome se nije stalo. Nove dvije funkcije naći će Roman Jakobson.⁴⁸ On će konstatovati da u govorne činioce treba uključiti još dva – kôd (zajednički sistem znakova kojima se služe komunikatori) i kontakt, tako da su se pojavile još dvije funkcije: metajezika i fatička.⁴⁹ Teoriju funkcija Jakobson je izložio 1960. u Indijani na konferenciji posvećenoj pitanjima stila. Da bi dao pregled funkcija, Jakobson je pošao od činilaca koji ulaze u sastav svakog govornog događaja, a to su:

⁴⁶ O njegovom shvatanju funkcija v. Flaker 1976: 359.

⁴⁷ Estetsku funkciju jezika opširno analizira Rudjakov 1972: 13-52.

⁴⁸ O semantičkom trouglu koji je legao u osnovu Bilerove i Jakobsonove klasifikacije v. Jakušina 1979: 219-228.

⁴⁹ Neki smatraju da posljednji termin pripada B. Malinovskom (Lešić 1971: 126).

⁴⁵ Više o komunikativnoj funkciji jezika v. Bogušević 1980.

On ovako objašnjava shemu: „Svaki od ovih šest činilaca određuje jednu posebnu funkciju jezika. Iako razlikujemo šest osnovnih aspekata jezika, moramo ipak reći da bi teško bilo naći verbalne poruke koje bi vršile samo jednu funkciju. Ova raznolikost ne leži ni u kakvom monopolu bilo koje od ovih funkcija već u njihovom drukčijem hijerarhijskom poretku. Verbalna struktura poruke zavisi prvenstveno od dominantne funkcije.“ (Jakobson 1966: 290). Ove fundamentalne činioce verbalne komunikacije prate sljedeće funkcije:

REFERENCIJALNA FUNKCIJA

POETSKA FUNKCIJA

EMOTIVNA FUNKCIJA

KONATIVNA FUNKCIJA

FATIČKA FUNKCIJA

METAJEZIČKA FUNKCIJA

Dalju razradu Jakobsonove tipologije funkcija dali su poljski autori „Nacrta poetike“ i „Nacrta teorije književnosti“.⁵⁰ Za ovu će podjelu Žorž Munen kazati da se radi o podjeli jedne komunikativne funkcije maskirane u raskomadnom obliku, da su Jakobsonove funkcije, u stvari, posebni slučajevi korišćenja jezika koji su manje ili više prisutni u svakom govornom činu i da nisu lingvistički fundirani, pošto za njihovo utvrđivanje služe psihološki, semantički ili kulturni kriteriji (prema: Sljusareva 1979: 141). V. V. Vinogradov je nešto drugačije pristupio ovom problemu, ali se, kao i Roman Jakobson, oslonio na Karla Bilera, a možda još više na A. M. Peškovskog, koji je razlikovao dvije funkcije – saopštenje i djelovanje (Peškovski 1959: 148).⁵¹ V. V. Vinogradov saopštenju i djelovanju dodaje opštenje (Vinogradov 1963: 14). Njegovu podjelu prihvatiće mnogi lingvisti (M. M. Mihajlov, D. E. Rozentalj i dr.).

Podjelu funkcija na primarne i sekundarne daje bečki lingvist F. Kajnc u okviru psihološke teorije jezičkih funkcija (prema Horálek 1978: 30). Šarl Baji je osnovnom funkcijom jezika smatrao komunikativnu, a Karl Fosler i Leo Špicer funkcije su promatrali kroz prizmu svoje estetske doktrine. R. V. Pazuhin is-

⁵⁰ Šire o tome v. Flaker 1976.

⁵¹ Kao osnovni cilj svakog iskaza A. M. Peškovski uzima saopštenje misli. Dodatni ciljevi mogu biti djelovanje na maštu i buđenje estetskih doživljaja (umjetnički govor), djelovanje na volju primaoca (oratorski, reklamni govor), olakšavanje razumijevanja kazanog (predavački govor, popularizacija i sl.). „Svi ti dodatni ciljevi pretpostavljaju da se njima svjesno ili nesvjesno prilagođavaju obična sredstva jezika, i ta se specifična membrana kojom se pokriva svaki put jezik, usljed takvog prilagođavanja, i naziva govornim stilom.“ (Peškovski 1959: 148).

tiče da se spor oko toga koje funkcije ima jezik može svesti na pitanje posjeduje li jezik neke dopunske funkcije naporedo sa osnovnom – komunikativnom (Pazuhin 1979: 42).⁵² Mišljenje o ovome iskazali su i drugi istraživači. N. A. Sljusareva konstatuje: „Dvije od najvažnijih, suštinskih funkcija jezika nauka je utvrdila još u prvim etapama svog razvitka: jezik je sredstvo opštenja i oruđe za izražavanje misli te nema razloga da odustajemo od ovoga modela.“ (Sljusareva 1979: 140). E. S. Aznaurova ističe da je u ruskoj lingvistici kao osnovna funkcija jezika prihvaćena komunikativna, a da postoje razmimoilaženja u daljem raščlanjivanju (Aznaurova 1969: 10). Kao sekundarnu ona izdvaja stilističku i definiše je kao „posebnu ulogu jezičkih sredstava organizovanih na određen način u cilju stvaranja, u svakom konkretnom slučaju, različitog efekta“ (Aznaurova 1969: 10). A to je, u stvari, estetska funkcija. Primarne i sekundarne funkcije takođe izdvajaju R. G. Piotrovski, J. S. Stepanov i, kao što smo već vidjeli, A. M. Peškovski. Pomenimo takođe D. N. Šmeljova, koji kaže: „Pitanje o imanentnim funkcijama jezika (‘jezika kao takvog’) osvjetljavaju različiti istraživači na razne načine. Gotovo niko, međutim, ne sumnja u to da je osnovna funkcija jezika komunikativna funkcija, odnosno funkcija opštenja, izvan koje jezik kao takav ne može postojati.“ (Šmeljov 1977: 10). I dalje: „Međutim, pošto se jezik pri tome koristi za izražavanje misli, mnogim se istraživačima čini neophodnim izdvajanje takođe, uporedo sa komunikativnom, ekspresivne (u pravom smislu) funkcije, pri čemu je za neke ta funkcija i primarna.“ Osoben stav ima G. V. Kolšanski. Konstatujući da je komunikacija prauzrok pojave i razvoja jezika i da uslovljava i određuje postojanje jezika, izdvajanje ekspresivne ili estetske funkcije naporedo sa komunikativnom, koje je rašireno u literaturi, on naziva „vještačkim raščlanjivanjem jedinstvene po prirodi sfere informacije.“ (Kolšanski 1969: 65). Osnovna funkcija jezika, po mišljenju D. G. Boguševića, sastoji se u obezbjeđivanju komunikacije (Bogušević 1980: 8).

Jedno od najsloženijih pitanja svakako je da li se može govoriti o funkcijama jezika i funkcijama govora. A. A. Leontjev je jedan od onih koji uvode ovaj korelativni pojam. Ovaj autor razlikuje funkcije jezika (funkcionalne karakteri-

⁵² On daje objašnjenje stava monofunkcionalista da postoji samo jedna funkcija (komunikativna): „To je netačna i banalna predstava o koncepciji lingvističkog monofunkcionalizma. Iz gore navedenog slijedi, sa nedvosmislenom jasnoćom, da ta koncepcija zahiti jeva samo jedno: priznanje da jedino komunikativna funkcija i samo ona određuje suštinu i namjenu jezika, koji predstavlja sredstvo komuniciranja. Pri tome su monofunkcionalisti spremni da prihvate postojanje bilo koje podfunkcije (bilo kojeg elementa jezičke strukture) ako je potvrđuju analize i ako omogućuje u izvjesnom smislu sposobnost jezika da služi kao sredstvo sporazumijevanja, a takođe postojanje bilo koje epifunkcije koja proističe iz upotrebe jezika kao sredstva opštenja.“ (Pazuhin 1979: 44). On konstatuje da lingvistički polifunkcionalizam ima među jezikoslovcima neuporedivo veću popularnost nego monofunkcionalizam (Pazuhin 1979: 50).

stike govorne aktivnosti) i funkcije govora (dopunsku funkcionalnu usmjerenost govornog iskaza): „Pod funkcijama jezika podrazumijevaju se funkcionalne karakteristike govorne aktivnosti koje su specifične za nju i koje se manifestuju u bilo kojoj govornoj situaciji, tj. obigatorne (takve su komunikativna, intelektualna funkcija i dr.). Funkcije govora su, naprotiv, fakultativne; to je dopunska funkcionalna usmjerenost govornih iskaza, u principu neobavezna (ekspresivna, poetska, magička, fatička, nominativna, dijakritička funkcija).“ (Leontjev 1969: 84). Sličan pristup ima P. A. Avrorin, s tim što kod njega nalazimo funkcije s drugačijim nazivima. U funkcije jezika ubraja: 1. komunikativnu (sredstvo, oruđe opštenja), 2. ekspresivnu (izražavanje misli), 3. konstruktivnu (formiranje misli), 4. akumulativnu (akumulacija društvenog iskustva i znanja) – Avrorin 1975: 44. U funkcije govora spadaju: 1. nominativna, 2. emotivno-voluntativna, 3. signalna, 4. poetska, 5. magička, 6. etnička. On smatra da su funkcije jezika svojstvene svakom jeziku, dok sve funkcije govora nisu svojstvene svim jezicima. „Funkcije jezika djeluju stalno, u bilo kome praktičnome korišćenju aparata jezika [...], dok se funkcije govora manifestuju okazionalno, fakultativno, u zavisnosti od konkretnog cilja iskaza. Funkcije jezika djeluju kao cjelina [...], dok funkcije govora, prateći funkcije jezika, djeluju po pravilu pojedinačno, rjeđe u nekim kombinacijama jedna s drugom, ali nikada zajedno.“ (Avrorin 1975: 44-45).

Pristup funkcijama u okviru strukture jezika razvija niz lingvista. Jedan od njih je A. A. Leontjev, koji piše: „U osnovi svih raznorodnih upotreba jezika kao sredstva komuniciranja, spoznaje i djelovanja nalaze se tri elementarne funkcije, koje ima svaki jezik, bez obzira na njegovu individualnu strukturu. Te funkcije ne zavise od ove ili one specifične strukture pojedinog jezika, već pripadaju jeziku uopšte. Tri elementarne funkcije sastoje se u tome da se 1) imenuju predmeti realnog svijeta (nominacija), 2) da se navedeno dovede u vezu jedno sa drugim (predikacija), 3) da se navedeno lokalizuje u prostoru i vremenu u odnosu na govornika (lokacija).“ (Leontjev 1974). Tri navedene funkcije odgovaraju trima aspektima opšte semiotike: nominacija kao odnos jezičkog znaka prema objektu odgovara semantici, predikacija kao odnos znaka prema znaku odgovara sintaktici, a lokacija odgovara pragmatici; stoga su one univerzalne i ne ovise od osobina pojedinih jezika (Stepanov 1975b: 249).

Kompilirajući ideje B. Malinovskog, M. A. K. Helidej, Dž. Fors i praški lingvisti spajaju funkcionalni pristup sa strukturalnim, odnosno dovode u vezu funkcije jezika s formalnim aparatom (Sljusareva 1979: 142). M. A. K. Helidej izdvaja tri glavne makrofunkcije jezika – pojamovnu (sadržinsku, reprezentativnu ili funkciju iskustva), socijalnu i tekstualnu (diskursivnu). On predlaže jednostavni sistem od tri osnovne funkcije: prvo, jezik služi kao sredstvo za izražavanje sadržaja i kao takav ima reprezentativnu ili konceptualnu funkciju; drugo, pomoću jezika govornik izražava svoje mišljenje, svoj odnos, ocjenu, znači jezik

ima ocjenjivačko komunikativnu funkciju, treće, postoji tekstualna funkcija, koja je povezana sa oblikovanjem teksta (Halliday 1971: 119-121p).

Međutim, bez obzira na mnogobrojne radove, studiozna istraživanja i postignute rezultate⁵³ još uvijek se ne može reći da je pitanje funkcija jezika do kraja istraženo i da je nađeno opšteprihvatljivo rješenje. A da zaključimo kako lingvisti nisu jedino krivi za to, sugeriše N. A. Sljusareva konstatujući da čak u filozofiji problem funkcije još teoretski nije razmatran i da u filozofskim ra-

⁵³ Praška škola posebno je mnogo doprinijela razradi funkcija jezika, iako, po mišljenju K. Horaleka, nije uspjela dati potpunu teoriju, kako u pogledu jezičkih funkcija, tako i kada su u pitanju F-stilovi, stoga sistematsku teoriju funkcija treba tek stvoriti (Horálek 1978: 30). Pogleda Pražana na funkcije Dušan Jović dovodi u vezu sa De Sosisom: „Sosi-rovo insistiranje na društvenoj funkciji jezika bilo je uglavnom uopšteno. Pražani idu dalje i posebno ističu da sve jezičke manifestacije imaju društvenu funkciju, što je posve tačno.“ (Jović 1975b: 111). N. A. Kondrašov je u pravu kada kaže da je pojam jezičke funkcije jedan od centralnih u koncepciji Praške škole (Kondrašov 1979: 122). Praški strukturalisti ističu dvije funkcije: komunikativnu (socijalnu) i ekspresivnu (Théses 1929). U prvoj izdvajaju funkciju opštenja i poetsku.

U dvije knjige – „Jezik i funkcija“ i „Osnovi opšte lingvistike“ A. Martine je dao svoje viđenje jezičkih funkcija. U prvom radu on iznosi ovakav stav: „Jezici vrše mnogobrojne funkcije. Oni nam izvjesno pomažu da mislimo. Mi ih takođe upotrebljavamo kao sredstvo komunikacije, to jest za prenošenje iskustava jedne osobe na drugu. Komunikacija je svakako uključena i u umjetničku upotrebu jezika [...]“ (Martine 1973: 31). Ovaj stav je razrađen u „Osnovama opšte lingvistike“, u kojima je A. Martine nedvosmisleno kazao da je suštinska funkcija jezika – komunikativna funkcija, dodavši: „Jednako tako moglo bi se govoriti i o estetskoj funkciji jezika, koja stvara znatne teškoće za analizu usljed njene tijesne povezanosti sa komunikativnom i ekspresivnom funkcijom.“ (Martine 1963: 372-373).

Za L. Hjelmsleva i njegovu školu pojam funkcije blizak je pojmu funkcije u matematici. „Kod njega funkcija dolazi kao izraz stroge zavisnosti. U svojim ‘Osnovama teorije jezika’ on govori da je funkcija zavisnost koja predodređuje uslove za analizu“ (Zvegincev 1960: 97). Upoređivanjem stavova praških i danskih strukturalista nastaje ovakav zaključak: „U shvatanju praških lingvista termin ‘funkcija’ upotrebljava se onda kada se radi o značenju (funkcija riječi, rečenice) ili o strukturi smisaonih jedinica (funkcija foneme). U Hjelmslevljevom shvatanju funkcija ima mnogo vidova. Funkcija je, na primjer, kategorija riječi i glagolska reakcija, funkcija je odnos subjekta i predikata, jedna je od funkcija odnos planova izražavanja i sadržaja, kako kaže Hjelmslev upotrebljavajući to umjesto ‘oznake’ i ‘označenog’. U jeziku, po njegovom mišljenju, postoji ogromno mnoštvo funkcija [...] Sasvim je očigledno da je shvatanje termina ‘funkcija’ kod Hjelmsleva povezano sa opštim pogledom na jezik i lingvistiku. Hjelmslev ne dozvoljava u jeziku ništa što nije čist odnos. Prema tome, od jezika kod njega ništa ne ostaje osim mnoštva odnosa koje on naziva funkcijama.“ (Zvegincev 1960: 97). Džon Lajonz funkcije smješta u gramatiku, nazivajući ih gramatičkim funkcijama (Lajonz 1978: 353-423). S. Ervin-Trip govori o funkcijama opštenja, podrazumijevajući uticaj koji vrši na pošiljaoca njegova vlastita radnja (Evin-Trip 1975: 340).

dovima za sada ne nalazimo odgovor na pitanje o kategorijalnoj karakteristici funkcija.⁵⁴

Govorili smo nešto više o funkcijama jezika iz dva razloga. Prvo, sam pojam funkcionalni stil sadrži u sebi riječ funkcija, pa stoga mnogi naučnici vezuju pojam stila za pojam funkcije, mada ima i onih koji tvrde da se ne radi o funkciji, nego o funkcionisanju jezika (smatramo, kao što smo već rekli, da se radi i o jednom i o drugom). Termin *funkcionalni* ukazuje na to da specifičnost svakog stila proističe iz specifičnosti funkcije jezika u ovoj ili onoj sferi komunikacije (Valgina/Senkevič 1977: 7). Pod FS, smatra V. L. Najer, treba podrazumijevati vrstu jezika koja je uslovljena funkcijom jezičke komunikacije (Najer 1981: 6). M. N. Kožina pak ističe da prvi elemenat funkcionalnog stila označava i funkcionisanje, a ne samo funkciju (Kožina 1970c). Da funkcija leži u osnovi pojma FS, smatraju A. N. Vasiljeva (1976: 23), I. V. Arnold (1973: 55), T. N. Petrova (1977), L. G. Vededina (1978: 75) i dr. Za nas prihvatljivo Barlasovo tumačenje: „Riječ *funkcionalni* ima dvostruk smisao: on dolazi od riječi *funkcija* i od riječi *funkcionisanje*. U prvom slučaju izdvajanje funkcionalnog stila bazira se na funkcijama koje jezik vrši, u drugome – na osobenostima funkcionisanja jezika u raznim oblastima komuniciranja.“ (Barlas 1978b: 44).

Sljedeći je razlog u tome što su pojedini istraživači u podjeli F-stilova polazili od funkcija jezika kao jedinih ili osnovnih faktora. Mogu li se uopšte na osnovu funkcija jezika, odnosno na osnovu samo jednog ekstralingvističkog faktora izdvajati F-stilovi i vršiti njihova klasifikacija? Pristup F-stilovima s pozicija funkcija jezika zahtijeva bitnu pretpostavku, koju za sada savremena lingvistika nije u stanju da zadovolji, a to je da postoji opšteprihvaćeno mišljenje o funkcijama jezika: jer kako se može utvrđivati broj F-stilova ako se ne zna tačan broj funkcija. Drugo, funkcije jezika predstavljaju samo jedan elemenat u diferencijaciji jezika, a istinski pristup mora da se bazira na svim aspektima, ekstralingvističkim i intralingvističkim. Stoga na pitanje mogu li se izdvajati F-stilovi na osnovu funkcija jezika, odgovor bi bio: da. Međutim, na pitanje je li to dovoljno da se izvrši cjelovita i objektivna klasifikacija, kazali bismo: ne.

Jednu od prvih klasifikacija F-stilova prema funkciji dao je A. M. Peškovski: on je izdvojio dvije funkcije (saopštenje i djelovanje) i na osnovu njih razlikovao umjetnički govor (djelovanje na maštu slušaoca i buđenje u njemu estetskih doživljaja), oratorski govor, reklamni govor (djelovanje na volju slušaoca), predavački govor, popularizaciju (Peškovski 1959: 44). Pražani su približno u isto vrijeme po-

šli od postavke: ako postoje različite funkcije jezika, postoje i različiti funkcionalni jezici. U „Tezama“ se o tome kaže: „Svaki funkcionalni jezik ima vlastiti sistem konvencija = vlastiti jezik“ (Théses 1929: 506). Po njihovom mišljenju razgovorni stil (jezik) ima komunikativnu funkciju, poslovni praktično-stručnu, naučni teoretsko-stručnu, a poetski estetsku. U ruskoj lingvistici najpoznatiju klasifikaciju prema funkcijama dao je V. V. Vinogradov: „Ako se pođe od tako značajnih društvenih funkcija kao što je opštenje, saopštavanje i djelovanje, mogu se na opštem planu jezičke strukture izdvojiti ovi stilovi: svakodnevno-komunikativni (funkcija opštenja); svakodnevno-poslovni, zvanično dokumentarni i naučni (funkcija saopštavanja); publicistički i umjetničko-beletristički (funkcija djelovanja).“ (Vinogradov 1963: 14). Uviđajući osjetljivost problema, V. V. Vinogradov daje ogradu, koja izražava primjetnu opreznost i suzdržanost u pristupu: „Uostalom, unutrašnja diferencijacija jezičkih stilova ne mora se oslanjati na različite funkcije jezika (opštenje, saopštavanje, delovanje) ili na izdvajanje ovih ili onih podvrsta komunikativne funkcije. Ona se može izvoditi na osnovu strukturnih ili konstruktivnih suprotnosti i odnosa među posebnim sistemima izražavanja unutar celovite jezičke strukture [...]. Pa i sama reč funkcionalan ima dva značenja. Ona može da ukazuje i na povezanost stilova sa različitim jezičkim funkcijama ili sa ovim ili onim podvrstama komunikativne funkcije, ali i na funkcionalno razgraničavanje sfere upotrebe tih stilova.“ (Vinogradov 1971: 15-16p). Vinogradovljevu podjelu prihvata niz naučnika, ali, što je normalno, sa manjom ili većom rezervom.⁵⁵ Neki je, pak, potpuno odbacuju. M. N. Kožina je, recimo, jedan od protivnika klasifikacije F-stilova po ovome principu,⁵⁶ i to ne zbog toga što se izdvajaju ove, a ne neke druge funkcije. Ona tvrdi da funkcije jezika ne mogu biti osnova za stilsko raslojavanje jezika, bez obzira na to o kakvim se funkcijama radi. M. N. Kožina ističe da se i na osnovu Jakobsonovih šest funkcija stilovi ne mogu adekvatno diferencirati. „Mada, kako s pravom primjećuje Jakobson, govorna struktura zavisi od preovlađujuće funkcije, očigledno je da na navedenoj Jakobsonovoj klasifikaciji ne treba bazirati diferencijaciju F-stilova, naročito ako se oni shvate kao društveno osmišljeni sistemi. Ne treba bazirati, prvo, ne samo zato što su sve te funkcije ‘prisutne’ u bilo kojem govornom činu, već, prije svega, zato što, vjerovatno, ne može svaka od navedenih funkcija biti preovlađujućom u govoru (ima se u vidu ne samo pojedinačno saopštenje) i, prema

⁵⁵ Mihajlov 1968: 109, Rozentalj 1974: 21 i dr.

⁵⁶ Analizirajući podjelu V. Vinogradova, ona kaže: „Takav saodnos stilova sa osnovnim funkcijama jezika ima svrhe, međutim ne može činiti osnovu klasifikacije pošto ovoj ili onoj funkciji jezika odgovaraju istovremeno dva stila ili više različitih stilova, samim se tim ignorišu diferencijalna obilježja pojedinih stilova.“ (Kožina 1983b: 147).

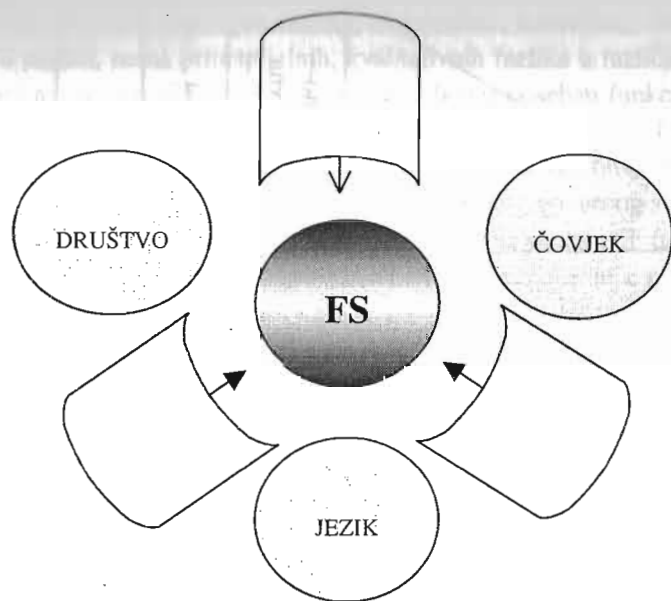
tome, biti stilskotvorbena (na primjer, fatička, metajezika, konativna). Drugo, poetska funkcija, u sustini, nema principijelnih, kvalitativnih razlika u različitim aktima opštenja i stoga na osnovu nje teško da se može izdvojiti poseban funkcionalni stil govora koji odgovara estetskoj sferi opštenja (umjetničkoj literaturi). Ekspresivna (emotivna) funkcija (kako je shvata Jakobson) ne može, takođe, biti osnova za izdvajanje bilo kog funkcionalnog stila govora kao određenog govornog sistema. Kada bi se i pokušala dati klasifikacija funkcionalnih stilova na osnovu tih funkcija, odgovarajući 'stilovi' ne bi iscrpili svu raznovrsnost stilskog raslojavanja govora u cjelini (up., npr., naučni stil).“ – Kožina 1965b: 27. U kritici klasifikacije F-stilova, A. J. Šajkevič je, možda, najdecidniji: „Pojam 'funkcije' toliko je maglovit da ne može služiti kao objektivni instrument za izdvajanje stilova. Stvarno, kako se može odrediti gdje se završava jedna funkcija, a gdje počinje druga? Perspektivnijim nam se čini obratan put – od objektivnih lingvističkih obilježja koja se zapažaju, koja konstituišu stil prema funkciji.“ (Šajkevič 1968: 64). Sa ovim mišljenjem ne slaže se T. G. Vinokur.⁵⁷ Ona pravi diferencijaciju između funkcionalnog jezika i stila pa kaže: „Funkcije jezika jesu neposredan uzrok formiranja funkcionalnog jezika, a ne stila. Posljednjeg određuje njegov jezički oblik, odnosno njegovo postojanje. Funkcije kao ekstralingvistički faktor su polazna tačka u rješavanju pitanja o nastajanju funkcionalnih kategorija.“ (Vinokur 1972: 54). Analizirajući, prije toga, Doleželovu shemu komunikativne mreže jezika, koja se sastoji od spoznajne, direktivne, estetske i kontaktne sfere, ona ističe: „Po ovome mišljenju stil funkcionalne jezičke vrste je (posrednim putem) povezan sa opštim funkcijama jezika. Ali proučavajući sastav stilova, lako je zapaziti da njihova diferencijacija može da se i ne bazira neposredno na razne funkcije jezika, već da dolazi kao njegovo imanentno svojstvo.“ (Vinokur 1972: 52). Jedno od najpotpunijih klasifikacija F-stilova prema jezičkim funkcijama dao je I. V. Arnold u Stilistici savremenog engleskog jezika. Konstatujući da je naziv *funkcionalni stil* veoma prikladan jer „specifičnost svakog stila proističe iz osobenosti funkcija jezika u datoj sferi opštenja“ (Arnold 1973: 55), on ovako dijeli stilove prema funkcijama:

Stil \ Funkcija	Intelektualno-komunikativna	Voluntativna	Emotivna	Kontaktna	Estetska
Oratorski	+	+	+	+	+
Razgovorni	+	+	+	+	–
Poetski	+	–	+	–	+
Publicistički i novinarski	+	+	+	–	–
Poslovni	+	+	–	–	–
Naučni	+	–	–	–	–

36. Drugu podgrupu faktora koji se odnose na jezik čine njegove mogućnosti. Tu je posebno važan stepen njegova razvitka, koji je korelativan stepenu njegove stilske diferencijacije: što je jezik manje razvijen, manja je i mogućnost raslojavanja jezika. Recimo, ukoliko jezik nije u stanju da izražava apstraktan način mišljenja, ne može nastati NFS. Upravo razvoj ove stilske formacije pokazuje koliko jedan stil može zavisiti od mogućnosti samoga jezika. Sve do XVII, XVIII stoljeća u evropskim jezicima nije bilo pravog naučnog stila, jer nisu bila izgrađena sredstva za prenošenje apstraktnog načina mišljenja. Stoga je latinski dugo zamjenjivao žive jezike u naučnoj djelatnosti.⁵⁸

⁵⁷ „Mnogi naučnici smatraju opšti pojam funkcija jezika toliko maglovitim da se on ne može koristiti kao objektivni instrument, na primjer, za izdvajanje stilova. Određuje li se za jezik uopšte, on ne objašnjava stilsku raznovrsnost datog jezika (ili jezikâ). S praktičnom očiglednošću posljednje tvrdnje nije se teško složiti. Ali jesu li tako beznačajno odvojene jedna od druge po svojoj suštini osnovne funkcije jezika kao vid ljudske aktivnosti i pojedine funkcije pojedinih vrsta jezičke manifestacije? Prirodno je pretpostaviti da ako ne direktna, a ono indirektna veza ovdje ne može a da ne postoji.“ (Vinokur 1972: 49-50).

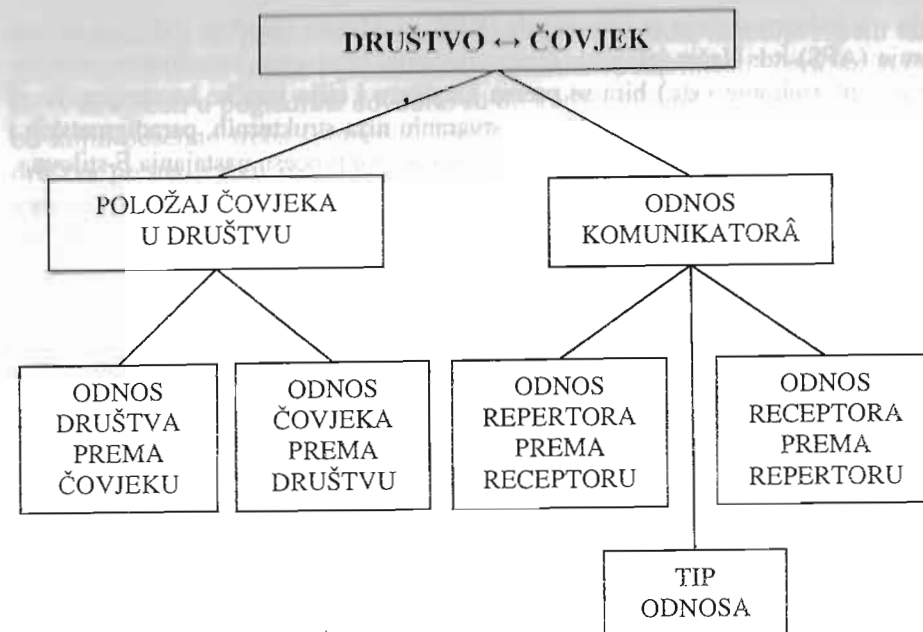
⁵⁸ Formiranje naučnog stila u evropskim jezicima proteglo se na nekoliko stoljeća (Budagov 1977: 148). Mnogi su davali prednost pisanju na latinskom jeziku, smatrajući maternji jezik (njemački, francuski, ruski i dr.) neadekvatnim za zadatke i ciljeve koje ima nauka. Navika pisanja na latinskom jeziku očuvala se sve do druge polovine prošloga stoljeća. Najvažnija posljedica ove dominacije je neprilagođenost živih književnih jezika da prenose i izražavaju naučne pojmove onoga doba, nepostojanje povoljnih uslova za razvoj stila naučnog izražavanja na maternjem jeziku (Budagov 1977: 151).

37. U procesu FS-diferencijacije jezika osnovni faktori (društvo, čovjek, jezik) ne djeluju odvojeno, već stvaraju mrežu korelacija: društvo ↔ čovjek, čovjek ↔ jezik ↔ društvo.

Prva interakcija (društvo ↔ čovjek) podrazumijeva položaj čovjeka u društvu i odnos komunikatorâ. Svaki učesnik u govornom činu ima status u socijumu, čime se determiniše u velikoj mjeri odnos prema društvu. Socijalni fenomeni se na različit način doživljavaju (odobravaju, hvale, kritikuju, osporavaju, ignorišu, potcjenjuju i sl.) i na različit način izražavaju. Međutim, u ovoj interakciji, za F-stilistiku mnogo je važnije u kakvom se odnosu nalaze učesnici jezičke komunikacije. Ovdje se kristališu tri korelacije: odnos repertora prema receptoru, odnos receptora prema repertoru i tip odnosa. Govorno lice uvijek ima stav prema sagovorniku (on može da ga voli ili mrzi, da ga prezire ili uvažava), u skladu s čim bira i odgovarajući način izražavanja, odnosno stil. Sabesjednik pak može da utiče na jezičku aktivnost govornog lica koncentracijom, načinom reagovanja, ponašanjem, jednostavno kompletnim stavom. Komunikatori se mogu neposredno sporazumijevati ili opštiti putem nekog tehničkog sredstva (papira, telefona, radija, televizije i sl.), njihov kontakt može trajati duže ili kraće vrijeme, a međusobni odnos može imati intiman ili hladan, zvaničan ili nezvaničan karakter.⁵⁹

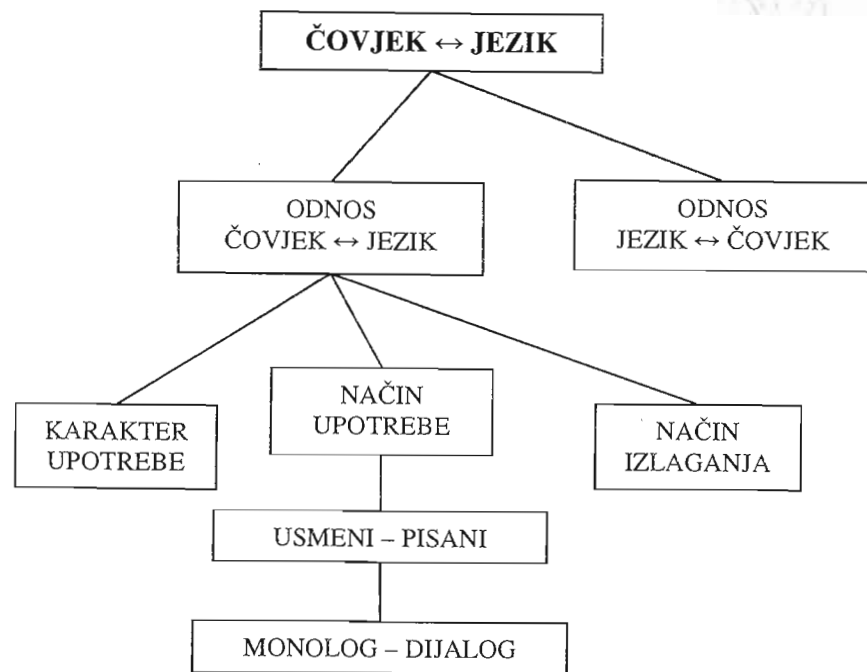
⁵⁹ „Suština jezika jeste čovječija aktivnost – aktivnost pojedine individue na prenošenje njegovih misli drugoj individui i aktivnost ovog drugog usmjerena na shvatanje pr-

Druga interakcija (čovjek ↔ jezik) tiče se odnosa čovjek ↔ jezik, s jedne strane, i mogućnosti koje pruža jezik čovjeku, s druge. Govorno lice mora imati određen stav prema jeziku: može maksimalno voditi računa o tome kako govori i piše, a može sve to potpuno zanemarivati. Što se tiče F-stilova, postoje prilična ograničenja – jasno je, recimo, da KFS ne može nastati na ovom drugom stavu. Odnos prema vlastitom jezičkom izrazu vodi stvaranju sopstvenog načina izražavanja u okviru postojećih F-stilova. U skladu s tim, stil postaje bogat ili siromašan, raznovrstan ili jednoličan, estetski dotjeran ili nezgrapan, uzoran ili ružan i sl. Ovaj dio interakcija ima poseban značaj za idiostilove. Drugi dio – način upotrebe jezičkih sredstava predstavlja jedan od važnijih ekstralingvističkih faktora. Naime, dva su osnovna načina izražavanja – usmeni i pismeni, od kojih svaki sadrži svoj sistem konvencija. Jedna od najstarijih podjela stilova polazila je upravo od načina upotrebe (usmenog i pismenog) pa su razlikovani knjiški i govorni stilovi. Međutim, nijedan FS ne egzistira isključivo u jednoj formi – usmenoj ili pismenoj, već svaki ima i jednu i drugu varijantu. Stoga se opozicija usmeno ↔ pismeno mora uzeti kao faktor ne na prvom stepenu FS-diferencijacije (podjela na F-stilove), nego na drugom (razlikovanje govornih i pismenih vrsta pojedinih F-stilova). Ne manji značaj ima i treći dio interakcije – način izlaganja. FS nastaje kao rezultat primjene određenog tipa izražavanja izla-

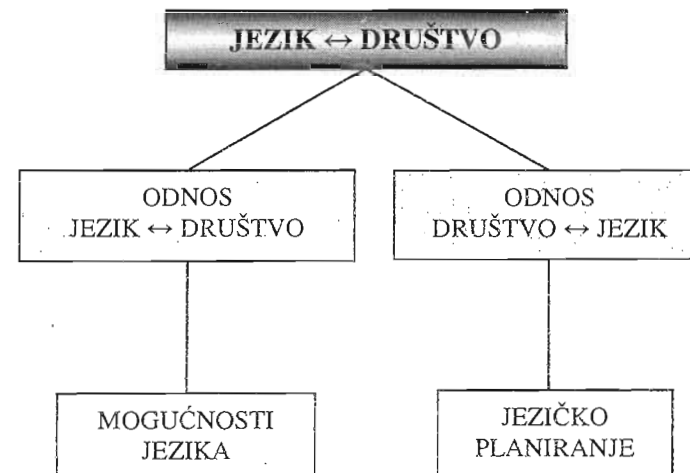
vog. Ako želimo da razumijemo prirodu jezika [...] ne smijemo ispuštati iz vida spomenuta dva čovjeka – onog koji proizvodi i onog koji prima govor, nazvaćemo ih jednostavnije – govornik i slušalac.“ (Jespersen 2002: 15).

ganja – u jednom slučaju se pripovijeda (KFS), u drugom rasuđuje (NFS), u trećem opisuje (AFS) itd. Način izlaganja (pripovijedanje, opisivanje, rasuđivanje, polemiziranje, informiranje i dr.) bira se prema karakteru i cilju jezičke komunikacije, te uslovima u kojima ona teče. Izbor vodi stvaranju niza strukturnih, paradigmatičkih i sintagmatskih osobnosti FS. Stoga je to bitan faktor u procesu nastajanja F-stilova.

Treća interakcija (jezik ↔ društvo) takođe ima dvosmjernu korelaciju: jezik → društvo i društvo → jezik. Prvi je saodnos vrlo značajan jer se tiče društvene stvarnosti koja se izražava, sadržaja govorne komunikacije, odnosno teme govornog čina, što u mnogo čemu utiče na nastajanje F-stilova. S druge strane, nije manje važno kako se društvo (posebno neke njegove institucije i dijelovi) odnosi prema jeziku, tačnije, kako na njega djeluje, kako ga razvija i njeguje. Ovo je pitanje velikim dijelom povezano sa standardizacijom i normiranjem jezika, svjesnim djelovanjem na jezik i jezičke procese, borbom oko novog i starog, domaćeg i tuđeg, pravilnog i nepravilnog itd. Društvo je uvijek nastojalo da utiče na jezik, o čemu su neprekidno tekli sporovi. Još su se u antičkoj Grčkoj pojavila razmimoilaženja oko toga da je li jezik pravilan i logičan (za šta su se zalagali tzv. „analogisti“) ili je pak skup pravilnosti i nepravilnosti (što su podržavali „anomalisti“). Postojala su mišljenja da na jezik ne treba djelovati, da ga treba pustiti da se sam razvija i da norme, ukoliko su neophodne, moraju biti maksimalno fleksibilne. Drugi su, opet, išli na kruto kanoniziranje i potpuno regulisa-

nje svega onog što postoji u jeziku. Prazni su to, izgleda, najbolje riješili teorijom o književnom jeziku i postavkom o „elastičnoj stabilnosti“ (*pružná stabilita*).⁶⁰ Krajnosti u pogledima dovodile su do konzervativnih stavova i tendencija, od kojih posebno treba spomenuti jezički purizam. Sve ovo uslovljava da stav društva prema jeziku ima, posredno ili neposredno, implikacija na FS-ravni u tom smislu što F-stilovi dolaze, između ostalog, i kao rezultat primjene određene jezičke politike, određenog jezičkog planiranja. Svjesno djelovanje na jezik dovodi do stvaranja manjih ili većih specifičnosti u F-stilovima pojedinih jezika (recimo, ponekad je nedopustivo da se u stilu jednog jezika upotrijebi nešto što je u drugom jeziku sasvim normalna stvar).

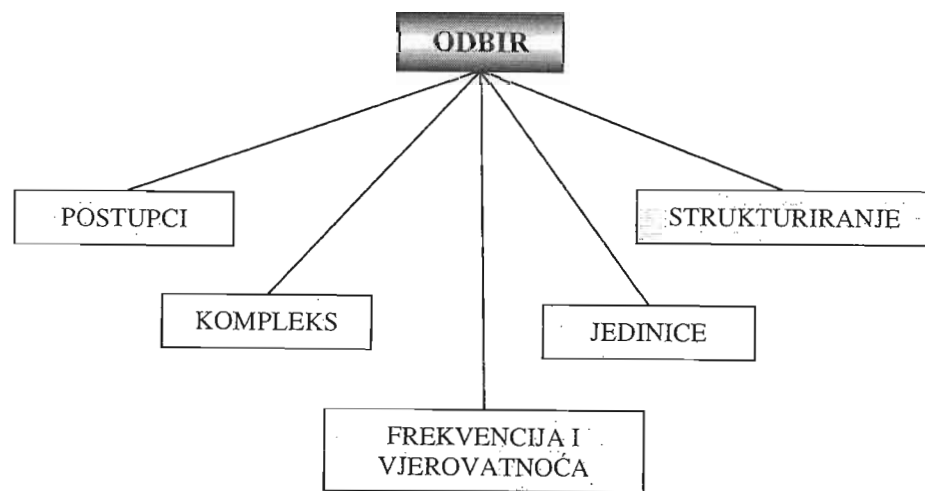

Svi navedeni faktori i njihove interakcije nemaju isti značaj u procesu FS-diferencijacije jezika i ne ispoljavaju se jednako na svim nivoima: neki faktori i neke korelacije suštinski utiču na pojavu F-stilova i na njihov karakter, drugi imaju sekundarnu ili tercijalnu ulogu. Stoga se u analizi F-stilova mora imati u vidu činjenica da postoji hijerarhija ekstralingvističkih faktora i njihovih interakcija te da svako zanemarivanje ove realnosti ne vodi pravilnom sagledavanju stvari. Na bazi sopstvenih istraživanja⁶¹ i analiza drugih autora možemo tvrditi da u sistemu faktora koji najjače i najneposrednije utiču na pojavu i karakter F-stilova mora biti mjesta za oblast ljudske aktivnosti, funkcije, način mišljenja, način upotrebe, način izlaganja i odnos komunikatorâ. Ovaj redoslijed mogao bi se uzeti i kao hijerarhija.

⁶⁰ V. Havránek 1970, 1978, Jedlička 1971, Mathesius 1973, Dabić 1978.

⁶¹ V. Tošović 1979, 1983, 1986b, 1986c, 1987.

38. FS-paradigmatika i sintagmatika. Proces strukturiranja F-stilova sa-
stavljen je od dva dijela: u prvom se vrši izbor, a u drugom organizacija jezičke
grade. Tako se s ravni ekstralingvistike prelazi na nivo jezika, a zatim govora.
Time što u toku obrazovanja F-stilova postoji druga faza na svoj način potvrđuje
da FS nije isključivo govorna kategorija, kako to neki smatraju (naročito M. N.
Kožina). Ako prvu fazu (ekstralingvističku) ostavimo po strani, ulazimo u sam
jezički proces nastanka F-stilova. To označava prelazak na ono što je Roman Ja-
kobson nazvao osom selekcije i osom kombinacije, a što ćemo označiti kao FS-
paradigmatiku i FS-sintagmatiku. Odbir jezičke grade, koji leži u osnovi FS-pa-
radigmatike i koji obuhvata sve jezičke nivoe (fonetsko-fonološki, leksičko-se-
mantički, morfološki, sintaksički, tekstualni), predstavlja jedan od najvažnijih
postupaka u procesu nastajanja F-stilova. Uopšte, za stilistiku odbir je funda-
mentalna pojam: tamo gdje se nudi izbor, počinje i stilistika, tamo gdje nema vi-
še rješenja, nema ni stilistike. Svaki FS ima svoj sistem odbira stvoren na bazi
specifičnosti F-stilova i ograničenja koja s tim u vezi dolaze. Selekcija se sastoji
od postupaka odbira, jedinica odbira, kompleksa odbira, frekvencije i vjerovat-
noće odbira, a završava strukturiranjem odbira.

Postupak odbira je u pravom smislu postupak selekcije: iz ogromnog broja
jezičkih sredstava (sa svom njihovom raznorodnošću) uzimaju se ona koja odgo-
varaju djelatnosti u čijoj se funkciji nalazi FS, zadacima komunikacije, karakteru
samog FS i autorovoj individualnosti. Jedinice odbira čine izdiferencirana sred-
stva jezika prema karakteru njihove upotrebe. One mogu biti specifične, polu-
specifične i nespecifične. U prve spadaju jedinice koje se isključivo vežu za je-
dan FS, druge čine sredstva karakteristična za više F-stilova (ali ne za sve), a tre-
će ona koja se nalaze u svim F-stilovima. Zbir specifičnih, poluspecifičnih i ne-
specifičnih jedinica obrazuje sistem FS.

U odbiru jezičke grade književnik ima najveću slobodu: zbog polistilematič-
nosti KFS i otvorenosti ovog stila za sve ono što se nalazi u jeziku, autor knji-
ževnog djela može da iz jezika uzima sve ono što mu odgovara. Umjetniku kao
da je sve dozvoljeno: u tkivo književnog teksta može da ugradi i arhaizam, i žar-
gonizam, i kolokvijalizam, i leksiku visoke tonalnosti... i da ga niko ne prekori.
Zamjeriće mu se jedino ako ne nađe mjeru i pređe onu granicu koja dijeli umjet-
nost od neumjetnosti. U takvom izboru mogu se naći sve jedinice (specifične,
nespecifične, poluspecifične), a bazu čine neutralna jezička sredstva. Autori
ostalih F-stilova imaju manja ili veća ograničenja: za novinara se zna kada može
upotrijebiti stilistički obojena sredstva, naučniku je u najvećem broju slučajeva
izbor sužen na neekspresivne jedinice, a to se još više odnosi na zakonodavca. U
govornoj komunikaciji variranje odbira je takođe uže nego u KFS.

Prelazak sa odbira na njegovo strukturiranje predstavlja završnu fazu na-
stanka FS. U njoj se o FS počinje govoriti kao o cjelovitom tekstu. Ovdje, u isto
vrijeme, dolazi do velike izukrštanosti, isprepletenosti fenomena F-stilistike, tek-
stualne lingvistike (lingvistike teksta), tekstualne stilistike (stilistike teksta) i
translingvistike (koja proučava segmente veće od rečenice). Za razliku od tekstu-
alne lingvistike, koja tekst promatra kao jezičko jedinstvo šire od rečenice, i tek-
stualne stilistike, koja se bavi opštom stilističkom strukturom teksta, F-stilistika
utvrđuje način formiranja tekstova i njihov karakter u okviru pojedinih vrsta dje-
latnosti. Iako između ove tri discipline postoje velike podudarnosti,⁶² razlike su
očigledne i sastoje se u sljedećem. Tekstualnu lingvistiku sam tekst interesuje
čisto strukturno – kao složeni nadrečenični kompleks. Jedan od njenih zadataka
jest da utvrdi strukturu i tipologiju konačnog skupa više rečenica koje čine zao-
kruženu smisaonu cjelinu. Drugi zadatak sastoji se u objašnjavanju postupka
generisanja raznorodnih tekstova, mehanizma proizvodnje tekstova i postupaka
koji se pri tome primjenjuju. Tekstualna stilistika u mnogo čemu se naslanja na
tekstualnu lingvistiku i analizu prebacuje na ono što i jest predmet stilistike: sti-
listički potencijal, stilistički postupci i stilistički elementi u organizaciji teksta.
F-stilistika promatra tekst kao FS-jedinstvo, promatra kao vrstu FS, podstila,
žanra i sl. Tekst je, dakle, za F-stilistiku jezička datost koja dolazi iz određene
ljudske djelatnosti, sa određenom funkcijom i određenom jezičkom organizaci-
jom. Budućnost će pokazati da li će se tri bliske discipline sa istim objektom is-
traživanja razvijati u pravcu sve veće izdiferenciranosti ili će, u procesu približa-
vanja i prožimanja, prerasti u jednu (ili dvije) disciplinu. Kuda će krenuti njihov
razvoj – u pravcu divergencije ili u pravcu konvergencije – nezahvalno je prog-
nozirati zbog toga što su sve mlade (posebno tekstualna stilistika) i što još uvijek

⁶² F-stilistika i tekstualna stilistika su toliko bliske da, recimo, Jozef Mistrik pitanja
iz oblasti F-stilistike (FS-diferencijaciju jezika, F-stilove i dr.) daje u odjeljku pod nazi-
vom „Stilistika teksta“ (Mistrik 1985: 401-544).

nisu do kraja razradile koncepciju kojom bi se izbjeglo nepotrebno preklapanje i ponavljanje. Stoga neće biti neobično ako se neke od njih, ili samo jedna, pokažu suvišnim, bar u proučavanju određenih aspekata teksta.

Pošto osnovnom jedinicom F-stilistike ne može biti ni riječ, ni sintagma, ni rečenica (mada mogu biti poseban objekat istraživanja), ovaj stilistički pravac kao jedini pravi nivo proučavanja ima vezani tekst. Time F-stilistika dobija odrednicu tekstualne discipline, discipline koja se bavi tekstom kao FS-jedinstvom (jedinstvom koje podrazumijeva objedinjavanje svega onog što jedan tekst čini F-stilom). U procesu strukturiranja tog jedinstva primjenjuju se odgovarajući postupci, a u skladu sa pravilima i normama organizacije pojedinih F-stilova. To dovodi do stvaranja osobenih tipova organizacije i kompozicije, u kojima postoje specifični elementi, segmenti i cjeline. Linijska organizacija FS-jedinstava dobija se primjenom konstruktivnih postupaka kao što su nabranje, nagomilavanje, poređenje, gradacija i sl., od kojih je svaki na svoj način primjenljiv. Pravila strukturiranja dolaze iz same prirode F-stilova, dolaze iz onog njihovog dijela koji se naziva FS-normom. Karakteru FS prilagođava se takođe, tip izlaganja – u jednom slučaju to će biti induktivni (izlaganje od pojedinačnog ka opštem), u drugom slučaju deduktivni (izlaganje od opšteg ka pojedinačnom), u trećem mješavina indukcije i dedukcije. U tekstualnim strukturama F-stilova različito su zastupljeni tipovi govora (upravni, neupravni, nepravni upravni, slobodni, tematski i sl.), neki F-stilovi imaju jednoglasnu strukturu (u obliku jedne linije izlaganja), drugi dvoglasnu (u formi dvoteksta), treći su polifonijski organizovani. Višeplansku organizaciju nema isključivo KFS, nego se ona susreće i u drugim stilskim formacijama, npr. uvođenjem citata ili unošenjem fusnota naučni tekst postaje složena jezička struktura. Neosporno je, međutim, da se KFS odlikuje najvećim stepenom strukturne usloženosti, koja se posebno dobro ocrtava na fonu jednostavnih, standardiziranih i šabloniziranih tekstova nekih podstilova AFS, PFS i NFS. U KFS, tačnije u poetskom podstilu, mora se, kao nigdje drugo, uzimati u obzir vertikalna komponenta organizacije. Strukturna usloženost KFS posebno dolazi do izražaja u procesu metakomunikacije, koja dovodi do stvaranja posebne vrste teksta – metateksta. Međutekstovno nadovezivanje (prototekst ↔ metatekst) daje KFS posebnu dimenziju. U vezi s tim, potrebno je istaći da je za F-stilistiku značajno sve ono što je tekstualna lingvistika postigla u tumačenju složenosti i jednostavnosti tekstualnih struktura. Naročito se čine važnim, na opozicionoj ravni jednostavnost ↔ složenost, različiti tipovi diskursa: 1. diskurs koji ima jedan tekst sa istim smislom (molba, poslovno pismo, saopštenje o nekom događaju), 2. diskurs koji ima jedan tekst sa dvojakim smislom (alegorija, dvosmislene izjave), 3. diskurs koji se sastoji od jednog teksta, ali u koji je umetnut odlomak iz drugog diskursa ili čitav diskurs (upravni govor), 4. dijaloški diskurs, 5. diskurs sa više tekstova (tehnički članci s fusnotama), 6. diskurs u kojima se prepliću više tekstova (šifrovane poruke u tajnim vojnim saopštenjima

Novo 1981: 66). Ne manji značaj ima analiza nezavisnosti i zavisnosti, isprekidanosti i neisprekidanosti, završenosti diskursa, njegove lijeve i desne granice itd.

Tipologija. U traženju odgovora na pitanje kako je strukturisan FS-sistem, koji su njegovi sastavni dijelovi i u kakvom se međusobnom odnosu nalaze dolazimo do jednog od najvažnijih i najtežih pitanja u F-stilistici – na pitanje tipologije F-stilova, pod čim podrazumijevamo metod ili način kojim se jezik raščlanjuje na elementarne vrste realizacije, koji se zatim grupišu u nadsisteme, međusisteme i podsisteme, stvarajući, na taj način, apstraktni i uopšteni model FS-diferencijacije jezika. FS-tipologija vrši se radi boljeg i cjelovitijeg sagledavanja funkcionalne razuđenosti jezika i utvrđivanja njegovih suštinskih obilježja. Vrste takve tipologije (F-stilovi i dr.) dolaze kao zbir uređenih konačnosti (uređenih zato što se takvom tipologijom uvodi poredak u FS-sistem, a konačnosti zato što tipologija vodi izdvajanju konačnog broja elemenata FS-sistema). FS-tipologija se koncentriše na odslikavanje (ili preslikavanje) objektivnih realnosti u raslojavanju jezika i utvrđivanje zakonitosti koje vladaju u njemu. U tom postupku vrši se identifikacija sistemskih obilježja i vrijednosti, nakon čega slijedi sistematizacija, a zatim klasifikacija. Radi lakše kategorizacije stvara se apstraktni model razgradnje jezika, koji dolazi kao njen formalizovani analog, posrednik, obrazac i koji ima dvije funkcije: da je zamjenjuje i da je predstavlja. To znači da je tipologija u dobroj mjeri povezana s procesom modelovanja i da FS-raslojavanje jezika ima epistemiološku dimenziju. Uvođenjem modela postiže se viši nivo apstrakcije.

U opštoj tipologiji stilova postoje dvije osnovne klasifikacije: globalna i pojedinačna. Globalna obuhvata sve naučno utemeljene klasifikacije stilova. Njen bi zadatak bio da da cjelovit pregled sveukupne stilske razuđenosti jezika, da pokaže opštu raznovrsnost stilova i da ukaže na rezultate različitih tipoloških pristupa stilu. U njoj bi se na jednom mjestu našli FS-klasifikacija, žanrovska klasifikacija, emocionalno-ekspresivna klasifikacija i dr. To bi u pravom smislu bila klasifikacija klasifikacijâ. Pojedinačna ili izdiferencirana klasifikacija podrazumijeva jedan pristup u razvrstavanju stilova – ili na bazi funkcionalne uslovljenosti, ili na osnovnu žanrovske pripadnosti, ili prema markiranosti... Takva klasifikacija je funkcionalnostilska. Zbog širine, naučne utemeljenosti i kompleksnosti FS-klasifikacija, za razliku od ostalih podjela, u velikoj mjeri predstavlja univerzalnu tipologiju stilova. Njena je najveća vrijednost u tome što može da, na različitim nivoima i u okviru različitih segmenata, obuhvata (djelimično ili u cjelini) sve druge klasifikacije i što se služi njihovim pojmovnim aparatom, ali ne mehanički. Na taj način, FS-tipologija postaje kohezionim faktorom u opštoj tipologiji stilova, a F-stilistika dobija centralnu poziciju u opštoj nauci o stilu.

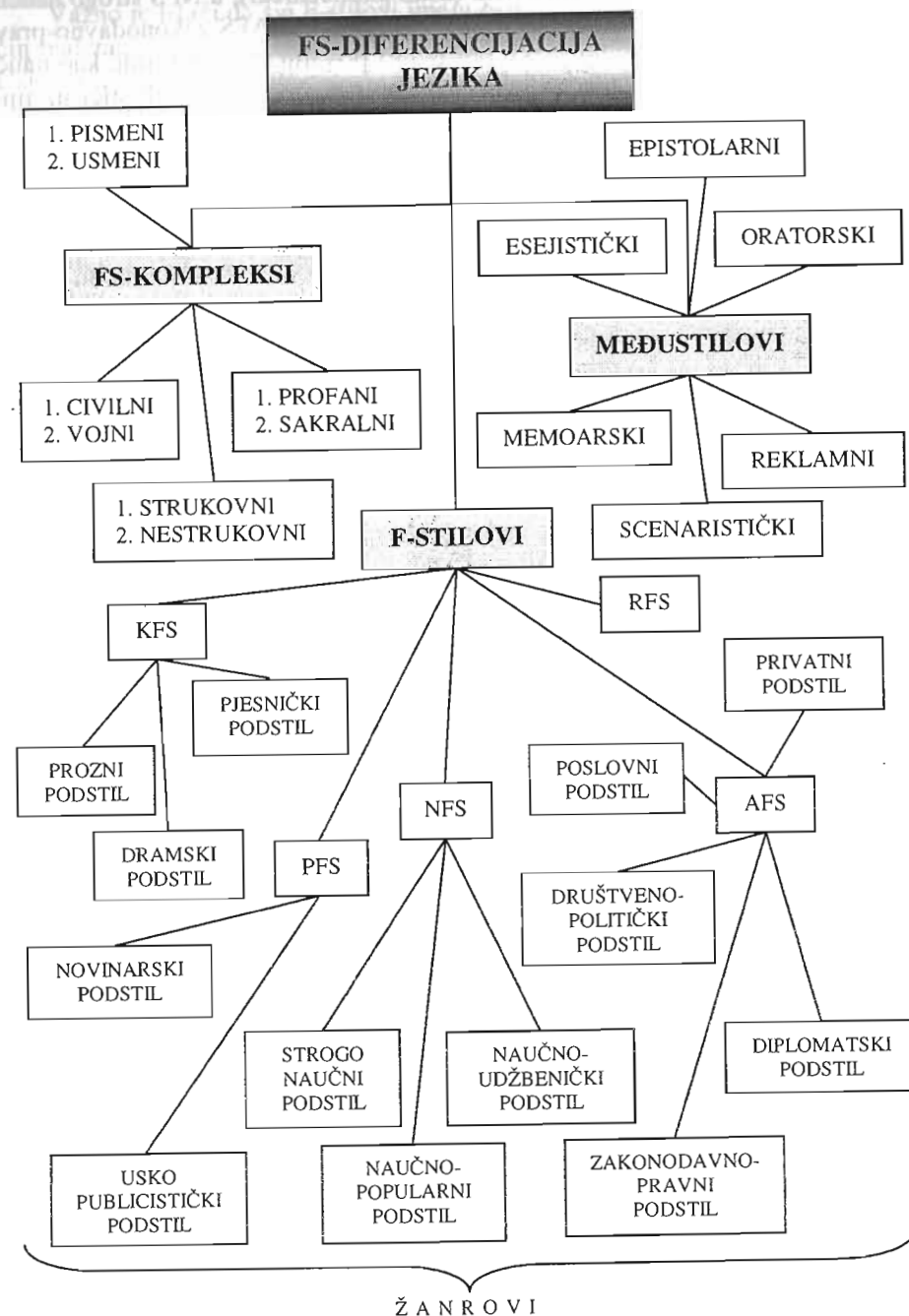
39. U osnovi naše klasifikacije F-stilova, koja je rezultat sopstvenih istraživanja i analize drugih autora, nalazi se korelacioni pristup sa dva kategorijalna pojma: karakterom odnosa i tipom odnosa. Karakter odnosa podrazumijeva utvr-

divanje interstrukturalnih veza u FS-diferencijaciji jezika i njihovo osmišljavanje kao posebnih sistema, nadsistema, međusistema i podsistema, koji i čine tip odnosa. Ako od toga pođemo, dobićemo nekoliko cjelina: funkcionalnu integracionu cjelinu, funkcionalnu vrstu, funkcionalnu međuvrstu, funkcionalnu podvrstu i funkcionalni žanr.

Funkcionalna integraciona cjelina predstavlja skup više stilova koji čine jednu zatvorenu grupaciju nastalu u opoziciji jednih vrsta stilova prema drugim, a takođe kompletan sistem F-stilova izdvojen u odnosu na drugi kompletan sistem istog jezika, već prema tome o kakvom se sektoru ljudske aktivnosti radi. Takvu cjelinu nazvaćemo FS-kompleksom. Tu, između ostalog, spadaju: 1. pismeni i usmeni FS-kompleks (prvi obuhvata pisane oblike F-stilova, a drugi usmene oblike; terminološki bi se, uslovno, mogli označiti kao pismeni i usmeni stilovi); 2. strukovni i nestrukovni FS-kompleks (osnovu diferencijacije pravi struka – s jedne strane, imamo NFS, AFS i PFS, koji čine strukovni kompleks, a s druge, KFS i RFS, koji obrazuju nestrukovni kompleks), 3. profani i sakralni FS-kompleks (nastaje na opozicionoj ravni svjetovno ↔ religiozno; sakralni FS-kompleks predstavlja ono što se naziva religioznim stilom i što se, prema našim kriterijima, ne može smatrati F-stilom, već FS-kompleksom); 4. civilni i vojni FS-kompleks (podrazumijeva specifičnosti u civilnom i vojnom izrazu) itd. Ovdje bi, takođe, spadali objektivni (interindividualni) i subjektivni (individualni) stilovi, koje izdvaja čehoslovačka stilistička škola, kao i stilovi jezika i stilovi govora, o kojima govori ruska stilistička škola.

Funkcionalne vrste predstavljaju osnovni tip FS-diferencijacije jezika, odnosno, ono što nazivamo funkcionalnim stilovima. To je fundamentalni pojam FS-klasifikacije. Sva dosadašnja istraživanja, kao i naše konkretne analize, upućuju na zaključak da je najopravdanije, najsvrsishodnije i najoptimalnije razlikovati pet funkcionalnih stilova: književnoumjetnički (KFS), publicistički (PFS), naučni (NFS), administrativni (AFS) i razgovorni (RFS). Dalji razvoj F-stilistike potvrdiće ili demantovati ovu podjelu, koja sada ima najveći broj pristalica.

Ako jezički izraz stoji na graničnom području F-stilova, odnosno ako ima elemente dvaju ili više F-stilova, ali ne toliko da obrazuje F-kompleks (koji nastaje samo u opozicijama), radi se o međustilovima. Tu spada epistolarni, oratorski, reklamni, memoarski, esejistički i scenaristički način izražavanja.

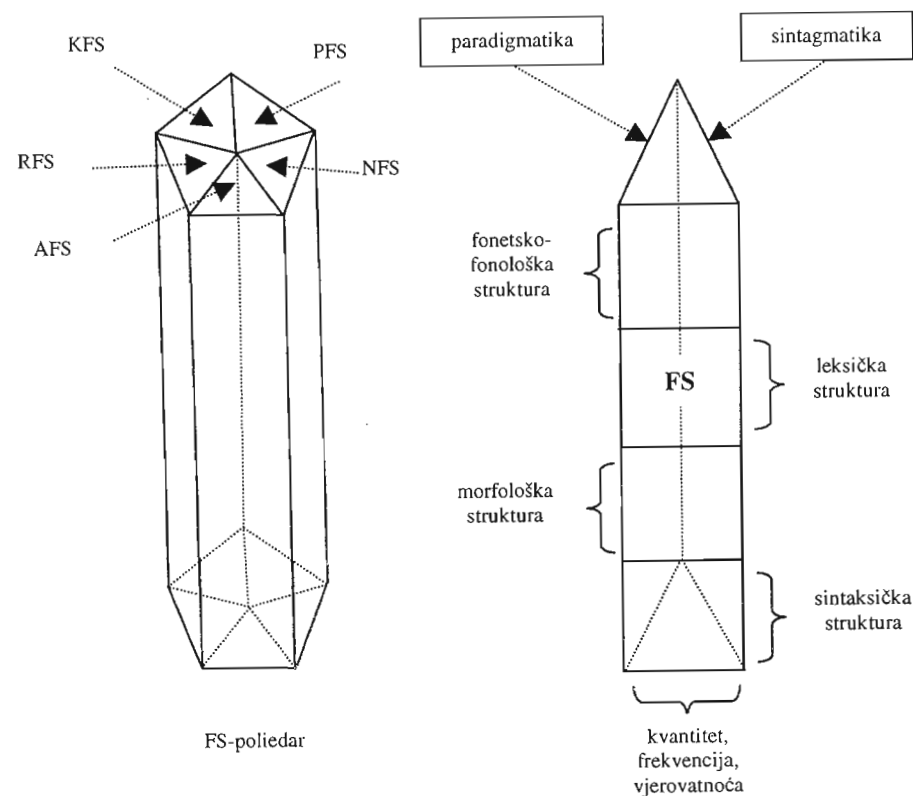
Sljedeći stratifikacioni nivo je funkcionalna podvrsta. Njome označavamo pojedine cjeline F-stilova – podstilove: u KFS prozni, pjesnički, dramski, u PFS novinarski i monografsko-publicistički (usko publicistički), u NFS strogo naučni (akademski), naučno-udžbenički i naučno-popularni, u AFS zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, poslovni i privatni. Neki od njih, kao naučno-popularni, mogu se tumačiti i kao međustilovi. Pošto se u stilistici uz njih obično upotrebljava riječ *stil* (*novinarski stil*, *diplomatski stil*, *poslovni stil* i sl.), u daljem izlaganju mi ćemo ponekad koristiti tu mogućnost, s tim što ćemo uvijek imati u vidu podstil.

Posljednju, najnižu stepenicu u FS-diferencijaciji jezika čini žanr. Stilovi se odlikuju većom ili manjom žanrovskom raznovrsnošću. Žanrovima su bogati podstilovi KFS: epski (priča, novela, pripovijest, roman), lirski (lirske pjesme), lirsko-epski (roman u stihovima, poema, balada, basna, oda), dramski (drama, tragedija, komedija). Posebno mjesto zauzimaju žanrovi usmenog narodnog stvaralaštva (junački ep, svadbene pjesme, horske pjesme, poskočice, vojničke pjesme, bajke, zagonetke i dr.). Velik broj žanrova nalazimo u podstilovima PFS: a) informativnom (novinarski članak, kraća informacija, šira informacija, hronika, pregled pisanja štampe, saopštenje, intervju, izvještaj i sl.), b) analitičkom (uvodnik, komentar, osvrt, kritički članak, prikaz, recenzija itd.), c) književnpublicističkom (reportaža, feljton, pamflet i dr.), d) enigmatskom (ukrštenica, rebus i druge enigme) i stripovni (stripovi). Žanrovska raznovrsnost novinarskog stila pojačana je raznovrsnošću i specifičnošću samih medija (štampe, radija, televizije). U NFS više ima razloga da se govori o tipovima naučnih radova, nego o žanrovima. Ovdje imamo u vidu: 1. radove koji nastaju u procesu obrazovanja (doktorske disertacije, magistarske radnje, specijalistički radovi, diplomski, seminarski i maturski radovi), 2. radove u formi publikacija (monografije, studije, knjige, udžbenici, priručnici), 3. radove sa usmenom realizacijom (referati, saopštenja, predavanja). U okviru NFS može se, kao posebni podstil, izdvojiti naučno-informativni stil (referativna i informativna izdanja tipa bibliografije, popisa literature, naučne informacije, naučnog projekta, naučne ocjene), međutim, čini nam se da više osnova ima da se on svrsta u AFS ili da se posmatra kao međustil (eventualno, kao naučno-popularni stil). U AFS žanrovi dolaze u okviru različitih podstilova: a) zakonodavno-pravnog (zakoni, statuti, odluke, odredbe, rješenja, naredbe), 2. društveno-političkog (rezolucije, povelje, deklaracije, programi, referati, saopštenja, izjave), 3. diplomatskog (kominikei, note, demarši, protokoli, memorandum, izjave, zabilješke, poslanice); 4. poslovnog (ugovori, dogovori, sertifikati, specifikacije, računi, narudžbe, fakture), 5. personalnog (autobiografije, testamenti, oporuke, punomoćja, lična dokumenta).⁶³ RFS se

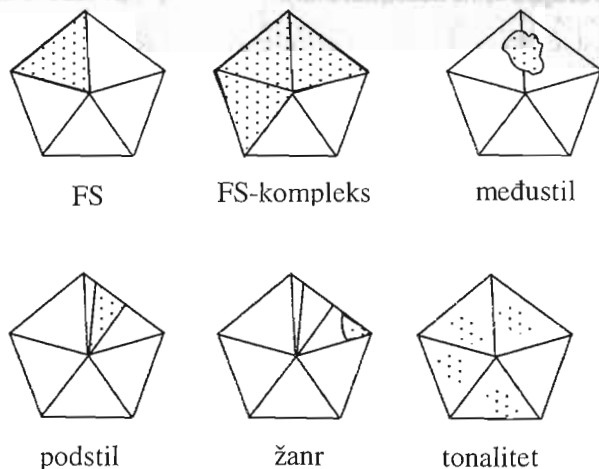
može diferencirati po karakteru komunikacije (spontanosti, međusobnom odnosu komunikatora, broju i vrsti učesnika i sl.).

Važno je istaći da svi F-stilovi imaju osnovni (preovlađujući) i dopunski način realizacije. Pismeni način realizacije je dominantan u KFS, PFS, NFS i AFS. Usmeni je osnovni u RFS.

40. Model FS-diferencijacije jezika (diferencijacije na F-stilove) može biti predstavljen u formi poliedra koji ima horizontalnu i vertikalnu strukturu. U horizontalnoj se nalaze FS-jedinstva: FS-kompleksi, F-stilovi, međustilovi, podstilovi i žanrovi, a u vertikalnoj paradigmatica i sintagmatica, promatrana globalno ili izdiferencirano (po pojedinim kompleksima, stilovima, međustilovima, podstilovima i žanrovima). Horizontalnu strukturu čine zone koje obuhvataju elemente drugih klasifikacija, odnosno tonaliteta (svečani, zvanični, hladni, intimni, familijarni, uzvišeni, visoki, srednji, niski, arhaični, narodni, neutralni...). Ona se, takođe, sastoji od aksioloških odrednica tipa *dobar*, *loš*, *jasan*, *precizan*, *harmoničan*, *lakoničan*... stil. U vertikalnoj strukturi FS-poliedara postoje nivoi i elementi (desni crtež).

⁶³ Navedeni spisak nije sveobuhvatan, već ilustrativan.

41. U procesu FS-diferencijacije jezika stilovi, kao što se vidi, obrazuju složen sistem odnosa. Matematički promatrano, imamo sljedeću situaciju: 10 varijanata daje saodnos dva ili tri stila, 5 varijanata četiri stila i jedna varijanta pet stilova. Prva mogućnost (saodnos dvaju stilova sa deset varijanata) izgleda ovako: 1. KFS $\leftrightarrow$ PFS, 2. KFS $\leftrightarrow$ NFS, 3. KFS $\leftrightarrow$ AFS, 4. KFS $\leftrightarrow$ RFS, 5. PFS $\leftrightarrow$ NFS, 6. PFS $\leftrightarrow$ AFS, 7. PFS $\leftrightarrow$ RFS, 8. NFS $\leftrightarrow$ AFS, 9. NFS $\leftrightarrow$ RFS, 10. AFS $\leftrightarrow$ RFS. Korelacija tri stila, također, obrazuje deset varijanata: 1. KFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ AFS, 2. KFS $\leftrightarrow$ PFS $\leftrightarrow$ RFS, 3. KFS $\leftrightarrow$ PFS $\leftrightarrow$ NFS, 4. KFS $\leftrightarrow$ RFS $\leftrightarrow$ AFS, 5. KFS $\leftrightarrow$ PFS $\leftrightarrow$ AFS, 6. KFS $\leftrightarrow$ RFS $\leftrightarrow$ AFS, 7. PFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ RFS, 8. PFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ AFS, 9. NFS $\leftrightarrow$ AFS $\leftrightarrow$ RFS, 10. PFS $\leftrightarrow$ AFS $\leftrightarrow$ RFS. U interakciji četiri stila dobijamo pet kombinacija: 1. KFS $\leftrightarrow$ PFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ RFS, 2. KFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ AFS $\leftrightarrow$ RFS, 3. KFS $\leftrightarrow$ PFS $\leftrightarrow$ AFS $\leftrightarrow$ RFS, 4. KFS $\leftrightarrow$ PFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ AFS, 5. PFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ AFS $\leftrightarrow$ RFS. Saodnos pet stilova daje jednu mogućnost: KFS $\leftrightarrow$ PFS $\leftrightarrow$ NFS $\leftrightarrow$ AFS $\leftrightarrow$ RFS.

U analizi F-stilova postoje dva pristupa: a) proučavanje F-stilova kao zatvorenih sistema, bez poređenja sa drugim F-stilovima (zatvoreni tip analize) i b) proučavanje F-stilova dovođenjem u međusobnu vezu jednih s drugim (otvoreni tip analize). I jedan i drugi imaju opravdanje: u zatvorenoj analizi pažnja se koncentriše na F-stilove kao imanentne strukture, dok se u otvorenoj vrši sučeljavanje, konfrontacija jednog FS s drugim. Za ovaj drugi način istraživanja važno je imati u vidu cjelokupan sistem odnosa koji postoje između F-stilova.

STIL KAO INFORMACIJA

Stil je informacija – informacija je stil.

0. Cjelokupni ljudski vijek protiče u primanju, transformisanju i prenošenju informacije. Živjeti znači komunicirati, a komunicirati znači razmjenjivati informaciju. Ako pođemo od toga da je život izuzetno bogat pojavnim oblicima, da je komunikacija veoma razgranata, da je informacija koju čovjek prima i šalje nevjerovatno raznolika, onda je jasno da i jezik, kao osnovno sredstvo sporazumijevanja, mora biti u stanju izražavati bogatstvo života, pokrivati razgranatost komunikacije i održavati raznorodnost informacije. Uopšte, ovo se može svesti na zahtjev da jezik bude sposoban za prenošenje svekolike informacije koju čovjek prima i proizvodi. Jedan od rezultata realizacije ovoga zahtjeva jeste FS-diferencijacija jezika.

1. Primanje, čuvanje, transformisanje i prenošenje informacije u složenim upravljačkim sistemima (biološkim, tehničkim, društvenim i dr.) odvija se po određenim zakonitostima. U različitim kibernetičkim mehanizmima različiti su i informacijski procesi: jedni su u čovjeku, drugi u mašini, treći u društvu. Međutim, svi su oni vezani za jedan stožer, a to je sistem znakova kojim se prenosi informacija. Jezik kao posrednik u informacijskom procesu nije toliko jednoobrazan da bi se posmatrao kao neraščlanljiv fenomen. Za različite procese upravljanja i u različitim kibernetičkim mehanizmima nastali su i različiti prenosnici informacije, drugačije rečeno, kodovi, koji bi se mogli svesti na tri osnovna: prirodni jezik, vještački jezik i jezik životinja. Ova tri posrednika za tri različita mehanizma (čovjeka, mašinu, životinju) razlikuju se po stepenu funkcionalnog opterećenja. S jedne se strane nalazi prirodni jezik, kojim se prenosi najrazličitija informacija. S druge je strane vještački jezik i jezik životinja s jednodimenzionalnom, slabo ili nikako izdiferenciranom informacijom. S toga aspekta prvi je polifunkcionalan, a druga su dva monofunkcionalni. Informacijska raznorodnost

kao osnova prirodnog jezika tržila je njegovo raslojavanje na pojedine vrste, što je dovelo do stvaranja posebnih potkodova, odnosno tipiziranih jezičkih podstema – F-stilova. Oni bi se mogli definisati kao specijalizirane vrste nekoga jezika koje služe za prenošenje informacije u određenoj vrsti ljudske djelatnosti. U ostalim dvama upravljačkim sistemima – životinji i mašini – karakter informacije je takav (bar za sada) da ne vodi sličnoj unutarjezičkoj razgradnji: jezik (= sistem znakova) životinji služi za elementarno sporazumijevanje i u odnosu na ljudski jezik mnogo je manje razvijen i usavršen pa se o FS-razuđenosti ne može govoriti. S mašinom situacija je slična – njen vještački jezik služi za prenošenje strogo određene informacije. Da bi se u jednom kibernetičkom organizmu (upravljačkom sistemu koji je u stanju da prima, transformiše i proizvodi informaciju, u daljem tekstu KO) pojavili funkcionalni tipovi, moraju biti zadovoljeni sljedeći uslovi: polidimenzionalnost informacije, njena raznorodnost, strukturna razvijanost prenosnog sistema i funkcionalna neophodnost.

Povezanost informacije i njenog prenosnog mehanizma neosporna je činjenica. Što je informacija razgranatija, što je složenija i usavršenija, time i transmisio sredstvo mora biti razgranatije, složenije i usavršenije. Iza svakog FS stoji određena vrsta informacije. I kao što stilovi predstavljaju tipične pod sisteme unutar jezičkog sistema, tako i svaka informacija dolazi kao raščlanjena vrsta neke globalne informacije. Iskaz da iza bilo kojeg FS stoji posebna vrsta informacije nema onu težinu koju nosi odgovor na pitanje o kakvim se vrstama informacije radi.

Informacija koja se prenosi F-stilom nastaje na bazi neke druge informacije. Dakle, jedna informacija rađa drugu informaciju, što u suštini znači da stilovi prenose informaciju informacije. Početnu informaciju daje život, stvarnost, narednu KO. On prima i prerađuje informaciju iz spoljašnjeg svijeta i tako transformisanu šalje dalje. Svaki stil prenosi informaciju koja je prošla kroz KO, odnosno prenosi drugostepenu informaciju nastalu preradom prvostepene. Transformacija prethodi svim F-stilovima, ali je različita karaktera. Naučna informacija nastaje na taj način što se poruka koja dolazi iz vanjskog svijeta ili koja je isključivo produkt ljudskog razuma pretvara misaonim procesima u logičku informaciju, čiju podlogu čini adekvatno odražavanje objektivnih procesa što se u datoj pojavi dešavaju. Takva se informacija dobija preradom i uopštavanjem informacije koja dolazi u procesu spoznaje. Na izlazu informacijskog procesa rađa se hipoteza, prognoza, postavka, zaključak, zakon, zakonitost, teorema, teorija. Informaciju koju prima umjetnik drugačije se prerađuje. On je ne pretvara u kontinuirani niz logičkih zaključaka, već u diskretni sistem slika. Transformator primarne informacije u umjetnikovom kibernetičkom mehanizmu ima zadatak da primarnu informaciju pretvori u sliku koja će, istovremeno, izražavati određenu poruku i djelovati na primaoca poruke. Djelovanje kao zadatak isključeno je u procesu prenošenja naučne informacije. Novinarska transformacija ne vodi

izvlačenju zakonitosti, kao u znanstvenoj, niti je posebno usmjerena na stvaranje estetskog ugodaja, poput književnougjetničke, već se njome primarna informacija pretvara u saopštenje o nečemu, s mogućim, vidljivim i nevidljivim, primjesama agitacije i propagande, kao svjesnog uticaja. U podlozi AFS leži transformacija primarne informacije u sekundarnu informaciju izvještajnog, propisivačkog, naredbodavačkog, direktivnog, imperativnog tipa. Ona je, kao i naučna, lišena bilo kakva djelovanja. U osnovi RFS nalazi se vremenski najkraće pretvaranje jedne informacije u drugu – prerada primarne informacije teče istovremeno s jezičkim uobličavanjem sekundarne informacije (to se odnosi i na neke usmene vidove drugih F-stilova). U svim ostalim F-stilovima priprema informacije može predstavljati dug period: izrada jednog romana traje decenijama, stvaranje naučnog rada godinama, izrada zakona mjesecima, pisanje novinskog priloga danima itd. Vremenska ograničenost utiče na to da informacija koju prenosi RFS bude najmanje podvrgnuta transformaciji.

Pretvaranje jedne informacije u drugu traži i odgovarajući kôd. Naučna prerada informacije vodi apstrakciji, uopštavanju pa joj je potreban velik broj termina i složen sintaksički sistem. Umjetnička prerada informacije zahtijeva stvaranje posebnog kompleksa izražajnih i slikovitih sredstava (tropa i figura). Novinarskoj je neophodna ekonomičnost, a administrativno-pravnoj preciznost. Obrada informacije u govornoj komunikaciji pretpostavlja takođe primjenu posebnih sredstava.

Prema tome, proces FS-diferencijacije jezika predstavlja proces prenošenja sekundarne informacije koja nastaje transformacijom primarne. U manjim vremenskim segmentima KO kodira samo jednu informaciju. Međutim, u širim vremenskim periodima KO se prebacuje s jednog koda na drugi. Danas se u svakodnevnoj komunikaciji rijetko ko zaustavlja samo na jednom FS – većina komunikatora se kodno prebacuje.

Čovjeka neprestano bombarduje ogromna količina informacija, od kojih samo mali dio KO pretvara u sekundarnu informaciju i prenosi određenim FS.¹ KO

¹ Količina informacije koju je čovjek u stanju primiti tokom čitanja teksta iznosi jedan bit za 1/16 sekunde; ta se „porcija“ zadržava u svijesti približno deset sekundi, odnosno čovjek prima 16 bitova u jednoj sekundi, dok se istovremeno u njegovoj svijesti zadržava 100 bitova (bit – količina informacije koja se sastoji u izboru jednog od dva moguća rješenja) – EK 1975: 409. Prema podacima niza autora, količina informacije koja se podvrgava svjesnoj obradi varira od 25 do 100 bitova u sekundi, a po nekim mišljenjima ta je cifra još manja i iznosi 10-20 bitova (Bežanišvili 1983: 291). Znači, čovjek nije u stanju da preradi ogromnu količinu informacije koju prima, već se koristi samo jednim malim dijelom. S tim u vezi, A. Mol gradi postavku o tome da postoji neka maksimalna granica u percipiranju informacije i maksimalna brzina prihvatanja informacije (Moles 1966 [1958]: 110-111). On smatra da je maksimalna brzina preuzimanja informacije znatno manja od brzine dobijanja informacije.

vrsti selekciju, on odabira onu informaciju koju će preuzeti za transformaciju i jezičku obradu u formi određenog FS. Informaciju koja vodi jezičkom uobličavanju nazvaćemo korisnom informacijom. Na ulazu KO djeluje filter koji odvaja korisnu informaciju od nekorisne. Ponekad može proći i duži vremenski period a da se ne izdvoji korisna informacija (npr., kod zatvorenika u samici, ako mu nije dozvoljeno da piše i ako ni s kim ne razgovara, sve ono što dolazi kao informacija nestaje u njemu, gasi se ili pohranjuje, jezički se ne izražava pa je nulta govorna aktivnost, a time i FS-diferencijacija). S druge strane, u kratkom vremenskom periodu jedan te isti KO može generirati sve stilove. Ovdje je potrebno istaći da između generatora primarne informacije i KO ne postoji filter (on je, već smo rekli, u KO), pa svaki KO prima bilo koju informaciju koja stiže na njegov ulaz. Međutim, F-stilovi ne nastaju na toj mogućnosti. Oni se formiraju na nečem drugom – na selekciji primarne (ulazne) informacije. Recimo, običan događaj kakav je krađa novca u tramvaju svakako će zainteresovati sve putnike, ali će samo neki od njih izdvojiti to kao korisnu informaciju, odnosno kao informaciju koja će se obraditi i jezički uobličiti, što znači kodirati u određen FS. To će, npr., biti korisna informacija za novinara da napiše članak, za sociologa da se pozabavi mentalitetom ljudi, za domaćicu da porazgovara sa susjetkom i sl. Informaciju, dakle, svi prihvataju, ali je samo neki jezički izražavaju, drugim riječima, informacija ulazi u KO, ali iz njega ne izlazi (ona se gubi ili pohranjuje). Tako uopšte biva sa ogromnom količinom informacije. Pored toga, u samoj strukturi KO postoje ograničenja koja onemogućavaju pojavu nekog FS. U cjelini, to znači da postoje KO koji generiraju F-stilove i oni koji to, iz raznih razloga, ne čine. Onaj KO koji je sposoban da proizvodi F-stilove nazvaćemo produktivnim KO (+KO), a onaj koji to nije – neproduktivnim KO (–KO). U tom smislu, bilo koji upravljački sistem (čovjek, mašina, životinja) može doći u poziciju pozitivnog ili negativnog KO. Kod čovjeka je skala mogućnosti veoma široka i kreće se od same jedne (postojanje jednog FS) do više (postojanje nekoliko FS) ili, uže rečeno, od generisanja ograničene vrste tekstova do generisanja krajnje raznorodnih tekstova. Onaj KO koji uopšte nije FS-produktivan nazvaćemo apsolutno neproduktivnim KO. U takve ubrajamo one koji se ne služe ili nisu u stanju da se služe jezikom, niti u usmenoj niti u pisanoj formi, te stoga i ne postoji mogućnost FS-raslojavanja jezika. S druge strane, postoje KO koji proizvode sve moguće stilove pa ga označavamo kao maksimalno produktivni KO.

2. Informacijska raznorodnost. Informacija koju prenose F-stilovi uslovno se može podijeliti na dva osnovna segmenta (uslovno jer čine organsku cjelinu): semantičku i formalnojezičku ili samoinformaciju. Ove dvije vrste poruka imaju u stilovima različite vrijednosti i stupaju u različite odnose. Ukoliko se težište stavlja na jednu od njih, govori se o osnovnoj i dopunskoj. Osnovna je gotovo uvijek semantička, a dopunska je formalnojezička (mogućnost da semantička bude u sjenci formalnojezičke dolazi u KFS). Informacija koju nose F-stilovi može biti jasno izražena ili, pak, skrivena, pa se u tom smislu može govoriti

o eksplicitnoj i implicitnoj informaciji. U F-stilovima uvijek postoji nešto svjesno i nešto nesvjesno te je stoga opravdano razlikovati informaciju koja ima svjestan ili nesvjestan karakter. Zatim, stil nosi u sebi elemente što se mogu naći i u drugim stilovima, kao što sadrži i osobine karakteristične samo za njega. Takva distinkcija dovodi do razlikovanja opšte (univerzalne) i specifične informacije. Osim toga, informacija može biti ezoterička (tajna, skrivena, razumljiva samo određenom recipijentu) i egzoterička (opšte dostupna, opšte razumljiva, namijenjena bilo kome). Ona takođe ima svoj kvalitet i kvantitet, može biti bogata i siromašna, složena i jednostavna i sl.

Semantička informacija je ono što se naziva sadržajem poruke (temom, osnovnim značenjem, suštinom poruke itd.) i što čini semantiku jednog FS. Semantika KFS odražava, na različite načine i u različitoj mjeri, semantiku samoga života. Umjetnik govori o sebi i drugima, govori o stvarnosti, prošlosti i budućnosti. Semantička informacija PFS predstavlja informaciju o aktuelnostima, o najnovijim i najinteresantnijim događajima. U NFS radi se o logičkoj informaciji o zakonitostima što se zapažaju u prirodi i društvu. Semantika ovog stila može se razlučiti na one segmente iz kojih se sastoji naučna djelatnost – s jedne je strane, recimo, informacija humanitarnih, društvenih nauka, a s druge je informacija prirodnih, tehničkih ili medicinskih nauka. Semantička informacija AFS takođe je raznorodna. Nju čine zakonodavno-pravni, društveno-politički, diplomatski, upravni, poslovni i dr. sadržaji. Semantička informacija RFS je krajnje široka, raznorodna i nepredvidljiva. Formalnojezička informacija ili samoinformacija predstavlja informaciju koju isijava forma FS uz istovremeno prenošenje semantičke informacije. To je informacija forme o svojoj prirodi, o komunikatorima, o komunikacijskom činu i komunikacijskoj mreži, ali ne kao informacija oznake o označenom, nego kao informacija oznake o oznaci. Ona se obično naziva dopunskom, mada, kao što smo rekli, u nekim slučajevima može biti i osnovna.² Relativnost ove distinkcije posebno dolazi do izražaja u procesu dekodiranja. Formalnojezička informacija ima nekoliko slojeva, od kojih su tri osnovna: informacija forme o samoj formi (autoinformacija), informacija forme o učesnicima govornog čina (pragmatička informacija) i informacija forme o ukupnom informacijskom procesu (komunikacijska informacija). Prva informacija, koja bi se još mogla nazvati unutarnjom informacijom ili intrainformacijom, sadrži strukturnu ili strukturnojezičku informaciju (informaciju o strukturi forme – o njenoj fonetsko-fonološkoj, morfološkoj, leksičko-semantičkoj, sintaksičkoj, tekstualnoj organizaciji), standardnojezičku (informaciju o uređenosti forme u duhu standardnojezičkih normi), stilističku (informaciju o stilističkom potencijalu forme), stilsku (informaciju o formi kao vrsti stila), estetsku (informaciju o formi kao produktu estetskog procesa i kao estetskoj vrijednosti). Druga informacija,

² Npr. u ironiji, parodiji i sl.

pragmatska informacija, predstavlja informaciju o pošiljaocu, primaocu, odnosu pošiljalac ↔ primalac, odnosu pošiljalac ↔ informacija i odnosu primalac ↔ informacija. U okviru pragmatičke informacije postoji socijalna, klasna, teritorijalna, fiziološka (starosna, polna i sl.)... komponenta. Treća informacija odnosi se na cjelokupni komunikacijski proces i podrazumijeva informaciju o predajniku i prijemniku, tipu kanala, vrsti veze i okolnostima pod kojima se odvija proces slanja, prenošenja i primanja informacije. Sve ove vrste formalnojezičke informacije na svoj su način značajne za nastajanje, postojanje, funkcionisanje i analiziranje FS-raslojavanja jezika.

3. Svaki FS je posebna vrsta autoinformacije. Ta i takva informacija dolazi iz strukture F-stilova, iz njihove fonetike, fonologije, leksike, morfologije, sintakse. Strukturna (strukturnojezička) informacija ukazuje na to kakav je izbor jezičkih jedinica. Istraživanja F-stilova velikim su dijelom usmjerena na otkrivanje, sakupljanje, klasifikovanje i proučavanje ovakve informacije. Za istraživanje F-stilova strukturna analiza može biti polazna osnova. Ona je, uostalom, toliko značajna da se o nosiocima strukturne informacije govori kao o konstituentima F-stilova.³

4. F-stilovi prenose informaciju o tome koliko su oni urađeni (i uređeni) u duhu standardnojezičkih normi. Takva informacija može biti potvrdna (iskaz je u skladu s normom) ili odrična (iskaz nije u skladu s normom). Za njeno prihvatanje potrebna je apriorna informacija (o njoj kasnije). Standardnojezička informacija bitna je, jer predstavlja jedan od elemenata pri utvrđivanju karaktera FS-diferencijacije. S tim u vezi treba reći sljedeće. Osnova svih stilova je standardni jezik – oni se grade na bazi važećih normi. Tek u procesu strukturisanja iskaza dolazi do različitog stepena nepridržavanja normi. Odstupanja imaju dva osnovna oblika: svjesno i nesvjesno. Svjesno odstupanje predstavlja namjerno narušavanje jezičkih normi radi stvaranja posebnih stilskih efekata. U sistemu F-stilova ono je maksimalno zastupljeno u KFS, a minimalno ili gotovo nikako u AFS, NFS i PFS, odnosno u njihovim „ortodoksnim“ tekstovima. U KFS svjesno odstupanje nije jednako raspoređeno u svim kompozicionim dijelovima teksta. Ako poetski diskurs razložimo na dva elementarna dijela – monolog i dijalog, onda ćemo kazati da su ta odstupanja obično u dijalogu, da su u autorovom monologu rjeđa i da najčešće dolaze u obliku tzv. nepravog upravnog govora. U oba slučaja ona imaju stilsku vrijednost pa su stoga sastavni dio stilističke informacije. U NFS, PFS i AFS namjerno odstupanje nema nikakve svrhe, jer najveći dio tih tekstova ima isključivo referencijalnu funkciju. U RFS postoji jedna specifičnost: svjesno odstupanje nije uvijek i stilski efekat. Govorno lice ne mora ići na narušavanje norme radi stvaranja izražajnosti, upečatljivosti, već to može činiti iz čisto komunikativnih pobuda. Npr. ljudi iz grada prelaze u razgovoru sa selja-

³ Tošović 1983.

cima na njihov jezički izraz i upotrebljavaju nepravilne oblike da se svojim građanskim govorom ne bi pravili važnim u njihovim očima.⁴ To, u suštini, jeste svjesno narušavanje, ali ono u takvom kontekstu ne nosi nikakvu konotaciju. Međutim, ako isto lice na taj način razgovara sa osobama s kojima komunicira isključivo standardnim jezikom, to će već biti stilski markiranost. Kada su u pitanju stilovi kao što su NFS, AFS i PFS (informativni i analitički tekstovi), svako ozbiljnije odstupanje od jezičke norme znači narušavanje FS-norme datoga stila. To najbolje potvrđuju konkretni primjeri, kao poslovno pismo prepuno turcizama i arhaizama iz jedne bosanske fabrike poslovnom partneru u Sloveniji: „Taman sada primismo knjigu od Vas što joj naš insaan haber ne tendi – pa je pored sve muke i nevolje ne mogosmo rasterdumati. Haman ćemo morati za sve Vaše knjige komšiluk bihazuriti da nam hin razaberu i rasterdjumene – ili kad nam šta doje od Vas, asaleten ćemo Vas zijared učiniti da promuhaberimo o tome [...] Ma vala i nije trebalo da se zahmetite, kad je moglo i bez toga srkleta – preko knjige to učiniti. Ovo 'nako, samo kažemo, nek on doje i od nas mu hodžgeldum – kad god došo nek došo, ko i dost – ako nije kakav tevećelija... Nemojte što zamjeriti o dojte nam Maksuz Selam Vaš [...]“ (Pismo iz Bosne 1982: 20). Nesvjesno narušavanje norme je posebna vrsta informacije. Ono se susreće u svim FS, ali je različitog stepena. Njegova je vjerovatnoća maksimalna u RFS, minimalna u KFS, NFS i velikom dijelu PFS i AFS. Nesvjesno narušavanje normi dolazi u obliku jezičkih (pravopisnih i gramatičkih), stilskih i stilističkih grešaka.

5. Stilistička ili strukturnostilistička informacija je informacija o stilističkom potencijalu forme, o njenoj stilističkoj uređenosti, obojenosti, izražajnosti, ekspresivnosti. Ona se sastoji od stilističke paradigmatske i stilističke sintagmatike, koje čine stilističku strukturu forme. Svaki stil ima na ovome planu specifičnosti, ali svaki od njih sadrži i strukturnostilističke univerzalije. Nosioca ove informacije nazvaćemo stilemom.

6. Stilski informacija je informacija forme o formi kao o stilu. Stilski informacija nije ograničena samo na jedan broj jezičkih jedinica, ne zrači isključivo iz određenih vrsta tekstova, nego dolazi iz bilo kojeg teksta. Nema smisla ono zaokružene i jezički završene govorne cjeline koja ne isijava takvu vrstu poruke. Stilsku informaciju na osnovu koje se razlikuju F-stilovi označićemo kao FS-informacija. Zahvaljujući njoj, svaki tekst možemo svrstati u određeni funkcionalni tip jezika.

7. Estetska informacija takođe zrači iz svakog teksta i na osnovu nje dajemo ocjene koliko je neki iskaz estetski uređen, koliko je lijep ili ružan, harmoničan ili disharmoničan, savršen ili nedotjeran. Estetska informacija vodi estetskoj

⁴ Dešava se i obrnut proces – da seljak pokušava govoriti kao građanin, što često dovodi do komičnog efekta.

spoznati, na osnovu nje stvaramo estetske sudove, iznalazimo estetske vrijednosti i stičemo, ukoliko je moguće, estetsku nasladu. Estetska informacija može dolaziti kao informacija o estetskoj vrijednosti datoga teksta i kao informacija koja vodi estetskoj nasladi. Prva vrsta informacije izvire iz svih F-stilova, dok se druga pojavljuje samo u tekstovima koji imaju hedonističku funkciju, a to je, u suštini, jedino KFS. Estetska informacija neposredno je povezana sa estetskim normama „[...] opšteprihvaćenim principima estetske aktivnosti, stvaralaštva i percepcije, a takođe obrascima umjetničko-estetskih vrijednosti u datom socijalnom kolektivu i njihovoj kulturi [...]“ (KSE 1983: 104). Ako stvar pojednostavimo i pod estetskim normama podrazumijevamo pravila oblikovanja lijepog i harmoničnog teksta, odnosno pravila dovođenja do estetskog savršenstva teksta, onda ćemo reći da na FS-planu nema univerzalnih estetskih normi:⁵ svaki stil ima svoju estetiku, estetsku normu (u estetskoj informaciji upravo su i inkodirani podaci o njoj). I to treba uvijek imati u vidu, inače ćemo dolaziti u apsurdne situacije. Gradaciju estetske vrijednosti teksta jednog FS ne treba praviti u poređenju s tekstom/tekstovima drugog/drugih FS, već u okviru datoga FS. Jasno je, recimo, da se estetika KFS ne može nametati esteticima AFS. Mi se tako i ponašamo: molbu ne ocjenjujemo da li je lijepa u odnosu na pripovijetku ili novinski prilog, već u odnosu na drugu molbu. Naša se estetska aktivnost u vezi s tim i diferencira: prije nego što počnemo čitati umjetnički tekst, usmjereni smo na estetski proces, spremni za užitek; prije nego što počnemo čitati naučni rad ne pripremamo se za estetski doživljaj, ali zato u svim slučajevima, bez obzira na to o kojem se FS radilo, koji je tekst u pitanju, imamo ili stvaramo određen estetski odnos. Nepotrebno je isticati da u sistemu F-stilova maksimalnu estetsku vrijednost ima KFS.

U autoinformaciji nije, naravno, sve strogo razdvojeno, već je, naprotiv, izrazito povezano i međusobno isprepleteno. Koliko je za FS-diferencijaciju jezika važno otkriti strukturu autoinformacije toliko je isto značajno pronaći odnose u njoj, koji, u suštini, i jesu forma postojanja autoinformacije. Ovdje je, prije svega, neophodno ukazati na saodnos stilske i stilističke informacije. Ako i jednu i drugu fokusiramo i svedemo na onu koju prenose F-stilovi i na onu koju prenose stilemi i ako, radi lakšeg razumijevanja, prvu nazovemo formalnom FS-informacijom, a drugu stilematском, dobićemo veoma važnu interakciju. Da ne bi bilo zabune, preciziraćemo šta podrazumijevamo pod stilematском informacijom: to je informacija koju nose u sebi konotativna jezička sredstva (Aleksejev 1982). U kakvome je, dakle, saodnosu FS-informacija i stilematская informacija? Odmah treba istaći da formalna FS-informacija nije isto što i stilematская informacija i da se između njih ne može postaviti znak jednakosti iz prostog razloga što formalna

FS informacija sadrži i stilematскую i nestilematскую informaciju. Nijedan FS, uključujući tu i KFS, nije sastavljen isključivo od stilema. Naprotiv, mnogobrojni tekstovi različitih FS zrače samo denotativnu informaciju, kod njih je nulta stilematская informacija (pošto je i nepostojanje informacije neka vrsta informacije, možda bi bolje bilo reći da se radi o pozitivnoj nultoj informaciji). Ovdje dolazimo do još jednog zaključka: dok stilematская informacija može biti negativna, apsolutna ili relativna vrijednost, dotle sa FS-informacijom nije takav slučaj, jer nema teksta koji ne isijava FS-informaciju i nema teksta koji se zbog toga ne može razvrstati u FS-sistem. Drugo je pitanje koliko je do te informacije teško ili lako doći i koliko je moguće neke tekstove adekvatno funkcionalnostilistički odrediti. Iz ovoga proističe još jedna postavka: stilematская informacija ne može poslužiti kao osnova za izradu tipologije F-stilova, ali zato može biti jedan od elemenata za utvrđivanje karaktera FS. Drugo što diferencira formalnu FS-informaciju i stilematскую informaciju jeste različita vjerovatnoća. U osnovi stilematске informacije leži sljedeća zakonitost: što je stilem vjerovatniji, manja je njegova stilematская informacija i obrnuto (što je stilem manje vjerovatan, on je informativniji). U osnovi formalne FS-informacije nalazi se ovakav tip vjerovatnoće: što je jezička jedinica, stilematская ili nestilematская, predvidljivija, veća je njena FS-konstitutivnost. To zapravo znači da su stilemi jezička sredstva kojima se pojačava snaga i upečatljivost kazivanja, da su u pravom smislu informacijski pojačivači.⁶ U tekstualnom moru oni su svojevrsna ostrva koja razbijaju monotoniju pripovjedačke pučine, oni su elementi koji se izdvajaju svježinom, originalnošću i koji formi daju osobit kolorit. I ako za neki segment jezičke forme važi jedan od osnovnih postulata teorije informacije – što je manje vjerovatno saopštenje, ono više nosi informacije – onda se to može odnositi na stileme. Jezičke jedinice koje se očekuju i koje se mogu predvidjeti ne mogu biti nosilac stilematске informacije, jer se ona bazira na iznenađenju, na efektu, neočekivanosti. Stilemu je krajnja suprotnost kliše,⁷ koji zbog svoje predvidljivosti, odnosno maksimalne vjerovatnoće sadrži nultu stilematскую informaciju. Informacijsku vrijednost stilema čini ono što je A. Mol nazvao vrijednošću poruke, koju čini neočekivanost, nepredvidljivost i originalnost (Moles 1958: 51p). Stoga u strukturisanju stilematске informacije značaj dobijaju svi postupci koji dovode do stvaranja ova tri efekta, bitna za nauku o stilu. Recimo, neočekivanost se stvara efektom iznevjerenog očekivanja, nepredvidljivost se postiže deautomatizacijom, originalnost nastaje pomjeranjem u jezičkoj strukturi i njenim narušavanjem. U osnovi takvih postupaka nalazi se otežan i produžen receptivni proces, odnosno izbacivanje predmeta iz spoznajnog automatizma, o čemu su govorili formalisti i sljedbenici „Praške škole“.

⁵ Tačnije univerzalne estetske norme moraju se diferencirati po pojedinim F-stilovima.

⁶ O jednom aspektu pojačavanja v. Žolkovski 1962.

⁷ Više o klišeju v. Vasiljeva 1982c, Boguslavski 1968.

Pored vjerovatnoće koja leži u osnovi stilema postoji i njihova FS-vjerovatnoća, za čije se određivanje kao polazište može uzeti stilem (stilematska informacija) ili FS (formalna FS-informacija). U prvom slučaju postavka glasi: što je veća vjerovatnoća stilema u FS, time je veća mogućnost da stilem postane konstituent FS. To praktično znači da su stilemi konstituenti KFS (maksimalna vjerovatnoća pojave stilematske informacije) i da nisu determinanti NFS i AFS (u njima je minimalna ili nikakva vjerovatnoća stilematske informacije). S druge strane, ako količinu informacije mjerimo kriterijumima teorije informacije, koji se baziraju na predvidljivosti, onda će formalna FS-informacija koju nosi stilem u KFS biti minimalna, jer je lako predvidjeti da će se u nekom umjetničkom testu on pojaviti (isto kao što je, recimo, lako predvidjeti da će tokom zime padati snijeg), a u AFS maksimalna, jer je teško zamisliti neki zakonodavni i dr. tekst u kome ćemo naići na kakav stilem (kao što je teško pretpostaviti da će biti snježnih padavina tokom ljeta). Stoga se može reći: što je stilem vjerovatniji u jednom FS, time je manja njegova formalna FS-informacija. Tako, nema veliku težinu informacija o tome da se u KFS veoma često pojavljuju metafore, a da su one vrlo rijetke u AFS, jer su to potpuno poznate stvari. Ovdje možemo izvući još jedan zaključak bitan za FS-diferencijaciju jezika: izlučivanje osobina F-stilova vrši se na osnovu vjerovatnoće jezičkih jedinica⁸ – one koje imaju pojačanu ili vrlo izraženu vjerovatnoću postaju konstituenti F-stilova i predstavljaju njihove tipične elemente, dok one koje karakteriše smanjena, slaba ili nikakva vjerovatnoća čine vansistemski, neobavezni, pa i slučajni sloj FS. Osim toga, vjerovatnoća je temelj FS-normi, opšteprihvaćenih i ustaljenih pravila strukturisanja F-stilova.

U autoinformaciji nije manje značajna interakcija formalne FS-informacije i estetske informacije. Već smo rekli da se ova posljednja može posmatrati kao čisto hedonistička informacija – informacija koja vodi estetskom užitku i kao utilitarna (karakterološka) informacija – informacija o estetskoj vrijednosti teksta. Npr., metafora može isijavati informaciju na osnovu koje ćemo dobijati određen estetski ugođaj, a isto tako ona za nas može biti pokazatelj svoje vrijednosti (bližeda, vrlo upečatljiva i sl.) i vrijednosti samoga teksta u kome se nalazi. Estetska informacija kao čisto hedonistička informacija usmjerena je na estetsku spoznaju, a estetska informacija kao utilitarna informacija orijentisana je na naučnu spoznaju. U prvom slučaju u recipijentu nastaju reakcije u obliku naslade ili gađenja, oduševljenja ili gnušanja, zadovoljstva ili negodovanja, radosti ili patnje... Hedonistička informacija dolazi u formi jedne od osnovnih funkcija jezika – djelovanja i, pošto je ono ograničeno na neke FS, jasno je da će takvu informaciju zračiti samo određeni FS, konkretno KFS, djelimično PFS pa i RFS. Hedonistička informacija izaziva kod primaoca emocionalan stav, koji može biti izdiferen-

ciran onoliko koliko su izdiferencirane estetske kategorije. Njeni nosioci mogu biti elementarne jezičke čestice (npr. leksičke jedinice), ali isto tako šire tekstualne cjeline. U stilistici su takvi kompleksi još od antičkih vremena poznati pod nazivom niski, srednji, visoki stil, odnosno svečani, uzvišeni, retorični, paradni... U savremenoj stilističkoj nauci preovladava mišljenje da se ovi izrazi ne mogu smatrati terminološkim odrednicama, već oznakama određenog načina kazivanja, tačnije, njihove tonalnosti. Međutim, u F-stilistici oni mogu biti od koristi upravo na planu o kojem govorimo. A to još jednom pokazuje da je za F-stilistiku značajno faktički sve ono što se odnosi na stil uopšte. Kad je u pitanju estetska informacija kao utilitarna informacija, ona je značajna za određivanje vrijednosti F-stilova, njihovih podstilova i žanrova, za izradu FS-normi i razmatranje pedagoške strane FS-diferencijacije jezika.

Treba istaći da autoinformacija F-stilova nije interesantna samo za one koji se bave F-stilistikom nego i za druge jezičke i nejezičke stručnjake. Strukturno-jezička informacija F-stilova predmet je proučavanja fonologa, leksikologa, gramatičara, standardnojezička informacija F-stilova relevantna je za sociolingviste, strukturnostilistička važna je za stilističare najrazličitijeg profila, a estetska za estetičare i književne teoretičare. S druge strane, oblasti koje pokrivaju navedeni stručnjaci (fonologija, leksikologija, gramatika, sociolingvistika, deskriptivna stilistika, estetika, nauka o književnosti i dr.) imaju ne mali značaj za sveukupno sagledavanje svih ovih aspekata autoinformacije F-stilova, koja, na taj način, postaje važan interdisciplinarni fenomen.

8. Pragmatička informacija dolazi kao informacija FS o njegovom autoru i onome kome je on namijenjen (personalna informacija), zatim o odnosu pošiljaoca i primaoca (interpersonalna informacija) itd. To je informacija o učesnicima komunikativnog čina i o njihovoj međusobnoj vezi. Personalna informacija ukazuje na intelektualne sposobnosti (snagu rasuđivanja, način logičkog mišljenja), psihološke osobine (karakter, temperament, psihičko stanje), fiziološke karakteristike (pol, uzrast, zdravstveno stanje), socijalnu pripadnost (društveni status), teritorijalnu lociranost i dr. Informacija o načinu mišljenja, kao što smo već rekli, jedna je od najvažnijih za tipologiju F-stilova. Svaki stil počiva na određenoj vrsti razmišljanja i zaključivanja. Takva informacija nosi u sebi podatke o kvalitetu misli (širini, dubini, elastičnosti, brzini, kritičkoj vrijednosti itd.) i o tipu mišljenja – jedne FS karakteriše apstraktno mišljenje (NFS), druge slikovito (KFS), treće praktično (RFS) i sl. Psihološka informacija nije manje važna: stil je informacija o individualnim osobinama pošiljaoca poruke, o njegovoj psihičkoj aktivnosti i ponašanju. Stil je, između ostalog, forma izražavanja temperamenta, koji leži u podlozi svih FS. Stoga se za određivanje psihološkog tipa individue može koristiti i njegov stil izražavanja. To se naročito odnosi na usmene forme. Informaciju o temperamentu faktički daje svaki FS, u manjoj ili većoj mjeri, izuzev u slučajevima kada se radi o kolektivnom činu stvaranja i kada personalna infor-

⁸ V. Golovin 1967, Doležel 1964, Mistrík 1967.

macija nopšte ne postoji. Psihološka informacija vrlo je često implicitna, skrivena u podtekstu, ali ne toliko da ne bude dekodirana.⁹ Psihološka je informacija manje izražena, a time i manje dostupna, u svim onim tekstovima u kojima je subjektivizacija minimalna, a objektivizacija maksimalna. Nju je, konkretno, mnogo teže, a ponekad i nemoguće, naći u strogo naučnom stilu, informativnim žanrovima novinarskog stila, diplomatskom stilu, poslovnom stilu i sl. Individualna psihološka informacija je, pak, potpuno isključena u tekstovima čiji je autor kolektivan (npr., zakonodavno-pravni stil). Od komponenti psihološke informacije za stilistiku je interesantna i važna informacija o emocionalnom stanju, emocionalnom stavu pošiljaoca i emocionalnosti njegovog iskaza (afektivna ili emocionalna informacija). Ona je toliko značajna da je za neke stilističare to najvažniji predmet istraživanja. Uostalom, osnivač moderne stilistike Šarl Baji smatrao je da su osnovni i neposredni objekat stilistike afektivne pojave u jeziku i da one imaju svoj sistemski, sinhronijski i funkcionalno-psihološki aspekt (Bally 1909). Doista, svaki se FS rađa na određenoj emocionalnoj osnovi i svaki dolazi kao rezultat određenog emocionalnog stanja i određenog emocionalnog stava. U psiholingvistici je poznata stvar da je predmetno-logički sadržaj zamagljeniji i neodređeniji što je govor emocionalniji (najizrazitiji primjer je afekt – krajnji stepen emocionalne uzbuđenosti): navala emocija opterećuje misaonu aktivnost, otežava razmišljanje, što se onda odražava i na govor – on postaje eliptičan, neprecizan. Prema tome, svaka primarna (ulazna) informacija koja se u KO pretvara u sekundarnu (izlaznu) informaciju pod jakom dozom emocija mora prerasti, ma koliko se pošiljalac protivio, u emocionalno obojen jezički izraz, što se najbolje osjeti u intonaciji i artikulaciji. U pisanim vidovima F-stilova stepen ispoljavanja emocionalnog stanja je manji iz prostog razloga što i maksimalna navala emocija u procesu pisanja biva osmišljena, a time prigušena, ublažena. Ovo se, međutim, odnosi na pismenu komunikaciju uopšte, dok je za pitanje o kome govorimo bitnije istaći nešto drugo: koliko je emocionalna komponenta prisutna u onim ljudskim djelatnostima koje pokrivaju i koje izražavaju F-stilovi. U svojoj suštini, književno je stvaralaštvo veoma emocionalno obojeno. Ne kaže se slučajno da je umjetnik nerv svoga vremena. Književnik je „programiran“ da izražava emociju, i to individualnu (vlastitu ili tuđu) i kolektivnu (emociju kao opšti stav sredine o nečemu, npr. radost nakon velikih događaja ili tugu poslije društvenih kataklizmi). To može biti informacija o najintimnijim, najsuptilnijim i najsnažnijim preživljavanjima, iskazana eksplicitno ili implicitno. Pojačana emocija posebno je karakteristična za lirsku poeziju, koja je njome nabijena i koja može da izvire

⁹ Navešćemo jedan primjer: proučavanjem književnih djela pojedinih ruskih pisaca došlo se do zaključka da stil izlaganja otkriva karakter temperamenta – A. I. Hercen je bio tipični sangvinik (živahan), I. A. Krilov flegmatik (ležeran, miran), A. S. Puškin kolerik (energičan, strastan), N. V. Gogolj melanholik (zatvoren, sklon meditiranju) – Krutecki 1986: 187.

iz svakog elementa. Emocionalna informacija vrlo često dolazi s dvostrukom namjerom: da se iskaže autorov odnos prema nečemu i da se kod recipijenta izazove reakcija na poruku koja se prima. Pošto time dobija dvojaku funkciju – funkciju saopštenja i funkciju djelovanja i budući da ova posljednja vodi estetskom ugodaju, emocionalna informacija prerasta u estetsku spoznaju i na taj način podnosi maksimalno funkcionalno opterećenje. U PFS emocionalna nota je prisutna, ali samo u određenim njegovim vidovima. Informativni žanrovi novinarskog stila su potpuno neemocionalni, u analitičkim samo donekle može biti takvog tona (npr., u kritičkim osvrtima), dok je u književnpublicističkim vrlo izražen. Oratorski stil je, globalno posmatrano, emocionalno obojen i emocionalno usmjeren (usmjeren na stvaranje emocija), s tim što stepen emocionalnosti varira od slučaja do slučaja. Npr., neki su politički govori suhoparni, ali ima i vrlo nadahnutih. Pri tome je karakteristično sljedeće: ako govornik čita unaprijed pripremljen tekst, emocija kao da se potiskuje, pritupljuje, ako, pak, govor dolazi „iz glave“, sama komunikacijska situacija (atmosfera, raspoloženje, zainteresovanost, odobravanje, oduševljenje i sl.) potiče oratora na veće ispoljavanje unutarnjih preživljavanja. Pri tome i kod govornika i kod slušalaca može doći do euforičnog stanja, do oratorskog transa i kolektivne hipnoze (tipičan su primjer Hitlerovi govori). Tome posebno doprinose neverbalna sredstva (poza, gestovi, intonacija, artikulacija itd.). Memoarski stil je emocionalno prilično raznorodan – od potpuno neutralnog stava (daje se hronološki i „nepriistrastan“ opis događaja; takva je većina političkih i vojnih memoara) do vrlo izražene emocionalne tonalnosti (veći dio književnpublicističkih memoara – uspomene pisaca, pjesnika, sjećanja na velike ljude). Maksimalna neemocionalnost karakteriše NFS i AFS. U NFS subjektivno se povlači i potire pred objektivnim, emocija se totalno prigušuje i eliminiše, jer je nepotrebna, jer smeta. Naučna aktivnost počiva na objektivnoj i nepristrasnoj analizi pa joj je tuđa subjektivizacija i unošenje bilo čega emocionalnog. Naučnik je objektivni promatrač, promatrač koji trezveno i promišljeno ocjenjuje, opisuje, pokazuje i dokazuje, koji koristi znanstveni pojmovni aparat, metode i način izražavanja. Međutim, i ovdje ima odstupanja. U nauci o književnosti postoji tzv. impresionistička (subjektivna, esejistička) kritika, koja zanemaruje pomenuti opšti zahtjev i u kojoj se kritičar orijentiše isključivo prema samome sebi, prema sopstvenom utisku i sopstvenoj emociji. Naučna egzoterička informacija, što se plasira u naučno-popularnom podstilu, dopušta, iz didaktičkih razloga, izvjesnu dozu emocionalnosti. U AFS unifikacija, standardizacija, šablonizacija i objektivizacija djeluju kao ograničavajući faktor za pojavu bilo kakve emocionalne note. U njemu sve ono što čini tzv. zvanični stil izražavanja lišeno je bilo čega emocionalnog (zakonodavno-pravni, diplomatski, društveno-politički, poslovni i dr. tekstovi). Ova je komponenta faktički jedino prisutna u privatnoj korespondenciji, što je jedan od razloga da neki izdvajaju epistolarni stil kao poseban FS. Najzad, razumljivo je da će emocionalna informacija biti vrlo izražena u RFS. Kada govorimo o njoj, treba imati u vidu

da pored ove formalnojezičke emocionalne informacije postoji i semantička, koja dolazi kao osnovno značenje pojedinih leksičkih jedinica. Oba dijela ukupne emocionalne informacije toliko su međusobno povezana i toliko se prepliću da ih je ponekad teško razgraničiti. Prema tome, sve ovo ukazuje na to da je emocionalna informacija važan elemenat za analizu F-stilova. Koliko je značajna, pokazuje i podatak da se emocionalnost, uz spontanost i normativnost, smatra baznom komponentom klasifikacije stilova (Dolinjin 1978: 108-111).

9. Fiziološka informacija nije toliko relevantna za F-stilistiku, ali na nju treba obratiti pažnju u nekim slučajevima. Recimo, informacija da jezički izraz pripada nekom od polova (polna informacija) predstavlja interes za analizu novinarskog stila zbog tzv. ženske štampe, koja se, prema najnovijim istraživanjima, u mnogo čemu razlikuje od muškog načina pisanja (u izboru sadržaja, odbiru jezičkog materijala, strukturisanju građe i sl.).¹⁰ Totalna suprotnost ženskoj štampi su časopisi za muškarce, pornografska periodika i sl. U jeziku polova razlike se zapažaju i na planu drugih F-stilova (o razlikama u KFS i RFS postoje i konkretne analize).¹¹ Fiziološka informacija može se takođe odnositi na uzrast, starosnu dob itd.

10. Socijalna informacija pokazuje da autor pripada nekom društvenom sloju, nekoj klasi ili socijalnoj grupi. U pojedinim FS osjetno je smanjena mogućnost njenog prisustva (NFS, velik dio AFS i PFS). U RFS postoje slučajevi kada je socijalna informacija toliko dominantna da takav način izražavanja stvara posebnu sociolingvističku vrstu – žargon (jezik pripadnika pojedinih socijalnih slojeva koji se jezički izdvajaju, izoluju od ostalih, npr. žargon školske omladine, studenata i dr.), argo (tajni jezici lopova, narkomana, alkoholičara, švercera itd.). U AFS socijalna informacija se izraženije pojavljuje u molbama, zahtjevima, dopisima, ličnoj prepisci i sl. U KFS ona dolazi kao karakteristika pojedinih junaka djela.

11. Teritorijalnom informacijom daju se podaci o prostornoj, užoj i široj, lociranosti pošiljaoca poruke. Njeni tipični nosioci su varijantski polarizovana i dijalekatski izdiferencirana jezička sredstva. Ako se, recimo, u tekstu stalno pojavljuju riječi *kat*, *tajnik*, *kolodvor*, *znanost*, *travanj* i sl., može se osnovano tvrditi da je autor s hrvatskog govornog područja. Ukoliko se susreće *sprat*, *sekretar*, *stanica*, *nauka*, *april*, realna je pretpostavka da govorno lice dolazi sa srpskog terena. Upotrebljava li se, međutim, i jedno i drugo, izvlači se zaključak da je data osoba sa bosanskohercegovačke teritorije. Dakle, na osnovu ovih varijantskih signala, koji su jednako karakteristični za sve FS, u stanju smo da određujemo

¹⁰ Više o tome v. Milanović 1981, Velien 1981, Zupa 1981, Ros 1981, Miler/Svift 1981, Rasi 1981; Iveković 1981, Kalodera 1981, Kalodera 1979, Bahtizin 1975.

¹¹ Ibid.

teritorijalnu pripadnost pošiljaoca, a ponekad i primaoca. Slična je stvar i s dijalektizmom, uz jednu bitnu razliku: neki su F-stilovi, međustilovi, podstilovi i zamovi potpuno zatvoreni za dijalektizme (oni su susreću faktički samo u RFS i KFS). Kao i u prethodnom slučaju, teritorijalna informacija u KFS dolazi u dva oblika – kao informacija o autorovoj pripadnosti i kao informacija o pripadnosti junaka djela. Već sama ta činjenica ukazuje na važnost sagledavanja dijaloških i monoloških kompleksa i njihovog vezivanja za određeni tip informacije. U bosanskohercegovačkom novinarskom stilu iz 80-tih godina postojala je jedna specifičnost – objavljivanje tekstova različite varijantske obojenosti u istom broju. Neke novinske kuće („Politika“, „Oslobođenje“) imale su i posebne kodekse kojima su bila regulisana ova pitanja. U AFS, tačnije u društveno-političkom podstilu, otišlo se još dalje – zakonski je bilo regulisano kako će se varijantski, odnosno standardnojezički oblikovati svi važniji skupštinski, vladini i drugi dokumenti. Međutim, ovdje se nije radilo o teritorijalnoj informaciji u onome smislu u kome smo govorili: zakon koji je donijela Skupština Jugoslavije napisan zapadnom varijantom nije davao informaciju o tome da se Skupština, kao kolektivni autor, nalazila na zapadnom području, već da se radilo u ostvarenju ravnopravnosti različitih jezičkih izraza. To je bila sociolingvistička informacija u čijoj se osnovi nalazi teritorijalna informacija.

Pored informacije o pošiljaocu, stilovi prenose informaciju o primaocu, koja može biti eksplicitna i implicitna. Ova posljednja zahtijeva pri dekodiranju izvestan napor. Direktnu informaciju sadrže samo neki stilovi. To se, prije svega, odnosi na epistolarni stil, koji smo svrstali u međustilove zbog toga što epistolarne forme imaju svi FS (izuzev, naravno, RFS): u KFS romani i pripovijesti u pismima, pisma u stihovima, pisma poslanice, u PFS otvorena pisma, pisma čitalača, u NFS naučna prepiska, u AFS politička prepiska, diplomatska prepiska, poslovna prepiska, privatna prepiska. Informacija koju nose epistole može dolaziti kao informacija o unutarnjem primaocu (primaocu koji je eksplicitno naznačen u tekstu) i kao informacija o spolnjem primaocu (informacija o primaocu koji se krije iza fiktivnog primaoca). Ako je poruka namijenjena isključivo onome ko je označen kao primalac, imaćemo prvi slučaj. Takva će situacija biti kod većine epistolarnih formi AFS. Ukoliko informacija nije namijenjena adresatu, već nekom drugom, pojaviće se spoljni primalac. Njega nalazimo u epistolama skoro svih FS. Književnoumjetnički tekst u obliku pisama faktički uvijek ima spoljnog primaoca, jer je umjetničko stvaralaštvo usmjereno na širok krug recipijenata. Prozne epistole KFS nastaju ulančavanjem više pisama, a pjesničke najčešće dolaze u formi jednog pisma (npr., „Pismo majci“ S. A. Jesenjina) te stoga prve možemo nazvati poliepistolama, a druge monoepistolama. U publicističkim epistolama preovladava eksplicitnost nad implicitnošću i uglavnom se radi o kolektivnom primaocu, uopštenom (*Dragi Čitaoci!*, *Dragi slušaoci!*, *Dragi gledaoci!*) i konkretnom (*Draga djeco!*, *Dragi vozači!*). U epistolama koje ulaze u sastav AFS implicitnost je potpuno u sjenci eksplicitnosti, a u obraćanju susreće se i

pojedinačni primalac (*Gospodine predsjedniče! Poštovani NN!*) i kolektivni primalac (*Poštovane dame i gospodo! Poštovani putnici! Cijenjeni potrošači!*).

12. F-stilovi na različit način i u različitoj mjeri sadrže informaciju o odnosu pošiljaoca i primaoca. Tamo gdje nema konkretno naznačenog adresata i gdje ne postoji direktan kontakt između pošiljaoca i primaoca, do takve informacije teže je doći. Nju je stoga lakše dekodirati u RFS, usmenim vidovima F-stilova, epistolarnom i oratorskom stilu. Ovdje se radi o dvojakom odnosu – odnosu pošiljaoca prema primaocu i odnosu primaoca prema pošiljaocu, odnosu različitim po kvalitetu (intimnom, srdačnom, bliskom, prijateljskom, toplom, neutralnom, arogantnom, napetom, odbojnom, hladnom i sl.), po dužini trajanja (dugom, kratkom, /ne/ograničenom), po zainteresovanosti, jačini koncentracije, stepenu pažnje i dr. Odnos koji nastaje u KFS u suštini je odnos djelovanja – umjetnik uvlači čitaoca u svoj svijet mašte, u kome ga podvrgava emocionalnoj i estetskoj obradi. Cilj umjetnosti nije samo izražavanje određenog pogleda na svijet nego i orijentacija na njegovo doživljavanje. Percipirati umjetničku poruku znači dekodirati je i pretvarati u svoj svijet utisaka. Umjetnost daje informaciju za razum i informaciju za dušu – recipijentu ostaje da bira na čemu će se koncentrisati i čemu će više pažnje posvetiti. Neosporno je jedno – da je odnos umjetnika prema primaocu informacije nezamisliv bez odnosa djelovanja. Odnos naučnika prema recipijentu potpuno je suprotan: u tome stavu nema nikakvih emocija ni s jedne ni s druge strane, nema hedonističke funkcije. On je hladan, odmjeren, krajnje objektiviziran i isključivo usmjeren na razum. Naučnik se ne obraća naučniku da bi u njemu izazvao subjektivna osjećanja, već da bi mu saopštio istinu, naučnu istinu, da bi mu pokazao i dokazao, da bi ga ubijedio. Za naučnika primalac je „jednodimenzionalno“ biće – on ima razum, ali ne i dušu. Stoga je odnos prema njemu hladan i na distanci. On dolazi, kako se to kaže, sa akademskih visina. Za novinara primalac je onaj kome je potrebna svježja i aktualna informacija o svakodnevnim zbivanjima. U procesu komunikacije on ne želi da ga uvlači u svoj unutarnji svijet, ne želi da mu daje neku umjetničku istinu (kako to radi književnik) niti nastoji da ga odvede u svijet naučnih apstrakcija (što čini naučnik) – njegov je cilj da mu saopšti o onome što se zbiva oko njega. Ali i ovdje se ne može bez djelovanja: novinska informacija uvijek iza sebe ima određen fon, uvijek je plod određenog stava, određene uređivačke (i šire) politike. Ona je, u suštini, tendenciozna, i po izboru, i po načinu plasiranja, i po obimu, i po karakteru, i po razmještanju u novinskom prostoru. Njome se kod primaoca agituje za nekoga ili za nešto (prikriveno ili otvoreno), propagira se određena ideja, vrši ograničena ili totalna indoktrinacija. Novinska informacija ponekad je, iz tih razloga, svjesna dezinformacija. Zato je iskusni i oprezni recipijent često prima s rezervom, često sumnja u nju. Ako u vezi s time provedemo paralelu s drugim FS, reći ćemo sljedeće. Sumnja recipijenta u informaciju umjetničkog teksta nepotrebna je jer se zna da je njegov sadržaj plod mašte i da su u njemu autentičnost i istinitost relativni pojmovi. Sumnja koja dolazi u procesu dekodiranja naučne

poruke razumljiva je: nauka se i drži na sumnji, u njoj ništa nije sveto, nije konačno, nije vječna istina. Drugim riječima, ako čitalac ne vjeruje piscu, to je neobično; ako čitalac ne vjeruje naučniku, to je razumljivo; ako čitalac ne vjeruje novinaru, to je indikativno: umjetnička istina nije realna istina, naučna istina je horizont prema kome se ide i skoro nikad ne stigne, novinska istina je izraz određenog monopola i u funkciji je tog monopola. U propisivačkim i naredbovačkim tekstovima AFS primalac se nalazi u poziciji izvršioca volje pošiljaoca. Zakoni, naredbe, odluke, rješenja i sl. stvaraju se da bi se prihvatili i provodili u život, inače se može doći u sukob s društvenim institucionalnim sistemom. Pošiljalac je za primaoca onaj koji propisuje, koji određuje, koji naređuje (što, naravno, može da bude u dogovoru s primaocem), a primalac je onaj koji izvršava. Stoga se može reći da je između komunikatora u AFS subordinantan odnos. Ni u jednom drugom FS primalac nije toliko dužan, toliko obavezan – on mora, on treba, od njega se traži, zahtijeva. Druga je stvar koliko na ovakvu poziciju ima uticaja sam primalac (to je već filozofsko, sociološko i političko pitanje demokratije, posebno predstavničke). RFS, uz usmene vidove drugih FS, jedini je FS u kojem pošiljalac i primalac dolaze u neposredan fizički kontakt. Dok se u ostalim stilovima pošiljalac orijentiše prema stavu primaoca kao prema potencijalnom stavu, dotle se u njemu on orijentiše kao prema realizovanome stavu. U RFS dolazi do direktnog odnosa dvaju komunikatora, pri čemu se uloge naizmjenično mijenjaju – primalac postaje pošiljalac, pošiljalac – primalac. Ovdje je bitno da pošiljalac može pratiti reakciju primaoca i da se prema njoj može prilagođavati primaocu. Što se tiče usmenih formi drugih FS, posebno treba spomenuti stil komandovanja. To je zvanična forma vojnog izraza u kojoj je snažno istaknuta nadređenost jednog učesnika govornog čina (pretpostavljenog starješine) i podređenost drugog (potčinjenost lica nižeg po činu). Stil komandovanja je strogo unificiran i standardiziran pa se nikakve improvizacije ne dopuštaju – uvijek se primjenjuju tačno određeni izrazi. Jasno se zna šta će, gdje će i kada će upotrijebiti pretpostavljeni i potčinjeni. Takav stepen propisanosti i ukalupljenosti vojnog jezika još se izraženo susreće u tzv. vojnom saobraćaju (prenošenju poruka tehničkim kanalima veze), u kome je veoma precizno određeno kako treba da teče komunikacija.

Iz strukture FS može se vidjeti kakav je odnos pošiljaoca prema informaciji koja se prenosi. Pošiljalac, uglavnom, zauzima sljedeća dva stava: jednaku pažnju posvećuje svim dijelovima informacije ili ima selektivan pristup i daje prednost nekom segmentu ukupne informacije. Naučnik obično svu svoju aktivnost koncentriše na semantičkoj informaciji, a formalnojezička nalazi se u njenoj sjenci. Slična je situacija sa zakonodavcem, pravnikom, privrednikom, političarom pa vrlo često i novinarom. I to je potpuno razumljivo. Kod književnika je drugačije: rad na semantičkoj informaciji uporedo teče s radom na formalnojezičkoj informaciji. Umjetnička traganja su traganja i za sadržajem i za formom, gotovo u jednakoj mjeri. Npr. A. N. Tolstoj, pripremajući se za pisanje romana

„Petar Prvi“, izučava istorijsku gradnju ne samo zbog tematike budućeg djela nego i zbog njegovog jezika: on prekopava arhive da bi pronašao autentični jezički izraz Petrove epohe i da bi iz njega uzeo ono što mu je potrebno i što odgovara osnovnoj umjetničkoj zamisli. Rad na poeziji je, možda, još više okrenut formi; primjeri kada pjesnik po nekoliko dana traži jednu jedinu riječ dovoljno govore o stepenu koncentrisanosti na formalno-jezičkoj informaciji. U poeziji ona ponekad dolazi u prvi plan, a nisu rijetki slučajevi kada je semantička informacija potpuno u sjenci formalno-jezičke (npr., u Hljebnikovljevim pjesmama ili u jednom dijelu savremene poezije). Za izražavanje pošiljaočeva odnosa prema semantičkoj informaciji postoje razrađena jezička sredstva. To su, recimo, sufiksi subjektivne ocjene, deminutivi, augmentativi, pejorativi, emocionalna leksika i dr. Oni se funkcionalnostilski diferenciraju isto onako kako se diferenciraju zao-kružene tekstualne cjeline. F-stilovi se mogu posmatrati kao izvori informacije o kanalu (o tome kasnije) i okolnostima pod kojima se odvija komunikacijski proces. Takva informacija daje podatke o uslovima u kojima teče opštenje (mogu biti normalni i nenormalni, npr. opasnost, strah, bolest, iznenađenje, buka, vremenska oskudica i sl.). Neke od ovih okolnosti stalni su pratilac procesa nastajanja pojedinih FS. Novinarski tekstovi velikim se dijelom pripremaju u vrlo kratkim rokovima i psihičkoj napregnutosti. Za naučni rad nije, međutim, karakteristično da se stvara u tako ograničenom periodu i uz takvu tenziju. Postoje tekstovi koji se pišu po normi – novinar, recimo, mora napisati određen broj priloga mjesečno, naučnik je dužan da objavi potreban broj radova za sticanje naučnog ili nastavnog stepena, u pojedinim ustanovama i službama neophodno je redovno slati izvještaje itd., što sve stvara posebne okolnosti u kojima teče jezička komunikacija.

13. Funkcionalnostilsku diferencijaciju jezika treba promatrati u sklopu sveukupnog informacijskog procesa, koji se sastoji od prenošenja, primanja, pohranjivanja, čuvanja i predavanja informacije. Ako iz kompletnog sistema kibernetičkih organizama izdvojimo samo one koji se služe jezičkim sistemom znakova, a to su čovjek (KO_1), mašina (KO_2) i životinja (KO_3), imaćemo sljedeće mogućnosti komuniciranja: čovjek ↔ čovjek ($KO_1 \leftrightarrow KO_1$), čovjek ↔ mašina ($KO_1 \leftrightarrow KO_2$), čovjek ↔ životinja ($KO_1 \leftrightarrow KO_3$), mašina ↔ mašina ($KO_2 \leftrightarrow KO_2$), mašina ↔ životinja ($KO_2 \leftrightarrow KO_3$), životinja ↔ životinja ($KO_3 \leftrightarrow KO_3$). Već smo istakli da potpuno FS-raslojavanje jezika nastaje jedino u prvome slučaju – u komunikaciji čovjeka sa čovjekom. Drugi slučaj (čovjek ↔ mašina) nije za sada odveć relevantan, jer su komunikatori u neravnopravnom položaju – čovjek s veoma razrađenim i izuzetno bogatim jezičkim potencijalom i mašina s dosta ograničenim mogućnostima, kako na opštem jezičkom planu tako i na planu FS-diferencijacije. Ako pod komunikacijom ne podrazumijevamo pohranjivanje informacije, već dijaloški proces između čovjeka i mašine, možemo reći da je ona krajnje ograničena, i to ne zbog čovjeka, nego zbog mašine: ona nije u stanju da se, poput čovjeka, prilagođava najrazličitijim, posebno nepredvidljivim okolno-

stima, već se isključivo orijentise na program koji je stvorio sam čovjek. Na sadašnjem stepenu razvoja nauke i tehnike mašina komunicira sa čovjekom postavljajući pitanja i dajući najelementarnije odgovore, u usmenoj i pisanoj formi. Stoga je ukupna jezička diferencijacija, a time i FS-diferencijacija, veoma sužena: mašina jedva da je u stanju proizvesti tekst koji bismo nazvali publicističkim ili administrativnim. Ona ne može, bar za sada, na bazi bilo kojeg postojećeg programa zamijeniti čovjeka i napisati zakonski dokument, samostalno sastaviti novinarsku informaciju, sačiniti naučni rad i sl. U kreiranju umjetničkih tekstova postoje, međutim, određeni rezultati, ali su i oni vrlo ograničeni (Pekelis 1982). Ipak ne treba biti skeptik – nauka i tehnika, automatizacija i kompjuterizacija toliko se ubrzano razvijaju da će u nekoj bliskoj (manje vjerovatno) ili dalekoj (više vjerovatno) budućnosti mašina biti u stanju generisati tekstove koji bi pripadali svim mogućim stilovima (progres u razvoju ljudske civilizacije i posebno dostignuća u informatici ukazuju na to da nije neostvarljiva mašta ako se kaže da će jednoga dana kompjuteri moći pisati novinske priloge, sastavljati zakonodavno-pravne tekstove, pripremati naučne studije, ravnopravno razgovarati sa čovjekom i sl.). U prilog tome govore najnoviji pokušaji na ovom polju (izrada kompjuterskih sintezatora govora,¹² mašinsko prevođenje i sl.). I tek kada mašina bude na tom stepenu razvoja, moći će se govoriti o mogućnosti pod brojem dva – o komunikaciji čovjeka i mašine, odnosno o FS-raslojavanje jezika mašine. Ako je prvi slučaj (komunikacija čovjek – čovjek) potpuna realnost, ako je drugi (komunikacija čovjek – mašina) očigledna budućnost, onda je treći (komunikacija čovjek – životinja) nepromijenjena mogućnost, mogućnost kakva je prije postojala i kakva sada postoji. Perspektive za razvoj jezika životinja u onom smislu u kome sada govorimo veoma su ograničene i nisu ni približno onima koje postoje kod mašine, a pogotovo kod čovjeka. Stoga možemo reći da će čovjek sve više razvijati i usavršavati jezik, da će mašina sve više biti u stanju generisati raznorodne tekstove, a da će životinja u jezičkom pogledu (tačnije, u pogledu komuniciranja sa čovjekom) ostajati gotovo na istom nivou. Može se pretpostaviti da će kompjuterski uređaj (robot) jednoga dana sjediti za stolom i ravnopravno razgovarati sa čovjekom, ali je to potpuno nerealno kada je u pitanju bilo koja životinjska vrsta. Samo promjenom u genetskoj strukturi životinjskog organizma, vještačkom evolucijom (primjenom genetskog inženjeringa, kloniranja) i sl. moglo bi se razmišljati o perspektivnosti treće mogućnosti, koja je sada daleka od realnosti.

14. F-stilovi, kao i svaki drugi produkt ljudskog razuma, imaju određen lanac nastajanja. Prvo, oni su nečiji proizvod; drugo, namijenjeni su nekom recipijentu; treće, imaju svoju fizičku realizaciju.

¹² V. Cater 1983 [1985].

15. Velika većina tekstova svih F-stilova ima pojedinačnog autora. U usmenoj komunikaciji, znači u RFS i u govornim vidovima drugih FS, radi se o pojedinačnom autoru ako se polazi od toga da je riječ koja se čuje izgovorila jedna individua, a u pitanju je kolektivni autor ukoliko se određeni dijaloški sklop tretira kao cjelovit iskaz. Specifičnost dijaloških formi F-stilova je u tome što se u njima odvija proces rotacije: pošiljalac postaje primalac, primalac postaje pošiljalac. KFS dolazi kao rezultat individualizirane i subjektivizirane umjetničke aktivnosti, što znači da ima pojedinačnog autora – pisca, pjesnika, dramaturga. Međutim, i KFS može biti proizvod kolektivnog čina stvaranja (tipičan su primjer zajedno napisana djela Ilje Iljfa (I. A. Fajzilberga) i Jevgenija Petrova (J. P. Katajeva). Poseban slučaj predstavlja narodna ili usmena književnost i njene pojedine vrste (narodne pjesme, pripovijetke, drame, predanja, bajke, legende, bajalice, zagonetke i sl.). Takva djela stvaraju talentovani pojedinci, ona se zatim prenose usmenim putem s koljena na koljeno, iz jedne generacije u drugu, pri čemu neminovno dolazi do većih ili manjih promjena i do stvaranja različitih varijanti. Time se umjetnički individualni čin pretvara u kolektivni. Neki književni rodovi i žanrovi, s druge strane, gotovo su nespojivi sa kolektivnim stvaranjem, npr. lirska poezija, u kojoj preovlađuje subjektivni iskaz i u kojoj se slikaju individualna psihološka stanja, raspoloženja i preživljavanja. U novinarskom stilu najveći dio tekstova pripremaju pojedinci. Kolektivni autor pojavljuje se samo u nekim slučajevima: kada se radi o zajedničkom izvještavanju više novinara o jednom događaju ili manifestaciji (skupštinski izvještaji, sportski izvještaji i dr.), ukoliko se iznosi stav redakcije (redakcijski komentar, redakcijsko pismo i sl.). NFS ima i pojedinačnog i kolektivnog autora. Radovi koji se pišu radi sticanja naučnog ili nastavnog stepena (specijalističke, magistarske, doktorske i druge radnje) moraju biti individualna tvorevina. I u ostalim vidovima naučne djelatnosti preovladava individualni čin stvaranja. Kolektivni autor je više zastupljen u naučno-popularnom i, naročito, naučno-udžbeničkom podstilu. I dok je saradnja umjetnika sa umjetnikom ograničena i opterećena raznim problemima, dotle je saradnja naučnika s naučnikom mnogo realnija. Tamo gdje je subjektivizam izraženiji manje su mogućnosti za kolektivno stvaranje, i obrnuto. U AFS odnos individualni autor ↔ kolektivni autor prilično je ujednačen, recimo zakonodavno-pravni tekstovi imaju kolektivnog, a privatna korespondencija pojedinačnog autora. Autor FS može biti poznat i nepoznat, i to sa aspekta onoga kome je upućena poruka i sa aspekta vanjskog promatrača. Oba su aspekta vrlo bitna: s jedne strane, onaj ko prima informaciju izvodi zaključak o pošiljaocu, a, s druge strane, onaj ko ne učestvuje u jezičkoj komunikaciji, već je samo prati, dolazi do svojih saznanja. (Ne)određenost autora ima čitavu skalu mogućnosti: od apsolutne određenosti do apsolutne neodređenosti. U RFS nikad ne može biti apsolutne neodređenosti – mi uvijek pred sobom imamo konkretnu osobu, koja i bez jezičke informacije stavom, spoljnjim izgledom, ponašanjem i sl. daje nemalo podataka o sebi. Ispred ili iza umjetničkih tekstova gotovo se uvijek nalazi informacija o autoru (izuzetak predstavlja narodno stvaralaštvo). Međutim,

osobnost je u tome što ti podaci ponekad bivaju lažni – iza konkretnih imena i prezimena stoji neko drugi. Razlozi za takav postupak su različiti: da se sakrije pravi identitet autora, da se zaštiti od odgovornosti (moralne, političke, sudske i sl.), da se izbjegne cenzura, da se napravi svojevrsna mistifikacija kod publike, da se izazove određen efekat (što je posebno karakteristično za početnike i mlađe stvaraocce) itd. Opšti naziv za takvo skrivanje je pseudonim, koji ima čitav niz podvrsta – alonim (kada iz koristoljublja pisac uzima prezime drugog pisca, što se često dešava u tzv. bulevarskoj književnosti), hagonim (upotreba zajedničke imenice umjesto vlastite), prenonim (skraćena duga imena i prezimena), pseudandronim (upotreba muškog imena za autora ženskog pola), pseudoginim (obratno, upotreba ženskog imena za autora muškog pola) itd. Tako je Aurora Didevan postala Žorž Sand, A. P. Čehov – Antoša Čehonte, A. S. Puškin – Ivan Petrovič Bjelkin, Dž. F. Kuper – Amerikanac itd. I u NFS informacija o autoru može da dođe kao svojevrsna dezinformacija, i to svjesna. Tipičan je primjer M. M. Bahtina kao V. N. Vološinova. Za PFS je karakteristično da se vrlo često umjesto potpunih podataka o autoru, umjesto imena i prezimena, daju samo inicijali (nekad se to radi zbog uštede prostora, koji put u cilju skrivanja identiteta, katkad zbog nebitnosti podataka...). U pojedinim žanrovima, kao što je hronika, rubrika „Ukratko“ i sl., autor je potpuno nepoznat. U ovome stilu nije rijedak slučaj da kao autor figurira novinska agencija. U AFS posebno mjesto zauzima anonimno pismo. Ono ima poznatog primaoca i nepoznatog pošiljaoca. Druga je specifičnost u okviru AFS tajna komunikacija u raznim oblastima života i rada (privatna prepiska, policijska korespondencija, obavještajni rad, vojni saobraćaj, diplomatska aktivnost i dr.), u kojima se podaci o autoru brižljivo skrivaju iza fiktivnih imena, raznoraznih šifri ili se, jednostavno, izostavlja bilo kakva informacija.

Prebacivanje s jednog FS na drugi može biti produktivno i neproduktivno. Produktivno FS-prebacivanje je proces u kome KO kompetentno prelazi s jednog FS na drugi. U takvoj situaciji pozitivni KO za jedan stil postaje pozitivni KO i za drugi. Produktivno FS-prebacivanje može biti bivalentno ($FS_1 \rightarrow FS_2$) i polivalentno ($FS_1 \rightarrow FS_2 \rightarrow FS_3 \dots$). Osnovni uslov za to je poznavanje i prihvatanje logike razmišljanja i izražavanja F-stila na koji se prelazi. Način razmišljanja i način izražavanja karakteristični za jedan FS ne mogu se prenositi na drugi: književnik, na primjer, može pisati kao naučnik samo ako prihvati metodologiju naučnog rada. Neproduktivno FS-prebacivanje predstavlja prelazak s jednog FS na drugi koji ne dovodi do stvaranja teksta tipičnog i karakterističnog za dati FS te je stoga neopravdano i nepotrebno. Postoje mnogobrojne situacije u kojima može doći do neproduktivnog FS-prebacivanja (seljak u poziciji naučnika, naučnik u poziciji književnika, književnik u poziciji zakonodavca, zakonodavac u poziciji novinara i sl.). U jezičkoj komunikaciji ljudi su svjesni negativnosti takvog postupka pa prelaze sa stila na stil samo onda kada su sposobni, kada osjete da mogu.

Autor FS može biti tipičan i netipičan. Tipičnost u sistemu F-stilova dolazi kao rezultat specijalizacije – neko se opredjeljuje za umjetničku djelatnost, neko

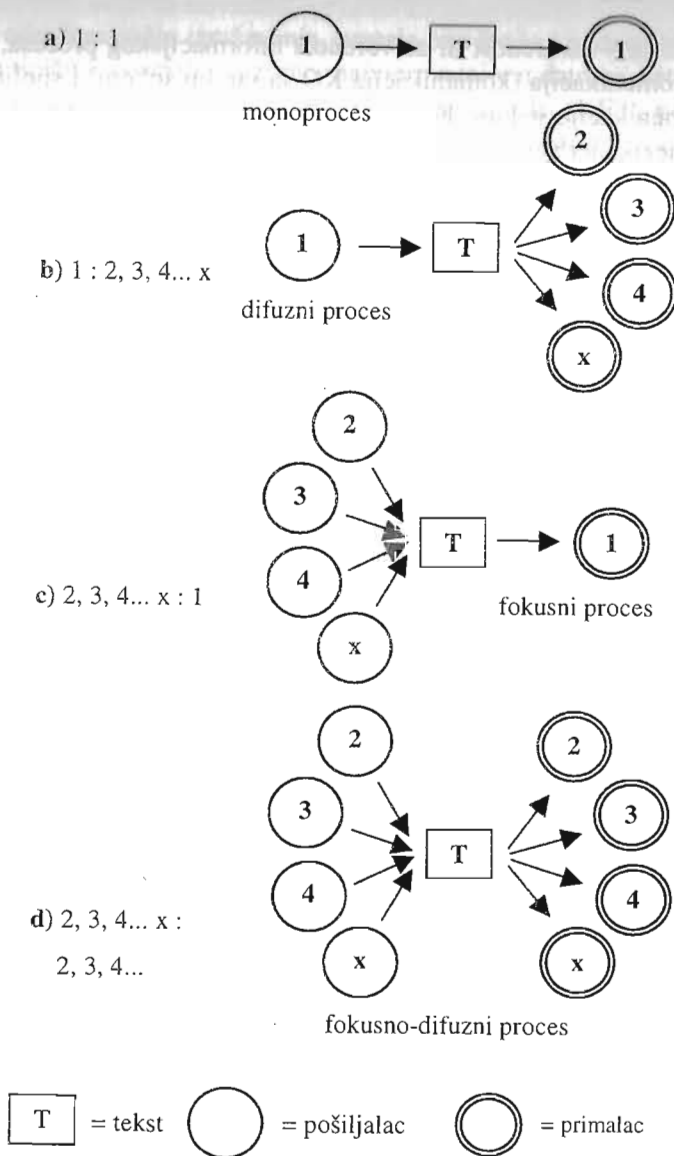
za naučni rad, neko za novinarstvo, neko za zakonodavstvo i time postaje stručnjak za određeni način izražavanja, postaje ono što se i podrazumijeva pod kategorijom tipično: normalno, uzorno, najvjerovatnije u datome sistemu. Kao tipičnog autora pojedinih F-stilova nazvaćemo književnika (KFS), publicistu (PFS), naučnika (NFS), administrativca (AFS). Za RFS ne može se reći da ima tipičnog autora jer u govornoj komunikaciji učestvuju svi jezički sposobni ljudi. Ovo razvrstavanje odnosi se i na podstilove, u kojima kao tipični autori dolaze: pisac (prozni stil KFS), pjesnik (pjesnički stil KFS), dramaturg (dramski stil KFS), novinar (novinarski stil PFS), popularizator (naučno-popularni stil NFS), zakonodavac (zakonodavno-pravni stil AFS), političar (društveno-politički stil AFS), diplomata (diplomatski stil AFS), biznismen (poslovni stil AFS) itd. Tipičnog autora takođe imaju međustilovi i FS-kompleksi. Navedene izraze ne upotrebljavamo kao nazive za bilo koga ko se bavi određenom djelatnošću (književnik – svako onaj ko piše umjetnička djela: pisac, naučnik, novinar, inženjer, radnik), već upravo onoga ko se maksimalno specijalizirao za određenu vrstu djelatnosti, za aktivnost koja je za njega osnovni vid djelatnosti. To praktično znači da se tipičnim autorom KFS može smatrati jedan Ivo Andrić, ali ne i novinar koji tek što je počeo da piše književna djela (početnici u bilo kojem vidu jezičke aktivnosti ne mogu biti tipični autori). Prelazak sa svoga terena na tuđi, iz svoje oblasti u drugu, dovodi do netipičnosti, recimo kada naučnik dolazi u poziciju da bude novinar, ili obrnuto. Ova kategorija (ne)tipičnosti ne odnosi se samo na individualnog, nego i na kolektivnog autora.

16. U sistemu F-stilova postoji široka lepeza odnosa između pošiljaoca i primaoca, koja se može svesti na osnovne interakcije: **1.** po otvorenosti i zatvorenosti informacijskog procesa – a) pošiljalac i primalac su jedan KO ($KO_1 \leftrightarrow KO_1$), b) pošiljalac i primalac su različiti KO ($KO_1 \leftrightarrow KO_2$); **2.** po broju komunikatora – a) jedan pošiljalac i jedan primalac (1 : 1), c) jedan pošiljalac i više primalaca (1 : 2, 3 ... x), d) više pošiljalaca i jedan primalac (2, 3 ... x : 1), d) više pošiljalaca i više primalaca (2, 3 ... x : 2, 3 ... x); **3.** po vjerovatnoći – a) mogući (koji može doći u ovu poziciju), b) realni primalac (koji realno dolazi u ovoj poziciji), c) zamišljeni (koji se ima u vidu pri strukturisanju teksta), d) stvarni (koji doista prima informaciju); **4.** po mogućnosti primanja ukupne informacije – a) pozitivni primalac, b) negativni primalac; **5.** po mogućnosti primanja stilističke informacije – a) stilistički aktivni primalac, b) stilistički pasivni primalac; **6.** po stepenu pripremljenosti za primanje informacije – a) primalac sa apriornom informacijom, b) primalac bez apriorne informacije; **7.** po stanju pošiljaoca i odnosu prema primaocu, stanju primaoca i odnosu prema pošiljaocu (zainteresovan – nezainteresovan, koncentrisan – dekoncentrisan, uzbuđen – miran, odmoran – umoran, sa reakcijom – bez reakcije i sl.); **8.** po bliskosti s komunikatorom – a) primalac bez bilo kakve bliske veze (međusobno potpuno nepoznati), b) primalac s većom ili manjom povezanošću (znaju se međusobno, bliski su itd.).

Koliko su navedeni snodnosi relevantni za FS-diferencijaciju jezika?

Prva distinkcija – otvorenost ili zatvorenost informacijskog procesa, odnosno unutrašnja komunikacija (komunikacija KO sa samim sobom) i spoljna komunikacija (komunikacija jednog KO sa drugim KO) – nije posebno bitna za FS-raslojavanje jezika jer vanjska komunikacija dolazi u najvećem broju slučajeva. Dosta rijetko F-stilovi se baziraju na zatvorenom informacijskom procesu. U RFS to su situacije kada razgovaramo sami sa sobom (što može i ne mora biti patološke prirode). U AFS zatvoren komunikacijski proces postoji onda kada se tekstovi pišu isključivo za sebe. To su npr. intimni dnevници, privatne zabilješke, adresari, podsjetnici i dr. Oni nastaju iz više razloga. Intimni dnevници predstavljaju ispovijest samome sebi i veoma se često pišu u ranom uzrastu, kada je emotivan život snažan i buran pa zabilješke takve vrste postaju svojevrsni ventil za trošenje viška energije i pražnjenje emocija. Intimni dnevници mogu prerasti u prave umjetničke tekstove, što se obično dešava s bilješkama pisaca. S druge strane, postoje dnevници koji se unaprijed pišu za spoljnog čitaoca, tako da se tu ne radi o zatvorenom, nego o otvorenom informacijskom procesu. Tipičan primjer je Natorovo djelo „S partizanima“, a u ruskoj „Piščev dnevnik“ F. M. Dostojevskog. Osim toga, dnevnik može poslužiti kao sredstvo za poseban način strukturisanja i usložnjavanja umjetničkog teksta. Takav je slučaj s Pečorinovim dnevnikom u „Junaku našeg doba“ M. J. Ljermontova. U KFS zatvoren informacijski proces je posebno izražen u lirskoj poeziji koja se piše za sebe, samo zato da se iskaže ono što se drugima ne može reći. Mnoge takve pjesme nikada nisu ugledale svjetlost dana. S druge strane, prirodi PFS i NFS uopšte ne odgovara zatvoren informacijski proces. Sredstva javnog informisanja (štampa, radio, televizija) u cjelini su okrenuta masovnom recipijentu – novinar nikada ne stvara samo za sebe. Naučna djelatnost takođe se zasniva na otvorenom informacijskom procesu; ona je, uostalom, jedan od oblika društvene svijesti, kojom se u interesu ljudske civilizacije, a ne pojedinaca, otkrivaju zakonitosti u prirodi i društvu. Ovdje, međutim, treba istaći da je zatvoren informacijski proces prisutan u toku stvaranja, u fazi nastajanja teksta – sve moguće varijante, nacrti, skice i sl. koji prethode konačnom tekstu nisu namijenjeni za vanjskog čitaoca, nego isključivo za unutarnjeg, za sebe. Budući da većini tekstova prethodi predtekst (varijanta konačnog teksta), obrazovanje F-stilova, u suštini, predstavlja proces pretvaranja zatvorene informacije u otvorenu.

Ako informaciju koju prenosi FS posmatramo sa aspekta njene usmjerenosti određenom adresatu, možemo istaći četiri informacijska procesa: 1. monoproces, u kome se jedan pošiljalac obraća jednome primaocu, 2. difuzni proces, u kome jedan pošiljalac komunicira s više primalaca, 3. fokusni proces, u kome se više pošiljalaca koncentrišu na jednog primaoca i 4. fokusno-difuzni proces, u kome više pošiljalaca stupa u vezu sa više primalaca. Shematski se to može predstaviti na sljedeći način:

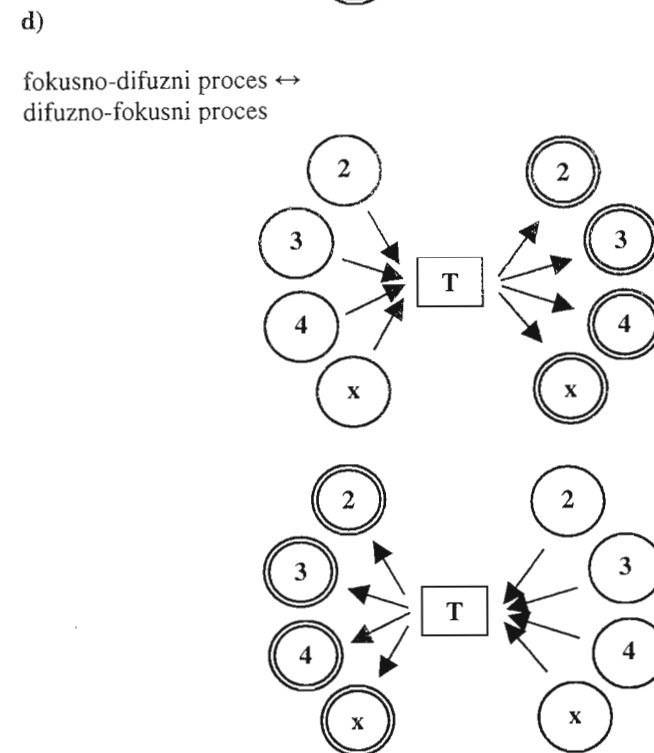
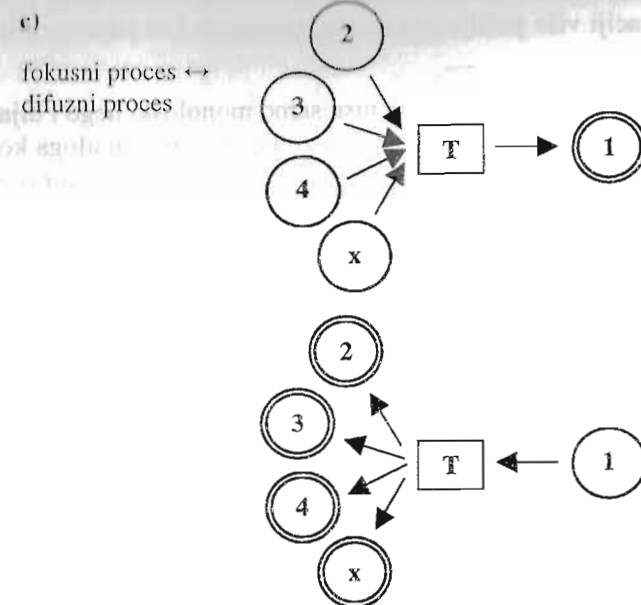
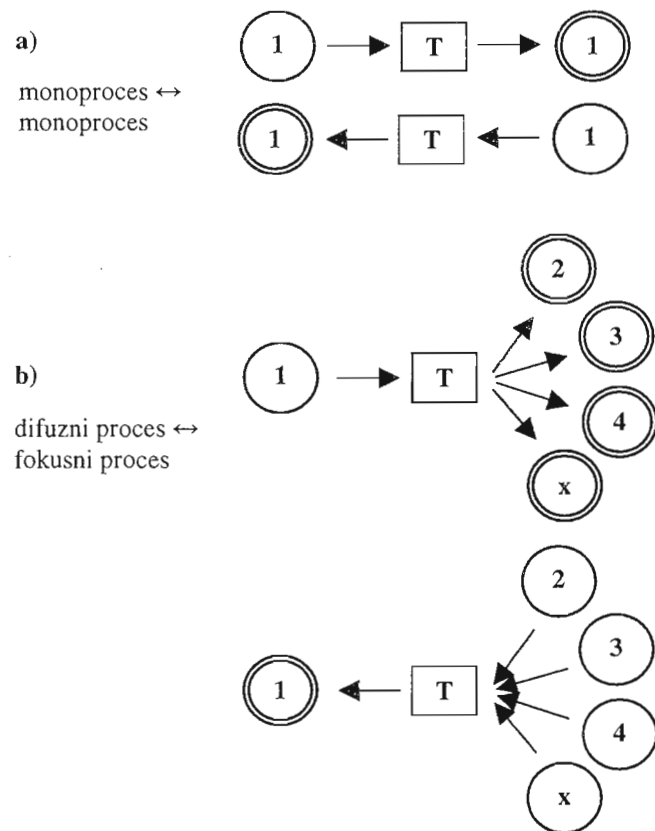

U sistemu F-stilova najčešći je difuzni proces: književnik piše za ogroman broj čitalaca, novinar se obraća veoma širokoj publici, naučnik je okrenut nemalom auditoriju, zakonodavac je usmjeren na velik krug ljudi itd. I u RFS naspram jednog pošiljaoca često stoji više recipijenata. Veličinu difuznog procesa u pisanim formama F-stilova pokazuje tiraž kojim se tekstovi štampaju. Takvi podaci upućuju na zaključak da je difuzni proces najizraženiji u PFS, a najslabiji u NFS.

Drugi po učestalosti proces je monoprocen, koji je posebno jak u RFS i epistolarnom podstilu. U njemu (monoprocenu) informacija se prenosi samo za jednog primaoca što umnogome ograničava širinu primjene. Jedan od primjera monoprocena u KFS su poslanice – pisma u stihovima i otvorena pisma. U njima adresat može biti konkretan, uopšten i fiktivan. Književna poslanica, izuzev ako doista nije upućena jednom jedinom recipijentu, samo je formalno monoprocen, a u suštini je difuzni proces.

U fokusnom procesu dva su ograničenja koja uslovljavaju da se on izraženije pojavljuje samo u RFS i AFS: a) autor teksta je više osoba, b) poruka je usmjerena na jednog adresata. Fokusni je proces ograničen i time što u njega ne uključujemo komunikaciju koju počinje kolektivni pošiljalac (npr., u PFS novinska redakcija), jer se radi o monoprocenu – jedan se pošiljalac (istina kolektivni) obraća jednom primaocu. U svakom FS preovladava ovo ili ono ograničenje. Onoliko koliko je rijedak višestruki pošiljalac KFS toliko je rijedak adresat u formi samo jednog primaoca. Kada se obje okolnosti podudare, nastaje još manja vjerovatnoća takve situacije (npr. da roman ili pripovijetku napiše više autora isključivo za jednu osobu). U NFS prvo ograničenje nije toliko bitno kao u KFS (zato što u mnogim slučajevima imamo dva ili više autora jednog naučnog rada), ali je drugo ograničenje dosta izraženo: jedan jedini recipijent može se smatrati rijetkim slučajem. PFS je potpuno okrenut masovnom primaocu pa je fokusni proces prava rijetkost (jedan od takvih primjera su novine pripremane u jednom primjerku za multimilionera Rokfelera, u kojima nije mogla biti objavljena nijedna loša vijest, da se ne bi pokvarilo raspoloženje ekskluzivnog čitaoca). Fokusni proces u RFS dolazi kao istovremeno obraćanje više govornika jednom te istom sagovorniku i kao sukcesivno obraćanje jednog po jednog govornika istom sagovorniku. Svaki se od njih veže za pojedine situacije. U nastavnom procesu (posebno u radu s mlađim uzrastom) dešava se da se učitelju, nastavniku ili profesoru javlja čitav razred ili veliki broj učenika, i to vanjezičkim sistemom znakova (dizanjem ruke) ili čisto jezičkim putem. Najobičniji takav slučaj nastaje prilikom odgovaranja na postavljena pitanja. Da bi se održala normalna komunikacija, zadatak je primaoca (nastavnika) da fokusni proces pretvori u monoprocen. Transformacija jednog u drugi ima i pedagošku stranu: već od prvog razreda djeca se ne uče da govore u glas, već da se pojedinačno obraćaju nastavniku nakon njegove dozvole. Pošto fokusni proces dovodi do šuma u komunikacijskom kanalu, on je nepoželjan u svim vidovima prenošenja i primanja informacije pa se stoga u kulturi ponašanja (bontonu) i govornoj etike uopšte ne preporučuje, nego, naprotiv, osuđuje i odbacuje. Posebna vrsta fokusnog procesa nastaje u toku odvijanja javnih manifestacija – političkih, kulturnih, sportskih i dr. Na mitingu, na koncertu, na priredbi, utakmici... višestruki pošiljalac (dio publike ili čitava publika) izražava stav, pozitivni ili negativni, prema adresatu i vrši na njega uticaj. Onaj ko govori na mitingu, onaj ko nastupa na koncertu, onaj ko se takmiči na sportskom terenu u fokusnom procesu biva podvrgnut masovnom raspoloženju, masovnom djelovanju, masovnoj emociji i, na izvjestan način,

masovnoj hipnozi. Za to se koriste raznovrsna verbalna i neverbalna sredstva. Od ovih posljednjih najjačniji su aplauz (kao pozitivan stav) i zvižduk (negativan stav). Verbalna sredstva mogu se raščlaniti, kao i prethodna, na ona koja odobravaju i koja podstiču i na ona koja ne inspirišu i ne mobilišu. Odobravajuća se vezuju za pojedine vidove javne komunikacije: na političkim mitinzima to su povici tipa *Živio!*, na kulturnim manifestacijama *Bravo!*, *Bis!*, na sportskim nadmetanjima raznorazna ponavljanja kao *Plavi, plavi...!* i sl. Negativan stav izražava se uzvicima „*Ua!*“, vulgarizmima itd. Fokusni proces dovodi recipijenta u posebna psihološka stanja, koja se kreću od nemjerljivog oduševljenja i potpunog transa do apsolutne konsternacije i totalne izgubljenosti. U AFS vrlo su česta pismena obraćanja više pošiljalaca jednome primaocu – u diplomatskoj prepisci (poslanica nekolicine predsjednika država jednom šefu države), poslovnoj korespondenciji (zahtjev više preduzeća jednom preduzeću), privatnom dopisivanju (čestitka niza osoba jednoj osobi).

Fokusno-difuzni proces nije odveć frekventan u sistemu F-stilova zbog toga što se bazira na komunikaciji više pošiljalaca s više primalaca, i to pomoću jednog teksta.

Jasno je da procesi prenošenja informacije nisu samo monološki nego i dijaloški i da pri tome pošiljalac i primalac mijenjaju pozicije. Zamjenom uloga komunikatora, do koje tada dolazi, vrši se transformacija jednog procesa u drugi (monoproces ostaje monoproces s tim što se odvija zdesna nalijevo): difuzni proces prelazi u fokusni, fokusni prelazi u difuzni, a fokusno-difuzni u difuzno-fokusni.

Proces pretvaranja jednoga procesa u drugi jeste proces prelaska simplektnog kanala veze u dupleksni kanal veze, to je zamjena jednosmjerne komunikacije dvosmjernom komunikacijom, odnosno stvaranje povratne veze.

Prvi slučaj (monoproces zdesna nalijevo) pojavljuje se u obliku neprekinute komunikacije (kada monoproces zdesna nalijevo dolazi odmah nakon monoprocesa slijeva nadesno) i u formi prekinute i zatim nastavljene komunikacije (kada monoproces zdesna nalijevo slijedi nakon pauze i odvija se u indirektnom kontaktu komunikatora). Prva je mogućnost karakteristična za RFS i usmene vidove drugih FS (npr., naučnu raspravu, sudski postupak, parlamentarnu debatu, diplomatski kontakt i sl.), dok se druga vezuje za pisane forme F-stilova, jer se radi o posrednoj komunikaciji. Drugi slučaj (prelazak difuznog procesa u fokusni proces) nastaje u odgovoru više učesnika opštenja na poruku jednog komunikatora. On je najizrazitiji u govornoj reakciji publike tokom javnih manifestacija, dakle u RFS. U pisanim formama F-stilova fokusna reakcija predstavlja stav više komunikatora o onome što je u difuznom procesu iskazao jedan komunikator. Konkretni oblici su pismo, prikaz, ocjena, zaključak itd. Treći slučaj (prelazak fokusnog procesa u difuzni) podrazumijeva govornu reakciju jednog komunikatora (u fokusnom procesu primaoca) na poruku više komunikatora (u fokusnom procesu pošiljaoca). Najočitiiji primjer je oratorski stil, odgovor govornika na stav publike koja ga sluša. Četvrti slučaj (prelazak fokusno-difuznog procesa u difuzno-fokusni) potpuno je identičan prvome samo što je drugačiji broj komunikatora. I ovdje je pravac promijenjen – umjesto slijeva nadesno komunikacija teče zdesna nalijevo. Tipičan je za epistole NFS i AFS.

Ako, najzad, ovo pretvaranje jednog procesora u drugi ne promatramo odvojeno, nego kao organsku cjelinu, dobićemo cjelovit dijaloški sklop sa dvjema varijantama – simetričnom, u kojoj je i s jedne i s druge strane isti broj komunikatora, i asimetričnom, u kojoj je različit broj komunikatora, i to: 1. simetrični monoproces, 2. asimetrični inicijalno-difuzni proces, 3. asimetrični inicijalno-fokusni proces, 4. simetrični fokusno-difuzni proces. Shematski to izgleda ovako:

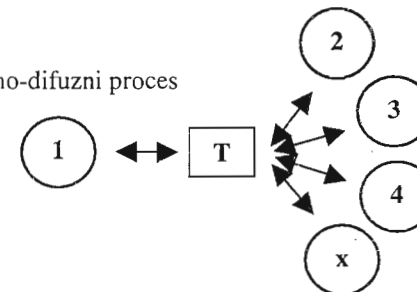
a)

simetrični monoproces

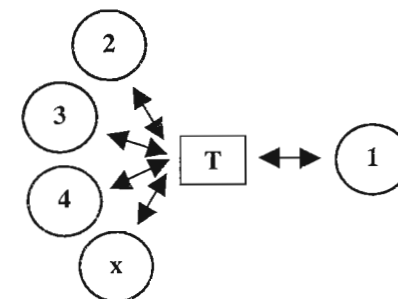
b)

asimetrični inicijalno-difuzni proces

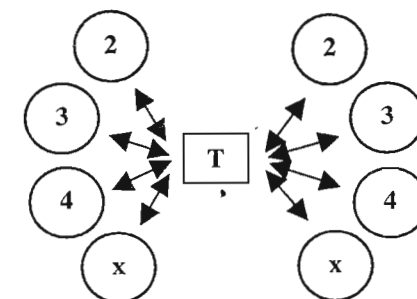
c)

asimetrični inicijalno-fokusni proces

d)

simetrični fokusno-difuzni proces

T = tekst ○ = pošiljalac ili primalac

17. Po zakonu vjerovatnoće kao mogući primalac FS može doći bilo koji KO. Međutim, isti ti zakoni ukazuju na relativnost takve realnosti. Recimo, moguće je da se kao recipijent diplomatskog dokumenta pojavi neko ko se diplomacijom uopšte ne bavi, pa zato teorija vjerovatnoće takvu mogućnost tretira kao slučajnost. Stoga pojam „mogući primalac“ nije bitan za analizu FS-diferencijacije jezika. S druge strane, u informacijskom procesu ima smisla razlikovati realnog, manje realnog i nerealnog primaoca. Realni je onaj KO koji zadovoljava najvažnije ekstralingvističke i lingvističke uslove za primanje ukupne informacije. To znači da realnost primanja poruke predodređuje recipijentova pripremljenost i sposobnost za određen komunikacijski čin. Drugim riječima, kao realni primalac npr. strogo naučnog stila može doći samo onaj ko je u stanju dekodirati naučnu poruku. U procesu nastajanja autori F-stilova se ne usmjeravaju na mogućeg primaoca, nego na realnog primaoca, koji dolazi kao svojevrsni orijentir. Orijentacija na realnog primaoca može biti u formi zamišljanja, pretpostavljanja primaoca. Ali i tu vlada šarenilo. U RFS nepotrebno je o tome govoriti pošto je primalac uvijek prisutan u komunikaciji, a epistolarni stil jasno ukazuje na to kome se upućuje poruka. Globalno, u toku generisanja teksta primalac se uvijek zamišlja. Do podatka o tome ko je zamišljeni primalac, odnosno kome je namijenjena informacija može se doći na osnovu odrednica ispred teksta. U KFS ih je relativno malo, tipa „Priče za djecu“, „Knjiga za omladinu“ i sl. U štampi naznake ne stoje ispred pojedinačnih tekstova, već ispred grupe priloga objedinjenih u jednu rubriku, koja naslovom ukazuje na zamišljenog primaoca, npr. *Za poljoprivrednike, Dodatak za djecu, Rubrika za vozače*. Osim toga, u zaglavlju mnogih listova i časopisa nalazi se oznaka koja upućuje na adresata (*Časopis za žene, List za omladinu*). Na radiju i televiziji postoji nešto slično (*Emisija za selo*). Eksplicitne oznake gotovo da uopšte ne daje strogo naučni stil, dok su one česte u naučno-popularnom i naučno-udžbeničkom. Posebno su karakteristične za naučno-udžbeničke tekstove, i to s vrlo preciznim podacima (za koju je struku priručnik namijenjen, za koju godinu studija, za koji razred itd.). Naučno-popularni radovi ne ulaze u tako strogu detaljizaciju, oni imaju šire oznake tipa *Za djecu mlađeg školskog uzrasta, Za učenike nižih razreda* i sl. Specifičnost AFS su podaci o tome ko može, treba ili smije da primi i da dekodira određen tekst. Oni obično dolaze u formi *Samo za internu upotrebu, Povjerljivo, Strogo povjerljivo, Vojna tajna, Državna tajna*. Ovdje, međutim, treba razlikovati dvije vrste odrednica – jedne su one koje daje sam autor, a druge su one koje dolaze od nekog drugog. Prvi takav slučaj uvijek se nalazi u AFS, dok drugi može obuhvatiti i ostale FS. U posljednjem slučaju prepliću se dva primaoca: onaj kojeg je autor teksta imao u vidu i onaj koji se nalazi iza naknadno dodate odrednice. Takva oznaka unosi velika ograničenja; jedno književno djelo može biti namijenjeno veoma širokom krugu čitalaca, ali zbog nekih stavova, načina izlaganja i sl. biva zabranjeno i, dobivši neku etiketu, postaje pristupačno samo za uzak krug recipijenata. Najzad, F-stilovi imaju svog stvarnog primaoca – to već nije ni mogući,

ni realni, ni zamišljeni primalac, nego onaj koji doista prima poruku. Tačnije, stvarni primalac može biti i mogući, i realni, i zamišljeni, sve zavisi od konkretnog slučaja. Kao stvarni primalac dolazi i pozitivni primalac (koji može dešifrovati poruku) i negativni primalac (koji ne može dekodirati poruku). Da bi neko bio pozitivni primalac, ponekad su potrebni elementarni uslovi. Npr., RFS traži mogućnost razumijevanja govora. Opet, mnogi tekstovi zahtijevaju apriornu informaciju u obliku presupozicije (akumuliranoga znanja, iskustva, poznavanja sadržaja i sl.). Da bi se dekodirala naučna informacija, apstraktna poezija, složen novinski komentar, diplomatska nota i sl., recipijent mora biti pripremljen za takav komunikacijski čin. U svakodnevnom životu jezički sposobni KO dolaze u poziciju da budu čas pozitivni, čas negativni primaoci, tako da na ovome planu nema apsolutnosti i automatizma – da neko bude sposoban za dekodiranje svake moguće informacije. U naše vrijeme, vrijeme eksplozije znanja, to je faktički nezamislivo (za G. V. Lajbnica kažu da je bio posljednji univerzalni sveznalica). Čak se može ustvrditi da ćemo, ukoliko vještački intelekt nešto ne promijeni, sve više postajati negativni primaoci zbog ograničenih ljudskih mogućnosti i neograničenih civilizacijskih pomaka.

18. Elementaran uslov za primaoca jeste da može prihvatiti semantičku informaciju, dok je prihvatanje formalno-jezičke, odnosno stilističke obavezno samo u nekim slučajevima. U opredjeljivanju primaoca postoje tri vrste usmjerenosti: (1) orijentacija isključivo na semantičku informaciju, (2) orijentacija isključivo na stilističku informaciju, (3) orijentacija na cjelokupnu informaciju. Sve tri mogućnosti nude na različit način F-stilovi. Recipijent vrši izbor na osnovu samoga teksta i na osnovu svoje komunikativne intencionalnosti i komunikativne kompetencije. Težište na stilističkoj informaciji neće biti u onim FS u kojima je ona slabo izražena, u kojima je periferna. Priroda pojedinih FS odbacuje neke mogućnosti jer su ekstremne, npr., da se primalac NFS ili AFS orijentiše isključivo na stilističku informaciju (što dolazi u obzir jedino u lingvističkim istraživanjima). Realno je pretpostaviti da dekodiranje informacije koju prenosi FS protiče u manjem ili većem preuzimanju obiju vrsta informacije: isto kao što se šuma ne može posmatrati a da se ne vidi drveće, tako se i tekst ne može čitati a da se ne vide riječi. Prema tome, bogatstvo forme FS predstavlja prvi faktor koji utiče na primaocov odnos. Drugi je sam recipijent – koliko je on sposoban, koliko je motiviran i zainteresovan za informaciju. To, u suštini, znači da se informacija ne može primiti ako je nema u FS i ako primalac nije zainteresovan da je preuzme. U vezi sa ovim drugim treba reći da se tekst može čitati ili slušati samo da bi se saznao njegov sadržaj, on se može čitati ili slušati po nuždi, u dosadi itd. Recipijent KFS nalazi se u drugoj poziciji u odnosu na primaoca ostalih FS. Pošto je u KFS stilistička informacija jednako važna kao i semantička, primalac se mora i na nju koncentrisati. Ona, međutim, nije uvijek tako struktuisana da se do nje lako dolazi. U cilju izbjegavanja automatizma u preuzimanju umjetničkog sadržaja stvaraju se svojevrsne prepreke u formi, čime se ona usložnjava i postaje

je, kako rekoše formalisti, otežala forma, što dovodi do produžavanja receptivnog procesa. Svega toga nema u drugim stilovima pa je recipijentu olakšan posao. U AFS to olakšanje dolazi jednoobraznom organizacijom tekstova, njihovim pojačanim unificiranjem i šabloniziranjem. I u novinarskom stilu primijetno je nastojanje da čitalac, slušalac i gledalac sa što manje napora i u što kraćem vremenu dekodira informaciju. Zato su i novinarskom načinu izražavanja potrebni klišeji. Ustaljenim izrazima recipijent se navikava na određen način plasiranja informacije, koji se ponavlja svaki čas, svaki dan, u svakom broju, u svakoj emisiji. Navika primanja raznoobrazne informacije jednoobraznim prenosnim mehanizmom dovodi do maksimalnog stepena automatizma u dekodiranju, što i jeste cilj šablonizacije i unifikacije koji se primjenjuju u AFS i PFS. Stoga se u ovim stilovima oni ne mogu smatrati stilskom greškom, nedostatkom ili balastom, iako koji put dobijaju ekstremne dimenzije, recimo u formi trafaretnih tekstova – rubrika koje treba samo popuniti. Ako bismo tražili osnovne razloge za unifikaciju (smanjivanje raznorodnosti tekstova jednake funkcionalne namjene) i standardizaciju (donošenje i primjena pravila za oblikovanje tekstova radi ekonomičnosti), rekli bismo da su to sljedeći: smanjenje vremena za dekodiranje, tačnost i pouzdanost. Podatak da se u jednoj zemlji godišnje pojavi oko 60 milijardi listova raznoraznih dokumenata (Kokorev 1979: 6) govori o tome kakav značaj za AFS ima unifikacija i standardizacija. Administrativni tekstovi moraju imati što ujednačeniju formu da bi se lakše pomoću njih komuniciralo.

19. U dekodiranju F-stilova značajnu ulogu igra apriorna informacija. Kao što se u procesu kodiranja pošiljalac orijentiše na primaočevu informacijsku podlogu u formi presupozicije tako se i primalac u procesu dekodiranja oslanja na svoje stečeno znanje, iskustvo i podatke u obliku apriorne ili bazne informacije. Ona se gradi na hijerarhijskim odnosima, koji isključuju zamjenu mjesta – da elemenat nižeg nivoa prethodi višem. Prva i osnovna hijerarhijska stepenica je poznavanje koda – sistema znakova pomoću kojeg se prenosi poruka. Ovaj prvi stepen apriorne informacije je nadfunkcionalnostilska kategorija, jer ne dolazi kao uslov za dekodiranje određenog FS, već osnova jezičke komunikacije uopšte. Drugim riječima, poznavanje koda je elementarna pretpostavka za dekodiranje informacije jednog FS. Druga stepenica je poznavanje potkoda – tipa znaka koji se koristi u određenom FS: recipijent mora imati određeno predznanje o FS da bi ga mogao dešifrovati. Može se izdvojiti i treći stepen sa još izdiferenciranim baznom informacijom – informacijom za produktivno prihvatanje podstilova. Na tom nivou često je bez presupozicije nemoguće dekodirati poruku. To se, recimo, odnosi na jezik matematike, gdje poznavanje jezičkog sistema znakova (prvi stepen) i poznavanje naučnog načina izražavanja (drugi stepen) nisu dovoljni za dekodiranje – potrebno je poznavati matematički znakovni sistem. To znači da što više ulazimo u dubinu FS-diferencijacije jezika, apriorna informacija postaje sve neophodnija. Ona je, kao nužnost, direktno proporcionalna FS-raslojavanju jezika: većom diferencijacijom jača potreba za apriornom informaci-

jom. Koliko je primaocu potrebna apriorna informacija, zavisi od karaktera ulazne informacije. Za jednostavnu informaciju neophodna je minimalna bazna informacija (na nivou prvog i drugog stepena), za složenu maksimalna (na nivou trećeg stepena). U suštini, svaki FS ima tekstove koji zahtijevaju i jednu i drugu apriornu informaciju. U KFS nije isto dekodirati bajku, priču za djecu, zaumnu poeziju i sl. U PFS s jedne se strane nalaze obične novinske informacije, a s druge složeni komentari. U NFS apriorna informacija je najjasnije raspoređena: minimum zahtijeva naučno-popularni stil, nešto više naučno-udžbenički i maksimum strogo naučni. U AFS zakonodavno-pravni tekstovi traže veću baznu informaciju nego izvještajni, trafaretni i dr. I u RFS može biti izdiferencirana (prema odnosu komunikatora, složenosti semantičke informacije i dr.). U svemu ovome bitno je da apriorna informacija sadrži sve one komponente koje ima informacija što se prima, jer komunikacijski proces traži što veći sklad između ulaza i izlaza informacijskog procesa. To, međutim, ne znači da je potrebna apsolutna podudarnost ulazne informacije i apriorne informacije, jer onda ne bi bilo nove informacije, mada su u praksi takvi slučajevi česti – da saznamo nešto što već znamo. Jednostavno, recipijent mora biti pripremljen, mora biti programiran za dešifrovanje određene vrste informacije u onoj mjeri koliko je to neophodno. I kao što smo istakli da se K-organizmi mogu razlučiti na one koji su u stanju da generiraju F-stilove i na one koji to nisu, ovdje takođe možemo K-organizme podijeliti na one koji, zahvaljujući apriornoj informaciji, mogu dekodirati FS i na one koji ne mogu. Tako ćemo razlikovati produktivne dekodere (+ DFS) i neproduktivne (– DFS), sa njihovim ekstremima – apsolutno produktivnim dekoderima i apsolutno neproduktivnim dekoderima. Možda je za obje krajnosti najbolji primjer strogo naučni stil: kada se, recimo, nuklearni fizičar obraća nuklearnom fizičaru, imamo apsolutno produktivnog dekodera; kada se nuklearni fizičar obraća onome ko ne zna šta je nuklearna fizika, imaćemo apsolutno negativnog dekodera.

20. F-stilovi imaju dva pojavna oblika – pismeni i usmeni, što je toliko izraženo da je jedna od najstarijih podjela stilova upravo podjela na pismene (knjiške) i usmene. Ona se, međutim, mora uzeti samo kao uslovna, jer nijedan FS ne dolazi isključivo u usmenom ili pisanom vidu. Opravdanije je govoriti o primarnim i sekundarnim formama realizacije F-stilova. S tim u vezi imamo ovakvu situaciju:

FS	Pismeni oblik		Usmeni oblik	
	Primarni	Sekundarni	Primarni	Sekundarni
KFS	+	–	–	+
PFS	+/-	+/-	+/-	+/-
NFS	+	–	–	+
AFS	+	–	–	+
RFS	–	+	+	–

Postoje, dakle, tri grupe stilova. U prvu spadaju oni čiji je primaran oblik pismena forma. Takvi su KFS, NFS i AFS. Drugu čine stilovi u kojima je primaran oblik usmena forma. Takav je RFS. U treću grupu spadaju FS kod kojih su jednako prisutna oba oblika (pismeni i usmeni). Takav je PFS, sastavljen od dva dijela – jezika štampe i raznih publicističkih izdanja (pismena forma) te jezika radija (isključivo usmena forma) i televizije (preovlađujuća usmena forma). Prema tome, u KFS, NFS i AFS usmeni oblici su sekundarni, a u RFS pismeni su sekundarni. Što se tiče usmenih formi, situacija je po stilovima ovakva: u KFS dolaze u obliku usmenog narodnog stvaralaštva, u NFS to su predavanja, diskusije, rasprave, polemike, u AFS zvanični govori (politički, diplomatski, sudski, poslovni i dr.), zdravice, parlamentarne rasprave i sl., u PFS radio i TV publicistika. U RFS pisanu formu nalazimo u nekim vidovima privatne korespondencije (u zabilješkama i sl.). Iz ovoga slijedi zaključak da bi bilo vrlo teško dosljedno razdvojiti F-stilove na usmene i pisane. U prilog tome ne ide ni činjenica da se mnogi tekstovi oblikuju u jednoj formi, a da egzistiraju u drugoj. Npr., drame imaju pisanu formu, ali se izvođenjem na sceni, na radiju i televiziji (radi čega se i pripremaju), pretvaraju u usmene; novinska informacija prelaskom iz jednog medija u drugi (iz novina na radio ili obrnuto) dobija čas pisani čas usmeni oblik.

21. Usmene i pismene forme F-stilova imaju svoje specifičnosti i u karakteru komunikacijskog kanala. Obje sadrže dvije vrste kanala: a) kanal jednosmjerne komunikacije, u kome postoji direktna veza (od pošiljaoca ka primaocu), b) kanal dvosmjerne komunikacije, u kome postoji povratna veza (pošiljalac ↔ primalac ↔ pošiljalac). Prvi kanal, ili simpleksni kanal, karakterističan je za monološke sklopove, a drugi, dupleksni, za dijaloške. U svakom se FS može naći i monološka i dijaloška forma, odnosno jednosmjerna i dvosmjerna komunikacija. KFS je jednosmjerna komunikacija, jer se radi o difuznom procesu koji se nakon dekodiranja poruke pretvara u fokusni, drugim riječima: pisac čitaocima šalje

poruku, ali ne prima od njih informaciju – on realno ne može stupiti u dijalog sa recipijentom, ali zato može predvidjeti stav, može ga nagovijestiti (otud i izraz „dijalog pisca sa čitaocem“ i sl.). U PFS simpleksnu vezu imamo u informativnim žanrovima, a dupleksni u intervjuima, razgovorima, anketama i sl. U NFS pisani tekstovi su, normalno, monološkog karaktera, a usmeni mogu biti i monološki (npr., predavanje, usmeno izlaganje) i dijaloški (naučna rasprava). U AFS tekstovi propisivačkog, naredbodavačkog i izvještajnog tipa odlikuju se jednodimenzionalnom komunikacijom, a poslovna i privatna korespondencija je orijentisana na povratnu vezu. U usmenim formama prisutna je simpleksna i dupleksna veza (npr. simpleksna u političkom govoru, dupleksna u parlamentarnoj debati). RFS takođe ima oba vida komunikacije. U vezi s ovim treba istaći da je neophodno terminološki razlikovati razgovorni stil i usmeni govor, jer to nije jedno te isto: razgovorni stil je uži pojam od usmenog govora. Razgovorni stil je kao termin nastao u nauci o stilu (stilistici), a usmeni govor u okviru nauke o jeziku (lingvistike). Usmeni govor je realizacija jezika bez obzira na funkcionalnu usmjerenost, dok je razgovorni stil funkcionalno potpuno fundiran. Usmeni govor je i naučna rasprava, i intervju na radiju, i obavještenje na televiziji, i razgovor ljudi na ulici, dok je razgovorni stil samo ovo posljednje.

22. Elementarna jedinica usmenog signala je glas, a pisanog slovo (grafe-ma). Prenosnje i jednog i drugog povezano je s manjim ili većim smetnjama u komunikacijskom kanalu: usmene forme F-stilova imaju smetnje u vremenu, a pisane smetnje u prostoru. One mogu dolaziti kao determinisani šumovi (oni koji su predvidljivi) i kao slučajni ili bijeli šumovi (smetnje s nultim matematičkim očekivanjem). Smetnje u usmenoj komunikaciji odnose se na prepreke pri prenošenju glasova u fizičkom kanalu veze, koje mogu biti i slučajne i determinisane. Npr., u telefonskom razgovoru determinisani šum predstavljaju električne smetnje (one su uvijek moguće i stoga su veoma predvidljive), „ubacivanje“ nepoželjnog sagovornika sa strane i sl. Postoji tzv. bijeli šum, koji dolazi u formi nerazgovjetne artikulacije glasova, mrmljanja (zbog govorne mane, psihičke uzbuđenosti, napada bolesti i sl.). I determinisan i bijeli šum se eliminiše ponavljanjima, odnosno redundancijom (o tome kasnije). U pisanim formama šum, kao što smo rekli, dolazi zbog narušavanja signala u prostoru. Takve šumove u svakodnevnom jeziku nazivamo greškama i one mogu biti štamparske, pravopisne, gramatičke, stilističke, fizičke i dr. Štamparske greške uvijek su bijeli šumovi, jer se nikada ne zna gdje će slovoslogač pogriješiti. Pravopisne greške predstavljaju smetnje samo za onoga ko poznaje pravopisne norme. Slična je situacija i s gramatičkim greškama. Fizičke greške pojavljuju se u obliku defekta materijala na kome je napisana poruka (otkinut dio teksta, nagorio ili isprljan tekst i sl.). Dok pravopisne i gramatičke greške mogu u određenoj mjeri biti i determinisani šumovi (npr. u sredini u kojoj se slabo ili nikako ne razlikuje [č] i [ć], [dž] i [đ] velika je vjerovatnoća da će dolaziti do njihove nepravilne upotrebe), dotle su fizički nedostaci bijeli šumovi. Po pojedinim FS situacija je ovakva: štamparske i

fizičke greške jednako su moguće u svim vrstama tekstova, pravopisne i gramatičke imaju ograničenja – prema vjerovatnoći pojavljivanja nisu karakteristične za KFS i NFS, a takođe za velik dio PFS i AFS (najčešće dolaze u privatnoj i poslovnoj korespondenciji). F-stilovi se tako pripremaju, tako strukturiraju da mogu biti dekodirani i uz prisustvo manjih ili većih smetnji. Borba protiv šumova nastaje već u procesu kodiranja, kada pošiljalac vodi računa o tome da ne napravi bilo kakvu grešku, da ne izazove smetnju koja bi dovela u pitanje dešifrovanje poruke. Tome doprinosi i sam jezik (prvi signali u riječi i rečenici nose najveću količinu informacije pa se poruka može razumjeti i ako se kraj, koji je najmanje informativan, ne može odgonetnuti). U svemu ovome treba imati u vidu da postoje i svjesni šumovi. To su smetnje koje pošiljalac namjerno priprema primaocu, ali ne s ciljem da onemogući razumijevanje teksta (mada se i to dešava), već da ga na nečemu zadrži, da usredsredi njegovu pažnju na nekom elementu ukupne informacije, što se u najvećem broju slučajeva svodi na estetsko i emocionalno djelovanje. Svjestan šum posebno je karakterističan za KFS i dolazi kao rezultat primjene najrazličitijih umjetničkih postupaka. On, recimo, može biti u formi svjesnih gramatičkih „grešaka“ (Revzina 1973: 157-162). Posebnu snagu svjesni šum ima u zaumnoj, avangardnoj, apstraktnoj, „otkačenoj“ poeziji, u kojoj je ponekad toliko velik da onemogućuje bilo kakvo razumijevanje (što, koji put, može biti i pošiljačev cilj). Ovdje treba istaći da odnos između semantičkog šuma i dodatne informacije još uvijek nije raščišćen u teoriji informacije (EK 1975: I, 91).

Prema tome, očigledno je potrebno razlikovati dvije vrste smetnji – jedne su one koje nastaju u procesu kodiranja, a druge su one koje se pojavljuju u procesu prenošenja informacije. Prve se mogu nazvati kodirajućim šumovima, a druge kanalskim šumovima. Prve emituje pošiljalac, druge stvara fizički kanal. Protiv obje vrste šumova primalac se bori na dva načina: a) ako su nesvjesne, on nastoji da ih prevaziđe i eliminiše, b) ako su svjesne, on prelazi na estetsko-emocionalnu aktivnost. U oba slučaja javlja se produženi receptivni proces. Ovdje se KFS diferencira od ostalih FS, za njega su relevantni kodirajući, i to svjesni šumovi, a za ostale FS nesvjesni kodirajući i kanalski šumovi. U KFS kodirajući šum direktno je povezan s pojmovima kao što su otežala forma, dezautomatizacija, prevareno očekivanje i dr. U PFS smetnje su različite po medijima (jedne su u štampi, druge na radiju, treće na televiziji). U RFS izražene su predajničke smetnje (artikulacione smetnje) i kanalske smetnje. Najzad, u procesu dekodiranja posebnu vrstu smetnji predstavlja odsustvo apriorne informacije.

23. Kodne kombinacije. F-stilovi mogu obrazovati jednostavne i složene kodne kombinacije. U njima se prepliću tri vrste kodova: prirodnojezički kod, vještački jezički kod i neverbalni kod (vanjezički sistem znakova).¹³ Prirodnoje-

zički kod je ljudski jezik, jezik koji, u pisanoj i usmenoj formi, služi kao osnovno sredstvo komuniciranja. Vještački jezički kod je pomoćni jezik stvoren od strane čovjeka radi lakšeg i bržeg sporazumijevanja u određenim vrstama ljudske djelatnosti. On ima konvencionalan i nepromjenljiv sistem pravila, potpuno je objektiviziran (nema pragmatičku funkciju) i formalizovan tako da mu je strana svaka višeznačnost. Neverbalni kod čini tzv. kinetički govor ili jezik gestova (znaci kojima se, pomoću pojedinih dijelova tijela, poza, gestova, kretnji, prenosi informacija). Ako FS čini isključivo prirodnojezički kod, imaćemo jednostavan semiotički sistem (jednostavan u onom smislu u kome sada govorimo). U ostalim slučajevima biće složena kodna kombinacija, i to: 1. kombinacija prirodnog i vještačkog jezika, 2. kombinacija prirodnog jezika i neverbalnog koda, 3. kombinacija prirodnog jezika, vještačkog jezika i neverbalnog koda. Međutim, i jednostavna kodna kombinacija (FS isključivo u formi prirodnojezičkog koda) ima više mogućnosti, jer prirodni jezik sadrži dvije vrste abeceda – abecedu slova i abecedu fonema. To znači da FS može biti isključivo fonemski kod, isključivo slovni kod i mješoviti binarni kod (fonemski kod + slovni kod). O funkcionisanju stilova kao fonemskih i slovnihi kodova već smo govorili.

24. Na binarnom kodu treba se malo zadržati. F-stilovi imaju svoj proces nastajanja i svoj oblik funkcionisanja. Oni se mogu posmatrati kao proizvod koji se stvara, odnosno koji je stvoren i kao proizvod koji funkcioniše. Jedan i drugi proces, generisanje i funkcionisanje stilova, daju mogućnost primjene mješovitog (slovno-fonemskog) koda. Očigledno je da upotreba prirodnojezičkog binarnog koda dolazi u dvije osnovne situacije: a) kada se podudara proces nastajanja i proces funkcionisanja tekstova, b) kada je razdvojen proces nastajanja i proces funkcionisanja tekstova. Prvi slučaj imamo, recimo, kada učitelj u razredu istovremeno govori i piše na tabli, kada se naučnik u diskusiji služi pismenim objašnjenjima, kada na televiziji ide komentar uz korišćenje slovne azbuke. Takvu vrstu nazvaćemo strukturnim binarnim kodom (u strukturi koda nalazi se mješovita abeceda). Drugi slučaj dolazi isključivo nakon oblikovanja teksta, on je na nivou funkcionisanja teksta i predstavlja pretvaranje strukturnog monokoda u funkcionalni binarni kod pa ćemo ga nazvati poststrukturnim binarnim kodom. On se može nazvati i egzistencijalnim binarnim kodom. Tipičan je primjer prezentiranje vijesti u TV-informativnim emisijama: informacija se pismeno pripremi, a onda se usmeno emituje uz dodavanje pisanog teksta (on, recimo, može doći u spikerovoj pozadini ili kao jedini vizuelni sadržaj na ekranu). Pravac kodnog prebacivanja može biti različit: od slovnihi koda ka fonemskom ili od fonemskog koda ka slovnom. Prirodnojezička binarna kodna kombinacija ima nejednaku primjenu u F-stilovima. Ona je najizraženija u RFS, PFS i u nekim

¹³ Zovu se još paralingvistička sredstva (više o tome v. Zvegincev 1969: 46-47, Majevski 1979: 22, Solganik 1982: 43, Skrebnev 1975: Trošina 1983, Luzina 1983, Kožina

1982b: 23, Dolinin 1982: 71, Piotrovski 1968: 3, Aleksejev 1982, Kljujev 1974, Popov/Dankov 1981: 98).

usmenim formama drugih FS. U PFS posebno je karakteristična za informativne, dokumentarne i zabavne TV-žanrove, čija priroda omogućuje smjenu fonemske i slovne abecede. Kodno prebacivanje veoma se često koristi u TV-dnevniku (u njemu pisani tekst dolazi kao pojašnjenje, ilustracija onoga što se saopštava usmenim putem). Interesan je slučaj s filmom. Na početku razvoja ove vrste umjetnosti uopšte nije bilo fonemskog koda, već ga je zamjenjivao slovni pa su se s razlogom takvi filmovi nazivali nijemim. Napredovanjem tehnike pisani tekst nestaje s filmske trake, ali se opet pojavljuje onog trenutka kada se otpočelo s prevođenjem filmova s jednog jezika na drugi te su nastale dvije varijante: prevod u obliku fonetskog koda (nadsinhronizovani filmovi) i prevod u obliku slovnog koda (titlovi filmovi). U najnovije vrijeme svojevrsan proces prevođenja vrši se i u okviru samo jednog jezika – prebacivanjem s fonemskog koda na slovni, što je slučaj s filmovima za gluhojeme. Filmovi s nadsinhronizacijom imaju, opet, dvoglasni fonemski kôd – kôd jezika s kojeg se prevodi i kod jezika na koji se prevodi. Prvi se može potpuno pokriti drugim kodom, a može takođe biti njegova zvučna pozadina. U savremenom filmu prisustvo slovnog koda je obavezno u onom dijelu (početnom, završnom ili i u jednom i u drugom) u kome se daju podaci o autorima filma, mjestu i vremenu snimanja i sl. U TV-emisijama situacija je potpuno ista, s tom razlikom što se u nekim slučajevima slovni kôd zamjenjuje fonemskim, čime se narušava ustaljena struktura koda i postiže jači ili slabiji stilistički efekat. Tipičan je primjer bila putopisna serija „Hodoljublje“ iz 80-tih godina, u kojoj je pisana informacija o tehničkoj realizaciji konstantno zamjenjivana usmenom (sam je postupak bio u skladu s karakterom serije: nije bilo nikakvog pisanog teksta, samo je Zuko Džumhur hodao i pričao). Inače, u kodnom prebacivanju, ovakvom i uopšte, uvijek postoji primarna i sekundarna abeceda.

Kombinacija prirodnog i vještačkog jezika primjenjuje se u onim F-stilovima u kojima je prirodnojezički kod nedovoljan, neprecizan i nemoćan da prenese informaciju. Vještački jezik svojom strogoćom, jednoznačnim odnosom između designatora i designata, standardiziranošću, formaliziranošću, neredundantnošću, ekonomičnošću i tačnošću predstavlja, s jedne strane, izvanredno sredstvo za prenošenje informacije kakva je naučna, a, s druge strane, te iste osobine potpuno ga čine neprihvatljivim za umjetnički način izražavanja. Stoga su se razvile posebne vrste vještačkih jezika: jezik matematike, fizike, hemije i sl. (u književnosti oni gotovo da nemaju mjesta). Već ove nekolike konstatacije sugerišu zaključak da u upotrebi kodne kombinacije prirodni jezik + vještački jezik NFS i KFS zauzimaju krajnje pozicije i da se ostali smještaju između njih, dakle PFS i AFS, dok se RFS po svojoj prirodi (kao monokodni, i to fonemski, sistem) nalazi u „sivoj“ zoni. Od vještačkih jezika najviše se u F-stilovima primjenjuje matematički jezik, a od njegovih kodnih riječi (cifara, simbola, formula, odnosa, operacija i dr.) najčešće brojke. One se mogu naći u gotovo svakome tekstu. Matematički jezik je toliko logičan, toliko izgrađen i usavršen da može u pojedinim

oblastima potpuno zamijeniti prirodnojezički kod. S druge strane, on je ponekad toliko neobičan da nam neki matematički radovi izgledaju kao da su pisani „neljudskim“ jezikom. Uopšte, smatra se da su formalizovani jezici nastali u okrilju same matematike, odnosno nakon pojave simboličke logike, kojom se sadržinski sudovi prevode na jezik formalizovanih sistema.

25. U semiotici F-stilova posebno mjesto zauzimaju sheme, skice, crteži, tabele, spiskovi, grafički znaci, slike, karikature, zvuci i dr. Naime, ma koliko bio bogat, razvijen i usavršen prirodnojezički kôd, on nije uvijek u stanju da sam prenosí svu moguću informaciju. Uostalom, čovjek nije razvio jedan jedini informacijski prenosni mehanizam, nije samo prirodni jezik sredstvo komuniciranja, već postoji više takvih sistema, od kojih su neki alternativni, jedni druge zamjenjuju i dopunjuju. U procesu komuniciranja čovjek ne zanemaruje i ne isključuje druge znakovne sisteme koji mu mogu pomoći. Stoga se u prostornu ravan prirodnojezičkog koda ponekad unose posebna nejezička sredstva čija se funkcija sastoji u dopunjavanju, preciziranju i pojačavanju informacije koju prenosi jezički sistem znakova. Takva sredstva uslovno ćemo nazvati vanjezičkim funkcionalnim pojačivačima ili pomagačima (VFP). Pošto F-stilovi u velikom broju svojih konkretnih realizacija dolaze u formi složenog znaka, tačnije u formi dvodjelnog znaka – znaka sastavljenog od jezičkog i vanjezičkog supstrata, razumljivo je da će ovo pitanje biti jedno od najvažnijih u analizi F-stilova kao semiotičkih sistema. Već u samome pristupu problemu jasno se vidi da je upotreba VFP po pojedinim stilovima veoma različita. Na globalnome planu i ovdje KFS zauzima osobenu poziciju: dok su ostali FS veoma otvoreni za VFP, dotle je KFS, u tom pogledu, zatvoren semiotički sistem. On nema potrebe ni za crtežom, ni za slikom, ni za shemom, ni za karikaturom – verbalni znakovni sistem sasvim je dovoljan za prenošenje kompletne informacije, pa je sve ostalo redundantno. Izuzeci dolaze u obliku pojedinih eksperimenata i neobičnih oblika umjetničkog stvaralaštva (npr., u poeziji prostora). Poseban je slučaj dječija književnost, koja se iz didaktičkih razloga oprema VFP (slikom, crtežom, ilustracijom). PFS ima dosta bogat sistem VFP, u kome se posebno izdvaja fotografija, karikatura, crtež, vinjeta, okvir i grafička obrada slova. Slika u PFS ima tri osnovne funkcije: da privuče recipijentovu pažnju, da konkretizuje i dopuni tekstualnu informaciju, da razbije prostornu monotoniju. U zavisnosti od namjene, slika dobija u kompoziciji novinskog prostora svoje mjesto, svoje dimenzije, svoju boju. Bitno je istaći da ona uvijek korespondira s prirodnojezičkim kodom. Karikatura dolazi kao zamjena za sliku i kao posebna vrsta vanjezičke poruke. Njena je vrijednost u tome što se samo u nekoliko poteza može izraziti čitav jedan događaj, iznijeti kompletan stav i dati cjelovit odnos prema onome o čemu se u tekstu govori. To je vrlo jezgrovita, lakonična, upečatljiva i originalna novinska informacija, za koju bi bilo potrebno sastaviti poseban tekst a da se ipak ne nadomjesti njena informacijska vrijednost. U nekim publicističkim žanrovima karikatura je gotovo nezamjenjiva (npr., u satiričkim i humorističkim priložima).

Specifičnost ovoga stila jesu i okviri u koje se stavljaju tekstovi i pomoću kojih se novinska informacija razvrstava, a prostor dijeli. U PFS posebno je važna grafička obrada slova: kao ni u jednom drugom FS veličina, nacrt i boja slova imaju pojačanu informacijsku vrijednost. Njihovim raznorodnim strukturisanjem novinski prostor dobija na preglednosti, jezička se informacija klasifikuje prema značaju, a jednoličnost prezentiranja informacije ublažuje ili potpuno eliminiše. Veličinom slova stvara se posebna gradacija u nazivima pojedinih segmenata: naslov glasila – naslov rubrike – naslov teksta – nadnaslov – podnaslov – međunaslov itd. (u samome tekstu grafika takođe biva izdiferencirana). Time se postiže lakše i jednostavnije dekodiranje poruke, a prije svega omogućuje brža selekcija i izbor informacije koja je potrebna primaocu i za koju je on zainteresovan. U okviru PFS poseban slučaj predstavljaju stripovi i enigmatski žanrovi. Naime, dok je u većini novinskih tekstova vanjezički sistem znakova neobavezni i usputni pratilac prirodnojezičkog koda, dotle je u ova dva vida izražavanja situacija sasvim drugačija: i strip i enigmema predstavljaju znak s dva potpuno ravnopravna segmenta – slovni i geometrijskim. U stripu, kao u priči u riječi i slici, oba su dijela neraskidivo povezana – odbacimo li jedan od njih, uništavamo sam strip kao žanr. U njemu se slovni i geometrijski kôd naslanjaju jedan na drugog, oni se kontinuirano prožimaju i dopunjuju. Strip je od početka do kraja dijaloška forma sa, naizgled, jednostavnom strukturom (riječ + slika). Što se tiče enigme (ukrštenica i sl.), od stripa se razlikuju u sljedećem. Prvo, enigmatski tekstovi uvijek su nezavršeni tekstovi, a strip je konačan tekst. Drugo, u stripu dvije osnovne informacijske linije, čiji su nosioci riječ i slika, idu paralelno i teško je reći čime počinje komunikacija s primaocem – slovni ili geometrijskim kôdom; u enigmema se ne radi o paralelnom, nego o sukcesivnom procesu: u njoj se uvijek počinje pitanjem, a završava odgovorom (obrnuto je proces nemoguć). Treće, enigmema je kompoziciono složenija od stripa. Obična križaljka ima sljedeće elemente: 1. uvodni tekst (s dva dijela označena riječima *Vodoravno* i *Uspravno*), 2. „geometrijski“ tekst (isto s dva dijela: geometrijskim linijama i brojkama), 3. ulazni tekst – tekst koji primalac unosi kao rješenje, 4. rješenje koje daje pošiljalac. Četvrto, informacija što dolazi iz osnovnih linija stripa je analogna, a u ukrštenici diskretna – u stripu informacijski procesi teku u kontinuitetu, a u ukrštenici su isprekidani (prvo se sastavi križaljka, zatim se nalaze odgovori, onda ide konačno rješenje). Strip se može dati u nastavcima, a enigmema ne može, ali zato njen prvi i drugi dio (uvodni i geometrijski) obično dolaze u jednom broju, četvrti (rješenje) u drugom broju, dok je treći (ulazni tekst) uvijek između njih. I posljednja razlika: u percipiranju stripa primalac zauzima pasivnu poziciju (on samo prima informaciju), a u enigmema aktivnu (on je zajedno s pošiljaocem ravnopravan autor, tačnije on je s njim koautor). Na ovome planu stripu su bliske neke forme filmske umjetnosti. Najsloženiji i najbogatiji sistem znakova ima televizija. Dok se u štampi može govoriti o binarnom kodu, televizija ima složen sistem, koji obuhvata: 1. prirodnojezički kôd – slovni, fonemski i slovno-fonem-

ski, 2. zvukovni kôd – muzički zvuci, prirodni i vjestački šumovi, 3. slikovni kôd – dinamički i statički. Postoji bogata i raznorodna kombinacija azbuka, ukupan TV-kod je višeslojan semiotički sistem, u kôme je prirodni jezik storer informacijskog procesa. Stoga, ako želimo da televizijski jezički izraz posmatramo kao kompleks u svojoj sveukupnosti, moramo ga dovesti u vezu sa ostalim znakovnim podsistemima (zvukovnim i slikovnim) koji s njim obrazuju jedinstvenu cjelinu. Za semiotiku ovog žanra i za TV-publicistiku bitni su odgovori na sljedeća pitanja: kakav je odnos između slovno i fonemskog sistema znakova, šta se dobija dvočlanom kombinacijom (jezički kôd + zvukovni kôd, jezički kôd + slikovni kôd) a šta tročlanom (jezički kôd + zvukovni kôd + slikovni kôd), kakvi znakovni odnosi vladaju u pojedinim TV-žanrovima, koliko se može govoriti o hijerarhiji kodova i dr. U prirodnojezičkom znakovnom sistemu televizije osnovna je azbuka fonemska, a slovna dolazi kao dopuna. Na TV postoji izražena tendencija da se što manje pojavljuje pisani tekst, a da se što više čuje živa riječ, više se cijeni živo izlaganje, nego čitanje. Slovni kod dolazi kao dinamička informacija (npr., podaci o tehničkoj realizaciji koji se emituju na početku ili na kraju emisije) i kao statička informacija (tekst što određeno vrijeme stoji na ekranu, recimo *Stanka*, *Smetnje* i mnogobrojne špice koje idu uoči emitovanja nekog priloga ili poslije emisije). Kombinacija jezičkog i zvukovnog kôda nastaje u spoju govora (usmenog ili pismenog) i muzičke pratnje ili zvučne pozadine. Muzička pratnja primjenjuje se u nizu slučajeva: u informativnim emisijama (prilikom čitanja nadahnutih priloga), u reklamnim spotovima, zabavno-muzičkim emisijama itd. Zvučna pozadina veoma je prisutna u prenosima sportskih događaja, političkih zbivanja, kulturnih manifestacija i sl. Kombinacija jezički kôd + slikovni kôd pojavljuje se u informativnim emisijama, najavama i odjavama. Osnovni i najsadržajniji pojavni oblik funkcionisanja TV je tročlana kombinacija: jezički kôd + zvukovni kôd + slikovni kôd. U odnosu na TV, radio-publicistika je uža semiotički sistem u tom smislu što je kraći za jednu dimenziju – vizuelnu. To je u pravom smislu binarni kôd (prirodnojezički kôd + zvukovni kôd). U AFS korespondencijski i trafaretni vidovi tekstova sadrže dodatne znakovne elemente, dok oni nisu posebno obilježje prepisivačkih i naredbodavačkih tekstova. Trafaretni tekstovi uvijek dolaze u omeđenom geometrijskom prostoru, koji ima upućivačku, usmjerivačku funkciju – on pokazuje gdje će se unijeti jezički kôd. U mnogim administrativnim tekstovima gotovo je obavezan elemenat amblem, simbol, znak kolektivnog autora (preduzeća, ustanove, društvene organizacije i dr.). U poslovnoj korespondenciji specifične su formulacije tipa *Vaš znak [...]*, *Naš znak [...]* Privatna prepiska takođe ima svoj sistem znakova (npr., u ljubavnom pismu poseban signal daju konture usana napravljenе ružom). Raznovrsnost znakova naročito dolazi do izražaja u tajnoj prepisci (diplomatskoj, vojnoj, obavještajnoj). Jedna vrsta znaka vrlo je karakteristična za AFS – robni znaci kao „[...]“ osobeni simboli robnog vlasništva što označavaju kome pripada isključivo pravo da se koristi datom robom, da stiče dobit i da ima

obavezu nadoknade štete za isporuku nekvalitetne robe." (Soboljeva/Supetanska 1986: 15), reklamni simboli, trgovinske oznake i dr.

26. Kvantitet. Kao i drugi semiotički sistemi, F-stilovi imaju svoju semantiku, sintaktiku i pragmatiku i, prema tome, sadrže trojaku informaciju: semantičku, sintaktičku i pragmatičku. Ovo je razgraničenje bitno zbog toga što se bez njega ne može ući u razmatranje kvantitativne strane informacije pojedinih FS. Naime, jedno od centralnih pitanja u teoriji informacije (TI) jeste kolika se količina informacije prenosi određenim kanalom veze. Očigledno je da informaciona raznorodnost ne dozvoljava neizdiferenciran odnos prema kvantitetu informacije. U okviru TI razvile su se tri osnovne koncepcije mjerenja količine informacije: matematička (statistička, kvantitativna), semantička i pragmatička, što daje povoda da se razlikuju i tri vrste teorije informacije (sa istim nazivima). Dominantan pravac u TI svakako je prvi – matematički (MTI), koji je utemeljio osnivač TI Klod Šenon. Njegova je suština u tome što se svaka informacija može matematički mjeriti i to na taj način što će se potpuno zanemariti njen semantički i pragmatički aspekt, a u prvi plan istaći sintaktički momenat. Klasična (Šenonova) TI u cjelini ignorira značenje informacije, njenu vrijednost i korisnost. Za nju nije bitno iz čega se sastoji skup signala niti u kome je on odnosu prema pošiljaocu i primaocu, već je važna samo njegova statistička vrijednost, i to kao sistema izbora znakovnih elemenata. Distanciranje od semantičke i pragmatičke informacije, od sadržaja poruke i ljudskog faktora možda je najbolje izrazio L. Briluen: „Mi u potpunosti ignorišemo čovječiju ocjenu informacije. Nizu od 100 slova pripisuje se određeno značenje informacije i mi ne istražujemo ima li taj niz kakav smisao, i ako ima, ima li taj smisao neki praktični značaj. U skladu sa našom definicijom (informacija je rezultat izbora; nap. B. T.) cjelina od 100 slučajno izabranih slova [...], fraza od 100 riječi iz novina, Šekspirove drame ili Ajnštajnovе teoreme imaju u dlaku jednaku količinu informacije. Drugim riječima, mi definišemo informaciju kao nešto različito od znanja, za koje nemamo kvantitativnu mjeru. Mi ne pravimo razliku između korisne i nekorisne informacije i dajemo prednost potpunom ignorisanju vrijednosti informacije.“ (Brillouin 1956: 29-30). To praktično znači da se MTI isključivo koncentriše na količinu informacije koja prolazi kroz kanal, da za nju nema nikakvog značaja istinitost ili lažnost poruke (za MTI su *Da* i *Ne* potpuno jednaki), da nju ne interesuje sadržaj (stoga između *bor* i *rob* nema nikakve razlike) niti bilo šta što dolazi kao ljudski faktor. MTI se bazira na teoriji vjerovatnoće, na pojmovima kao što su (ne)predvidljivost, (ne)određenost, (ne)očekivanost, rijetkost i dr. U skladu s tim su i nastali centralni postulati: (1) da je količina informacije povezana s vjerovatnoćom događaja o kojem se govori – što je događaj manje vjerovatan, količina informacije je veća, i obrnuto, (2) da količina informacije zavisi od broja mogućih poruka i od njihove vjerovatnoće pojavljivanja, (3) da je informacija sve ono (i samo ono) što eliminiše ili smanjuje neodređenost u sistemu, (4) da je mjera neodređenosti entropija (maksimalnu vrijednost ima kada su svi ishodi jednako

moćni). Semantička teorija informacije (STI) usmjerena je na mjerenje semantičke informacije i oslanja se na ideje J. Bar Hilela, R. Karnapa, L. Vitgenštajna i dr. Međutim, mnogo je složenije mjerenje informacije na semantičkom, nego na sintaktičkom planu pa se, zbog te složenosti, u istraživanjima prvog plana nije daleko odmaklo, tačnije nije se otišlo dalje od razmatranja sadržaja na nivou običnih sudova (deklarativnih rečenica). Kao i prethodni pristup, STI se potpuno distancira od pragmatičkog aspekta informacije. Treća vrsta TI – pragmatička teorija informacije (PTI) po samome nazivu ukazuje na to da se odnosi na pragmatiku, na stav recipijenta prema primljenoj informaciji, na utvrđivanje vrijednosti i korisnosti informacije itd. Dok MTI totalno isključuje ljudski faktor, a STI ga potpuno zanemaruje, PTI ljudski faktor diže na nivo centralnog faktora u procesu prenošenja informacije. PTI je, na izvjestan način, negacija MTI, odnosno kritika njegove ograničenosti i isključivosti. Argumenti protiv tumačenja količine informacije kao obične mase koja prolazi kroz kanal dosta su ubjedljivi. Tako, A. Mol ukazuje na to da jedna te ista strana štampanog teksta ima različitu količinu informacije za dijete, tipografskog radnika i stranca koji ne zna jezik (Moles 1958). R. L. Dobrušin i J. I. Hurgin navode da informaciju o rođenju djeteta potpuno drugačije prima otac djeteta, rodbina, susjedi, prijatelji i ljudi po strani (Dobrušin/Hurgin 1961). I. R. Galjperin ističe da se informacija ne može razmatrati bez uzimanja u obzir socijalnih, psiholoških, opštekulturnih, uzrasnih, vremenskih i drugih faktora (Galjperin 1981: 27). J. Zeman konstatuje da dvije poruke mogu biti matematički ekvivalentne čak ako je jedna od njih besmislena (Zeman 1962: 95). I Briluenov primjer (da informacija o izboru jedne od 32 karte iznosi 5 bitova i da će ona uvijek biti mjerena tim brojem – mada karta može biti as, sedmica ili kralj) pokazuje koliko se u MTI informacija jednostrano tumači i mjeri. Međutim, u svemu ovome jedno je neosporno: za sada je samo MTI uspjela da stvori cjelovit pojmovni aparat i da izgradi odgovarajuću proceduru za kvantitativno mjerenje informacije. Stoga je ona još uvijek najrazrađeniji, najusavršeniji i najrašireniji pravac u teoriji informacije. Što je MTI i danas vodeći pravac rezultat je, između ostalog, nemoći STI i MTI da nađu adekvatan i praktički ostvarljiv način mjerenja semantičke i pragmatičke informacije. Obje se susreću s gotovo nepremostivim preprekama pa im je perspektiva dosta nejasna. Uviđajući sve to, pojedini istraživači pokušavaju da izbjegnū čorsokak napuštajući ortodoksnu MTI. Tako nastaju novi ogranci. Jedan od originalnih pogleda dao je A. Mol, koji je odbacio smisao kao kriterij za ocjenu količine informacije (tvrdeći da se informacija suštinski razlikuje od značenja i da ne zavisi od njega, jer poruka s maksimalnom informacijom može biti lišena smisla ako primalac nije u stanju da je dekodira), međutim insistira na pragmatičkom aspektu. On prihvata osnovne Šenonove principe (npr., da je mjera količine informacije mjera neodređenosti poruke i njene nepredvidljivosti), ali uvođenjem pragmatike biva prisiljen da traži druge dominante u informaciji. U tim potragama A. Mol dolazi do zaključka koji bi se mogao okarakterisati kao centralni: da je mjera ko-

ličine informacije mjera originalnosti, jednostavno – informacija = originalnost. Zajedno s druge dvije dominante u informaciji – nepredvidljivost i neočekivanost – originalnost je u Molovu sistemu treći elemenat vrijednosti poruke. Mol napušta, mada ne do kraja, strog sistem računskih operacija, konstrukcija i zaključaka te time u okrilju TI fundira nov metod – TI bez matematike, koji će posebno doći do izražaja u Mazurovoj kvalitativnoj teoriji informacije (Mazur 1970). Jedno od mogućih rješenja daje i Kolmogorovljev kvalitativno-sadržinski pristup informaciji (Kolmogorov 1956, 1965, 1969).

Naizgled, klasični (Šenonov) pristup ne može biti od velike koristi za F-stilistiku najviše zbog toga što on apstrahuje semantičku i pragmatičku informaciju i što se isključivo opredjeljuje za mjerenje selektivne informacije – informacije kao sistema izbora jezičkih elemenata u određenom tekstu. Podatak, koji se dobija Šenonovim postupkom, da tekst od, recimo, 200 slova uvijek ima jednaku količinu informacije bez obzira na to kojem FS pripadao – KFS, PFS, NFS, AFS ili RFS – može stvoriti utisak da F-stilovi na jednakom prostoru nose jednaku količinu informacije i da stoga F-stilovi uopšte nisu relevantni za teoriju informacije. Međutim, ovakvi se podaci ne mogu tako tumačiti. Naime, u okviru STI, u više istraživanja i u analizi više jezika, utvrđeno je da se F-stilovi međusobno razlikuju kvantitetom linijske ili signalne informacije. Prema čisto statističkim parametrima, koji se baziraju na mjerenju učestalosti i vjerovatnoće pojavljivanja slova (pisani tekstovi) i fonema (usmeni tekstovi), došlo se do zaključka da usmeni tekstovi sadrže više informacije nego pisani, a da je u okviru pisanih formi KFS ispred AFS (Piotrovski 1968, Piotrovski i dr. 1962, Cherry 1965, Channon 1963, Jaglom/Jaglom 1973. i dr.). Ovi rezultati imaju za F-stilistiku velik značaj, jer dokazuju da FS-diferencijacija jezika ne dolazi samo na planu semantike i pragmatike, nego i na planu sintaktike, što, u stvari, znači da Šenonova koncepcija mjerenja informacije može doprinijeti osvjetljavanju F-stilova kao informacijskih sistema. Kao primjer navešćemo podatke R. G. Piotrovskog i njegove grupe (Piotrovski 1968):

Entropija (u bitima na slovo)

	Ruski jezik	Francuski jezik
Jezik u cjelini	1,37	1,40
Razgovorni jezik	1,40	1,50
Književni tekstovi	1,19	1,38
Poslovni tekstovi	0,83	1,22

Značaj matematičkog mjerenja količine informacije (tačnije sintaktičke informacije) potvrđuju i druga istraživanja. Prema tome, klasična TI daje samo dio odgovora na pitanje koliko količinu informacije nose FS. Što se tiče semantičke informacije F-stilova, na sadašnjem stepenu razvoja TI ona se ne može mjeriti jer se STI ograničava isključivo na analizu elementarnih komunikativnih iskaza u formi običnih deklarativnih rečenica od svega nekoliko riječi. Pošto su F-stilovi mnogo kompleksnije jezičke cjeline (osnovni nivo FS nije rečenica, već tekst), mjerenje semantičke informacije onako kako se predlaže u STI daje ograničene rezultate. Šenonov pristup, kao način procjene entropije jednog dijela informacije, može se primijeniti na bilo koji znakovni (signalni) segment FS. Najteže je mjeriti entropiju pragmatičke informacije F-stilova. Teškoća se sastoji u sljedećem: 1. PTI podrazumijeva kvantifikaciju vrijednosti i korisnosti informacije za stvarnog primaoca, 2. treba ući u analizu reakcije recipijenta na primljenu informaciju, a to znači zaći u oblast psihologije i logike, 3. entropija se više ne razmatra na planu kodiranja, nego na planu dekodiranja. K. Čeri je u pravu kada kaže da je pragmatička informacija i njeno mjerenje „najsušninski“ problem u razmjeni informacije između ljudi (Cherry 1965). Za F-stilistiku to je centralni problem. Može se utvrđivati količina formalne signalne informacije, može se ulaziti u odnos između oznake i označenog, ali ako se ne konstatuje koliki kvantitet informacije prima konkretan recipijent čitajući konkretan tekst, ne daje se pravi odgovor. Stoga je nužno kazati sljedeće: dok je za matematičku teoriju informacije entropija apsolutan pojam, za F-stilistiku ona je relativna kategorija. Količina informacije koja se šalje nikada nije jednaka količini informacije koja se prima. Nesklad između ukodirane i dekodirane količine informacije je neminovnost u jezičkoj komunikaciji – ukodirana informacija nije jednaka za sve recipijente (nekome će poruka biti potpuno poznata, nekome potpuno nepoznata: za jedne će iz svake riječi izvirati informacija, za druge čitav tekst neće davati ništa novo i sl.). Osim toga, nepredvidljivost recipijenta, njegove reakcije i njegove apriorne informacije potire bilo kakvu apsolutnost entropije. Upravo ta relativnost, koja ne dolazi iz sintaktike ili semantike, nego iz pragmatike, omogućuje da se matematički adekvatno mjeri pragmatička informacija i da se uopšte adekvatno mjeri informacija u njenoj sveukupnosti. Odatle i čorsokak u teoriji informacije, otud i njena ograničenost u konceptu i u konačnom rezultatu. F-stilovi sadrže onoliko količinu informacije koliko dozvoljava njihov fizički kanal, čija propusna moć predstavlja limitirajući faktor. Nosivost kanala za svaki je FS različita. Međutim, za F-stilistiku nije toliko bitno da li je veća ili manja entropija ovog ili onog FS (mada taj podatak ima težinu u analizi pojedinih FS), jer stilovi ne ulaze u međusobnu konkurenciju, u međusobnu borbu, ne nastoje da istisnu jedni druge (to se, uostalom, ne dešava ni s djelatnostima čiji su oni produkt) – F-stilovi su koegzistencijalni znakovni sistemi – već je bitno da se utvrdi koliko količinu informacije nosi dati funkcionalni tip da bi se do maksimuma povećala propusna moć njegova kanala. Time želimo kazati da može biti plodo-

tvorno sučeljavanje pojedinih FS po kvantitetu informacije, posebno onih koji se nalaze na polarnim pozicijama, kakvi su npr. KFS i AFS, ali da ponekad može biti i suvišno (i bez matematičke analize mi možemo doći do zaključka da je entropija veća u KFS nego u AFS) pa je stoga pažnju važnije koncentrisati na propusnu moć kanala i na to kako se on može što više opteretiti. Da ne bi došlo do negacije postojanja ovog ili onog FS zbog slabe ili nedovoljne informativnosti, treba imati u vidu da količina informacije jednog FS odgovara potrebama ljudske djelatnosti koju on pokriva. To nas odvodi na pitanje koliko je, recimo, NFS izgrađen da bi mogao prenositi naučnu informaciju i koliko je propusna moć njegova kanala u skladu s potrebama naučne aktivnosti. Ovdje dolazimo na ravan odnosa kvantiteta što nastaje kao proizvod i kvantiteta što se kao proizvod prezentira.

27. U jeziku, a time i u F-stilovima, neprekidno tinja sukob između dvije tendencije – jedne kojom se, radi što veće pouzdanosti informacijskog procesa i radi nedovoljne usavršenosti jezika, informacija nastoji rasporediti na što više signala (slova i fonema) i druge kojom se, radi ekonomičnosti izražavanja, poruka maksimalno pokušava skratiti. Prva se tendencija naziva redundancijom (redundantnošću), druga ekonomijom (ekonomičnošću). Ove dvije pojave čine jedan od najjačih sukoba u jeziku. Redundancija dovodi do produžavanja procesa prenošenja saopštenja i formalnog proširivanja poruke, ali se time pojačava pouzdanost kibernetičkog sistema, eliminišu moguće greške u dekodiranju i povećava stepen razumijevanja, posebno u kanalima sa izraženim šumovima. Ekonomija, obrnuto, dovodi do skraćivanja i bržeg prenošenja informacije, ali se smanjuje pouzdanost prenosnog mehanizma. Prva nastaje ponavljanjem riječi i izraza istog sadržaja ili upotrebom suvišnih jezičkih jedinica, do druge se dolazi sažimanjem i izostavljanjem. Ova se dva procesa međusobno isključuju: tekst ne može biti istovremeno i redundantan i ekonomičan – može biti jedno ili drugo, odnosno predstavljati kompromis jednog i drugog. Stoga proces nastajanja F-stilova ima smisla posmatrati kao proces vaganja, usklađivanja dviju mjera: mjere rasipništva i mjere štedljivosti. Prilikom kodiranja F-stilova dozira se redundancija i ekonomičnost u skladu s komunikacijskim ciljevima, okolnostima pod kojima se prenosi poruka i karakterom informacije. Nosilac redundancije dolazi kao svojevrtni jezički osigurač što sprečava pojavu kratkog spoja u kanalu koji povezuje pošiljaoca s primaocem. Što je smetnja izražavanja, to je neophodnost redundancije veća. U sistemu F-stilova takve su smetnje prilično velike u RFS i nekim usmenim formama drugih FS. To se naročito odnosi na komunikaciju u nenormalnim okolnostima, kao što je buka. Redundanciju traže i posebna stanja komunikatora – npr., da bi se ostvarila komunikacija između pijanih osoba, redundancija mora dostići visoke vrijednosti. Jedan od ekstremnih oblika odnosi se na kontakt kontrole leta s pilotom: izračunato je (za više jezika) da u takvoj komunikaciji redundancija iznosi čak 93-96% (Cherry 1965; Jaglom/Jaglom 1973. i dr.). Uopšte, sva dosadašnja istraživanja u teoriji informacije pokazuju da AFS

ima najveću redundanciju, što se objašnjava karakterom samoga stila: u AFS vrlo su česta ponavljanja riječi i izraza, on je veoma standardiziran, šabloniziran i unificiran, kliše i raznorodni ustaljeni izrazi i konstrukcije njegova su neminovnost i, uz krajnje ograničenu mogućnost izbora leksike i jaku normativnost sintakse, stvaraju uslove za česta ponavljanja, a time i za visoku redundanciju. Pošto se ovo dijelom odnosi i na NFS, redundancija će i u njemu biti prilična. Redundanciju NFS naročito pojačavaju termini, koji se u velikom broju ponavljaju zbog svoje semantičke nezamjenjivosti. Najmanju redundanciju, prema sadašnjim analizama, ima RFS i KFS, što je, kada se radi o RFS, dosta neobično, između ostalog zbog toga što nedostatak vremena za promišljeno i precizno kodiranje dovodi do nepotrebnog ponavljanja riječi. Međutim, ovdje treba imati u vidu činjenicu da je u svim istraživanjima redundancije RFS vršena statistička analiza usmenih tekstova u njihovoj pisanoj formi (analiza koliko se mogu izostaviti kodna slova a da se omogući dekodiranje poruke) i da je, prema tome, potpuno zanemarena redundancija posebnog dijela informacije RFS – intonacije, mimike, ritma, i dr. (napomenu o tome jedino daje Piotrovski 1968: 61-62). Zbog neuzimanja u obzir kompletne redundancije RFS, zbog nemalog broja ponavljanja i bez obzira na širinu i slobodu izbora leksičke građe čini se da veličinu redundancije RFS do koje se došlo u MTI treba uzeti s rezervom. Na opreznost naročito upućuje podatak da je po veličini redundancije KFS ispred RFS: poslovni jezik 80-92, beletristika 71-87, razgovorni jezik 68-84 (Piotrovski 1968: 142), a poznato je da KFS ima najmanji broj ponavljanja (o razlozima kasnije), da ima najširi i najslobodniji odbir jezičkih jedinica, da se termini, koji neminovno zahtijevaju ponavljanje, rijetko upotrebljavaju, da je leksička građa raznorodna, da se književni tekst temeljito priprema i da sve to pretpostavlja manju redundanciju od RFS i uopšte najmanju u sistemu F-stilova. Ako tome dodamo da su smetnje, zbog kojih se uvodi redundancija, mnogo izraženije u govornoj nego u književnoj komunikaciji, biće jasno da tu nešto nije u redu. Možda je i ovdje razlog mjerenje isključivo signalne informacije i potpuno ignorisanje semantičke i pragmatičke informacije. Prema tome, još uvijek je otvoreno pitanje koji je FS – RFS ili KFS – redundantniji. Kada govorimo o svemu ovome, potrebno je razlikovati minimalnu i nultu redundanciju: minimalna je ona koja se dobija u procesu skraćivanja teksta, procesa koji se eventualno još može produžiti, dok je nulta redundancija od samoga početka konačna redundancija. U sistemu F-stilova najkarakterističniji primjer minimalne redundancije je telegrafski stil, a nulte redundancije ukrštenice i trafaretni tekstovi AFS. Male vrijednosti redundancije telegrafskog stila nastaju kao rezultat težnje da se jezička poruka svede na minimum, ali uz mogućnost dešifrovanja semantičke informacije. U njemu dolazi do velike koncentracije informacije na malom prostoru, i to tako što svaka riječ dobija maksimalno smislaono opterećenje. Svi jezički elementi koji nose redundantnu informaciju izostavljaju se. Radi ekonomičnosti koriste se skraćenice, eliptične konstrukcije, velik broj termina. Gramatički preovladavaju imenice i glagoli

(prema nekim istraživanjima oni čine čak dvije trećine riječi), dok je nesamostalnih riječi, koje su slabo informativne, vrlo malo. U telegramima se izostavljaju prijedlozi, veznici, riječice i dr. Takvi tekstovi imaju standardiziranu formu. Telegrami mogu biti različite vrste: privatni, poslovni, diplomatski, vojni itd. Poseban su tip telegrami u formi šifri, u kojima se iza vidljivog teksta krije nevidljivi. To je u pravome smislu tekst u tekstu, informacija u informaciji. Ova osobenost, uz još neke, navele su pojedine istraživače da telegrafski stil izdvoje kao poseban FS, za šta nema opravdanja.¹⁴ Odsustvo bilo kakve redundancije nalazimo u ukrštenicama. U njima doista nema šta da se oduzme. I dok pošiljalac (tvorac križaljke) još i nekako može da proširi formulaciju zadatka, dotle primalac (onaj ko rješava ukrštenicu) može da unese samo onoliko simbola (slova) koliko dozvoljava geometrijski kod enigmeme. Na to koliko je ukrštenica povezana s redundancijom možda je najbolje ukazao A. Mol rekavši: „Jedna od izvanrednih posljedica redundancije, koja lijepo ilustruje cjelovit i uopšten karakter naših intuitivnih znanja o jeziku, jeste mogućnost sastavljanja križaljki, odnosno mogućnost povezivanja jednog te istog slova sa različitim sistemima poligramskih vjerovatnoća. Ukoliko bi redundancija bila jednaka nuli, onda bi bilo koji niz obrazovao moguću poruku koja bi imala smisao; ovaj ekstremni slučaj dolazi u nekim tajnim komercijalnim telegrafskim kodovima. Ako je pak redundancija visoka, stroga struktura jezika nalaže poruci veoma stroga unutarnja ograničenja. Da bi mogla postojati 'dvodimenzionalna' ukrštenica, redundancija jezika ne smije biti veća od 50%, a 'trodimenzionalna' križaljka je moguća samo smanjivanjem redundancije do 33%.“ (Moles 1966 [1958] 93). U vezi sa ovim treba napomenuti da redundancija za većinu evropskih jezika iznosi oko 70%: za ruski 72-84, engleski 72-84, francuski 71-83, njemački 71-85 itd. (Piotrovski 1968: 142).

Da bi se predupredio negativan uticaj šumova u komunikacijskom kanalu i da bi se olakšalo primanje i razumijevanje poruke nekog FS, primjenjuju se tri osnovne vrste redundancije: kodna, strukturna i vremenska (nazivi su uslovni). Kodna redundancija predstavlja svjesno unošenje suvišnih elemenata u jezičku poruku, strukturna podrazumijeva prisustvo dopunskih, alternativnih ili rezervnih znakovnih sistema na bazi dupliranja, tripliranja informacije (npr., upotreba prirodnojezičkog koda u kombinaciji s geometrijskim kodom), vremenska se zasniva na višestrukom ponavljanju informacije u određenom periodu vremena. U prva dva slučaja redundancija je prostorna kategorija, u trećem temporalna. Prva dolazi u pisanim oblicima F-stilova, druga u usmenim. Kodna redundancija u KFS je specifična po tome što nije uvijek sredstvo za borbu protiv šumova, nego je i oruđe za emocionalno djelovanje na recipijenta, za stvaranje ekspresivnosti i izražajnosti. Time što, npr., K. M. Simonov u prvom dijelu pjesme *Čekaj me i ja ću se vratiti*, od 16 glagola, čak u 10 slučajeva upotrebljava glagol čekati, ne

znači da je to neki poseban pjesnički način prevladavanja mogućih smetnji, već je to snažno sredstvo potenciranja semantičke informacije i strukturisanja stilističke informacije. Redundanca, na taj način, postaje osnova svih onih stilskih figura koje se zasnivaju na ponavljanju – anafore, epifore, paralelizma, polisindetona, epanastrofe i dr. Palilogija (opšti pojam za ponavljanje) dolazi u formi sukcesivnog nizanja kodnih slova i njihovog kombinovanja. To mogu biti ponavljanja glasova (asonanca, aliteracija, rima), morfema (poliptoton), leksema (anafora, epifora, simploha, anadiploza), sintaksičkih konstrukcija (paralelizam, antimetabola), iskaza ili nadrećeničkih cjelina i dr. Ona se uglavnom susreću u pjesničkom načinu izražavanja. Međutim, i proza ima svoje karakteristične stilске figure zasnovane na redundanciji – to je ciklična kompozicija, lajtmotiv itd. Za razliku od KFS, u kome se uglavnom može govoriti o kodnoj redundanciji, PFS sadrži sve vidove redundancije, čije su specifičnosti u sljedećem. U novinskom stilu kodna redundancija nije jednako raspoređena na sve dijelove tekstualnih cjelina. U tom smislu posebnu pažnju pobuđuje naslov, koji po redundantnosti stoji u izraženoj opoziciji prema drugim segmentima teksta. Prvo, za razliku od nadnaslova, podnaslova, međunaslova, izlaznih i ulaznih napomena naslov nije fakultativna, već je faktički obavezna komponenta novinskog priloga. Drugo, po elementima koje sadrži on je apsolutno neredundantan – u njemu nema ničeg suvišnog. To je krajnje kondenzovana informacija, čiji je zadatak da ukaže na osnovni sadržaj teksta i da privuče čitaočevu pažnju (zbog ovog drugog naslov može biti veoma provokativan). Stvaranju nulte redundancije posebno doprinosi izostavljanje glagola i upotreba, u našem jeziku, krnjeg perfekta. Podnaslov, s druge strane, može biti apsolutno redundantan, i to ako ponavlja dio teksta što slijedi. Strukturna redundancija novinskog stila dolazi kao informacija nastala u spoju jezičkog i nejezičkog koda, npr., kada se daje slika rukovanja ispod koje stoji *NN se rukuje sa MM*. Slična je situacija i s radio i TV publicistikom: sve ono što se zvukom i slikom jasno predstavlja nepotrebno je i jezički izražavati (o čemu se ne vodi dovoljno računa u direktnim prenosima, kada komentator, ne znajući šta da kaže ponavlja informaciju koju daje sama slika ili zvuk). Borba za kulturu izražavanja u javnim sredstvima informisanja u velikoj je mjeri borba protiv redundancije. Što se tiče vremenske redundancije, ona nije inkodirana u sam tekst, već u njegovo funkcionisanje: tekst se više puta ponavlja da bi se nadvladale smetnje u radio i TV kanalu i da bi informacija došla do što više primalaca. Tipičan primjer su vijesti koje se svakodnevno saopštavaju. U vrijeme rata izražena su ponavljanja radi prevladavanja svjesnog ometanja koje dolaze od protivničke strane pa je vremenska redundancija sredstvo za borbu protiv šumova. Na televiziji se primjenjuje osobena vrsta vremenske redundancije – usporavanje vizuelnog signala. Zbog prisustva šumova u komunikacijskom kanalu, u procesu primanja i prenošenja poruke kvantitet informacije se ne može povećavati, nego samo smanjivati. Da bi to smanjivanje bilo minimalno i da bi se, ako je moguće, potpuno neutralisalo, u jezički kod uvodi se redundancija.

¹⁴ V. Španova 1977; o telegrafskom stilu v. Melikjan 1977, 1979.

Međutim, ona se može davati i zbog drugih razloga. Suvisnost kodnih elemenata ne mora da bude rezultat borbe protiv smetnji, već rezultat nedovoljnog vođenja računa o racionalnoj upotrebi jezičkih sredstava. Takvim nepotrebnim nagomilavanjem riječi i izraza informacijski proces se opterećuje i ometa. Stoga ćemo takvu redundanciju nazvati štetnom ili negativnom redundancijom. U sistemu F-stilova ona ima različite pojavne oblike, a obično dolazi u formi praznoslovlja, tautologije, pleonazma, upotrebe poštapalica i sl. U svakom FS na specifičan se način manifestuje negativna redundancija. Praznoslovlje (ili praznoslovnost) tipičan je njen oblik. Kada se mnogo govori a faktički ništa ne kaže, kada se iza obilja riječi krije siromaštvo misli, kada se u pravome smislu radi o inflaciji riječi, imaćemo praznoslovlje. Ovaj stilistički defekt rađa se svjesnim i nesvjesnim putem: svjesnim ako se suviše priča s ciljem da se ništa ne kaže i nesvjesnim ako slučajno dolazi do praznoslovlja. Svjesno praznoslovlje posebno je karakteristično za politički i diplomatski stil izražavanja: u politici i diplomatiji često se jedno govori, a misli drugo, često se iza jedne informacije krije druga, često se govori samo da bi se govorilo, i za sve to kao sredstvo dobro dođe pustoslovlje. Protokolarni kontakti (npr. zvanični prijemi) i konvencionalni komunikacijski činovi (zdravice, prigodni govori i sl.) sadrže pravu inflaciju riječi. Neki vidovi politike i diplomatije toliko su fatalno i beznadežno ogrizli u praznoslovlje, toliko su desemantizovani da kod recipijenta nenaviklog na takav način izražavanja izazivaju odbojnost, prezir, pa i gnušanje. Mnogi političari kao da ne znaju za zlatno pravilo jezičke komunikacije, formulisano još u antičko doba: *riječima mora biti usko, a mislima široko*. Od praznoslovlja ne pate, naravno, samo ova dva stila. Kao primjer dovoljno je spomenuti razvučene radio i TV-emisije, dugačke novinske priloge, široke naučne diskusije, razvodnjene svakodnevne razgovore i dr. Čak se i u KFS, u njegovim proznim tekstovima, može pojaviti praznoslovnost. Negativna redundancija u formi ponavljanja jednih te istih riječi, izraza i konstrukcija poznata je pod nazivom tautologija. Međutim, ona može biti pozitivna redundancija, ali ne kao način jačanja semantičke informacije i sredstvo za stvaranje pouzdanosti komunikacijskog procesa, već u smislu potenciranja stilističke informacije. U KFS je vjerovatnoća tautologije kao pozitivne redundancije maksimalna, dok je vjerovatnoća tautologije kao negativne redundancije minimalna. U ostalim F-stilovima situacija je obrnuta. Slična je stvar i s pleonazmom. Što se tiče poštapalica, karakteristično je da se u gotovo svakoj funkcionalnoj vrsti razvio specifičan sistem parazitskih riječi tipa: *znaš, ovaj, razumiješ (ti mene), kao što znamo, mislim, u svakom slučaju, po mome mišljenju, inače, dakle, prema tome, bre, bolan* i sl. Ako se ne zloupotrebljavaju, ako se s mjerom upotrebljavaju, ovakve riječi mogu da imaju opravdanje: pomoću njih može se maskirati šav između dviju tekstualnih cjelina, ravnomjernije preći s jedne informacije na drugu i sl.

28. Sukob između dviju navedenih tendencija – redundancije i ekonomije, tačnije konkurencija rasipništva i štednje, nije bipolaran i ne dolazi samo na

navedenoj opozicionoj ravni. Umjesto binarne konfrontacije bolje bi bilo govoriti o polidimenzionalnom konfliktu, u kome kao treći i četvrti član figuriraju jezička raznovrsnost i jezička višeznačnost. Jezička raznovrsnost je suštinska osobina uzornog stila izražavanja koja se bazira na što je moguće manjim ponavljanjima i na što većoj upotrebi raznorodnih jezičkih sredstava. Ova odlika korektnog jezičkog izraza ne tiče se njegova kvantiteta (ona ne traži ni povećanje ni smanjenje iskaza), već kvaliteta: ona zahtijeva da se ista jezička sredstva prekomjerno ne ponavljaju u određenom segmentu teksta. Stoga maksimalna raznovrsnost pretpostavlja minimalnu redundanciju, ali ne i minimalnu ekonomiju. Redundancija unosi u tekst ponavljanja, a raznovrsnost ga odbacuje.

Osnovni postupak u strukturisanju raznovrsnosti kazivanja jeste sinonimizacija. Po mišljenju mnogih, sinonimija je centralni problem stilistike, problem koji se provlači kroz sve jezičke nivoe i kroz sve oblike raslojavanja jezika. Ako postoji nešto što bi bilo obilježje svih F-stilova, onda bi to neosporno bila sinonimija. U svim stilovima ona je nosilac raznovrsnosti i element bez kojeg su oni nezamislivi. Sinonimijom se stvara jedno od osnovnih obilježja lijepog i uzornog stila – izražavanje misli na različite načine. Opšte je nastojanje učesnika govorne komunikacije da se ne ponavljaju kada pišu ili govore – i kada se radi o romanu, i kada je riječ o naučnoj studiji, i kada je u pitanju novinski prilog, i ukoliko je riječ o molbi, o običnom razgovoru itd. Po jezičkoj raznorodnosti svakako se izdvaja KFS. Ovaj stil pruža izvanredne mogućnosti za široku sinonimizaciju. U KFS mogu se naći, s jedne strane, neutralni sinonimi i, s druge strane, sinonimi koji nose u sebi različitu vrstu konotacija, što zavisi od toga kojem stilističkom sloju pripadaju: aktivnom ili pasivnom (arhaizmi, istorizmi, neologizmi), sloju sa ograničenom sferom upotrebe (dijalektizmi, žargonizmi, profesionalizmi, kancelarizmi), da li imaju knjiški, kolokvijalni, vulgaran i sl. karakter. Umjetnički tekst može sadržavati sve sinonime koji postoje u jednom jeziku, što je i osnovno obilježje jezičke raznovrsnosti KFS. Svi ostali FS unose veća ili manja ograničenja. PFS svojim književnopublicističkim žanrom najbliži je KFS i najmanje se po raznovrsnosti razlikuje od KFS, jer su to, u stvari, mali literarni radovi s gotovo svim osobinama pravog književnog teksta. U ostalim žanrovima, informativnim i analitičkim, razlika će u odnosu na prethodni stil biti primjetna: upotreba arhaizama, kolokvijalizama i uopšte ekspresivnih jezičkih sredstava gotovo da se svodi na nulu zbog toga što ovi žanrovi imaju čisto informativni zadatak, zadatak prenošenja informacije bez isticanja autorovog emocionalnog stava i bez estetsko-emocionalnog djelovanja na čitaoca i slušaoca (ako i postoji djelovanje, onda samo u smislu agitacije i propagande). U NFS najčešće se upotrebljavaju stilski nemarkirani sinonimi, a to još više važi za AFS. U RFS šarenilo sinonima je slično šarenilu u KFS, s malom vjerovatnoćom upotrebe sinonima arhaičnog i terminološkog karaktera. Sloboda odbira, koju nema nijedan drugi autor, omogućuje piscu, pjesniku, dramaturgu da uzimaju bilo koju jedinicu iz leksičkog i gramatičkog fonda jezika. Na ovome planu veliki umjetnici traže od

sebe maksimum i postavljaju zahtjeve koji mogu izgledati i nerealnim. Sjetimo se samo da su Gustav Flaubert i Gi de Mopasan savjetovali da se u jednom te istom tekstu iste riječi ne ponove u 200 redova (otprilike sedam kucanih strana). Postići tako nešto moguće je samo maksimalnom sinonimizacijom teksta. Ali i ona ima ograničene mogućnosti: jezik nije u stanju da generira beskrajan broj sinonima. Prilikom oblikovanja umjetničkog teksta sinonimi se ulančavaju u poetski diskurs primjenom odgovarajućih postupaka, od kojih su najobičniji: razdvojena sinonimija, parna sinonimija, nagomilavanje sinonima, gradacija sinonima. Za razliku od proze, u poeziji je sinonimija omeđena obimom poetskih struktura (što je prostor manji, manje su i mogućnosti za sinonimizaciju). Stoga u pjesmama koji put ne nalazimo nijedan sinonim, ali zato nema ni ponovljenih riječi. U PFS zbog kratkoće tekstova ponavljanje nije potrebno niti je poželjno. Međutim, zahtjevi koji se postavljaju u PFS nisu tako strogi kao u KFS. Novinarski stil je takav da u mnogim slučajevima mora dovesti do ponavljanja i na malom prostoru, bez obzira na to koliko autor nastojao da izbjegne tu negativnu osobinu. U NFS nivo ponavljanja neminovno se povećava, a sinonimija kvalitativno i kvantitativno smanjuje. Naučni stil karakteriše jednoobraznost: u njemu, u iznimnim slučajevima, nema razgovorne, dijalekatske i slične leksike. Arhaizmi se pojavljuju samo u nekim vrstama tekstova (npr., iz istorije). U njemu su ekspresivni sinonimi ekstremni slučajevi, jer stilistička norma ovog FS zahtijeva primjenu neutralnih i opšteupotrebnih sinonima. Bazični principi NFS traže da se, bez unošenja bilo kakvih emocija, misao izrazi logično, tačno i lijepo. Ove zahtjeve prati i težnja za lijepim izražavanjem, što raznovrsnijem kazivanjem, a to naučnika, poput umjetnika i novinara, odvodi na ravan sinonimije, ali ne s kategoričnošću i dosljednošću kakva postoji u KFS. Ograničen leksički fond, vrlo siromašan izbor riječi, odsustvo mnogih stilističkih slojeva, slaba polisemantizacija i ne odveć široka sinonimizacija dovode, u odnosu na KFS, do izraženijeg ponavljanja jednih te istih riječi, a prije svega termina. Iz tih razloga ne može se, niti ima smisla, sugerisati naučniku ono što su navedeni francuski pisci sugerisali umjetniku. Ovdje su neminovna ponavljanja čak i kod vrhunskih stilista. Ona su, da tako kažemo, nužno zlo. Svaka pošto-poto zamjena termina neterminom, radi stvaranja raznovrsnosti, može dovesti do nepreciznosti u izražavanju. Ljubomir Petrović je na to upozoravao riječima: „Ovaj posao, zamenjivanje ponovljenih reči drugim rečima, nikad ne valja vršiti po svaku cenu. Jer jednom će se desiti da su zamene blede, da ne kazuju ono isto što su značile zamenjene reči; i čim je tako, ostavimo se rabote koja niti bi imala opravdanja niti bi bila ozbiljna. Drugi put ćemo zamenama prvobitni tekst preinačiti u tolikoj meri da ćemo stvarno dobiti novi tekst [...]“ (Petrović 1937: 98). Prema tome, raznovrsnost NFS bitno se razlikuje od raznovrsnosti KFS. Na to utiče priroda i funkcija ovog stila, njegova leksička jednoobraznost, nemogućnost primjene šire sinonimizacije, ograničena višeznačnost, slaba sinonimičnost termina itd. Treba napomenuti da se sve ovo odnosi na strogo naučni stil, dok su tekstovi koji pripadaju naučno-popularnom

stilu „meksi“, raznovrsniji (u tom smislu naučno-udžbenički stil je mnogo bliži strogo naučnom nego naučno-popularnom). Budući da su namijenjeni širokoj čitalačkoj publici, u njima se na popularan i pristupačan način izlažu i najsloženiji naučni problemi pa je zato autorima potrebna veća sloboda u izboru sinonima. Mogućnosti stvaranja raznovrsnosti još su skromnije u AFS. U njemu su ponavljanja neminovna i vrlo česta, naročito u standardiziranim i unificiranim tekstovima. Stepenn raznovrsnosti RFS u znatnoj je mjeri određen time što govornik nije u stanju da se, kao u ostalim FS, vraća na svoj iskaz, da ga popravljaja, dotjeruje, uljepšava. Ne kaže se slučajno: „Riječ je kao bačen kamen – ne vraća se.“ Ono što je izgovoreno nemoguće je ispraviti, ne može se dorađivati, već jedino naknadno objašnjavati, precizirati. Ali za raznovrsnost to nije bitno. Uz to, u govornoj komunikaciji manje se u odnosu na pisani jezik obraća pažnja na način izražavanja, pogotovo u neformalnoj komunikaciji kao što je razgovor u porodičnom krugu i sl. Zato se riječi često ponavljaju. Nepostojanje prethodnog razmišljanja i pripreme za komunikacijski čin vidno ometa sinonimizaciju, odnosno stvaranje raznovrsnosti.

Rad na izradi teksta, pogotovo onog koji se više puta popravljaja, u velikoj mjeri predstavlja rad na uklanjanju riječi koje se ponavljaju. Prva varijanta teksta gotovo je uvijek redundantna. I što se autor više na nju vraća, ona je sve manje takva. U tom procesu umjetnik ide do kraja, ostali se (naučnik, novinar, pravnik, političar...) zaustavljaju na nekoj granici. Da se ne bi pravili pogrešni zaključci (npr., da je loša osobina NFS ili AFS to što se riječi u njima često ponavljaju), treba istaći da svaki FS ima svoju FS-normu i da normu jednog stila ne treba prenositi na drugi, inače one gube smisao. Norme počivaju na realnosti koja ukazuje na to ima li opravdanja zamjenjivati jednu riječ drugom.

KNJIŽEVNOUMJETNIČKI STIL

0. U sistemu F-stilova književnoumjetnički stil se toliko izdvaja da ga neki uopšte ne smatraju funkcionalnim stilom. Širinom, maksimalnom slobodom izbora, polistilematičnošću, estetskom usmjerenošću KFS se nalazi u opoziciji prema svim F-stilovima. U funkcionalnostilskoj razgradnji on ima dominantnu ulogu i najviše reprezentuje leksički i gramatički potencijal jezika.

1. KFS pokriva jednu od najznačajnijih i najsloženijih vrsta ljudske djelatnosti – umjetničku. Ona predstavlja poseban pogled na realnost. I dok se, recimo, u naučnoj spoznaji stvarnost hladno, objektivno i nepristrasno percipira i stvara model koji bi trebalo da bude njena objektivna predstava, u književnoumjetničkoj spoznaji se vrši subjektivna transformacija pa se dobija individualizirana slika stvarnosti – umjetničko viđenje svijeta. Sve što umjetnik percipira prolazi složen put izmjena, preinaka. I koliko je god realnost bogata pojavnim oblicima, toliko je, gotovo u istoj mjeri, bogata i raznovrsna umjetnička kreacija.

2. KFS se razlikuje od drugih FS po vrsti razmišljanja na kome se gradi. Takav se način mišljenja može nazvati estetizovanom transformacijom realnosti. Dok se ostali stilovi baziraju na konstataciji realnosti, objektivnoj analizi stvarnosti, juridikaciji života i efemerizaciji svakodnevice, KFS se gradi na transformaciji zapažanja i viđenja kroz subjektivno doživljavanje i oblikovanje. Takav način mišljenja odudara od teoretskog (karakterističnog za nauku, pravo i sl.) i praktičnog (u svakodnevnoj komunikaciji).

3. Osnovno što KFS diferencira od ostalih jeste stvaranje predstava o predmetima, pojmovima i pojavama u formi poetske slike, umjetničkog lika. Radi izazivanja efekta, odnosno reakcija, pozitivnih ili negativnih, teži se slikovitom predstavljanju. U umjetničkom načinu mišljenja zapaža se izrazita tendencija ka slikovitosti. V. G. Bjelinski s tim u vezi kaže: „Filozof govori silogizmima, pjesnik – likovima i slikama, a oba govore jedno te isto. Sociolog pomoću statističkih podataka dokazuje djelujući na razum svojih čitalaca ili slušalaca, da se sta-

nje određene klase u društvu dosta poboljšalo ili dosta pogorsalo iz nekih razloga. Pjesnik živom i snažnom predstavom o stvarnosti vjerno pokazuje, djelujući na fantaziju svojih čitalaca, da se stanje određene klase u društvu stvarno dosta poboljšalo ili pogoršalo zbog tih i tih razloga. Jedan dokazuje, drugi pokazuje, međutim oba ubjeđuju, samo jedan logičkim argumentima, drugi slikama. Prvog sluša i razumije malen broj, dok drugog svi.“ (prema Gvozdev 1965: 23).

4. KFS je sistem u kome je isprepleteno više funkcija. Cilj umjetničkog čina je (1) subjektivno osmišljavanje stvarnosti, (2) njeno estetsko predstavljanje i (2) djelovanje na recipijenta. Umjetničkim tekstom se o nečemu govori (funkcija saopštenja). Osim toga, poruka se nastoji lijepo izraziti. Takva orijentacija dolazi u formi estetske funkcije, koja se veže gotovo isključivo za KFS. Odnos koji nastaje u KFS u suštini je odnos djelovanja pa je ovaj stil nezamisliv bez perlokucije. Cilj umjetničkog čina nije samo izražavanje sopstvenih pogleda na svijet nego i djelovanje na recipijenta. Autor umjetničkog djela nastoji da čitalac postane koautor pa ga u svoj svijet realnosti uvlači i usmjerava na ova ili ona preživljavanja. „Umjetničko djelo ne samo što saopštava, informiše, nego i 'provocira' određenu estetsku aktivnost čitaoca, gledaoca, slušaoca. Estetski utisak o umjetničkom djelu povezan je ne samo sa dobijanjem informacije, nego istovremeno i sa reakcijom lica koje prima, koje se tom reakcijom stvaralački odaziva na umjetničko djelo. Umjetničko djelo namijenjeno je ne samo za pasivno percipiranje nego i za aktivno saučestvovanje u činu toga stvaranja. U tome je suštinska razlika između umjetnosti, recimo, i nauke, koja se u svojim pojedinim disciplinama može ograničiti na iznošenje informacije.“ (Lihačov 1973: 394).

5. Suštinska karakteristika KFS je konotacija. Ona predstavlja, najkraće rečeno, emocionalni odnos prema označenom. Leonard Blumfeld je tumači kao dodatnu nijansu značenja i individualno odstupanje (Blumfeld 1968: 156). On izdvaja sljedeće vrste konotacija: socijalne, lokalne, arhaične, konotacije tehničkih termina, posuđenica, slenga, nepristojnih jezičkih oblika, dječijih konotacija i sl. Za J. D. Apresjana konotacija je elemenat pragmatike koji odražava kulturne predstave i tradicije i praksu korišćenja odgovarajuće stvari (Apresjan 1974: 67). L. G. Babenko konotaciju naziva svojevrsnom leksičkom modalnošću i definiše je kao periferni dio leksičkog značenja, fakultativni dio koji sadrži informaciju o ličnosti govornog lica, između ostalog o njegovom emotivnom stanju, komunikativnoj situaciji, karakteru odnosa između govornog lica i sabesjednika i predmetu govora (Babenko 1989: 21). E. S. Aznaurova tumači konotaciju kao dopunski sadržaj koji je uvijek prisutan u riječi i koji se bazira na stalnim asocijativnim vezama uslovljenim njenim predmetnim značenjem (Aznaurova 1973: 88). I. P. Rjazanina razlikuje jezičku i govornu konotaciju (Rjazanina 1990: 143). Na planu jezika ona izdvaja 1. vankontekstualnu stilističku obojenost, i to a) emocionalno-ekspresivnu i b) funkcionalnostilsku, 2. lokalizovano stilističko značenje, c) vankontekstualni „stilistički oreol“. Na planu govora postoje kon-

tekstualna funkcionalnostilistička obojenost i slikoviti ili ekspresivni oreol. M. N. Kožina razlikuje tri vrste stilističkih konotacija: 1) emocionalno-ekspresivnu (u čijoj se osnovi nalazi ocjena, odnos prema sadržaju jezičke jedinice), 2) uslovno-tradicionalno-ekspresivnu (u samom značenju riječi nije data ocjena ili odnos prema predmetu, već su oni usputni, dodatni), 3) funkcionalnu (prema sferi upotrebe i funkcionalnoj vrsti jezika) – Kožina 1983: 83-84.

6. KFS odlikuje velika i raznorodna ekspresija. Njen nosilac je ekspresema – kontekstualno sredstvo izražajnosti, tj. jedinica koja je u stanju da otkriva izražajno-konstruktivne 'prirasline' (Kostomarov 1971: 160), izražajnost koja pretpostavlja i izražavanje nekog umjetničkog (ili barem netradicionalnog) sadržaja (Grigorjev 1979: 137-138). Ekspresema sadrži u sebi „lingvističko“ i „estetsko“ u konkretnoj interakciji, ona funkcioniše kao jedinstvo opšteg i pojedinačnog, tipičnog i individualnog, materijalnog i idealnog, forme i sadržaja, ona je skup ekspresoida koji odražavaju dihotomiju jezik – govor (Grigorjev 1979: 140). Ekspresoid, je dakle, konkretna realizacija ekspreseme (u leksikologiji ekspresoid označava i riječ široke difuzne semantike). Unutrašnja paradigma ekspreseme je sintagmatična (kao paradigma kontekst) i epidigmatična (kao asocijativno polje fiksirano leksičko-gramatički i fonetski) – Grigorjev 1979: 140. Jedinica koja prenosi/izražava ekspresivnost je ekspresiv – „[...] uzualna ili okazionalna riječ ili leksičko-semantička varijanta jezika u čijoj se semantici sjedinjuje denotativna komponenta (nominativna baza) i konotativna komponenta – ekspresivnost, emocionalnost i aksiologičnost.“ (Lukjanova 1980: 5). Ekspresiv je jedinica leksičko-semantičkog sistema jezika, ekspresema stilistička jedinica, a ekspresiv leksičko-semantička jedinica. Između njih, ističe N. A. Lukjanova, suštinska je razlika u (ne)postojanju slike koja se nalazi u osnovi semantike ekspresivnih jedinica, (ne)postojanju estetskih funkcija i različitoj sferi funkcionisanja.

7. Informacija. Poruka koju prenosi KFS predstavlja, u suštini, informaciju informacije: autor književnog teksta prima i prerađuje poruku iz spoljašnjeg svijeta, a zatim je transformiše i šalje čitaocu. Umjetnik prerađuje informaciju na taj način što je ne pretvara u niz zaključaka (kao u NFS), već u diskretni sistem slika. Njegova orijentacija je dvostruka: on želi (1) da percipiranu stvarnost pretvori u sliku i (2) da tom slikom djeluje. Prenosjenje umjetničke informacije zahtijeva odgovarajući kôd u kome će dominantnu poziciju imati izražajna i slikovita sredstva (tropi i figure). Za KFS je karakteristična informacijska raznorodnost. Na ovom planu centralne su dvije vrste informacije: semantička i formalno-jezička. Prva je osnovna (jer se želi nešto saopštiti), a druga dopunska. Semantička informacija KFS odražava, na različite načine i u različitoj mjeri, semantiku same realnosti. Međutim, u KFS semantika može da bude u sjenci forme. Umjetnička traganja su traganja za sadržajem i za formom. Rad na poeziji je veoma koncentrisan na formu. U njoj formalna informacija ponekad dolazi u prvi plan, a nisu rijetki slučajevi kada je semantička informacija potpuno u sjenci formal-

no-jezičke. Formalnojezička informacija predstavlja informaciju oznake o samoj oznaci, tačnije (a) informaciju forme o formi (autoinformacija), (c) informaciju o učesnicima govornog čina (pragmatička informacija) i (d) informaciju o ukupnom informacijskom procesu (komunikacijska informacija). Ona sadrži strukturu ili strukturojezičku informaciju (informaciju o strukturi forme – o njenoj fonetsko-fonološkoj, morfološkoj, leksičko-semantičkoj, sintaksičkoj, tekstualnoj organizaciji), standardnojezičku (informaciju o uređenosti forme u duhu standardnojezičkih normi), stilističku (informaciju o stilističkom potencijalu forme), stilsku (informaciju o formi kao vrsti stila), estetsku (informaciju o formi kao produktu estetskog procesa i kao estetskoj vrijednosti). Informacija u književnom tekstu može biti ezoterička (tajna, skrivena, razumljiva samo određenom recipijentu) i egzoterička (opšte dostupna i opšte razumljiva), bogata i siromašna, složena i jednostavna i sl. Onu informaciju koja je tipična za KFS nazvaćemo specifičnom, a onu koja se veže i za druge FS opštom (univerzalnom). U okrilju unutrašnje informacije nalazi se pragmatička informacija, koja dolazi u obliku socijalne, klasne, teritorijalne, fiziološke (starosna, polna i sl.)... informacije. KFS pruža povoljne uslove za pojavu socijalne informacije, posebno u proznom i dramskom podstilu. Ona pokazuje da autor pripada nekom društvenom sloju, nekoj klasi ili socijalnoj grupi. (NFS, velik dio AFS i PFS.) Druga vrsta socijalne informacije dolazi u jeziku junaka – ona ukazuje na njihovu socijalnu pripadnost. Recimo: *Čoeče, tu ti lijepo piše da se ne smijemo zaustavljat', a mi stojimo bar deset minuta.* (Milenić 2001).

KFS često sadrži teritorijalnu informaciju, informaciju o prostornoj pripadnosti pošiljaoca poruke. Nju najčešće prenose dijalekatska sredstva. Up.: „Sve ću vam, gospodini moji, kazati po redu i zakonu. Imo sam sina. Snažno, mlado i vitko momče ko jela. Nije bio nimalo na me nalik. Bacio se bio na đeda, moga oca, što je u pošljednjoj buni u Crnim Potocima pogino. Snažno i vitko momče, ali naopako i zločesto da bog milostivi sačuva! Uzeše ga u vojsku, poslaše ga u Grac i ja danu dušom.“ (Kočić 2002).

Teritorijalna informacija dolazi u dva oblika – kao informacija o autorovoj prostornoj markiranosti i kao informacija o lociranosti junaka djela. Prvu obično nosi autorov monološki kompleks, drugu autorov dijaloški kompleks.

Informaciju o primaocu sadrže samo neke vrste književnih tekstova, prije svega epistolarni (romani i pripovijesti u pismima, pisma u stihovima, pisma poslanice). Književna epistola uvijek ima spoljnog primaoca. Prozne epistole nastaju ulančavanjem više pisama, a pjesničke najčešće dolaze u formi jednog pisma (npr., „Pismo majci“ S. A. Jesenjina) te stoga prve možemo nazvati poli-epistolama, a druge monoepistolama. Kao primjer prozne epistole možemo navesti roman „Kao što već rekoh“ Nine Živančević pisan u vidu poslanice sastavljene od 14 epistola (Živančević 2002). Tipičan primjer poetske epistole predstavljaju stihovi:

Jesi li živa, ti, staričice draga?
Živ sam i ja. I pozdrav ti saljem.
Nek' večernja ona svetlost blaga
Dom tvoj kupa nevidenim sjajem.

(Sergej A. Jesenjin: „Pismo majci“)

Psihološka informacija predstavlja informaciju o individualnim osobinama autora književnog tekst, njegovom psihološkom stanju. KFS nastaje na određenoj emocionalnoj osnovi, predstavlja rezultat nekog emocionalnog stanja i stava. U njemu može biti eksplicirana ili implicirana informacija o unutrašnjim preživljavanjima. Jaku emocionalnu informaciju isijava lirska poezija. Up.:

stvarno sam voleo tu Svetlanu jedne
jeseni
kad bih znao sa kim sada spava ne bi
mu glava
ne bi mu glava jao kad bih znao ko je
sada ljubi
ne bi mu zubi ne bi mu zubi jao kad bih
znao ko to
u meni bere kajsiye još nedozrele

(Pero Zubac: „Mostarske kiše“)

Emocionalnost KFS ima dva pojavna oblika: jedan kada se iskazuje autorov odnos prema nečemu, a drugi kada kod recipijenta nastaje emocionalni stav.

Za izražavanje pošiljaočeva odnosa prema semantičkoj informaciji postoje razrađena jezička sredstva. To su, recimo, sufixi subjektivne ocjene, deminutivi, augmentativi, pejorativi, emocionalna leksika i dr.

8. KFS kao rezultat individualizirane aktivnosti, po pravilu, ima pojedinačnog autora (pisca, pjesnika, dramaturga). Međutim, KFS može biti proizvod kolektivnog čina stvaranja. Takav slučaj predstavlja narodna ili usmena književnost i njene pojedine vrste (narodne pjesme, pripovijetke, drame, predanja, bajke, legende, bajalice, zagonetke i sl.), koje se prenose usmenim putem s koljena na koljeno, iz generacije u generaciju, pa dolazi do većih ili manjih promjena i do stvaranja različitih varijanti. Ovako, recimo, počinje „Ropstvo Janković Stojana“:

Kadno Turci Kotar porobiše,
poaraše dvore Jankovića,
zarobiše Smiljanić-Iliju,
zarobiše Janković-Stojana.
U Ilije mlada osta ljuba
mlada ljuba od petnaest dana;

u Stopana mlada osta ljuba,
mlada ljuba od nedelje dana.

9. Neki književni rodovi i žanrovi, s druge strane, gotovo su nespojivi s kolektivnim stvaranjem. Takva je lirski poezija, u kojoj preovlađuje subjektivni iskaz i u kojoj se slikaju individualna psihološka stanja, raspoloženja i preživljavanja.

10. Umjetnički tekstovi nose u sebi, implicitno ili eksplicitno, informaciju o autoru (izuzetak je narodno stvaralaštvo). Međutim, ti podaci ponekad bivaju lažni – iza konkretnih imena i prezimena stoji neko drugi. Razlozi za takav postupak su različiti: da se sakrije pravi identitet, izbjegne cenzura, stvori mistifikacija, izazove efekat (što je posebno karakteristično za početnike i mlade stvaraocce) itd. Oni dolaze kao pseudonimi (kao što je pjesničko ime *Vladimir Srebrov* za *Milana Nikolića*).

11. Prema odnosu između pošiljaoca i primaoca KFS postoje dvije mogućnosti – a) pošiljalac i primalac se podudaraju, b) pošiljalac i primalac se razlikuju. Mogućnost (a) dolazi u zatvorenom informacijskom procesu, a (b) u otvorenom. Prva varijanta nastaje u slučajevima kada se književni tekst (prije svega poezija) piše isključivo za sebe i realizuje po sistemu „jedan pošiljalac – jedan primalac“. Ovdje se radi o monoprodukciji. U školskim i studentskim danima poezija se često ne piše da bi se objavila, već iz želje da se za sebe stave na papir preživljavanja, osjećanja, razmišljanja pa se stoga takvi tekstovi rijetko objavljuju. Otvorenost informacijskog procesa (difuzni proces), odnosno spoljna komunikacija (komunikacija **A** sa **B**), u kome jedan pošiljalac komunicira sa više primalaca dolazi u najvećem broju. Ona čini osnovu umjetničkog stvaranja – **A** priprema tekst za **B**, **C**... **X**, odnosno književnik piše za veliki broj čitalaca. Druga varijanta daje različite kvantitativne saodnose: (a) jedan pošiljalac i jedan primalac, (b) jedan pošiljalac i više primalaca, (c) više pošiljalaca i jedan primalac, (d) više pošiljalaca i više primalaca. Varijanta (a) dolazi u slučajevima kada **A** stvara književni tekst isključivo za **B** (fokusni proces). Recimo, mladić se udvara djevojci i piše za nju pjesmu. Varijanta (b) najviše je zastupljena u književnom stvaranju. Budući da je u varijanti (c) kolektivno napravljeni tekst namijenjen isključivo jednoj osobi, takvo umjetničko stvaranje ima periferan karakter. Tipičan slučaj je pisanje prigodnih tekstova (pjesama) posvećenih određenom događaju: rođendanu, ženidbi/udaji, završetku neke aktivnosti (školovanja, studiranja i sl.). Varijanta (d) realizuje se u okviru kolektivnog stvaranja umjetničkog teksta (npr. folklornih žanrova) i dolazi u fokusno-difuznom procesu. Književna poslanica (pisma u stihovima i otvorena pisma) formalno je monoprodukcija, a u suštini difuzni proces.

12. U književnoumjetničkoj komunikaciji postoji realni, manje realni i nerealni primalac. Realnost predodređuje pripremljenost i sposobnost za određen

komunikacijski čin, u datom slučaju radi se o sposobnosti da se dekodira umjetnički tekst. Ako je moguće prihvatanje KFS, radi se o pozitivnom primaocu, suprotno o negativnom. Orijentacija na realnog primaoca se dosta rijetko eksplicira u formi „Bajke za djecu“, „Roman za mlade“, „Pjesma za zaljubljene“ i sl.

13. U KFS važnu ulogu igra presupozicija, odnosno apriorna informacija (prethodno znanje, iskustvo, poznata informacija i sl.). Književnoumjetnička presupozicija ima više nivoa: poznavanje jezičkog sistema znakova (prvi stepen KFS-presupozicije), poznavanje potkoda KFS – proznog, poetskog, dramskog (drugi stepen presupozicije), poznavanje žanra (treći stepen KFS-presupozicije). Svaki tekst KFS traži odgovarajući stepen apriorne informacije (jednu zahtijeva ep, drugu drama, treću bajka, četvrtu dječija priča, petu zaumna poezija i sl.). Da bi se, recimo, dekodirala apstraktna poezija, recipijent mora znati apstraktno misliti. Up.:

u balkanskom vozu
guta me svetlo sebičnosti
stojim na mestu progutan
u površinu tame
bazdi i vlada
naša nasukanost

nepodnošljivo napušten stižem
da promolim lepotu
oslepeo od strpljenja
prosjači prazne poglede
ljubim sopstveno-tuđi vid
ne smem da se kockam pogledom
kao što ne mogu oćutati
tajanstvenim uhodama
razbraćenim u sebi

(Ljubomir Đukić: „Poema ‘apsolutne samoće’“ [...]).

14. Pošto je u KFS stilistička informacija jednako važna kao i semantička, primalac se mora i na nju koncentrisati. Do te informacije se, međutim, ne dolazi lako i mehanički. U cilju izbjegavanja automatizma u percipiranju umjetničkog teksta koriste se kodne prepreke, kojima se produžava proces dekodiranja. Takav je slučaj sa sljedećim stihovima:

Jutro je u pečalbi
S one strane neba
Nije na svome pragu

(Vasko Popa: „Slepo sunce“)

15. Neke književne tekstove odlikuje dvostruki fizički kanal nastaju u jednom (npr. u pisanoj formi), a egzistiraju u drugom (recimo, usmenoj komunikaciji). Tako drame imaju pisani oblik, ali se realizuju u pozoristu, na radiju, televiziji i sl.

16. KFS se može posmatrati kao (a) kanal jednosmjerne komunikacije, u kome ne postoji povratna veza, već samo odnos pošiljalac → primalac i (b) kanal dvosmjerne komunikacije s reverzibilnom vezom (pošiljalac ↔ primalac). Prvi kanal, ili simpleksni kanal, karakterističan je za monološke sklopove, a drugi, dupleksni, za dijaloške. KFS se sastoji od kombinacije monološke i dijaloške forme, odnosno jednosmjerne i dvosmjerne komunikacije. U njemu se difuzni proces nakon dekodiranja poruke pretvara u fokusni: autor šalje informaciju, ali ne dobija primaočevu reakciju. Autor može samo virtualno da stupa u dijalog sa (zamišljenim, fiktivnim) recipijentom, može predvidjeti njegov odnos.

17. U KFS prenošenje informacije praćeno je smetnjama u komunikacionom kanalu. Jedne su kodirajuće, druge kanalske. Prve stvaraju pošiljalac, druge fizički kanal. One dolaze kao determinisani šumovi (koji su predvidljivi) i kao slučajni ili bijeli šumovi (smetnje s nultim matematičkim očekivanjem). Osnovne smetnje u pisanom tekstu stvaraju greške (štamarske, pravopisne, gramatičke, stilističke, fizičke i dr.). One su moguće u svim vrstama književnih tekstova, međutim vjerovatnoća im je prilično mala (pogotovo pravopisnih i gramatičkih). Protiv smetnji u procesu kodiranja i smetnji u procesu prenošenja informacije primalac se bori na dva načina: a) ako su nesvjesne, on nastoji da ih prevaziđe i eliminiše, b) ako su svjesne, borba se pretvara u estetsko-emocionalni odnos. U oba slučaja javlja se produženi receptivni proces. Na bazi kodirajućeg šuma nastaje otežala forma, dezautomatizacija i prevareno očekivanje. Recimo:

id dalje izvoljevaš trzalicu bumeranga
trpiš udarce po liku i delu
mutne predrasude poturaš
pripitomljavanje neobuzdane energije
balansirajući podmitljivo izdignutu zadnjičicu
obrasce platforme hrabrosti nadrealnog divljeg besa
zbog u ljubavne jade slobodnog stila
pljuštiš usmeno finalni duplikat

(Ljubomir Đukić: „Javna podrška /rasprodaja u istražnoj radnji“)

Za KFS bitan je svjesni šum. Njega autor namjerno unosi da se percipiranje izbacila iz automatizma i stvori efekat. Svjestan šum u KFS nastaje primjenom različitih postupaka. On, recimo, može biti u formi intencionalnih pogrešaka,

koje susrećemo kod pisaca i pjesnika kakvi su Momčilo Nastasijević, Miloš Crnjanski, Borivoje Stanković i dr.¹

To kuda stupaj ih laki,
stuknem, brale.

(Momčilo Nastasijević: „Osama na trgu“)

Čudno li me slobodi ovo
čudnije li veza.

(Momčilo Nastasijević: „Trag“)

Hodim,
jer hodilo tuda.

(Momčilo Nastasijević: „Put“)

Posebnu snagu svjesni šum ima u zaumnoj, avangardnoj, apstraktnoj, „otkako“ poeziji. On može dovesti do potpunog nerazumijevanja teksta.

18. KFS predstavlja jednostavnu i složenu kodnu kombinaciju. Ako pod jednostavnošću podrazumijevamo realizaciju jednog od tri koda (prirodnojezičkog, vještačkog ili neverbalnog), KFS je jednostavni kôd (prirodnojezički kôd) jer, po pravilu, ne nastaje na kombinaciji (a) prirodnog i vještačkog jezika, (b) prirodnog jezika i neverbalnog koda, (c) prirodnog jezika, vještačkog jezika i neverbalnog koda. KFS je u ovome pogledu semiotički dosta zatvoren: za njega nisu tipični crteži, sheme, tabele, spiskovi, grafički znaci, slike, karikature i dr. Samo u nekim vrstama književnih tekstova ova se sredstva primjenjuju (recimo, u dječijoj književnosti). Međutim, jednostavna kodna kombinacija (u formi prirodnojezičkog koda) na drugom planu dobija složenu strukturu.

19. Svaki književni tekst prenosi određenu količinu informacije. Ako je mjera količine informacije mjera neodređenosti poruke (entropije), njene nepredvidljivosti i originalnosti, reći ćemo da je književni tekst informativniji što je poruka neodređenija, manje predvidljiva i originalnija (Moles 1958). Ukoliko prihvatimo stav da je mjera količine informacije mjera originalnosti, informativnost književnog teksta će se svesti na tu dimenziju.

20. Kao i u drugim stilovima, u KFS je prisutan sukob redundancije i ekonomije. Prvom se proširuje književni tekst, drugom skraćuje. Prva nastaje ponavljanjem, druga sažimanjem i izostavljanjem.

¹ O „gramatičkim greškama“ A. A. Bloka v. Revzina 1973: 157-162.

21. Od tri vrste redundancije (kodne, strukturne i vremenske) dvije su zastupljene u KFS: kodna redundancija (svjesno unošenje suvišnih elemenata) i strukturna (upotreba dopunskih, alternativnih ili rezervnih znakovnih sistema putem dupliranja, tripliciranja informacije). Treća zbog načina organizacije poruke (vremena) nije karakteristična za pisane forme KFS. Od svih F-stilova najmanja ponavljanja ima KFS. Tome doprinosi činjenica da ga odlikuje širok i slobodan izbor, da se detaljno i dugo priprema.

KFS može imati negativnu i pozitivnu redundanciju. Negativna nastaje nesvjesnim, nepotrebnim i neestetskim ponavljanjem istih riječi, izraza i konstrukcija. Do pozitivne redundancije dolazi svjesnim ponavljanjem u cilju potenciranja semantičke informacije, a takođe radi jačanja pouzdanosti komunikacijskog procesa. U oba slučaja radi se o tautologiji: „Ja sam noćas zao *san usnio* [...]“ (Milan-beg i Dragutin-beg, nar. pjesma). Slična je stvar i s pleonazmima: „Pa i rani čitav *mesec dana* [...]“ (Marko Kraljević i soko, nar. pjesma), „Do jedan put u *godini dana* [...]“ (Sveci blago dijele, nar. pjesma), „Početkom *novembra meseca* stigli su u Sarajevo knez Bogdan Zimonjić sa još četiri glavara iz istočne Hercegovine.“ (Ivo Andrić, Omerpaša Latas: Andrić 2002).

U KFS je vjerovatnoća pozitivne redundancije maksimalna, dok je mogućnost negativne redundancije minimalna. U ovome stilu teško se može govoriti o praznoslovnosti.

22. Književnoumjetnička kodna redundancija predstavlja sredstvo emocionalnog djelovanja na recipijenta, stvaranja ekspresivnosti i izražajnosti. Na redundanciji (palilogiji ili ponavljanju) bazira se velik broj stilskih figura – anafora, epifora, paralelizam, polisindeton, epanastrofa i dr. To mogu biti ponavljanja glasova (asonansa, aliteracija, rima), morfema (poliptoton), leksema (anafora, epifora, simploha, anadiploza), sintaksičkih konstrukcija (paralelizam, antimetabola), iskaza ili nadrečeničkih cjelina i dr. Ona su omiljeno sredstvo poetskog načina izražavanja. U prozi postoje osobene stilske figure zasnovane na redundanciji, npr. ciklična kompozicija, lajtmotiv kao što je ovaj:

sada je ovo leto
sad sam sasvim drugi pišem neke pesme
u jednom liscu pola stupca za Peru Zupca
i ništa više
*a padale su svu noć nad Mostarom neke
modre kiše*

(Pero Zubac: „Mostarske kiše“)

23. Način izlaganja. U KFS se primjenjuje osoben način izlaganja. Za njega je tipično pripovijedanje sa elementima emocionalnosti i ekspresivnosti, ali se često rasuđuje i opisuje. Primjena pripovijedanja, opisivanja, rasuđivanja za-

visi od karaktera i cilja umjetničkog čina te okolnosti u kojima se realizuje. Izbor načina izlaganja vodi stvaranju kompozicionih, strukturnih, paradigmatičkih i sintagmatskih osobenosti.

24. Ovaj stil posjeduje osobinu koju nema nijedan drugi FS. To je polistilematičnost. Ovo je svojstvo zasnovano na inkorporaciji elemenata, segmenata, manjih ili većih strukturnih cjelina drugih FS u KFS. Oni u KFS gube primarnu namjenu i potčinjavaju se opštoj umjetničkoj i idejnoj zamisli.²

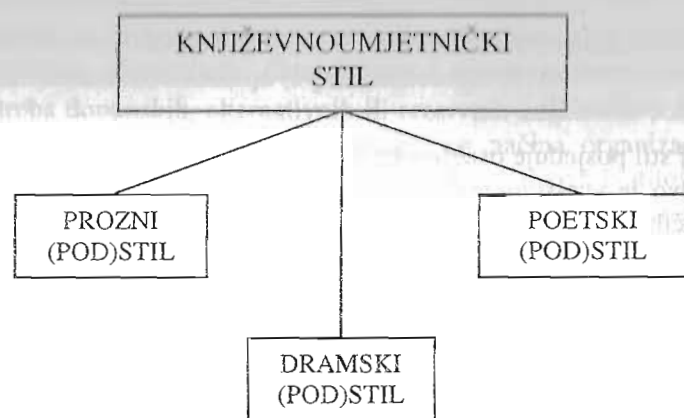
25. Osnova KFS je standardni jezik. U procesu strukturisanja iskaza dolazi do različitog stepena odstupanja od standardnojezičkih normi. Ona imaju dva osnovna oblika: svjesni i nesvjesni. Svjesno odstupanje predstavlja namjerno narušavanje jezičkih normi radi stvaranja stilske efekta. Ono se u KFS maksimalno primjenjuje i različito raspoređuje: obično u dijalogu, rjeđe u autorovom monologu (po pravilu u formi nepravog upravnog govora). Nesvjesno narušavanje normi dolazi u formi jezičkih (pravopisnih i gramatičkih), stilskih i stilističkih grešaka i nije tipično za ovaj FS. Njegova je vjerovatnoća minimalna budući da je KFS veoma izgrađen i promišljen način izlaganja.

26. Jedna od osnovnih osobina KFS je velika sloboda odbira jezičkih sredstava. KFS je otvoren za sve ono što se nalazi u jeziku pa autor književnog djela može da uzima i arhaizam, i žargonizam, i vulgarizam i sve ono što postoji u jeziku. Pri tome mora naći mjeru, kao vrhunski kriterij svakog umjetničkog čina, ne smije prekoračiti granicu koja dijeli umjetnost od neumjetnosti. U takvom izboru mogu se naći sve jedinice odbira (specifične, nespecifične, poluspecifične), a bazu čine neutralna jezička sredstva, tj. ona koja nalazimo u svim drugim stilovima. Velik dio takvih jedinica karakterističan je za više F-stilova. S druge strane, postoje jedinice svojstvene samo KFS (recimo, individualni neologizmi).

27. Književnoumjetničkim pripovijedanjem i opisivanjem informacija se, s jedne strane, linearizuje u formi prirodnog jezičkog kontinuiteta, a s druge, vertikalizuje u obliku vještačke rimovane sukcesivnosti. Tako nastaju dva osnovna podstila – prozni i poetski. Prozni stil ima posebnu vrstu – dramsku. Organizacija književnog teksta ima jasno izraženu polarizaciju na autorovo kazivanje, autorov monolog i govor junakâ. Ali bolje bi bilo govoriti o polifonizaciji književnoumjetničkog diskursa: glasovi autora i njegovih junaka ponekad se toliko ukrštaju, prepliću da se ne može govoriti o dva toka, o dvije struje i tačke gledišta, već o pravoj polifoniji.³

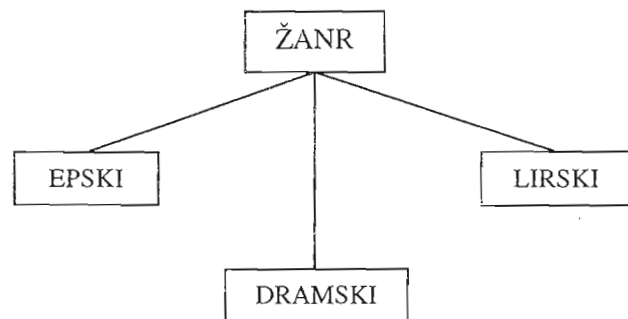
² O tome postoji niz radova, npr. Dokument 1978, Anić 1971.

³ Više o tome v. Bahtin 1967, Uspenski 1979.

Dva su osnovna načina umjetničkog izražavanja – usmeni i pismeni. Nijedan FS, pa ni KFS, ne egzistira isključivo u jednom od njih. Za najveći dio KFS je karakterističan pismeni oblik. Stil narodnog stvaralaštva zasnovan je na usmenom izlaganju.

KFS je bogat žanrovima izdiferenciranim po podstilovima: epskom (priča, novela, pripovijest, roman), lirskom (lirske pjesme), lirskoepskom (roman u stihovima, poema, balada, basna, oda), dramskom (drama, tragedija, komedija). Posebno se izdvajaju žanrovi usmenog narodnog stvaralaštva (junački ep, svadbene pjesme, horske pjesme, poskočice, vojničke pjesme, bajke, zagonetke i dr.).

U odnosu na druge, KFS se odlikuje najvećim stepenom strukturne usloženosti. Ona se posebno očrtava na fonu jednostavnih, standardiziranih i šabloniziranih tekstova AFS, PFS i NFS. Složenosti dosta doprinosi vertikalna organizacija poetskog diskursa.

28. Leksička struktura. Leksičko-semantičke i leksičko-gramatičke grupe na različit način funkcioniraju u stilovima i imaju nejednake stilističke vrijednosti. Za KFS je karakteristična široka upotreba motornih glagola, što potvrđuju sljedeći podaci: od 5.000 glagola KFS na motorne glagole otpada 1.060 ili 21,2%; u PFS na 5.000 glagola dolazi 658 motornih glagola ili 13,1%, a u NFS na 5.000

glagola upotrijebljeno je svega 466 ovih glagola ili 9,1% (Bljagoz 1968: 159). Njihova velika čestost može se objasniti dinamičnošću ovog FS i bogatim semantičko-stilističkim potencijalom ove grupe, prije svega mogućnošću široke upotrebe u prenesenom značenju. Po upotrebi prefiksálnih motornih glagola KFS se nalazi na trećem mjestu (NFS 88,9%, PFS 81,4%, KFS 66,7%) – Bljagoz 1968: 159. Postoji takođe nejednaka FS-distribucija konkretnih i apstraktnih riječi: u konkretnom značenju motorni se glagoli najčešće upotrebljavaju u KFS (79,2%), a mnogo rjeđe u PFS (31,3%) i NFS (31,4%). To se ovako objašnjava: „Treba pretpostaviti da ovakva pojava proističe iz specifičnih osobnosti umjetničke literature. Jer poznato je da je njen osnovni cilj – konkretno, očigledno prikazivanje realne stvarnosti. A to se postiže pomoću riječi koje su u stanju da maksimalno tačno, jasno izraze stvarnost koja se daje, konkretno – sliku predmeta ili radnje. Drugim riječima, visoka frekvencija upotrebe motornih glagola u konkretnom značenju objašnjava se ciljevima i zadacima koji stoje pred umjetničkom literaturom.“ (Bljagoz 1968: 163). Z. U. Bljagoz ističe da se apstraktni motorni glagoli izraženije upotrebljavaju u opisima prirode, prenošenju raspoloženja, rasuđivanja i pogleda junaka, a takođe u lirskim odstupanjima, u kojima autor izražava odnos prema stvarnosti. S druge strane, povećana upotreba apstraktnih glagola u NFS rezultat je prirode ovog koda koji karakterišu mnogobrojna i raznorodna zaključivanja i uopštavanja.

KFS odlikuje visoka frekventnost glagola govorenja: na 1.000 glagola u proznim djelima dolazi 120 glagola govorenja ili 12% (Kočetkova 1977: 15). Najveću učestalost imaju oni glagoli koji izražavaju osnovne funkcije govorenja – saopštavanje, postavljanje pitanja, dobijanje odgovora. U KFS upotrebljavaju se dvije vrste glagola govorenja: „iskonski“, koji čine 55,8% upotrebe, i oni koji postaju takvim u samome kontekstu pa ih T. V. Kočetkova naziva funkcionalno-tekstualnim (Kočetkova 1977: 9). Približno četvrtina ovih posljednjih glagola ima različite stilске vrijednosti i odlikuje se relativno malom frekvencijom (Kočetkova 1977: 14). Glagola govorenja ima pet puta manje u NFS nego u KFS i oni su u NFS po pravilu stilski neutralni (Kočetkova 1977: 16). Glagoli govorenja imaju poseban zadatak: da čitaoca uvedu u upravni govor, što je, po jednom mišljenju, i osnovna njihova funkcija (Tepljakova 1979: 132). U tu svrhu, smatra L. S. Tepljakova, više od ostalih se upotrebljavaju glagoli govorenja: od 600 glagola kojima započinje autorski govor F. M. Dostojevski 380 su glagoli govorenja, a 280 glagola pripada drugim leksičko-semantičkim grupama („negovornim“). Jedan dio glagola govorenja ima ekspresivnu vrijednost, a drugi nema (odnos je 230 : 280).

29. Leksičko-stilska slojevitost maksimalno dolazi do izražaja u KFS. Ovaj stil odlikuje širina, slojevitost i koloritnost leksičkog sistema. Od svih markiranih riječi u KFS na prvome mjestu se nalazi razgovorna leksika, što i nije neobično s obzirom na činjenicu da jednu desetinu leksičkog blaga čini takva leksika (Denisov 1974: 85). Nju uglavnom sadrže dijaloški sklopovi, odnosno upravni i neupravni govor. Broj kolokvijalizama varira od djela do djela. Oni su po-

sebnio frekventni u prozi. Recimo, u pripovijeci „Na vodi“ Svetozara Ćorovića koristi se raznorodna kolokvijalna leksika: *bućnuti u vodu*, *kidisati sa cvrčanjem* (22), *motljati* (22), *zazjavati po drvljad'ma* (22), *razdriliti prsa* (23), *uhavšiti čovjeka* (23), *zaturiti kapu na zatiljak* (26), *prevrnuti očima* (26) – Antologija 1980: 22. Ovakve lekseme stupaju u sinonimske odnose s riječima drugih stilskih slojeva. Tako, naporedo s neutralnim glagolima *kazati* i *reći* na nekoliko mjesta se upotrebljava stilski jači – kolokvijalizmi: *breknu* Todor (22), *dreknju* Todor (23), *ciknu* (25), *osiječe* žestoko (24), *okosi se* Todor (24), *uplete se* Mitar (25), *dočeka* Todor (25), *ču se* iznad vode (21), *viknu* onaj stariji (22), opet *će* ovaj stariji (22), *uzviknu* stariji (22), *vrisnu* (24), *promuca* (24), *upade* Mitar (24), *šapnu* (24), *prošapta* (25), *zamuca* (26), *zapita* (24). Slično je i s jezikom i stilom Petra Kočića. U „Mračajskom proti“ on daje glagole *okolišiti* (Antologija 1980: 27), *podnimiti se* (28), *odbočiti se* (29), *navrnuti* (29), *zvjernjati* (30), *keseriti se* (30), *panjkati* (30), *turiti* (30), *srkati* (31), *klisnuti* (31). Kolokvijalne glagole takođe nalazimo kod Hamze Huma (*keziti se* – 42, *fućukati* – 44; Antologija 1980), Isaka Samokovlije (*pazarivati* – 65, *izići*: može li *izići* fitalj iz meke? – 65, Antologija 1980), Iva Andrića (*šenlučiti* – 73, *alaknuti* – 75, *naturiti se* za njim – 80, *poteći* – 80; Antologija 1980), Borivoja Jevtića (*smucati se* – 111, *mućvati u rebra* – 113; Antologija 1980), Zvonimira Šubića (*čerati* – Antologija 1980: 117), Hasana Kikića (*uzaptiti* – 126, *dohaberati* – 126, *halaknuti* – 12, Antologija 1980), Novaka Simića (*peksiniti* – Antologija 1980: 132), Ahmeda Muradbegovića (*tuliti* – Antologija 1980: 152), Jakše Kučana (*ukebati* – Antologija 1980: 155), Branka Ćopića (*udariti prečcem* – Antologija 1980: 168, *pomesti*: *pomete* nas – Antologija 1980: 163), Zija Dizdarevića (*nagraisati* – Antologija 1980: 172, *ponijeti*: voće slabo *ponese* – Antologija 1980: 172, *lokati* raketi – Antologija 1980: 173, *durati* – Antologija 1980: 173), Meše Selimovića (*šmrkati* – Antologija 1980: 183) i dr.

30. U poeziji se nešto manje upotrebljavaju kolokvijalizmi, međutim, njihovim korišćenjem i ovdje se može postići jak stilistički efekat. Koliko im je velika umjetnička snaga i svježina pokazuju primjeri Vuka Krnjevića (Avgustovsko se sunce *keseri* na glavi; „Vjetrena vatra“), Miodraga Žalice (*Proskičala* su gola tijela grudima i nogama; „Huni“), Maka Dizdara (Gle kako deru i *žderu* njine vilne sile; „Radimlja“), Vladimira Čerkeza (Za oblačnim pogledom Zjape prazni topovi; „Čovjekova pjesma“), Alekse Šantića (I *seire* bratski teferić u gradu; „Iz Bir-Hadži-Bobine dolafe“) itd. Međutim, poetska sloboda može se zloupotrijebiti i poetski diskurs nepotrebno opteretiti vulgarizmima. Primjere ovdje, iz razumljivih razloga, ne možemo navoditi, ali se oni mogu naći u sve većem broju. (Neke smo, recimo, zapazili u Lica 1971: 27.)

Dijalekatska leksika vrlo je prepoznatljivo obilježje mnogih proznih djela. Koliki je udio glagolske dijalekatske leksike u KFS može se vidjeti iz Anićevog spiska kajkavskih riječi koje je upotrijebio Ante Kovačić (Anić 1971: 102-126). Dragocjene podatke o tome daje istraživanje Ismeta Smailovića „Jezik Hasana

Kikića“ (Smailović 1979). U njemu se konstatuje veliko leksičko bogatstvo Kikićeva opusa i široka upotreba sočnih i neobičnih narodnih riječi. Mnoge od njih, ističe autor, nisu zabilježili ni najbolji rječnici ili im nisu dali cjelovito i tačno tumačenje.

U tekstovima koji obrađuju istorijske teme u većem se broju pojavljuje zastarjela leksika – arhaizmi i istorizmi. Možda su najkarakterističniji primjer „Seobe“ Miloša Crnjanskog u kojima nalazimo čitav spektar arhaizama, nastao kao rezultat stilizacije jezika vremena u kome se odvijaju događaji: „I gorkost duše tvoje *proide*. Za *dolgi* tvoj život tek tvoji potomci *obresti* *budut* vo noći blagozračnu Denicu.“ (Crnjanski 1962, I: 128). – Njima je bilo objavljeno, još pre tri godine, da će landmilicijske, *serbskije polki* biti *kasirovani*. (Crnjanski 1962, II: 229). – Imjeli smo *nadeždu* za ovu godinu. (Crnjanski 1962, II: 437). – Pona-
vljao je: „No, kapetan, ne *grustjite* po prošlom!“ (Crnjanski 1962, II: 459). – „Čto ja vam *skazat* hoću?“ (Crnjanski 1962, II: 468). – Ali, ako Trifun razdrjati sja budet, na mene, u Kijev, ašče gospod Bog koe čudo ne satvori [...]“ (Crnjanski 1962, II: 2).

U poeziji zastarjelu leksiku u izraženijem broju nalazimo kod Maka Dizdara, npr. *zgiboh*, *molju*, *skažite* i sl.

Za KFS nije tipična terminološka leksika – ona se uglavnom koristi u slučajevima kada se opisuju događaji vezani za naučnu, stručnu i tehničku djelatnost. To potvrđuje analiza M. N. Kožine: „[...] u ulomcima od 50 hiljada slučajno uzetih riječi iz djela M. A. Gorkog, A. N. Tolstoja, M. A. Šolohova, L. M. Leonova, K. G. Paustovskog, M. M. Privšina, A. P. Čehova, F. M. Dostojevskog, L. N. Tolstoja, I. S. Turgenjeva pronađeno je svega 49 termina, i to opšte poznatih, a ne s uskim značenjem [...] Čak i u takozvanim proizvodnim romanima (romanima u kojima se opisuju proizvodni procesi; B. T.) broj termina u odnosu na naučni jezik nije velik, a njihov je sastav takođe drugačiji, on je ‘odabran’. Na primjer, u ‘Saputnicima’ V. F. Panove broj termina iznosi oko 50, pri čemu su većina od njih opšte poznate riječi, u suštini u izvjesnoj mjeri determinologizirane [...] U ‘Istraživačima’ D. A. Granjina termina ima više za 1,5–2 puta [...] U poeziji V. V. Majakovskog ili, na primjer, R. I. Roždestvenskog, koji, po svoj prilici, češće od drugih pjesnika pribjegavaju korišćenju terminologije, uglavnom je ista slika: u jednom tomu ‘Izabranih djela’ V. V. Majakovskog na 330 strana ima 53 termina; u knjizi R. I. Roždestvenskog ‘Radijus kretanja’, čiji sam naziv pretpostavlja upotrebu terminologije, posljednju čini 31 riječ.“ (Kožina 1970: 145).

U KFS termini su iznuđeni sadržajem i tematikom te svako umjetničko djelo ima svoju terminologiju (profesionalnu, stručnu leksiku). Tako u tekstovima s ratnom tematikom dominiraju riječi koje se odnose na ratovanje, vojnu tehniku i vojnički život. Terminu mogu dobiti ekspresivnu funkciju ako se ne daju u pravom, već u figurativnom značenju, odnosno ako se izvlače iz svoje funkcionalne sfere (gdje vrše isključivo nominativnu funkciju) i uvode u sferu pomjerenih

značenja (kada gube nominativnu funkciju i postaju sredstvo dodatnog stilističkog nijansiranja, najčešće radi ismijavanja, ironiziranja, stvaranja komičnog efekta). Tako u sudaru osnovnog i kontekstualnog značenja nastaje ekspresija.

Profesionalizmi predstavljaju riječi tipične za određenu struku, profesiju, specijalnost i dolaze u tekstovima sa stručnom tematikom.

Sljedeći leksički sloj – žargonski aktivno se upotrebljava u različitim stilovima, prije svega u RFS i KFS. U književnoumjetničkim tekstovima on dobija izrazitu konotativnu vrijednost.

Posebnu vrstu leksičkog sloja čine nove riječi ili neologizmi. Za KFS su tipični okazionalni neologizmi, koji imaju funkciju pojačavanja slikovitosti i izražajnosti i predstavljaju omiljeno sredstvo stvaranja osebujnog i originalnog stilskog izraza. Npr.:

kud oni šestarim,
sa rujnih lica štijem lobanje kob

(Momčilo Nastasijević: „Osama na trgu“)

Stilski slojevi nisu u KFS izolovani jedni od drugih, već se, naprotiv, kombinuju, ukrštaju, dopunjuju. Ta raznovrsnost se, između ostalog, vidi iz spiska riječi upotrijebljenih u djelima Anta Kovačića, koji sadrži dosta leksema različite stilske vrijednosti tipa: *basrljati, cendrati, cmiljeti, čaprknuti, dočimiti, (do)hromotati, dopitati, druboljuti, dunderiti se, gviriti, hahuljati, hlunuti, hrumiti, iskamusati, ispentati, (iš)čepunjati, izuditi, izdenuti, kutriti, miljugiti, načenjupiti se, nafickati se, nasmunduriti se, očarapiti, omuhavati se, opernatiti se, opuhniti, osnuti, patriti, prežulj(iv)ati, prilizavati, pristraniti se, pročepunjati, prolabortavati, propentati, prosapiti, prošuntati, pruditi, ruljiti, skomukati, sloniti, sopotati, sraziti se, sterati, stipati se, škruniti, škvakati, šobonjati, štrbencati, trnapiti se, uzježiti se, zagundrati, zagrosti, zapentasati, (za)zvrjljati, zbaždati, zgundati, zlosrdnuti se, zurljati, žvrgoljiti* (Anić 1971). U jeziku Jakova Ignjatovića postoji visok procenat germanizama (*kamarati, luftirati se, šljahlovati*), pozajmljenica iz mađarskog jezika (*dolupisati*), turcizama (*davoriti*), provincijalizama (*sigrati se*), arhaizama (*vozbuditi*) i dr. (Jerković 1973: 283-287). Jezik Vladike Danila sadrži dosta rijetke i neobične riječi tipa *žmakati, zaminati se, jazviti se, progniti, siti* (Mladenović 1973: 187-189). U Kolarovim novelama zapazila se mješavina tuđica (*aromati, kuburiti, šalabazati, komandirati, komendirati*), eufemizama (*kvrćnuti, umočiti se, drvariti* – 37), kovanica (*usoliditi se* – 38) i dr. – Čupčić 1980: 25-32). I leksiku Dositeja Obradovića odlikuje raznorodna leksika: crkvenoslovenizmi (Herta 1970: 286), rusizmi (229), serbokroatizmi (246), turcizmi (252), romanizmi (255), germanizmi (257), grecizmi (259) i dr.

Ta raznovrsnost kombinacija leksičkih slojeva odnosi se i na poeziju.

31. Morfološka struktura. KFS ima izražen glagolski karakter: nas korpus pokazuje da su glagolski oblici najčešći u KFS, a najrjeđi u AFS. I u književnim tekstovima prva je imenica, a drugi glagol. KFS se odlikuje visokom frekvencijom 3. lica jednine i množine, a takođe 1. lica jednine. KFS u odnosu na druge P-stilove sadrži najveći broj ličnih glagolskih oblika (najmanje ima AFS). To se objašnjava izraženom glagoličnošću KFS, dinamičnošću i preovlađujućom individualnom notom (Kožina 1972: 251-266). Lični oblici najčešće se susreću u dramaturgiji (21,9%) – Jevstafjeva 1970: 84. U odnosu na NFS ovaj stil ima dva puta više oblika za 3. lice, a u odnosu na AFS 3,5 (Kožina 1972: 260). Prvo lice jednine i množine susreće se u tekstovima savremene poezije u 2,8% slučajeva, dok u prilogima dnevne štampe svega 0,8%, odnosno 2,5 puta je češće (Kostić 1966: 139). U poeziji se drugo lice javlja u 1% slučajeva, dok trećeg lica ima najviše – 10%.

U KFS dolazi do široke interverzije lica. Njen najčešći oblik je zamjena prvog lica jednine drugim licem jednine. Takvim postupkom postiže se dvostruki cilj: izbjegava se prekomjerna upotreba 1. lica a izraz je upečatljiviji. Glagoli u takvom značenju obično označavaju radnju s dužim trajanjem, ne ukazuju, dakle, na pojedine procese. Npr.: „Pa, brate, vođen blizu ima kuća. Eto do kuće Mandalove nema ni čejrek hoda, pa da donesemo [...] Za po sahati i da odeš i da se vratiš.“ (Svetozar Ćorović: „Na vodi“: Antologija 1980: 28). – „Čovjeku ti dođe nekad nekakva slutnja. Slutiš a ne znaš ni što slutiš [...] pa se odjednom zbude... a ti se sjetiš samo da si nekamo čudno slutio, jah!“ (Hasan Kikić: „Kako su mušketalci Šahbaza“, Antologija 1980: 125). Ponekad se zamjenom prvog lica trećim i uvođenjem imenice vrši depersonalizacija: „Ima proto svega u svojoj kući; nemoj misliti da nema [...]“ (Petar Kočić: „Mračajski proto“, Antologija 1980: 30).

U KFS preovladava upotreba 3. lica jednine i množine. „Pripovjedač se tako distancira prostorno, vremenski i doživljajno od predmeta književne umjetnine želeći da postigne univerzalnost, vanvremensko i vremensko uzete zajedno. Stoga i česta pojava bezličnih oblika.“ (Delić 1970/71: 32).

Što se tiče autorskog „mi“, ono je više odlika NFS i PFS (recimo, na 45.000 riječi književnih tekstova dolazi samo 5 primjera takve interverzije – Kožina 1972: 260). Šta za autore književnih tekstova znači zamjena 3. lica prvim licem, Osip E. Mandeljštam je izrazio na ovaj način: „Kakvo je samo zadovoljstvo za pripovjedača preći sa trećeg lica na prvo! To je isto kao kad se, nakon što se popije iz male i neprikladne čaše, čovjek prene i mahne rukom, a zatim pravo iz česme popije hladnu svježu vodu.“ (cit. prema Vinokur 1979: 50). Od tri književna roda (lirike, epike i drame) možda najveće konotativne vrijednosti polja personalnosti dolaze do izražaja u lirskoj poeziji. U epskoj poeziji pjesnik je po strani, on direktno ne izražava emocije pa se takav vid stvaralaštva naziva objektivnom poezijom. U dramskoj poeziji pjesnik je još više udaljen od svog objekta, on je

tu autorski maksimalno obezbeđen. Sve to utiče kako na broj upotreba pojedinih lica (posebno 1. i 2. lica) tako i na karakter interverzija. Lirska se poezija odlikuje frekventnošću 1. lica jednine i koncentracijom na vezi „ja ↔ ti“, dok epska ima smanjen broj 1. i osjetno povećanu upotrebu 3. lica. Komunikacijski kanal „ja ↔ ti“ čini jezgro, osnovicu lirskih ljubavnih pjesama, u kojima se iskazuje jedno od najjačih ljudskih osjećanja pa dolazi do česte upotrebe prvog lica. Mnogi su pjesnici dali prepoznatljiv pečat takvom načinu izražavanja. Snaga jedne od najljepših ljubavnih pjesama dobrim dijelom dolazi iz polja personalnosti. To je „Snove snivam“ Laze Kostića. Njegovo snažno lirsko kazivanje odiše svježinom, emocijom i majstorskim postupkom. Početak je „ubitačan“ – oblici 1. lica jednine dolaze u talasima:

*Snove snivam, snujem snove,
snove snujem biserove,
u snu živim, u snu dišem,
al' ne mogu ih da napišem.
Snove snivam, snove snujem,
U slike bih da ih kujem,
al' su sancu poletarci,
ne mogu ih da prikujem
srcu svome laganome.*

Ekspresija pjesme napisane „u jednome dahu“ nastaje na bazi ponavljanja prvog lica, aliteracije („Snove snivam, snujem snove“) i paronimske atrakcije (*snivati* – *snovati*). Zatim se uvodi drugo lice:

*Al' nasloni na te snove
tvoje grudi biserove,
dve ledene biser-kapi:
ti bi studen smrzla snove,
sve te slike sledila bi.*

32. Kategorija vida ima svoje osobenosti u KFS. Glagoli svršenog vida više su vezani za ovaj stil, nego, recimo, za naučni. Široko korišćenje oblika svršenog vida posebno karakteriše umjetničku prozu „događajnog“ tipa sa oštrom sižejnom linijom. Stihovni govor daje prednost glagolima nesvršenog vida, što se može objasniti većom apstraktnošću i manjom „događajnošću“ sadržinske strukture poetskih djela. Da su glagoli svršenog vida frekventniji u KFS, potvrđuje naša analiza Genkelovih podataka o frekvenciji riječi u romanu D. N. Mamina-Sibirjaka „Privalovski milioni“ (Genkel 1974) u kome smo našli 45,2% glagola nesvršenog vida, 54,5% glagola svršenog vida i 0,3% dvovidskih glagola. Istraživanje M. N. Kožina daje sličnu sliku: odnos svršenog i nesvršenog vida u KFS je 44,3% : 55,6% (+ dvovidski glagoli 0,1), u AFS više preovladava nesvršeni vid (23,8% : 73% + 3,2%), a u NFS on maksimalno dolazi do izražaja (20,8% : 77,8% + 1,4%) – Kožina 1972: 240-251. Povećan procenat glagola svršenog vi-

da u pričama M. N. Kožina ne dovodi u vezu sa žanrom, već sa uticajem drugih faktora, na primjer skaza (Kožina 1970). Ona konstatuje: „Na prvi pogled u umjetničkom jeziku, kao veoma konkretiziranom, mogao bi se očekivati još veći broj oblika svršenog vida, međutim, to bi bilo u suprotnosti sa prirodom ruskog govora i ruskog jezika. Stvar je u tome da, očigledno, u svim vrstama ruskog govora, kao u svakidašnjem, procenat oblika svršenog vida ne može suviše prevladavati. Tako, naše analize snimaka dijalekatskog govora, dramaturških djela i dijaloga u umjetničkim djelima pokazuju da je saodnos vidova ovakav: u prvom slučaju svršeni vid daje 34%, a nesvršeni 54%; u drugom (u umjetničkom djelu) svršeni vid daje 46%, nesvršeni 54%. Osim toga, porast broja (čak neznan) oblika svršenog vida u umjetničkoj prozi ometa to što velik prostor u njoj zauzima pripovijedanje koje uslovljava korišćenje pripovjedačkog prezenta i pripovjedačkog perfekta, što se u ruskom izražava glagolima nesvršenog vida.“ (Kožina 1970: 244-245). Stilsku raslojenost polja aspektualnosti L. A. Serebrjakova tumači ovako: „Stilovi savremenog ruskog jezika, koliko se može suditi po rezultatima pojedinačnih eksperimenata, jasno su izdiferencirani po kvantitativnoj zastupljenosti glagola nesvršenog i svršenog vida. Visok udio glagola nesvršenog vida oštro izdvaja gramatičku strukturu svih žanrova naučnog stila. Na suprotnom polu po broju tih gramatičkih značenja nalazi se stil umjetničke proze, koji češće operira oblicima svršenog vida. Preovladavaju značenja 'nesvršenosti' u novinarskoj publicistici i u poeziji, ali kad je u pitanju posljednja, potrebni su, radi provjere, dopunski podaci.“ (Serebrjakova 1970b: 225).

Od glagola svršenog vida u svim stilovima najčešće se realizuje značenje finalnosti. Inicijalnost i jednokratnost karakterišu strukturu umjetničkog govora, pri čemu glagola sa ovim značenjima ima u prozi gotovo dva puta više, nego u poeziji (Serebrjakova 1974a: 6). Četiri vrste glagola nesvršenog vida na različit se način pojavljuju u KFS: **a)** glagoli koji označavaju radnju što se dešava pred očima čitaoca (pretežno karakteristični za KFS), **b)** glagoli čija se radnja ne podudara s periodom neposrednog promatranja (u KFS daju 25% svih glagola nesvršenog vida, u PFS 76%, a u NFS 57%), **c)** glagoli koji služe za opis osobina materije (gotovo se ne susreću u KFS i PFS, ali su tipični za NFS), **d)** glagoli koji se koriste za opis prirode i osobina (najčešće dolaze u KFS) – Serebrjakova 1970b.

33. Vrijeme se može predstaviti na dva načina: 1) da se objektivizira i pokaže onakvim kakvim doista jeste, 2) da se subjektivizira i izrazi u transformisanoj formi. Umjetnost je uvijek birala drugi put. Stoga se vrijeme u umjetnosti i vrijeme u stvarnosti ne podudaraju, tačnije u umjetnosti vrijeme nije i ne mora biti onakvim kakvo je u stvarnosti (da je drugačije, ne bi postojala umjetnost, jer se ona zasniva na individualnom poimanju i osmišljavanju). Svaki događaj ima svoju vremensku dimenziju (početak, trajanje, kraj), koja u realnosti nikada ne može biti narušena jer je jedna od osnovnih postavki vremenske logike linear-
nost (Karavajev 1983: 90-94). U umjetničkom načinu izražavanja, međutim, ona

se transformiše pa ono što je kraj može doći na početak, može, recimo, sadašnjost da prethodi prošlosti. Svi vremenski planovi (prošlost, budućnost, sadašnjost) u KFS su izukršteni. Pisac može da predstavi prošlost kao savremenost, i obrnuto. On može da ogromni period od nekoliko stoljeća sažme u najuže okvire (sjetimo se Tolstojevog romana „Rat i mir“, „Djela Artamonovih“ Maksima Gorkog i dr.). Mihajlo Lalić, recimo, u „Hajci“ opisuje događaje koji su se odigrali u nekih 12 sati, radnja romana „Zločin i kazna“ F. M. Dostojevskog traje devet dana, „Idiota“ trinaest, a „Ruđina“ I. S. Turgenjeva tri mjeseca. Pripovjedač ponekad primjenjuje retrospekciju: junaci iz sadašnjosti odlaze u prošlost, maštaju o budućnosti. Vrijeme se može ubrzavati i usporavati, davati u cjelini ili prekidati. Ono se može slikati u tijesnoj vezi sa istorijskim vremenom ili odvojeno od njega, zatvoreno u sebe, u različitim spojevima (Lihačov 1973). Vremenska dimenzija se prikazuje s različitim stepenom preciznosti, čak kao kalendarsko vrijeme. Antologijski primjer je Puškinova pjesma „K Čaadaevu“ u kojoj umjetničko vrijeme prati prirodni ciklus od 24 sata (Petrov 1974: 57). Faktičko vrijeme uvijek je šire od vremena predstavljenog u djelu. Prikazano vrijeme se „skraćuje“ u odnosu na faktičko vrijeme na račun prekida. Stoga sižejno i fabularno vrijeme nisu podudarni (Kuzmina 1974). Subjektivni doživljaj vremena bitna je karakteristika umjetničkih djela. S tim u vezi L. A. Gerasimenko izdvaja dva tipa romana: u jednome se primjenjuje hronološki princip velikog epskog romana (romani L. N. Tolstoja, I. A. Gončarova i dr.), u drugome je „čisto“, faktičko vrijeme ograničenog trajanja („Zločin i kazna“ F. M. Dostojevskog) – Gerasimenko 1980: 52-53. N. K. Gej zapaža različitu usmjerenost pisaca: dok je, recimo, F. M. Dostojevski sav koncentrisan na sadašnje vrijeme, dotle kod I. A. Bunjina vrijeme dobija metaforički, ontološki smisao (Gej 1975: 216).

Vremenski planovi se ukrštaju i zbog binarne strukture umjetničkog teksta – monološkog i dijaloškog govora, odnosno zbog toga što autor govori u jednoj vremenskoj dimenziji, a junak/junaci u drugoj. Umjetničko djelo pretpostavlja dvije vremenske ravni – realnu i umjetničku. Ako književnu komunikaciju promatramo sa aspekta kodiranja i dekodiranja, onda se zapaža još jedna dimenzija: u jednome vremenu se radnja dešava, u drugome se umjetnički oblikuje, a u trećem percipira. U prvoj ravni nalazi se junak, u drugoj autor, a u trećoj čitalac. Sve to uslođnjava vremenske saodnose u KFS.

34. KFS odlikuje velika transpozitivnost. To posebno dolazi do izražaja u opisivanju prošlih radnji. U KFS glagolski oblici se upotrebljavaju u pravom i prenesenom značenju. Jezik je razvio mogućnost da jedno vrijeme može dolaziti u značenju drugog, jer bi se negativno odrazilo na stilističku ravan ako bi se vremenski planovi vezali isključivo za jedan oblik. Ovdje kao da važi princip solidarnosti: u stilistički oskudnom morfološkom potencijalu glagolski oblici se međusobno ispomažu. Transpozicijom glagolskih oblika postiže se i pojačava ljepota izražavanja.

Bitna razlika između KFS i ostalih F-stilova sastoji se u tome što se vreme na (vremenski oblici, vremenska značenja) u KFS višje prepliću, ukrštaju, zamjenjuju. NFS, PFS i pogotovo AFS u tom su smislu mnogo statičniji, „nepokretniji“. U književnim tekstovima odvija se svojevrsna igra vremena: čas se daje jedan oblik, čas drugi, na jednome mjestu je pravo, a na drugom preneseno značenje, negdje dolazi do nagomilavanja, negdje do potpunog izostavljanja gramatičkih likova. Polje temporalnosti KFS je vrlo složeno i šaroliko. I to je ono što mu daje ljepotu i što ga izdvaja u sistemu F-stilova. Upoređujući KFS i NFS M. N. Kožina izvlači ovakav zaključak: „U cjelini može se govoriti o specifičnoj težnji funkcionalnih značenja vremenskih oblika glagola u kontekstu naučnog govora ka stvaranju nijanse kvalifikativnosti, ‘obilježajnosti’, a u umjetničkom – ka djelotvornosti, dinamičnosti, zapravo glagoličnosti. To i daje naučnom govoru (zajedno sa drugim sredstvima) karakter apstraktnosti, a umjetničkom konkretnosti.“ (Kožina 1972: 230-231). Bitnom nam se čini i konstatacija: „U vezi sa upotrebom vremenskih oblika glagola po stilovima zapaža se veoma primjetna razlika, koja daje za pravo da se smatra kako funkcionisanje tih jezičkih elemenata predstavlja izvanredno parametalno obilježje stila.“ (Kožina 1972: 155). L. A. Serebrjakova zapaža suštinsku razliku između polja temporalnosti proze i poezije u tome što (a) jezik umjetničke proze kao osnovni vremenski fon ima prošlo vrijeme (čestost oblika sadašnjeg vremena u odnosu na čestost oblika prošlog vremena je 1:34) i što (b) u poeziji postoji miješanje različitih vremenskih planova, što je pojam vremenske dominante lišen konkretnosti i što je raspon između sadašnjeg i prošlog vremena znatno smanjen (1:1,7) – Serebrjakova 1974b: 11. Prošlo vrijeme od glagola svršenog vida, ističe ovaj autor, najčešće se susreće u umjetničkoj prozi, a najrjeđe u NFS i PFS. Oblici prošlog vremena od glagola svršenog vida široko se koriste samo u umjetničkoj prozi (43,6%), a u drugim tipovima tekstova njihov je broj znatno manji, posebno u NFS (15,6%). Najveću koncentraciju oblika budućeg vremena od glagola svršenog vida L. A. Serebrjakova nalazi u poeziji. Konstatujući da je za rusku prozu XIX i XX vijeka karakteristična visoka frekvencija prošlog vremena od glagola oba vida V. V. Jevstafjeva ističe: „Poeziju XX v. odlikuju vremenski oblici sadašnjeg, prošlog i budućeg vremena, a poeziju XIX v. oblici sadašnjeg i prošlog vremena te imperativa.“ (Jevstafjeva 1970: 87). Kao specifičnost u polju temporalnosti A. M. Lomov navodi upotrebu vremena u statičkom i dinamičnom smislu (Lomov 1977: 86-87). Statičkom načinu odražavanja stvarnosti obično se pribjegava u dijalogu kada je sabesjednicima važno locirati radnju u vremenu. „Oni u tom slučaju mogu da upotrebljavaju bilo koji vremenski oblik, čiji je izbor diktiran jedino time kada se – u odnosu na trenutak govora – desio događaj što se spominje.“ (Lomov 1977: 86). Dinamički način odražavanja stvarnosti obično se koristi u monološkom pripovijedanju sa detaljiziranom, manje-više, strukturom, kada se zadatak govornog lica sastoji u tome da se pokaže kako su se i kojim redom razvijale međusobno povezane radnje koje cjelovito čine neki događaj (Lomov 1977: 87).

A. M. Lomov iznosi mišljenje da je apsolutna upotreba vremena po svome karakteru neutralna, drugim riječima, ne nosi nikakav stilski efekt. N. P. Šumaro-va tvrdi da se u opisima prirode buduće vrijeme praktično ne susreće, a da se značenja sadašnjeg vremena razlikuju u dijalozima i u opisima prirode u tome što kao polazna tačka u dijalogu služi trenutak govora, a u opisima prirode vremenski plan djela (Šumarova 1980: 75-76). N. V. Surova zaključuje da se vremenski oblici glagola u uskom značenju susreću relativno rijetko u tekstovima kakve su Čehovljeve pripovijetke i da je mnogo raširenija upotreba vremenskih glagolskih oblika u nepravom značenju (Surova 1951: 124). L. V. Suhanova pokazuje kako smjena vremenskih planova i korišćenje različitih vremenskih oblika stvaraju promjene u ritmu pripovijedanja (Suhanova 1970). Radovi Firsova 1976, 1979, 1981, u kojima je detaljno obrađen sistem vremena španskog jezika, potvrđuju da polje temporalnosti ispoljava na stilističkom planu univerzalne osobine, osobine karakteristične za sve jezike ili velik broj jezika.⁴

35. Zadržavanjem četirju preteritalnih oblika (perfekta, aorista, imperfekta i pluskvamperfekta), koje je većina drugih slovenskih jezika izgubila, naš je jezik na stilističkom planu dosta dobio. Kao što znamo, jedan od fundamentalnih pojmova u stilistici je izbor (tamo gdje ima izbora ima i stilistike, gdje ga nema nema ni stilistike). Bogatstvo izbora je važan stilistički kriterij pa nestanak bilo kojeg oblika predstavlja osiromašenje stilističkog potencijala. Stoga, vjerovatno, stilističari sa žaljenjem prate nestajanje iz aktivne upotrebe aorista, imperfekta i pluskvamperfekta. Ali ovo je i širi lingvistički problem. On je, tačnije, jedan od najinteresantnijih, najsloženijih i najspornijih makroproblema u kontrastivnoj lingvistici. Na pitanje šta je usavršavanje – da li (1) pojednostavljivanje, unifikacija i ekonomija ili pak (2) bogatstvo izbora, redundancija stilističari će kazati da je usavršavanje ono što vodi jasnom, preciznom i lijepom stilu. Osnovno je da ista misao može izraziti na različite načine.

36. U jeziku poezije i dnevne štampe prezent se javlja mnogo češće nego ostali glagolski oblici – 14,5%, slijedi radni pridjev 2,95%, infinitiv 1,05%, aorist 1,05%, imperativ 1,05%, trpni pridjev 0,55%, futur 0,35%, prilog sadašnji 0,25%, imperfekt 0,15%, prilog prošli 0,035%. „Ovaj zajednički red javljanja osnovnih glagolskih kategorija u jeziku dnevne štampe i savremene poezije potpuno je identičan s redom javljanja koji smo dobili samo na osnovi tekstova savremene poezije. Prezent po čestosti svoje upotrebe, u oba jezička materijala, daleko je frekventniji no svi ostali oblici. Prezent sačinjava 65,4% svih glagolskih oblika, i to u dnevnoj štampi 63,5%, a u savremenoj poeziji 67,3%, tako da on, svojim oblicima i svojim funkcijama, dominira u glagolskom sistemu našeg

⁴ O drugim aspektima funkcionisanja polja temporalnosti u KFS v. Slaščeva 1967, Šmeljov 1960, Nelisov 1977, Potaškina 1977, Ardentov 1975, Petrov 1974, Kuzmina 1974, 1972.

jezika.“ (Kostić 1966: 138). Taj zaključak potvrđuje i ciklus pjesama Vaska Po-pe „Igre“: u njemu je upotrijebljen 191 glagolski oblik, od čega 175 oblika prezenta, 11 perfekta, 1 prilog sadašnji, 2 trpna pridjeva i 2 infinitiva (Jović 1975: 38). Naša analiza pripovijetke „Kroz Maglu“ Petra Kočića takođe potvrđuje dominaciju prezenta: prezent 50,3, aorist 17,9, perfekt 13,0, infinitiv 7,1, prilog sadašnji 3,25, imperativ 2,3, trpni pridjev 1,95, futur I 1,95, imperfekt 1,3, kondicional 0,65, pluskvamperfekt 0,3. Međutim, u pripovijeci „Mustafa Madžar“ Iva Andrića sadašnje vrijeme je manje zastupljeno: prezent 33, aorist 28,2, perfekt 25,1, trpni pridjev 4,1, prilog sadašnji 3,8, imperfekt 1,4, infinitiv 1,1, imperativ 0,9, kondicional 0,9, pluskvamperfekt 0,6, prilog prošli 0,5, futur II 0,4. Obradom podataka Mića Delića o upotrebi glagolskih oblika u „Putu Alije Đerzeleza“ Iva Andrića (Delić 1970/71) dobili smo ovakve saodnose: prezent 44,9, aorist 24,7, pridjev trpni 7,5, prilog sadašnji 6,75, perfekt 6,2, kondicional 3,6, imperativ 2,1, futur I 1,3, pridjev radni 1,3, pluskvamperfekt 0,65, prilog prošli 0,65, imperfekt 0,3. Neke vrste sadašnjeg vremena snažno se vežu za KFS. Takav je pripovjedački prezent koji se u strogo naučnim, publicističkim i administrativnim tekstovima gotovo uopšte ne koristi.

37. Transpozicija u polju preteritalnosti je najšira jer za izražavanje prošle radnje postoje četiri primarna oblika: perfekt, aorist, imperfekt i pluskvamperfekt. U KFS je najfrekventnije prošlo vrijeme (po našim proračunima 68% od svih vremenskih oblika, u korpusu Kožina 1972 procenat je još veći – 85%, a kod Golovina/Urambaševa 1967 na 361-450 oblika prošlog vremena dolazi 10-31 sadašnjeg i 6-18 budućeg vremena). Razlog za dominaciju prošlog vremena leži u prirodi samog umjetničkog koda: KFS je primjetno okrenut prema prošlosti jer se u njemu uglavnom kazuje o nečemu što se desilo ili se moglo desiti ili, kako kaže M. N. Kožina, predmet umjetničkog prikazivanja su pretežno događaji koji kao da su se desili (Kožina 1972: 157). „Prevladavanje u njemu oblika prošloga vremena kao konkretnijih može takođe biti objašnjeno težnjom ka maksimalnoj konkretnosti onog što se slika (pošto se ovdje i uopštavanje daje u slikovitoj formi) i uslovljeno je specifičnošću poetskog mišljenja. Ovo se potvrđuje time što opšti karakter govora i vremenski oblici glagola koji se analiziraju ovdje dolaze u svojim najkonkretnijim značenjima (to se tiče oblika i sadašnjeg, i prošlog, i budućeg vremena).“ – Kožina 1972: 157.

38. U KFS se veoma često koristi pripovjedački prezent. Naša analiza „Čovjekove sudbine“ M. A. Šolohova dala je, naizgled, začuđujući podatak: od 774 oblika sadašnjeg vremena (što čini 23% svih glagolskih oblika) čak se 343 ili 72,4% odnosi na pripovjedački prezent. To znači da je 2/3 oblika sadašnjeg vremena podvrgnuto transpoziciji. Ovu pojavu nije teško objasniti. U većem dijelu pripovijedanja glavni junak opisuje svoj život, a pisac se pojavljuje samo na početku i na kraju djela. Radi se o monologu jednog čovjeka, čovjeka iz naroda, monologa datog u formi skaza. S druge strane, u našem korpusu lirske poezije nismo našli nijedan primjer pripovjedačkog prezenta. Zato njime obiluju narod-

ne pjesme i pripovjetke. „Kod nekih novijih i najnovijih pisaca je, svakako, nešto ređi, pod utjecajem svakodnevnog poslovnog jezika, u kome se sve više za označavanje prošlih radnji upotrebljava skoro isključivo perfekat. Ipak će se ređo naći koji pisac beletrist kod koga se uopšte neće sresti ovaj oblik. I obrnuto, u intelektualnom se stilu, sem u istorijskim delima, ne nailazi, ili se izuzetno ređo naiđe na njega. On dalje, nije podjednako čest od nesvršenih i svršenih glagola, nego je uočljivo ređi od ovih poslednjih, naročito u novije vreme. A Vuk ga je, rekosmo, u svojim spisima, naročito istorijskim, vrlo mnogo upotrebljavao; znatno je ređi kod naših klasičnih pisaca posle Vuka, a još ređi kod najnovijih u jezičkim oblastima na istoku, gde je aorist još u širokoj upotrebi [...]“ (Stevanović 1975, II, 585). Pripovjedački perfektivni prezent ima četiri značenja – a) značenje prošle uobičajene radnje, b) značenje radnje koja se ponavljala i smjenjivala, c) aoristno značenje, d) značenje tzv. scenskog perfektivnog prezenta (upotreba prezenta u autorskim primjedbama, didaskalijama dramskih djela) – Vojvodić 1989: 86, 94). Evo nekoliko primjera pripovjedačkog prezenta od imperfektivnih glagola: „E vidiš ti sreće! Ja *hoću* kući, a društvo ne *da*. Šta si, vele, navalio, sjedi još malo.“ (Selimović 1970: 75). – „Već dva dana Mahmut ne *dolazi*. Ni Mula Ibrahim.“ (Selimović 1970: 89). – „Bio sam u kafani, zagušljivo, sve jedan na drugome *sjedi*, zbog kiše.“ (Selimović 1970: 178). Pripovjedački prezent od perfektivnih glagola je prilično frekventan u ovome djelu. Npr.: „*Priđem*, kad – ti. I nisi pao od pića, prijatelju. Neko te je dobro premlatio.“ (Selimović 1970: 74). „Te malo popij, malo popričaj, taman da *naiđem* na tebe.“ (Selimović 1970: 75). – „Već dva dana Mahmut ne *dolazi*. Ni Mula Ibrahim.“ (Selimović 1970: 89).

39. Perfekt se može zamijeniti aoristom (*skočio sam* → *skočih*), imperfektom (*držao sam* → *držah*) i pluskvamperfektom (*pjevao sam* → *pjevah*). On se upotrebljava u značenju budućeg vremena (pretpostavke, uvjerenosti), npr.: „*Propao si* ti i konj, kažem ti. – Ako se lopovi ne stegnu, *propali smo*.“ (Stevanović 1975: II: 626-627).

40. Aorist može da bude upotrijebljen u značenju perfekta, prezenta i futura. On se rijetko koristi za oznaku prave sadašnjosti, npr.: „O *čuli* me (tj. *čuješ li* me), moj brate Stefane!“ (Maretić 1963: 621). Katkad se aorist daje za oznaku budućih događaja, osobito onih koji se smatraju sigurnim i koji će se gotovo svaki čas desiti (ali se još nisu dogodili): „Gospode, izbavi nas, *izgibosmo!* [...] ja ću uzeti jednoga konja, pa *odoh* po svijetu; [...] diži, pobratime, *ujedoše* me psi (tj. još me nijesu ujeli, ali će me za čas ujesti).“ – Maretić 1963: 621).⁵ Ovaj oblik ima vrlo izraženu stilematičnost. U KFS aorist je važan elemenat umjetničkog kazivanja, u RFS je rjeđi, u AFS se ne upotrebljava, dok ga u strogo publicističkim i naučnim tekstovima gotovo ne nalazimo. Aorist uglavnom označava vre-

⁵ O indikativnoj, relativnoj i modalnoj upotrebi aorista u romanu „Na Drini ćuprija“ v. Petrović 1971, a o upotrebi aorista u romanima Mirka Božića v. Bogdan 1977.

menski ograničenu prošlu radnju koju je govorno lice zapazilo ili doživjelo. Opšteupotrebn karakter, avopšten perfektu, nije karakteristika aorista. „U jeziku književnosti sada označenih oblasti, u centrima gde se razvija hrvatska književnost i hrvatski kulturni život, naročito u Zagrebu, gde je taj život najbujniji, aorist je upadljivo ređi i u jeziku beletristike. A to je, uostalom, i sasvim razumljivo i lako se objašnjava poznatim činjenicama. Aorista u jeziku hrvatske književnosti, one književnosti što se razvijala do tridesetih godina XIX stoleća uglavnom na čakavskom i kajkavskom dijalektu, poslednja dva veka već nije bilo, jer u tim dijalektima, baš u tome vremenu, nestaje aorista iz upotrebe [...] Žilovost u pripovedanju koju pisci istočnih kulturnih centara, recimo, ostvaruju čestom upotrebom aorista u prikazivanju događaja i situacija iz određene prošlosti, književnici zagrebačkog kruga za postizanje istog stilskog efekta češće upotrebljavaju perfektivni prezent, što naravno ne znači da u istoj funkciji današnji hrvatski pisci ne upotrebljavaju i oblike aorista, kao što i srpski pisci, pored aorista, upotrebljavaju i perfektivni prezent.“ (Stevanović 1967: 76-78). I pored rijetke upotrebe aorista u jeziku današnje književnosti, Mihailo Stevanović smatra da se osjećanje za značenje ovog oblika u potpunosti sačuvalo u književnom jeziku, što se opet može relativizirati Maretićevim predviđanjem da će se iz našeg jezika izgubiti aorist. Nejednaka stilska vrijednost aorista zavisi i od toga je li obrazovan od imperfektivnih ili perfektivnih glagola: aorist prvoga tipa mnogo je rjeđi, a drugog ekspresivniji. Aorist imperfektivnih glagola je, po Stevanovićevom mišljenju, u savremenom književnom jeziku toliko rijedak da postaje sve neobičniji, ukoliko se i nailazi na njega. On konstatuje da u narodnim umotvorinama, posebno u pjesmama, gdje je upotreba aorista i metrički uslovljena, ovog oblika ima znatno više (Stevanović 1967: 79). Ekspresivnost aorista perfektivnih glagola je izrazitija od aorista imperfektivnih: „Ali ne treba tražiti baš u tome neuporedivo češću upotrebu prvog nego drugog, već u njegovoj semantičko-sintaksičkoj vrednosti. A u tome istom faktoru je i životnost aorista perfektivnih glagola neuporedivo snažnija i uopšte dovoljno snažna da se o pitanju njegova nestajanja iz srpskohrvatskog jezika, ukoliko su predviđanja ove vrste dopuštena, uopšte ne može govoriti, dok je imperfektivni aorist iz jezika najnovijeg vremena skoro iščezao tako da se u nekim gramatičkim priručnicima on i ne spominje [...]“ – Stevanović 1967: 79. Aorist se u KFS koristi u funkciji dinamiziranja teksta, životnosti kazivanja i izrazite ekspresivnosti: „Kao gramatička kategorija stilistički relevantna u srpskohrvatskom jeziku, aorist u piščevu jeziku dobiva i dodatnu kontekstualnu vrijednost. Tako će se Samokovlija njime obilato služiti u opisima dinamičnih radnji i uopšte u pripovijedanju onih događaja ‘čija je živa dinamika još za govornika neposredno prisutna’.“ (Stefanović 1984: 79). Dodaje se da je aorist najprikladniji preteritalni i uopšte glagolski oblik za izražavanje doživljene radnje. Evo primjera iz Selimovićeve „Tvrdave“: „Dušu mu njegovu pedersku, baš me kurvinski *namagarči*.“ (Selimović 1970: 73). – „*Postade* mi jasno odjednom, sjetim se šta me snašlo. Kao onaj pametni čovjek, kad mu *skidoše* gaće,

obališe na zemlju i uzese sibe, njemu odmah *pade* na um da će ga tuci!“ (Selimović 1970: 94). – „Ali kad mi Mahmut *reče* da me defterdar očekuje prekosutra [...] ja se još jednom *uvjerih* da o životu ne znam ništa.“ (Selimović 1970: 105). – „Ona *pusti* u kuću svoga ljubavnika i njegovog oca, Ibrahima Pakru, *uvede* ih u sobu gdje je mirno spavao stari Muharemag, otac i sin ga složno *izbodoše* noževima [...]“ (Selimović 1970: 132). – „[...] onu dvojicu *odvedoše* ko ovce, što li ne *pobjegoše*, bogo moj [...] a Avdagu odjednom *pogodi* i nesreća i sreća, *izgubi* brata a *dobi* toliki imetak [...]“ (Selimović 1970: 139). „[...] – Kud se ne *srijatelj* s kakvim muftijom, a ne sa mnom!“ (Selimović 1970: 188). – „*Dođe* mi jedan trgovac, njega sam smirio preksinoć, veli [...]“ (Selimović 1970: 233). – „Tako nas šljivar *udesi*, i još *priznade* da se onaj trgovac sam ponudio da nas navede na njega.“ (Selimović 1970: 235). – „Ja, snaho, *rekoh*, čini mi se, da je on uzeo meni a ne ja njemu.“ (Selimović 1970: 235). – „Kad je Šehagin sin navršio osamnaest godina, *zamoli* oca da ga pusti u vojsku, u rat [...]“ (Selimović 1970: 237). – „Vlast *po hvata* i *ostale* bjegunce, i *zatvori* u tvrđavu [...] Mladić *priznade* sve i *primi* krivicu na sebe [...] On tada *kaza* svoje pravo ime i *zamoli* da obavijeste njegova oca [...]“ (Selimović 1970: 238). – „On ti *ustade*, pa polako, ama korak neće da pruži [...] udari ga po desnom, *udari* po lijevom obrazu, onako izamaške, grmalj samo kleče, Osman *priđe* drugom, *išaketa* i njega [...] Onda jednome *naredi* da otvori vrata, a obojica da se gube [...] i bogami, *uvukoše* vratove, *poslušaoše* ga, kao djeca hodžu, i *klisnuše* u mrak. A on se *vрати* u društvo [...] Tada Muharem Pjevo, oduševljen, *poruči* pjesmu, i *htjede* da plati, Osman samo *izdrelji* oči [...] pa veli Pjevi [...]“ (Selimović 1970: 256-257). – „Muselin ne *izdrža* dugo, *diže* se, lijepo se, doduše, *oprosti*, i *klisnu* prvi. Kadija *ostade* duže, pa *ode* i on, zelen.“ (Selimović 1970: 272).

41. Imperfekt, kao i aorist, ima značajan stilistički potencijal i mjesto u pripovijedanju. U odnosu na prethodni oblik upotreba mu je još više sužena. „To iščezavanje, odnosno i eventualno i potpuno gubljenje njegovo, moguće je upravo zato što on u svojoj osnovnoj službi označava naporednost odnosno istovremenost radnje u prošlosti, ima manje-više istu semantičko-sintaksičku vrednost s relativnim, odn., precizno rečeno – pripovjedačkim prezentom.“ (Stevanović 1967: 110). Bitna karakteristika imperfekta jeste funkcionalnostilska „jednostranost“: on se, uglavnom, veže za KFS i RFS. „U praktičnom i jednostavnom obaveštavanju nema potrebe za značenjskim finesama koje ima ili ih je nekoć imao imperfekt. Stoga imperfekt nije izražajno sredstvo razgovornog, poslovno-administrativnog, u užem smislu publicističkog i znanstvenog stila. U poslovnom i administrativnom komuniciranju imperfekt je sasvim neumjestan. U razgovornom stilu može se pojaviti samo kao nehotična ili osobna crta kojega pojedinca i tada je jako stilski obilježen. U znanstvenom stilu može doći u citatima i kao osebujna stilska crta pojedinog pisca. U poluznanstvenom stilu imperfekt je moguć jer taj stil može imati i elemente književnoumjetničkog stila. U publicističkim tekstovima imperfekt može naći mjesto samo u graničnim vrstama, gdje ima narativnosti i poetičnosti (crtica, anegdota, feljton, koserija, reportaža, intervju),

humoreska, (auto)biografska bilješka i sl.“ (Težak 1977-78: 52-53). Zbog svoje rijetkosti, sintaksičke, slogovne i glasovne strukture imperfekt je, nastavlja Stjepko Težak, izvanredno izražajno sredstvo u različitim pripovjedačkim i poetskim vrstama pa je stoga čest u lirskoj i epskoj poeziji te u pripovjedačkoj prozi (bajci, basni, pripovijetki, noveli, romanu i dr.). Imperfekt se u KFS upotrebljava radi (1) izbjegavanja monotonije, (2) ritmičnosti i metričke, (3) zvučnosti, (4) sažetosti, pregnantnosti, (5) kompozicije (sročnosti, reda riječi) i dr. (Težak 1977-52: 53). U mnogim slučajevima zamjena imperfekta perfektom može dovesti do slabljenja izražajnosti zbog narušavanja ritmičnosti, zvučnosti i slikovitosti. „Svojim ritmom i jednočlanošću imperfekt djeluje odlučnije i jezgrovitije od perfekta.“ (Težak 1977-78: 45).

Imperfekt je imao različitu upotrebu u pojedinim vremenskim periodima (Stevanović 1967: 101-120, 1953/54: 39). Klasični pisci, ističe Mihailo Stevanović, dosta su često upotrebljavali ovaj oblik, i to ne samo Petar Petrović Njegoš, Ljubiša Mitrov Stjepan, Simo Matavulj, Marko Miljanov i drugi koji su rođeni ili su dugo živjeli u krajevima gdje je osjećanje za upotrebu imperfekta još i danas vrlo živo, već i pisci u čijim se sredinama u njihovo vrijeme imperfekt nije mnogo koristio, ili ga uopšte nije bilo. U jeziku Matije Nenadovića i Vuka Karadžića imperfekt je vrlo rijedak. Ovaj oblik, nastavlja Stevanović, bio je u širokoj upotrebi svih srpskih i hrvatskih pisaca XIX vijeka. Ukoliko se zalazi u XX stoljeće, utoliko se na imperfekt sve manje nailazi (jer narodne umotvorevine prestaju biti isključivim jezičkim uzorima novijih pisaca).⁶ Kod današnjih pisaca, završava Stevanović, ovaj oblik skoro i ne nalazimo, a vrlo je rijedak i kod onih u čijem se zavičajnom govoru lijepo čuva osjećanje za njegovu semantiku.

Upotreba imperfekta u pojedinim književnim tekstovima ima različite vrijednosti. Recimo, u književnom opusu Hasana Kikića on se ograničava na autorov govor, dok ga nema u dijalozima (Smailović 1979: 90). U jeziku Petra P. Njegoša ima malu frekvenciju – zabilježena su svega 33 primjera (Ostojić 1976: 165). Rijedak je u jeziku Stjepana Matijevića (Pavešić 1968: 438), Jakova Ignjatovića (svega desetak primjera; Jerković 1973: 164), a veoma čest kod Dositeja Obradovića (Kuna 1970: 147). U djelima Isaka Samokovlije nema ga mnogo i ograničen je na nesvršene glagole (Stefanović 1984: 82), vrlo često s nijansom arhaičnosti, svečanosti i uzvišenosti (Stefanović 1983: 86). „Za imperfektom Samokovlija poseže onda kad želi da evocira određenu snažnu i ekspresivnu sliku iz prošlosti ‘u svoj nekadašnjoj aktualnosti’. Zamjena perfektom glagola *biti*, što je na čisto sintaksičkom planu moguće, dovela bi do gubljenja ekspresivnosti i upečatljivosti slike.“ (Stefanović 1984: 85). Isak Samokovlija imperfekt upotrebljava u različitim opisima i, zbog mogućnosti snažne evokacije, prilikom slika-

⁶ To pokazuju i konkretna istraživanja, npr. analiza upotrebe imperfekta u jeziku Borislava Radovića (Radovanović 1974).

nja različitih duševnih stanja i raspoloženja (radosti, mržnje ili ljutnje). Takva upotreba, ističe Stefanović, pričanju daje živost, a kod čitaoca izaziva utisak da događaj slika očevidac. Dijelovi teksta u kojima se upotrebljava redovno su i najekspresivniji. „Otuda bi svaka supstitucija imperfekta prezentom nesvršenih glagola, a pogotovo punim perfektom, vodila krajnjem siromašenju teksta, jednoličnosti i usporavanju, pa i gubljenju dinamike.“ (Stefanović 1984: 86).

42. Pluskvamperfekt je treće preteritalno vrijeme koje stilski obogaćuje KFS. I u njegovoj upotrebi zapaža se nešto slično aoristu i imperfektu: danas se sve rjeđe susreće. Međutim, ipak je češći od imperfekta. Njegova stilematičnost ne dolazi isključivo od toga što nije frekventan i što ima samo njemu svojstvena gramatičko-stilistička značenja nego i zbog toga što postoje dva oblika – složeni i dvostruko složeni (*bijah znao* – *bio sam znao*), pri čemu je češći onaj s perfektom od glagola *biti*. Osim mogućnosti zamjenjivanja u okviru svoga gramatičkog polja, pluskvamperfekt može ulaziti u sinonimske sklopove s perfektom i krnjim perfektom (pri čemu je krnji perfekt u toj funkciji neuporedivo češći). I adjektivizirani radni pridjev može se ponekad upotrijebiti u značenju pluskvamperfekta: „A lice, *preplanulo* od vjetrova, probilo je jedva vidljivo bljedilo“ (kao da je kazano: „A lice, koje je *bilo preplanulo* od vjetrova, probilo je jedva vidljivo bljedilo“) – Stevanović 1967: 131. Istraživanje pluskvamperfekta u „Romanu o Londonu“ M. Crnjanskog pokazuje da ovaj oblik ima relativno nisku frekvenciju u značenju glagolske radnje simultane i posteriorne prema korelativnoj glagolskoj radnji ili situaciji (Radovanović 1975). Nasuprot tome, on dobija relativno visoku frekvenciju u značenju anteriorne glagolske radnje, čime se potvrđuje Stevanovićevo mišljenje da pluskvamperfekt označava radnju koja se izvršila (vrlo rijetko što se vršila) u prošlosti prije čega drugog što je označeno nekim takođe preteritalnim vremenom (Stevanović 1967: 121). Analiza Branislava Ostojića, Jovana Jerkovića, Herte Kune i drugih govore o slaboj upotrebnoj vrijednosti pluskvamperfekta u jeziku pisaca novijeg i ranijeg perioda (Ostojić 1976: 173; Jerković 1973, 169; Kuna 1970: 155). Pomoću pluskvamperfekta mogu se vršiti različita nijansiranja umjetničkog teksta kao što je arhaizacija (što se zapaža u prvom periodu stvaralaštva Iva Andrića – Stanojčić 1967: 202). On postepeno nestaje iz upotrebe, na što utiče i krnji perfekt koji ima neuporedivo veću frekvenciju, posebno u pripovijedanju, ekspresivnom kazivanju (Stevanović 1975, II: 670).

43. Krnji perfekt, poznat i po drugim nazivima (kraći perfekt, skraćeni perfekt, perfekt bez pomoćnog glagola i sl.), ima izražen stilski potencijal. To je preteritalna forma koja se upotrebljava bez pomoćnog glagola *biti* i, uz bugarski i donekle slovenački, predstavlja specifičnost našeg jezika. Njegove stilističke mogućnosti su vrlo velike. Irena Grickat kao jedan od tri osnovna semantička elementa ovog oblika, uz relativnost i rezultativnost, ističe ekspresivnost (Grickat 1953: 167, 203). Stilematičnost krnjeg perfekta proističe iz sljedećeg: „To je, sažeto rečeno, iznošenje radnje više u njenom statičnom nego dinamičnom aspektu, a zatim značenje skretanja ili zaustavljanja pažnje na vršenju ili izvrše-

nju radnje, sa izvesnim isticanjem njenog značenja, ali ne i preteritalnosti.“ (Grickat 1953: 77). Njegovu semantiku Irena Grickat fokusira u dvije tačke: 1) prošla se radnja prikazuje u njenom rezultatu, statično, kao slika postignuta ranijom radnjom, 2) u konstrukciji sa tim oblikom prisutan je momenat nepovezanosti sa ranijim kazivanjem, prisutna je novina, zaustavljenost pričanja i psihološki akcenat. Tačnije, krnji perfekt u književnom jeziku ima dvije stilističke vrijednosti: a) izražavanje statičnosti, odslikavanje gotovih prizora i b) naglašenost u iskazivanju glagolske radnje (Grickat 1953: 197-198). Najviše ga upotrebljavaju književnici rodom iz ekavskih i ijekavskih oblasti s novijim govornim tipovima, pri tome više ijekavci, nego ekavci (Grickat 1953: 201). Krnji perfekt se bira kada se izražava bilo ekspresivna bilo rezultativna semantika, uglavnom bez obzira na indikativ i relativ (Grickat 1953: 179). U zavisnim rečenicama on se ne upotrebljava osim u pripovijedanju i radi stvaranja ekspresije (Stevanović 1967: 68). Analizirajući krnji perfekt u „Korenima“ Dobrice Ćosića, Milutin Pajić konstatuje njegovu vrlo široku upotrebu (116 primjera na 292 strane) i zapaža miješanje ovog oblika i perfekta (Pajić 1976). Pri tome krnji perfekt se koristi za opis prirode, prirodnih pojava i tada ima rezultativno značenje. Navešćemo nekoliko primjera: Hadži Husein, zvani Pišmiš, *zapao* u dugove i sklonio se u vojsku. (Selimović 1970, 10). – „Što *rekao* onaj pametni čovjek kad su ga vodili na vješala.“ (Selimović 1970: 23). – „Eto mu rodni grad, eto mu zavičaj! Povozan *gledao* sokake, veliš? *Gledao* smrad, *gledao* svoju i našu nevolju.“ (Selimović 1970: 40). – „A možda je i greška. *Čekali* drugog, pa *udarili* tebe, *pogriješili*.“ (Selimović 1970: 76). – „Učinio je ono što je lakše, *otvorio* čekmedže, *izbrojio* novac, pa *dodao* više nego što je bio odredio.“ (Selimović 1970: 145). – „Eto, sinoć, ja *legao*, a ono *pritislo*, vidim, promijenice se vrijeme [...]“ (Selimović 1970: 179). – „Kako *lagao*, čovječe božji!“ (Selimović 1970: 182). – „Oko ponoći *došli* neka kvi grmalji, pa hoće da pokvare veselje [...]“ (Selimović 1970: 256).

44. U KFS, kao i u drugim F-stilovima, oblici budućeg vremena se najmanje koriste (u našem korpusu 6,3% u odnosu na 34% sadašnjeg i 31% prošlog vremena). U ovom stilu do izražaja dolazi pripovjedački futur, npr. „Mačvani se podignu i udare na Lješnicu, no prije nego što *će udariti* poizopijaju se; Afisapaš povuče sa sobom mnoštvo ličina kojima *će* poglavice *vezati*; Oni se popnu na jednu veliku planinu otkuda *će vidjeti*.“ (Stevanović 1975: II, 672). Futur II može imati različite transpozicije. „U zavisnosti od značenja i oblika rečenica u kojima se upotrebljava i vidskog značenja glagolske osnove, futur II veoma široko zahvata liniju vremenskog toka: njegove radnje mogu stvarno pripadati svima trima vremenskim sferama.“ (Milošević 1970: 163). I dalje: „Pošto se futur II kreće u sferi vremenskog relativa, gdje se oblici više dodiruju i miješaju u upotrebi, neka njegova značenja mogu da pokrivaju i drugi oblici: prezent – perfektivni i imperfektivni, prezent s proširenom osnovom (*mognem*, *mognede* – B. T.), prezent s prefiksom *uz-* i perfekt.“

45. Što se tiče kombinacija vremenskih formi, postoji dosta varijanti. Recimo, pripovjedački prezent može da se prepliće s perfektom, aoristom, imperfektom, pluskvamperfektom, a takode se može naizmjenično upotrebljavati pripovjedački prezent od glagola nesvršenog i svršenog vida. Up.: „A s Mejdana su vojnici odlazili u rat. I njih *prate* majke, očevi, sestre, djevojke. *Plaću* ili *čute* ubijeno.“ (Selimović 1970: 418), (b) aoristom: „Mene nešto *presječe*, hoću da *upitam*, da *kažem* šta bilo, da se *začudim*, a ne mogu, samo *krkljam*.“ (Selimović 1970: 383).

46. Imperativ nema veliku frekvenciju u KFS. U našem korpusu, koji reprezentuje sve FS, on čini svega 5% glagolskih oblika (u KFS 3,3%). Najviše ga ima u RFS (13%). U poeziji XIX vijeka registrovano je 3,65% (Jevstafjeva 1970: 86). Frekvencija imperativa različita je po licima – recimo, Kočićevo pripovijetka „Kroz maglu“ ima 2,3% imperativa, a Andrićev „Put Alije Đerzeleza“ 2,1%. U „Mustafi Madžaru“ nešto je manji broj – 0,9%. Oblici množine mnogo su češći od oblika jednine. Drugo lice se više koristi od prvog i trećeg, koje je najrjeđe. Nejednaka upotreba imperativa u umjetničkim djelima dovodi se u vezu s prirodom tekstova: recimo u „Devetom čudu na istoku“ Anđelka Vuletića imperativ se dosta često koristi (jer roman ima dijaloški karakter), a u „Travničkoj hronici“ Ive Andrića rijetko (Tanasić 1984: 25).

Na transpozitivnom planu zapovjedni način ulazi u sferu preteritalnosti i služi za izražavanje radnje koja je trajala u prošlosti, koja se po navici vršila ili koja je imala uobičajeno trajanje (rjeđe označava svršenu radnju). Pošto se upotrebljava u pripovijedanju, naziva se pripovjedačkim (narativnim) imperativom. Evo primjera iz pripovijetke Zija Dizdarevića „Brkina priča o kugi“: „[...] narod nejmade kad ni ono najpreče da ujamgi od pobješnjele poplave, nego *rintaj* i *radi* oko kajmekanove kuće dok him voda do pasa ne dođe.“ (Antologija 1980: 172). – „[...] dovuče ti taj kajmekam zaptije, a oni *udri* po narodu.“ (Antologija 1980: 172). – „Što god nije otišlo u soldačiju, sve je to k'o od nevolje i ne znajući šta bi, udarilo po rakiji, pa *pij*, *opijaj* se, sve dok neko ne potegnu kamu.“ (Antologija 1980: 172). Kao što se vidi, trajanje radnje može se potencirati upotrebom više imperativnih oblika.

Pripovjedačkim imperativom postiže se živost kazivanja. Njime se slikovitije opisuju događaji. Bitna osobina pripovjedačkog imperativa je doživljenost radnje. S tim u vezi Mitar Pešikan piše: „Usmeni narodni pripovedač priča prošle događaje po čuvenju starajući se o konkretnoj verodostojnosti: on se skoro nikad neće toliko uneti u pričanje da predstavi nedoživljene radnje kao doživljene. Pisac naprotiv, po pravilu slika događaje kao da ih je lično doživio, kao neposredni svedok ne samo radnji nego i misli i osećanja. Ovo je za pisca odstupanje od konkretne verodostojnosti u interesu umetničke verodostojnosti. A tekst koji pisac pripisuje svojim ličnostima može biti dat u jednom ili drugom stilu. Ličnosti ipak govore pretežno u stilu usmenog pripovedača, što je prirodno i rea-

listički, jer se i u stvarnosti tako govori.“ (Pešikan 1956: 160).⁷ Pripovjedačkim imperativom se ističe dužina trajanja radnje, ali ne i neograničenog karaktera pa bi se stoga mogao locirati u sferu imperfektivnosti. Međutim, između njega i imperfekta postoje razlike: „Nasuprot imperfektu, kojim se kazuje trajna radnja shvaćena statički, ovim oblikom se kazuje dinamično shvaćena trajna radnja, trajna radnja kao jedna etapa u nekom organizovanom pripovedanju.“ (Pešikan 1956: 153). Up.: „Ja hoću kući, a društvo ne da. Šta si, vele, navalio, sjedi još malo. Te malo *popij*, malo *popričaj*, taman da naidem na tebe.“ (Selimović 1970: 75). – „E, beli, što bijaše jedan, omalen a brz, pa nagô da bježi, a ja se naturim za njim. Pa, kako me je bog dao brza, *poteci*, te *poteci*, te *poteci* [...]“ (Antologija 1980: 80).

47. Upotreba kondicionala (potencijala, pogodbenog načina) u KFS nije velika, što ilustruju podaci iz pripovijetke „Mustafa Madžar“ Iva Andrića i „Kroz maglu“ Petra Kočića: u prvoj smo našli svega 0,9%, a u drugoj još manje – 0,6%. U KFS on se ponekad koristi za oznaku radnje koja se u prošlosti više puta ponavljala ili je tekla po nekom ustaljenom redoslijedu. Takva funkcija kondicionala ima izrazitu stilističku vrijednost i ima poseban naziv – preteritalni kondicional (potencijal), pripovjedački kondicional, kondicional kao iterativni preterit (Musić 1896: 185), iterativni kondicional (Katičić 1986: 68). Evo nekoliko primjera: „[...] i što sam ga, bolesnog pola puta nosio, vukao, hrabrio, kad *bi pao* na koljena ili *legao* na leđa, i nepomično *zurio* u mutno tuđe nebo, želeći da umre.“ (Selimović 1970: 7). – „Stotinama, hiljadama puta *prolazio bi* poznatim sokacima, i mislio kako čovjeku ništa nije važnije ni draže od zavičaja.“ (Selimović 1970: 39). – „I opet je nalazio kraj uzglavlja, kad god *bih otvorio* oči.“ (Selimović 1970: 77). – „A ja *bih* ponekad *ustao* samo da prohodam po sobi, i opet *legao*.“ (Selimović 1970: 91). – „Zaustavili smo se [...] kad *bi* Mahmutove noge *počele* da klecaju.“ (Selimović 1970: 114). – „Kad *bi* me *umorilo* uzaludno očekivanje [...] kad *bi* mi *dosadilo* besciljno hodaње po gradu, kad *bi* mi razgovori s ljudima *postali* nezanimljivi [...] odlazio sam u staru biblioteku [...]“ (Selimović 1970: 154). – „Ponekad *bi* me gotovo *zaprepastio* poznavanjem života, filozofije, književnosti [...]“ (Selimović 1970: 155). – „[...] ljutila se ako *bih počistio* sobu [...]“ (Selimović 1970: 171).

48. Participi nisu posebno obilježje KFS. Recimo, u Kočićevoj pripovijeci „Kroz maglu“ i Andrićevoj pripovijeci „Mustafa Madžar“ našli smo svega 1,95%, odnosno 4,1%. Đorđe Kostić je u korpusu sastavljenom od pjesama i novinskih članaka registrovao 0,4% oblika pasivnog participa prošlog vremena, od toga u poeziji 0,5%, a u štampi 0,3% (Kostić 1966: 137). Nešto veću upotrebu ima trpni pridjev, npr.: „Ostali *su poklani*.“ (Selimović 1970: 7). – „[...] kći pokojnog Miće Bjelotrepića, hrišćanina, *ubijenog* rukom nepoznatih i nepronađenih ubica.“ (Selimović 1970: 18). – „A kad *su* opet *pozvani* u rat [...]“ (Selimović 1970: 26). – „Sinoć *je* imam *zadavljen* u tvrđavi sa još dvojicom seljaka [...]“ (Selimović 1970: 26).

⁷ Više o narativnim oblicima v. Radovanović 1970.

29). – „[...] zato što su ubijeni imam i dva seljaka iz Župče [...]“ (Selimović 1970: 25). – „Kao da sam udaren.“ (Selimović 1970: 34). – „Odveden je u tvrđavu i zadržan.“ (Selimović 1970: 39). – „Tvojoj ženi je isplaćen njen dio imanja.“ (Selimović 1970: 43). – „Za kaznu je prebijen i protjeran iz Sarajeva.“ (Selimović 1970: 44). Stilistički potencijal participa dolazi od širine njihovog značenja i mogućnosti pozicionog variranja, stupanja u sinonimske odnose s jednokorijenim pridjevima (participima se ističe radnja, a pridjevima kvalifikativnost), korelativnosti i sinonimičnosti aktivnih i pasivnih konstrukcija (Bagadžieva 1978, Nikitina 1961). Participi se takođe odlikuju dinamizmom – oni se u književnim djelima adjektiviziraju i dezadjektiviziraju (Rubljova 1973).

49. Procenat infinitiva u KFS nije velik. Tako u pripovijeci Iva Andrića „Mustafa Madžar“ od 1.167 glagolskih oblika (nemaju se u vidu prosti i složeni, već pojedinačni) svega je 1,03% infinitiva (12 na 1.167 glagolskih oblika). U Kočićevoj pripovijeci „Kroz maglu“ nešto je veća cifra – 7,1%. Malu čestost infinitiva zapaža i Đorđe Kostić: 1,07% (u poeziji 1,02%, a u dnevnoj štampi 1,117%) – Kostić 1966: 138. On zaključuje da vrsta teksta nema značajnijeg uticaja na frekvenciju infinitiva (Kostić 1966: 133). Na smanjenu upotrebu dosta utiče rasprostranjenost konstrukcije *da* + prezent.

50. Sintaksička struktura. KFS odlikuju dvije suštinske osobine: (a) linijska organizacija rečenice i njenih dijelova u obliku stilskih figura i (b) ritmizacija i rimovanje u poetskom načinu izražavanja. O prvoj osobini biće više govora u narednom odjeljku, a na drugoj ćemo se kratko zadržati.

51. U poeziji se ritmički organizuju najvažnije riječi tako što se lociraju na dominantna mjesta. Jedna od takvih pozicija je kraj stiha.⁸ Intencionalnim ponavljanjem glasova ili glasovnih sklopova, leksema, grupa riječi na kraju stihova radi stvaranja ekspresivnosti nastaje rima. Postoje različite vrste ovakve organizacije: parna (aa-bb), neparna (a-ba-b), obgrljena (a-bb-a) itd. Ako se podudara jedan slog, imamo mušku rimu, ukoliko se poklapaju dva sloga nastaje ženska. Rima koja ima tri identična sloga naziva se daktilskom, s potpunim glasovnim podudaranjem pravilnom, a s djelimičnim nepravilnom. Izdvaja se takođe akustička rima (kada se ne rimuju nastavci već opšte konture riječi), kalamburska i dr.

U rimovanju svaka se vrsta riječi različito ponaša. „Apriorno se može pretpostaviti da pojedine vrste riječi imaju nejednake srokovne mogućnosti zbog specifičnosti njihove leksičke i tvorbene strukture.“ (Stehin 1970: 96). Pošto glagol i imenica predstavljaju stožere gramatičkog sistema, oni i ovdje imaju dominantnu funkciju, jer pokrivaju 74,2% rime – 57,9% imenice i 16,3% glagoli, slijede pridjevi (10,15%, zamjenice (8,8%) i prilozi 6,85%. (Stehin 1970: 97). To-

⁸ V. V. Majakovski je, recimo, na tom mjestu uvijek stavljao najkarakterističniju riječ i rimovao ju je, kako sam kaže, po svaku cijenu.

me u prilog ide i činjenica da se uvijek teži rimovanju semantički najširih riječi (s ciljem izdvajanja od ostalih), a to su upravo glagoli i imenice.

Od svih vrsta rime u našem je korpusu najčešća neparna rima. Ona može biti sastavljena od iste vrste riječi ili kombinacije različitih vrsta riječi te u skladu s tim razlikujemo homogenu i heterogenu rimu. Npr. u heterogenoj rimi koristi se

1) glagol u infinitivu i imenica u nominativu:

Još jednom samo o da mi je dići
Ispod života svet umrlih nada;
još jednom samo o da mi je ići
Prostorom snova pod vidikom jada.

(Vladislav Petković Dis: „Utopljene duše“),

2) glagol u sadašnjem vremenu i imenica u nominativu:

Što mi vene moja draga,
što mi bleđi, što mi kleca?
što mi drkće moja snaga,
što mi plače, što mi jeca?

(Laza Kostić: „Što mi vene [...]“),

3) glagol u prošlom vremenu i prilog sa imenicom:

U horizont prazan gledajući tada,
Na ivici gde se mrak i svetlost deli,
Zamrznuće mirno suza zadnjeg jada,
Jada što se nikad, nikad nismo sreli.

(Jovan Dučić: „Čekanje“),

4) samo glagol u budućem vremenu:

Pa kad sija jarko sunce
Verno ću je pratiti,
I za njom ću sa stidljivim
Okom svuda slediti [...]

(Jovan Subotić: „Želja ljubovnika“).

5) glagol u imperativu i imenica u genitivu:

Poljubi me, začaraj me, svedi
sasud srca do izlivanja;

obaj dušu, uzmi je, izvedi,
da počine od prebivanja

(Velimir Živojinović Masuka: „Tuga“).

U homogenoj rimi (u kojoj se rimuje isključivo jedna vrsta riječi) kombinacije su vrlo različite, recimo prezent i participij:

Ideja u nemi kamen uvajana;
Vera sva u suzi što neće da kapi;
Ta zakletva što je u neznan čas dana;
I najviši zakon bola koji vapi.

(Jovan Dučić: „Ćutanje“).

U okviru heterogene parne rime nalazimo dvije varijante: a-a-b-b i b-b-a-a, npr:

Ja kakva je pusta! Tako mi imama,
Stid je ne bi bilo da je kod sultana!
Pa još kada šeće i plećima kreće [...]
– Ni hodžin mi zapis više pomoć neće!

(Aleksa Šantić: „Emina“).

Evo primjera za homogenu parnu rimu:

Hladna kiša pada. Studen vjetar bije.
Mračni veo vasionu krije.
Sve u grobnom miru mrtvi sanak sniva,
Nijedan se glasak glasu ne odziva

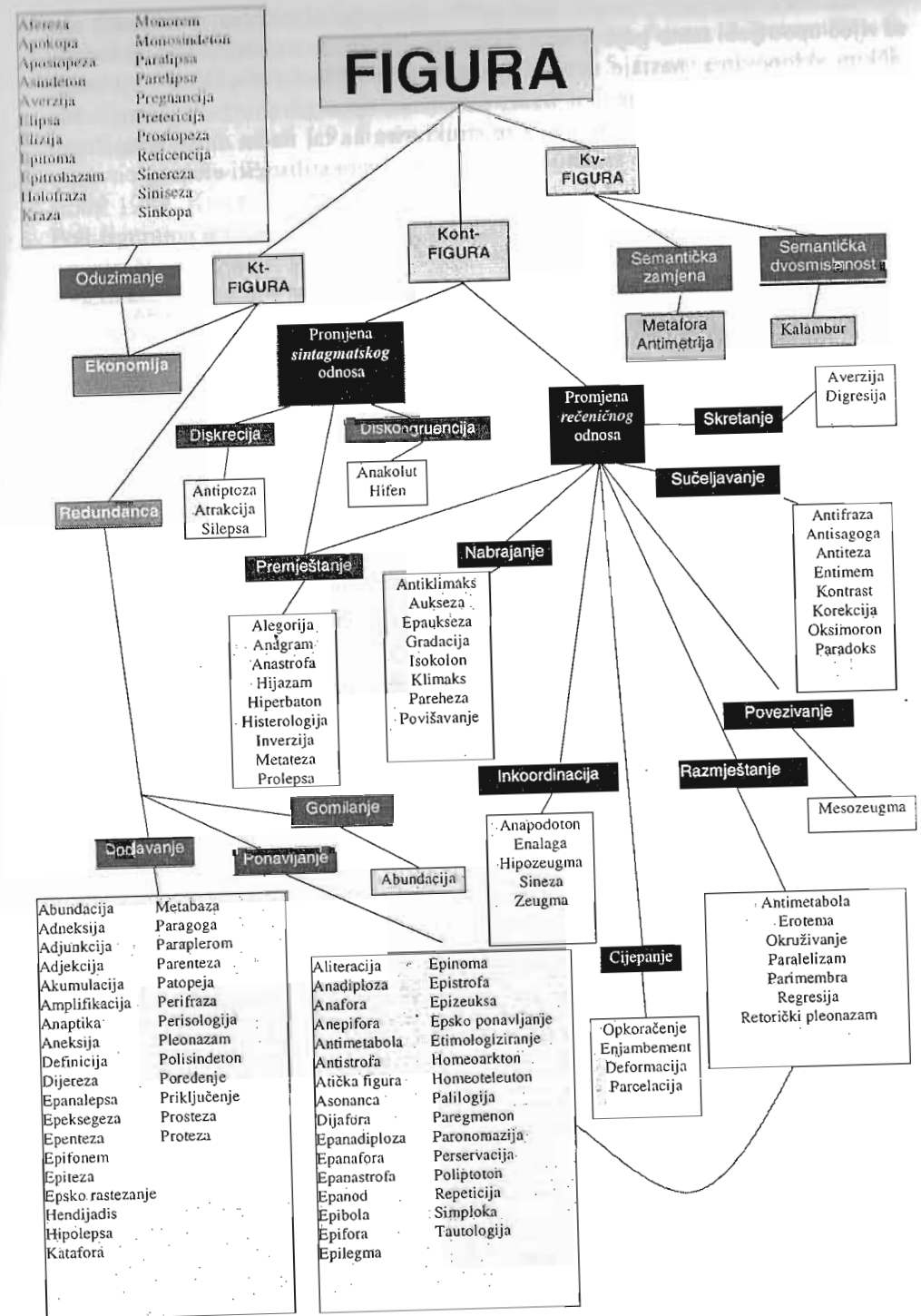
(Aleksa Šantić: „Sestra“).

Homogena obgrljena rima ima sljedeću formu:

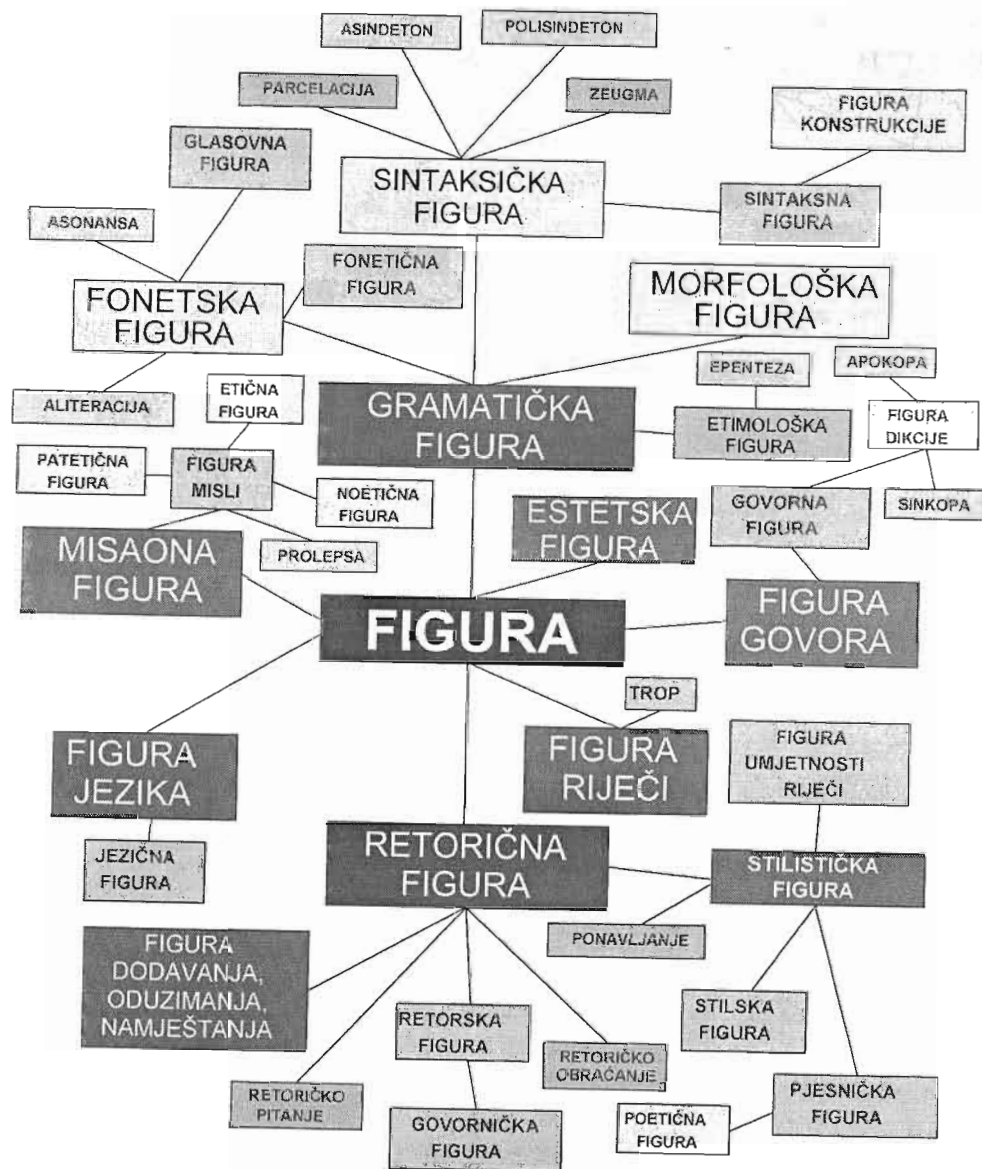
U šta god da se preodjenem,
čemu god da se poklonim,
to samo jednom biću prilazim
i samo jednom poštu odajem.

(Ranko Risojević: „Četrnaesta bosanska elegija“).

52. Slikovita i izražajna sredstva. Na planu organizacije estetskih odnosa u KFS postoje dvije dominantne: slikovita i izražajna sredstva. U užem smislu prve se nazivaju tropima, druge figurama. U širem smislu figure objedinjuje i jedno i drugo. One nastaju primjenom određenog postupka i mogu se svesti na promjenu kvaliteta (Kv), kvantiteta (Kt) i kontinuiteta (Kont) te nastaju figure kvaliteta (Kv-figure), kvantiteta (Kt-figure) i kontinuiteta (Kont-figure). U Kv-figure spadaju tropi, Kt-figure čine figure dodavanja i figure oduzimanja, a u Kont-figure dolaze figure zasnovane na promjeni redosljeda i na premještanju.

53. Ako se svjesno naruši uobičajeno, ustaljeno ulančavanje, odnosno ako se riječ upotrijebi tamo gdje je ne očekujemo ili se nade u neuobičajenim sintaksičkim sklopovima, nastaje stilska figura. Ona predstavlja neobičan i vještački način izražavanja, promijenjen izraz, neobično, neočekivano razmiještanje bez promjene smisla. Pomoću nje iskaz se strukturira na taj način da se formalnom organizacijom, bez unošenja izmjena u sadržaj, stvara stilistički efekat.

54. Postoji velik broj figura (oko 250), koje se na različite načine klasificiraju. Globalne grupacije čine 1. retonička/retonična/retorska figura, 2. govornička figura, 3. stilistička/stilska figura, 4. estetska figura, 5. figura govora/govorna figura/figura dikcije, 6. figura jezika/jezička figura, 7. gramatička figura, 8. misaona figura/figura misli i 9. figura riječi/trop. Figure se obično dijele na dvije osnovne grupe – figure jezika i figure umjetničkog jezika (Aristotel 1977, Aristotel 1989, Kvintilijan 1967, Zima 1988, Antične teorije 1937, Simeon 1969). Pod figurama jezika podrazumijevaju se tropi i tzv. gramatičke figure. Figurama umjetničkog jezika tradicionalno se smatraju estetske, noetičke (figure misli) i fonetičke. U figure ponavljanja i gomilanja spada anafora (ponavljanje riječi na početku iskaza), epifora (ponavljanje na kraju iskaza), anepifora (spoj anafore i epifore), anadiploza (ponavljanje posljednje riječi ili više riječi na kraju jedne i na početku druge jezičke cjeline), pleonazam (upotreba riječi koje su smisaono nepotrebne), tautologija (ponavljanje rečenog drugim riječima), perifraza (izražavanje prostog pojma širom konstrukcijom, upotreba više riječi koje zamjenjuju jednu), epsko ponavljanje (ponavljanje jednog te istog opisa), refren (ponavljanje stiha ili grupe stihova u određenim razmacima). U figure konstrukcije ili stilске figure dolazi elipsa (izostavljanje riječi u rečenici), silepsa (neobično gramatičko slaganje), hijazam (ukršten redosljed riječi). Figure dodavanja, oduzimanja i premještanja obuhvataju a) figure koje se baziraju na plus-postupku – paraplerom (desemantizovane riječi koje ne nose novu semantičku ili gramatičku informaciju), epanalepsa (upotreba riječi nepotrebnih za izražavanje smisla), polisindeton (nagomilavanje veznika), epitet (pridjevska riječ za izražajno označavanje glavne riječi), epeksegeza (dodatno objašnjenje uz neki rečenički segment), b) figure zasnovane na minus-postupku (u širem smislu brahilogija) – elipsa (izostavljanje dijelova rečenice), asindeton (izostavljanje veznika), pregnancija (odbacivanje semantički „slabijih“ riječi), silepsa (veza predikata s više subjekata ili s jednim od njih), zeugma (konstrukcija u kojoj jedna riječ ima dvostruku funkciju), c) figure zasnovane na premještanju riječi – hiperbaton (razdvajanje sintaksički povezanih riječi u rečenici), paralelizam (ponavljanje rečeničkih dijelova ili čitavih rečenica), isokolon (slijed paralelno građenih rečenica ili dvočlanih rečeničkih dijelova), histerologija (figura kojom se ono što treba da slijedi stavlja naprijed), parenteza (umetanje u rečenicu onog što nije važno i neophodno). U govorne figure ili figure dikcije obično se ubrajaju kontrakcija (sažimanje dvaju ili triju vokala u jedan), afereza (otpadanje početnog glasa), apokopa (otpadanje vokala na kraju riječi), sinkopa (ispadanje vokala između suglasnika). Etimološke figure su proteza (pojava suglasnika na apsolutnom početku riječi), epenteza (umetanje), paragoga (epenteza na kraju riječi radi lakšeg izgovora), afereza (otpadanje početnog glasa riječi pod uticajem krajnjeg glasa prethodne riječi), apokopa (ispadanje krajnjeg glasa), elizija (ispadanje krajnjeg vokala riječi u spoju s početnim vokalom sljedeće riječi), dijereza (ispadanje glasa ili sloga radi lakšeg izgovora), metateza (premještanje glasova ili slogova).

55. Stilska figura predstavlja način potenciranja, pojačavanja i aktualizovanja. Njome se postiže svježina, snaga, uvjerljivost, živost, izrazitost, ekspresivnost. Svi ti efekti mogu se svesti na djelovanje, odnosno perlokuciju.

56. Stilska figura predstavlja posebnu vrstu estetskog odnosa. Elementarni odnos dolazi u formi jednosmjerne veze udesno ($A \rightarrow B$) ili ulijevo ($A \leftarrow B$), kao dvosmjerne veze ($A \leftrightarrow B$), odnosno dvosmjerne dinamičke korelacije ($A \leftrightarrow B$). Figure predstavljaju formu α -korelacije (odnosa na intralingvističkom nivou), β -korelacije (odnosa na ekstralingvističkoj razini), γ -korelacije (intralingvističko-ekstralingvističke interakcije) i π -korelacije (odnosa s paralingvističkim elementima). Na intralingvističkom planu u centru figure je forma, od značenja bitno je preneseno, od kategorija eksplicitnost i implicitnost, a od funkcija djelovanje. Na ekstralingvističkom planu figura je usmjerena na čovjeka pa se odlikuje izrazitim atropocentrizmom.

57. U stilskoj figuri postoji velik broj raznorodnih odnosa. Oni mogu biti paradigmatski, sintagmatski, prostorni, vremenski, simetrični, asimetrični, homogeni, heterogeni itd. Figura može predstavljati kompatibilni odnos, kontrastni odnos, opozicioni odnos, odnos sličnosti, odnos susjedstva, dvočlani odnos, tročlani odnos, odnos uspoređivanja, odnos dijela i cjeline i sl.

U figuri se ukrštaju i prožimaju različiti korelacioni parametri: 1. aksiološki, 2. dimenzionalnost, 3. dinamičnost, 4. disciplinarnost, 5. dominantnost, 6. eksplicitnost, 7. normativnost, 8. hijerarhiziranost, 9. homogenost, 10. kompleksnost, 11. kontaktnost, 12. kontrastnost, 13. kvantitativnost, 14. modulativnost, 15. obligatornost, 16. operacionalnost, 17. realnost, 18. segmentarnost, 19. stratificiranost, 20. usmjerenost, 21. zavisnost. Svaka figura predstavlja spoj ovih korelacionih parametara. Jedni od njih su veoma relevantni za korelativnu suštinu figure, drugi su manje važni, treći još manje, a četvrti nerelevantni. Stoga se mogu izdvojiti četiri stepena relevantnosti: visoki, srednji, niski i nulti. U visoki stepen relevantnosti spada dimenzionalnost, u srednji kontrastnost i kontaktnost, u niski eksplicitnost, homogenost, segmentarnost i usmjerenost, a u nulti aksiološki, dinamičnost, disciplinarnost, kompleksnost, operacionalnost, realnost, stratificiranost, normativnost, obligatornost i zavisnost.

Subjektivni, aksiološki parametar leži u osnovi važnog, relevantnog, fundamentalnog, pozitivnog, negativnog, primarnog, sekundarnog, jasnog, čistog... odnosa. Za figuru dati parametar nije posebno bitan, jer je prisutan u svakoj od njih (stoga su u tabeli sve figure markirane znakom plusa).

U bilo kojoj figuri preovladava određena prostorna mjera pa se izdvaja (a) paradigmatski, vertikalni, selektivni, in absentia, konjunktivni, ili – ili, sinkretički, sistemski, padežni, (b) sintagmatski, horizontalni, kombinatorni, in prasentia, linearni, disjunktivni, $i - i$, (c) prostorni, vremenski, (d) simetrični, (e) centralni,

periferni, (f) pozicioni, (g) proporcionalni, (h) izolovani, (i) jednodimenzionalni, višedimenzionalni, (j) figurativni (trouglasti, kvadratni, sferni) odnos. Dimenzionalnost je jedan od sustinskih korelacionih parametara u svim figurama. U većini od njih više je izražen sintagmatski nego paradigmatski odnos: od 112 analiziranih figura u 33 dominira paradigmatski odnos, a u 79 sintagmatski. Tropi su pretežno paradigmatski, a figure (u užem smislu) sintagmatski fenomeni. Paradigmatsku dominantu imaju alegorija, aluzija, anafora, anakolut, antanaklaza, antifraza, antimerija, antiptoza, distribucija, epitet, eufemizam, heterokronon, hipalaga, hiperbola, hipokorizam, ikon, ironija, kalambur, litota, metafora, metagoga, metalepsa, metonimija, mimeza, onomatopeja, parabola, parafraza, paralipsa, personifikacija, poređenje, reprezentacija, sinegdoha i slovensko poređenje. Sintagmatska dominantna je zastupljena u aliteraciji, amplifikaciji, anadiplozi, anagramu, anaklazi, anastrofi, anepifori, anticipaciji, antiklimaksu, antimetaboli, antitezi, antonomaziji, apofaziji, apokopi, asonanci, atičkoj figuri, atrakciji, deformaciji, enalagi, entimemu, epeksegezi, epentezi, epifonemu, epifori, etimološkoj figuri, etopeji, gomilanju, gradaciji, haplogiji, hendijadis, heteraritmionu, hifenu, hijazmu, hiperbatonu, hipofori, hipotipozi, hipozeugmi, hipozeuksi, histerologiji, homeokatelektanu, homeoptotonu, inkrementu, interjekciji, inverziji, katafori, katahrezi, klimaksu, kontrastu, korekciji, mesozeugmi, metabazi, metaboli, metaplazmi, metatezi, okruživanju, oksimoronu, palilogiji, paradoksu, paragogi, paralelizmu, parameozi, paromologiji, perifrazi, poliptotonu, polisindetonu, pregnanciji, prolepsi, prostezi, protazi, protezi, regresiji, retoričkom pleonazmu, retoričkom pitanju, shemi, silepsi, simplahi, sinkopi, uključenju, zeugmi. Simetrični odnos predstavlja dvočlani (binarni) odnos u kome nije važna pozicija članova odnosa (anteriorna ili posteriora), jer oni mogu da mijenjaju mjesta bez uticaja na istinitost/lažnost suda. Simetrija podrazumijeva korelaciju: ako se **A** nalazi u odnosu prema **B**, onda se i **B** nalazi u istom odnosu prema **A**, tj. $R(xRy)$, gdje je **R** odnos, a **x** i **y** njegovi članovi. Tipičan primjer simetričnog odnosa je paralelizam („*Da me nije od ljudi sramota, Da mi nije od boga greota* [...]“; Simeon 1969). Neke figure dolaze u formi ogledala, recimo antimetabola („*Plačuć pjeva, pjevajući plače*“; Simeon, 1969). Posebnu vrstu čini hijazam – raspored u obliku krsta (*kad ima novca, nema robe, kad ima robe nema novca*).

Figure se mogu razmatrati sa aspekta dinamike, statike, aktivnosti ili pasivnosti. Ovaj parametar ima sekundarni značaj za spoznavanje korelacione prirode figure. Budući da je teško razgraničiti figuralnu statiku i dinamiku, aktivnost i pasivnost, u tabeli se daju oba znaka (plus i minus).

Pošto se figurama bavi retorika, stilistika, lingvistika, poetika, one imaju izrazito multidisciplinarni karakter te se, u skladu s tim razlikuju retoričke figure, stilističke/stilske figure, gramatičke figure, poetske, pjesničke figure i sl. Ovaj parametar je značajan za interdisciplinarno razgraničavanje i klasifikovanje figura.

U stilskoj figuri sve se svodi na formu, značenje, kategoriju i funkciju te uz svaku od njih stoji znak plusa. Oni generiraju dva osnovna odnosa: istorodni i raznorodni. Istorodne odnose stvara forma s formom, značenje sa značenjem, kategorija s kategorijom, funkcija s funkcijom. Raznorodni odnosi nastaju u vezi forme i značenja, forme i kategorije, forme i funkcije, značenja i kategorije, značenja i funkcije, kategorije i funkcije. U svim figurama je zastupljen ovaj parametar.

Odnos u stilskoj figuri može biti eksplicitni i implicitni. Kategorija eksplicitnosti dominira u sintagmatski orijentiranim figurama (npr. amplifikaciji, antimeriji, antonimaziji itd.), a implicitnost u paradigmatskim (alegoriji, aluziji, epitetu, etopeji, eufemizmu i dr.).

Figure se mogu posmatrati sa aspekta normativnosti. Polazno razgraničenje dolazi u formi izdvajanja pravilnog i nepravilnog. Jedan od osnovnih pristupa u tumačenju figura bazira se na stavu da je svaka figura neka vrsta svjesnog odstupanja od norme ili narušavanje pravilnosti. Ako se globalno kaže da figure predstavljaju odstupanje od norme, onda će uz svaku od njih stajati znak minusa (znak da se norma narušava). Međutim, neke od njih su toliko ušle u upotrebu da predstavljaju sastavni dio opšteg sistema te se mogu smatrati regularnim (dakle normativnim) sredstvima (sa znakom plusa). Takva je npr. zeugma.

Veoma često se u figurama može naći ono što je taksonomijski više ili niže. Na ovome planu izdvajaju se klasifikacioni, hiperonimijski, hiponimijski, rodovski, vidski, invarijantni, varijantni odnosi. Oni najviše dolaze do izražaja u aluziji (zamjeni vrste i roda) i antonomaziji (upotrebi zajedničkog imena umjesto ličnog i obrnuto).

U figurativni odnos mogu stupati elementi jednog ili različitih sistema. Pri tome nastaju (a) homogeni, heterogeni, istorodni, raznorodni, (ne)kompatibilni, komplementarni, sinonimijski, istoznačni odnosi, (b) odnosi jednakosti. Homogeni odnos dominira u aliteraciji, aluziji, amplifikaciji, antiklimaksu, antimeriji, antimetaboli, atičkoj figuri, etimološkoj figuri, homeoptotonu, metaboli, parameozi, a heterogeni u alegoriji, anakolutu, antitezi, atrakciji, enalagi, reprezentaciji. Za figuru je posebno važan kompatibilni odnos – odnos u kome se obim dvaju pojmova potpuno ili djelimično podudara. Dva kompatibilna suda izdvajaju istu misao različitim izrazima. Jedan od njih može biti figura, npr. metafora: *On (A) je zec (B).* – *On (A) je plašljivac (B).* U inkompatibilnom odnosu obimi pojmova se uopšte ne podudaraju. On dolazi u formi koordinacije, isključivanja, suprotnosti i kontradiktornosti. U odnosu identičnosti pojmovi se razlikuju po sadržaju, ali im se obim podudara, dakle radi se o pripadnosti jednoj te istoj kategoriji. Identičnost je prisutna u figurama zasnovanim na sinonimičnosti. U odnosu ukrštanja (presijecanja, prožimanja: $A \cap B$ pojmovi **A** i **B** sadrže zajed-

ničke elemente) obim imena se djelimično podudara. Formalno, odnos ukrštanja se realizuje u hijazmu (*strah bijaše velik, malena nada*; Simeon, 1969).

Roman Jakobson je izdvajao dvije vrste figura – one koje se baziraju na relaciji sličnosti (metafora) i one koje nastaju na relaciji graničnosti, susjedstva (metonimija). U prvoj dolazi do izražaja semantička sličnost, a u drugoj sintaksička bliskost (Jakobson/Halle 1988: 71-72). Metafora nastaje zamjenom na osi selekcije (paradigmatska ravan) i uspostavljanjem veze po sličnosti, dok je metonimija više orijentirana na osu kombinacije (sintagmatsku ravan) i nastaje stvaranjem veza po graničnosti, susjedstvu. Selekcija se bazira na ekvivalentnosti, sličnosti i razlici, sinonimiji i antonimiji, a kombinacija na blizini, kontaktu i regulatornom strukturiranju svake sukcesivnosti zasnovane na sličnosti, srodnosti (Jakobson 1966: 296). Potvrdu opravdanosti izdvajanja ove dihotomije Jakobson nalazi u dvojakom karakteru afazije: s jedne strane, postoje poremećaji u povezivanju po sličnosti, a s druge poremećaji u uspostavljanju kontakta (Jakobson 1966: 199). Metafora izostaje kod poremećaja po sličnosti, a metonimija kod poremećaja u ostvarivanju kontakta.⁹ Selekcija, zasnovana na uočavanju sličnosti, predstavlja prvu fazu kodiranja, a kombinacija, zasnovana na realizaciji kontakta, čini početnu etapu dekodiranja. Jakobsonov stav da svi jezički znaci postoje u dvije dimenzije – na osi istovremenosti i na osi sukcesivnosti – naslanja se na De Sossirovo razlikovanje odnosa *in absentia* i *in presentia*.

U zavisnosti od obima koji se obuhvata i kompleksnosti veze u figuri izdvajaju se prosti i složeni, jednoobrazni i raznoobrazni, sistemski i slučajni, konkretni i apstraktni, globalni i osnovni odnosi. Ovaj parametar je zastupljen u svim figurama te stoga nije relevantan za razjašnjenje njihove estetske prirode.

Članovi figure obrazuju različite vrste kontakata. Na ovoj ravni odnosi mogu biti, prije svega, direktni i indirektni. Prvi dolazi do izražaja u sintagmatski orijentiranim figurama, a drugi u paradigmatskim, s tim što sintagmatski odnos može biti i direktni i indirektni. Direktni odnos dominira u anadiplozi, anepifori, antiklimaksu, antimetaboli, atičkoj figuri, atrakciji itd., a indirektni u alegoriji, eufemizmu, metafori, hiperboli, ironiji i dr.

⁹ „[...] polazeći od saussureovskih sintagmatskih i paradigmatskih odnosa u jezičnim postavama, Roman Jakobson smatra da se sva afazična oboljenja mogu svrstati u dva tipa – bilo kao poremećaji na sintagmatskoj osi (kod bolesnika koji ne vladaju kombinacijom riječi) bilo kao poremećaji na paradigmatskoj osi (kod bolesnika koji ne mogu obavljati selekciju riječi); i poetska se upotreba za nj svodi na dva postupka – metonimiju i metaforu – na ove dvije osi. Nakon početnog oduševljenja ove su teorije u praksi više-manje odbačene kao suviše simplificirane, iako se mora priznati da neke Jakobsonove poetske analize daleko nadmašuju i samu njegovu teoriju.“ (Škiljan, 1985: 66-67).

U interakciju mogu stupati članovi figure koji su suprotstavljeni jedni drugima, koji izazivaju konflikt, protivurječnost. Pri tome nastaju (a) kontrastni (antonimijski), opozicioni, diferencijalni, homonimični, višeznačni, komparativni, kontrarni odnosi, (b) odnosi protivurječnosti, suprotnosti, isključivanja. Kontrastnost je posebno izražena u alegoriji, amplifikaciji, anaklazi, anastrofi, antanaklazi, anticipaciji, antimeriji, antiptozi, atrakciji, enelagi, entimemu, hipofori, hipozeugmi, homeokatelektanu, ironiji, kalamburu, katahrezi, kontrastu, mimezi, oksimoronu, paraboli, paradoksu, poređenju, regresiji, retoričkom pitanju, silepsi i slovenskom poređenju. U odnosu kontrarnosti (suprotnosti) jedan od vidova istog roda sadrži obilježja koja drugi vid ne samo negira, nego i zamjenjuje drugim koji ga isključuje. Time što obim jednog pojma isključuje obim drugog ne iscrpljuje se obim roda. Nelogično je da iskaz sadrži oba člana jer nastaje alogičnost tipa: „Petar je *koristan* i *štetan*.“ (remu čine dvije nespojive propozicije). Takav se odnos izražava antonimima, a realizuje u antitezi, kontrastu, paradoksu, oksimoronu, slovenskom poređenju i dr. Figuru kao odnos kontradiktornosti čine dva pojma koji predstavljaju vid istog roda: jedan ukazuje na neka svojstva, a drugi ih negira, ali ih ne zamjenjuje drugim obilježjima. Za razliku od kontrarnosti, ovaj odnos potpuno iscrpljuje obim roda. Kontradiktorni iskazi ne mogu biti istovremeno istiniti i lažni, jer iz istinitosti jednog proizilazi lažnost drugog, i obrnuto (*Ona zna i ne zna.*). Između njih ne postoji treći elemenat. Takav odnos nalazimo u antanaklazi (upotrebi suprotnih riječi u istom iskazu tipa *Nije svaki čovjek čovjek.*), apofaziji (demantovanju ranijeg iskaza: *Čovjek je humano biće. Ne, to je laž.*), katahrezi (spoju protivurječnih, nespojivih značenja: *miris zvuka*), oksimoronu (*živi leš*). Odnos komparativnosti dolazi do izražaja u metafori, komparaciji i slovenskom poređenju. U osnovi figure ponekad se nalazi atributivna veza. Takvi odnosi mogu biti akomparativni (neporedbeni) i komparativni (poredbeni). Atributivni akomparativni odnosi obuhvataju različite subjekte, različite predikate ili pak različite i subjekte i predikate. Odnos komparativnosti se tiče sudova koji, djelimično ili potpuno, sadrže istu misao. Na toj osnovi nastaje ekvivalentnost (identičnost), potčinjenost i djelimično podudaranje.

Figura se može razmatrati sa gledišta broja članova koji stupaju u međusobnu vezu. Postoje (a) jednočlani, dvočlani, višočlani, grupni, kolektivni, individualni, puni odnosi, (b) odnosi obima, trajanja. Minimalni odnos nastaje u binarnoj vezi, maksimalni u polivalentnoj. Kvantitativni odnos (znak plusa) dominantan je u aliteraciji, asonanci, amplifikaciji, anafori, antiklimaksu, antitezi, atičkoj figuri, epifori, epifonemu, epitetu, etimološkoj figuri, eufemizmu, gomilanju, gradaciji, hendijadisu, hipozeuksi, litoti, palilogiji, paragogi, paralipsi, perifrasi, poliptotonu, polisindetonu, pregnanciji, prostezi, protezi, sinkopi i zeugmi.

Odnosi u figuri se mogu tumačiti kao realna pojava ili kao pojava na nivou apstrakcije. Ovaj parametar pravi osnovno razgraničenje između prirodnog (konkretnog) i modulativnog odnosa (odnosa kao apstraktne predstave u shemi, modelu). Budući da su figure realije, ovaj parametar nije bitan za utvrđivanje korelativne suštine figura.

One mogu imati različit stepen obaveznosti te se može izdvojiti obavezni (obligatorni), neobavezni (fakultativni), uzualni, okazionalni, proizvoljni odnos. Obligatornost je neposredno povezana s disciplinarnošću jer se realizuje u figurama koje se izdvajaju samo u nekim disciplinama. U sistemu figura ni za jednu se ne može reći da su obavezne, stoga uz svaku od njih stoji znak minusa. Možda bi se trebalo ograditi i kazati da obligatornost nije tipična za stilsku ili retoričku figuru, a da može biti prisutna u gramatičkim figurama.

Odnosi u figuri mogu biti (ne)realni, (ne)realizovani, utvrđeni, obilježeni, objektivni, subjektivni, modalni, apsolutni, relativni... Pošto figure predstavljaju realni, mogući, utvrđeni odnos, uz svaku od njih stoji znak plusa. U dihotomiji živo ↔ mrtvo važno mjesto pripada metafori jer postoje tzv. mrtve metafore.

Figura se može graditi na vezi (a) cjeline **A** i cjeline **B**, (b) dijela cjeline **A** i dijela cjeline **A**, (c) dijela cjeline **A** i dijela cjeline **B**, koje daju (ne)potpune, cjelovite odnose ili pak odnose dijela i cjeline. Ovaj parametar najviše dolazi do izraza u heteraritmiju i sinegdohi.

Svaki jezički nivo (fonetski, fonološki, leksički, morfološki, sintaksički i dr.) ima svoj sistem odnosa i stvara određenu vrstu figura. Stratifikacioni odnosi mogu biti homogeni i heterogeni. Homogeni odnos nalazi se u većini figura. Heterogeni odnos je predstavljen u nekim fonetičko-gramatičkim figurama (protezi, aferezi, epethezi i dr.) i pojedinim sintaksičko-gramatičkim figurama (pleonazmu, elipsi, enalagi i dr.).

Figure se često grade na dvočlanoj korelaciji. Njih odlikuje jednosmjernost ($A \rightarrow B$, $B \rightarrow A$) ili dvosmjernost ($A \leftrightarrow B$). Jednosmjernost u desno ($\rightarrow$) dominira u aliteraciji, amplifikaciji, anadiplozi, anepifori, anafori i gomilanju. Jednosmernost u lijevo ($\leftarrow$) preovladava u anticipaciji, apofaziji, katafori i prolepsi. Dvosmjernost ($\leftrightarrow$) odlikuje anagram, antimetabolu, hipoforu i regresiju. Usmjerenost na ono što nije realizovano (znak $\uparrow$) karakteristična je za sve paradigmatski orijentirane figure. Usmjerenost na jačanje, potenciranje ($\nearrow$) preovladava u gradaciji i klimaksu, a na smanjenje ($\searrow$) u antiklimaksu. U figurama takođe postoje refleksivni, tranzitivni, transpozitivni i orijentacioni odnosi. Tranzitivnost leži u osnovi silogizma. U refleksivnom odnosu objekat je identičan samome sebi, odnosno svaki član odnosa nalazi se u istom odnosu prema sebi. Takvi odnosi daju jednakost, istovremenost, sličnost. U figurama ponekad dolazi do narušavanja odnosa refleksivnosti (*Život je život*).

Za sve figure, pa i stilске, karakteristična je određena mjera zavisnosti. U figurama postoji odnos koordinacije i odnos subordinacije. U njima ponekad dolazi do narušavanja koordinacije, npr. u anakolutu (*u našega milostivog kuma na ruci mu zlatan golub guče*), enalagi (njem. rufe *das Mädchen, sie ist dort*) i heteraritmonu (*proletješe jato golubova*).¹⁰ U odnosu subordinacije (potčinjenosti) obim jednog imena potpuno ulazi u obim drugog, ali ga ne iscrpljuje (da ga iscrpljuje, onda bi se dobila identičnost), dakle kvantitet je različit, a kvalitet isti. Takav je odnos roda (ono što je šire i što potčinjava uže) i vida (ono što je uže i što se potčinjava širem), odnos hiperonima i hiponima. U paradigmatski orijentiranim figurama rod i vid dolaze kao eksplicitne i implicitne kategorije, npr. u aluziji tipa „*On je Oblomov*.“ eksplicirano je konkretno ime, a implicirano opšte ime (= *lijen čovjek*). U figuri kao subordinaciji najvažniji aspekt je narušavanje potčinjenosti.

58. Ako se jezička jedinica ponavlja na početku rečenice, stiha, odlomka i sl., dobija se anafora. Takvim ponavljanjem potencira se značenje datog iskaza. Up:

Večeras ćemo za njih voleti.

Bilo ih je 28.

Bilo ih je pet hiljada i 28.

Bilo ih je više nego što je ikad u jednoj pesmi bilo ljubavi.

Sad bi bili očevi [...]

(Izet Sarajlić: „Rođeni dvadeset treće, streljani četrdeset druge“)

Sličan postupak primijenjen je u sljedećoj pjesmi:

Siđi niz ovo obamrlo kamenje.

Siđi, pritajenog daha, do ovog slučajnog borja.

Siđi neutešna,

neka te samo mrtvi šum tvoga tela prati.

Siđi po mome tragu [...]

(Risto Tošović: „More neutešno more“)

Anafora može dolaziti u formi ponavljanja sa diskontinuitetom koji pravi zavisna ili umetnuta rečenica:

uzalud je budim

jer će se probuditi drukčija i nova

uzalud je budim

jer njena usta neće moći da joj kažu

uzalud je budim
ti znaš voda protiče ali ne kaže ništa
uzalud je budim
treba obećati izgubljenom imenu nečije lice u pesku.

(Branko Miljković: „Uzalud je budim [...]“)

59. Ponavljanja u epskoj narodnoj poeziji imaju svoje specifičnosti (Hunjak 1976: 76-78). Prvo, najčešće se ponavljaju oblici pomoćnog glagola („Ako me pitaš ko *sam* i oklen *sam*.“). Drugo, glagoli se udvajaju radi suprotstavljanja afirmacije negaciji („*Udri* guju, ne *udri* sokola.“). Treće, udvajanje glagola dolazi ispred cezure i na kraju stiha („*Majke nemam*, a sestrice *nemam*.“), na početku stiha i iza cezure („*Čuješ* larmu, *čuješ* li topove?“). Četvrto, ponekad ponavljanja prelaze u šablon („*A Mujaga haje* i ne *haje*.“). Posebnu vrstu ponavljanja čini kombinacija „imenica + glagol“, „glagol + imenica“ (Hunjak 1976: 115-118):

Zemlji padaj, starac Radivoje,
Zemlji padaj, pušci oganj daji [...]
Pijte vino, moji sokolovi!
Pijte vino, propinjte opanke!

Takva ponavljanja mogu obrazovati kompozicioni spoj:

Janko vam je blago *ostavio*,
Ostavio blago i oružje [...]

U poeziji se često primjenjuje paralelizam – upotreba jednakih sintaksičkih konstrukcija zasnovana na simetriji, paralelizmu jezičkih jedinica:

a) vertikalnim nizanjem u sredini stiha:

Ona ima ruke od trave.
Ona ima glas od vetra i žita.
Ona ima oko od kiše.
Zašto sam izmislio da se ne vratim?

(Stevan Raičković: „Povratak“)

b) vertikalnim nizanjem više jedinica:

ja ću pokušati da kažem mucajući
ja ću pokušati da kažem smejući se
ja ću pokušati da kažem vičući
neizostavno kako bilo pokušaću

(Risto Tošović: „Nedelja“)

c) vertikalnim cik-cak nizanjem:

¹⁰ Primjeri su uzeti iz Simeon 1969.

Možda spava sa očima izvan svakog zla,
Izvan stvari, iluzija, izvan života,
I s njom spava, neviđena, njena lepota;
Možda živi i doći će posle ovog sna.
Možda spava sa očima izvan svakog zla.

(Vladislav Petković Dis: „Možda spava“)

Ako se riječ upotrijebi na početku i na kraju sintaksičke ili stihovne cjeline, nastaje prsten: „*Slutiš* a ne znaš ni što *slutiš*.“ (Hasan Kikić: „Kako su mušketalci Šahbaza“; Antologija 1980: 125).

Stavljanjem riječi na kraj jedne sintaksičke ili stihovne cjeline i na početak druge obrazuje se anadiploza ili kompozicioni spoj.

Poznala sam te kad se sneg *topi*,
topi, i duva vetar mlak.
Blizina proleća dušu mi *opi*,
opi, pa žudno udisah zrak.

(Desanka Maksimović: „Predosećanja“)

Tek kao blede tišine da hode
Sneg *pada*, *pada* dan ubog i ceo
Sneg, beo, beo,
Sneg, beo, beo

(Milovan Vidaković: „Pada sneg beo [...]“)

Ukoliko se svjesno (radi što izražajnijeg kazivanja) daju riječi suprotnoga značenja na bliskom rastojanju, dobija se antiteza ili kontrast.

Sve što god *počneš* *svršila* u sreći!

(Velimir Rajić: „Na dan njenog venčanja“)

Kontrast može nastati upotrebom kontekstualnih antonima (riječi koje samo u datom kontekstu obrazuju antonimski par): „Obnoć *grede*, a obdan *počiva* [...]“ (Ivan Mažuranić: „Smrt Smail-age Čengića“). Vrsta kontrasta je oksimoron – spoj dvaju nespojivih pojmova: „Tu niko *nije* *umro* ko je *umro* [...]“ (Branko Miljković).

60. Jedna od figura je inverzija. Ona se gradi na promjeni normalnog reda riječi: „Cvet *neki* ako gde i vidim, to je Žalosna jela, i pelen *gorki*.“ (Svetozar Vujić: „Melanholija“).

61. Ako se želi istaći važnost nekog strukturnog elementa, primjenjuje se amplifikacija – objašnjavanje izraza radi isticanja značaja pojma: „*Kočija* je bila *prevrnut*a i *izvrnut*a.“ (Simeon 1969, I: 236). Na bazi homonimičnosti riječi na-

staju dijafore tipa: „O te *kri*ti (imenica) zub ovaj zamao *kri*si (glagol)“ – Simeon 1969, I: 236. Kada se predikat *veže* za više subjekata, dobija se silepsa: „Iz Omera zelen bor *nikao*, // Iz Merima /-nikla/ zelena borika.“ (Ibid). Svjesno ponavljanje bez izmijene smisla vodi pojavi epanalepse („*Dode* petak i *dode* rastanak.“). Upotreba glagola kao dodatno objašnjenje imenice od koje je obrazovan vodi nastanku epeksegeze, koja je česta u narodnoj poeziji („*Izvir voda izvira*la.“; Lirske pjesme 1952: 56; „Tu su svati *noću prenoćili*.“; Lirske pjesme 1952: 109; „Ko *ptičica* sam *pevala*, Sam *sladke sanje sanjala*.“; Lirske pjesme 1952: 138). Izostavljanjem veznika između dviju riječi nastaje asindeton: („*Rečeno* – *izvršeno*.“; „*Plaćeno* – *prodano*.“). Elizijom člana koji je semantički slabiji i koji svoju semantiku prenosi na jači član dobija se pregnancija (*Hljeba*, *hljeba*, *gospodaru*.). Izostavljanju riječi pri nabranju nastaje zeugma: Petar je *donio raki*ju, Milan *vino*, a Andrija *pivo*.

62. U KFS, posebno u poetskim tekstovima, upotrebljavaju se fonetske figure – aliteracija (nizanje istih suglasnika), npr. „*Snove* snivam, snujem *snove*“ (Laza Kostić), „uz *put* kašlje uz *put* puši uz *put* diše čisti zrak“ (Duško Trifunović), asonanca (ponavljanje samoglasnika), npr. „*da* je *sjao* *jao* *sjao* *ao* *sjao*“ (Anđelko Vuletić: „Upitni oblak“) i dr.

63. U KFS, koji ima izraženu estetsku funkciju i funkciju djelovanja, težište se stavlja na upečatljivom predstavljanju onoga što se opisuje. Za ovaj stil karakteristično je izražavanje u obliku slikovitih predstava o predmetima i pojavama.¹¹ To se postiže posebnim sredstvima među kojima centralno mjesto zauzimaju tropi, pod čime podrazumijevamo upotrebu riječi u prenesenom značenju radi slikovitog kazivanja. U osnovi tropa nalazi se polisemički odnos, odnos u nagovještaju, asocijaciji. Postojanje dvaju planova značenja – onog koje je realizovano i onog koje je asociirano čini osnovu tropa.

64. U sistemu tropa centralno mjesto zauzima metafora. Ona je zasnovana za višeznačnosti i ima implicitni karakter.¹²

Jednu od izraženijih leksičkih grupa koje se podvrgavaju metaforizaciju su riječi za oznaku kretanja, posebno glagoli.

Podne na podne *legne*
zagasitim ćutanjem.
Nebo se *slegne*.

(Velimir Živojinović Masuka: „Leto“)

¹¹ Šire o tome v. Dremov 1961: 577.

¹² Polisemija je tekstualni interakcijski fenomen, a tropi tekstualno-asocijativni. U polisemiji i metaforici razvijaju se različite vrste semantičkih odnosa: jedni se formiraju unutar teksta, drugi nastaju na relaciji tekst ↔ čitalac.

Čovjekovo psihofizičko stanje često se daje kroz različite semantičke transformacije.

O, pesme moje, jadna siročadi,
Deco mila mojih leta mladi!
Htedoh dugu da sa neba svučem,
Dugom šarnom da sve vas obučem,
Da nakitim sjajnijem zvezdama,
da obasjam sunčanim lučama [...]

(Branko Radičević: „Kad mladijah umreti“)

U opisu prirode oživljava se mrtvo, statika dovodi u pokret.

Kad se ugasi sunce i tama na zemlju sađe
i velom zvezdanim svojim pokrije burni grad,
I polja, i dolje, gore; kad lahor čarlija slađe
Kroz opusteli sad –

Ja siđem usamljen u noć [...].

(Vojislav Ilić: „Kad se ugasi sunce“)

Ponašanje čovjeka i njegovi postupci takođe su pogodni za metaforizaciju.

Sa pozorja borci tonuše ko seni [...]
Kroz vekove smo krv neštedno lili [...]

(Milutin Bojić: „Zemlja oluje“)

U prikazivanju odnosa među ljudima metaforizacija ima funkciju kratkog, jednostavnog, lakoničnog i slikovitog izražavanja. Metafore vezane za međuljudske fizičke sukobe (do ubijanja) mogu se graditi na bazi vizuelnih asocijativnih veza. Takve metafore naročito dolaze do izražaja u opisima zaoštrenih, konfliktnih situacija kada i riječ mora da dobije na jačini.

Neko ih steže, a ne vidim ko je,
Al čujem kako škripe kvrge gnusne,
Pod silnom stegom pršte kosti moje,
I krv iz rana na mahove pljusne.
Neko ih steže, a ne vidim ko je.

(Milan Rakić: „U kvrgama“)

Vrlo su podložni metaforizaciji riječi povezane sa prirodnim pojavama kao što je „vatra“. U Selimovićevoj „Djevojci crvene kose“ upotrijebljena je jedna takva metafora: „Iznenadila ga je i tada djevojka, i njena ljepota, i njena crvena kosa što je gorjela u sunčevu zalasku, i jahačke pantalone u ovoj sirotinji, i sve što je o njoj čuo i znao.“ (Antologija 1980: 185). I kod Petra Kočića nalazimo

sličnu metaforu: „U modrim, trinastomodrim, uplakanim i mutnim očima tijnjala je prikrivena tuga, pomiješana s onom nemirnom, uzdrhtalom čežnjom koja se često vidi u očima mlade, planinske čeljadi.“ („Kroz maglu“, Antologija 1980: 35). U pripovijeci „Robijaš“ Ahmeda Muradbegovića, nakon što se daje neposredno poređenje s vatrom („Osjećao sam kako me njezino tijelo prži kao da sam vatru u rukama držao [...] Usne su mi se palile kao da sam sunce ljubio.“), dolazi tročlana metafora na bazi istih asocijacija: „Sve se u meni pušilo, izgaralo, kalilo [...]“ (Antologija 1980: 152). Često se vrši poređenje s vodom: „I tako huje i protiču veseli, vedri, svijetli dani, dani sa oblacima i bez oblaka, a za njima se nižu burno nemirne, slatke, preslatke noći.“ (Petar Kočić: „Kroz maglu“, Antologija 1980, 35). – „Iznad nas se stade magla komješati i sve silnije šumiti.“ (Ibid, 36). Dosta ima poređenja s vjetrom: „U život si trebao otići, među ljudima biti i onda pokušati živjeti pravedno. A eto, puhnuo je, i bio si gotov.“ (Novak Simić: „Zapisi o Simeunovici i Ahmet Jusufu“, Antologija 1980: 140).

Grupa zoologizama predstavlja značajnu metaforičku skupinu KFS. Njima se slikovito izražavaju različite osobine čovjeka i prirodnih pojava: „I onda zareži: ‘Fabrikanti, veliki trgovci, grosisti, kartelisti – sve sami goli lopovi [...]’“ (Isak Samokovlija: „Jevrejin koji se subotom ne moli bogu“, Antologija 1980: 68). – „Madžar samo frkće i othukuje, a beg se raspričao.“ (Ivo Andrić: „Mustafa Madžar“, Antologija 1980: 80). – „Naši ginu, a krštenog gada se nakotilo, kraja mu nema.“ (Antologija 1980: 82). – „Tek cijukne, tek zalaje, dok se ne razgoropadi [...]“ (Novak Simić: „Zapisi o Simeunovici i Ahmet Jusufu“, Antologija 1980: 131). – „Kažu da je kajmekam samo ćutao iza svog zida, pušio, lok’o rakijetinu i milov’o žene.“ (Zija Dizdarević: „Brkina priča o kugi“, Antologija 1980: 173). – „Glasovi su sve opasniji. Iz njih reži prijetnja.“ (Meša Selimović: „Izlet u život“, Antologija 1980: 182).

Dok se poređenje sa životinjama često se vrši radi slikovitog predstavljanja negativnih ljudskih osobina, metafore na bazi poređenja sa biljkama obično ukazuju na pozitivne osobine:

Visoko nad strujama hladnim
Proletnje senke cvetaju azurom [...]

(Anica Savić-Rebac: „Magia naturalis solstitium“)

Da mi je da sam u predelima onim,
Gde su mi mladost, san i uspomene,
Kod negda svojih da je da se sklonim
S lepotom njenom što ko miris vene.

(Vladislav Petković Dis: „Utopljene duše“)

Meni je bilo ko da pjesme ove
Svaki stih posta pun behar u rosi,

Pa trepti, sjaje, i meni po kosi
Prosipa meke pahuljice nove [...]

(Aleksa Šantić: „Pretprazničko veće“)

Posebna vrsta metafora nastaje na bazi auditivnih asocijacija. U upotrebi takvih metafora pravi je majstor bio Petar Kočić: „Kobna je jesen na pragu, a zima se ledena primiće, pa je teško samotnom čeljadetu zimu prezimiti, dugu, planinsku zimu, kad oštra mećava bijesno zviždi oko smrznutih jelovih brvana malene zgradice [...]“ (Antologija 1980: 32). – „Konj ujednačeno, pa ponosito, gipko jezdi u laganom ravanluku, dok neoklen iz magle, kao iznenada, *jeknu* pjesma [...]“ (Antologija 1980: 32). – „Umiljato, oblo, jedno grlo prigušeno, zabrinuto *jeca* i drhti kroz maglu, približavajući se prema meni.“ (Antologija 1980: 32). – „Uzvici izumiru, vjetar se smiruje, i noć, lagano *šumeći* oko brvana, počinje ujednačeno disati.“ (Antologija 1980: 35).

Ironija je slikovito sredstvo pomoću kojeg se u spoju bukvalnog i pravoga značenja vrši ismijavanje, ironiziranje. Npr. u ovakvom dijalogu: „A kud si pošo, Džibiću! – pisnu, kao da ga nešto ujede za srce, kad ugleda Stevicu iza svojih leđa. – Je li te poslo kuljavi Džibo, da se malo, znaš, navrneš kod prote: da vidiš je li krepo? Ako nije krepo, biva, da ga upitaš kad će, a?“ (Antologija 1980: 29).

Personifikacijom se prenose svojstva živog na neživu prirodu i apstraktne pojmove. Njome mrtvi predmeti oživljavaju – oni se kreću, raduju, vesele i pate. Ona posebno dolazi do izražaja u opisima prirode: Uzvici *izumiru*, vjetar *se smiruje*, i noć, lagano *šumeći* oko brvana, *počinje ujednačeno disati*. (Petar Kočić: „Kroz maglu“; Antologija 1980: 35).

Metonimija predstavlja binarni spoj. Ona predstavlja zamjenu jednog pojma drugim na osnovu međusobne povezanosti. Npr.: „*Soliteri će ponovo upaliti sve-tla*.“ (Vladimir Nastić: „Kotve“).

Poređenje se često koristi u gotovo svim vrstama književnih tekstova. Ono se sastoji u oponiranju dviju pojava radi preciziranja jedne od njih, zbog čega se daje kopula tipa *kao*, *poput*, u *obliku* i sl.: „Bilo je to prvi put poslije godinu dana, pa i više, da je vidio ženu koja nosi svoju ljepotu *kao barjak*.“ (Meša Selimović: „Djevojka crvene kose“; Antologija 1980: 185). – „San na terasi bubrio je i rastao *kao svaka voćka toga kraja* i u to doba godine, i sve se više približavao onom što jednog dana mora doći – svojoj punoj zrelosti.“ (Ivo Andrić: „Letovanje na jugu“, Antologija 1980: 105). – „[...] goropadi se narednik i lupa objema šaketinama po vratima pred sobom, duboko uvlačeći zrak u sebe i frkajući *kao stari mačak*.“ (Jakša Kučan: „Vojni bjegunac“; Antologija 1980: 158). Poređenje može biti dato u nizu: „Na tavanu zašumi *kao da se presipa žito*, zašabonja *kao kad se kotrljaju ljeljci*, ukрупnja *kao orasi*, zagromada *kao bundeva*.“ (Novak Simić: „Zapis o Simeunovici i Ahmet Jusufu“; Antologija 1980: 133).

Perifraza predstavlja izražavanje pojma analitičkim putem i sastoji se u zamjeni jedne riječi izrazom ili sklopom riječi, čime se postiže slikovitost kazivanja. Tako Ivo Andrić piše: „*Pogled mu je padao* na ruke koje su počivale na kolenima“, da bi u narednoj rečenici perifrazu zamijenio jednom riječju: „*Posmatrao* je žile, nokte, bore, naročito one koje idu oko zglavkova kao dvostruki sitno pleteni lančići.“ (Ivo Andrić: „Na sunčanoj straži“; Andrić 2002).

Sinegdoha je trop zasnovan na saodnosu jednine i množine, dijela i cjeline, vida i roda: Recimo: „I muke je imao vezir doka je savladao Radisava, jer je bio junak mimo ljude, a nije ga bila ni *puška* ni *sablja*, nit' je bilo *konopca* ni *lanca* kojim se mogao vezati; sve je kidao kao konce.“ (Andrić 2002).

Epitet čini riječ ili grupa riječi koja se dodaje nekoj drugoj leksemi da se u njoj nešto konkretnije označi, da se istakne određeno svojstvo: „*Srebrna* magla diže se sa grma.“ (Aleksa Šantić: „Mraz“).

Alegorijom se pomoću konkretnog lika (lisice, zeca i sl.) izražava apstraktna ideja (lukavstvo, plašljivost...). Njome se zamjenom pojmova i suprotnim značenjem riječi u zavijenom i izokrenutom obliku ismijavaju ljudske mane i pojave u društvu tako što se jedno kazuje a drugo misli: „To je prvak u građanstvu. Mlad čovek, ali mnogo obećava. *U svoje mlado doba dočekao je da ga je sam kmet već tri puta jahao* [...]“ (Radoje Domanović; Točanac 1973: 26).

65. Poetski diskurs je veoma pogodan za primjenu najrazličitijih postupaka slikovitog izražavanja. Tome posebno doprinosi lakoničnost poezije, njena kratkoća i kompaktnost, što odgovara metaforici čija je jedna od osnovnih osobina ekonomičnost izražavanja. Pomoću tropa može se u jednoj riječi izraziti ono za šta bi bila potrebna čitava rečenica ili stih. Sve prozne vrste metafore se u poeziji takođe pojavljuju, ponekad u izraženijoj formi. Up.: „*Bol moja dotiče nebo i zaplamsa* [...]“ (Velimir Milošević: „Plamen“), „*Ljubavlju gori* nebo i mrljaju pisci [...]“ (Abdulah Sidran: „Uzevši kost i meso [...]“), „*Kao plamen kao šuma koja peva Larisa tako divno goriš zapaljena* [...]“ (Stevan Tontić: „Larisa iz moje sobe“). „*Tri noći i tri dana iz moje sobe bije jara*.“ (Rajko Petrov Nogo: „Izvan Naslova“). U poeziji se metafora često gradi na poređenju s vodom: „*U polenu patnja mužjaka vri* [...]“ (Abdulah Sidran: „Uzevši kost i meso [...]“), „*Vjetar se umiljava i jara blagost lije* [...]“ (Rajko Petrov Nogo: „Planina i počelo“).

Poetska metaforizacija zasniva se i na poređenju s biljnim i životinjskim svijetom. Asocijacija na biljku gotovo je uvijek u pozitivnom smislu, dok na životinje najčešće ima negativnu konotaciju. U poređenju s biljkama dominiraju antonimska značenja 'cvjetati' i 'venuti': „*U sobi sneg pada znaš li Larisa i vreme iz prošlosti cveta* mi u glavi [...]“ (Stevan Tontić: „Larisa iz moje sobe“). Kao u prozi, i u poeziji se metafore grade od zoologizama: „*I još uvijek ržem* za njihovom izgubljenom prašinom.“ (Miodrag Žalica: „Huni“), „*Dok radnik Hri-*

slov na gospodara *sikće* [...]“ (Stevan Tontić: „Ostavi to [...]“). „To živo vapno stila iz koga *sikće* vrijeme.“ (Rajko Petrov Nogo: „Izvan Naslova“).

Poetska metafora često nastaje na bazi poređenja s različitim zvukovima i šumovima: „*Odzvanja* podne, ruše se sjenke, na sećiji miruje knjiga.“ (Ranko Risojević: „Četrnaesta bosanska elegija“).

Poezija daje upečatljive slike prirode i čovjekova života. U takvom načinu izražavanja metafora je toliko omiljena da se dobija utisak da nema pjesnika koji se njome nije služio. Pjesnici kao da se takmiče ko će naći ljepšu, originalniju i „ubitačniju“ metaforu. Svježina ideja i nekonvencionalnost, toliko važne za metaforiku, posebno dolaze do izražaja u stihovima mladih pjesnika. Tako, kod Vuka Krnjevića *ljudi zakopavaju vrijeme*, kod Vlada Puljića *vlak zviždukom iz daljine bičuje zoru*, Vladimir Pavlović vidi kako se *u kapljicama zrcali napuknut svijet*, u sobi Tontićeve Larise *snijeg pada*, a kod Rajka Noga *snijeg snova zatrpa oči i uši*, dok *vrijeme pucketa*. Sa tornja Veselka Koromana *curi livada*, a društvo Duška Trifunovića *jede njegovu tajnu*. Ovaj posljednji često stihove gradi na igri riječima, upotrebljavajući jednu te istu leksemu u dva značenja – pravom i prenesenom: *Ide teška industrija na biciklu nosi hljeb i veliko srce svoje* (Duško Trifunović: „Čist zrak“).

Iskonska težnja za poređenjem prirode sa čovjekom posebno dolazi do izražaja u poeziji. U njoj se pomoću personifikacije mrtvi predmeti oživljavaju: *more bunca* (Vladimir Čerkez), *snijeg šapće* (Brato Pavlović), *mala peć i moje godine oko mene sede* (Brato Pavlović), *sunce kolje ptice u vazduhu* (Dragan Kolundžija), *psuju kiše* (Miodrag Žalica), *boluje februar od umrljanog vjetra* (Miodrag Žalica), *noć se muči sa gradom* (Miodrag Žalica), *zadah posrće po hodnicima* (Vuk Krnjević), *brdo se smije* (Vlado Puljić), *san ujeda* (Veselko Koroman), *cvijeće se polako trese kad se svlači* (Veselko Koroman), *mlinica je potok opkoračila i čuči* (Vladimir Nastić), *noć pije* (Vladimir Nastić), *vjetrovi se množe* (Vladimir Pavlović), *zemlja ljubi nebo* (Esad Ekinović), *ježi se željezna prašina stiha* (Rajko Petrov Nogo), *smiju se lastavice* (Rajko Petrov Nogo), *kleka stijenu siše* (Rajko Petrov Nogo), *vjetar se umiljava* (Rajko Petrov Nogo), *noći se ponose* (Velimir Milošević) i sl.

Pjesnička ironija važno je sredstvo za izražavanja unutrašnjih pogleda i preživljavanja. Tako Duško Trifunović, govoreći o bratu koji svaki dan „ustaje u pet do pet i odlazi na posao“, ironično poručuje: „*Idite svi na put na more idite svi u avanturu moj brat radi danas gradi za vas novu seriju novu turu* [...]“ („Čist zrak“).

Poetska perifraza zasniva se na zamjeni lekseme sklopom riječi. U poeziji je izgrađen čitav sistem takvih transformacija. Upotreba nekoliko riječi umjesto jedne ima za cilj stvaranje posebne ekspresije. Smisao za takvo izražavanje

Dorđe Balašević lijepo je pokazao na početku pjesme „Neki novi klinici“: „*Moj deda već dugo ore nebeske njive* [...]“.

Hiperbolom se preuveličava intenzitet, svojstvo, osobina:

Ona me glednu. U dušu svesnu
nikad još takav ne sinu gled;
tim bi, što iz tog pogleda kresnu,
svih visina stopila led [...]

(Laza Kostić: „Santa Maria della Salute“)

Celo je nebo u nju stalo,
Senke joj kao provalije;
I sve je polje za nju malo,
I potok mrava iz nje lije

(Jovan Dučić: „Bukva“)

Litotom se namjerno ublažava iskaz da bi se postigao jači efekat. Ovaj se trop još naziva „pretjerivanjem nadolje“.

Kraj puta k meni, *atomu skrivenom*,
Da priđeš u te časove:
I osloviš me pravim imenom.

(Jovan Dučić: „Tajna“)

66. Estetika. Autor bilo kog FS zauzima odgovarajuću poziciju, od kojih su dvije polarne: (a) maksimalno se vodi računa o jezičkom izrazu, (b) na to se uopšte ne obraća pažnja. KFS nastaje na prvome stavu, stoga je ovaj stil bogat, raznovrstan, estetski dotjeran i uzoran.

67. U umjetničkom osmišljavanju stvarnosti u prvi plan izbija estetski odnos i estetski doživljaj svijeta. Književnik na svoj način prima, poima, transformira i odražava realnost. On pruža čitaocu zadovoljstvo, radost, daje mogućnost da se oduševljava i duhovno obogaćuje. Na FS-planu nema univerzalnih estetskih normi, jer svaki stil ima svoju estetiku, koja je povezana sa estetskim normama kao pravilima za oblikovanje lijepog i harmoničnog teksta, za dobijanje estetski savršenog teksta.

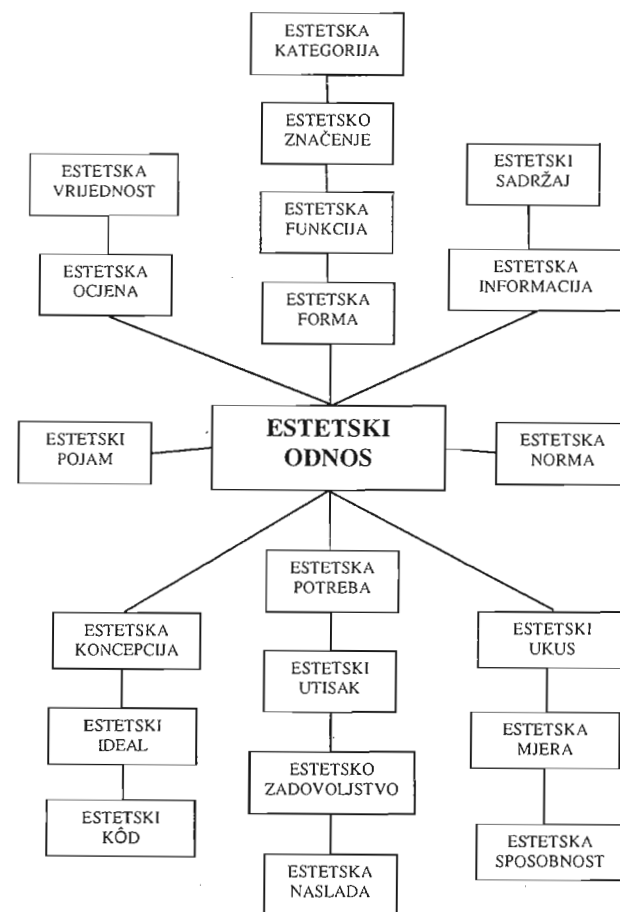
Estetsku informaciju sadrži svaki književni tekst. Ona vodi estetskoj spoznaji, na osnovu nje nastaju estetski sudovi, estetske vrijednosti i estetska naslada. Estetska informacija ima hedonističku funkciju, što je, u suštini, tipično samo za KFS. Ona je usmjerena na to da književni tekst izazove pozitivnu ili negativnu reakciju (nasladu – gađenje, oduševljenje – gnušanje, zadovoljstvo – osudu, radost – tugu i sl.).

68. Jedna od važnijih kategorija koja dolazi do izražaja u KFS jeste estetsko značenje – „umjetnički oposredovan tip značenja korelativan sa nominativno derivacionim, prenesenim (metaforičkim i metonimijskim) i tradicionalnim simboličkim značenjima koja se odlikuju narušavanjem primarnih leksičkih veza riječi što izazivaju aktuelizaciju njegovih emocionalno-ekspresivnih mogućnosti, 'porastom smisla' [...]“ (Doneckih 1982: 27). Estetsko značenje najčešće usložnjava semantičku strukturu riječi dopunskim smislonim asocijacijama i emocijama. Ukazujući na to da nije jednostavno razgraničiti stilistička (ekspresivno-stilistička) značenja od leksičkih i gramatičkih, J. A. Zvegincev ističe: „Obično se ona (= stilistička značenja) tumače u jednome nizu, mada u stvari predstavljaju sasvim različite pojave. Njihova najsuštinskija razlika sastoji se u tome da su gramatička i leksička značenja uvijek na ovaj ili onaj način korelativna s pojmovima ili predmetima (referentima). Govoreći jezikom teorije informacije, možemo reći da ona uvijek nose semantičku informaciju. Upravo zbog tog svojstva ona se, potčinjavanjem opštoj logici, prevode na drugi 'jezik' (u širokom smislu te riječi). A što se tiče stilističkih značenja, ona kao takva nose samo estetsku informaciju. Estetska informacija je povezana sa kanalom kojim se ona prenosi [...] Estetska informacija se iz tih razloga ne može prevesti, ona se u najboljem slučaju može približno prenijeti, organizovanjem sredstva njenog prenošenja u drugom 'jeziku' na drugačiji način.“ (Zvegincev 1967: 53-54).

69. Osnovu svih estetskih pojmova i kategorija čini odnos. Tačnije, oni su uvijek rezultat estetskog odnosa. Postoje dva osnova pristupa estetskom odnosu. Suština prvog gradi se na postavci da su objekat estetskog odnosa prirodna svojstva i svojstva stvarnosti (prirodnjačka koncepcija). U drugom pristupu kao obavezna komponenta dolazi društvo i društveni odnosi (društvena koncepcija). Ako bismo davali najelementarniju definiciju, kazali bismo da je estetski odnos nereverzibilno i neutilitarno aksiologično privlačenje ili odbijanje percipirane suštine/pojave. U estetici on se tumači kao duhovna veza između subjekta i objekta zasnovana na neinteresovanoj zainteresovanosti subjekta za objekat koju prati osjećanje duboke duhovne naslade od opštenja sa objektom (Rječnik estetike 1989: 244). Ta se interakcija precizira i na drugi način: „Estetski odnos je poseban odnos čovjeka prema stvarnosti u toku koga čovjek razotkriva i nalazi mjeru cjelovitosti predmeta, pojava i situacija objektivnog svijeta [...]“ (Kratki rječnik estetike 1983: 109). M. G. Toftul je napisao čitavu glavu pod naslovom „Kategorijalno određivanje estetskog odnosa“, ali, nažalost, nije dao i samu definiciju (Toftul 1968: 29-57). Zato pojam *estetsko* on tumači kao odnos: „Estetsko je takav odnos pomoću koga individua, stupajući u direktni kontakt sa očovječenim svijetom, spoznaje i doživljava, ocjenjuje složeni i protivrječni proces nastajanja čovjeka [...]“ (Toftul 1968: 26).¹³ Poznati estetičari Georg Hegel, Emanuel Kant,

Friderih Schelling, Teodor Adorno, Artur Schopenhauer, Benedetto Croce, Umberto Eco i dr. ne tumače izdvojeno estetski odnos, već u okviru drugih pitanja.

70. Odnos se nalazi u osnovi (a) estetske forme, značenja, kategorije i funkcije, (b) estetske ocjene i vrijednosti, (c) estetske informacije, (d) estetskog ukusa, ideala i koda, (e) estetske potrebe i naslade, (f) estetskog utiska i zadovoljstva, (g) estetske koncepcije. Iako je estetski odnos temelj svega estetskog, u klasičnoj estetici on se ne nalazi na spisku osnovnih estetskih kategorija, kakve su lijepo, komično, tragično, tragikomično, graciozno, veličanstveno, herojsko, patetično i dr.¹⁴

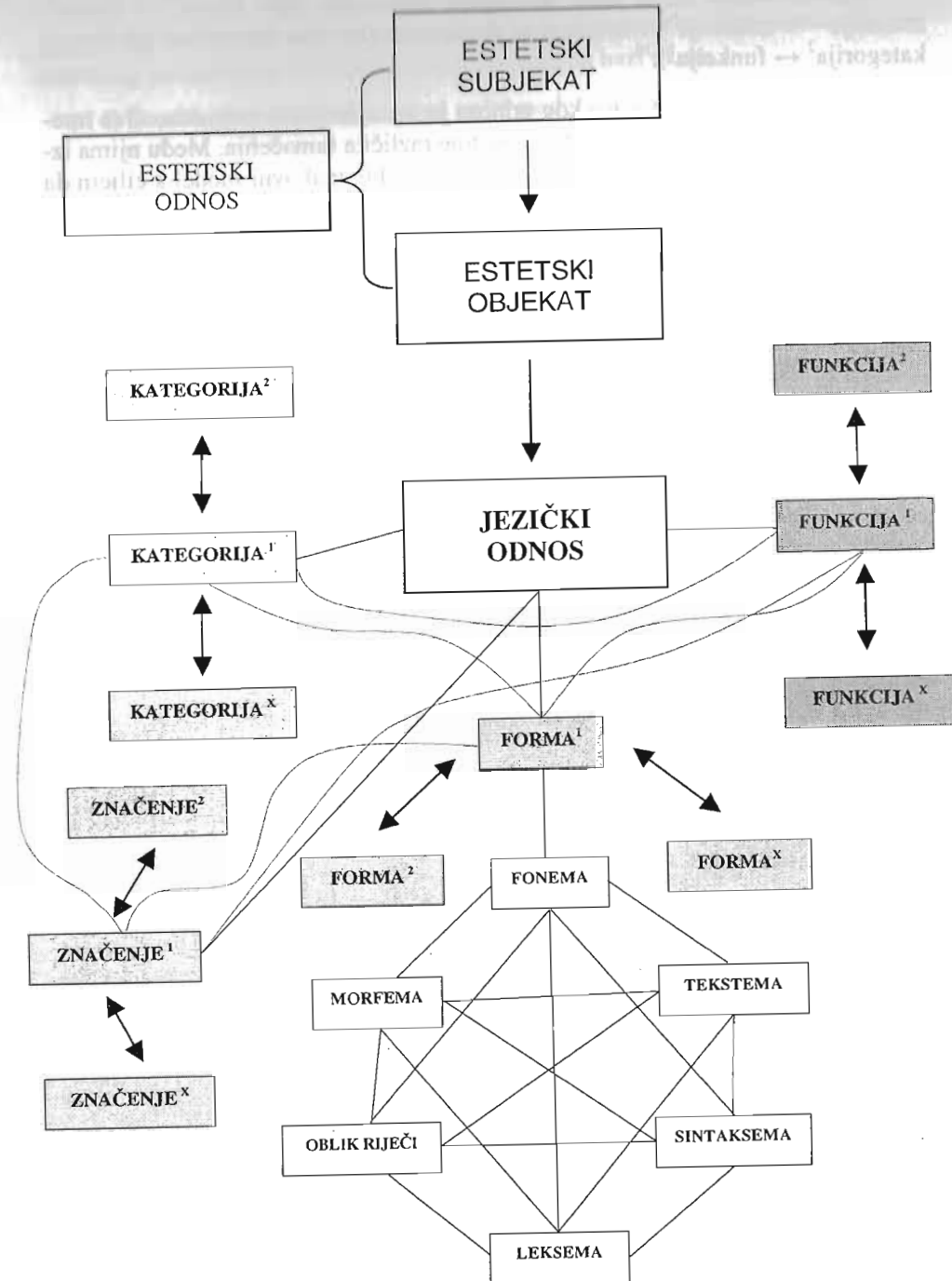
¹³ Izraz *estetski odnos umjetnosti prema stvarnosti* snažno je potencirao N. G. Černiševski u doktorskoj disertaciji odbranjenoj 1855. godine (Černiševski 1955).

¹⁴ Više o estetskim kategorijama v. Adorno 1986, Croce 1991, Estetika 1989, Focht 1972, Gilbert/Kun 2000, Grlić 1974, Hegel 1973, Jakovljević 2000, Kant 1944, Petrović 2000, Savilova 1977, Šestakov 1973, Srednji 1974.

71. Iz estetskog odnosa nastaje estetska informacija. Na osnovu nje daje se ocjena koliko je iskaz estetski ureden, koliko je lijep ili ružan, harmoničan ili disharmoničan, savršen ili nedotjeran. Estetska informacija čini osnovu za stvaranje estetskih sudova, iznalaženje estetske vrijednosti i dobijanje estetske naslade. Pristup estetskoj informaciji može biti hedonistički i utilitarni. Estetski odnos kao hedonistički odnos usmjeren je na estetsku spoznaju i vodi estetskom užitku, a utilitarni pristup teži objektivnoj, naučnoj spoznaji. U prvom slučaju u recipijentu nastaju reakcije u obliku naslade ili gađenja, oduševljenja ili gnušanja, zadovoljstva ili negodovanja, radosti ili patnje... Hedonistički odnos je povezan s jednom od osnovnih funkcija jezika – djelovanjem (perlokucijom) i zbog toga je zastupljen samo u određenim stilovima, konkretno u KFS, djelimično u PFS i RFS. Hedonistički odnos može biti izdiferenciran onoliko koliko su izdiferencirane estetske kategorije. Kao njegovi nosioci dolaze elementarne jezičke jedinice, ali i šire tekstualne cjeline.

Estetska informacija neposredno je povezana sa estetskim normama kao „opšteprihvaćenim principima estetske aktivnosti, stvaralaštva i percepcije, a takođe obrascima umjetničko-estetskih vrijednosti u datom socijalnom kolektivu i njihovoj kulturi [...]“ (KSE 1983: 104). Svaki stil ima svoju estetsku normu (u estetskoj informaciji upravo su i kodirani podaci o njoj). Na funkcionalnostilskom planu nema univerzalnih estetskih normi. Gradaciju estetske vrijednosti teksta jednog stila ne treba praviti u poređenju s tekstom/tekstovima drugog stila, već u okviru datoga stila. Suvišno je isticati da u sistemu funkcionalnih stilova maksimalnu estetsku vrijednost ima KFS. Međutim, njegovu estetiku ne možemo nametati estetici AFS. Stoga molbu ne ocjenjujemo da li je lijepa u odnosu na pripovijetku ili novinski prilog, već u odnosu na drugu molbu. Naš estetski odnos se u vezi s tim i diferencira: prije nego što počnemo čitati umjetnički tekst mi smo orijentisani na užitak; prije nego što pridemo naučnom tekstu mi se pripremamo za drugu vrstu percipiranja.¹⁵

72. Svaki estetski odnos, pa i u KFS, realizuje se, reverzibilno ili ireverzibilno, u kvadratu dominanti koji čini forma, značenje, funkcija i kategorija.

¹⁵ Više o estetskoj informaciji v. Moles 1958, Miko 1976.

Estetski odnos mogu činiti homogene dominante (npr. forma¹ ↔ forma², značenje¹ ↔ značenje²) i heterogene dominante (recimo, forma¹ ↔ značenje², kategorija² ↔ funkcija¹).¹⁶

73. Centralni aspekt estetskog odnosa je veza subjekta i objekta. Ova interakcija je složena i raznovrsna, stoga postoje različita tumačenja. Među njima izdvaja se pristup Leonida Stolovića, koji je izgradio znakovni model s ciljem da otkrije uzajamni odnos između estetski percipiranog predmeta i ličnosti koja to radi (Stolović 1999: 180-181). Elementarni estetski odnos ima formulu:

$$\overset{\pm}{P} \leftrightarrow \overset{\pm}{O}$$

On predstavlja interakciju (1) estetski ocjenjivanog predmeta, pojave i (2) društva. Ovu formulu L. Stolović precizira u četiri faze.

(1) Potencira se objekat estetskog odnosa:

$$\overset{\pm}{(P \leftrightarrow O)} \Leftrightarrow \overset{\pm}{JAs},$$

gdje je **P** predmet, pojava koja podliježe estetskoj ocjeni, **O** društvo, društveni odnosi, «↔» interakcija, «+» i «-» modalnost interakcije, ⇔ interakcija koja nije čisto slučajna u odnosu na društvenu praksu, a **Jas** ličnost kao „predstavnik društva“.

(2) Ističe se elementarni čin estetskog iskustva:

$$\overset{\pm}{[(P \leftrightarrow O) \Leftrightarrow JAs]} \rightarrow \overset{\pm}{Ja}.$$

(3) Formalizuje se sumirano estetsko iskustvo:

$$\sum \sum_n \{ \overset{\pm}{[(P \leftrightarrow O) \Leftrightarrow JAs]} \rightarrow \overset{\pm}{Ja} \},$$

¹⁶ U tom odnosu nastaje estetsko značenje (više v. Doneckih 1980), estetsko značenje pojedinih jezičkih jedinica (npr. glagolskih sintagmi; Sviričevska 1990), estetska funkcija (Mukašovský 1935, 1936, Eko 1977) i estetska kategorija.

gdje je $\sum_n$ suma estetskog iskustva, n indeks koji numerise elementarne činoe estetskog percipiranja, $\sum$ znak sumiranja ocjena na bazi ukusa.

(4) Sumira se estetski ukus i daje opšti model estetske sposobnosti:

$$\sum \sum_n \{ \overset{\pm}{[(P \leftrightarrow O) \Leftrightarrow JAs]} \rightarrow \overset{\pm}{Ja} \},$$

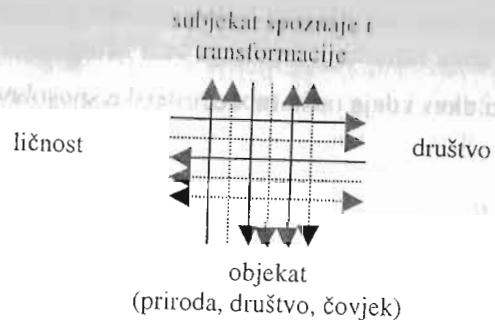
Konačna formula estetskog odnosa izgleda ovako:

$$\overset{\pm}{[(P \leftrightarrow O) \Leftrightarrow JAs]} \rightarrow \sum \sum_n \{ \overset{\pm}{[(P \leftrightarrow O) \Leftrightarrow JAs]} \rightarrow \overset{\pm}{ja} \}$$

Stolović konstatuje da stvari nisu dobre ili loše same po sebi bez dovođenja u vezu sa čovjekom (Stolović 1999: 183). On na više mjesta ističe da vrijednosti same po sebi predstavljaju subjekatsko-objekatski odnos i da su po prirodi 'teologične'. One ne karakterišu pojave, predmete stvari 'u sebi', već nastaju i razotkrivaju se u odnosu prema subjektu te obuhvataju značenja (za subjekat) tih pojava, predmeta, stvari. Međutim, orijentacija vrijednosti na subjekat ne čini od njih čisto subjektivnu pojavu, ne lišava ih društveno-istorijske objektivnosti, jer je praktična interakcija subjekta i objekta objektivni proces (Stolović 1999: 186). Ovaj estetičar izdvaja transformativni odnos, u kome se iz nečeg materijalnog stvaraju novi objekti, koji zadovoljavaju materijalne potrebe ljudi. „Između subjekta i objekta postoji takođe ocjenjivački odnos, koji je neophodan u procesu čovjekove spoznaje i transformacione aktivnosti i koji je svojevrsan most između spoznaje i transformacije.“ (Stolović 1999: 186-187). Značaj takođe ima odnos subjekta prema drugom subjektu.¹⁷

74. Uzajamno preplitanje različitih odnosa i aktivnosti u spoznajnom i transformativnom procesu „subjekt ↔ objekt“ i u društveno-psihološkom sistemu „ličnost ↔ društvo“ L. Stolović grafički predstavlja na sljedeći način (Stolović 1999: 188):

¹⁷ Stolović smatra da karakteristiku ličnosti kao „sveukupnosti društvenih odnosa“ treba dopuniti (Stolović 1999: 187).

- realna radnja
- - - - -> duhovna radnja
- ←— realna interakcija
- - - - -< duhovna interakcija

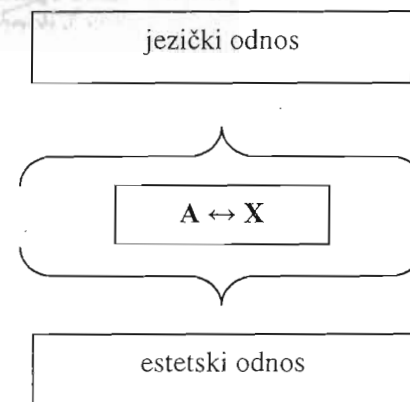
U ovome modelu postoje dva tipa odnosa – (1) jednosmjerni: **OBJEKAT** → **SUBJEKAT** – determinacija objekta od strane subjekta, **SUBJEKAT** → **OBJEKAT** – transformacioni odnos u toku koga subjekat transformiše objektivnu realnost i stvara nove objekte, **SUBJEKAT** → **OBJEKAT** – praktična interakcija subjekta i objekta, **OBJEKAT** → **SUBJEKAT** – spoznajni odnos objekta od strane subjekta (odraz objekta u svijesti subjekta), **SUBJEKAT** → **OBJEKAT** – vrijednosno-ocjenjivački odnos subjekta prema objektu, **LIČNOST** → **DRUŠTVO** – odnos u kome ličnost upravlja društvom ili nekim njegovim dijelom, **DRUŠTVO** → **LIČNOST** – oblikovanje od strane društva ličnosti u procesu socijalizacije ličnosti ili njenog vaspitanja; (2) dvosmjerni: **LIČNOST** ⇌ **DRUŠTVO** – vrijednosno-ocjenjivački odnos ličnosti prema društvu, **DRUŠTVO** ⇌ **LIČNOST** – vrijednosno-ocjenjivački odnos društva prema ličnosti, **LIČNOST** ⇌ **DRUŠTVO** – komunikativna interakcija ličnosti i društva, **SUBJEKAT** ⇌ **OBJEKAT** – duhovno-praktični odnos subjekta i objekta.

75. Mi smatramo da se jezički odnos kao estetski odnos može najjednostavnije predstaviti na sljedeći način:

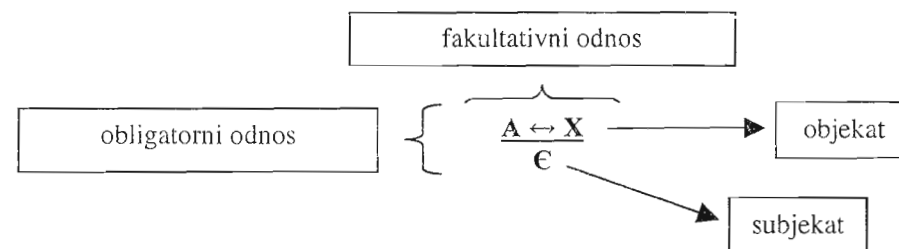
$$\left[\frac{A \leftrightarrow X}{\epsilon} \right]$$

A, X – estetski objekat, ϵ – generator (subjekat) estetskog odnosa

U jezičko-estetskom odnosu postoji ireverzibilnost subjekta i objekta. Ta korelacija se može ovako predstaviti:

U njoj postoje obligatorne i fakultativne veze. Obligatornu obrazuje subjekat i objekat (pošto takav saodnos ne može postojati bez njih). Fakultativna veza tiče se broja objekata. Estetski odnos se sastoji od dvije konstante (subjekta i objekta) i jedne varijable (nefiksiranog broja objekata koji stupaju u estetski odnos). Za takvu interakciju treba imati najmanje dva objekta. Stoga struktura jezičko-estetske korelacije ima formu:

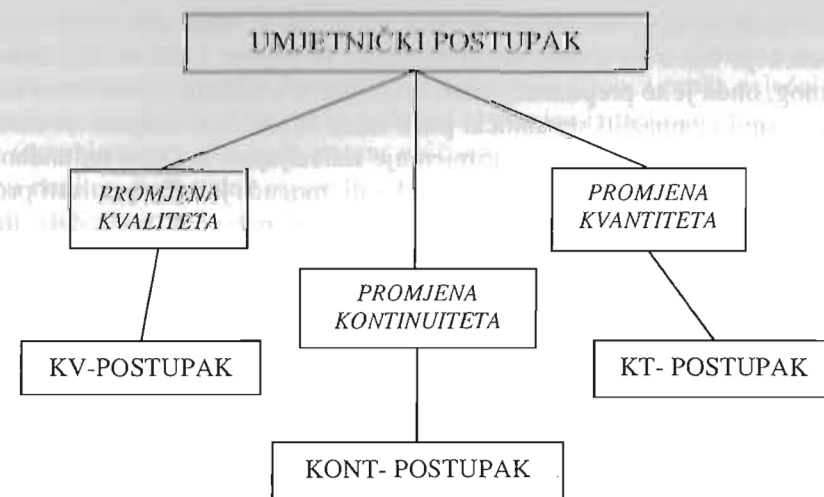
Opšta formula jezičkog odnosa kao estetskog odnosa dobija ovakav izgled:

$$\text{estetski odnos} \left\{ \frac{A \rightarrow X}{\epsilon} \right\} Y$$

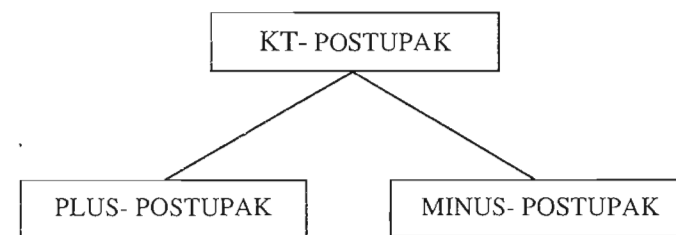
A, X – estetski objekti, ϵ – subjekat estetskog odnosa, Y – estetičar

76. **Estetika umjetničkog postupka.** Estetski subjekatsko-objekatski odnos u najviše dolazi do izražaja u umjetničkom postupku. On predstavlja sredstvo (kompoziciono, stilističko, glasovno, ritmičko i sl.) konkretizacije, isticanja i sl. ovog ili onog elementa pripovijedanja (stanja junaka, opisa, autorovog govora i sl.) – Šklovski 1969: 294. U tumačenju ovog pojma Viktor B. Šklovski je ostavio definiciju koja je postala popularna: umjetnički postupak je postupak očudavanja stvari i postupak otežale forme (Šklovski 1969: 57). Predstavnici ruske formalne škole (Opojaza) nazivali su načine strukturisanja građe u književnim djelima postupcima, a jedan od njih – Roman Jakobson ustvrdio je da je postupak jedini pravi junak poezije (Jakobson 1978: 57).

77. Estetski odnos se nalazi u osnovi opštih (globalnih) i užih (specijalizovanih) umjetničkih postupaka. Opšti su oni koji ukazuju na globalnost operacije, kao što su aktuelizacija, deautomatizacija, deformacija (deformisanje), degradacija (degradiranje), iskrivljavanje, narušavanje, potenciranje. Uži su, recimo, supstancionalni postupci i to: (1) plus-postupci, koje daju redundantne oblike, (2) minus-postupci, koji vode stvaranju ekonomičnih, skraćenih oblika, i (3) permutaciono-supstitutivni postupci, kojima se ništa ne dodaje niti oduzima, već se vrši premještanje, zamjena elemenata. Jedni su zasnovani na promjeni kvaliteta, drugi kvantiteta, a treći kontinuiteta pa, u skladu s tim, govorimo o K-postupcima (prema prvom slovu predmeta modifikacije). Postoje tri vrste K-postupaka: Kv-postupci (operacije koje vode promjeni kvaliteta), Kt-postupci (operacije koje mijenjaju kvantitet) i Kont-postupci (operacije kojim se preoblikuje kontinuitet), tačnije one nastaju dodavanjem ili ponavljanjem (per adiectionem), izostavljanjem (per detractioem), premještanjem (per mutationem), vještačkim raspoređivanjem (per ordinem) i sl.

Kt-postupci dolaze u formi plus i minus postupaka. Pluspostupci imaju različite pojavne oblike i raznorodne nazive: adjekcija, adjunkcija, aglomeracija, akumulacija, amplifikacija, aneksija, dodavanje, duljenje, dupliranje, ekspanzija, ekstenzija, gomilanje, kumulacija, nagomilavanje, perintegracija, podvostručavanje, podvostručavanje, pojačavanje, ponavljanje, povećavanje, pripojenje, produživanje, prolongacija, proširivanje, raširenje, rastezanje, reduplikacija, repriza, skupljanje, udvajanje, udvostručavanje, umetanje, unošenje, uvećavanje, uveličavanje...

Minus-postupci se takođe odlikuju raznovrsnošću realizacija i nominacija: abrevijacija, afereza, afeza, anakolucija, apsorpcija, defleksija, dezafiksacija, dijereza, elipsa, elizija, fuzija, gapologija, gubljenje, gutanje, integracija, ispadanje, izbacivanje, izostavljanje, kondenzacija, kontrakcija, konvergencija, kraćenje, kraza, odsijecanje, omisija, otpadanje, pokraćivanje, redukcija, restrikcija, sažimanje, skraćivanje, slijevanje, stapanje, stezanje, sužavanje, umanjivanje itd. KFS plus-postupak je manje frekventan nego minus-postupak. Razlog leži u tome što nema toliko mogućnosti za proširivanje elementa ili segmenta umjetničkog teksta, pogotovo poetskog, koliko skraćivanje. Oba su postupka (dodavanje ili oduzimanje) ograničeni time što svaka deformacija ima svoje granice. U

suštini to znači da se forma može mijenjati dotle dok se može dekodirati smisao. Mjera do koje treba ići u destrukciji relativan je pojam. I ako u njoj ima ista apsolutnog, onda je to prepoznatljivost. Promjene u kvalitetu, kvantitetu i kontinuitetu ne smiju zamagliti semantički plan: mora se sačuvati mogućnost dešifrovanja smisla. Minus-postupak se primjenjuje zahvaljujući jezičkoj redundanciji. Pošto se u KFS može predvidjeti ono što slijedi, moguće je rekonstruisati propuštene elemente. Plus-postupak se, u odnosu na minus-postupak, lakše dekodira.

Kont-postupci su manje izdiferencirani: inverzija, metateza, nadoknada, nadomještanje, permutacija, premetanje, premještanje, promjena slijeda, supstitucija, zamjena, zamjenjivanje i dr.

78. Za KFS umjetnički postupci su suštinski fenomeni jer sve što je u njima estetsko, stilsko, ekspresivno nastaje operacionim putem. Tačnije, stilemi, stilske vrijednosti dolaze kao rezultat određenih pomjeranja, određenog narušavanja ili strukturisanja (nije bez osnova nastala i jedna od, i danas aktuelnih, definicija stila kao odstupanja od normi).¹⁸ Stoga nije neobično što je umjetnički postupak nazvan glavnim junakom književnog teksta (R. Jakobson).

79. Jedan od najvažnijih globalnih umjetničkih postupaka je stilizacija. Dati tačnu i potpunu definiciju ovog pojma nije jednostavno, ali nema dvoumljenja oko toga da se radi o oponašanju (što je jedna od osnovnih osobina estetskog čina). Međutim, već na pitanje „Kakvo oponašanje?“ i „Oponašanje čega?“ dobijaju se različiti odgovori i daju raznorodne odrednice (namjerno, otvoreno, dosljedno, svrsishodno, svjesno, potpuno, djelimično, umjetničko...). Mi bismo rekli da je stilizacija umjetnički postupak kojim se oponaša neka jezička realizacija. Riječ *umjetnički* sadrži karakteristiku „namjernog“ (umjetničko je djelo proizvod namjernog rada), „svjesnog“ (književni tekst nije nesvjesna tvorevina), „svrsishodnog“ (KFS ima svoju svrhu), „tipičnog“, „suštinskog“. Lekseme *oponašanje*, *imitacija* mogu da stvore pogrešne asocijacije i da podrazumijevaju podražavanje nečega ili nekoga zbog nemoći da se stvori originalan jezički izraz, pa se pribjegava nestvaralačkom odnosu prema datom uzoru i dolazi do epigonstva. Stilizacija, međutim, nema ništa u sebi od onog svakodnevnog kopiranja i imitiranja (premda se njome i kopira, i imitira, i oponaša). Imitiranje ili kopiranje nije uvijek s one strane umjetnosti, niti uvijek „oštro stoji pitanje gdje prolazi ona nevidljiva crta koja odvaja originalnu umjetnost od imitacije i kopiranja“ (Gej 1967: 20). Stilizacija je sredstvo originalne umjetnosti, kojim se, postupkom imitiranja, dočaravaju karakteristični elementi određene jezičke realizacije. U ovom umjetničkom postupku naći ćemo i stvaralačku komponentu, i elemenat

¹⁸ U savremenoj stilistici postoje pokušaji da se zasnuje stilistika odstupanja sa osnovnom postavkom da stilistički efekat dolazi kao rezultat transformacija, i da osnovu stila čini odstupanje od norme.

lijepog, i osjećanje mjere – dakle, sve ono što karakteriše originalnu umjetnost. Jednostavnije kazano: stilizacija je imitacija, ali umjetnička. Stilizacija sadrži jednu od osnovnih estetskih kategorija – lijepo, ona čitaocu pruža osjećaj estetske naslade. Međutim, pisac može prekoračiti granicu između umjetnosti i imitiranja (neumjetnosti) ako pode putem običnog kopiranja nekog uzora. Ako pak postoji neukus, nedostatak mjere ili nastaje nezadovoljstvo kod čitaoca, ako se nazire „razvode između umjetnosti i neumjetnosti“ (Gej 1967: 20), imamo posla sa neuspjehom stilizacijom.

M. M. Bahtin stilizaciju naziva umjetničko-jezičkom pojavom u kojoj riječ ima dvojaki smjer: 1. ka predmetu jezika kao običnoj riječi i 2. ka drugoj riječi, tuđem jeziku. „Ako je autorova reč obrađena tako da se oseti njena karakterističnost ili tipičnost za određeno lice, za određenu socijalnu situaciju, za određeni umetnički manir, pred nama je već stilizacija: ili obična stilizacija, ili stilizovano kazivanje lica koje priča.“ (Bahtin 1967: 258).

Stvaralačka mašta je bitna osobina stilizacije. Umjetnički oponašati ne znači bukvalno i doslovno prenositi određeni materijal bez ikakve obrade, transformacije. Stvaralačko oblikovanje stilizacionog objekta sastavni je elemenat oponašanja. Isto kao što umjetnost nije kopija stvarnosti, tako i stilizacija ne može biti obično kopiranje (slično fotografisanju). Njome se realna stvarnost (jezička realizacija koja se oponaša) transformiše u umjetničku realnost (jezička realizacija stvorena oponašanjem). Stilizacijom se nikad ne daje apsolutna istina, niti potpuna slika.¹⁹ Na osnovu nje nastaje umjetnička istina o realnoj istini. Ona može biti umjetnička, a ne naturalistička ili kakva druga, samo ako se bazira na stvaralačkoj transformaciji objekta koji se oponaša, jer „u umjetnosti nema druge mogućnosti da se izrazi bilo šta drugačije nego da se to umjetnički preobrazila“ (Gej 1967: 351). Stoga stvaralačka mašta ima veliki značaj. Bez nje bi, recimo, pisci istorijskih romana bili nemoćni – teško je zamisliti kako bi izgledalo kazivanje isključivo starim jezikom o zbivanjima iz davno prohujalih vijekova. I zato je stvaralačka mašta, ona „moćna poluga kojom je čovjek uspio da prevrne svijet“ (Gej 1967: 173), čvrst i pouzdan oslonac svakog umjetnika. U vezi s time čini se ispravnim i opravdanim konstatacija: „Savršeno je jasno da umetnik ne stvara ex nihilo, nego preinačava, transformiše, preobražava stvarnost pomoću stilizacije. Stilizovati znači unositi ljudski red u objektivni svet i zato nema umetnosti bez stila. Stilizacija je izbor iz stvarnosti koji umetnik podređuje svojoj ličnoj perspektivi, koja nije privatna, već, istovremeno, i opšteljudska. Ona je demijurški akt kojim se stvara novi svet ne samo za sebe nego i za ljude. U svom romanu ‘Altenburški orasi’ Andre Malro kaže: «Šta je grčko akantus? Stilizovana artačo-

¹⁹ „Umetnički model nikada ne može da obuhvati modelovani objekat u celini: uvek neki njegovi aspekti ostaju neprikazani (naslikani cvet nikada nije što i stvarni cvet).“ (Petković 1970: 13).

ka. Stilizovana znači humanizovana, takvu kakvu bi čovek napravio kad bi bio bog. Čovek zna da svet nije u ljudskim razmerama a hteo bi da to bude. I kad ga izgrađuje, izgrađuje ga u tim razmerama.» Stilizacije u umetnosti uvek mora da bude, od minimuma u naturalizmu do maksimuma u apstraktnoj umetnosti. U stilizaciji je, u stvari, prisutna čovekova težnja za humanizovanjem sveta, odnosno za stvaranjem jedne nove realnosti, kojom on osmišljava i sebe i ambijent u kojem živi. U stilizaciji se vrši umetničko prelamanje stvarnosti iz koga proizilazi disperzija mnogobrojnih shvatanja i stilova. Njome se realnost preobražava za račun humanog i stvaraju beskrajno različiti odnosi između dve osnovne komponente estetske realnosti, objektivne stvarnosti i čovekovog senzibiliteta. Ono što se obično zove klasična umetnost bliže je objektivnoj, a moderna umetnost – subjektivnoj realnosti. Ali, u osnovi, one su, uprkos svim razlikama, samo naglašene strane oscilacije jednog istog ljudskog pogona za stvaranjem.“ (Jeremić 1964: 15).

80. Zbog karaktera stilova i prirode ovog umjetničkog postupka stilizacija je tipično obilježje samo jednog stila – KFS. Ona nije suštinska osobina NFS, AFS, ili PFS iz sljedećih razloga. Prvi ima funkciju objektivnog osmišljavanja stvarnosti, koje teži tačnosti i koje je lišeno emocionalnosti. Drugi je prepun jezičkih klišeja i strogo je uokviren funkcijom. U trećem su spojene dvije funkcije – agitaciono-propagandno djelovanje i informisanje, što daje malo mogućnosti za oponašanje. U RFS nema prethodnog razmišljanja i jezičkog oblikovanja, pa ako dolazi do oponašanja, radi se o parodiranju ili nečemu sličnom. Književnoumjetnička stilizacija se, naprotiv, odlikuje prethodnom pripremom kako na signifikativnom, tako i na formalnom planu.

81. Svaki umjetnički postupak, pa i stilizacija, mora imati objekat na koji se primjenjuje. U umjetnosti, uopšteno rečeno, objekat je život, stvarnost koja umjetnika okružuje i koja se, prerađena, oblikovana i estetski dotjerana, formira u djelo. Stilizacioni postupak ima drugu stvarnost – jezičku, ona je ostvarenje jezičkog sistema u praksi, bilo u govornoj formi, bilo u pisanoj u obliku KFS, AFS, PFS ili NFS, bilo da je stil pojedinca, sloja, klase, grupe ili nekog drugog dijela društva, bilo da je stil epohe, perioda, pravca. Stilizacija se veže za KFS, ali kao objekat može biti svaki FS (najčešće RFS). Stoga treba razlikovati upotrebu stilizacije u nekom stilu i upotrebu stila u nekoj stilizaciji.

Analizu stilizacije u KFS ne treba koncentrisati samo na objekat (oponašanje objekta), premda je to osnovno. Cjelovito tumačenje ovog umjetničkog postupka zahtijeva objašnjenje i autorovog stava, autorove tačke gledišta. Bez subjekatskog elementa stilizacija bi se svela na naučno prenošenje objekta, a ona to nije. Stilizacija ne teži naučnoj istini, njen je cilj – umjetnička istina. Stoga ona sadrži subjekatski elemenat, koji je sa objekatskim u odnosu kao pozitivan pol magneta u odnosu na negativni. I kao što magnet ne može bez oba pola, tako i stilizacija nije stilizacija ako ne postoji subjekat i objekat: „U okvirima umjetno-

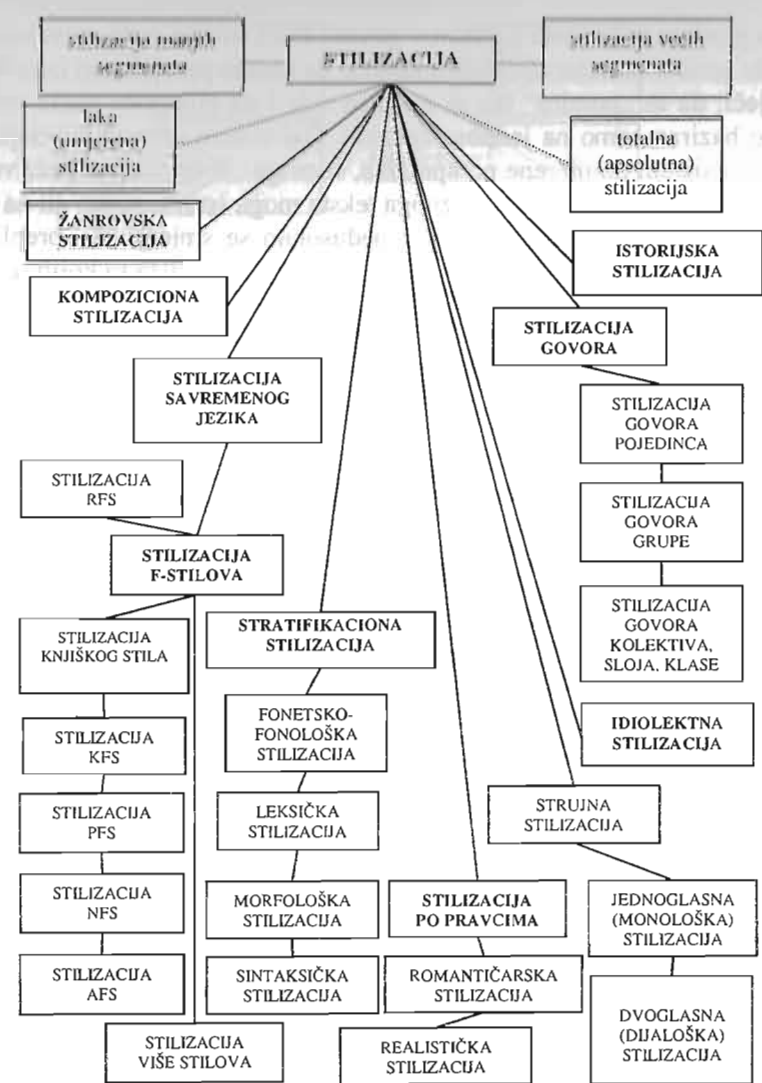
sti preobrazbe se odvijaju dotle dok se čuva estetsko polje između polova objekta i subjekta, koji dozvoljavaju razne gradacije od vjerodostojne do simboličke slike. Ali čim se uzajamno djelovanje zamjenjuje ‘samodjelovanjem’, a dijalektička suprotnost ustupa mjesto jednolinijskoj aktivnosti, slika se ili ‘spljoštava’, ostaje beživotno kopiranje, mrtva kopija, ili ‘kulja’, izbacuje bujicu neobuzdane subjektivnosti.“ (Gej 1967: 181). To estetsko polje između subjekta i objekta postoji i u stilizaciji. Ako se ono naruši, može doći do običnog podražavanja, kopiranja ili stvaranja potpuno subjektivne tvorevine. To su dvije krajnosti koje se u stilizacionom postupku moraju izbjeći. „Umjetnik ide po nevidljivoj žici između objekta i subjekta, čitavo vrijeme rizikujući da se sruši, sve dotle dok ne bude učinjen posljednji korak.“ (Gej 1967: 181). Priroda estetskog polja subjekatsko-objekatskih odnosa, po ovome mišljenju, jedan je od najmanje proučenih odnosa umjetnosti prema stvarnosti.

82. Upotrebom stilizacije ne mijenja se sadržaj poruke. Ona u njega ne unosi nikakve izmjene, već samo učvršćuje, potencira, boji i kvalitetno obogaćuje. V. J. Troicki je u pravu kada kaže da je sporna, odnosno pogrešna „neosporna crta svake stilizacije“: jedinstvo sadržaja i forme, jer je stilizacija pojava na nivou forme, njome se ne oponaša mišljenje, nego način izražavanja mišljenja, pa se ne može govoriti o takvom jedinstvu (Troicki 1964). Vrijednost i neophodnost stilizacije dolazi do izražaja u procesu pretvaranja jedne dimenzije (forme) u drugu (sadržaj). Ova druga zavisi od prve, tačnije jačina prve pojačava snagu druge. Stilizacija kao dio prve dimenzije zadire u drugu kvalitetom predstave koju čitalac stiže na osnovu forme. Jedna te ista misao može biti izražena i stilizovanim i nestilizovanim jezikom, ali ona ostaje onakva kakva jeste, samo je u prvom slučaju rečena drugačije, odjevena u stilizovano ruho i aktuelizovana.

83. U zavisnosti od toga da li je stilizacija upotrebljena ili nije, ovisiće kvalitet i jačina predstave. Ovo se možda najizrazitije očituje u istorijskoj stilizaciji. Događaj koji se opisuje savremenim jezičkim sredstvima biće baziran na minimumu jezičke poruke u tom smislu što će ga pisac stvarati samo putem jezika svoga vremena, ne upotrijebivši dodatne mogućnosti koje mu pruža jezik vremena u kojem se radnja zbivala. Međutim, pisac ima mogućnosti da pruži dodatnu jezičku informaciju, koja bi pojačala predstave o samom sadržaju. Stilizacija je sredstvo pomoću koga se dolazi do ubjedljivijih slika i kvalitetnijeg jezičkog izraza, a to je u ovome slučaju arhaizacija.

Da li je stilizacija ista u svakoj svojoj konkretnoj primjeni? Ako pođemo od toga da nijedno djelo, ne samo ono sa stilizovanim jezikom, nije, niti može biti isto, lako ćemo odgovoriti negativno. Na raznovrsnost stilizacionog postupka utiču mnogobrojni faktori, a prije svega objekat oponašanja, karakter književnog djela, vrijeme pisanja, piščev odnos prema jeziku, obim oponašanja, književni pravac, kompozicija djela, žanr. Svaki od njih utiče da stilizacija ima svoj lik i da bude prepoznatljiva.

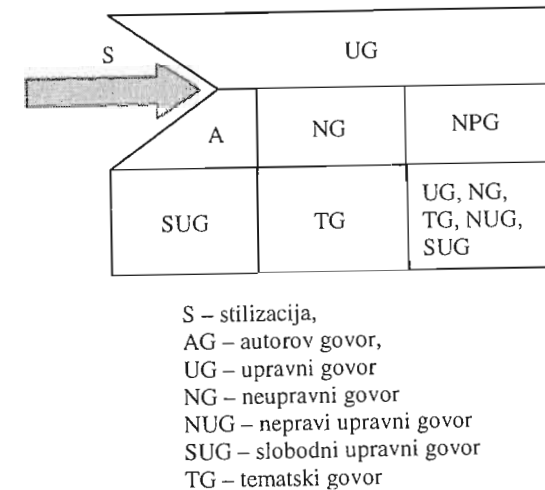
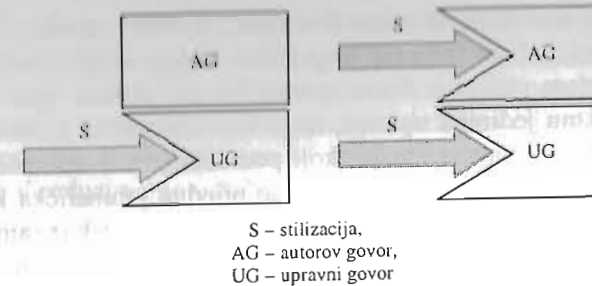
84. Postoje dvije osnovne vrste stilizacije: (a) ona u kojoj je objekat oponašanja savremeni jezik, jezik vremena u kome je djelo pisano, i (b) ona kojom se oponaša jezik koji nije savremeni (to znači da u prvome slučaju djelo napisano u XX vijeku ima stilizovanu jezičku aktuelizaciju XX vijeka, dok se u drugom slučaju iz XX vijeka oponaša jezik iz nekog drugog stoljeća). Prvu ćemo nazvati stilizacijom savremenog jezika, drugu istorijskom stilizacijom. Ostali vidovi stilizacionog postupka proizilaze od ove dvije. Tako u zavisnosti od toga kakva se jezička realizacija oponaša razlikujemo stilizaciju pojedinih stilova (razgovornih i knjiških). Stilizacionim postupkom može se oponašati individualni ili kolektivni stil, pa ćemo to nazvati stilizacijom govora pojedinca, grupe, kolektiva, sloja, klase. Ako se oponašaju elementi, segmenti i čitavi sistemi pojedinih spratova jezičke strukture, dobija se stratifikaciona stilizacija (fonetsko-fonološka, leksička, morfološka, sintaksička). Prema tome da li se oponašanje svodi na dijaloški govor ili se ono prelijeva i u monološko kazivanje (autorov jezik) imaćemo jednoglasnu (ili dijalošku), odnosno dvoglasnu (dijaloško-monološku) stilizaciju (može se govoriti i o polifonijskoj stilizaciji). Kao što se djela razlikuju po književnim pravcima, tako i stilizacioni postupak može biti romantičarski, realistički, nadrealistički... Neki govore o žanrovskoj stilizaciji (oponašanju skaza, bajke, basne i sl.). Pošto je svaki pisac svijet za sebe, njegova individualnost umnogome predodređuje karakter stilizacionog postupka pa nastaju idiolektne stilizacije. Napokon, može se oponašati malo, umjereno, mnogo, može se ići u ovu ili onu krajnost te stoga stilizacija može biti laka (umjerena) i totalna (apsolutna).

U književnom djelu postoje dvije vrste riječi koje su objekat piščeve obrade – njegova sopstvena i tuđa riječ, tuđi govor. Po Bahtinovom mišljenju u stilizaciju ulaze riječi sa dvije smisaone usmjerenosti: svojom sopstvenom i autorovom, s tim što se na tuđu baca laka objektna slika (Bahtin 1967: 261). Ako je objektna riječ jednoglasna, stilizovana je dvoglasna. Kada se one spoje u jednu cjelinu, - nastaju saodnosi između govora pisca i govora junaka. U stilizacionom postupku pristup tuđoj riječi veoma je različit, počev od toga da se on unosi samo u upravni govor pa do najraznovrsnijih oblika prodiranja, infiltracije tuđeg govora u „autorov“ prostor i nastajanja različitih sklopova (upravnog govora, nepravog upravnog govora, slobodnog upravnog govora, tematskog govora). Zbog čega -

dolazi do prodora tuđe riječi u autorov govor? Pisci ovome pribjegavaju s ciljem da približe jezički izraz izrazu svojih junaka, da ublaže paralelizam između svoje i tuđe riječi, da ih „pomire“ što je moguće više i da eliminišu način kazivanja koji bi se bazirao samo na jednom „glasu“. Oni sistem centralne perspektive – pretvaraju u sistem pomjerene perspektive, stvaraju „izvjesnu perspektivnu udaljenost“. Naime, u kompoziciji proznoga teksta mogu istovremeno, ali na različitim mjestima, postojati, koegzistirati, međusobno se smjenjivati, preplitati, ukrštati, nastajati, prekidati se i nestajati različite tačke gledišta sa kojih se nešto izriče. Up.: „Bujan i još neiskusni, mladić je brzo upao u sumnjive poslove i drske podvige svoga društva i došao u sukob sa zakonom. I ne jedanput. Otac ga je vadio nekoliko puta iz zatvora, koristeći se svojim ugledom i svojim poznavstvima sa ljudima na položaju, naročito sa upravnikom celokupne policije, starim i dobrim školskim drugom. ‘Je li moguće da moj sin obija kuće, pljačka trgovce i otima devojke?’ – pitao se očajni otac. A stari iskusni upravnik mu je – odgovarao mirno ali po istini. Da krade, ne krade baš, ni trgovce ne vara, ni devojke ne otima lično, ali gde god se stvari dešavaju, možeš biti siguran da ćeš i njega tu negde u blizini naći. A ako ga ovako ostavimo, zagaziće i sam u prestup. Nego valja tražiti zavremena neko rešenje. I upravnik gradske policije našao je ‘rešenje’, koje je smatrao kao jedino moguće, dakle najbolje: da mladića koji je pošao zlim putem uzme u svoju službu. I kao što biva, od mladog čoveka, koji je bio već zauzeo svoje mesto među kockarima i gospodskim dangubama, postao je dobar i revnostan stambolski policajac“ (Ivo Andrić: „Prokleta avlija“: – Andrić 2002). Ako se sve pozicije sa kojih se kazuje stope u jednu, autorovu, dobiće se centralna perspektiva, sa koje se sve posmatra i sve opisuje; dadne li se pak svakoj (ili nekoj) tački gledišta svoja jezička linija, nastaje pomjerena jezička perspektiva, pa će u piščevoj tački gledišta egzistirati pozicije s kojih govore njegovi junaci. Na toj se osnovi dobija „izvanredno složen preplet odnosa između tačaka gledišta na različitim ravnama i sa različitih ravni“ i nastaje jezička kompozicija književnog djela (Petković 1978: 23).

U zavisnosti od toga da li se sve posmatra s jedinstvene tačke gledišta, s te centralne perspektive, ili u piščevom „moru“ postoje ostrva s kojih gledaju i zbore junaci (da li je govor ličnosti prelomljen u autorovom), oponašanje zahvata upravni govor (dijalog) ili prodire u „autorov“ prostor. Stilizacija u upravnom govoru i njena ekspanzija, odnosno „ofanziva“ na piščev jezik²⁰, izgleda ovako:

Ova shema pokazuje da stilizacija može biti jednoglasna i dvoglasna, a pošto AG nije jedinstven, već se sastoji od četiri vrste, neophodno je govoriti o polifonijskoj stilizaciji.

85. Stilizacija nije statična pojava: na jednom mjestu počinje, na drugom se već završava, jednom će je imati samo upravni govor, drugi put autorov, treći put će da klizi od neupravnog govora, preko nepravog upravnog pa do slobodnog upravnog ili tematskog. U stvari ona je kao dio jezičkog sistema djela statična, a kao dio kompozicije dinamična. Analizom stilizacije samo u jezičkom sistemu sužava se njena priroda na jednu od dvije komponente, eliminiše se proučavanje funkcionisanja stilizacije u datom kontekstu, ona se posmatra kao stanje, a ne kretanje, kao mrtva pojava. „[...] istinski predmet proučavanja mora biti dinamičan odnos ovih dviju veličina – govora koji se prenosi (‘tuđi’) i govora koji prenosi (‘autorski’). Oni pak realno postoje, žive i formiraju se samo u tom međusobnom djelovanju, a ne odvojeno sami za sebe.“ (Vološinov 1930: 117).

²⁰ Izraz V. N. Vološinova (M. M. Bahtina) za tuđi govor (Vološinov 1930: 120).

Ako se stilizacija posmatra na nivou žive riječi, na nivou konkretne upotrebe u tekstu, u dinamici, dolazimo na rub lingvistike, tačnije uplovljavamo u vode metalingvistike, u onom smislu u kome govori M. M. Bahtin, koji riječ „ne posmatra kao apstraktnu jedinicu sistema, nego kao dinamičnu jedinicu u cilju opštenja. A u konkretnom činu opštenja (koji podrazumeva dve strane, uvek je *d i j a l o g*) osnovna jedinica ne može da bude nijedna gramatička kategorija kojom lingvistika operiše, nego će biti *i s k a z* : ne uključuje iskaz samo sadržaj koji se komunicira, nego uključuje samoga autora, svekoliku njegovu poziciju s koje govori, tačku gledišta s koje se nešto izriče i samim tim nužno vrednuje. Akt izricanja ne tumači se ovde ni kao lingvistički, pa ni kao čisto komunikativni akt, jer bi to bilo njegovo izolovano i apstraktno tumačenje, kao kad bismo govorili o zelenoj boji uopšte. A realno postoje samo predmeti sa bezbroj drugih svojstava [...]“ (Vološinov 1930: 18-19). I kada analizira jezik M. F. Dostojevskog, Mihail Bahtin ima u vidu „[...] jezik u njegovoj konkretnoj i živoj sveukupnosti, a ne jezik kao specifičan predmet lingvistike dobijen putem legitimnog i neophodnog odvajanja od nekih strana konkretnog života reči“ (Bahtin 1967: 252). Upravo za M. M. Bahtina živa riječ ima prvorazredni značaj. I dok su predmet lingvističke nauke apstraktne jedinice jezičkog sistema (od foneme do rečenice) metalingvistički Bahtinov pristup jeziku uključuje sve pozicije sa kojih se govori, što je istovremeno ključni momenat za razumijevanje kompozicije proznog teksta onako kako je tumači Boris Uspenski (Petković 1978: 20).

86. Jedan drugi umjetnički postupak se prilično razlikuje od prethodnog. Ako je stilizacija orijentisana na kvalitet, ovaj se tiče promjene kvantiteta i kontinuiteta u formi supstancionalnih modifikacija – metaplazmi. Napraviti izmjene ovog tipa znači dodati ili oduzeti, umetnuti ili izbaciti, raširiti ili zbiti, smanjiti ili uvećati, zamijeniti ili prebaciti ili pak potpuno izostaviti. Da bi se govorilo o transformaciji jezičke materije bez promjene njene vidske pripadnosti, što je suština postupaka koji vode nastanku metaplazmi, neophodno je imati u vidu primarni oblik, odnosno etalona koji se transformiše, i sekundarni oblik, odnosno oblik koji se dobija transformacijom. Prvi ćemo nazvati etalom, drugi metaplazmom. Početni dio kompozite (*meta-*) ukazuje na proces, na postupak koji dovodi do supstancionalne modifikacije, a završni (*-plazma*) na ono što je nastalo. Pošto se metaplazma asocijativno više veže za značenje drugog dijela kompozite, metaplazmom ćemo smatrati transformisani oblik etalona, a sam postupak označavaćemo kao modifikacija, transformacija, deformacija, strukturno pomjeranje i sl. Pošto etalon podrazumijeva neki obrazac od koga se polazi, odnosno pretpostavlja idealni ili utvrđeni tip nečega, etalon je ono što je u jeziku opšteprihvaćeno, društveno verifikovano, relativno stabilno i unificirano. Ovakav status ima jezička norma. Etalon je normativna jezička jedinica, odnosno jedinica standardnojezičkog tipa, dok metaplazma predstavlja oblik narušavanja norme. Odnos etalona (protoplazme) i njegove modifikacije (metaplazme) može se dovesti u vezi sa odnosom norme i narušavanja norme. Strukturna pomjeranja

moгу dolaziti kao rezultat nepoznavanja ili neshvatanja standardnojezičke norme, što dovodi do pojave oblika kao što su *'očemo, zaboravi', stan'te, doš'o* i sl. S druge strane, takvim promjenama može se težiti posebnom efektu, aktualizaciji, odnosno zaustavljanju recipijentove pažnje s ciljem da se stvori utisak i izazove reakcija. Metaplazma na taj način postaje vrstom otežale forme (svako dodavanje ili oduzimanje uslođava proces dekodiranja informacije). U dihotomiji denotacija ↔ konotacija, nemarkiranost ↔ markiranost etalon je nemarkirani, neutralni oblik, a metaplazma markirani, konotativni oblik, oblik koji nosi u sebi dopunsku informaciju. Metaplazme imaju svoju stilistiku kodiranja i stilistiku dekodiranja. Pošiljalac metaforme unosi promjene koje primalac mora dešifrovati. Stilistika kodiranja treba da dadne odgovor na pitanje kako protiče postupak pripreme metaplazme, a stilistika dekodiranja mora da utvrdi kako teče proces njenog percipiranja.

87. U osnovi metaplazme nalazi se redundancija ili ekonomija. Da bi se dobila metaforma, primjenjuju se dva postupka: jedan koji vodi stvaranju redundantnih oblika, a drugi koji vodi nastajanju redukovanih oblika. Redundancija, odnosno redukcija formalne su prirode, jer je u pitanju narušavanje signalne, a ne semantičke organizacije. U suštini riječ je o plus i minus postupku. I jedan i drugi predstavljaju vrstu destrukcije gramatičke strukture te se mogu označiti kao deformacija, anomalija, strukturno pomjeranje, defektnost, supstancionalna modifikacija, opstrukcija itd. Metaplazma je, dakle, neoforma nastala supstancionalnom modifikacijom etalona različitih jezičkih nivoa (fonetsko-fonološkog, morfološkog i sintaksičkog). Ona označava mijenjanje formalne strukture etalona, tačnije promjenu njegove linijske organizacije.

Odnos redundancija ↔ metaplazma ↔ ekonomija jedan je od suštinskih u ovome postupku. Metaplazma se, na izvjestan način, nalazi u procijepu između tih dviju tendencija – između zakona ekonomije snaga (zakona skraćivanja) i zakona hiperkarakterizacije (zakona redundancije). Metaplazme koje nastaju na bazi plus-postupka trebalo bi da se nalaze u sferi redundancije, jer se poruka produžava (dolazi do nastajanja abundantnih oblika). Suprotno, metaplazme zasnovane na minus-postupku vezivale bi se za ekonomiju, pošto se skraćuje govorno saopštenje. Međutim, ovakvo shvatanje metaplazme uzima u obzir samo jedan proces jezičke komunikacije, a to je kodiranje. Strukturisanjem duže poruke stvarno dolazi do suvišnosti signala koji prenose informaciju, i obrnuto: organizacijom kraće poruke štede se napor u oblikovanju informacije. Ali ako pređemo na teren dekodiranja, shvatićemo da ono što je u šifriranju ekonomično (redundantno), ne mora biti u dešifrovanju. Svako skraćivanje i proširivanje etalona za primaoca stvara dodatno opterećenje, pogotovo ako dolazi do onoga što se naziva otežalom formom. Prema tome, ovdje se mora imati u vidu i pozicija učesnikâ govorne komunikacije (pošiljaoca i primaoca).

88. U zavisnosti od toga koji se postupak primjenjuje, da li plus- ili minus-, razlikujemo prostriktivnu i restriktivnu metaplazmu. Prostriktivne metaplazme nastaju na bazi plus postupka, koji se primjenjuje u dvije varijante: anaforskoj i epiforskoj. Anaforski plus-postupak obrazuje takvu metaplazmu u kojoj se početku etalona dodaje neki elemenat pa nastaje proteza. Ako ne uzimamo u obzir sistemske, već samo fakultativne plus-postupke, imaćemo malo primjera. Restriktivne metaplazme zasnivaju se na minus-postupku koji dovodi do izostavljanja nekog strukturnog elementa. Takvom operacijom nastaje supstancionalna praznina. Međutim, ona ima značenjski karakter. U zavisnosti od stepena destrukcije praznine mogu biti lake i teške: lake su na fonološkom, a teške na sintakstičkom i tekstualnom planu. Njihova pojava stvara šum u komunikacijskom kanalu, koji se u procesu dekodiranja mora prevazići. Ovakva metaforma dovodi do narušavanja predvidljivosti. Naime, „rupa“ se pojavljuje kao nešto neočekivano pa se zato na njoj fiksira primaočeva pažnja. Ovdje se radi o narušavanju određene sukcesivnosti signala, što dovodi do pojave tzv. efekta prevarenog očekivanja. Destrukcija ovakve vrste ne povećava semantičku informaciju, ona je može samo smanjivati, tačnije otežavati njeno primanje, ali zato stvara dopunsku informaciju – stilističku, tako da se može govoriti da se supstancionalni minus pretvara u estetski plus: defekt vodi efektu, a ovaj izaziva afekat. Metaplazma pojačava stilističku informaciju teksta samo ukoliko postoji svjesnost i svrsishodnost njene primjene. Zbog neophodnosti dekodiranja (rekonstrukcije elemenata koji ne postoje) proces percipiranja metaplazme se usporava i produžuje. Sve ovo ukazuje na to da metaplazma ima površinsku i dubinsku strukturu. U njenoj formalnoj strukturi zapaža se praznina, a na semantičkoj ravni dešifruje se elemenat koji nedostaje. Proces percipiranja metaplazme upravo se i sastoji u tome da se međusobno povezuju površinske i dubinske strukture. U tom smislu metaplazma predstavlja znak koji se podrazumijeva i o kome Baji piše: „Znak se podrazumijeva ako mehanizam jezika bez pomoći govora omogućuje (nesvjesno) njegovu rekonstrukciju na osnovu asocijacije sa drugim lingvističkim tipom u kome taj znak ima eksplicitnu formu i isto značenje.“ (Bally 1955: 175). Metaplazma može se nazvati i implicitnom pojavom. To je specifična vrsta aktuelizacije, posebna vrsta isticanja i fokusiranja.

89. U KFS riječi se podvrgavaju različitim supstancionalnim skraćivanjima: a) fonološkom, b) morfološkom, c) sintaksičkom skraćivanju, d) tekstualnom. Prva operacija dovodi do pojave fonoplazmi, druga morfoplazmi, treća sintaktoplazmi, četvrta tekstoplazmi.

90. Jedan od pjesnika kod kojeg se može naći dosta fonoplazmi je Aleksa Šantić. Za njega je, recimo, karakteristična metaplazmatska zamjenica s': „Mojim s' budi.“ („U gaju“), „Kao što s' u tvojih grudima Prema tvome sinku budi.“ („Mati“), „Iz milosti što s' razvila.“ („Pjesma“). Čak i najkraći glagolski oblik – kopulu je Šantić podvrgava destrukciji: „Vidjela bi da j' vrelija Od sunašca što no sija.“ („Mati“), „Iz

ljubavi što j' začeta.“ („Pjesma“). U stihovima ovog pjesnika nalazimo kombinaciju metaplazmatskih i etalonskih oblika, i to u najužem kontekstu:

Gledao sam kako milo
Svaka svoje zrake daje,
Al' sam gledô najradije
Jato od njih što se sjaje [...]

(„Zvijezda jato“)

Šantićeve ritmičko-intonacione preinake često zahvataju infinitiv: „Te još i tu pjevat možeš se [...], Ta zar ljubav može satrt [...], Zar bez nade može živit“ („Tica u zatvoru“), „A ti trpiš, jer trpit znaš.“ („Moru“), „Slava nam se u vis popet.“ („Ljubimo se [...]“), „Oh, kako ću vesô sada Ljubit majku, oca moga.“ („Povratak“); zatim imperativ: „O meni samo ne zbor'te krivo se [...] Al' stan'te, stan'te tičići moji.“ („Pratilja vječnosti“), „Hod'te bliže srcu mome.“ („Povratak“), glagolski prilog: „U stravi drhću gledeć ti boj.“ („Moru“), „Slušajuć zvuke večernjeg zvona.“ („Jesenje večer“) itd. Koji put do promjene dolazi u osnovi i nastavku: „C'jenit treba onog tamo.“ („Koga da poštujemo“).

I drugi se pjesnici služe ovim postupkom – Vojislav Ilić (*snivô, očekivô*, Zbogom! [...]; *slušajuć* – „Elegija“), Jovan Dučić (*tražeć* – „Čekanje“), Sima Pandurević (*sa'ranio* sam – „Trag vremena“), Veljko Petrović (*blagujuć* – „Na brodu“; *kikoćuć* se, „Erotika“), Vladislav Petković Dis (*javljat* – „Ponoć mene“), Oskar Davičo (*držô, plaćô, skinô, poslô, zavolô* – „Hana“), Stevan Raičković (*pošlji* – „Kiša“), Skender Kulenović (*zarasto* – „Govorenje tvrđave“; *nico* – „Nad mrtvom majkom svojom“), Dobrica Cesarić (*njiho, išo, dić* – „Iz poezije“), Vladimir Nazor (*lebdeć* – „Galeb“), Silvije Strahimir Kranjčević (*dršćuć, stav'* – „U želji ljubavi“), Branko Radičević (*dig'o, im'o, b' im'o, gled'o, sluš'o* – „Đački rastanak“ i „Kad mlidijah umreti“), Đura Jakšić (*preteć, preziruć, čekat* – „Otađzbina“; *vol'o* – „Otač i sin“), Laza Kostić (*nosit, spalit, tonut, trunut, vekovat, strado, pokajo, čezno, klet, čeznu', stisnu', pomerit, zasut* – „Santa Maria della salute“), Milan Rakić (*sniv'o* – „Dolap“), i dr. Antun Branko Šimić i Mak Dizdar daju fonoplazmu od istog glagola – *koracati*: ne *koraca* mjesečina oko tvoje kuće (Antun Branko Šimić: „Povratak“), ponovo *koracam* (Mak Dizdar: „Poruka“). Kao kod Šantića, u poeziji drugih pjesnika postoje slučajevi kada se daje naporedo metaplazma i njen etalon: *Sluš'o* groma, *slušao* oluju (Branko Radičević: „Kad mlidijah umreti“).

U poeziji su česte fonološke transformacije perfekta muškog roda, kada se sažima nastavak -o i završetak osnove -a: *Legô*, – slušam njegov poj („U gaju“), *Otišô* si Fruškoj gori („Mome bratu u daljini“), Kog sam nekad blažen *snivô*...

Sami gospod *osmjehivo* („Majci“). Nisu rijetki slučajevi istiskivanja samoglasnika u samoj osnovi: „Moje grudi da *okr'jepi*.“ („Snivao sam [...]“), „Al' misli *vid'le* nisu.“ („Snivao sam [...]“), „Bog *razum'je*.“ („Tica u zatvoru“), „Mirisavi lahor s gorice mu *sl'jeće* nad zaspalim sv'jetom.“ („Ostavljena“), „*Razl'jeva* se miomir.“ („Laku noć!“), „Koji vjerom krvcu kr'jepi.“ („Brankova duša“), „A vlažni vjetar *prel'eće* i bludi.“ („Jesenje večer“), „U grob ću *pon'jeti* to blago sred grudi.“ („Uspavaću cv'jetak uspomena moji' [...]“). Kao što se vidi, u svim primjerima se skraćuje zamjena jata (*ije* → *je*) ili se refleks potpuno gubi (*vid'le*). Suglasnici mogu biti neritmični pa se izostavljaju ili zamjenjuju nekim drugim: „Sve što imah ja ti *dado*.“ (iz „Spomenaka“), „Tamo se klasje *nija*.“ („Seoce moje!“), „Nad glavom mu gavran *pr'nu*.“ („Povratak“).

Specifične fonoplazme nalazimo u poeziji Maka Dizdara. On je u većem dijelu stvaralaštva bio okrenut prošlosti i u mnogim slučajevima to usmjerenje podržavaju ritmičko-intonacione preinake sa patinom starine. Npr.:

Ase ležit
Vojnik Gorčin...

(„Gorčin“)

U istoj pjesmi nalazimo: *Žih A smrt dozivah; Bil sam U pet i pet vojni; Zgiboh od čudne boli; Zgiboh od boli*. Sličan se postupak primjenjuje u „Zapisi-
ma na dvije vode“:

Oprostite mi
što ipak vas molju
i bratiju i družinu i gospodu
do vratiju mojih da dođu da me ne pohodu
molju i kule i prije i strine i nevjeste
a vi ćete biti kako sada jesam ja

i u „Zapisu o odlasku“:

Na svijetu ovom dugo ja žih
Bih osamdeset i osam ljeta na sijemu svijetu

91. U KFS iskaz ponekad postaje pomjeren u tom smislu što formalno nestaje jedan od stožera gramatičkog sistema – glagol. Takav postupak nazivamo deglagolizacijom. Recimo, sljedeća Selimovićeva rečenica ne sadrži nijedan glagol: „*Vlažni krovovi, vlažne tarabe, vlažni sokaci, prohladan vazduh, modro nebo, mlado sunce*.“ (Selimović 1970: 212). Pred nama je statična slika, radnja ukočena, pejzaž u kome se ništa ne dešava. Ovakvu vrstu supstancionalne modifikacije nazivamo sintaktoplazmom. One predstavljaju zeroplazmu jer se radi o nultom oblicima na nivou rečenice. Takvim postupkom stvaraju se različiti stilski efekti. Up: „*Iduće, treće i poslednje noći isto bdenje, isti raspored, isto uplašeno*

oslušivanje. I ponoć je prošla.“ (Andrić 1984/85: 77). „To bi za njega značilo nemilost, a nemilost je moguća svakog dana i časa, jer sve radi da ona dođe, samo on radi protivno i brani se; *dakle on jedan protiv svih i svega*.“ (Andrić 1984/85: 80). – „*Ramazan, svečani mjesec posta*: dani su gladni i pusti, a noći od jela, šerbeta i priča.“ (Kulenović 1984/85: 26). – „Svi je gledamo. Šta je u očevom pogledu? *Možda sin bjegunac? Ili kći bjegunica?*“ (Kulenović 1984/85: 33). – „Ta tu bi za mladića, kao što sam ja, moglo biti masla! *Od stare koke masna čorba*.“ (Simić 1984/85: 136). – „Dan je bio bistar. *Nebo hladno i vedro*. Snijeg išaran tragovima, jer je stoka gazila svuda [...]“ (Sijarić 1984/85: 27). – „Šta imam da gledam? *Ništa. Prazno nebo*.“ – veli Džeka u sebi [...] (Sijarić 1984/85: 27). Dominantna pozicija glagola u sistemu vrsta riječi i njegova, zajedno sa imenicama, centralna uloga u gramatičkom sistemu, uz veliki semantički, gramatički i stilistički potencijal daju posebnu vrijednost ovome umjetničkom postupku. Takvo narušavanje jezičke strukture izgleda jednostavno: potrebno je samo glagol izostaviti. Međutim, tome mora prethoditi priprema, odnosno razmišljanje o tome kako ulančiti nulti elemenat, kako tu gramatičku „crnu rupu“ povezati sa ostatkom poetske cjeline a da se poruka dekodira. Deglagolizacija dovodi do nedorečenosti poruke, pojačava se asocijativnost i zahtijeva napor kod primaoca jer se jezički izraz usložnjava, percepcija se izvodi iz automatizma (što je V. B. Šklovski posebno isticao kada je govorio o umjetničkom postupku), tekst dobija na nekonvencionalnosti, originalnosti i svježini.

92. Ekstremni oblik takvog umjetničkog postupka predstavlja tekstualna deglagolizacija. Ona je više zastupljena u prozi, jer se u proznim tekstovima primjenjuje samo u onim manjeg obima. U poeziji je toliko raširena da se može izdvojiti posebna vrsta – bezglagolska poezija. U njoj se najčešće radi o refleksiji, razmišljanju, opisima prirode. Takvi stihovi predstavljaju izraz traganja za novim, originalnim poetskim formama, koja se ponekad završavaju radikalnim pjesničkim eksperimentima. Navešćemo nekoliko primjera.

Sudar perspektive
Red ljudi
Red raketa
Ptica u prostoru

(Dušan Matić: „Pet plavih mrlja“)

Kamen iznad kamena.
Ni kuću od njega
ni u kuću s njim.

Kamen ispod kamena.
Ni u riječi s njim
ni riječi od njega.

(Dara Sekulić: „Bakije“)

juće pa tačka
danas pa dvotačka
sutra pa tri tačke

(Anđelko Vuletić: „Interpunkcija“)

Zrno do zrna – pogača.
Dlaka do dlake – rep.
Kamen do kamena – palača.
Sto epigrama – ep.

(Gustav Krklec: „U stilu poslovice“)

Veliki majstor u pisanju bezglagolske poezije bio je A. A. Fet (1820–1892). On je istovremeno utemeljitelj ovog umjetničkog postupka jer je prvi ruski pjesnik kojem je uspjelo da napiše pjesmu bez ijednog glagola (Blagoj 1973: 352). U stvari, možda je i prije njega bilo deglagoliziranih pjesama, ali niko nije tako nadahnuto, svježe i originalno sastavljao bezglagolske stihove. Njegove su pjesme i danas neprevaziđeni obrazac ovog postupka. Međutim, kada se 1850. godine pojavila Fetova najčuvenija bezglagolska pjesma „Šaputanje, plašljivo disanje“, bio je to veliki izazov tadašnjoj estetici književnog teksta.²¹ A. A. Fet je napisao još tri bezglagolske pjesme. U njima je lijepo opisan ruski pejzaž i umjetnički snažno izražen vječni pjesnički motiv – ljubav.

93. U vrijeme traženja novih formi umjetničkog izražavanja krajem XIX i početkom XX stoljeća deglagolizaciju primjenjuje niz pjesnika. Ona je posebno odgovarala imažinistima koji su isticali da je jedini pravi metod izražavanja života izražavanje kroz sliku i ritmiku slike. Vođa imažinista Vadim G. Šeršenjevič je tvrdio: „Glagol je glavni dirigent gramatičkog orkestra. On je palica etimologije. Isto onako kao što je predikat palica sintakse [...] Otud imažinizam, kao kulturtregerstvo karaktera, neminovno treba da multiplicira imenicu na račun glagola. Imenica je ono suštastveno što je oslobođeno gramatike, ili ukoliko je to nemoguće, ono što vodi rat protiv gramatike; to je glavni materijal poetskog stvaralaštva. Imenica je produkt iz koga se pravi pesma. Glagol nije čak ni žalosna neophodnost, već je prosto bolest našeg govora, slepo crevo poezije [...] Glagol je tvrdi znak gramatike: nužan je samo ponegde, ali i u tim slučajevima može se bez njega.“ (Poezija 1975: 225–226). U traženju nove poetske legure imažinisti odbacuju glagole i pišu stihove koji se, po mišljenju samog V. Šeršenjeviča,

mogu s jednakim uspjehom čitati od početka prema kraju (prema Ježov/Samurin 1972: XXXII). Takve pjesme podsjećaju na katalog slika, kalendar i glosar te nije slučajno što je V. Šeršenjevič jednu od svojih bezglagolskih pjesama nazvao „Katalogom slika. Deglagolizaciju primjenjuju i ostali imažinisti, npr. A. B. Marijengof. Ona se može naći kod predstavnika drugih pjesničkih škola i pravaca iz toga perioda, npr. kod futurista, simbolista i dr. Ovim se postupkom takođe služe pjesnici iz međuratnog i poslijeratnog perioda. U našoj poeziji deglagolizacija se uglavnom primjenjuje nakon Drugog svjetskog rata. Nju posebno često primjenjuju mladi, neafirmisani pjesnici, pjesnici željni eksperimentisanja. Poznati književni stvaraoci rijetko su se priklanjali ovakvom načinu izražavanja pa pojava deglagolizacije u njihovoj poeziji više izgleda kao odstupanje od pravila nego kao zakonomjernost. Bezglagolsku poeziju odlikuje tematska suženost – uglavnom se radi o refleksiji, opisu pejzaža, mrtve prirode i ljubavi. Izostavljanje glagola je povezano s prostorom pjesme: one su kratke, često vrlo kratke (po dva-tri stiha), što stvara utisak pregnantnosti i lakoničnosti. Svojevrsna im je velika asocijativnost. Odsustvo glagola stvara statičnost, čak i kada umjesto njega stoji glagolska imenica, koja nije u stanju da iskaže punu dinamiku radnje. Jedna pjesma posebno skreće na sebe pažnju. To je „Ljubav“ Velimira Živojinovića Masuke. Ona podsjeća na Fetovu „Šaputanje, plašljivo disanje“ pa možemo pretpostavljati da je nastala pod uticajem stihova ruskog pjesnika.

Ljubav, o ljubav! – Pesma u svanuće: –

ptica na grani; cvrkut vrh bregova;
magla sa srca, magla sa cvetova;
i rose sa lišća dah i iščeznuće!

Ljubav, o ljubav! – Neznano ganuće!

Reći bez reči: povijena grana;
zaljuljan listak; osmeh vodi bačen;
pogled put neba i nebom ozračen;
i ćutljiv korak do na kraj svih dana!..

Ljubav, o ljubav! – Odnosena brana;

proleća, jutro, svih neznanja bdenje;
ćutanje koje upijanjem posta
vode, potom mostom, neba iznad mosta;
i tihog smeha večno snoviđenje...
I tihog smeha cvetanje i mrenje!..

U nekim slučajevima zapaža se tendencija da se deglagolizacijom razbiju ustaljeni kalupi u izražavanju, da se odbaci tradicija. Up.:

U kamen,
u pepeo,
žalosnu vrbu
pticu rugalicu

²¹ Ne dijelimo mišljenje A. N. Tolstoja koji je, zbog važnosti glagola i socrealističkih kanona, negativno ocijenio ovu pjesmu: „Ja te stihove ne volim. Oni su sentimentalni. To su dekadentni stihovi. Glagoli su izostavljeni. Njih valja u svojoj mašti rekonstruirati. Naša uobrazilja daje banalne glagole. Kada bi on uzeo bilo koji glagol, glagol koji je neobično suptilan, koji prenosi šušanje lišća, koji je iz juna pred buru, kad bi on upotrijebio glagol, onda bi zamirisala prava oluja.“ (Tolstoj 1949: 501).

(Tamara Đedović: „Kletva“)

94. Posebno pitanje predstavlja dekodiranje umjetničkih metaplazmi. Što se ide dalje od fonoplazmi ka tekstoplazmama, nalaženje retroplazmi (dekodiranog smisla) postaje sve složenije. Recimo, u fonoplazmi *doš'o* lako je rekonstruisati propušteni elemenat (fonemu /a/). Svako povećanje destrukcije vodi otežavanju dekodiranja. Realno sve vrste metaplazmi, izuzev zeroplazmi, mogu dati retroplazme identične etalonu. Kao ilustraciju procesa dekodiranja metaplazmi, njegove relevantnosti i složenosti navešćemo monodramu Josipa Pejakovića „On meni nema Bosne“. Smisaoni i stilistički naboj ovoga dramskoga teksta nalazi se u zeroplazmi lociranoj između riječi *meni* i *nema*. „Rupa“ u *On meni nema Bosne* naizgled ima ograničen broj retroplazmi. Međutim, ako se zadržimo na najrealnijim asocijacijama, dobija se oko 150 varijanti: **1)** glagol u formi prezenta (*kaže, govori, zbori, mrlja, lupa, priča, dokazuje, ukazuje, objašnjava, precizira, tumači*), aorista (*reče, provali, odvali*), krnjeg futura (*će*), perfekta (*je rekao...*), konstrukcije *sa da* ili *kako* (*kaže da ako..., da kaže...*); **2)** dva glagola (*usuđuje se reći, usuđuje se da rekne, da se usudi reći, može reći, smije reći*); **3)** spoj glagol + imenica (*priča priču*); **4)** spoj dvaju glagola i imenice (*usuđuje se reći da rekne, kazati...!*); **5)** imenica (*lišupljul priču*); **6)** glagolski uzvik (*bub, tras*); **7)** adverbijali (*tako i tako, jasno, zalud lje svel, vrlo ozbiljno, gotovo sugestivno, u šali, pola u šali pola u zbilji, tek onako, iz vedra neba, iz čista mira, iznebuha, iz pakosti, od bijesa, iz zezancije, iz sveg glasa, kao zainat, baš zainat, uzgred, usput, šapatom, bez dileme, bez ikakva povoda, malo-malo pa, pred svima, u četiri oka, kasno uveče, tek što izađosmo, nisam se ni probudio...*); **8)** obraćanje – a) u vokativnu (*sinko, brate, jarane, druže, gospodine, frajeru, budalo, mangupe, Pero, Mujo, Bosanac, Bošnjo, dečko, druškane, brate, burazeru, mladiću, stari, matori, cobra*); b) u formi komentara (*da se mi razumijemo, da ne bude zablude, da ne bude nejasnoće, šta bi htio, kako da ti kažem, ne tuguj, ne žali, pomiri se lsa činjenicom!, smiri se, shvati lveć jednom!, čista stvar, jasna stvar, nema tu šta da se priča lda se kažel, nećemo dalje, šta se tu može, šta hoćeš, šta ćeš, šta možeš učiniti, šta ti ja mogu, ne trebamo se prepirati, ne treba se svađati, ne treba diskutovati, nema diskusije*); b) u formi psovke (*majku ti, da ti... majku, da ti oca..., majku mu...*); **9)** retoričko obraćanje (*šta se ima tu pričati, šta da ti pričam, šta da se kaže, šta se može, šta ćeš*); **10)** uzvik (*Zdravo! – Gotovo je! Gotovo! – Čao! Adio! Gud-baj! Aufiderzen!*); **11)** poštapalice, umetnute riječi, parazitske riječi (*ovaj, bre, bolan, čoce, asti gospu, kaj, – elem, ko biva*); **12)** upravni govor (*ovako kaže, ovako će ti lmenil, ovim će ltil riječima*); **13)** umetnuta rečenica (*da nas niko ne čuje, neka svi čuju, neka se zna, kako ga nije stid lsramotal, kako ima obraza, nećeš vjerovati, ko da sam ja*

lud lblesav, glupl, kao da ja ne razumijem, da me naljuti, da mi napakosti, da mi stavi do znanja, da me poniži); **14)** komentar (*kakav je kretan lmanup, budala, frajerl, baš je budala, e jes' kretan, e budale, ja budale, zaboga budale, da ti stane pamet, da me naljuti, da meni prosipa pamet lfolovel, dotle je došlo, radi zezancije, zamisli*); **15)** zaklinjanje (*djece mi, gospoda mi boga jedinog, alaha mi, dina mi, dabogda umro ako lažem*); **16)** u formi želje (*da samo čuješ*) itd. Realnost ovih varijanata provjerili smo u razgovoru sa autorom monodrame. Za njega sva su navedena rješenja u principu moguća, ali prilikom pisanja monodrame nije imao u vidu konkretnu retroplazmu, mada je osnovnom duhu teksta najbliža **(1) će, (2) da rekne i (3) smije reći**.

95. Estetizacija. Jedno od osnovnih pitanja u estetskom odnosu jeste estetska vrijednost paradigmatskih i sintagmatskih korelacija. Polisemične, sinonimične, homonimične i antonimične veze ima imaju velik stilistički potencijal, vrše estetsku funkciju i dobijaju značajno mjesto u KFS.

96. Polisemični odnos ima sljedeću estetsku strukturu:

$$\frac{Y^1 \leftrightarrow Y^2 \leftrightarrow Y^x}{\begin{matrix} A \\ E \end{matrix}}$$

Y – denotat, **A** – jezička jedinica (lingvema), **E** – subjekat estetskog odnosa

Objekat estetizacije je jedna jezička jedinica (**A**) koja ima više referenata ($Y^1 \leftrightarrow Y^2 \leftrightarrow Y^x$). Estetizacija je ograničena na **A**, ali se estetski odnos stvara promjenom usmjerenja: ako se u neestetskom činu **A** odnosi na Y^1 , u procesu estetizacije Y^1 služi kao most za pravi orijentir Y^x . Polisemija omogućuje da se izbjegne jedna od najizraženijih antiestetskih pojava: nepotrebno ponavljanje. Najizrazitiji oblik estetizacije polisemičnog odnosa je metafora: u njoj se pomoću **A** izražava Y^1 preko Y^x . Npr.: *more bunca* (Vladimir Čerkez), *snijeg šapće* (Brato Pavlović), *psuju kiše* (Miodrag Žalica), *brdo se smije* (Vlado Puljić), *smiju se lastavice* (Rajko Petrov Nogo), *san ujeda* (Veselko Koroman), *noć pije* (Vladimir Nastić).

U paradigmatskom polisemičnom odnosu asocijativno se saodnose značenja $Y^1 \leftrightarrow Y^2 \leftrightarrow Y^x$. Takve slučajeve imamo kada se pravo i preneseno značenje ne realizuju istovremeno, već sukcesivno na različitim mjestima. Do takve veze može se doći samo analitičkim putem. Up.: **(1)** „Jecajući, pogleda me dubokim, tužnim pogledom [...]“ – (Petar Kočić: „Kroz maglu“ – Antologija 1980: 35. **(2)** „Duva studen vjetar, oštra, ledena izmaglica bije i grize po obrazima, oko brkova i kose hvata se mekano, bjeličasto inje, a pjesma se sve više i više približuje, bono, sjetno jecajući [...]“ (Ibid, s. 3). U sintagmatskom polisemičnom odnosu

eksplicira se jedno značenje, a implicira drugo. Npr.: „Nije votka rakija, mada noćas udara.“ (Momčilo Bajagić Bajaga: „Ruski voz“).

U KFS riječi obično imaju dvojnu ulogu: jedna je vidljiva, druga skrivena. Višeznačnost dovodi do jedne od suštinskih pojava u KFS – prenesene upotrebe riječi i slikovitog pripovijedanja. Saodnos između jednoznačnih ili višeznačnih riječi u književnom tekstu zavisi od opšte umjetničke zamisli i prirode samoga teksta. Jasno je da se on mora sastojati i od monosemičnih i od polisemičnih leksema, a kakva će biti njihova interakcija najviše zavisi od veličine djela: vjerovatnoća pojave jedne riječi u nekoliko značenja veća je ukoliko se radi o širem tekstu, s tim što semantičko šarenilo ne može dosljedno pratiti porast upotrebe riječi. Što se tekst povećava, autor je sve više primoran da ponavlja lekseme istoga značenja.

Polisemija predstavlja jedno od osnovnih obilježja KFS. Sloboda kojom autori književnih tekstova raspolazu prilikom izbora jezičkih sredstava omogućuje im da se služe svim semantičkim potencijalom jezika. Tako u pripovijeci „Kroz maglu“ Petar Kočić upotrebljava pravo i preneseno značenje glagola *jecati*: „*Jecajući*, pogleda me dubokim, tužnim pogledom [...]“ – Antologija 1980: 35. „Duva studen vjetar, oštra, ledena izmaglica bije i grize po obrazima, oko brkova i kose hvata se mekano, bjeličasto inje, a pjesma se sve više i više približuje, bono, sjetno *jecajući* [...]“ (Antologija 1980: 33). Novak Simić u pripovijeci „Istina o Navariću“ u jednom odlomku daje istu leksemu u dva značenja: „U Navariću jasno je *šiknula* onog dana, kad su pred nekoliko godina odvezli kantinerovu Bosu u bolnicu [...] Samo su dva modra plamena sjala; dva *šiknula* slapa okupana plavetnila.“ (Antologija 1980: 141). Sličan postupak se primjenjuje u „Brkinoj priči o kugi“ Zija Dizdarevića: „[...] pa te od nakve stoljetne čamo-tinje i jada spopane želja da nekog udariš, zvizneš nožem, je l' da te nestane. Znaš, brate, kakve su ove naše kiše [...] Hele, *udariše* kiše i poplaviše sve živo [...]“ (Antologija 1980: 171-172). „[...] i ne znajući šta bi, *udarilo* po rakiji, pa pij, opijaj se [...]“ (Antologija 1980: 173). Nešto kasnije ovaj se glagol ponovo daje: „[...] svi zapjenjeni i prašnjavi a iz čela k'ô da će him *kiša udariti*.“ (Antologija 1980: 174). Dara Sekulić na polisemiji gradi sljedeće stihove:

Tvoje su usne žedne tihih dodira
podlo te silovaše i ruke ti otežase
Svi su te *imali* a ti nikog nisi *imala*

(„Ave Marija“)

U KFS se miješaju dva osnovna značenja – primarno (pravo, denotativno/signifikativno, intencionalno) i sekundarno (preneseno, derivaciono, stilističko, konotativno, ekspresivno, emotivno, estetsko). Stilističko značenje nastaje kao rezultat posrednog načina izražavanja, posebnom upotrebom jezičkih jedinica. Ono predstavlja oblik emocionalnog i aksiološkog odnosa, slikovitog izražavanja i ekspre-

sivnosti. Stoga stilističko značenje predstavlja ključni pojam stilistike (Vinokur 1987: 31). Na njegovoj osnovi nastaje ekspresija, izražajnost, stilistički efekat. U osnovi stilističkog značenja nalazi se emotivno (emocionalno, afektivno) značenje – „specifično jezičko izražavanje ocjene označenog pomoću stilistički markiranih leksičkih jedinica, odnosno pomoću jedinica koje nisu stilistički neutralne“ (SRJ 1987: 20). „Emotivno značenje ima pragmatički karakter kao odnos govornog lica prema riječima i onome što one označavaju, i to odnos koji je vezan za jezičku praksu, a takođe odgovarajuće djelovanje takvih riječi na ljude. U leksici takve vrste odnosi se vežu za riječi sa konotacijom, odnosno dopunskim sadržajem riječi, njegovim usputnim nijansama koje se 'nanose' na semantiku riječi i izražavaju raznorod-ne emocionalno-ekspresivne karakteristike.“ (SRJ 1987: 20-21). Emotivno značenje u užem smislu predstavlja način izražavanja emocija putem uzvika i emocionalne leksike (Aznaurova 1973), a u širem dolazi kao značenje u čijoj se semnoj strukturi nalazi sema emotivnosti određenog ranga, odnosno kao značenje u kome je na neki način predstavljen (izražen ili označen) emotivni smisao koji može biti potpuno identičan leksičkom značenju riječi (kao kod uzvika), može biti konotativan ili može ulaziti u logičko-predmetni dio značenja (Babenco 1989: 16).

97. Sinonimični odnos je estetski strukturisan na sljedeći način:

$$\frac{Y}{A \leftrightarrow B \leftrightarrow X}$$

E

Y – denotat, A, B, X – jezičke jedinice (lingveme)

Objekat estetizacije su više jezičkih jedinica ($A \leftrightarrow B \leftrightarrow X$) koje imaju identičan (ili gotovo identičan) denotat Y. Ovaj odnos daje najviše prostora za estetizaciju. U njoj se utvrđuje estetska vrijednost A u odnosu na B i(li) X. Estetizacija može dolaziti na paradigmatskom i sintagmatskom planu. Na paradigmatskom nivou asocijativno se dovode u vezu $A \leftrightarrow B \leftrightarrow X$ i ističe njihova estetska vrijednost. Npr. za pojam 'umrijeti/umirati' postoji oko 50 sinonima od kojih se svaki estetizira (estetski procjenjuje) na taj način što se dovodi u vezu sa drugim ($A \leftrightarrow B \leftrightarrow X$).²² U sintagmatskom sinonimskom odnosu dolazi do reali-

²² To su: *umrijeti, umirati, mreti, preminuti, preminjavati, predstaviti se, predstavljati se, izdahnuti, izdisati, presvisnuti, svisnuti, upokojiti se, upokojavati se, skončati, skončavati, počinuti, smiriti se, ugasiti se, pijehnuti, uginuti, svršiti, završiti, zakovrnuti se, zakovrtati, ohladiti se, skapati, zaglaviti, zaglavljivati, odapeti, odapinjati, trsiti, tršavati, smrći se, složiti se, cifiti, lipsati, lipsavati, crći, crkavati, krepati, iskerečiti se, skiknuti, omrciniti se, manjkati, manjkavati; pući srce, preseliti se u vječnost, otići na drugi svijet (na istinu, Bogu na istinu, u nepele), sklopiti oči, sklapati oči, osvojiti tama, oprostiti se svijeta, prekrstiti ruke, zatvoriti oči, svesti oči, izgubiti život, usnuti vječni san, podleći (ranama), ostaviti dušu, otegnuti papke, uspjeti u gospodu, razliti se mrak, tama pokriti*

zacije dvaju ili više sinonima ($A \leftrightarrow B \leftrightarrow X$) pa se oni estetski valorizuju u međusobnoj vezi tipa

Rumene pruge *se gase* (A) –

I *bledi* (B) mesečev zrak.

(Vojislav Ilić: „Veče“)

98. Sa estetikom sinonimskog odnosa je povezana redundancija. KFS ima maksimalnu pozitivnu i minimalnu negativnu redundanciju. Nepotrebna ponavljanja su u KFS najmanje moguća i eliminišu se ili neutrališu upotrebom, prije svega, sinonima. U njemu se pojavljuju sve moguće vrste sinonima, prije svega neutralni sinonimi i stilski obojeni sinonimi. Ovi posljednji imaju različitu markiranost – mogu pripadati aktivnom ili pasivnom sloju (arhaizmi, istorizmi, neologizmi), sloju s ograničenom sferom upotrebe (dijalektizmi, žargonizmi, profesionalizmi, kancelarizmi), mogu imati knjiški, kolokvijalni, vulgaran i dr. karakter. Umjetnički tekst je otvoren za sve sinonime koji postoje u datom jeziku, što je i osnovno obilježje jezičke raznovrsnosti KFS. Svi ostali FS unose veća ili manja ograničenja.

Pomoću sinonimije stvara se jedno od osnovnih obilježja svakog lijepog i uzornog stila – raznovrsnost kazivanja, izražavanje misli na različite načine. Ako išta postoji što se negativno odražava na estetiku stila, na ljepotu izražavanja, onda je to monotonija, jednoličnost, stereotipnost. To je, uostalom, ono što se najlakše uočava u usmenoj i, pogotovo, pismenoj komunikaciji. Ove negativne osobine rezultat su dviju slabosti: (1) ponavljanja riječi, izraza, oblika i konstrukcija i (2) siromaštva rječnika. Jednoličnost izraza može se eliminisati ako se izbjegava nepotrebno ponavljanje i ako se maksimalno koristi leksičko blago jezika. Osnovno sredstvo za stvaranje raznovrsnosti jeste sinonimizacija – uvođenje u iskaz riječi istog ili sličnog značenja a različitog zvučanja. U sistemu F-stilova sinonimijom se najviše koriste autori KFS. Kada je u pitanju raznovrsnost, veliki umjetnici znaju biti maksimalisti i postavljati zahtjeve gotovo nerealne, kao što je, recimo, savjet da se u jednom tekstu iste riječi ne ponove na sedam strana. Ipak i ona ima ograničene mogućnosti: jezik nije u stanju da stvori beskrajn broj sinonima.

99. KFS pruža velike mogućnosti za široku i raznovrsnu sinonimizaciju. S jedne strane, on je zasićen neutralnim sinonimima, a s druge sadrži sinonime koji pripadaju: aktivnom ili pasivnom sloju (arhaizme, istorizme, neologizme), sloju s ograničenom sferom upotrebe (dijalektizme, žargonizme, profesionalizme, kancelarizme) ili pak imaju knjiški ili kolokvijalni karakter. Književni tekst može sadržavati sve sinonime koji postoje u jeziku, što predstavlja i osnovno

oči, rastiati se sa životom, baciti potkove, doći konac života, zastakliti očima i sl. (Lalević 1974: 820-821).

obilježje sinonimije KFS. Up.: „Vidite, za svoga vam sina mogu reći: on spada u mudre. Ja to *kažem*, njegov otac.“ (Isak Samokovlija: „Jevrejin koji se subotom moli bogu“; Antologija 1980: 479). – „*Drži* ga, mahnit je! – Ubi čoj’ka! – Rsuz! – *Fataj*, ne diraj!“ (Ivo Andrić: „Mustafa Madžar“; Antologija 1980: 82). – „[...] a ledine ne *zbore* [...] Ja ću ti sad sve po redu *kazivati* [...]“ (Zijo Dizdarević: „Brkina priča o kugi“; Antologija 1980: 171). Petar Kočić je jedan od onih pisaca koji je volio upotrebljavati sinonime: „[...] kad se čovjeku, od straha i *studen*i, u žilama krv *ledi*, a u kostima srž *smrzava*.“ (Antologija 1980: 32). Koliko je ovaj pripovjedač vodio računa o raznolikosti pokazuje sljedeći primjer: u pripovijeci „Kroz svjetlost“ tri puta se ponavlja riječ *proljeće* ispred koje uvijek daje drugi glagol: „[...] i kao da *lagano šumi*: proljeće, proljeće!“ (Antologija 1980: 37). „[...] i kao da *se razliježu* drhtavi, zanosni odjeci: proljeće, proljeće!“ (Antologija 1980: 39). „[...] kao da *zajedno sa njim jecaju*: proljeće, proljeće.“ (Antologija 1980: 40). Posebno je interesantan slučaj kada sinonimski par obrazuju različite vrste riječi: *Kobna je jesen na pragu*, a zima *se ledena primiče*. („Kroz maglu“, Antologija 1980: 32).

100. Funkcionisanje sinonima u KFS zasniva se na nekoliko postupaka koji vode nastajanju distantne, parne, akumulativne i gradacione sinonimije. Distantna sinonimija predstavlja upotrebu sinonima na rastojanju (od jedne ili više riječi). Takav postupak može se bazirati na korišćenju riječi iste ili različite stilske vrijednosti. U prvi slučaj spadaju ovi primjeri: „U toj neveseloj *sobi* provodi Gospodica veći deo svoga vremena, jer je to jedina *prostorija* koja se greje.“ (Ivo Andrić: „Gospodica“; Andrić 2002). Parna sinonimizacija dolazi u formi dopune, preciziranja ili potenciranja značenja i stilističkog naboja prvog glagola. Njome se postiže veća preciznost i jača izražajnost. Elementi para međusobno se dopunjuju i prožimaju. Ovaj postupak vuče korijene iz narodnog stvaralaštva. U sinonimskom paru riječi mogu biti direktno naslonjeni jedna na drugu ili se spajati različitim veznicima. Jedan od onih koji je posebno volio da primjenjuje ovaj postupak bio je Petar Kočić. On daje parne sinonime u direktnom kontaktu – „Samo pjesma i dalje *jeca*, *cvili* [...]“ (Antologija 1980: 33). – „Živ, vatren, odsječen razgovor i mek, ujednačen topot konjski nekako je čudnovato odjekivao kroz maglu, i sve se više odmicao, dok sasvim ne *izumrije*, *umuknu*.“ (Antologija 1980: 34). – „Zar tako brzo *minu*, *prohuj*a noć! Sad *se izgubi*, *nestane* ga, pa se opet povrati [...]“ (Antologija 1980: 36). Ponekad Kočić spaja parne sinonime veznikom: „*Lome se* i *krše* jele i *smrčine* pod teškim, skorenim injem.“ (Antologija 1980: 35). – „Sve *prođe* i *minu*.“ (Antologija 1980: 37). – „Sa plandišta *riču* i *buču* bakovi, doligaju govedari [...]“ (Antologija 1980: 38-39). – „Umiljati vedri glasovi *dršću* i *trepere* [...] Žeže i *pali* uzavrela vrućina [...]“ (Antologija 1980: 39). Parnu sinonimizaciju često primjenjuju i drugi autori: „Dugačke, tanke boce i crvene ruže na stolu *otezale se* i *dužile* u beskraj.“ (Hamza Humo, Antologija 1980: 39). – „*Kikoću*, *smiju se*.“ (Isak Samokovlija, Antologija 1980: 65). – „Mušterije *se pogađaju*, *cjenjkaju*.“ (Isak Samokovlija, Antologija 1980: 65). – „[...] nego *rintaj* i *radi* oko kajmekove kuće

[...]“ (Zijo Dizdarević, Antologija 1980: 173). Akumulativnom sinonimijom nagomilavaju se riječi istog ili sličnog značenja. Ovaj postupak služi za karakteriziranje junaka, opise prirode i događaja. Nizanjem sličnih atributa ili pak komparacijom nastaje amplifikacija (pojačavanje izraza, njegovog značenja i izražajnosti). Ulančavanje sinonima može imati i drugačiju formu – u neprekinutom lancu: „Jecajući, pogleda me dubokim tužnim pogledom, pogledom koji *moli, preklinje, tuži* [...]“ (Petar Kočić, Antologija 1980: 35). Gradaciona sinonimija zasniva se na nizanju glagola kojima se pojačava ili smanjuje intenzitet radnje: „[...] još *strepi, dršće, gori* srce moje [...]“ (Veljko Petrović: „Erotika“).

101. Za razliku od proze, u poeziji je sinonimija omeđena obimom poetskih struktura (što je prostor manji, manje su i mogućnosti za sinonimizaciju). Stoga u pjesmama koji put ne nalazimo nijedan sinonim, ali zato nema ni ponovljenih riječi. Dok je vjerovatnoća za nepostojanje sinonima u proznim djelima veoma mala, u poeziji je to čest slučaj. Recimo u sljedećoj pjesmi nismo našli nijedan sinonim:

Ljerko, srce moje, ti si lutka mala,
Pa ne slutiš smisla žalosnih soneta:
Kestenovi pred kućom duhu tvom su meta,
Još je deset karnevala do tvog bala.

Ti se čudiš dušo. Smijati si se stala
Ovoj ludoj priči. Tvoja duša sveta
Još ne sniva, kako zbore ljeta.
Gledaš me ko grle. Misliš – to je šala,

Al će doći veče, kad ćeš, ko Elvira,
Don Huana sita i lažnih kavalira,
Sjetiti se sjetno nježne ove strofe.

Moje će ti ime šašnut moja muza,
A u modrom oku jecati će suza
Ko za mrtvim klovnom iza katastrofe.

(Antun Gustav Matoš: „Djevojci umjesto igračaka“)

Ograničeni poetski prostor sužava upotrebu sinonima. Da bi se postigla šira sinonimija, mora postojati i širi prostor, a to omogućuju samo veća pjesnička djela, npr. romani u stihovima. Međutim, uzak prostor ne smeta pjesnicima da ponekad i čitavu pjesmu zasnuju na sinonimiji. Up.:

I iznosi ga na dvorište,
Izguraj ga na dvorište,
Istresi ga na dvorište,
Izbaci ga na dvorište.

I zaključaj izlazna vrata
Cvrsto zatvorite izlazna vrata.
Brzo zamandalite vrata!
Na sve brave zaključajte vrata!

(Antologija 1977, knj. II: 445-447.)

Što se tiče sinonimskih postupaka, oni se primjenjuju slično kao i u prozi. Najviše primjera našli smo za prvi postupak – upotrebu dvaju ili više sinonima u bliskom susjedstvu.

I kad opet *izbi*: stopala se rasu
Zadnje mrtvo lišće. Mir je na sve strane.
Dok ponovo *kucnu*: tiho u tom času
Jedno gnezdo pade visoko sa grane.

(Jovan Dučić: „Sat“)

Al' je prešlo vreme preko tvoje glave,
Iznemoglo telo, *malaksale* moći [...]

(Milan Rakić: „Dolap“)

I *cvrči* cvrčak na čvoru crne smrče
[...] I *pjeva* [...]

(Vladimir Nazor: „Cvrčak“)

U „Gorskom vijencu“ Vuk Mandušić zbori:

divne li ga oči *oplakaše*,
divna li ga usta *ožališe*!

Takvim postupkom potenciraju se različita značenja. Laza se Kostić, recimo, pita: „Što mi *vene* moja draga, što mi *bledi*, što mi *kleca*?“ („Što mi vene [...]“). U „Santa Maria della Salute“ isti pjesnik kaže: „*Pomrača* sunce, večita stud, *gasnuše* zvezde, raj u plač briznu [...]“ Kod Milete Jakšića *Gore* korali, *sija se* biserje („Noć“), a Stevan Lukovac govori: *Skrhala* si mu pouzdanje, *razorila* si mu nade [...] (13. januar 1901). Milan Rakić se u „Želji“ prvo obraća Bogu: Bože, daj da *umrem* u jesenje dane, zatim dodaje *Ostaviću život*, nevolju i bedu, da bi završio: *I sklopiću oči* zauvijek. Kod Vaska Pope u prvim stihovima dviju susjednih strofa sinonimično je *nije* i *nema*: Očiju tvojih da *nije*... Smeha tvoga da *nema*... („Daleko u nama“). Rade Drainac ovako govori svojoj djevojci: Marija! Pod nama *gori* zemlja! Nebo *plamti* više nas! („Ljubav, Marija“). U pjesmi „Ruke Velimira“ Živojinovića Masuke kaže se: [...] pričala je šta u tebi *vri*: cela, sočna, topla, slatka tama *ključala* je njome [...]

U poeziji se mogu pojaviti sinonimi (koreferencijalne riječi) koji pripadaju različitim vrstama riječi. Njih, recimo, nalazimo u pjesmi „Santa Maria della Salute“:

Ona me *glednu*. U duši svesnu
nikad još takav ne sinu *gled*;
tim bi, što iz tog pogleda kresnu,
svih vasiona stopila led [...]

Aleksa Šantić glagol *zaspati* zamjenjuje izrazima:

Nemoj draga, da te *san ophrva*,
I da *sklopiš oči* na dušku mekom!

(„Proljeće“)

Evo još nekoliko primjera: „Po čašicu slatku *dotakne* i *dirne* I, napojen srećom, gubi se i tone [...]“ (Aleksa Šantić: „Proljeće“), „[...] Rumene pruge se *gase* – I *bledi* mesečev zrak [...]“ (Vojislav Ilić: „Veče“), „Svu tišinu *izgna*, *proгна* [...] *Hodim*, *brodim* po svih strana [...] *Ištem*, *prosim* svud zabavi [...]“ (M. Vitković: „Ljubovi“), *Cvetak vene* i *umire* [...], (Vasa Živković: „O prste-nu“), „A ti *strepí*, *dršči* i sa mnom *izgori*.“ (Aleksa Šantić: „Čekanje“), „[...] i *gorim*, *plamtím* sa ljubavi *žeđi* [...]“ (Veljko Petrović: „Erotika“), „*Posmatram*, *gledam*: moje vreme teče [...]“ (Vladislav Petković Dis: „Predgrađe tišine“).

102. Homonimični odnos ima sljedeću estetsku strukturu:

$$\begin{array}{c} Y \leftrightarrow Z \leftrightarrow X \\ \hline A \\ E \end{array}$$

Y, Z, X – denotati, A – jezička jedinica (lingvema)

Objekat estetizacije je jedna riječ koja ima više heterogenih značenja, genet-ski nepovezanih (u nekim slučajevima radi se o različitim vrstama riječi). Svjesno dovođenje u vezu dviju ili više riječi istog zvučanja, a različita značenja stvara poseban utisak. Na homonimskom odnosu ponekad se strukturira rima. Up:

Iz snega je izašla vrata *slika*,
Iz snega zore krasno deve lice,
A ruža hitro, umiljato *slika*
Divne zatim njojzi usničice;
Pa kako divno stajala je *slika*,
Kad ruža dobi zatim zlaćenice!

(Branko Radičević: „Tuga i opomena“)

Neki, poput A. N. Gvozdeva i A. A. Reformatskog, ističu da su homonimi „bolesne riječi“, „anomalije“, „slabost ili kvarenje jezika“ i da njihovom pojavom dolazi do neugodnog nerazlikovanja onoga što se mora razlikovati. Drugi smatraju da je ovakav stav pogrešan i da bi on bio ispravan samo u slučaju da jezik predstavlja matematički sistem: da jedno zvučanje ima jedno značenje, da jedna riječ ima jedno značenje (Mihajlov 1968). „Ali jezik se formira drugačije, on ima svoju specifiku: u jeziku riječ-znak ima određeno značenje samo u kontekstu. [...] stoga jezik obično ne doživljava posebne neugodnosti zbog postojanja homonima jer kontekst s punom određenosti navodi slušaoca ili čitaoca na pravilno razumijevanje. Kontekst, govorna situacija obično ih u potpunosti 'čine bezopasnim', eliminišu moguću dvosmislenost.“ (Mihajlov 1968: 267). Stoga jezik eliminiše homonime tamo gdje su nezgodni, gdje stvaraju dvosmislenost, a gdje ne smetaju ostaju kao prirodna i zakonomjerna pojava. „[...] homonimi ponekad dolaze kao svojevrsno podvodno kamenje koje može da ne privuče pažnju onog ko govori ili piše i, pošto nisu primijećeni od autora, mogu da stvo-re ove ili one teškoće u razumijevanju rečenog ili napisanog. To se dešava u onim slučajevima kada autorova misao ne dobija dovoljno precizan izraz, pri čemu se koriste leksička i gramatička sredstva u potpunom skladu sa normama jezika. Ali se konstrukcija u stilističkom smislu smatra defektnom jer je dvosmislena, potpuno izražava neželjene asocijacije.“ (Mihajlov 1968: 265).

103. Svjesno dovođenje u vezu dviju ili više riječi istog zvučanja, a različita značenja vodi stvaranju posebnog utiska. Takav postupak ponekad dolazi u obliku efekta prevarenog očekivanja. Pod ovim pojmom podrazumijevamo jedan od osnovnih principa djelovanja stilističkih sredstava. Radi se o tome da je naš govor organizovan u tome smislu da uvijek postoji ono što je rečeno i ono što prethodi rečenom. Tačnije, onim što kažemo, istovremeno, pripremamo ono što ćemo reći. U dekodiranju jezičke poruke primalac uvijek nešto očekuje, on predviđa, pretpostavlja. Međutim, ako se ta predvidljivost naruši, dolazi do onoga što se naziva efektom prevarenog (iznevjerenog) očekivanja. U savremenoj stilistici ovaj je princip razradio M. Rifater. Sa aspekta teorije informacije on se može označiti kao unošenje smetnji, inkorporiranje dodatnih kodova u komuni-kacijski kanal.

104. Na bazi takvog odnosa gradi se kalambur – igra riječi u koju se uključu-ju ne samo homonimi nego i polisemi, antonimi, paronimi i dr. Recimo, Duško Trifunović ovako počinje pjesmu Poplava:

Pukla ravnica a pukla brana pa nema o što
da udari val [...]

U pjesmi „Ameba“ isti pjesnik kaže:

Prvo se digla magla
onda se digla hajka

Ponekad se u izboru homonimnog para pjesnici podudaraju. Takav je slučaj sa Petrom Petrovićem Njegošem i Makom Dizdarem: „Nad njom zvijezde rojevima brilijantna kola *vode*, pod njom kaplje rojevima zadižu se rojne *vode* [...]“ (Petar P. Njegoš: „Noć skuplja vijeka“); „Sve dalje je *vode* preko mutne *vode* [...]“ (Mak Dizdar: „Kosara“). Koji put se upotrebljava samo jedna homonimična riječ: „ja gledam kako se amebe *pare* u mom svetu [...]“ (Duško Trifunović: „Ameba“). O značenju igre riječima pisao je Zdenko Škreb, navodeći niz primjera iz poezije A. Starčevića, A. Matoša, J. Polića, M. Polića i dr. (Škreb 1949). Kao ilustraciju on daje Matoševe stihove: „Uzdišući: *vole*, dragi *voliću*. Voli mene, *vole*, i vola *voliću*.“ (Škreb 1949: 140).

105. Homonimima su bliski paronimi – riječi slična zvučanja (načina pisanja) a različita značenja. Poput homonimije, paronimija može davati dvojne stilističke rezultate: stilističke vrednote i stilističke greške. U prvom slučaju nastaje paronomazija ili anominacija, u drugom heterofemija. Paronomazija je karakteristična za KFS i obično se koristi radi pojačavanja komičnosti, odnosno građenja kalambura. Najčešće dolazi u formi paronimske rime, koja čini osnovu ritmičke organizacije stiha (Jevgrafova 1973: 57). Neki autori paronomaziju označavaju kao stilski postupak (J. A. Beljčikov), drugi kao stilsku figuru (D. E. Rozentalj), a treći kao govornu figuru (Srpskorhovski 1972). U novijoj literaturi koristi se izraz paronimska atrakcija. Suština ovog postupka sastoji se u sljedećem. Prvo, to je igra riječi bliskih po zvučanju. Drugo, radi se o umjetničkom postupku koji se primjenjuje uglavnom u poeziji. Treće, u pitanju je upotreba riječi koje obrazuju okazionalne smisaone veze i stvaraju određene poetske asocijacije. Četvrto, riječ je o slučajnim korelacijama koje se izdižu na nivo poetske semantike. Paronomazija (paronimska atrakcija) obično dolazi u okviru paronimske rime tipa:

Kad oštra stena u oblake *zadre*,
i bljunu blatni bujičini *besi*,
sva voda s brda tad u njega *nadre*,
a on je guta – i spasava *vesi*.

(Veljko Petrović: „Ponor“)

I sve što je postojalo *ikad*,
Svoju senku sve što imađase,
Sve što više javiti se *nikad*,
Nikad neće – k meni dohodaše.

(Vladislav Petković Dis: „Nirvana“)

Postupci koji se primjenjuju u poeziji su različiti. Up.:

Kad bi mene moćna sila
Lakim sanom *stvorila*,

I volšebstva tajna vrata
Želji mi *stvorila* [...]

(Jovan Subotić: „Želja ljubavnika“)

U crnom dugom svilenom plaštu
po svetu *bludim*.
I svud kud stignem šapatom *budim*
bolan osmeh, suze i maštu.

(Miloš Crnjanski: „Srp na nebu“)

Tautološku paronimiju nalazimo u ljubavnim narodnim pjesmama.

a) *Gora gori*, a biser govori.
Zlato trepti, biser progovara [...]
b) *Srdo* moja, ne *srdi* se na me!
Jer ako se ja rasrdim na te,
sva nas Bosna pomirit ne može,
ni sva Bosna, ni Ercegovina!

U jednoj od njih kaže se:

Sve visoke grane *polomiše*
gledajući na vrhu planine
gde dva brata lova *poloviše*
Uloviše srnu i košutu [...]

106. Antonimični odnos je ovako estetski konfiguriran:

$$\frac{Y \leftrightarrow Z}{A \leftrightarrow B}$$

E

Y, X – denotati, **A, B** – jezičke jedinice (lingveme)

Dati odnos ima izrazito binaran karakter – u njemu se estetizuje jedan objekat u odnosu na drugi (**A ↔ B**). U paradigmatskom antonimijskom odnosu procjenjuje se estetska vrijednost nerealizovanog **A** i nerealizovanog **B**, recimo riječi *crno* u odnosu na riječ *bijelo*. Sintagmatski antonimijski odnos igra važnu ulogu u stvaranju estetskih vrijednosti KFS. Jedna od takvih korelacija dolazi u formi neutralne antonimije, kojom se suprotstavljaju **A** i **B** bez stvaranja posebne ekspresivnosti. Radi se, dakle, o običnoj nominaciji pa se može nazvati neintencionalnom antonimijom. Ponekad se pojavljuje u okviru trojnog nizanja u kome dvije posljednje riječi čine opoziciju: „Mali bijeli oblaci putovali su nebom, *zastirali* i *otkrivali* zvijezde.“ (Isak Samokovlija; Antologija 1976: 72). – „[...] zbog nje ljudi su se bili sa ženama, *rastavljali* i *sastavljali* tek kad ona iščezne.“ (Borivoje Jevtić;

Antologija 1976: 112). Antonimi mogu biti rastavljeni većom ili manjom grupom riječi: „[...] naraste Bosna i dođe pod samu kuću, *odnese* im bašteni plot, a *nanese* neke tude plotove [...]“ (Ivo Andrić, Antologija 1976: 86). Druga je stilemska antonimija, koja se svjesno daje s ciljem da se postigne određen efekat. Tako se dobija stilska figura (kontrast, antiteza, oksimoron). Npr.: „Sve što god *počneš* *svršila* u sreći!“ (Velimir Rajić: „Na dan njenog venčanja“). Kontrast se potencira ako se antonimijski par rasporedi na dominantna mjesta u stihu – a) na početak i kraj, čime se dobija antitezni kompozicioni prsten: „*Sinovi* prate me i *kćeri*.“ (Momčilo Nastasijević: „Reči iz osame“), b) u sredinu, kada nastaje kontrast anadiploznog tipa: „Sve što god *počneš* *svršila* u sreći!“ (Velimir Rajić: „Na dan njenog venčanja“), c) na kraju: „O, sklopi oči, *ne govori, čuti*.“ [...] (Milan Rakić: „Iskrena pesma“). Navedeni primjeri imaju asindetski karakter. Antonimi se, međutim, često dovode u opoziciju pomoću veznika: „Sunce *zađe*, a mjesec *izađe*“ (Ivan Mažuranić: „Smrt Smail-age Čengića“). – „Sve što je život *sijo* i smrt *žela* [...]“ (Ivan Goran Kovačić: „Jama“). Kontrast može nastati u okviru intencionalnog ponavljanja: „I kad sunce *zalazi*, i kad *se* [...] *rađa* [...]“ (Petar Kočić, Antologija 1976: 37). Na kontrastu je zasnovana završna misao Miloša Crnjanskog u „Seobama“: „*Nema smrti – ima seoba*.“

Kontekstualnu antonimiju obrazuju riječi koje u leksičkom sistemu ne tvore antonimijski par i koje stupaju u antonimijsku vezu samo u datom kontekstu: „I *zviždim* pet-šest milja, a pet-šest *grcam* u plaču.“ (Gustav Krklec: „Pismo“), „*De* je zрно klicu *zametnulo* onde neka i plodom *počine*.“ (Petar P. Njegoš: „Gorski vijenac“), „*Obnoć grede*, a *obdan počiva* [...]“ (Ivan Mažuranić: „Smrt Smail-age Čengića“). Kontekstualni antonimi mogu se primjenjivati anaforski ili epiforski: „*Dođe* tiho i nečujno i *izgubi se* isto tako [...]“ (Hamza Humo, Antologija 1976: 42.)

„Paradoksalna“ antonimija (tačnije antonimijski paradoks) nastaje ukoliko se dovedu u opoziciju dvije nespojive pojave. Tako se stvara oksimoron. On je blizak metafori, jer i ona ponekad sadrži paradoks (spojivost nespojivih pojmova). Up.: „*tišina govori*“ (R. Tošović: „Trenutak“), „*čuje se venjenje ruža*“ (Hamid Dizdar: „Padaju sjene“), „*mrtav se budim*“ (Velimir Milošević: „More“), „*pevaše tišina*“ (Jovan Dučić: „Čutanje“), „*tišina zbori*“ (Jovan Dučić: „Čutanje“).

Postoje slučajevi kada se ne radi o antonimijskom paru sastavljenom od istovrsnih riječi: „Kako je teško *živjeti* u *smrti*!“ (Risto Tošović: „Spomenik“), „I *da slušam* tišinu i *mrtve* slavuje [...]“ (Vladislav Petković Dis: „Glad mira“), „*Smrt* još samo nevidljiva *živi* [...]“ (Antun Branko Šimić: „Mrtva ljubav“), „*Tu niko nije* umro *ko je umro*.“ (Branko Miljković).

Za razliku od prethodnih vidova antonimije, koje podrazumijevaju upotrebu riječi sa suprotnim značenjem u najužem kontekstu (rečenici, stihu i sl.), tekstualna antonimija se odnosi na pojavu antonima u širem tekstu. Pošto se u takvim slučajevima radi o neekspresivnoj upotrebi (jer se ne može govoriti o

ekspresivnosti riječi upotrijebljenih na širem odstojanju), ova pojava nije bitna za KFS.

Za narodne pjesme je karakteristična slovenska antiteza (kao oblik negativne antiteze). Ona obično dolazi u formi: (1) Da li je ovo **A** (2), Ovo nije **A** (3), Ovo je **B**. Najčešće se slovenska antiteza realizuje kao pitanje. U njoj se nabroja nekoliko međusobno različitih predmeta od kojih svaki ima nešto zajedničko s predmetom s kojim se vrši upoređivanje (Simeon 1969, II: 422):

Što se bijeli u gori zelenoj,
 Il' su snijezi, il' su labudovi.
 Da su snijezi, već bi okopnjeli,
 Labudovi, već bi poletjeli,
 Nit su snijezi, nit su labudovi,
 Već je šator age Hasaniage.

(„Hasanaginica“)

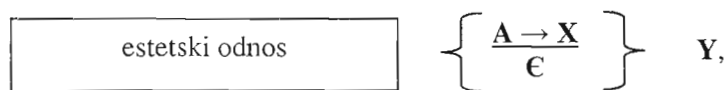
Da antonimija može dolaziti u funkciji sinonimizacije, pokazuje sljedeći primjer: „Zar i zato *umreti* i nigde ništa više ne *živeti*!“ (Rastko Petrović: „Sa svetlim poljupcem na usnama“). Dakle, ako se ispred jednog od glagola upotrijebi negacija, antonimija se pretvara u sinonimiju: *umrijeti* – *živjeti* → *umrijeti* – *ne živjeti*.

Antonimija najviše dolazi do izražaja u KFS. U njemu nalazimo sve gore pomenute vrste antonimije. Markantnost ove pojave posebno dolazi do izražaja u poeziji.

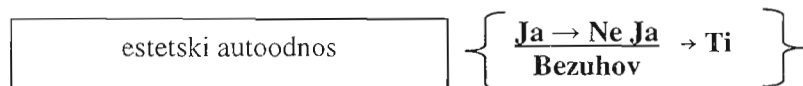
107. Estetski odnos u KFS uvijek pretpostavlja, pored estetskog objekta, estetski subjekt. Postoji pet vrsta subjekata estetskog odnosa (hom estheticusa): estetor, estetist, esteta, estetičar i estetizator. Estetor je subjekt koji polazi od svoga individualnog estetskog koda i generiše **est et o r s k i o d n o s (a)**. On razmišlja ovako: *Ja dovedim u vezu A, B... X i u skladu sa svojim estetskim kodom stvaram estetski odnos između njih*. Estetor, na primjer, govori: *Kako sam lijepo spojio crveno i žuto!* Estetist je subjekat koji percipira objekat polazeći ne od vlastitog, već opšteg (kolektivnog) estetskog koda i proizvodi **est et i s t i - č k i o d n o s (b)**. Njegova su razmišljanja: *Na osnovu kolektivnog estetskog koda dovedim u vezu A, B... X i nalazim između njih estetski odnos*. Tipična je tvrdnja estetiste: *Slazem se da crveno i crno idu zajedno*. Estetizator je svaki subjekat koji estetski percipira objekat i stvara **est et i z a t o r s k i o d n o s (c)**. To može biti estetor i estetist. Estetičar ne generiše estetski odnos, nego razmatra objekat sa aspekta estetike i analitičkim putem nalazi **est et i t i č k i o d n o s (d)**. On razmišlja: *Između A, B... X postoji estetski odnos koji se može protumačiti na sljedeći način...* Njegov iskaz može da glasi: *Crveno i bijelo stvaraju harmoniju*. Esteta je onaj koji teži estetskom savršenstvu, koji ima razvijeno estetsko osjećanje i ukus. Za ilustraciju možemo uzeti bilo koju grupu ljudi,

recimo jedan kolektiv. Svi su njegovi članovi estetori, jer polazeći od svoga individualnog koda, biraju odgovarajuću odjeću, obuću, ukrase i sl. Neki od njih ponekad prihvataju savjet iz okoline (majke/oca, žene/muža, sestre/brata...) i, u skladu sa njihovim, a ne sopstvenim kodom, oblače se te postaju estetisti. U toj grupi ljudi rijetko će se naći stručnjak koji se profesionalno bavi estetikom, tj. estetičar. Prema tome, svi su estetori i estetizatori, neki su estetisti, a vjerovatno niko nije estetičar.

108. Interesantni su slučajevi stvaranja estetskog odnosa u odnosu na samoga sebe. Dobar primjer je Pjer Bezuhov iz Tolstojevog „Rata i mira“. On se obraća Nataši Rostovoj: „Kada ne bih bio ja, a najljepši i najbolji čovjek na svijetu, i kada bih bio slobodan, ja bih istog trenutka na koljenima molio ruku i ljubav vašu.“ (Tolstoj 2000). Ako strukturu estetskog autoodnosa predstavimo na ovaj način:

onda će Bezuhovljev autoodnos imati sljedeći izgled:

109. Izdvajanje više tipova estetskog subjekta – estetizatora bitno je za spoznavanje estetske prirode KFS, jer u stilistici i nauci o književnosti postoje estete, estetori, estetisti i estetizatori. S druge strane, u lingvistici se izdvajaju estetolingvisti – oni koji proučavaju i tumače jezičke jedinice kao nosioce estetskog. Tako estetosemantičari objašnjavaju semantiku riječi za izražavanje estetskih odnosa, pojmova i kategorija. Njihov estetizatorski odnos ima formulu:

$$\frac{I^1 \leftrightarrow I^2 \leftrightarrow I^x}{A \leftrightarrow B \leftrightarrow X} \quad L$$

E

I – jedinice (lingveme), A, B... X – denotati, E – estetizator, L – estetolingvist

U estetskom valorizovanju KFS situacija je ovakva: (1) estetori su velika većina pisaca, pjesnika, dramaturga jer pišu prema svojoj estetskoj koncepciji, dok je (2) estetista (onih koji stvaraju u skladu sa estetskom koncepcijom drugih) mnogo manje. U ovom drugom slučaju nastaju epigoni. Do epigonstva dolazi ako književni stvaralac teži da piše kao neko drugi, koji mu je uzor, često

nedostižni. Pri tome autor se nekritički odnosi prema stilu-uzoru, on ga ne prenosi stvaralački, već mehanički primjenjuje. Epigoni se često površinski i plitko koriste stilizacijom te ona postaje oružje protiv takvih pisaca baš zbog toga što nije bila stvaralačka, umjetnička (Troicki 1964: 167). U tim se slučajevima radi o običnom kopiranju, podražavanju, koje D. S. Lihačov naziva nestilizovanim podražavanjem (Lihačov 1972).²³ (3) Književni esteta je onaj autor koji tekst želi dovesti do perfekcije, savršenstva. Oni postavljaju, sebi i drugima, maksimalističke zahtjeve. (4) Estetizator je čitalac ili slušalac koji stvara estetski odnos na osnovu estetskog odnosa inkodiranog u KFS. (5) Estetičar može biti (a) stručnjak za estetik, (b) stručnjak za pojedine vrste umjetničkog izražavanja. U drugom slučaju izdvajaju se književni estetičari, koji analiziraju i nalaze estetske vrijednosti umjetničkog djela.

110. Pozicija estetora i estetiste igra važnu ulogu u stilistici književnog teksta.²⁴ To se posebno odnosi na tumačenje poetskih mogućnosti jezičkih jedinica. Ovdje dolazi do kontradiktornih stavova.

111. Procjenjivanje estetskog objekta od strane jezičkog ili književnog estetizatora obično se svodi na proglašavanje nečega za pozitivno ili negativno. Up.: „Pojam milozvučnosti povezan je [...] sa estetskom ocjenom glasova govora. Još u antično doba smatran je kao neprijatan, nemilozvučan glas ‘sigma’, čije ponavljanje u govoru nije stimulirano, stoga su antički pjesnici izbjegavali upotrebu riječi sa ‘sigmom’. Emocionalni odnos prema glasovima govora karakterističan je i za ruske pjesnike, koji su težili «сладкогласию», ljepoti zvučanja govora. „...Какво ы? Какво ыа, ший, ший, ыи, при, тры? О, варвари!“ – kliktao je K. N. Bačuškov. U novo, sovjetsko doba V. V. Majakovski je, na primjer, istupao protiv «гладкосочинительства», štitio je oštre, grube glasove: „Postoje još lijepa slova: эр, ша, ыа!“ [...] O umjetničkoj nejednakoj vrijednosti različitih glasova govore i prozaici, ističući nemilozvučnost šušavih i piskavih glasova. M. Gorki je savjetovao mladim piscima da izbjegavaju šušave spojeve шуи, шуи, ыи, ыи, ыа, ыей, da ne ponavljaju šušave i piskave glasove ako nisu onomatopejskog karaktera [...]“ (prema Golub 1986: 268-269). Ovdje je došao do izražaja estetski odnos (subjektivno percipiranje glasova). „Međutim, istraživanja izvršena posljednjih godina ukazuju na to da je spoznavanje emocionalne

²³ Takvo oponašanje, ističe on, bilo je široko rasprostranjeno i razvijeno u staroj ruskoj književnosti s kraja XIX i početka XX vijeka, pa kao primjer navodi Zadonščinu, malo djelo stvoreno baš u to doba, koje predstavlja nestilizovano podražavanje „Slova o Igorevom pohodu“.

²⁴ Treba dodati i govornu kulturu, u kojoj se koriste estetski kriteriji za izradu preporuka u obliku ortografskih, ortoepskih, leksičkih, gramatičkih i dr. pravila. U takvom pristupu dominantnu poziciju bi trebalo da ima onaj ko polazi od opšteg, kolektivnog estetskog koda, tj. estetist. Ali, nažalost, često glavni sudija nije estetist, već estesor.

obojenosti glasova jednako kod govornika na istom jeziku. Nama izgledaju nemilozvučni, recimo, participi *мощающийся, скрежещущий, морщающийся, тушающийся, няичающий, облик superlativa pridjeva мощнейший* i sl. Mi nastojimo da ne upotrebljavamo oblike kao što su *мощающийся* (od *мощу*), *мощеушнейший* itd. Nasuprot tome, 'muzikalni' glasovi – samoglasnici, sonanti, zvučni suglasnici (koji u odnosu na 'bezglasne', odnosno šumne bezvučne čine 74,5%) – daju govoru pjevljivost, ljepotu zvučanja. Sonanti u ruskom jeziku često počinju riječ ili se nalaze ispred akcentovanog samoglasnika (*роза, рано, море, милый, лодка, лебедь, нега, новый, нива* i sl.), determinišući zvučanje govora.“ (Golub 1986: 268-69). Lingvistički i književni estetizatori proučavaju jezički odnos kao estetski odnos, po pravilu, implicitno u okviru istraživanja konkretnih jezičkih fenomena kao estetskih. Tako se analizira estetika jezika (Mukařovský 1940), estetika jezičkog izraza (Miko 1966), estetika jezika i govora (Nikolajeva 1979), estetske specifičnosti vrsta riječi (Bezubov 1975), realizacija estetskih mogućnosti pridjeva (Donečkih 1980), estetska funkcija pjesničkog jezika (Lebedeva 1973), primjena estetskih kriterija na funkcionalne stilove (Razinkina 1985), estetsko značenje glagolskih sintagmi (Svaričevska 1990), estetska funkcija vulgarizama (Životić 1982), umjetnički postupak kao sredstvo realizacije estetske funkcije jezika (Nekrasova 1987) i sl.

112. Kada se govori o tumačenju estetske suštine KFS, treba istaći da postoji pet tipova istraživača jezičkih odnosa (korelatora) i pet tipova subjekata estetskog odnosa (estetizatora). Oni se uslovno mogu nazvati „unitaristi“, „bipolarci“, „trikolorci“, „padobranci“, „ronioci“ i „vanzemaljci“. „Unitaristi“ svode sve postojeće na jedno, recimo u tumačenju estetskih odnosa u KFS koncentrišu se samo na kategoriju estetskog (ili lijepog). Estetor je u izvjesnom smislu „unitarista“, pošto ima samo jedan orijentir – vlastiti estetski kôd, naročito u slučajevima kada se pridržava parole „Estetski ideal je moj ideal.“ „Bipolarci“ nalaze i(li) izdvajaju dvočlane odnose. Takvi su uglavom estetisti, budući da razmišljaju u opozicijama tipa „lijepo“ – „ružno“, „dobro“ – „loše“. „Trikolorci“ vide u jeziku samo tri „boje“. Tako estetičar razmišlja u trouglu: estetski objekat – vlastiti estetski kôd – tuđi estetski kôd. Za „padobranca“ jezički odnos je splet različitih perspektiva (Tošović 2001) pa i estetski odnos ima isti karakter. „Ronioci“ razlikuju površinske i dubinske strukture, ali (poput Noama Čomskog) izbjegavaju da zadiru u estetske odnose. „Vanzemaljci“ posmatraju jezik kao ogromni i nepregledni kosmos odnosa. Estetski odnosi su za njih velika vasiona. Postoji takođe pet načina modelovanja estetskih vrijednosti KFS: konstrukcija, rekonstrukcija, destrukcija, proskripcija i deskripcija. Prvim se stvara model estetskog odnosa, drugim se vrši modifikacija postojećih estetskih shema, treći predstavlja negiranje, kritikovanje starih rješenja i(li) predlaganje novih, četvrti teži da propiše neki estetski etalon kao obavezni, dok peti ima za cilj da opiše postojeće stanje. Estetska konstrukcija je najmanje zastupljena, rekonstrukcija se ponekad primjenjuje, destrukcija je rijetko pri-

sutna (recimo kod B. Kročea), proskripcija je tipična za tumačenje estetske vrijednosti KFS kao nekog uzora, etalona, prije svega, u okviru govorne strukture i normativne lingvistike, dok je deskripcija najraširenija.

113. Ako dovedemo u vezu jezički i estetski odnos u KFS, dobićemo četiri osnovne varijante istinitosti: 1. svi jezički odnosi su estetski odnosi ($A \leftrightarrow B \leftrightarrow X = e$), 2. svi jezički odnosi nisu estetski odnosi ($A \leftrightarrow B \leftrightarrow X \neq e$), 3. neki jezički odnosi su estetski odnosi (ne $A \leftrightarrow B$, već $B \leftrightarrow C = e$), 4. neki jezički odnosi nisu estetski odnosi ($A \leftrightarrow B = e$, ali $B \leftrightarrow C \neq e$). Tri su od njih realne korelacije, tačnije potencijalne, moguće (1, 2 i 3). Ne postoji kontradikcija između 3 $\leftrightarrow$ 4, dok su protivrječni 1 $\leftrightarrow$ 2, 1 $\leftrightarrow$ 3, 1 $\leftrightarrow$ 4 i 2 $\leftrightarrow$ 4. Estetika KFS najbolje prezentira realnost i nerealnost ovih veza.

114. Estetski odnos u svakom stilu pa i u KFS podrazumijeva tri aspekta: denotativni, signifikativni i formalni. U estetizaciji denotativnog odnosa postoje jednostavni slučajevi tipa „*Marija (A) je lijepa.*“. Term **A** postaje predmet estetskog odnosa na osnovu asocijativne (paradigmatske) veze s drugim termom (termima), odnosno objekat **A** je estetiziran na osnovu skrivenog, implicitnog poređenja sa drugim objektima (**B**, **C**... **X**). U rečenici „*Marija (A) ima lijepe oči (a).*“ estetsko se zatvara u **A**, ali se u njemu fokusira odnos dio (**a**) $\leftrightarrow$ cjelina (**A**) i prvo estetizira. I ovdje estetski odnos obuhvata paradigmatiku, pošto se **a** asocijativno dovodi u vezu sa nekim **b**, **c**... **x** (pozitivne, negativne ili neutralne vrijednosti). U rečenici „*Marija (A) ima lijepu suknju (B).*“ estetizacija obuhvata odnos „predmet **A** $\leftrightarrow$ obilježje predmeta **B** koji je u vezi sa njim“. Ako kažemo „*Marija (A) ima nježan poljubac (C).*“, dobija se novi tip objekta, budući da estetizacija podrazumijeva eksplicirani objekat **A** i implicirani objekat **C** – onaj ko se ljubi sa **A**, koji čini presupoziciju. U rečenici „*Marija (A) ima lijepu sestru (B).*“ u objekatskom odnosu nalaze se dva člana: **A** i **B**. Objekat **B** se ne estetizuje direktno, već preko **A**. Za razliku od prethodnih slučajeva, estetizacija kao da preskače prvi term (**A**). U primjeru „*Kako se samo Marija (A) ljubi sa Petrom (C)!*“ eksplicirana su dva objekta (**A** i **C**), koji se nalaze u refleksivnom odnosu, ali je komunikativni i estetski fokus na **A**. Svi ovi rečenični obrasci mogu se naći u književnim tekstovima.

115. Modelovanje. Pojam modela je dosta višeznačan. Kao polazište za analizu bilo koga jezičkog modela pa i KFS može se uzeti stav da je to shema konstruisanja jezičkih elemenata (Losev 1968: 21), odnosno apstraktna konstrukcija (Revzin 1962: 9). Modelirati književni tekst znači pretvarati ga u neki apstraktni kod.²⁵

Postoje najrazličitiji modeli jezičkih i stilističkih odnosa. Za KFS bitna su dva tipa, koje ćemo nazvati prostim i složenim. Prostim modelom se

²⁵ Više o formalnim modelima prirodnih jezika v. Ivanov/Šaumjan 1961: 224.

predstavlja objekat na najjednostavniji način – u obliku sheme, crteža, tabele i sl. Složeni model se daje u formi kompleksnih algoritama.²⁶

Modeli KFS najvećim dijelom imaju interdisciplinarni karakter, jer u njima dolazi do prožimanja i preplitanja stilistike, teorije informacija, strukturne lingvistike, strukturne poetike itd. Uslovno, postoji sedam tipova modela: teorijskoinformacijski, matematičko-statistički, strukturnolingvistički, strukturnopoetski, semiotički, tekstualnolingvistički i intrastilistički. Modelovanje od 1 do 6 pojavljuje se onda kada dolazi do interdisciplinarnog podudaranja objekta modelovanja pri čemu taj objekat (u ovom slučaju stilistički fenomen) može biti (a) za obje nauke osnovni predmet istraživanja, (b) za jednu nauku primarni, a za drugu sekundarni, (c) za jednu nauku glavni, a za drugu efemerni. Modelovanje pod brojem 7 vodi izradi intradisciplinarnih modela. Modelovanje koje se zasniva na formalizaciji objekta koji je u nestilističnoj disciplini sekundaran ili efemeran vodi stvaranju modela na nivou nusprodukta, nečeg usputnog. Interdisciplinarni modeli razlikuju se u metodu i objektu: metod je nestilistički, a objekat stilistički. Intradisciplinarni modeli podudaraju se u metodu i objektu: oba su stilistički. Objekat interdisciplinarnog modelovanja može biti: (1) monodisciplinarni, odnosno isključivo stilistički, (2) bidisciplinarni, i to: a) više stilistički, manje date discipline, b) manje stilistički, više date discipline. Isključuje se treća mogućnost: da objekat ne bude stilistički. Ovu podjelu ne treba shvatiti kao striktno razgraničavanje pojedinih tipova modelovanja prije svega zbog toga što se discipline koje daju ovakve formalizacije nalaze u složenim i razgranatim interakcijskim vezama sa velikim međusobnim preplitanjem, prožimanjem pa i podudaranjem (možda je najbolji primjer semiotika i strukturna poetika).

116. Teorijskoinformacijskim modelovanjem nazivamo apstraktnu idealizaciju nekog stilističkog objekta na bazi osnovnih postavki teorije informacije i uz korišćenje njenog formalnog aparata. Modelovanje u okviru teorije informacije odnosi se na tipove informacije koju nose pojedini stilovi, odnosno na njen kvantitet i kvalitet. Jedno od centralnih pitanja u ovome pristupu jeste kolika se količina informacije prenosi određenim kanalom veze, u datom slučaju koliku količinu informacija prenosi KFS. Za stilistiku književnog teksta najinteresantniji je pokušaj modelovanja estetske informacije, što je u teoriji informacije jedan od najtežih problema. Ova relativno mlada disciplina razvila

²⁶ O modelovanju kao naučnom istraživanju v. Glinski i dr. 1965. O modelovanju jezika v.: Ahmanova i dr. 1961, Apresjan 1966, Ivanov/Šaumjan 1961, Kasevič 1977, Li-MRP 1984, Losev 1968, Marsus 1967, Piotrovski 1978, Rasporov 1976, Revzin 1962, 1967, 1977, 1978, Zsorina 1974.

je nekoliko pravaca koji su dali različite poglede i na ono što neposredno interesuje stilistiku.²⁷

117. Pod matematičko-statističkim modelovanjem podrazumijevamo stvaranje kvantitativnih modela na bazi matematičkih zakonitosti i statističkih operacija i pokazatelja. Teoretske okvire za ovaj tip nalazimo kod niza stilističara, između ostalog kod P. Giroa i J. Mistrika.²⁸ Od radova u kojima se razrađuju matematičko-statistički modeli stilističkih fenomena neki se posebno izdvajaju.²⁹

118. Strukturnolingvističkim modelovanjem stilističkih fenomena nazivamo izradu formalnih modela stilističkih pojmova i kategorija u okviru strukturne lingvistike ili uz pomoć njenog formalnog aparata. Konkretno se imaju u vidu ona istraživanja prirodnih jezika koja, sa tačke gledišta njihove

²⁷ K. Šenon, osnivač teorije informacije, stvorio je pravac koji se može nazvati matematičkim i koji je još uvijek dominantan (Channon 1963). On polazi od postavke da se svaka informacija može matematički mjeriti. Međutim, pri tome se zanemaruje njen semantički i pragmatički aspekt, u prvi plan se ističe sintaktički, apsolutno se zapostavlja značenje informacije, njena vrijednost i korisnost. Ovakav pristup za stilistiku nije produktivan, jer vodi zaključivanju da svaki tekst iste dužine nosi jednaku količinu. Jedan od originalnih pogleda u okviru trećeg pristupa dao je A. Mol. On prihvata neke osnovne Šenonove principe (npr. da je mjera količine mjera neodređenosti poruke i njene nepredvidljivosti) i razvija model koji je za stilistiku književnog teksta vrlo interesantan. Mol. razlikuje dvije vrste informacije – semantičku i estetsku. Vrijednost poruke povezana je sa (1) neočekivanošću, (2) nepredvidljivošću i (3) originalnošću. Polazeći od toga, mjera količine informacije svodi se na mjeru nepredvidivosti i neodređenosti (Moles 1958).

²⁸ Ovaj posljednji je objavio poseban rad o matematičko-statističkim metodima u stilistici (Mistrik 1967). Mistrik izdvaja tri tipa matematičke formalizacije stilističkih fenomena: distribuciju leksičkih jedinica, distribuciju morfo-sintaksičkih kategorija i mjerenje dužine riječi i rečenica. U prvom tipu on predlaže šest parametara za izračunavanje: 1. indeks distribucije leksičkih jedinica u tekstu, 2. indeks iteracije (ponavljanja slova u zatvorenom tekstu), 3. indeks isključivosti (specifičnosti leksike – riječi koje su samo jednom upotrijebljene), 4. indeks gustine teksta (kod P. Giroa koncentracije), 5. indeks obima rječnika, 6. indeks prosječne dužine intervala u kome se pojavljuju riječi. V. N. Golovin polazi od hipoteze da su jezički elementi potčinjeni statističkim zakonitostima: „Statistički zakoni upravljaju mnogim pojavama života, prirode i društva; između ostalog, oni upravljaju funkcionisanjem i razvojem mnogih elemenata i kategorija jezika“ (Golovin 1970: 13). Ti zakoni često se nazivaju vjerovatnosnim ili vjerovatnosno-statističkim. On ističe da se uvođenjem termina *diferencijalna stilistička vjerovatnoća*, *neutralna stilska vjerovatnoća* dobija mogućnost za dovoljno objektivni, strog i pouzdan opis stilova i stilskotvorbenih osobina različitih jezičkih jedinica i kategorija.

²⁹ Kaufman 1966, Kraus 1974, Perebojnos 1974, Kondratov 1963, Šajkevič 1968, VSS 1974.

transformacije u apstraktne kodove, vode stvaranju formalnih modela stilističkih fenomena. Strukturna lingvistika razlikuje tri osnovna tipa jezičkih struktura: binarne strukture, distributivne strukture i transformacione strukture (Šaumjan 1960) pa bi se u skladu s tim strukturnolingvistički modeli mogli razvrstati na binarne, distributivne (analiza okruženja) i transformacione (analiza odnosa). Za shvatanje ove simbioze (stilistike i strukturne lingvistike) mogu biti korisni radovi poput „Lingvistička teorija i strukturna lingvistika“ (Taylor 1980).

Posebno zanimanje pobuđuje transformaciono-generativni model. Za to ima nekoliko razloga. Prvo, zbog prirode transformaciono-generativne gramatike (TGG) i stilistike radi se, naizgled, o spoju nespojivog. Drugo, u transformaciono-generativnom modelovanju za stilistiku je interesantna teorija upotrebe, odnosno teorija korišćenja jezika. Treće, stilistika i ovaj strukturalni pravac imaju nekoliko podudarnih elemenata: izbor, gramatičnost, transformaciju, pravilo. Posebno ih zbližava izbor (koji je jedan od najaktuelnijih i u stilistici i u TGG) i transformacija (u TGG stilističke transformacije razmatraju se na nivou fakultativnih). Četvrto, za stilistiku je veoma interesantno tumačenje stila u TGG kao odstupanju od norme. Bitno ih međutim, razdvaja to što TGG, bar za sada, gotovo sve što je stilističko smješta na periferiju. Najnoviji nagovještaji da se TGG sve više okreće periferiji, a ne centru (budući da je za centar nađen cjelovit pristup), daje realnu pretpostavku da će se TGG više okrenuti stilističkim fenomenima. Za sada, nažalost, TGG nije posebno obogatila stilistiku. Sva dosadašnja istraživanja stila na ovoj osnovi pokazala su da TGG nije najbolji model za stilističke opise. U kritičkim primjedbama onih koji su se bavili ovim pitanjima posebno se ističe da takvi stilistički modeli ne zadovoljavaju osnovne zahtjeve (Hirsch 1972). Primjenljivost transformaciono-generativne gramatike na probleme stila je sekundarne prirode i uslovljena je time što se, kako u stilistici tako i u generativnoj gramatici, razmatraju jedne te iste pojave (gramatičnost, prihvatljivost, složenost iskaza) – Thorne 1965, 1970. Jedna od primamljivih strana TGG je razrada strogog i eksplicitnog metoda istraživanja sinonimije (raširena je definicija stila kao različitih načina izražavanja jednog te istog sadržaja). Danas se nade vezuju za mogućnosti koje se otkrivaju u semantici (Traugott 1973), premda se izražava sumnja u to da će rješenje problema stila biti povezano sa problemom sinonimije. Plodotvornost stilističkih istraživanja datog pravca je u tome što korišćenje gramatičke teorije u stilistici može poslužiti kao provjera valjanosti ove teorije (Teleman 1975), s druge strane, radi empirijske pouzdanosti TGG ona mora biti dopunjena stilističkom komponentom (Jacobson 1967). Pošto se, izgleda, radi o čorsokaku, rješenje se traži u generativnoj semantici za koju se smatra da je jedini TGG-model na osnovu koga se može definisati stil kao značenje. Po tom mišljenju, samo

je ova disciplina u stanju da objasni ono što je bitno i za stilistiku: odnos između strukture i umjesnosti upotrebe jezičkog iskaza.

119. Ako podemo od pojedinih F-stilova, zapažamo interesantnu situaciju: najviše pokušaja modelovanja dolazi tamo gdje je najteže – u predstavljanju KFS. Pošto je to najsloženija i najslojevitija stilska formacija, nju je najteže formalizirati. Međutim, činjenica da je taj stil kompleksan konstrukt koji proučava više naučnih disciplina (teorija književnosti, poetika, stilistika i dr.), stvara povoljnu situaciju za izradu čitavog niza interdisciplinarnih modela književnoumjetničkog načina izražavanja.

120. Strukturnopoetsko modelovanje stilističkih fenomena predstavlja tip koji kao objekat apstraktnog predstavljanja ima poetski tekst i koji se primjenjuje u strukturalnoj (strukturnoj) poetici. Ovaj pristup sadrži jedno ograničenje: njega interesuje samo KFS. Strukturna poetika predstavlja pravac u nauci o književnosti koji teži strogoći i preciznosti opisa i koja teži modelovanju književnog djela (EK 1975, II: 412). Ona posmatra umjetnički tekst kao saopštenje koje kodira autor i dekodira čitalac i u kome kao kôd služi drugostepeni sistem, poetski jezik. Modelovanje adekvatnosti sadržaja i izraza predstavlja centralni zadatak strukturne poetike. Njene teoretske postavke razradio je J. M. Lotman, posebno u knjizi „Predavanja iz strukturalne poetike“ (Lotman 1994). On ističe dvije stvari: (a) strukturalni metod, prije svega, izučava značenje, semantiku književnosti, folklora, mita, (b) istinsko proučavanje umjetničkog djela moguće je samo kad se djelu prilazi kao jedinstvenoj, višeplesnoj, funkcionalnoj strukturi. Ovaj pristup nagoviješten je radovima J. N. Tinjanova, G. L. Gukovskog i V. J. Propa, povezan sa tradicijom ruske nauke o stihu (Andrej Beli, V. J. Brjusov, B. V. Tomaševski, S. M. Bondi, L. I. Timofejev, M. Štokman i dr). Strukturnu poetiku, prema riječima Cvetana Todorova, ne interesuju realna, nego moguća književna djela – nju zanima ono apstraktno svojstvo koje predstavlja diferencijalno obilježje književne činjenice – svojstvo literarnosti. Nju interesuje izrada teorije strukture i funkcionisanja književnog teksta. Objekat takve poetike nije mnoštvo empirijskih faktora (književnih djela), već neka apstraktna struktura (književnost) – Todorov 1998. U strukturalnoj poetici značajni su pojmovi informacije i entropije. U okviru ovog pravca bilo je niz pokušaja matematičkog modelovanja tropa i izražajnih sredstava.

121. Jedan od formalnih oblika predstavljanja KFS u okviru matematičke poetike razradio je S. Makrus (Marcus 1974). Suština njegovog pristupa svodi se na to da pjesnički jezik zauzima središnje mjesto u hijerarhiji načina izražavanja u čijem se gornjem dijelu nalazi muzički jezik, a u donjem naučni (Marcus 1974: 24). Zanimljivo je da Solomon Markus insistira na tome da opoziciju moraju činiti ne običan i pjesnički jezik, nego naučni i pjesnički. U poetskom govoru svaka fraza ima beskrajn skup smisaonih značenja, a u naučnom postoji samo jedan smisao. Markus smatra da naučni jezik, a pogotovo njegov

najviši oblik – matematički jezik ima izrazito logičku i diskretnu, stereotipnu i standardiziranu strukturu te je prirodno da baš on bude polazna tačka, tj. da se u poređenju sa njim proučava pjesnički jezik. „Naučni jezik kao čisto denotativni jezik (u svom idealnom obliku) može se uzeti kao osnova za poređenje u procenjivanju konotacija.“ (Marcus 1974: 126). Ovaj teoretičar ističe da je struktura naučnog jezika duboko matematička, dok struktura svakodnevnog jezika ostaje stalno pod uticajem velikog broja empirijskih, vanlogičkih činilaca. Zbog značaja ove interakcije Markus čitavo jedno poglavlje (četvrto) posvećuje matematičkom modelovanju suprotnosti između pjesničkog i naučnog jezika (Marcus 1974: 91-124).

122. Pod semiotičkim modelovanjem stilističkih fenomena podrazumijevamo stvaranje znakovnih modela stilističkih pojava, procesa i kategorija. Teoretske principe semiotičke stilistike pokušao je da razradi M. E. Blanšer (Blanchard 1980: 299). Njegovi principi grade se na opštoj postavci o tome da tekstovi nisu uvijek priča s početkom i krajem. Tradicionalne interpretacije teksta ignorišu one segmente teksta koji predstavljaju opisivanje (deskripciju, description), a ne pripovijedanje (naraciju, narration). Stoga semiotički modeli pripovijedanja ne mogu služiti kao osnova za izradu teorije opisivanja. Njen centralni problem svodi se na definisanje nepripovjedačkih znakova u bilo kome diskursu. Semiostilistička istraživanja M. E. Blanšer promatra kao proces. On uvodi pojam makrokonteksta i mikrokonteksta. Kao kriterije semiostilističke analize uzima odstupanje (deviation), konvergenciju i redundanciju.

Pionir semiotičkog proučavanja „malih formi“ bio je V. J. Prop (Prop 1984b, 1986). On ističe kao osnovni strukturni princip sukcesivnost tzv. „funkcija“ nekog fiksiranog rječnika koji sadrži 31 elemenat. Kao primjere funkcija navodi odvajanje (*отлучка*), zabranu, narušavanje, prevaru, štetocinstvo, posredništvo i dr. Sve funkcije nisu prisutne u svakoj bajki, ali im je redosled strogo određen, zato njihova kombinatorika potpuno može biti data u formalizovanom modelu. Taj je rad naznačio put formalnog proučavanja sižea.³⁰

³⁰ Jedan od modela razradio je G. L. Permjakov. Taj model omogućuje da se predstavi svaka poslovice i izreka u vidu veoma opšteg iskaza, npr.: 1) ako stvar posjeduje jednu osobinu, ona posjeduje i drugu, simbolima izraženo: $R(h) \rightarrow Q(h)$; primjeri: *Лошадь никогда не может стать ослон*, 2) ako postoji pojava X, postoji pojava Y; u simbolima $X \rightarrow Y$, npr. *Молния сверкнула – быть грому*. 3) ako neka stvar h zavisi od druge stvari u, i u posjeduje osobinu R, onda h posjeduje svojstvo R, simbolima: $(u \rightarrow h) \& R(u) \rightarrow R(h)$, npr. *Какова змея, таковы и змееныши*. 4) ako stvar h posjeduje neku (pozitivnu) osobinu R, a stvar u ne posjeduje takvu osobinu, onda je h bolje od u, simbolima: $R(h) \& R(u) \rightarrow (h > u)$ – gdje je > odnos „bolje“, npr. *Сегодняшнее лицо лучше завтрашней курицы*. (O paremiološkim eksperimentima G. Permjakova v. Krikman 1995.)

123. Pod tekstualnolingvističkim modelovanjem stilističkih fenomena podrazumijevamo izradu metajezika (ili simboličkog aparata) tekstualne lingvistike za formalizaciju stilističkih pojava u tekstu. U tekstualnoj lingvistici primjenjuju se četiri osnovna modela: 1. model vertikalnog generiranja gramatičke orijentacije, 2. model vertikalnog generiranja događajne orijentacije, 3. model horizontalnog generiranja gramatičke orijentacije, 4. model horizontalnog generiranja događajne orijentacije (Novo 1981: 39). Pošto tekstualna lingvistika nastoji naći zakonitosti karakteristične za sve tipove tekstova (a one odražavaju opšte crte svih tekstova kao što su: 1. linijska sukcesivnost rečenica, 2. lijeva i desna granica, 3. relativna završenost i 4. povezanost), jasno je da je tekstualno-lingvističko modelovanje značajno za stilistiku, pošto je ona izrazito tekstualna disciplina: objekat stilističkih istraživanja je tekst, ili, kako reče Jurij Ljukšin, stil je samo tamo gdje je tekst (Ljukšin 1978: 455). Mnoštvo tekstova, nastavlja on, objedinjenih nekim opštim obilježjima služi kao osnova za modelovanje apstraktnog, tipskog teksta. Tipski, apstraktni tekst predstavlja na taj način funkcionalnostilistički jezik u čistom vidu i dolazi kao polazna jedinica stilističkog sistema. Stil je, ističe Ljukšin, fenomen teksta i, prema tome, njegova se definicija mora bazirati na karakteristikama koje pripadaju tekstu. „Tipski tekst je osnovna jedinica stilističkog sistema.“ (Ibid, 459). Objekat u kome se modeliraju stilističke pojave je vezani tekst – zaokružena sukcesivnost rečenica međusobno povezanih po smislu u okviru autorove opšte zamisli (NLT 1981: 6).

124. Pod stilističkim modelovanjem podrazumijevamo kompaktnu simboličku predstavu strukture stilističkih pojava pomoću formalnog aparata same stilistike, isključivo ili u najvećoj mjeri. L. I. Baranjikova i M. B. Borisova ističu tri takva modela: 1. sintetički (semantičko-stilistički), koji se bazira na istorijskoj konkretnosti analize teksta i povezanosti važnih komponenti oblika, 2. strukturni (distributivni) 3. statistički (Baranjikova/Borisova 1982: 19). Čisto stilistički je način predstavljanja funkcionalnostilske diferencijacije jezika. On je dao nekoliko osnovnih tipova modela. U našoj knjizi iznijeli smo svoje viđenje ovog problema (FS-diferencijaciju smo prikazali u obliku FS-poliedra, kompleksnih shema i niza shematskih prikaza). Jedan od najnovijih pokušaja jeste modelovanje „providnosti“ stila proze čiji su autori V. M. Petrov, V. S. Kamenski i S. N. Šepeleva (Petrov i dr. 1976).³¹ Sličan poduhvat

³¹ Ovaj model dolazi u svjetlu savremenih modela funkcionisanja estetskih objekata i mehanizama psihičke djelatnosti recipijenta. Pod pojmom „providnost“ teksta autori podrazumijevaju neku karakteristiku koja se pri prelasku od elementa ka elementu mijenja u pravcu suprotnom promjeni stepena konkretnosti (jednoznačnosti) asocijacija koje se javljaju kod čitaoca (Petrov i dr. 1976: 298). Ako, recimo neki elemenat A zauzima u prostoru semantičkih diferencijalnih obilježja datog čitaoca „volumen“ Va, a drugi ele-

nalazimo u radu O proučavanju metafore na eksperimentalnoj osnovi (Stepančenko 1960).

125. Formalni modeli estetskih odnosa u KFS mogu se svesti na pet osnovnih figura: trougao, padobran, drvo, konus i sferu. Trougao je jedna od najčešćih figura i u jeziku i u estetici. Recimo, njega čini estetsko ↔ subjekat ↔ objekat. Padobran je sistem perspektiva. On prezentira spoj estetske perspektive i drugih pogleda kao jedne integralne cjeline – projekcionala (o njemu v. Tošović 2001). Drvo je način formalizacije pomoću koje se modeliraju različiti odnosi, prije svega površinsko-dubinski. Međutim, jedan drugi model skreće na sebe posebnu pažnju – konusno predstavljanje estetskih vrijednosti KFS. Konus dolazi kao oblik sužavanja nekih fenomena u jednu tačku. U estetici konusiranje se završava izdvajanjem dominantne kategorije (npr. lijepog). Postoji osam konusnih procedura: kategorizacija, konceptualizacija, funkcionalizacija, identifikacija, polisemantizacija, kvantifikacija, koncentracija i finalizacija. Kategorizacijom se jezičke jedinice svode na elementarne ontološke (filozofsko-logičke) kategorije. U konceptualizaciji pronalaze se koncepti u potrazi za primitivima. Funkcionalizacija je usmjerena na utvrđivanje opšteg funkcionalnog opterećenja jezičkih jedinica i izdvajanje globalnih funkcija. U identifikaciji se jezičke jedinice kontinuirano kanališu na sve uži krug identifikatora – jedinica sa najopštijim obilježjima. Polisemantizacija ima za cilj stvaranje konusne strukture višeznačnosti. Kvantifikacija je usmjerena na traženje najfrekventnije jezičke jedinice. U koncentraciji se vrši konusno zbijanje jezičkih jedinica u semantičke legure i integrative (integracione cjeline). Finalizacija teži da nađe posljednju, konačnu jedinicu, jedinicu od koje sve počinje ili kojom se sve završava (više o tome v. Tošović 2002). Sve ove procedure na različite načine dotiču i(li) obuhvataju estetiku odnosa. Većina od njih teži da izdvoji dominantu. Postoji, po našem mišljenju, tri osnovna tipa dominantni: realne (ontološke, denotativne), konceptualne (pojmovne, gnoseološke, signifikativne) i formalne (izražajne, nominativne). U skladu s tim mogu se izdvojiti realno-estetske, konceptualno-estetske i formalno-estetske dominante. Primjer finalizacije (kada se teži izdvojiti finalni, završni, posljednji elemenat) predstavlja proglašavanje riječi godine (pozitivne, dobre riječi) ili antiriječi godine (loše, negativne riječi), decenije, stoljeća i sl. U osnovi takve procedure nalazi se estetizacija, koju prate drugi aksiološki pristupi (sociološki, psihološki, politički, utilitarni i sl.).³²

menat V – manji volumen: $Vb < Va$, – onda je „providnost“ Ta prvog elementa veća od „providnosti“ Tv drugog elementa: $Ta > Tb$ (Petrov i dr. 1976: 298).

³² Tako Američko dijalektološko društvo redovno registruje nove riječi i izraze koji ulaze u američki engleski jezik, a zatim proglašavaju riječ godine, riječ vijeka i sl. S druge strane, Društvo njemačkog jezika (Gesellschaft für deutsche Sprache) vrši izbor riječi i izraza koji su u određenom vremenskom periodu imali neobičan odjek u društvu (estet-

126. Od svih vrsta formalizacije poseban značaj za analizu estetike jezičkog odnosa u KFS ima sfera. Ta je geometrijska figura idealna za formalizaciju bilo koje vrste budući da (a) obuhvata sve veze bez izuzetka, (b) sve saodnose predstavlja ravnopravno. Pojam sfere dobija u posljednje vrijeme sve veći značaj. Tome je posebno doprinio V. I. Vernadski, koji je izdvojio dva tipa sfere i stvorio učenje o biosferi i noosferi (Vernadski 2002). On je pisao: „U konfiguraciji Zemlje izdvajaju se površina naše planete, njena biosfera, njena spoljašnja oblast koja je omeđava od kosmičke sredine“ (Vernadski 2002: 32). Noosferi on prilazi u analizi naučnog pogleda i naučne misli kao planetarne pojave te ističe: „Pod uticajem naučne misli i ljudskog rada biosfera prelazi u novo stanje – u noosferu.“ (Vernadski 2002: 252). Učenje V. I. Vernadskog imalo je odjeka i u filologiji. Tako je J. M. Lotman uveo 1984. godine pojam semiosfera za oznaku semiotičkog prostora, njegovu strukturnu raznorodnost i unutrašnju raznovrsnost. A. F. Losev govori o sferi smislova (Losev 2000a, 200b). L. Doležel gradi shemu komunikativne mreže jezika, koja se sastoji od spoznajne, direktivne, estetske i kontaktne sfere (Doležel 1965). D. S. Lihačov stvara 1993. godine pojam *konceptosfera ruskog jezika* (Lihačov 1997: 280-287). On piše: „Termin ‘konceptosfera’ uvodim po tipu termina V. I. Vernadskog: noosfera, biosfera i sl. Pojam konceptosfere je posebno važan tamo gdje pomaže da se shvati zašto jezik nije jednostavno način komuniciranja, nego neki koncentrat kulture – kulture nacije i ovaploćenje u različitim riječima sve do pojedinca.“ (Lihačov 1997: 287). Leonid Stolovič, po uzoru na V. I. Vernadskog i J. M. Lotmana, uvodi pojam *aksiosfere* za oznaku svijeta vrijednosti u bilo kom njegovom značenju. Terminom *aksiosfera* Stolovič naziva čitavo područje vrednosnog odnosa čovjeka prema svijetu (Stolovič 1999: 105). On pri tome ističe da se u radovima niza mislilaca sfera susreće kao implicitni pojam: E. Kant govori o *idealnu sveopšteg carstva ciljeva samih po sebi (razumnih bića)*. N. Hartman ima u vidu *bitak vrijednosti kao idealnog*, K. Popper piše o *trećem svijetu*, N. Loski izdvaja *bitak vrijednosti zasnovan na Bogu i Carstvu*, F. Šiler se koristi izrazom *svijet ljudske slobode u pojavi*. Ovaj spisak naziva i tumačenja aksiosfera, smatra L. Stolovič, mogao bi se nastaviti, ali aksiosfera obuhvata vrijednosti u njihovom objektivnom postojanju, ističe ontološki aspekt vrednosnog odnosa i teži da ograniči vrednosnu pojavu od nevrijednosne (Stolovič 1999: 92). „Očigledno da i u atmosferi, i u biosferi, i u noosferi, i u semiosferi nije sve u vrednosnom smislu relevantno. Istovremeno, pojam aksiosfere ne vodi [...] potpunoj autonomnosti svijeta vrijednosti. Ovaj pojam može poslužiti za određivanje veze sfera vrijednosti sa drugim sferama bitka, između ostalog i naročito – sa sferom kulture.“ (Stolovič 1999: 106). Leonid Stolovič zaključuje da interakcija specifično razli-

ski odnos je i ovdje prisutan). Od 1991. u Njemačkoj se proglašava i antiriječ, „neriječ“, najlošija riječ godine (das Unwort des Jahres). U drugim zemljama postoje pokušaji manje-više individualnog karaktera.

čitih sfera ne predstavlja „kruti pogranični režim“, već podrazumijeva uzajamno prožimanje, dijalektičku interakciju, jedinstvo suprotnosti. „Biosfera ne može postojati bez atmosfere. Čovjek pripada i biosferi, i noosferi – sferi Uma. Semiosfera je neophodni uslov za funkcionisanje noosfere. Bez aksiosfere čovječanstvo takođe nije u stanju da postoji, kao biosfera bez atmosfere.“ (Stolović 1999: 106).

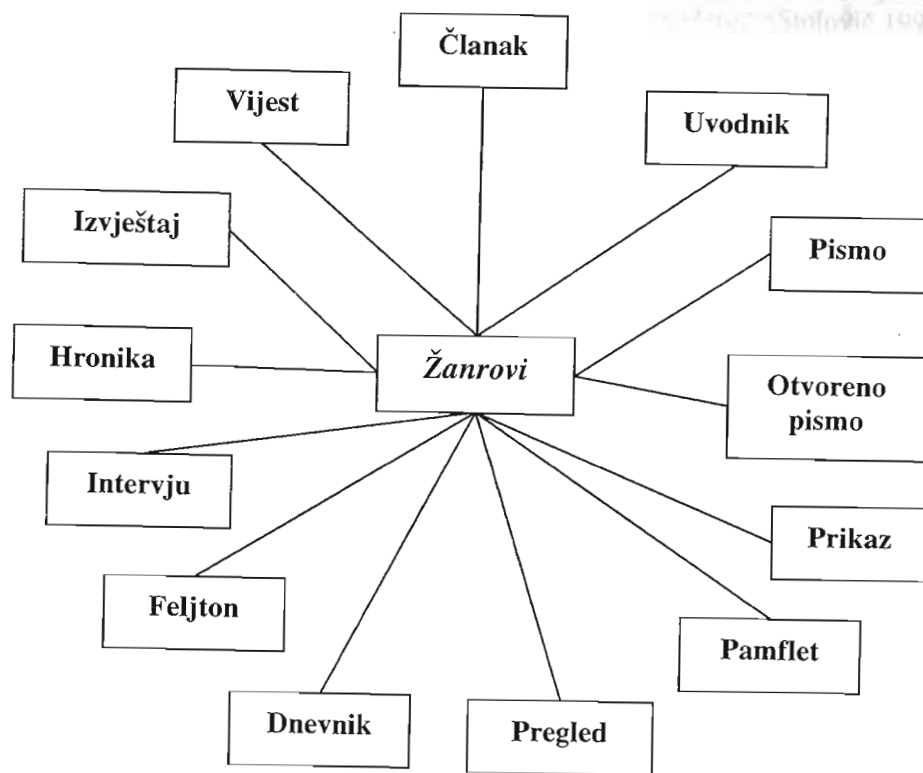
PUBLICISTIČKI STIL

0. Publicistika je vrsta aktivnosti koja prati i analizira aktuelne pojave i probleme svakodnevnog života u konkretnim socijalnim uslovima (društveno-političkim, ekonomskim, ideološkim, kulturnim, obrazovnim i dr.). Kao snažno sredstvo agitacije i propagande ona bitno utiče na formiranje javnog mnjenja, pogleda na svijet, aktivnost društvenih organizacija, institucija i pojedinaca. Ova vrsta ljudske aktivnosti ide u korak s događajima, prati ih, analizira i izvlači zaključke. U njoj dolazi do otvorene ili prikrivene indoktrinacije na političkom, ideološkom, religioznom... planu. Publicistika često predstavlja produženu ruku dnevne politike, društveno-političkih organa i organizacija, djeluje, manje ili više, pod njihovim izraženim pritiskom i nalazi se na udaru cenzure i autocenzure. Ponekad dolazi do degradacije osnovne namjene ove djelatnosti: da istinito odslikava aktuelna zbivanja, da ih nepristrasno analizira, da donosi argumentovane zaključke, da predviđa, nagovještava i prognozira dalji razvoj događaja. U cilju objektivnog odslikavanja realnosti primjenjuje se empirijski metod (posmatranje, sakupljanje podataka anketiranjem, intervjuisanjem, a zatim analitičko osmišljavanje). Postoje različite vrste publicistike: informativna, analitička, satirička, polemička, diskusiona, književnoumjetnička i sl. Prema orijentaciji izdvaja se politička, ekonomska, moralno-etička, filozofska, književna i dr.

1. Publicistika zahtijeva odgovarajući stil izražavanja. Zbog činjenice da je informacija koja se plasira namijenjena širokom krugu primalaca, stil treba da u dostupnoj, razumljivoj formi prezentira sadržaj. U nekim slučajevima neophodno je uvjeriti primaoca u istinitost i važnost poruke, odnosno na njega emocionalno uticati pa se primjenjuju sredstva djelovanja kao što su tropi i stilske figure. Takav izraz nije monolitan niti se njegov autor može svesti na jednu dimenziju: publicist je i političar, i istraživač, i umjetnik (ponekad preovladava jedno, ali često postoje različite orijentacije).

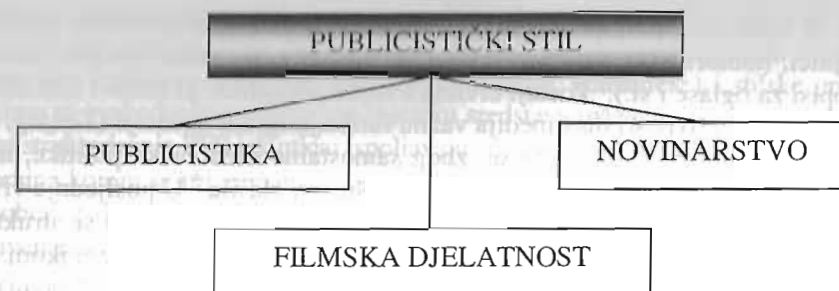
2. U okviru publicistike postoji velik broj žanrova – pismenih (novinska informacija, članak, komentar, pregled, pismo, pamflet, polemika i sl.) i usmenih

(javni nastup, govor, referat, razgovor). Publicistička djelatnost se prezentira u monografskim djelima, u periodici, u pozorištu, na radiju i televiziji, u kinematografiji.

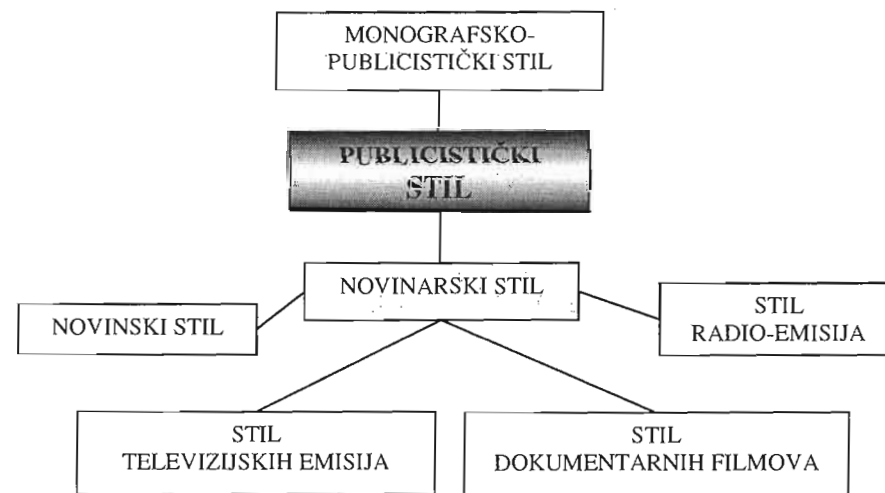

3. Oblici žanrovske raznovrsnosti, širina tematike i specifičnog načina izražavanja dovode do različitog imenovanja ovog FS, ali mu FS najviše odgovara naziv publicistički stil. U širem smislu PFS je jezički izraz publicistike, u užem novinarstva (sredstava javnog informisanja). On se takođe koristi u dokumentarnim filmovima.

4. PFS zauzima osobeno mjesto u sistemu F-stilova. Tu specifičnost potencira 1) pismena i usmena forma realizacije, 2) žanrovska raznovrsnost, 3) informacijska raznorodnost, 4) izukrštanost semantičke, stilističke, standardnojezičke, stilske, socijalne i teritorijalne informacije, 5) znakovna usloženost, 6) kodna kombinatorika, 7) poroznost granica, 8) ekstralingvistička zasnovanost, 9) funkcionalna izdiferenciranost, 10) paradigmatika i sintagmatika strukturiranost, 11) autorska obojenost i 12) komunikacijska polivalentnost.

5. PFS se diferencira na dva osnovna vida: novinarski i monografsko-publicistički. U okviru prvog izdvaja se novinarski i novinski (pod)stil. Prve predstavlja jezički izraz novinara i onih koji se bave novinarstvom, a drugi način pisanja u novinama i časopisima. Ovaj posljednji ulazi u sastav medijskog kvadrata, koji još čini stil radio-emisija (vrsta jezika koja se realizuje na radiju), stil televizijskih emisija (forma izražavanja na televiziji) i stil dokumentarnih filmova.

6. Postoje i druge klasifikacije. Neki razlikuju samo neumjetničke i umjetničke podstilove, ali se zato prve dalje raščlanjuju na zvanično-informativni, nezvanično-informativni, informativno-poslovni, informativno-ekspresivni, svečano-deklarativni, novinsko-naučni i uopštavajuće-deklarativni podstil (Vasiljeva 1982: 25-27).

7. Postoji nekoliko vrsta periodike: novine (list, glasilo), časopis, magazin, bilten (informativni), dajdzest, pregled, zbornik itd. Neke od njih izdaje pojedinac, druge kolektiv (državni organ, društveno-politička organizacija, naučno-nastavna ustanova, privredna jedinica i sl.). Jedna glasila su orijentisana na šireg čitaoca (dnevne novine, politički časopisi), druga na užeg (časopisi za omladinu,

žene ili muškarce, poljoprivrednike, tinejdžere, ljubitelje automobila, dječiji ne-
djeljnici, humoristički časopisi, kompjuterski časopisi, haiku časopisi, novine i
časopisi za oglase i sl.).¹ Postoji civilna i vojna periodika, profano i sakralno no-
vinarstvo. U aktivnosti mas-medija važnu funkciju igraju agencije (*Tanjug, Beta,*
Rojter i sl.). Jedan dio glasila se, zbog samostalne uređivačke politike, naziva
nezavisnim.² Postoje privatna, državna i društvena glasila.³ U posljednje vrijeme
veliki značaj i popularnost dobijaju internet (onlajn) izdanja. Ona se strukturiraju
u skladu s globalnom informativnom mrežom i kompjuterskom tehnikom. Neki
listovi i časopisi imaju širi karakter (internacionalni, međudržavni, državni), dru-
gi užu (lokalni). Pojedina glasila izlaze svaki dan (dnevni listovi), druga nedjelj-
no (većina časopisa), treća polugodišnje ili godišnje (zbornici). Postoje malotira-
žna i visokotiražna glasila.⁴ Sve ove vrste periodičnih izdanja imaju specifičnosti
u načinu izražavanja.

8. Osnova PFS je standardni jezik. Svjesna odstupanja od književne norme su u „ortodoksnim“ tekstovima ograničena zbog toga što najveći dio priloga ima isključivo referencijalnu funkciju. U informativnim pa i u analitičkim tekstovima jača svjesna odstupanja predstavljaju narušavanja stilskih normi datog FS. Međutim književnopublicistički prilozi to dozvoljavaju. S druge strane, nesvjesna od-

¹ Neki časopisi imaju originalne nazive: „Bre“ („onlajn magazin za pismene u izdanju Agencije L“; <http://www.bre.co.yu>), „Češač mozga“ (On-line magazin; <http://solair.eunet.yu>), „Ju Mama“ (internet-izdanje i sajt magazina „Mama“ za roditelje; www.yumama.com), „Kišobran“ („najzapadnije srpske novine“; <http://yuwestsite.com/kisobran>), „Ošišani Jež“ („najstariji humorističko-satirični list u ovom delu Evrope“; <http://www.jez.co.yu>).

² Ocjenu o nezavisnosti daje čitalački auditorij ili sam izdavač. U prvom slučaju radi se o spoljnom aksiološkom pristupu (korisnici, najčešće nezvanično daju kvalifikaciju ili pak glasilo slovi kao takvo). U drugom slučaju ocjena dolazi iznutra – izdavač ili redakcija ekspliciraju nezavisnost pa, recimo, uz „Monitor“ stoji „crnogorski nezavisni nedjeljnik“ (<http://www.monitor.cg.yu>), „Bulevar“ – „nezavisni vojvođanski nedeljnik, koncipiran kao regionalni informativno politički magazin koji se bavi specifičnim regionalnim temama uvažavajući multietnički karakter pokrajine“ (<http://www.bulevar.co.yu>), „Grafiti“ – „crnogorski nezavisni satirični mjesečnik“ (<http://www.cafemontenegro.cg.yu/grafiti/>). Neka glasila u samom nazivu imaju ovu odrednicu, npr. „Nezavisne novine“ (<http://www.nezavisne.com>), „Nezavisni dnevni list“ (<http://www.frvest>), „Nezavisni“ („vojvođinski građanski list“ <http://www.nezavisni.co.yu>). Pojedina periodična izdanja samostalnost ističu na drugi način: „Slobodna novina za slobodne ljude“ („Slobodna Šumadija“).

³ Jedno od privatnih je „Glas nedelje“ (beogradski nedjeljnik – <http://www.glas-nedelje.co.yu>).

⁴ U pojedinim zemljama tiraži dostižu milionske vrijednosti. Tako je jednodnevni tiraž sovjetskih novina iznosio 170 miliona primjeraka, a godišnji 4 milijarde (Švec 1979: 5).

stupanja mogu se pojaviti u svakoj vrsti PFS. Ona nastaju kada se ne vodi računa o jezičkome izrazu ili se pak dovoljno ne poznaje standardnojezička norma. To mogu biti jezičke (pravopisne, leksičko-semantičke, gramatičke) i stilske greške, s kojima se svakodnevno susrećemo u jeziku sredstava masovnog informisanja. Prilikom strukturisanja PFS jak uticaj ispoljavaju spoljni faktori, od kojih je najizraženiji brzina kojom se pripremaju novinarski prilozi. Novinar često ima toliko vremena da obrati pažnju na sadržaj, a lektor koji put uopšte ne pogleda tekst. Zbog kratkih vremenskih rokova dolazi do gramatičkih, pravopisnih i stilskih grešaka.

9. Raznovrsnost. Kao i drugi funkcionalni stilovi, PFS ima osnovni i dopunski način realizacije. Pismeni oblik je karakterističan za štampu, usmeni za radio, a usmeno-pismeni za televiziju i dokumentarnu kinematografiju. U PFS je zastupljena monološka i dijaloška forma, odnosno jednosmjerna i dvosmjerna komunikacija. Simpleksna veza je predstavljena u informativnim žanrovima, a duplexna u intervjuima, razgovorima, anketama i sl. PFS opslužuje profanu i sakralnu publicistiku i u svome okrilju razvija vjerski i svjetovni stil izražavanja. Budući da PFS ima širok auditorij, različite stručne i profesionalne orijentacije, on se prepliće sa stručnim jezicima. U svojoj zoni koju obrazuje PFS sa drugim F-stilovima nalaze se međustilovi kao što je epistolarni, memoarski, reklamni, oratorski, esejistički, scenarijski. Najizraženija interakcijska povezanost postoji između PFS i reklamnog međustila, koji stoji na granici između AFS i PFS.

10. Osnovna funkcija PFS je informativna (nju potencira naziv medija u kojima se realizuje: *sredstva masovnog informisanja*). Ona se pojavljuje u svim podstilovima i žanrovima. Druga je perlokutivna, tačnije agitaciono-propagandna, koja posebno dolazi do izražaja u političkim komentarima i analizama. Obje su sastavni dio komunikativne funkcije. Pojedini podstilovi i žanrovi imaju posebne podfunkcije. Jedna od njih je „razonodna“ (Vasiljeva 1982: 26), koja se realizuje u lakim, ugodnim tekstovima za čitanje (recimo poslije ručka, pred spavanje, preko vikenda, na godišnjem odmoru i sl.), u radio-emisijama za dobro raspoloženje, na televizijskim kontakt-emisijama i u kvizovima.

Bitna je karakteristika svakog publicističkog teksta aktuelnost: on mora da odražava dati trenutak, dato stanje. Druga bitna osobina je skretanje pažnje na ono o čemu se saopštava: čitaoca treba zainteresovati za sadržaj poruke. Treće proizilazi iz prethodne: da bi se postigla popularnost, povećao tiraž, privukla pažnja primjenjuje se senzacionalistički metod plasiranja informacije: dâ se, recimo, naslov koji će biti provokativan, koji će šokirati. Stoga se u novinarskim krugovima često kaže da nije novost kada pas ujede čovjeka, već kada čovjek ujede psa. Novinari traže senzacije, teže senzacionalističkom izražavanju. U te svrhe koriste se slikovita i ekspresivna sredstva (tropi i figure). Ponekad dolazi do direktnog obraćanja čitaocu, postavljanja sugestivnih i(li) provokativnih pitanja. Početni i udarni oblik takvog izražavanja su bombastični naslovi (podnaslovi, međunaslovi) s neobičnim i (često) paradoksalnim sadržajem. Recimo: *Tri*

dana sam je mrtvu milovao i ljubio (Nikolić 2001), *Džems Bond je bio Srbin* (Bond 2002), *Mravi pojeli glasačke spiskove* (Mravi 2002), „*Dozvole*“ u gaćama (Dozvole 2002). Kao četvrtu osobinu možemo istaći operativnost. Ona je posebno važna za dnevne listove, koji moraju brzo reagovati (što se negativno odražava na jezički izraz, jer se smanjuje mogućnost bolje jezičke i stilske obrade materijala).

11. Informacijska razuđenost. U PFS se osnovna pažnja posvećuje semantičkoj informaciji. Psihološka informacija je marginalizovana, jer je subjektivizacija minimalna, a objektivizacija maksimalna. Psihološku informaciju je teško zapaziti u informativnim žanrovima. PFS se rađa na određenoj emocionalnoj osnovi i dolazi kao rezultat nekog emocionalnog stanja i stava. Informativni žanrovi potpuno su neemocionalni, u analitičkim donekle je prisutna takva nota (npr. u kritičkim osvrtima), dok je u književnpublicističkim izražena. Fiziološka informacija nije relevantna za PFS, ali činjenica da tekst pripada nekom od polova predstavlja interes za analizu ženske štampe, koja se u nizu elemenata razlikuje od ostale štampe (u sadržaju, načinu oblikovanja jezičkog materijala i sl.). Suprotnost stilu ženske štampe je način izražavanja „muških“ časopisa, posebno pornografskog karaktera. U PFS je smanjeno prisustvo socijalne informacije (informacije o tome da autor pripada nekom društvenom sloju, nekoj klasi ili socijalnoj grupi). Isto se odnosi i na teritorijalnu informaciju, čiji su tipični nosioci varijantski polarizovana i dijalekatski izdiferencirana jezička sredstva. Što se tiče informacije o pošiljaocu, direktnu informaciju sadrže samo neki međustilovi (epistolarni), podstilovi (književnpublicistički, prije svega polemika) i žanrovi (otvoreno pismo, pisma čitalaca). PFS na različit način i u različitoj mjeri sadrži informaciju o odnosu pošiljaoca i primaoca. Novinar u procesu komuniciranja, u principu, ne želi da ulazi u unutarnji svijet primaoca, ne želi da mu daje umjetničku istinu (kako to radi književnik) niti nastoji da ga uvlači u svijet apstrakcije (što čini naučnik), već mu je cilj da saopšti o onome što se zbiva. Međutim, i ovdje se ne može bez djelovanja, tako karakterističnog za KFS i tako različitog od umjetničkog. Novinarska informacija uvijek iza sebe ima određen fon, uvijek je plod nekog stava, ove ili one uređivačke ili neke druge politike. Ona je, u suštini, tendenciozna (po izvoru, načinu plasiranja, obimu, karakteru, razmještanju). Njome se agituje, propagira, vrši indoktrinacija. Novinarska informacija ponekad je, iz tih razloga, svjesna dezinformacija. Zato je iskusan recipijent prima s rezervom, sumnja u nju. Takva opreznost je razumljiva: novinarska istina je izraz određenog pogleda, određenog monopola i određenog (često veoma suptilnog) djelovanja. U dekodiranju PFS značajnu ulogu igra apriorna informacija. Na ovome planu postoji veliko šarenilo jer, s jedne strane, za obične informacije nije potrebna posebna presupozicija, a s druge, složeni komentari zahtijevaju poznavanje materije o kojoj se govori.

12. PFS odlikuje specifični kanal za prenošenje informacije. U njemu dolazi do normalnih i nenormalnih smetnji, kakve su buka, vremenska oskudica i sl. Neki

kanalski šumovi stalni su pratilac PFS. Recimo, novinarski tekstovi se često pripremaju u kratkim rokovima i pod stresom (tome doprinosi i radna norma: mora se napisati određen broj priloga u određenom periodu).

13. Autor većine publicističkih tekstova je pojedinac. Kolektivni autor pojavljuje se u rjeđim slučajevima: kada se radi o zajedničkom javljanju (skupštinski izvještaji, sportske reportaže i dr.) ili ukoliko se iznosi stav redakcije (uvodnik, redakcijski komentar, redakcijsko pismo). Prirodi PFS ne odgovara zatvoren informacijski proces. Sredstva javnog informisanja (štampa, radio, televizija) u cjelini su okrenuta masovnom recipijentu.⁵ Novinari nastoje da čitaoci, slušaoci i(li) gledaoci sa što manje napora i u što kraćem vremenu dobiju i dekodiraju informaciju. Zato su ovome stilu neophodni, u izvjesnoj mjeri, klišeji (pogotovo u informativnim žanrovima). Standardizacija predstavlja neminovnost u onim žanrovima od kojih se traži jasna i precizna informacija. Ustaljenim izrazima recipijent se navikava na određen način plasiranja informacije, koji se ponavlja svaki čas, svaki dan, u svakom broju, u svakoj emisiji. Jednoobrazno prenošenje informacije dovodi do maksimalnog stepena automatizma, što i jeste cilj šablonizacije i unifikacije (oni se primjenjuju radi ekonomije vremena i brzine reagovanja). Stoga se ne mogu smatrati nedostatkom i balastom PFS, iako koji put dobijaju ekstremne dimenzije. Ako bismo tražili osnovne razloge za unifikaciju (smanjivanje raznorodnosti tekstova iste funkcionalne namjene) i standardizaciju (utvrđivanje i primjena pravila za oblikovanje tekstova radi ekonomičnosti), rekli bismo da je to skraćivanje vremena za dekodiranje, tačnost i pouzdanost. „Standard je neophodan stoga što je nemoguće za svaki slučaj (naravno, uopšte nije potrebno, štaviše, to bi otežalo ili čak omelo mogućnost normalnog uzajamnog razumijevanja nosilaca jezika!) pronalaziti neophodna sredstva za izražavanje [...]“ (Kostomarov 1971: 181). Za značajan dio PFS karakteristična je upotreba standardiziranih, kliširanih jezičkih sredstava tipa *kako su nam rekli, kako javljaju* (Bujica 2002), *naš fotoreporter zatekao se* (Dama 2002) i sl.

14. Kôdno preplitanje. PFS dolazi u formi jednostavne ili složene kodne kombinacije. U njemu se ukršta prirodni jezički kôd i neverbalni kôd (vanjezički sistem znakova). Tipičan primjer složenog koda predstavljaju vijesti na televiziji: one se pismeno pripremaju, a onda usmeno emituju uz podršku pisanog teksta i vizuelnog materijala. Prirodnojezička binarna kodna kombinacija je posebno karakteristična za informativne, dokumentarne i zabavne TV žanrove, čija priroda omogućuje smjenu fonemske i slovne abecede. Kodno prebacivanje veoma je prisutno u informativnim emisijama, u kojima pisani tekst dolazi kao ilustracija onoga što se usmeno saopštava. Kombinacija jezičkog i nejezičkog koda primjenjuje se u onim publicističkim tekstovima u kojima prvi nije dovoljan. Zbog činjenice da on

⁵ Neka glasila imaju milionski tiraž, dok je broj slušalaca radio-emisija i gledalaca televizije još veći.

ne može adekvatno sam da prenosi informaciju, unose se nejezička sredstva – vanjezički funkcionalni pojačivači. Oni služe za dopunjavanje, preciziranje i pojačavanje informacije. Njima se ističe hitnost, važnost, neophodnost, neuobičajenost, originalnost, opasnost i sl. U sistemu pojačivača posebno se izdvajaju fotografija, karikatura, crtež, vinjeta, okvir i grafička obrada slova.

Fotografija je osnovno sredstvo vizuelnog praćenja slovne informacije. Njen je zadatak da privuče pažnju, konkretizuje tekstualnu informaciju i razbije prostornu monotoniju. Tako se sljedećem primjeru prvo daje naslov neobičnog sadržaja (*Sudar konjskih snaga*), zatim slijedi slika, ispod koje dolazi objašnjenje (Sudar 2002):

Sheme, skice, crteži, tabele, spiskovi se rado koriste u analitičkim žanrovima. Grafički znaci su važno sredstvo signalizacije u novinama i na televiziji. Evo kako je to urađeno u članku o uvođenju evra, u prilogu kojim se potencira vrijednost i značaj nove valute za domaće i strano tržište (Odbrojanje 2001):

Za godinu dana marku će, i kod nas, zameniti zajednička evropska valuta. Prognoze su optimistične: evro je, izašavši iz prošlogodišnje krize, dosegao vrednost od 0,95 dolara i mogao bi uskoro da premaši dolar. Uteha siromašnjima: brži rast sa evrom nego sa markom.

Karikatura se obično veže za tekstove političkog karaktera i dolazi kao zamjena slike. Vrijednost joj je u tome što se redukovanjem signalne informacije pažnja usmjerava na tipičnu osobinu. Ona daje lakoničnu i upečatljivu poruku pa se lako zapaža i dobro pamti. Karikatura se posebno često primjenjuje u satiričkim i humorističkim prilogima. Evo kako je 1950. godine Zuko Džumhur predstavio u „Politici“ suštinu Staljinovih pogleda.

U PFS značajnu ulogu ima grafička obrada slova (veličina, nacrt i boja). Recimo, veličinom slova diferenciraju se pojedini segmenti novinskog teksta: naslov glasila – naslov rubrike – naslov priloga – nadnaslov teksta – podnaslov u tekstu – međunaslov podnaslov itd. Često dolazi do kombinacije normalnih, kosih i masnih slova, čime se postiže brža selekcija i izbor informacije. U novinama imena i prezimena se po pravilu ističu masnim slovima. U naslovima je omiljena boja crvena i plava.

15. Televizija ima složen semiotički kôd sastavljen od prirodnojezičkog, zvukovnog i slikovnog koda. Na njoj se manje koristi pisani tekst, a više živi govor, manje ima čitanja, a više spontanog izražavanja. Tako dolazi do spoja jezičkih, zvukovnih i slikovnih signala, što posebno dolazi do izražaja u informativnim emisijama. Jezički izraz na radiju je jednostavniji jer nema vizuelnu komponentu.

16. Prema načinu obrade i prezentiranja materijala izdvaja se pet podstila: **a)** informativni (članak, kraća informacija, šira informacija, hronika, pregled pisanja štampe, saopštenje, intervju, izvještaj i sl.), **b)** analitički (uvodnik, komentar, kritički članak, osvrt, prikaz, recenzija itd.), **c)** književnpublicistički (reportaža, feljton, pamflet i dr.), **d)** enigmatski (ukrštenice, rebusi i druge enigme) i **e)** stripovni (stripovi). U informativnim žanrovima dominira opisivanje, u analitičkim se prepliće opisivanje i rasuđivanje, u književnpublicističkim dolazi do izražaja pripovijedanje, a enigmatski je u funkciji dešifrovanja i popunjavanja tražene i(li) neophodne informacije.

Pomoću informativnog podstila (načina izražavanja s visokim stepenom ofijelnosti) pružaju se informacije o aktuelnim zbivanjima. Njihov je osnovni zadatak da u jasnom i kratkom obliku saopšte informaciju o nekom događaju. Ovaj podstil je po suvoći i neekspresivnosti dalek od KFS, a blizak NFS i AFS. On ima standardnu strukturu i obično je sastavljen od konkretizirajućeg i dopunjavajućeg dijela, odnosno sadrži tri segmenta: šta se, gdje se i kako se nešto desilo. U nekim slučajevima (recimo, u agencijskim vijestima) jedna rečenica dolazi kao složena sintaksička cjelina i čini jedan pasus. U informativnim tekstovima pojavljuje se obilje faktografskog materijala.

Uvodni dio obično odgovara na pitanje *Gdje?* i *Kada?*, a završni na *Šta?* (koje može biti prošireno pitanjem *Zašto?*, *S kojim ciljem?*, *U vezi s čime?*). Izvor informacije daje se na početku ili na kraju. U cilju ekonomičnosti introduktivnu rečenicu s predikatom zamjenjuje nominativna rečenica, koja sadrži tri elementa: mjesto (često istaknuto masnim slovima), vrijeme, izvor: „**BUDIMPEŠTA**, 18. avgusta (Tanjug)“ – Dunavski talas 2002. Zatim dolazi rečenica kojom se prenosi osnovna informacija: „Na svom gornjem toku kroz Mađarsku Dunav je jutros počeo da opada, a vodeni talas se približio Budimpešti, saopštio je na Radio Košutu portparol Državne uprave za borbu protiv katastrofa Tibor Dobšon (Dobson).“ Ovakvi tekstovi često se nastavljaju parafriziranjem neke izjave, sta-

va, mišljenja: „*Prema rečima Dobšona*, nizvodno od mađarskog glavnog grada ne preći opasnost od poplava, jer reka tu ulazi u široku ravnica i usporava tok.“ Zatim slijedi sopstveno zapažanje: „Najkritičnije je trenutno na području između Estergoma i Budimpešte, gde i dalje važi treći, najviši stepen pripravnosti.“ Citiranje može da slijedi odmah iza podataka o mjestu, vremenu i izvoru: „**NOVI SAD**, 18. avgusta (Tanjug) – *Prema najavi republičkog ministra za saobraćaj Marije Rašete-Vukosavljić*, u naredne dve godine u rekonstrukciju oko 850 kilometara puteva u Srbiji biće uloženo oko pola milijarde evra.“ (Pola milijarde 2002). Rečenice s kvantitativnim podacima dalje se preciziraju: „Novac za rekonstrukciju saobraćajnica u Srbiji, koje povezuju Evropu s Bliskim istokom, obezbeđen je inostranim kreditima uz povoljne uslove, a američka Agencija za razvoj i trgovinu je resornom republičkom ministarstvu i Direkciji za puteve dala bespovratnu novčanu pomoć od pola miliona dolara.“.

U informativnom podstilu obilno se koristi nomenklaturna leksika (geografski nazivi, patronimi, zvanični nazivi funkcija i titula) tipa *Beograd*, *Sarajevo*, *Pariz*, – *Vinston Čerčil*, *Džon Kenedi*, – *generalni sekretar Organizacije ujedinjenih nacija*, *rektor*, *profesor*, *direktor*, *upravnik* i sl.). Za ovaj stil karakteristične su skraćenice (OUN, MMF, SAD, DOS i sl.).

U PFS se ponekad inkorporiraju segmenti ili čitavi tekstovi AFS (komini-kei, zvanična saopštenja, izjave za javnost, konferencije za štampu, koji se specijalno pripremaju za sredstva masovnog informisanja). Tipično saopštenje počinje podatkom o mjestu i vremenu: „Beograd, 14. 08. 2000“ (Saopštenje 2000). Slijedi naslov napisan velikim masnim slovima i izdvojen u poseban red: **SAOPŠTENJE**. Zatim dolazi informacija o okolnostima u kojima je nastao dati tekst, s tim što se prvo daje informacija o **a)** organu, tijelu ili ustanovi koja ga je sačinila, vremenu i **b)** mjesto pisanja („Na sastanku Demokratske opozicije Srbije, održanom 14. avgusta 2000. godine u prostorijama Saveza za promene predsednici stranaka, koalicija i pokreta DOS-a“), da bi prelazak na centralni dio saopštenja bio izvršen predikatskim dijelom koji se završava dvotačkom (*odlučili su da:*). Ako se radi o kompleksom problemu, suština saopštenja se daje segmentarno u numerisanim pasusima:

1. Kampanja Demokratske opozicije Srbije počinje u petak, 1. septembra 2000. godine svečanim preuzimanjem obaveza i prihvatanjem izborne političke platforme kandidata Demokratske opozicije Srbije za predstojeće izbore

2. Centralni izborni štab formira izborne štabove DOS-a u svim izbornim jedinicama u Srbiji

3. Akcija prikupljanja milion potpisa za predsedničkog kandidata DOS-a Vojislava Koštunicu počne danas

Na kraju dolazi informacija o autoru: „Demokratska opozicija Srbije“.

U introduktivnoj rečenici izjave za štampu ili javnost pojedinca ponekad se ukazuje na povod ili razlog za pojavu datog teksta: „Povodom polemike izazvane u javnosti oko mitinga stranaka demokratske opozicije zakazanog za 14. april 2000 godine, u ime Saveza za promene želim da izjavim sledeće: [...]“ (Batić 2000). U nastavku dolazi suština izjave: „SZP će sa svoje strane učiniti sve da miting 14. aprila maksimalno uspe i da označi početak novog puta na političkoj sceni, na čijem će kraju biti slobodna i demokratska Srbija.“.

17. Drugi podstil – analitički ima za cilj da predstavi, ocijeni, prokomentariše neku pojavu te se odlikuje blagom formom izražajnosti i slikovitosti. Novinarske analize su, međutim, veoma različite – od suhoparnih pa do stilski upečatljivih. Evo kako počinje jedan takav tekst posvećen privrednim teškoćama u Južnoj Americi: „Ekonomska kriza, koja je nedavno potresla Argentinu, prenela se na Urugvaj, a potom na Brazil. Sad je strah od bankrota banaka zahvatio Boliviju, najsiriomašnju zemlju južnoameričkog kontinenta, koja i inače stalno grca u sopstvenim krizama, pa joj uvezene dođu kao suvišna i nepravedna kazna božija.“ (Spasavanje 2002). Slijedi dio u kome se koristi raznorodna i ekspresivna leksika, odnosno slikovita sredstva: (1) „U Sjedinjenim Državama [...] kriza je [...] najpre izazvala gnev [...], potom *češanje po glavi* i, najзад, odluku o selektivnoj pomoći [...]“, – (2) „Tada postoje dva prioriteta: spasavaju se životi onih *ranjenika* koji će se najpre oporaviti i osposobiti za dalju borbu i onih čija uloga može da bude značajnija za uspešno ratovanje. Brazil je na južnoameričkom kontinentu kombinacija obe takve vrste *pacijenata*.“, – (3) „Što se tiče druge dve zemlje, čija je kriza prethodila brazilskoj, jedna od njih je dobila *šargarepu*, a druga pretnju *štapom* i obećanje *šargarepe*.“ U analitičkim tekstovima često se koriste umetnute rečenice i konstrukcije konstatirajućeg karaktera: (a) „A SAD, *kao što je poznato*, ne vole levičare na vlasti u svom komšiluku.“, – (b) „Krizu su, *kao i u Argentini i Urugvaju*, pored ostalog prouzrokovale i produbile ubrzane ekonomske reforme na kojima insistiraju MMF, Svetska banka i SAD.“, – (c) „Kako zemlja, *sa tim obezvređenim realom*, i dalje uvozi 80 odsto potrebnog žita, porasla je cena hleba.“, – (d) „Već sam pogled na mapu dovoljan je za utisak da se radi o krizi regiona, jer se Brazil i Argentina, dve najveće zemlje na kontinentu, graniče među sobom, ali i sa Urugvajem i Bolivijom.“ Često se umeću antroponimi: „Jedan od njih, *Inasio Lula da Silva*, dobija frenetične aplauze na mitinzima kad kritikuje sadašnju vlast [...]. Ni ovaj podstil ne može bez šabloniziranih izraza tipa *u jeku kampanje*, *što se tiče* i sl.“

Analitički podstil je blizak naučnom načinu izražavanja, ali se odlikuje mekšom i redukovanom argumentacijom, naznačenim pretpostavkama („dovo-

ljan je utisak da se radi o krizi regiona, *moglo bi se reći* da kriza već potresa, neposredno ili posredno, Južnu Ameriku u celini“), nepotpunim citiranjem (a) bez navodnika („Pol O' Nil, američki ministar finansija, najpre je rekao da neće biti finansijske pomoći za Brazil, Argentinu i Urugvaj“ – „ekonomski analitičar Bi-Bi-Sija *uporedio* je potez američkog ministra finansija sa hitnom odlukom vojnog hirurga u ratnim uslovima“), (b) s navodnicima („Urugvaj je od strane američkog ministra finansija pohvaljen za *'zdravu ekonomsku politiku'*“), izostavljanjem bibliografskih podataka. Što je argumentacija blaga razlog nije u nedostatku želje da se pojava objektivno do kraja sagleda, već, prije svega, u masovnom recipijentu koji nije ni spreman, ni voljan, ni željan da dobije dug, složen i komplikovan analitički tekst. Osim toga, novinski tekst ne daje mnogo prostora za širu argumentaciju, obrazlaganje i dokazivanje. Stoga, umjesto potpunog analitičkog sagledavanja, teži se ubjedljivosti. Nedostatak stroge naučne argumentacije ne smeta masovnom čitaocu, on to ne primjećuje niti očekuje. Iz tih razloga druga bitna osobina naučnog teksta – sagledavanje uzročno-posljedičnih odnosa ovdje manje dolazi do izražaja. To se odnosi i na logično ulančavanje informacije. Ono što analitički podstil približava naučnom stilu – jači stepen terminologičnosti i veća upotreba usko stručne leksike udaljava ga od informativnog podstila (u kome preovladava opšte razumljiva terminologija), a pogotovo književnopedagogičkog (u kome je terminologija potpuno na periferiji). S druge strane, on ima više nego informativni podstil osobina književnopedagogičkog, prije svega emocionalnost i ekspresivnost. Time se, međutim, razlikuje od strogo naučnog podstila. Razlog je u tome što se takvim tekstovima autor ne obraća stručnjacima za datu oblast, nego svim potencijalnim čitaocima pa se u cilju izazivanja interesovanja, lakšeg i upečatljivijeg razumijevanja smanjuje naučnost, a pojačava ekspresivnost, ali ne toliko da prilog preraste u književnoumjetnički. Analitički podstil je dalek od strogog naučnog i udžbeničkog podstila, a vrlo blizak naučno-popularnom. Osnovno što ih zbližava jeste popularizacija nauke. Pri tome dolazi do tolikog prožimanja dvaju podstilova različitih funkcionalnih stilova da je ponekad teško utvrditi da li se radi o analitičkom podstilu PFS ili naučno-popularnom podstilu NFS. Težinu razgraničenja opterećuje činjenica da se oba realizuju u gotovo istoj periodici – specijalizovanim časopisima posvećenim užim oblastima (ekologiji, osvajanju kosmosa, korišćenju energije, ekonomskim pitanjima i sl.). Međutim, popularizacija koju vrši novinar i naučnik se razlikuje: prvi mora da se izdigne iznad svog prosječnog znanja i znanja masovnog čitaoca, a drugi je prinuđen da se spusti s naučnih visina na nivo masovnog čitaoca, slušaoca i gledaoca. Objedinjuje ih jedno – ograničenost: novinar je „univerzalni neznalica“ (po pravilu, poznaje sve pomalo, ali ništa temeljno), a naučnik „specijalizovani neznalica“ (u principu je stručnjak samo za jednu oblast). Kad je u pitanju masovni konzument, novinar mu je bliži, jer je profesionalno na njega upućen, dok je naučnik dalji budući da mu nije tipični sagovornik i da mu se samo u nekim situacijama obraća. Za analitički podstil idealno rješenje je objedi-

njavanje jednog i drugog, što se često dešava u novinama, na radiju i televiziji. Do toga obično dolazi kada je neophodno stručno prokomentarisati neki naučni problem (otopljanje klime, pomračenje sunca, rast inflacije, opadanje nataliteta, reforma pravopisa i sl.). Jedan od najpogodnijih žanrova za takvu novinarsko-naučnu simbiozu je intervju. U njemu novinar započinje komunikaciju, stvara okvire i kreira strategiju analiziranja. S druge strane, naučnik daje suštinski dio informacije i predstavlja glavnog učesnika komunikativnog čina. Tako dolazi do spoja nauke i publicistike, do kompromisa naučnog osmišljavanja i novinarskog predstavljanja, do približavanja i neutraliziranja ortodoksnih osobina dvaju FS pa nastaje mješanac – stil koji nije ni čisti PFS ni čisti NFS.

18. Sličnu situaciju imamo u književnpublicističkom podstilu, koji se pojavljuje u reportažama, putopisima, feljtonima i sl. (malim literarnim formama s visokim stepenom jezičke individualizacije). Sličnost je u tome što se i ovdje novinar približava autoru drugog FS, ovog puta KFS. Ovdje se novinar izdiže iznad žurnalističkog izražavanja i ulazi u vode estetskog osmišljavanja događaja i pojava, čime dolazi na ravan proznih pisaca. U toj funkciji može da se nađe sam književnik, ali i on mora da napusti uobičajene visine i da se prilagodi masovnom čitaocu. Recimo, reportaža može da počne rečenicom koja je neuobičajena za informativni i analitički žanr – uskličnom rečenicom: *Kako je samo dosadno u podmornici!* (Petrović 2000). Reportaža se može nastaviti dužom i složenom rečenicom kojom se iznose vlastita osjećanja, ocjene, razmišljanja, komentari i u kojoj dolazi do preplitanja dijaloga i monologa, nominacije i apelacije, prvog lica jednine (neprikriivenog „ja“ kao znaka nečeg neposredno doživljenog) i prvog lica množine: „Na otvorenom moru, pošto smo dugo plovili stojeći na uskoj palubi, zapravo krovu, gornjem delu ili kako se već zove to na čemu može da se stoji na podmornici pre nego što zaroni... negde tamo, rekli su nam: 'Izvolite, gospodo!', i mi smo se kroz otvor, uži od onog koji vodi u šahtove, spustili niz metalne prečage u P913, zauzeli mesta na uskim klupama, komandant je izdavao komande, članovi posade su ih ponavljali kao jasan odjek, i samo se to čulo, onda smo pričali... mala je to podmornica, i kad se neko od posade pomerao metar napred ili nazad: 'dobro je, ostanu tu', ili: 'još malo ka krmi': provlačio se između naših kolena, pa smo posle opet pričali, i ja sam jednom pitao komandanta, oprezno, da se ne uvredi i pomisli da mislim da su spori i neuvežbani kad sve to toliko traje... pitao sam: 'Gospodine kapetane fregate, koliko traje priprema za zaronjavanje... mislim, kad ćemo mi...?'“ (Petrović 2000). Slijedi dijalog bez navođenja učesnika: „Mi smo već na dnu.“ – „Mislite, zaronili smo?“ – „I legli na dno.“ U reportaži se koriste slikovita sredstva pa se *podmornica* naziva *klackalicom* („Takvu klackalicu kapetan fregate Nenad Bolmanović, naš komandant, zapovednik P913 spustio je na morsko dno tako da nismo osetili.“). Kao i početak, kraj je ekspresivno obojen: „Danas je Sveti Nikola, zaštitnik putnika po vodi, valjda i o podmorničarima brine... Pa nek se sete on i ljudi, a Bog šta da...“

Za reportaže je karakteristično da često imaju neobične naslove tipa *Red pršute, red slanina...* (Trmušić 2001), „*Kondom baler*“ bez granica (Mihajlović 2001).

19. Enigmatski podstil ima trafarentu strukturu s nominativnim jedinicama u osnovnim gramatičkim oblicima (nominativu i infinitivu) i gotovo bez sintakse. Slovni kôd se pojavljuje u jednom dijelu takvog sistema.

20. U stripovima se monološka (autorova) linija daje u grafičkom kodu, a dijaloška (govor junaka) u slovnom, što znači da ovaj stil ima funkciju prenošenja dijaloga i obično dolazi iznad crteža.

21. Leksička struktura. PFS odlikuje osobena polisemija, sinonimija, antonimija, homonimija i paronimija. Izbor leksičkih sredstava je, u odnosu na KFS, dosta ograničen i manje raznolik.

22. Publicistička polisemija varira od žanra do žanra i mnogo je manje izražena od književnoumjetničke. Višeznačnost traži širinu, što joj (za razliku od KFS), ne pruža PFS. Novinarski tekstovi su relativno mali i oni traže jasan, precizan izraz, izraz bez dvosmislenosti. Informativni žanrovi pružaju najmanju mogućnost za polisemantizaciju. Oni posjeduju visok stepen unifikacije i šablonizacije. Stoga se polisemija svodi na najmanju mjeru. Analitički prilozi su duži i jezički raznovrsniji, ali ne toliko da bi ova leksička pojava bila više zastupljena. Najbogatiju višeznačnost imaju književnpublicistički podstil (reportaže, feljtoni, putopisi i sl.). Leksema koja najviše odražava osnovnu temu obično predstavlja monosemičnu jedinicu. Takva je, recimo, riječ *poplava* u izvještajima tokom avgusta 2002. godine o ogromnim padavinama i njihovim katastrofalnim posljedicama. Recimo, jedan od naslova gradio se na polisemiji: „*Poplava odnela milijarde*“ (Poplava 2002). Višeznačnost posebno dolazi do izražaja u satiričnim i humorističkim žanrovima. U njima se, između ostalog, primjenjuje postupak zasnovan na konfrontaciji različitih značenja. Up.: „*Doktor prima – i šakom i kapom!*“ (Mehmedbašić 1981: 55). Ponekad se radi o korijenskoj polisemiji tipa *nabacivati – baciti se*: „Boju *nabacuje* na jednom splavu, a kada joj postane vruće, *baci se* u talase.“ (Dama 2002).

23. Po upotrebi sinonima izdvaja se književnpublicistički podstil (reportaže, feljtoni i sl.). U ostalim podstilovima (informativnim i analitičkim) sinonimizacija je dosta ograničena: upotreba arhaizama, kolokvijalizama gotovo da je isključena, prije svega zbog toga što ovi podstilovi imaju osnovnu funkciju da informišu, a ne da djeluju (ako i postoji perlokucija, ona je u formi agitacije i propagande). Zbog takve ograničenosti i novinarske pasivnosti u estetizaciji izraza ponavljanja su česta, npr. (1) „Eksplzivna naprava *pronađena* je jutros ispred glavnog sedišta fabrike automobila 'Fijat' u Milanu, a još jedna slična bomba *pronađena* je i ispred sedišta.“ (Pronađena bomba 2002), – (2) „Zaječarsko selo Šljivar već duže nema *strelca*, dok su u pojedinim mestima *strelci* radio-stanica-ma bili obavešteni o *nevremenu* dva sata ranije, ali kad je *nevreme* počelo, nisu

delovali [...] *Prema* njegovim rečima, raketama se ne može gadati *prema* granicama, ali su to uglavnom brdoviti krajevi, na kojima i nema useva.“ (Streličić 2002). Koji put dolazi do kontaktnog ponavljanja: „U selu Gornje Stopanje u Opštini Leskovac ubijena je lisica kod koje je Nacionalni institut za veterinu dobio pozitivne nalaze na *besnilo*. *Besnilo* je uzrokovano 12. avgusta ove godine, a Ministarstvo poljoprivrede i vodoprivrede je donelo rešenje s merama za sprečavanje daljeg širenja ove zarazne bolesti.“ (Besna lisica 2002). Iako priprema kraćih vijesti ne zahtijeva mnogo vremena, u njima se previše ne teži raznovrsnosti. Recimo: „Ministar za privatizaciju Srbije Aleksandar Vlahović *izjavio* je da je u planu da investicioni tender za ‘Beopetrol’ bude objavljen krajem septembra ili početkom oktobra. Vlahović *je izjavio* današnjem ‘Glasu javnosti’ da je privatizacija pomerena dok se ne izmeni Uredba o prometu nafte i naftnih derivata, tako da za kupca ‘Beopetrola’ bude atraktivan ulazak na ovo tržište, a da istovremeno ne bude ugrožena stabilnost postignuta uvođenjem te uredbe i ne bude podstaknut šverc.“ (Tender 2002).

Međutim, u dosta slučajeva nastoji se izbjeći nepotrebno ponavljanje. Recimo, u jednom članku konstatuje se da je predsjednik *izjavio*, zatim da *je istakao*, a potom *ocijenio*, da bi na kraju *rekao* (iscrpivši mogućnost dalje sinonimizacije, novinar posljednji sinonim upotrebljava još tri puta) – Reforme 1982. Ponekad se u jednoj sintagmi član **A** ponavlja, a član **B** sinonimizira, npr. „Postoje *slaba* (**A**) *mesta* (**B**) u sistemu odbrane od poplava. *Slabe* (**A**) *tačke* (**B**) su, na primer, objekti na nasipu, prelazi, cevovodi.“ (Slabe tačke 2002). Ima dosta primjera kada autor uspješno eliminiše ovu stilsku grešku (dobar novinar uvijek nastoji da izbjegne monotoniju, da se ljepše i slikovitije izražava). Recimo, u uvodnoj rečenici jednog priloga upotrebljava se u istom značenju *ubiti* i *lišiti života*: „Zdravko Drvar (50), nezaposleni inženjer, *ubio* je juče suprugu Ljubicu Drvar dok je spavala, zatim pokušao da *liši života* kćeri Dubravku (19) i Anu (17), da bi se na kraju obesio.“ (Ubio suprugu 2002). Dolazi variranje imenicama *supruga* i *žena*: „Kako se nezvanično saznaje od istražnih organa koji su sproveli uviđaj u kući u Ulici cara Dušana 35a, Zdravko *je supruzi*, inače nepokretnoj *ženi*, naneo povrede glave čvrstim predmetom, a ona *je*, i pored ukazane medicinske nege, premislula u beogradskom Urgentnom centru.“ Slijedi imenica *napad* i glagol *ustremiti se*: „Nakon *napada* na ženu, Zdravko *se ustremio* na kćeri i povredio ih istim predmetom, pretpostavlja se oklagijom.“ Zatim se konstatuje da je jedna kćerka *zadobila povrede*, a druga *povređena*: „Dubravka *je zadobila* teže telesne *povrede* koje nisu opasne po život, dok *je* Ana *povređena* lakše, ali *je* ipak zadržana u kikindskoj bolnici.“ Hronikalne informacije i izvještaji u kojima se na malom prostoru nešto nabraja posebno traže raznovrsnost. Tabloidi njeguju način pisanja. Njima se potencira kratkoća i informativnost. Ovako *je*, recimo, 80-ih godina opisan ljetni odmor i aktivnost popularnih ličnosti: „Mija Aleksić *se odmara* u Vodicama kod Šibenika. Tereza Kesovija i dalje *krstari* Jadranom [...] Miro Ungar *proba* specijalitete Poreča. Zvonko Špišić *je* sa porodicom u Baškoj na

otoku Krku. Elvira Voća sa suprugom Stjepanom Mihaljincem *zabavlja* prijatelje na Pagu. Dušan Džamonja igra saha u Vrsaru. Eva Ras *pobrala simpatije* u Domu omladine u Beogradu. Čazim Sadiković, Nedžad Esadović i ‘Elan’ *pjevali* brigadirima u Mostaru. Milan Šobić *trenira glas* na turneji po Bosni [...] Drago Diklić *je* u Poreču. Ivan Hetrih u Delnicama. Fadil Toskić *oduševio* Makedonce na svojoj turneji [...] Mario Faneli *upražnjava večernje šetnje* sa sinom i suprugom u Maslenici. Milja Vujanović za rane zore *vozi bicikl* oko Hotela ‘Jugoslavija’ u Beogradu, Veljko Guberina *je* u hotelu ‘Risnjak’ u Delnicama, *odmara se* od Zenice i priprema za Doboj.“ (Gdje su 1982: 1).

24. U PFS preovladava stilski neutralna antonimija. Recimo: „Među prvih deset Belgijanka Kim Klajsters *nazadovala* je za jedno mesto, dok je njena zemljakinja Žistin Enan *napredovala* za jednu poziciju.“ (Peta na svetu 2002). Kontrast koji nastaje u spoju riječi suprotnih značenja služi kao sredstvo za potenciranja sadržaja priloga. Up.: „Kiše *dolaze* – štednja *ostaje*“ (Oslobođenje 1981). Ekspresivna antonimija velikim se dijelom realizuje u naslovima – segmentu novinarskog teksta koji ima veliku ulogu u privlačenju čitaocove pažnje i ukazivanju na osnovni sadržaj priloga: „Hrana *jeftinija*, život *skuplji*“ (Vuković 2002), „Bujica *načela*, led *dotukao*“ (Bujica 2002). Posebno je interesantna grafička antonimija, koja nastaje uvođenjem zagrada u tkivo riječi: „Mi (*ni*)*smo* na strani žene“ (Književna reč 1981: 24). U naslovima ponekad dolaze kontekstualni antonimi: „Jedan *snima*, ostali *kupuju*“ (Oslobođenje 1991: 4).

25. Upotrebom homonima i paronima nastaje igra riječima tipa: „Brane će *je* dva da nas *odbrane*.“ (Mirković 2002). – „On *je radio* i *zaradio* za radio.“ – Na *kosi* kosa *kosi*. – *Utopila se utopija*. (Mladenov 1980: 188). Pojavom neželjene paronimije dolazi do znatne promjene smisla. „Osobito su opasni takvi ‘paronimi’ u ozbiljnim, zvaničnim ili političkim tekstovima [...]“ (Mladenov 1980: 189).

Do druge vrste dvosmislenosti dolazi u rečenicama čiji se pojedini dijelovi mogu odnositi i na anteriorni i na posteriorni iskaz: „Oni koje suša prethodno nije ugrozila *posljednjih dana* trpe strahovite udare letnjih poplava i nezapamćenog nevremena.“ (Bujica 2002).

26. Leksičko-stilska slojevitost PFS je žanrovski determinisana i ograničena. U informativnim žanrovima stilski obojene lekseme (kolokvijalni, žargonski, arhaični, dijalekatski i sl.) spadaju u potpuno nespecifične jedinice. U tekstovima takvog tipa gotovo da postoje samo dva leksička sloja – neutralni i terminološki. Osnovni dio posljednjeg sloja čini društveno-politička terminologija tipa *politika*, *partija*, *država*, *društvo*, *parlament*, *ustanova* i sl. Informativni žanrovi toliko su standardizirani da se za svaki od njih veže određena semantička i tematska grupa, izrazi i klišeji tipa *izjavio je*; *ističe se*; *kako piše*; *izdato je saopštenje*; *kaže se u saopštenju*; *javlja agencija*; *navodi se*; *saznaje se* (Oslobođenje 1982: 4, 5, 16). Analitički žanrovi imaju veće mogućnosti za pojavu stilski markiranih rije-

ci, međutim, ni oni ne predstavljaju tipično obilježje takvih tekstova. Tačnije, sve zavisi od toga kakav ton ima analiza: da li je oštar, umjeren, pomirljiv, neutralan i sl. U svakodnevnim analizama međunarodnih, unutrašnjih, privrednih, kulturnih i drugih događaja preovladava umjerenost i dolazi do pokojeg „iskakanja“ iz ustaljenog načina kazivanja, recimo: „Sada je sasvim sigurno samo to da je akademski slikar Branko Šotra znao o čemu je riječ. Dva dana prije otkrivanja sumnjive biljke, on je *zbrisao* u London [...]“ (Janić 1981: 12). Stilski markirana leksika se obično pojavljuje u komentarima koji se odlikuju oštrinom, pogotovo ako se unosi emotivna nota ili izraz dobija stilski tonalitet (visokoparnost, ironičnost, korničnost i sl.).

27. Pojedini aktuelni komentari mogu biti prepuni kolokvijalizama. Up.: „Samo u sportu *frknulo* je 700 milijardi dinara [...]; Klupski moćnici *vucaraju* desetine tisuća dolara po džepovima [...]; *banče* sa sucima i kontrolorima [...]; da jednog dana dočekaju 28. rođendan i *strugnu u svijet*; znanost je *kuburila* [...]“ (Tendžera 1982: 20-21). Oštrinom jezika i upotrebom raznorodne leksike odlikuje se stil pisanja mnogih novinara i publicista. Recimo: „[...] Ljevica [...] nije bila u stanju izbaciti iz sebe [...] sve ono što se kroz silno vrijeme sa svih strana *šljeglo* i sabralo uz vlast i oko kazana [...] oko kojeg se *nakotio nakot prištapskih lešinara, leziljebovića* i dvorske *kamarile*, koja pase i pase, brsti i brsti, glođe i glođe.“ (Babić 1991: 14). Jedan od tipičnih primjera je stil izražavanja Tanje Torbarine. On se odlikuje originalnošću, nekonvencionalnošću i stilskom raznovrsnošću. Up.: „Ja sam humanist. I zato me jako brine di će odsad živit Stipe Šuvar. Najbolje mu je da *mazne* neki *avijon*. I leti okolo. Možda mu se neka daleka zemljica smiluje. I u njoj ne smije živit nijedan hrvatski čovjek, srpski čovek, crnogorski čovijek, makedonski čovek i slovenski človek, jer bi Šuvar u tom slučaju loše prošao. Postoji i mogućnost da Šuvar stalno lebdi negde u balonu. Tak se izdigne iznad problema u zemlji koje je lično *zakuvo*. A malo je *falilo* da u zadnji čas opet *zakovrne* svoje mišljenje pa da ga uzmemo na dohranu u Hrvatskoj.“ (Torbarina 1990: 314-315). Stil ove novinarke je izrazito asocijativan i često prožet erotičnošću. Npr.: „Ako se bude mislilo drugačije, to je podrivanje autoriteta najvišeg organa. To znači da male organe mož zezat i u njih sumnjat, a u velike organe nikako. Veliki organ je u interesu države. A mali nije. Ako ugled velikog organa opadne, ispada da si ti sam kriv. A veliki organ ne.“ (Torbarina 1990: 231). Autorica ponekad upotrebljava riječi koje „ne priliče“ ženi (Torbarina 1990: 305, četvrti red).

28. U oštrim, raskrinkavajućim tekstovima nastoji se upotrijebiti što „ubitačnija“ riječ. To naročito dolazi do izražaja u polemici. Njen je cilj obično dvostruk: (1) poraziti, raskrinkati protivnika i (2) ubijediti čitaoca u ispravnost svojih stavova.⁶ Pošto se u osnovi polemike nalazi konflikt, izbor riječi je u funkciji

top sukoba, što znači da će se birati stilski jače, upečatljivije riječi. Taj izbor toliko je širok da se ponekad čini da nema izraza koji se ne bi mogao upotrijebiti (uključujući i one najvulgarnije). Evo primjera: „Petrović piše loše, *škrabara* bez šarma i *škrabeta* bez one misaone koncentracije; – u tolikoj su ga meri raspane tile; – oni ne vole da *kaišare*; – kako bi se posle mogao pravdati što ga je kamdžija, misleći da je raga, koja odbija da *drklja* teret kojim je pretovarena; – to priznanje me je ushitilo; – on *okida* po tri pisma mesečno; – dok je pismopisac iz SFRJ *škrabucuo*; – iz nesposobnosti da *kresne* svoju istinu; – zar bi se inače toliko ostrvljivali na Šuvara; – *striptiznuti*, tako reći, i stavljeni goli pred čitaoca; – ne *molestirajući* pri tom našu štampu; – pokušavao da *iscepa* Šuvara; – šta je ta desnica da *okine* i *nadrlja*; – govorom koji se džilila.“ (Davičo 1981: 8-11).

29. U književnopublicističkim tekstovima leksička slojevitost najviše dolazi do izražaja. Njihovi autori nastoje što ljepše, sugestivnije i upečatljivije izraziti misao pa se izboru poklanja velika pažnja. Upotreba raznorodne leksike je karakteristična za stil reportaže, npr.: „Domaćin Dane Bilić *donio je svoju sijedu glavu* u livanjski sud [...]; [...] a dorata neka vodi sebi, *dabogda mu stekao krila*, ko Šarac Kraljevića Marka [...] U času kada je *planula* puška, cestom je prolazio autobus [...]“ (Gotovac 1981: 6). Široku palitru stilski obojenih riječi tipa *opanj kati, piškiti, tornjati se, dreknuti, ustuknuti, zapalacati* i dr. daje reportaža Komšijska ljubav (Nedeljković 1981: 11).

30. Na ovome planu jedan žanr izaziva pažnju – to je dnevnik. U najsirom smislu radi se o hronološkom bilježenju događaja koji su se desili ili se dešavaju. Dnevnički zapisi mogu dolaziti kao žanr AFS (zvanično registrovanje događaja), žanr NFS (naučno zapisivanje promjena prilikom eksperimentisanja), žanr KFS (umjetničko bilježenje realnih ili izmišljenih događaja) i žanr PFS (nezvanično hronološko registrovanje). Publicistički dnevnik se razlikuje od administrativnog neoficijelnošću, od naučnog subjektivnošću, a od književnog blagom estetičnošću. Takav tekst nije službeni dokument namijenjen strogo određenom korisniku (AFS), nije popis eksperimentalnih radnji za naučnu analizu (NFS), nije dnevnik pisca s visokim umjetničkim nivoom (KFS), niti su intimne zabilješke mladog čovjeka.⁷ To je, u stvari, sukcesivno notiranje nečeg što se pojedincu dešavalo kao tipično, neobično, važno i(li) poučno.

Jedan od najboljih primjera je Dnevnik iseljenika (Dnevnik 2000). Stil ovog teksta odlikuje se izrazitom emocionalnošću pa stoga obiluje ekspresivnom leksikom, ponekad najniže tonalnosti (vulgarizmima). On ima 13 pasusa, od kojih svaki počinje datumom. Po sadržaju i tonu izlaganja može se podijeliti na pet cjelina.

⁶ Više o ovome žanru v. Tošović 1988b.

⁷ Ovdje ne uzimamo u obzir televizijski i radio dnevnik.

Prvi dio (pet pasusa) nazvali bismo euforičnim: autor je oduševljen, srećan je i pun optimizma.

12. AVGUST: Uselili smo se u našu novu kuću u Kanadi. Tako sam uzbuđen. Ovde je tako lijepo. Planine su prekrasne. Jedva čekam da ih vidim prekrivene snijegom.

14. OKTOBAR: Kanada. To je najljepša zemlja na svijetu. Lišće je poprimilo sve one divne nijanse žute i narandžaste boje. Vozio sam kroz prirodu i vidio par jelena. Tako su graciozni, to su najljepše životinje na svijetu. Ovo mora da je raj. Volim Kanadu.

11. NOVEMBAR: Dan sjećanja (kanadski državni praznik). Lov na jelene će početi uskoro. Ne mogu da zamislim da neko može ubiti tako divnu životinju. Nadam se da će uskoro snijeg. Tako je divno.

2. DECEMBAR: Noćas je pao prvi snijeg. Ustao sam i vidio sve pokriveno bijelim pokrivačem. Izgleda kao najljepša razglednica. Izašli smo na polje, očistili stepenište i prilazni put, a onda se grudvali (ja pobjedio). Kad je prošla grtalica, morali smo ponovo da očistimo kapiju. Koja divna zemlja. Volim Kanadu.

Završni pasus ovog dijela nosi blagu upozoravajuću notu, ali njegova posljednja rečenica opet vraća u prethodno raspoloženje.

12. DECEMBAR: Noćas opet snijeg. Opet prošla grtalica i zatrpala kapiju. Ovdje je zaista prekrasno.

Drugi dio je vrlo kratak (jedan pasus). On pravi prelaz na novo stanje pa ga možemo nazvati otrežnjavajućim. U njemu i počinje da se javlja ekspresivna leksika.

19. DECEMBAR: Noćas opet snijeg. Nisam mogao izvesti auto da idem na posao. Ovde je zaista divno, samo sam malo umoran od lopatanja. Opet *jebena* grtalica.

U trećem dijelu dolazi do potpunog pada raspoloženja, izliva negativnih emocija i pojačane upotrebe „ružne“ leksike. Stoga ćemo ga nazvati konsternirajućim.

22. DECEMBAR: Ovo bijelo *govno* opet padalo cijelu noć. Dobio žuljeve od lopatanja i leđa me bole. Ovaj *majmun* sa grtalicom kao da se krije iza ćoška i samo čeka da ja očistim ispred kapije. *Šupak*.

25. DECEMBAR: Sretan *jebeni* i *usrani* Božić. Još malo *usranog* snijega. Ako mi ikad padne šaka ovaj *peder* što vozi grtalicu, ubiću ga. *Mater im jebem*, što ne posipaju više soli po cesti pa da se prije otopi.

Četvrti dio ima emocionalni nivo prethodnog, ali uz notu mirjenja sa situacijom pa se može označiti kao rezignirajući.

27. DECEMBAR: Noćas opet snijeg. Ne izlazim već tri dana, sem što čistim snijeg kad god prođe grtalica. Ne mogu nigdje ići, auto se zaglavio u brdu snijega ispred kapije, a i hladno je. Kažu da će noćas pasti novih 30 centimetara tih *govana*.

28. DECEMBAR: Prognoza je bila loša. Bilo je pola metra. Ako ovako nastavi neće se otopiti do ljeta. Grtalica se zaglavila i taj *šupak* došao kod mene da traži lopatu. Rekao sam mu da sam već slomio šest lopata, čisteći ta *govna* sa vrata, što ih je on *nabio* i zamalo da sam mu je slomio od glavu.

4. JANUAR: Najzad izašao iz kuće. Otišao do prodavnice da kupim nešto hrane i kad sam se vratio udario kolima jelena. 3000 dolara štete na kolima. Te *jebene* nemani trebaju biti ubijene. Svugdje ih ima. Što ih lovci ne pobiše jesenas...

3. MAJ: Odvezao kola kod mehaničara. Nevjerovatno koliko su zarđala od *jebene* soli što je posipaju svuda.

Posljednji, peti ima epiloški karakter jer daje izlaz iz situacije sa kojom se autor nije mogao pomiriti.

28. MAJ: Selim na Floridu. Ne mogu zamisliti kako neko normalan može živjeti u toj *jebenoj* Kanadi.

31. Žargonska leksika i šatrovački govor su uglavnom ograničeni na književnopublicistički podstil. Oni imaju više šansi da se pojave na radiju i televiziji zbog toga što se radi pretežno o govornoj komunikaciji. Jedan takav slučaj se ovako opisuje: „Voditelj kontakt-emisije na III kanalu TV SA doveo je kao gosta popularnog sarajevskog glumca mlađe generacije [...]. Slušalac koji se javio da postavi pitanje, pozdravio ga je na sljedeći način: *Vozdra, Đuro, ša mai?*, da bi mu on odgovorio: *Vozdra, maine štani!*“ (Šito 1991: 2-3). Ako bi se tražio primjer u kome je žargon najviše došao do izražaja, opredijelili bismo se za humorističku emisiju „Top lista nadrealista“ Televizije Sarajevo (1989–1992). Ona je imala realističke teme, a nadrealističku realizaciju. Pri tome se tako snažno mijesao žargon sa urbanim govorom da je teško bilo odrediti šta pripada jednom, a šta drugom. Na žargonu se gradila čitava serija, on joj je davao šarm i popularnost. U njoj su korišćeni izrazi tipa *koprčiti se* (Nemoj mi *se koprčiti*), *kontati* (Znaš' što sam te *kontô* pitat'?), *handiti* (Š'ta je ba? i mene je to *handilo* = uhvatio u leđima) i sl. Često je dolazilo do transpozicije vrsta riječi (Briš'i, *š'etnja!* = odlazi odavde), deglagolizacije (Ajde, *noge!* = odlazi) i sl. Nežargonske riječi podvrgavane su supstancionalnim modifikacijama tipa *ka'e* (*ka'e* da je Mađarica), *ž'ivili*, *ž'ivit'* (*Ž'ivit'* ne mogu), *puš'it'* (nema pića, nema *puš'it'*), *raspućô*

(Jož, ovaj se *rasj* 'co), *osovah* (Ja *osovah*, smeta li?), *ras'tuž'io* (S'to si se ba *ras'tuž'io*?), *puš'* ' (Nemoj *puš'it'*). Analitički način izražavanja je zamjenjivan sintetičkim (eliptičnim): Jož ne mogu od *s'ege* (= govoriti); Jož razlike, molim vas, *drastične* razlike; Nema *pića*, nema *pus'enja* (= ne može se, zabranjeno je piti, pušiti); Nemoj mi *priće*, nemoj *š'uplje priće*.

32. Što se tiče frazeologije, ona se često dovodi do ruba klišea.

33. **Morfološka struktura.** RFS se odlikuje imenskim karakterom: dok je, recimo, u KFS odnos između glagola i imenica 20% : 23%, dotle je u PFS znatno u korist imenica – 16% : 33% (Zasorina 1977). Na smanjenu upotrebu vrijednost glagola utiču analitički i informativni žanrovi, u kojima izrazito dominira imenica. Mnogobrojni podaci ukazuju na to da je broj glagola u PFS mnogo manji nego u KFS. „Najmnogobrojniju grupu čine imenice (43,43% od broja oblika), drugo mjesto zauzimaju glagoli (22,48%), a treće pridjevi.“ (Zasorina 1966). To što u novinama raste udio imenica na račun glagola vjerovatno je povezano sa obiljem elemenata govornog jezika, dijaloških sklopova u umjetničkoj prozi, koja u većoj mjeri ima glagola, pošto oni sadrže široke stilističke mogućnosti (Solganik 1971: 68). Nepodudarnosti u upotrebi ove vrste riječi stvaraju i strukturne cjeline u okviru dvaju stilova. Kod KFS to su, u prvom redu, dijaloški i monološki sklopovi, a kod PFS naslovi, podnaslovi, rubrike i sl. U PFS znatno je smanjena upotreba ličnih glagolskih oblika (prema našem istraživanju oni su ispod prosjeka od 75% – svega 66%) pri čemu se gotovo uglavnom radi o 3. licu (u našem korpusu čak 88%, od toga 61% u jednini i 27% u množini). Kraće informacije objedinjene u manjim rubrikama gotovo isključivo sadrže 3. lice. One imaju monološki karakter, čime se eliminiše mogućnost upotrebe 1. i 2. lica te različitih vrsta obraćanja pa se može govoriti o obezličavanju kao bitnoj karakteristici, posebno hronikalnih žanrova. U informativnom podstilu PFS, kao i u dijelu analitičkog podstila, gotovo da ne postoji interverzija lica. Međutim, jedna dolazi do izražaja – autorsko „mi“. Njime se iskazuje autorova skromnost. Pošto se ne radi o zahtjevu na nivou norme, novinar sam određuje da li će govoriti u 1. licu jednine ili u 1. licu množine. Oba se načina koriste, što zavisi od autora, medija, vrste glasila, žanra, sadržaja itd. Prvo lice jednine se mnogo češće susreće u publicistici nego u umjetničkoj literaturi, što se ovako objašnjava: „Glavna je pak razlika u tome što 'ja' reportaže, feljtona, članka itd. nije stilizacija, nije autorova maska, nego, po pravilu, stvarno autorovo 'ja', to i jeste pravi autor, koji ima mogućnost da direktno i otvoreno izrazi svoj odnos prema informaciji koja se saopštava. Tome takođe doprinosi dokumentarnost događaja što se opisuju, čiji je svjedok ili čak učesnik bio autor [...]“ (Barlas 1978: 97). Publicistička djela obično imaju autorov jezički plan, a ako se i daje upravni govor, isti će L. G. Barlas, on se ne miješa sa autorovim govorom pa su elementi nepravog upravnog govora veoma rijetki.

34. Budući da je publicistika, odnosno informisanje, dobrim dijelom, okrenuta zbivanjima u najbližoj prošlosti, razumljiva je pojačana upotreba oblika prošloga vremena. U kratkim vijestima, recimo, preovladava perfekt („Vrh vodenog talasa Dunava noćas *je prošao* kroz Budimpeštu i *dospeo* u srednji deo toka ove reke u Mađarskoj.“ – Na Đerdapu 2002), ali se ponekad zamjenjuju oblikom pasiva ili kombinuje sa njim. Npr.: „NOVI SAD – Podneta je krivična prijava protiv Marine Cvrkušić (42), advokata iz Sombora, zbog sumnje da je falsifikovala saobraćajne isprave. Kako *je* u ponedjeljak *saopštio* SUP Novi Sad, prilikom rutinske kontrole saobraćaja na ulazu u Vrbas, 16. avgusta, u prtljažniku 'golfa' somborske registracije kojim je Cvrkušićeva *upravljala*, pronađena su tri para crnogorskih registarskih tablica i pisača mašina. Cvrkušićeva *je* u donjem vešu *sakrila* pet saobraćajnih dozvola, blanko overenih pečatom, i četiri kartona za međunarodnu vožnju. Pretresom njene kuće u Somboru pronađena su još tri para tablica sa crnogorskog registracionog područja i 12 blanko overenih kartona za međunarodnu vožnju.“ (Dozvole 2002). Od specifičnosti treba istaći tzv. reportersko sadašnje vrijeme. Ono je često u radio-prenosima sportskih takmičenja („Naše lijevo krilo *prodire* po sredini terena i *nabacuje* loptu visoko prema голу.“). Za PFS je karakteristična upotreba oblika sadašnjeg vrijeme za oznaku radnje opšteg karaktera, radnje bez vezanosti za pojedine vremenske segmente (prošlost, budućnost, sadašnjost). Npr., „Socijalni dijalog *je* uvek jeftiniji od konflikta i to dobro *znaju* sva tri partnera koja *učestvuju* u njemu: i država i poslodavac i sindikati.“ (Šerer 2002).

Sintaksička struktura. Za PFS je tipična logička sukcesivnost izražavanja, pojačana upotreba pasivnih konstrukcija u informativnim žanrovima, upotreba pojmovnih (faktografsko-pojmovnih) sintagmi i spojeva (*izvještaj generalnog sekretara*) u cilju sažimanja informacije, višechlane sintagme (koje ponekad sadrže i više od 40 riječi; Vasiljeva 1982: 33), logička apozicija koja se izoluje ako dobija logičko-predikativno značenje, dekomponovani predikat (*uzeti učešće, održati pobjedu*), postpozicija faktografskog predikata (na poziv... *doputovao je...*). U književnpublicističkim tekstovima rado se koristi parcelacija. U informativnim žanrovima dominira prosta rečenica, a ako se pojavi složena, ona nema mnogo zavisnih rečenica. U književnpublicističkim tekstovima česte su nominativne rečenice, kojim se zaustavlja pažnja: „*Dvorište instituta. Zelenilo i jad.* Starica u pohabanoj odeći sedi na travi. Pokraj nje 'prtljag' umotan u maramu i dve pocepane torbe.“ (Oni 2002). Za PFS je karakterističan običan red riječi. Dosta se koriste uvodne i umetnute konstrukcije („U Briselu se ta spremnost danas objašnjava ne samo solidarnošću sa pogođenim zemljama, već i željom da se, *makar i na jednom ovako tragičnom primeru*, pokaže namera EU da jednog dana realizuje izuzetno ambiciozan projekat o ujedinjenoj Evropi.“ (Posle samita 2002).

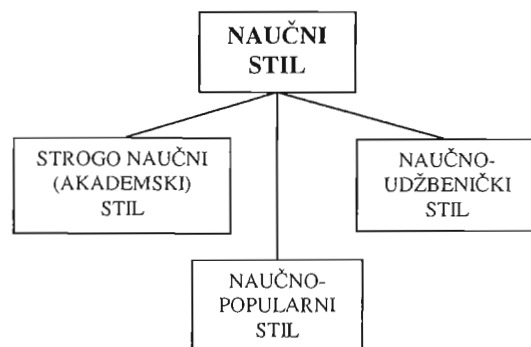
NAUČNI STIL

0. Nauka je vrsta ljudske djelatnosti usmjerena na objektivno sagledavanje stvarnosti. Ona teži da otkrije zakonitosti u prirodi, da objasni i predvidi pojave i procese koji se dešavaju te da sistematizuje znanja o njima. Za razliku od umjetničkog odraza stvarnosti, ova djelatnost teži depersonaliziranom i objektivnom sagledavanju pojava. Tako nastaju dva veoma različita načina izražavanja – KFS i NFS. I dok je KFS zasnovan na slikovitom predstavljanju, NFS se bazira na pojmovnom mišljenju. U kreiranju KFS dolazi do izražaja emocionalna i estetska komponenta, a u NFS intelektualna. Ali u oba slučaja radi se o spoznajnom odnosu.

1. Objekt naučnog promišljanja, analiziranja, osmišljavanja i izražavanja je organska i neorganska priroda, čovjek i socijum. NFS se nalazi u službi triju globalnih naučnih podсистema – prirodnih (matematika, mehanika, fizika, hemija, biologija itd.), društvenih (filozofija, sociologija, logika, psihologija, lingvistika i dr.) i tehničkih (elektrotehnika, biotehnika i sl.). Naučne discipline stupaju u međusobni odnos po principu koordinacije i subordinacije. Jedne primjenjuju induktivni metod (pojedinačno → opšte), druge deduktivni (opšte → pojedinačno). U nekim dolazi do izražaja empirijsko opisivanje, u drugim teoretsko razmatranje ili praktično predstavljanje. Na prirodu NFS utiče karakter naučnog ispitivanja: apstraktnost (matematika) ili konkretnost (astronomija). Prema osnovnoj orijentaciji izdvajaju se fundamentalna i primijenjena istraživanja (npr. elektrodinamika i kvantna mehanika su fundamentalne discipline, dok su sve tehničke nauke primijenjene). Izraz naučno-tehnički stil, koji se često susreće, odražava na izvjestan način tu dihotomiju. Fundamentalna nauka je usmjerena na otkrivanje zakonitosti i povezanosti baznih prirodnih, društvenih i ljudskih fenomena, a primijenjena na praktičnu realizaciju rezultata proučavanja. Istraživanja fundamentalnog karaktera zahtijevaju veoma osmišljen i strog način izražavanja. Jezički izraz praktičnih istraživanja je predodređen pretvaranjem u život naučnih saznanja i kombinacijom teorije i prakse. Naučni pristup može imati empirijski

karakter (otkrivanje činjenica posmatranjem i eksperimentisanjem) i teorijski (stvaranje apstraktnih modela i konstrukcija u cilju tipološkog predstavljanja i tumačenja). U empirijskom pristupu primjenjuju se analiza i sinteza, indukcija i dedukcija, mjerenje i poređenje. Teoretska razmatranja dolaze u formi kvalitativne i kvantitativne analize. Osnovni postupci teorijskog pogleda su iznošenje hipoteza, uopštavanje, zaključivanje, modelovanje i eksperimentisanje. Kategorijalni aparat nauke čine pojmovi kao što su sistem, struktura, element, funkcija, model, vjerovatnoća, informacija, teorija, učenje i sl. Jedni od njih imaju opšti karakter (susreću se u svim naučnim oblastima), a drugi usko stručni.

2. Raznovrsnost. NFS se odlikuje raznovrsnošću podstilova i žanrova.¹ Prema stepenu naučnosti izdvajaju se tri podstila: strogo naučni (akademski), naučno-udžbenički i naučno-popularni. U objašnjenju razlike između njih obično se ističe da je autor strogo naučnog podstila stručnjak koji se obraća stručnjaku, autor naučno-udžbeničkog stručnjak koji se obraća budućem stručnjaku, a naučno-popularnog stručnjak koji se obraća onome koji nije specijalista za konkretnu oblast.

Tipični predstavnik NFS je strogo naučni podstil. On je namijenjen ograničenom broju recipijenata – profesionalcima za dato područje. Takvi su matematički tekstovi tipa: „Za skup G kažemo da je grupa ako je na njemu zadana operacija množenja koja svakom paru elemenata a i b pridružuje element kojeg označavamo s ab . Pri tom operacija množenja mora biti asocijativna, tj. mora vrijediti $(ab)c=a(bc)$ za sve elemente a , b i c iz skupa G , mora imati neutralni element e za kojeg vrijedi $ae=ea=a$ za svaki element a , te na kraju, za svaki element a mora postojati njemu inverzan element a' takav da je $aa'=a'a=e$.“ (Primec 1997). Dobar uzorak strogo naučnog stila predstavlja Ajnštajnova teorija

¹ Jezički izraz koji pokriva naučnu djelatnost ima različite nazive: *naučni stil*, *naučno-tehnički stil*, *naučni jezik*, *jezik nauke*, *naučni izraz*, *stil naučnih radova*, *stil naučne (naučno-tehničke) literature* itd.

relativiteta sastavljena od dva glavna dijela: specijalne teorije relativnosti i opšte teorije relativnosti.

„Mekši“ podstil – naučno-udžbenički se orijentiše na one koji su uključeni u srednjoškolski i visokoškolski sistem obrazovanja i koji se neprofesionalno zanimaju za naučne probleme. Naučnost se u njima dozira prema uzrastu: jedna se daje u priručnicima za osnovnu školu, druga za srednju, a treća za fakultet. Osnovni princip naučno-udžbeničkog stila je „nepoznato objašnjavati kroz poznato“. Stoga se često primjenjuje induktivni metod (ide se od konkretnog ka apstraktnom), posebno u udžbenicima za niži uzrast. Recimo, u „Gramatici srpskohrvatskog jezika za VII razred osnovne škole“ subjekat se objašnjava na taj način što se prvo daju rečenički obrasci, a onda dolazi tumačenje (pri tome se čitav iskaz maksimalno segmentira, a važniji pojmovi ističu masnim slovima ili spacioniranjem):

U rečenicama:

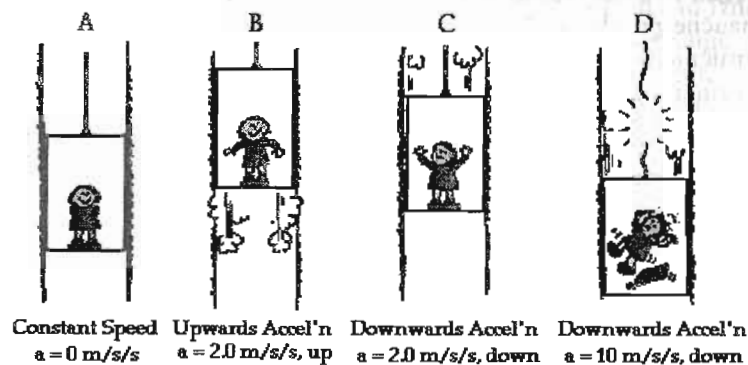
Više subjekata Mirko, Mithat i Ivan pregledaju svoje zadatke. – Mirko, Mithat i Ivan pregledaju i upoređuju svoje zadatke.

– možemo vidjeti da više subjekata vrši istovremeno istu radnju (u prvoj rečenici) ili da više subjekata istovremeno vrši više radnji (u drugoj rečenici). Za takve rečenice kažemo da imaju više subjekata (Vuković 1966: 12).

U objašnjavaju istog pojma u gramatici za stariji urast (srednju školu) primjenjuje se složeniji stil izražavanja: „SUBJEKAT imenuje nosioca situacije označene rečenicom, a po svom sastavu je imenica (up. pr. 13 i 16) ili imenička zamenica (lična ili nelična) ili imenička sintagma (up. pr. 15) u nominativu“ (Stanović/Popović 1992: 188).

Naučno-popularni podstil ima najširi krug potencijalnih korisnika. On se primjenjuje u popularizaciji naučnih fenomena i istraživanja, u izradi biografija naučnika, opisu otkrića i sl. U odnosu na strogo naučni stil odlikuje se pojačanom upotrebom ekspresivnih sredstava, koja se daju u cilju slikovitog predstavljanja. „[...] ekspresivnost (izražajnost) i emocionalnost izlaganja u udžbeničkoj - literaturi (udžbeniku) ima status potčinjenog obilježja. Specifičnost tog obilježja sastoji se sljedećem: emocionalnost i ekspresivnost izlaganja, prvo, služi uglavnom za prenošenje autorovog subjektivno-ocjenjivačkog odnosa prema predmetima i pojavama koje se opisuju. Drugo, u zavisnosti od pragmatičke orijentacije udžbeničkog teksta dato obilježje dobija manje-više jasno izražen aksiološki karakter.“ (Rogava 1989: 60). U naučno-popularnom stilu daje se dosta primjera i ilustrativni (grafički) materijal. Evo kako se pojednostavljeno i uz pomoć vizuelne ilustracije objašnjava jedan od centralnih postulata Ajnštajnovе teorije – princip ekvivalentnosti:

Kada se neki putnik nalazi u liftu, ako lift krene naviše on ima osećaj kao da ga nešto dodatno pritiska prema podu, ako nosi neki teret, teret postaje teži. Putniku se čini da su i on i teret otežali, a što je ubrzanje lifta veće teret će postajati teži.

obrnuto, kad lift ubrzava naniže sve u njemu postaje lakše. U specijalnom slučaju, ako bi lift naniže ubrzavao ubrzanjem koje predmeti imaju kada slobodno padaju na Zemlju predmeti u liftu ne bi uopšte imali težinu. Kada bi se lift ka Zemlji kretao sa još većim ubrzanjem, svaki predmet koji bi se u njemu našao bio bi pritisnut uz plafon lifta (treba napomenuti da se ovi efekti dešavaju samo kad lift ubrzava, usporava, kada se on kreće konstantnom brzinom ovi efekti se ne dešavaju) – Milošević 2002.

3. Osnovna funkcija NFS je saopštavanje. Orijentacija na emocionalno djelovanje nije izražena, niti je onako kakvo je književnoumjetničko (estetsko) i publicističko (agitacija i propaganda). NFS je gotovo u potpunosti lišen emocionalnosti, često je suhoparan i neizražajan. Ekspresivnost je svedena na minimalnu mjeru. Naučni izraz se odlikuje logičnošću, apstraktnošću, objektivnošću, preciznošću, normativnošću, hermetičnošću, terminologičnošću, strogim izborom leksičkog materijala i monološkim kazivanjem.² Ovaj stil se gradi na

² Tipičnu osobinu FS neki nazivaju stilskom crtom. Tako E. G. Rizel izdvaja opozicione crte kao što su kompaktnost – rasplinutost, jasnoća – nerazgovjetnost, slikovitost – nedostatak slikovitosti, emocionalnost – neemocionalnost, statika – dinamičnost, subjektivnost – objektivnost slikanja, zvaničnost – neusiljenost (Riesel 1961: 103). Drugi govore o postupcima. J. S. Trojanska na neadekvatan način upotrebljava ovaj pojam u tumačenju NFS, podrazumijevajući pod njim i što jeste i što nije postupak (Trojanska 1975). Od devet vrsta „stilističkih postupaka“ tri su pravi postupci (aktiviranje čitačeve pažnje, eksplicitnost, preuzimanje standarda naučnog izlaganja), a pet čine ono što E. G. Rizel naziva stilskom crtom („knjižkost“ izražavanja, emocionalna i subjektivno-ocjenjivačka neutralnost, uopštenost izlaganja, jednoznačnost, ekonomičnost izlaganja) – Trojanska 1982: 76. U ranije objavljenom radu spisak „tehničko-stilističkih“ postupaka naučnog govora je manji i drugačiji: raščlanjivanje, komunikativna jasnoća, aktiviranje čitačeve

standardnojezičkom izrazu i na izboru ograničenih jezičkih sredstava. U izradi niza naučnih tekstova primjenjuju se standardi. Njima se utvrđuju osnovne tehničke veličine, naziv i upotreba mjernih jedinica, a takođe skraćenica i sl.

4. Naučna područja i mediji. Na karakter NFS bitno utiču naučna područja i naučni mediji.³ Postoje dva globalna područja – naučno-istraživačko (objektivna analiza realnosti) i naučno-tehničko (sve što je vezano za pronalaženje, proučavanje i opisivanje uređaja, pomagala, mehanizama i tehnologije, npr. izrada tehničke dokumentacije, priprema uputstava, registracija патената, priprema kataloga i sl.). Naučno-istraživačko područje pokriva strogo naučni, naučno-udžbenički i naučno-popularni podstil. Tehnički žanrovi razvijaju dva podstila – tehničko-informativni (uputstva) i tehničko-poslovni (izvještaji, pisma) pa su veoma bliski administrativnim žanrovima informativnog i poslovnog karaktera. U mediju dolazi do komunikacije između (a) naučnika i naučnika, (b) naučnika i budućeg naučnika i (c) naučnika i nenaučnika. Ta se interakcija realizuje u pismenim i usmenim medijima.

5. Pismeni medij predstavlja osnovni oblik NFS i sastavljen je od četiri dijela: monografskog, periodičnog, edukativnog i informativnog. Monografski medij čine posebna naučna izdanja tipa monografije, knjige, priručnika, udžbenika, skriptata, brošure i sl. Periodični medij je prostor u kome se povremeno prezentiraju naučna dostignuća (list, časopis, zbornik, bilten i dr.). U njemu se objavljuju naučni radovi u obliku članaka, prikaza, recenzija, pregleda, osvrtā, polemike, diskusije itd. Edukativni medij obuhvata sve pismene oblike naučnog rada u školi, na fakultetu, akademiji i sl. (referat, maturski rad, seminarski rad, diplomski rad, stručni rad, magistarski rad, doktorski rad). Seminarski i diplomski radovi pišu se po unificiranom obrascu. Da bi se steklo naučno zvanje magistra i doktora, priprema se i brani magistarski i doktorski rad. U oba slučaja postoje pravila koja se tiču obima i načina analiziranja i prezentiranja građe. Informativni medij čine naučni izvještaji, zabilješke, pisma, dnevници, bibliografije, anotacije, leksikografska izdanja (enciklopedije, rječnici, leksikoni) i sl.

Pismeni medij otvara prostor za različitu organizaciju tekstova, njihovu unifikaciju i standardizaciju. Suština unifikacije u monografskom mediju svodi se na to da svaka njegova vrsta ima ustaljenu formu i strukturu. Tako monografija sadrži sljedeće cjeline: 1. pristupni (naslovna strana, strana sa podacima o izdavaču, tiražu, zaštiti autorskih prava, katalogizaciji), 2. introduktivni („Uvod“, „Uvodne napomene“, „Predgovor“, „Umjesto predgovora“), 3. anali-

pažnje, uopštenost izlaganja, eksplicitnost, suvoća, terminologičnost (Trojanska 1975: 40). Svi se ovi postupci, po autorovom mišljenju, nalaze u službi osnovnog zadatka – jasnoće izlaganja.

³ Pod pojmom medija podrazumijevamo sredinu u kojoj nešto postoji, djeluje.

tički (centralni dio), 4. finalni („Zaključak“, „Zaključne napomene“, „Umjesto zaključka“, „Završna riječ“), 5. bibliografski (spisak literature i izvora), 6. registarski (predmetni i imenski registar), 7. aneksni (prilozi u formi shema, tabela, crteža, slika, kompakt diskova, muzičkih kaseti i sl.), 8. sumirajući (rezime i na stranom jeziku), 9. abrevijaturni (spisak skraćenica) i 10. pregledni (sadržaj). Kompoziciono, kao i većina tekstova koji pripadaju strogo naučnom podstilu, monografija ima dvije linije izlaganja: osnovnu i popratnu. Osnovna linija prezentira glavni sadržaj, a popratna manje važne, usputne informacije. Osnovna je podijeljena na glave, poglavlja i pasuse, a popratna dolazi u formi izdvojenih dijelova (datih u posebnim pasusima manjim slovima ili drugom vrstom pisma). Veliki dio popratne informacije realizuje se u fusnotama i napomenama. Izlaganje u obje linije predstavlja kombinaciju „svoga“ i „tuđeg“: autor iznosi vlastito mišljenje, a zatim se poziva na stav drugih tako da se pojavljuje čas jedno čas drugo. Na tom postupku nastaje jedna od najtipičnijih osobina naučnog teksta – citatnost: uključivanje tuđeg mišljenja u sopstveno. NFS je razvio niz postupaka kojim se prepliću dvije linije. Citiranje može dolaziti u obliku upravnog i neupravnog govora. U prvom slučaju dosljedno se, bez ikakve izmjene i dodavanja, prenosi tuđe mišljenje pa se u tu svrhu koriste navodnici. U drugom se tuđi stav, ocjena, pozicija daje selektivno, obrađeno, preformulisano uz očuvanje osnovnog smisla. Takav postupak najavljuju prijedloško-imenski spojevi (*po mišljenju, prema riječima*), priloško-glagolski spojevi (*kako smatra, kako sel tvrdi*), glagoli (*ističe, konstatuje, potencira, objašnjava, zaključuje, smatra, tvrdi*), glagolsko-imenski spojevi (*iznosi mišljenje, ističe prijedlog, izvlači zaključak, dolazi do zaključka*). Oni, međutim, mogu zauzimati i medijalnu ili pak finalnu poziciju (pri tome se odmah ne eksplicira da se radi o tuđem mišljenju, već se to čini u sredini ili na kraju). Iskaz (rečenica, pasus) koji prenosi druga mišljenja obično se završava zagradama u kojima se daje izvor informacije. Po pravilu ona se redukuje na tri elementa – prezime, godinu i stranicu, npr: (*Petrović: 1960: 15*). Potpuni podaci daju se u spisku literature na kraju monografije. Ako nema čestog citiranja, odnosno ako literatura nije velika, prilikom prvog navođenja u fusnoti ili napomeni dolaze kompletni podaci, a dalje se koristi oznaka *Ibid* ili *Isto* sa brojem stranice (*Ibid, s. 36*). Ove dvije oznake koriste se i u osnovnom tekstu ukoliko se izvor više puta ponavlja. Cjeloviti bibliografski podaci uglavnom se daju u spisku literature i imaju ustaljenu strukturu.

Različite sociokulturne sredine izgradile su različite bibliografske standarde (angloamerički, njemački, francuski, ruski, srpski/hrvatski i dr.). Opravdano je nastojanje autora da se u istom tekstu izbjegne, koliko je moguće, miješanje standarda, a ako već mora da dođe do toga, treba da bude u što blažoj formi. Osnovno što se na ovome planu traži jeste unificirano citiranje i navođenje bibliografskih podataka – od prve do posljednje stranice. Za izradu spiska literature utvrđuje se odgovarajući redosljed segmenata, recimo: 1. reprezentativni dio (dio

koji u analizi zamjenjuje, odnosno predstavlja kompletnu bibliografsku jedinicu i koji najčešće sadrži prezime autora i godinu (npr. *Petrović 1960*); ako se radi o djelu sa kolektivnim autorom, uzima se čitav naslov ili njegov dio, elemenat, npr. puni reprezentant (*Filozofske osnove naučne teorije 2002: 34*) ili pak redukovani (*Filozofske osnove 2002:34*)⁴; ovaj se dio završava interpunkcijskim znakom, najčešće dvotačkom, 2. personalni dio (podaci o autoru, pri čemu se može prezime i ime odvojiti zarezom, a na kraju staviti tačka ili dvotačka (*Petrović, Petar.*), 3. nominacioni dio (puni naziv monografije), 4. izdavački dio (mjesto i izdavač, npr. *Beograd: 2002*), 5. kvantitativni dio (broj strana), koji je u nekim standardima (njemačkom i engleskom) fakultativan, a u drugim (našem i ruskom) oblatoran. Struktura bibliografskih podataka o knjigama koje imaju kolektivnog autora razlikuju se od prethodnog slučaja u tome što iza reprezentativnog dijela dolazi puni naslov (recimo *Uvod u lingvistiku*), a iza toga slijedi informacija o glavnom uredniku, rukovodiocu autorskog tima i sl. (taj dio obično počinje izrazom *Glavni urednik* ili skraćeno *Gl. urednik*). Prva tri dijela (reprezentativni, personalni i nominacioni) čine jednu cjelinu pa se odvajaju od narednih, i to različito u pojedinim standardima, najčešće dvotačkom (:), horizontalnom crtom (–), dvostrukim kosim crtama (*//*) i latinskim *In* sa dvotačkom (*In.*). Pri navođenju radova objavljenih u periodici iza takvih oznaka dolazi puni naslov periodičnog izdanja (recimo, *Južnoslovenski filolog*), zatim mjesto, godište, broj, posljednja i zadnja strana (ispred kojih stoji oznaka *S., Str., s.* ili *str.*). Pri navođenju internet izdanja struktura ostaje ista, s tim što se, kad nije moguće utvrditi mjesto, vrijeme i mjesto izdavanja (sajtovanja), kao i poziciju u tekstu, izdavački i kvantitativni dio svode na web-adresu.

Periodični mediji sadrže tekstove različitih autora, što pravi suštinsku razliku u odnosu na individualno-monografske. Izdanja što se periodično pojavljuju odlikuje veće stilsko šarenilo, različit način analiziranja i raznorodni kompozicioni postupci.

Obrazovni mediji imaju svoju unifikaciju i standardizaciju. Da bi se edukantu (učeniku, studentu) olakšala izrada naučnog rada (maturuskog, seminaruskog, diplomuskog, specijalističkog, magistarskog, doktorskog), eliminisalo nepotrebno lutanje i eksperimentisanje, edukator (mentor) ili ustanova utvrđuju kvantitativne i kvalitativne okvire (broj primjeraka, broj strana, kompoziciju, način izlaganja, stepen formalizacije, bibliografsku obradu i sl.).

Tekstovi koji nastaju u informativnim medijima dolaze kao samostalna izdanja (recimo, bibliografski priručnici) ili u okviru drugih medija (npr. u monografskom u formi popisa literature).

⁴ Ponekad se u reprezentativni dio kolektivnog izdanja izvlači izdavač, (glavni) urednik i sl.

6. Usmeni medij se dijeli na tri grupe: manifestacioni, edukativni i radio-televizijski.

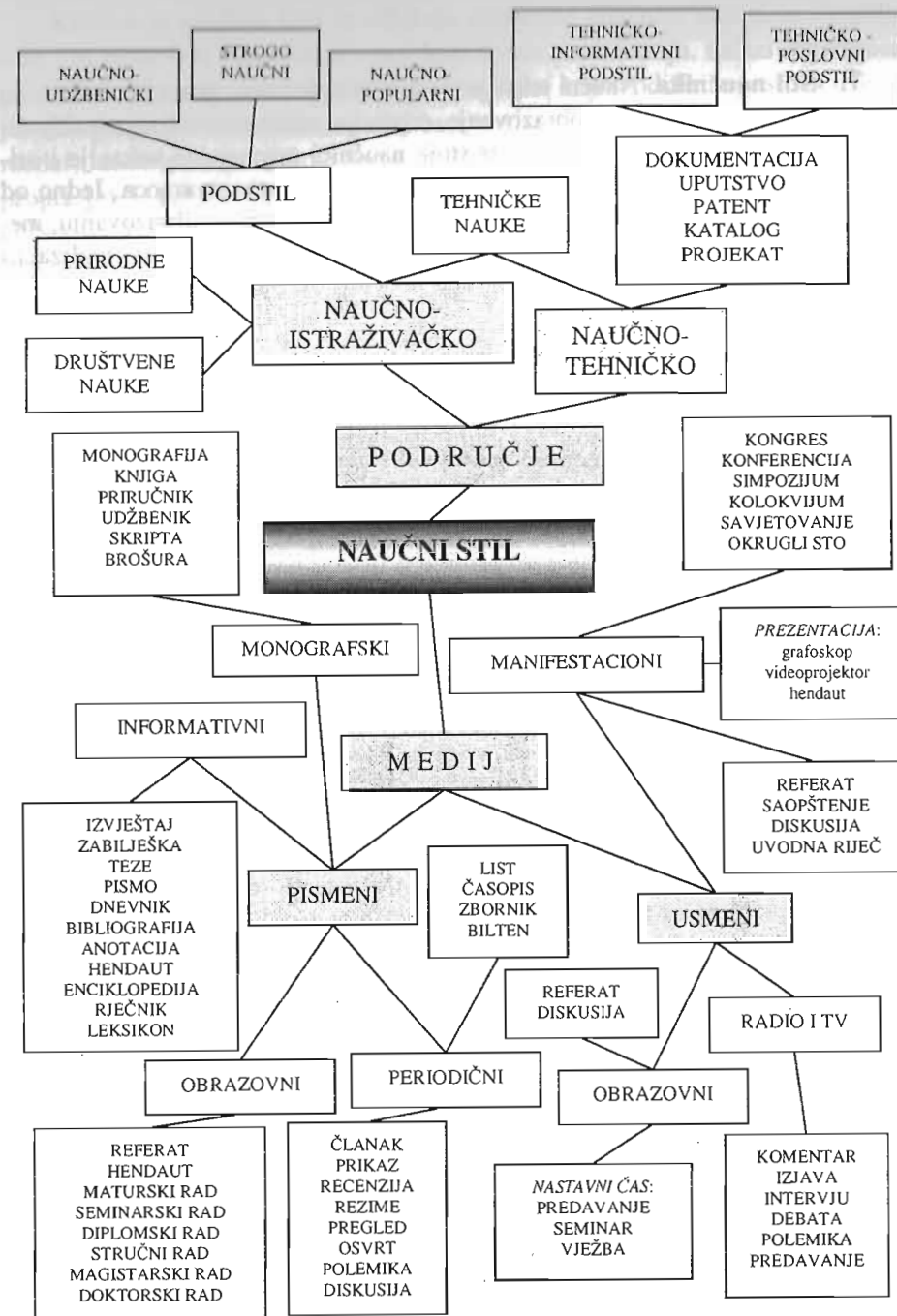
Manifestacioni medij predstavlja formu okupljanja naučnika u cilju prenošenja i razmjene informacije. U takvoj funkciji nalazi se kongres, konferencija, simpozijum, kolokvijum, savjetovanje, okrugli sto i dr. Na njima se daje uvodna riječ, podnosi referat, saopštenje ili pak vodi diskusija. Presentacija se sastoji od usmenog izlaganja uz korišćenje audio-vizuelne tehnike (magnetofona, grafoskopa, projektor) i kompjuterske opreme. Važan elemenat prezentacije je materijal pripremljen na folijama, pismeni prilog u obliku hendauta, a u posljednje vrijeme sve više dobija na značaju kompjuterska podrška. Hendaut služi za očiglednije, racionalnije i upečatljivije predstavljanje građe. Njegov tipični uzorak sadrži pet dijelova: legitimacioni (u kome se daju osnovni podaci o autoru kao što je titula, ime i prezime, radno mjesto, poštanska adresa, telefon, telefaks, e-mail), lokacioni (mjesto i datum), nominacioni (naslov izlaganja), ilustrativni (osnovi dio, u kome dolazi ono što se usmenim putem slabo ili nikako ne može predstaviti, što pravi uštedu u vremenu i što pozitivno djeluje na usvajanje informacije i izazivanje pažnje; u njemu se navode primjeri, prilazu ilustracije, iznose glavne teze i sl.) i bibliografski (predstavlja se osnovna literatura). Posebnu vrijednost ima kompjuterska prezentacija, u kojoj se umjesto grafoskopa koristi video-projektor. Njena prednost je u tome što izlagač može u toku izlaganja, u zavisnosti od situacije, mijenjati tok izlaganja (ubacivati, skraćivati, premještati, zamjenjivati materijal), što je uvijek okrenut prema auditoriju, što može mnogo kvalitetnije podnijeti izlaganje jer istovremeno ima na raspolaganju vizuelnu, zvukovnu i slovnu podršku.⁵ Takva multimedijalna prezentacija zahtijeva od naučnika dužu pripremu, ali je izlaganje efektivnije i rezultativnije.⁶

Edukativni medij služi za obrazovanje novog naučnog kadra i dolazi u formi nastavnog časa (školskog, fakultetskog) – predavanja, seminara, vježbe, konsultacije itd. U njemu se primjenjuje referisanje, debatiranje i sl. I u ovome mediju multimedijalna prezentacija dobija sve veći značaj. Važnu ulogu u edukativnom procesu igra hendaut (koji iz različitih pozicija priprema i edukator i edukant: prvi u objašnjavanju nastavne građe, drugi u obučavanju za naučni rad).

Radio-televizijski medij otvara prostor za naučnika da da izjavu, intervju, komentar, da učestvuje u debati, diskusiji, polemici, da održi predavanje i uopšte iznese mišljenje.

⁵ Postoje kompjuterski programi isključivo namijenjeni za izradu svih vrsta prezentacija (npr. Power Point, Corel Presentation).

⁶ Multimedijalna prezentacija, uz korišćenje hendauta, primjenjuje se ne samo u NFS, već i u drugim F-stilovima.

7. Stil naučnika. Naučni tekst je tvorevina pojedinca, grupe, kolektiva pa se u njemu ispoljava talenat, obrazovanje, erudicija, način razmišljanja, zaključivanja i argumentovanja. Budući da postoje naučnici raznorodne vokacije i orijentacije, teško je dati sveobuhvatnu tipologiju takve vrste stvaralaoca. Jedno od rješenja je taksonomijsko izdvajanje autora naučnih radova po obrazovanju, metodologiji, interakcijskom sagledavanju, stvaralačkom ritmu, zahvatu, finalizaciji i rezultativnosti. Na osnovu ovih kriterija naučnici se mogu grupisati u makrotaksone: edukator/edukant, kreator, korelator, ritmizator, fokusator, reflektor i promotor. Svaki od njih ima specifičnosti u načinu izražavanja.

Edukator je stručno osposobljeno lice koje je u stanju da samostalno istražuje i da prenosi naučno znanje drugima (da ih edukuje). On djeluje kao istraživač u nekoj naučnoj oblasti, predavač (nastavnik) u sferi obrazovanja i istraživač-predavač u naučno-nastavnoj djelatnosti. Postoje tri profesionalne funkcije edukatora: istraživačka, nastavna/nastavnička i mentorska. U jednom slučaju se realizuje istraživačka (u naučnim institutima), u drugoj nastavna/nastavnička (priprema naučnog kadra), a u trećem se objedinjuje jedna i druga. Posljednji slučaj dolazi do izražaja u visokoškolskim ustanovama. Kao potvrda naučne (naučno-obrazovne, naučno-stručne) osposobljenosti dobija se odgovarajuće zvanje, ali je uspješan naučni rad moguć i bez njega. Naučnika bez zvanja obično nazivamo samo stručnjakom (specijalistom). Ovaj se izraz upotrebljava i u opštem značenju za oznaku poznavaoa određene oblasti. Zvanje može biti naučno, nastavno/nastavničko, istraživačko i akademjsko. Naučno zvanje se dobija završetkom postdiplomskog studija (magistar) i odbranom doktorske disertacije (doktor nauka). Nastavna/nastavnička zvanja se stiču na visokoškolskim ustanovama i imaju hijerarhiziranu strukturu (asistent, predavač, docent, vanredni profesor, redovni profesor). Istraživačka zvanja daju instituti (naučni saradnik, viši naučni saradnik i sl.). Akademjska zvanja dodjeljuje najviša naučna ustanova – akademija nauka. Postoje tri nivoa: dopisni član, redovni član i počasni član.

Vrijednost i karakter edukatorskog stila ne prati hijerarhiju zvanja: ne može se reći da je stil redovnog profesora bolji od stila asistenta, ali se može pretpostaviti da su znanje i iskustvo važne pretpostavke za kvalitet naučne obrade i njenog jezičkog uobličavanja.

Edukant je osoba koja se priprema, obrazuje za naučni rad. To može biti učenik, student, postdiplomac, doktorant. Edukant uz savjete, podršku i kontrolu edukatora (mentora) piše naučni tekst (referat, hendaut, – maturski, seminarski i diplomski rad, – magistarsku radnju i doktorsku disertaciju). Edukantni stil se nalazi u procesu oblikovanja, izgrađivanja i usavršavanja. Početni naučni radovi (školski referati, maturski rad) odlikuju se elementarnom naučnošću, a završni (magistarske radnje i doktorske disertacije) maksimalnom.

Kreator je naučnik koji se odlikuje osobenim naučnim metodom i rezultatom. On može biti konstruktor (onaj koji stvara novu teoriju, nalazi zakonitost i predlaže novi naučni model), rekonstruktor (onaj koji modifikira postojeću teoriju, učenje, model), destruktor (onaj koji negira i, ponekad, razara drugi naučni model), deskriptor (onaj koji opisuje objekt istraživanja), proskriptor (onaj koji propisuje). U našoj nauci nema mnogo konstruktora. To su, recimo, u elektronici Nikola Tesla, u radio-tehnici Mihailo Pupin, u lingvistici Aleksandar Belić. Rekonstruktor ima više. Jedan od njih je Mihailo Stevanović, koji je modifikovao Belićevu teoriju o sintaksičkom indikativu i relativu. Destruktor označava i pozitivan i negativan kritički stav prema nekom naučnom modelu, teoriji, zakonitosti. U prvom slučaju argumentovano se pobija i odbacuje neka teorija. U drugom ona se kritizerski negira. U oba slučaja nastaje polemički tekst, s tim što destruktivna negacija ponekad dolazi u obliku pamfleta. Kritizerstvo nerijetko nastaje iz konjunktivnih pobuda, a često ima političku pozadinu (naučno politikanstvo). Postoje situacije kada neuspješni naučnici na taj način liječe frustracije, naučnu nesposobnost i zavist prema onima koji su originalniji, produktivniji i rezultativniji. U cilju sopstvene reklame oni „udaraju“ na potvrđene autoritete, nesumnjive lidere i postaju narcisoidni naučnici.⁷ Pošto je destrukcija zaoštren odnos, stil izlaganja ima formu polemike, ponekad pamfleta.

Korelator je naučnik čija je osnovna orijentacija dovođenje u vezu pojmova i kategorija, posmatranje naučnog objekta iz više uglova i izdvajanje dominantni. Na ovom planu postoje „monarhisti“ (naučnici koji sve svode na jedno), „bipolarci“ (oni koji se koncentrišu na binarne donose), „trikolorci“ (koji pojave fokusiraju u trougao), „padobranci“ (koji predmet analize posmatraju sa raznih pozicija, objedinjavaju više perspektiva i stvaraju svojevrсни padobran) i „vanzemaljci“ (koji u svemu nalaze kosmičke odnose, naučni objekat dovode u vezu s haosom i poretkom; stoga je za takvo osmišljavanje neophodno „nadzemaljsko“ tumačenje i izražavanje). Tipičan primjer „monarhista“ su monofunkcionalisti. Najizrazitiji predstavnik bipolaraca je Roman Jakobson. Priličan broj naučnika spada u kategoriju „trikoloraca“ (npr. semiotičari). „Padobranci“ su sintaksičari-korelativci, a „vanzemaljci“ lingvisti-korelacionisti. Stil bipolaraca se gradi na opozicijama pa se u njemu koriste korelacijski simboli ($A - B$, $A \rightarrow B$, $A \leftarrow B$, $A \leftrightarrow B$ i sl.) i linijska binarna grafika. Kod trikoloraca je početni, pa i osnovni, oblik formalizacije trougao, a kod vanzemaljaca sfera.

⁷ To je, recimo, došlo do izražaja u sukobima na srpskoj lingvističkoj sceni krajem prošlog stoljeća.

Ritmizator je naučnik koji ima specifičnu dinamiku rada. Na ovoj planu izdvajaju se „sprinter“ i „maratonci“. Prvi djeluju na kratke staze i u nevelikom vremenskom periodu postižu maksimum (recimo, Noam Čomski), a drugi „trče maraton“ – dugo prikupljaju građu, vrše analizu i obično u poodmaklim godinama dostižu vrhunac (Pavle Ivić, N. I. Tolstoj, V. V. Vinogradov).

Fokusator teži sagledavanju stvari na mikro ili makro planu. U prvom slučaju predmet istraživanja se raščlanjuje na sve manji i manji broj elemenata, a u drugom se ide u suprotnom pravcu – vrši se globalizacija. Prve ćemo nazvati atomizatorima, druge globalizatorima. U lingvistici atomizatori su semantičari koji riječ cijepaju na što je moguće veći broj značenja (J. D. Apresjan), dok je najtipičniji predstavnik globalizatora Ana Vežbicka. Atomizatori više razmišljaju u konkretnim, a globalizatori u opštim kategorijama.

Fokusiranje može da ide u drugom pravcu – kvantitativnom. Naime, postoje „majstori“ malih naučnih formi, koji mogu da napišu samo neveliki rad, i kreatori „naučnih romana“, koji su u stanju da „trče na duže staze“. Prvi su obično „sprinter“, a drugi „maratonci“. Iz prve grupe dolazi veći broj onih koji ne mogu da steknu naučno zvanje magistra ili doktora nauka. Po načinu izlaganja postoje „čehovci“ (čehovski tip) i „tolstojevci“ (tolstojevski tip). Jedni se izražavaju kratko, kompaktno, lakonično, drugima je neophodan širi prostor (recimo, Aleksandar Flaker i Mitar Pešikan teže sažetosti i koherentnosti, a Milosav Babović i Mihailo Stevanović idu u epske širine). Neki imaju složen, ali promišljen način izražavanja (Mirko Peti), a drugi jednostavan i razumljiv (Bogdan Terzić).

Još jedan tip naučnika nastaje fokusiranjem – smjeli i malodušni. Prvi nalaze hrabrosti da uđu u opasne vode, da kreću putem spornim i teškim i da izvlače neobične zaključke. „Malodušni“ tip nema snage da nešto započne ili pak završi. Primjer smjelog naučnika je Ana Vežbicka s prekomjernim uopštavanjima u okviru teorije lingua mentalis, a primjer malodušnosti je uralska glagolska grupa, koja je u širokoj semantičkoj identifikaciji glagola stala na pola puta.

Reflektor je naučnik čiji rezultati (a) predodređuju, oplođuju druge ili (b) sami postaju predodređeni, oplodeni od strane drugih. Jedni su generatori ideja („sijači“), drugi, svjesno ili nesvjesno, ne dovode istraživanje do kraja i tako pripremaju teren za one koji dolaze („orači“), a treći nalaze načina da završe neredčenu teoriju, nađu pravi naučni naziv, dovedu do kraja analizu („žeteoci“). Tipični sijač je Roman Jakobson, koji je gotovo u svakom radu isticao nove ideje, nalazio neobične slučajeve i formulisao njihova tumačenja, ali nijednu ideju nije pretočio u širu naučnu teoriju. Dobar primjer orača predstavlja August Musić, koji je izvršio široku i temeljnu analizu vremenskih glagolskih oblika (obavio je

„duboko oranje“), ali im nije dao pravu kategorijalnu determinaciju. To je uradio „žetelac“ – Aleksandar Belić. On se poslužio analizom A. Musića, i kategorije koje ovaj nije do kraja osmislio niti adekvatno imenovao pretočio u cjelovitu teoriju sa odgovarajućim terminima – sintaksičkim indikativom, relativom i modusom.

Promotor je naučnik koji nalazi, stvara nešto novo (novator), ponekad suviše originalno, neobično i paradoksalno (jeretik) ili pak populariše naučna istraživanja i rezultate (popularizator). Novatori nisu česti (jeretici još manje) i dolaze, pretežno, kao autori velikih naučnih otkrića. Takav je Nikola Tesla. Jeretičar je bio Nikola Kopernik, koji se usprotivio važećem učenju da se sunce okreće oko zemlje. Na stilskom planu, najmanje je naučnika koji pišu „fosberi-stilom“ (potpuno novim, revolucionarnim, na prvi pogled paradoksalnim, ali veoma efikasnim), što je i razumljivo: u stilistici je teško naći neki izuzetno novi način izražavanja. Popularizatora ima dosta u svakoj naučnoj oblasti. Recimo, u lingvistici to je Milan Šipka, autor niza uspješnih radova naučno-popularnog karaktera (zanimljive gramatike i sl.).

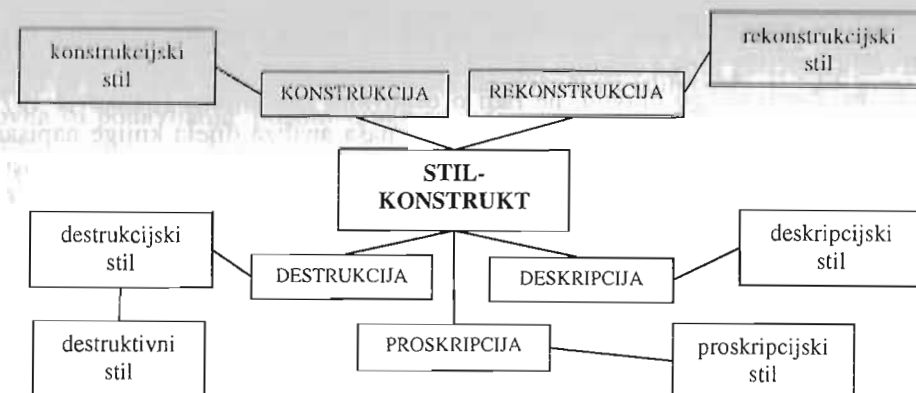

8. Postoje i drugačija rješenja u tipološkom određivanju naučnika. Recimo: „Prihvaćeno je mišljenje da naučnike treba dijeliti na romantičare i klasičare. Prvi su generatori ideja, nadahnuti stvaraoci i maštaoci. Drugi su sakupljači i uopštavači činjenica, tvorcii fundamentalnih djela. [...] Naučnici-romantičari ispoljavaju svoj talenat u mladim godinama. Na primjer, prekomjerno slavljene fizičar Albert Ajnštajn je do tridesetogodišnjeg uzrasta stvorio fotonsku teoriju svjetlosti, teoriju o Braunovom kretanju, teoriju relativiteta (na osnovu transformacije K. Lorenca). U narednih 45 godina on nije imao značajnijih otkrića, ako se ne uzme u obzir utemeljenje novih disciplina ili kompleksnih učenja [...] U mladim godinama bljesak ozarenja doživljavaju mnogi mislioci. Ovo se ne odnosi samo na pjesnike, već i na matematičare, fizičare. U prirodnim naukama to se ne dešava. One zahtijevaju, između ostalog, veliku erudiciju i sposobnost sintetizovanja najrazličitijih ideja i činjenica. Eto zašto je genijalno učenje o biosferi i noosferi nastalo u svijesti Vernadskog kada mu je bilo već oko šezdeset godina.“ (Balandin 2002: 5-6). T. M. Nikolajeva daje klasifikaciju naučnika prema dva kriterija: 1. metodu koji se primjenjuje (naučnom pogledu), 2. objektu istraživanja (sveukupnosti analiziranih činjenica), a u oba slučaja u opoziciji staro ↔ novo (Nikolajeva 1990). Prvi tip ona naziva „staro o starom“. Takvi naučnici prezentiraju dostignuća drugih u knjigama preglednog karaktera. „Oni su obično suzdržano poštovani i ne odveć citirani, rado se predlažu za članove naučnih savjeta, komisija za ocjenu magistarskih i doktorskih disertacija, za recenzente i sl.“ (Nikolajeva 1990: 188). Drugi tip ima oznaku „staro o novom“. Takvi istraživači po pravilu primjenjuju provjereni metod na nešto sasvim novo. Oni uvijek imaju velike prethodnike i čine najveći dio akademske nauke. Odlikuje ih velika erudicija. Treći tip je dobio odrednicu „novo o starom“. Tu spada malo naučnika koji preuzimaju na sebe zadatak neadekvatan rezultatima, zadatak da pogledaju drugim očima na nešto veoma davno i dobro opisano, na činjenice koje izgledaju antologijski poznate. U ovakvom pristupu novina je stvarno novina, stoga on nastaje putem prodora, ozarenja. Ovaj tip T. M. Nikolajeva naziva *modartovskim*. Četvrti se kvalifikuje kao „novo o novom“. Ovdje spadaju oni koji iznose nove ideje, na bazi novog ili neobičnog materijala. Njih često ne razumiju, ne cijene, ponekad jednostavno ne slušaju. Iz te grupe izrastaju predvodnici novih pravaca sa sjajnom naučnom budućnošću ili, obrnuto, nepriznati i ambiciozni „novatori-neuspješnici“.

9. Ako se naučni rad razmatra sa aspekta metoda koji se primjenjuje, može se izdvojiti konstrukcija, rekonstrukcija, destrukcija, proskripcija i deskripcija. Prvim se nastoji stvoriti nešto novo, drugim se vrši modifikacija postojećeg, treći predstavlja negiranje starih rješenja i(li) predlaganje novih, četvrti teži da propi-

se, dok peti ima za cilj da opiše.⁸ Svaki od njih daje odgovarajuću formu naučnog izraza. Ona može biti isključivo slovna ili u obliku formalizovanog sistema. Što se tiče konstrukcije, postoji izražena razlika između društvenih nauka (kakva je filozofija) i prirodnih (recimo, fizike). Konstrukcijski stil prvih gradi se pretežno ili isključivo na slovnom kodu, a drugih pretežno ili isključivo na simboličkom i sadrži različite znakovne sisteme (formule, sheme, dijagrame, karte, planove, simbole, crteže). Rekonstrukcija podrazumijeva preinaku prethodnog pristupa te takođe sadrži neverbalna sredstva i njihove kombinacije. Rekonstrukcijski stil se ne razlikuje mnogo od prethodnog. Destrukcija predstavlja suprotnost konstrukciji (ne stvara se, već razara). Destrukcijski stil odražava kritički stav, negirajući poziciju, raskrinkavajući orijentaciju pa se odlikuje većom raznovrsnošću načina i sredstava izražavanja, ekspresivnošću i, ponekad, emocionalnošću. Njegova negativna forma dolazi u obliku destruktivnog stila. Deskripcija i proskripcija nisu, u principu, orijentisane na formalizaciju pa se maksimalno ispoljava prirodnojezički kôd. Deskripcijski stil ima prezentacioni karakter: njime se predstavljaju pogledi drugih, daje se opis postojećih teorija, iznose vlastiti pogledi, ali se ne predstavljaju novi modeli. Proskripcijski stil je blizak zakonodavno-pravnom podstilu AFS. Zadatak mu je da prezentuje ono što se propisuje, standardizuje, unificira, ujednačuje. Tipičan primjer propisivačkog teksta je pravopis. Up.: „Na kraju svake rečenice u kojoj se iznosi neka završena misao stavlja se tačka; iza upitnih rečenica pišemo upitnik; a iza rečenica, kao i iza manjih govornih jedinica, koje se izgovaraju podignutim glasom – uzvičnik. Kada doslovno navodimo tuđe riječi, obilježavamo ih navodnicima, a sporedna objašnjenja stavljamo u zagrade.“ (Pravopis 1960: 92).

⁸ Naučna teorija je skup pravila koja povezuju kvantitet i kvantitet objekata iz modela sa posmatranjima koja se vrše u realnom svijetu (Milošević 2002). Ako taj model predvidi da će se nešto dogoditi, velika je vjerovatnoća da će se to stvarno desiti. „Ovakav model, odnosno teorija, tj. zakon, postoji samo u mislima naučnika i nigde drugo. 'Njutnovi zakoni' nisu zapisani u nekom univerzalnom priručniku, i ne postoji policija koja bi 'jurila' one koji ne bi poštovali ove zakone. Svaka teorija je na svom početku neka mala ideja proistekla iz nekih zaključaka koje na izgled odgovaraju pravom stanju stvari u prirodi, ali ona nije dovoljno proverena niti je o njoj 'razmišljao' dovoljan broj ljudi, ili jednostavno nije poznato kako ona može da se proveri u stvarnom svetu. Ako izvesno vreme teorija ne bude 'oborena' eksperimentalnim dokazima, sve više i više naučnika se upoznaje sa njom, ako veliki broj naučnika tu teoriju smatra istinitom, oni počinju da je nazivaju zakonom. Dobra teorija, ili zakon, moraju biti u mogućnosti da svet opišu onakav kakav zapravo jeste. Dobra teorija takođe mora da predvidi mogućnosti kada se ona neće u potpunosti slagati sa posmatranjima. Svaki put kada se rezultati nekog eksperimenta slažu sa predviđanjem teorije ona ostaje. Ali ako se pojave rezultati nekog eksperimenta kakve teorija ne predviđa teorija se ili prerađuje ili potpuno odbacuje.“ (Milošević 2002).

10. Leksička struktura. Za NFS je karakteristična stroga selekcija jezičke građe: najveći dio ekspresivno-emocionalne leksike nikad se ne upotrijebi. U naučnim tekstovima su „[...]“ potpuno isključeni glagoli koji istovremeno izražavaju nominaciju akta govorenja i njegovu karakteristiku, glagoli koji izražavaju odnos govornika prema sabesjedniku (sablesjednicima), veliki dio glagola pobuđivanja i mnogi drugi toliko karakteristični za KFS.“ (Kočetkova 1977: 16). Može se smatrati, nastavlja T. V. Kočetkova, da naučnom stilu nisu svojstveni glagoli govorenja u njihovom osnovnom značenju. „Ako je u književnoumjetničkom stilu ravnomjeran raspored glagola govorenja u korpusu, onda su u naučnom stilu glagoli govorenja većinom karakteristični za tekstove iz filologije (106) i biologije (105). U tehničkim tekstovima znatno je manje glagola govorenja: hemijskim 67, fizičkim 45, matematičkim 34.“ (Kočetkova 1977: 20). Prema upotrebi ovih glagola NFS zauzima posljednje mjesto (Kočetkova 1977: 21). S druge strane, NFS obiluje terminima.

11. Polisemija u NFS nema širinu kao u KFS budući da osnovni leksički fond nauke čine termini (ako ne računamo neutralni sloj), poznati po svojoj monosemičnosti. Od duha ovoga stila dalek je jezički izraz koji se može dvostruko shvatiti. Pošto naučni način izražavanja nije usmjeren na formu, već na sadržaj, u ovome kodu jezička se sredstva ne ističu posebnom ekspresivnošću.⁹ NFS teži preciznosti čak i po cijenu višestrukog ponavljanja iste riječi u istome značenju. „Naučni govor nije toliko usmjeren na uvođenje novih glagola, koliko na višestruko ponavljanje jednih te istih. Usljed toga frekvencija upotrebe pojedinih glagola veoma je visoka, a opšti glagolski fond malen po obimu.“ (Mitrofanova

⁹ Što se ide od strogo naučnog prema naučno-popularnom podstilu povećava se vjerovatnoća upotrebe ekspresivnih sredstava. Razlog je u tome što tekstovi za obrazovanje i popularisanje nauke zahtijevaju da se autor približi recipijentu, da ga zainteresuje i što slikovitije predstavi problem pa dolazi do veće upotrebe izražajnih i slikovitih sredstava, tropa i figura.

1975: 81). Riječi se često ponavljaju, ali gotovo uvijek u istome značenju. Istraživanja naučnog jezika ukazuju na to da se u njemu pojavljuje malen broj značenja, pri čemu se, po pravilu, ne radi o osnovnim značenjima (Senkevič 1976: 54). Koliko je slaba višeznačnost pokazuje naša analiza dijela knjige napisane strogo naučnim stilom: 59% leksema ne ulazi u višeznačne odnose iz prostog razloga što su jedanput upotrijebljene (Budagov 1977). Riječi s najvećom frekvencijom postaju u ovome stilu semantički ogoljene i svedene na jedno ili dva značenja. U širim tekstualnim cjelinama dolazi do većeg semantičkog praznjenja, ali ne u onoj mjeri u kojoj se to dešava u KFS. Za ovaj stil je karakteristična naučna metafora. Ona predstavlja suprotnost najtipičnijem sloju NFS – terminima. Pozicija im je bitno različita: dok su termini obligatorne jedinice NFS, metafore su fakultativne pojave. Njihova najvažnija osobina je nedovršenost i hipotetičnost (Petrov 1985: 198). „Namjena takvih metafora je navođenje istraživača na još nepoznate sličnosti i analogije. Upravo nezavršenost i hipotetičnost metafora stvara potrebu za njihovo uvođenje u cilju ukazivanje na ona fundamentalna svojstva realnosti koja još predstoji izdvojiti. Dakle, ako su metafore neophodne zbog svoje sposobnosti da omoguće neko novo 'viđenje', onda takozvani bukvalni jezik izgleda suviše ograničen jer to viđenje ne može obezbijediti. Upravo mogućnost formiranja novih ideja, između ostalog novih naučnih pojmova, spada, po našem mišljenju, u determinirajuće odrednice naučnih metafora.“ (Petrov 1985: 198-199). U naučnim tekstovima pojedine pojave dobijaju slikovita imena, npr. u teoriji haosa poznat je *efekat leptira*, u fizici *efekat tunela* itd. U fizici elementarnih čestica primjenjuje se personifikacija (prenošenje ljudskih osobina na prirodne fenomene) pa se čestice *rađaju* i *umiru*, one, kao i čovjek, imaju *mjesto rođenja* i *vrijeme smrti*, one *se oslobađaju* i sl.

12. Sinonimiju NFS predodređuju sljedeći faktori: 1) mala vjerovatnoća pojave riječi različitih stilskih vrijednosti, 2) neminovnost ponavljanja, 3) ograničena mogućnost polisemantizacije, 4) dominantna uloga termina i njihova slaba sinonimičnost. U NFS najčešće se upotrebljavaju stilski nemarkirani sinonimi. Ovome stilu nije svojstvena ekspresivna leksika (dijalektizmi, žargonizmi, vulgarizmi i sl.), a ako se i pojavi, dolazi kao nespecifični sloj. Zbog svega toga naučna sinonimija se odlikuje jednoobraznošću. Evo kako se u jednom tekstu upotrebljavaju riječi *moгуće* je i *može*: „Tu osobinu dobijenih polimera *moгуće* je iskoristiti za dobijanje optičkih žica od kojih bi se dalje pravili senzori ili drugi svetlosni uređaji za određenu talasnu dužinu svetlosti. Pored primene u optičkoj elektronici, lanci mikrokuglica *moгу* da se koriste i za izradu magnetskih premaza. Ugradnjom magnetnih čestica u unutrašnjost mikrosfera *moгуće* je napraviti novu vrstu tvrdih diskova i drugih uređaja za skladištenje podataka tako što se osnov diska jednostavno premaže filmom namagnetisanih lanaca polimera.“ (Lanci 2002). Bazni principi ovoga FS zahtijevaju da se, bez unošenja emocija (koje najviše dovode do pojave ekspresivnih sinonima), misao iskaže jasno, precizno i logično. Te zahtjeve prati nastojanje da se informacija na lijep način pre-

nese i da se postigne kolika-tolika raznovrsnost. Ograničena mogućnost odabira riječi različitih stilskih vrijednosti, slaba polisemantizacija i ne odveć strogi zahtjevi za primjenu sinonimizacije dovode do gomilanja istih riječi. U NFS neminovna su ponavljanja, pogotovo ako se radi o leksičkom sloju dominantnom u NFS – terminima. Stoga se iste lekseme pojavljuju i u najužem kontekstu. Međutim, u NFS koji put dolazi do svjesnog nagomilavanja u cilju potenciranja. Evo kako se objašnjava pojam crne rupe: „Crna rupa je jedan od mogućih zvezdinih 'ostataka' – ekstremno zakrivljena oblast prostor-vremena iz koga se, prema klasičnoj fizici, ništa, čak ni svetlost, ne može otisnuti zbog izuzetno velike sile teže, odnosno gravitacije. *Možda* je to prazan prostor, *možda* je to prava rupa u svemiru, a *možda* je ona mesto koje je otsečeno od ostatka svemira, a *možda* ni same crne rupe, u stvari, ne postoje [...]“ (Crne rupe 2002). Ponekad se sinonimizaciji podvrgava jedan elemenat sintagme, a drugi ponavlja. Up.: „*Prema mišljenju naučnika*, arheološko otkriće izgleda kao karta dela teritorije savremene Baškirije. *Po mišljenju specijalista* takav odraz mogao se dobiti samo primenom aerokosmičkog snimanja.“ (Tajanstvena karta: 2002). Sinonimija u naučno-popularnom podstilu je „mekša“, raznovrsnija i jednostavnija od one u strogo naučnom i naučno-udžbeničkom podstilu. Budući da je orijentisan na široki krug čitalaca, takvim se postupkom na popularan i pristupačan način objašnjavaju i naj-složenija pitanja. Autori nastoje što jednostavnije izložiti naučnu informaciju pa stoga sinonimija postaje izraženija.

13. Antonimija dolazi u funkciji suprotstavljanja pojmova, npr.: „Kod prostorne ekspanzije su, za razliku od eksplozije, potpuno ravnopravne sve tačke (dela) zapremine odnosno 'prostora', jer se u svakom njegovom deliću delića odvija kretanje od 'unutra' prema 'van' [...]“ (Marjanović 2002). „Ta, još nedovoljno istražena, nebeska nazovi tela poznata su po tome što u sebe uvlače sve što se nalazi u njihovoj okolini uključujući i svetlost, a ono što jednom u njih *uđe* nema mogućnost da ikada više *izađe* [...] Umesto da deluje *privlačno* anti-gravitacija ili negativna energija deluje *odbojno*.“ (Fizika putovanja 2002).

14. Ako se ne vodi dovoljno računa o načinu izražavanja, i u NFS se može pojaviti amfibolija. Međutim, ona je dosta rijetka.

15. Morfološka struktura. U naučnim tekstovima autor nastoji da se objektivno postavi naspram objekta istraživanja, nastoji da se distancira od onoga što govori, da ne unosi subjektivnu notu pa dolazi do tolikog obezličavanja izraza da se kategorija lica faktički svodi na jednu formu – 2. lice. Personalost je veoma oslabljena, neodređena i više nego što je uobičajeno apstraktna (Kožina 1977: 165). U ovome stilu praktično se uopšte ne upotrebljava 2. lice („kao najkonkretnije“). Apstraktnost naučnog mišljenja traži i odgovarajući jezički izraz, a u polju personalnosti kao najpogodnije pokazuje se 3. lice. Upotreba 1. lica jednine je vrlo skromna, kao i 1. lica množine (koje često ima pomjereno značenje). Pozicija autora izražava se pomoću 1. lica jednine i množine. Pravila kad će

se upotrijebiti jedno, a kada drugo nisu čvrsta. U jednom slučaju koristi se 1. lice jednine („*Ja sam* od uvidavnih ljudi *čuo* protiv ove teorije [...]“ – Kant 1976: 62), u drugom 1. lice množine („*Nije nam* bila namjera da to stanje stvari bude još ovde dokazano [...]“ – Hegel 1970, I: 5). Autorskim „mi“ potencira se skromnost i objektivnost kazivanja. U ovome stilu 1. lice množine veoma često gubi konkretno značenje i prelazi u sferu apstraktnosti i uopštavanja. Obezličavanje je dovedeno do maksimuma i time što se rijetko upotrebljava 1. lice jednine i što se 3. lice vrlo često daje u neodređeno-ličnom značenju.

Ono što NFS posebno odlikuje jeste izrazit imenski karakter: odnos imenica i glagola je 43% – 14% (Denisov i dr. 1978: 317). Imenice i pridjevi čine gotovo polovinu leksike (Aleksejev/Rogova 1982: 44). Imenski karakter pojačava velika upotreba glagolskih imenica (*održavanje, stvaranje, uključivanje, povezivanje, pretvaranje, unošenje* i sl.). U naučnim tekstovima ima čak više prijedloga nego glagola. Na različit saodnos vrsta riječi u NFS i KFS utiče to što se KFS odlikuje konkretnošću, a naučni apstraktnošću, prvi je otvoren za sve stilske slojeve jezika, drugi je krajnje terminologiziran. U umjetničkim tekstovima preovladava dinamika, u naučnim statika; jedan odiše subjektivizmom, drugi objektivizmom.

U kategoriji roda zapaža se pojačana upotreba srednjeg roda zbog toga što je apstraktniji od muškog i ženskog: dok u jeziku ima 15-17% srednjeg roda u NFS je 29-30% (Kožin i dr. 1982: 97). Česti su imenski prijedlozi i veznici tipa *u vezi sa, u odnosu na, u skladu sa* i sl. Od padeža na prvom mjestu je genitiv, pri čemu genitiv u spoju sa imenom apsolutno preovladava u odnosu na spoj sa glagolom: 83% : 17% (Kožina 1974: 72).

U naučnim tekstovima dolazi do desementizacije glagola, koji se pretvaraju u obične vezivne karike bez posebnog značenja. Glagoli tipa *biti (jesam), predstavljati, činiti* i dr. podvrgavaju se semantičkoj neutralizaciji i prerastaju u bezbojne kopule. Npr.: (a) „Tipična kišna kapljica *je* okrugla i zato je njen efekat sa sunčevim svetlom simetričan, jer osa koja ide kroz centar kapljice *je* i pravac prolaska zraka.“ (Duga 2002), – (b) „[...] a ideja nazvana je Einstein-Rosenov most i *predstavlja* crnu rupu koja je povezana sa svojom slikom u ogledalu.“ (Duga 2002), – (c) „Te dodatne dimenzije *čine* teoriju struna izuzetno složeno.“ (Tino 2002).

Glagoli svršenog vida kao konkretniji više su vezani za KFS, a glagoli nesvršenog za NFS. Visok stepen glagola nesvršenog vida oštro izdvaja gramatičku strukturu NFS; na suprotnom polu nalazi se KFS u kome se češće susreću glagoli svršenog vida (Serebrjakova 1974b: 6). U KFS procenat svršenog vida dva puta je veći nego u NFS, a procenat nesvršenog vida je za 20% manji nego u NFS.

U odnosu na KFS i PFS, koji su više usmjereni ka prošlosti, NFS je orijentisan na sadašnjost: oblici sadašnjeg vremena u NFS su predstavljeni sa 69%, a u

KFS sa 11% (Vasiljeva 1976: 119). Procenat glagola sadašnjeg vremena je tri puta veći od procenta oblika prošlog vremena (podaci M. N. Kožine i O. D. Mitrofanove). Od specifičnosti treba istaći upotrebu sadašnjeg vremena u vanvremenskom značenju, značenju vremena u najširem smislu (neki čak tvrde da sadašnje vrijeme u NFS gotovo potpuno ima takav karakter; Kožina 1979c). To se može objasniti time što se u NFS analiziraju stalna obilježja, osobine i procesi. Up.: „Pojam prostorne ekspanzije, *podrazumeva* četverodimenzionalno kretanje ‘preslikano’ u nas trodimenzionalni svet, i *moramo* ga strogo razlikovati od pojma klasične ekspanzije, kao što je to npr. eksplozija, gde *se* čestice *kreću* na sve strane odjednom, ali je to u stvari suma konačnog broja običnih pravolinijskih kretanja, gde svi vektori brzine pojedinih elemenata objekta koji ekspandira, *imaju* istu ishodišnu tačku. Kod prostorne ekspanzije su, za razliku od eksplozije, potpuno ravnopravne sve tačke (dela) zapremine odnosno ‘prostora’, jer se u svakom njegovom deliću delića *odvija* kretanje od ‘unutra’ prema ‘van’, pri čemu uvek *postoji* beskonačno mnogo beskonačno malih tačaka kod kojih *se* unutar svake od njih, sukcesivno sa procesom ‘bujanja’ *javlja* još beskonačno mnogo takvih beskonačno malih tačaka.“ (Marjanović 2002).

Prošlo vrijeme se mnogo manje upotrebljava nego u KFS i PFS. Samo u nekim vidovima naučne djelatnosti (istoriografiji, biografijama, opisima izvršenih eksperimenata i sl.) ono ima veću frekvenciju. Oblici prošlog vremena su različito zastupljeni u pojedinim naučnim oblastima: biologiji 12,3%, hemiji 11%, fizici 8%, matematici 3,5% (Senkevič 1976: 118). Što se tiče formi budućeg vremena, one nisu suviše frekventne. Češće se susreću u matematičkim radovima, i to u računskim operacijama. U upotrebi futurskih oblika zapaža se bliska semantička veza sa imperativom (pobuda da se izvrši radnja) i sadašnjim vremenom (radnja je između sadašnjeg i budućeg vremena, ali preovladava značenje započete radnje). Takvo buduće vrijeme se koristi za lakši prelaz sa jedne misaone cjeline na drugu.

Transpozicija vremenskih oblika svodi se na najmanju moguću mjeru.

Upotreba imperativa ne prelazi 1%, što je gotovo zanemarljivo i što je neke istraživače navelo na zaključak kako ovi oblici praktično ne postoje u NFS (Vasiljeva 1976: 118). Nešto izraženije prisustvo ovih oblika nalazimo u naučno-udžbeničkom podstilu, a ponajviše u formulacijama zadataka. Npr.: „*Izračunajmo* kofaktore matrice A [...]“ (Zadaci 2002a, br. 2). Otud je i jedna od specifičnosti ovog stila inkluzivni imperativ, koji se podudara sa oblicima 1. lica množine sadašnjeg, odnosno budućeg vremena (pa stoga nije jednostavno izvršiti razgraničenje između njih – tek se u kontekstu vidi kakvo je značenje). U NFS inkluzivni imperativ ima dvije osnovne funkcije: 1) podsticanje uopštenog sagovornika (auditorijuma) na zajedničko vršenje radnje u željenom pravcu, 2) izražavanje spremnosti autora za vršenje radnje zajedno sa čitaocima (Stojanović 1989: 128). Ovakve sintaksičke konstrukcije, ističe A. Stojanović, predstavljaju

način zbližavanja autora sa čitaocima i pokušaj stimulisanja njihove pažnje. Inkluzivni imperativ se veže za žanrove naučno-tehničke literature, a najfrekvenciji je u školskim udžbenicima matematike i fizike. Imperativ se ponekad u matematičkim tekstovima zamjenjuje infinitivom, npr.: „Umesto svake zvezdice napisati jednu cifru tako da oduzimanje ***** – ***** = *** bude ispravno, ako se umanjeno, umanjilac i razlika čitaju s leva na desno jednako kao i s desna na levo. [...] *Dešifrovati* množenje: $4 \times 15 = 3 \times 9$.“ (Zadaci 2002b).

16. Sintaksička struktura. Strogo naučni stil nastaje na bazi složenog i komplikovanog mišljenja pa je i rečenica kompleksna i višečlana. Stoga su za ovakav način izražavanja tipične složene rečenice. Među njima dominira zavisna rečenica, prije svega atributska (zbog analize svojstava, obilježja) i uzročno-posljedična. Često se koriste rečenice za preciziranje. Veličina pasusa kreće se od 3-4 do 7-8 rečenica (Aleksijev/Rogov 1987: 48). Evo kako se gradi jedna složena (formalno i sadržajno) rečenica: „Prema tome, u osnovi fizikoteološkog dokaza leži komsološki dokaz, a osnov ovoga kosmološkog dokaza čini ontološki dokaz o egzistenciji jednoga prabića kao najvišeg bića, i pošto osim ova tri puta nijedan više nije otvoren spekulativnome umu, to je ontološki dokaz, koji se sastoji iz sve samih čistih pojmova uma, jedino moguć dokaz, ako je uopšte moguć neki dokaz za jedan stav koji je tako visoko iznad svake iskustvene upotrebe razuma.“ (Kant 1976: 385).

17. Na nivou teksta KFS odlikuje cjelovitost, povezanost, logičnost, preciznost, dijalogičnost i hipotetičnost (SNT 1998: 13).

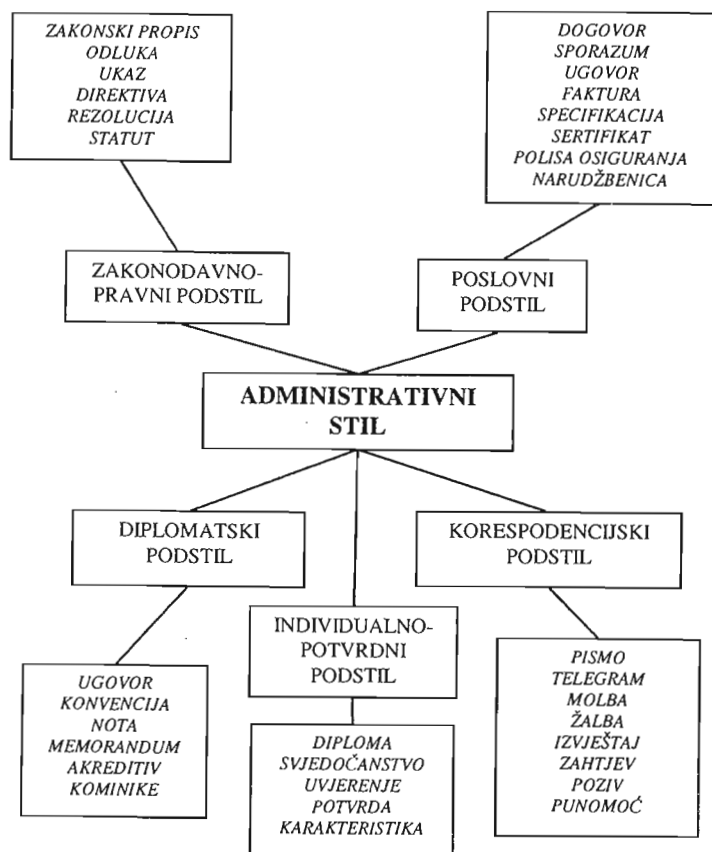
ADMINISTRATIVNI STIL

0. U sistemu F-stilova polarne pozicije zauzimaju KFS i AFS. Estetska funkcija, širina i raznovrsnost prvog koda i standardiziranost i neekspresivnost drugog osnovne su njihove diferencijalne osobine. AFS pokriva (a) pravnu i zakonodavnu djelatnost i (b) pisanu komunikaciju pojedinaca, tijela, organa i ustanova državnih i društvenih subjekata te se odlikuje velikom žanrovskom raznovrsnošću.¹ Opšteprihvaćenu klasifikaciju AFS teško je predložiti, ali u njemu postoji nekoliko (pod)stilova: 1. zakonodavno-pravni (jezički izraz zakonskih propisa, odluka, ukaza, direktiva, rezolucija, statuta itd.), 2. poslovni (stil dogovora, sporazuma, ugovora, faktura, specifikacija, sertifikata, polisa osiguranja, narudžbenica i sl.), 3. diplomatski (jezik međunarodnih ugovora, konvencija, nota, memoranduma, akreditiva, kominikea i dr.), 4. individualno-potvrđni (stil diploma, svjedočanstava, uvjerenja, potvrda, karakteristika i sl.), 5. korespondencijski (jezik pisama, telegrama, molbi, žalbi, izvještaja, zahtjeva, poziva, punomoći...) i dr. Iako se AFS uglavnom veže za pisanu komunikaciju i monološko izlaganje, jedan njegov dio se realizuje usmenim putem u obliku monologa (javni nastupi kao što su politički govori, sudski sporovi i sl.) i u dijaloškoj formi (kroz poslovne razgovore, pregovore i kontakte, diplomatske susrete, javne nastupe i sl.). Usmene forme AFS predstavljaju oblik komuniciranja između (a) pojedinca i pojedinca, (b) pojedinca i kolektiva i (c) kolektiva i kolektiva, tj. realizuju se u interpersonalnom i grupnom kontaktu. Takav odnos može biti direktni (recimo, u pregovorima) i indirektni (kao posrednik stupa tehničko sredstvo – telefon, pejdžer, kompjuter, faks i sl.), može se realizovati na bliskom rastojanju (recimo, u sali za sastanke) ili na daljini (takve su internet konferencije).² Ono čime se razlikuju usmene forme AFS od RFS je oficijelnost.

¹ To potvrđuje i Kratak rječnik vidova i vrsta dokumenata (KSVD 1974).

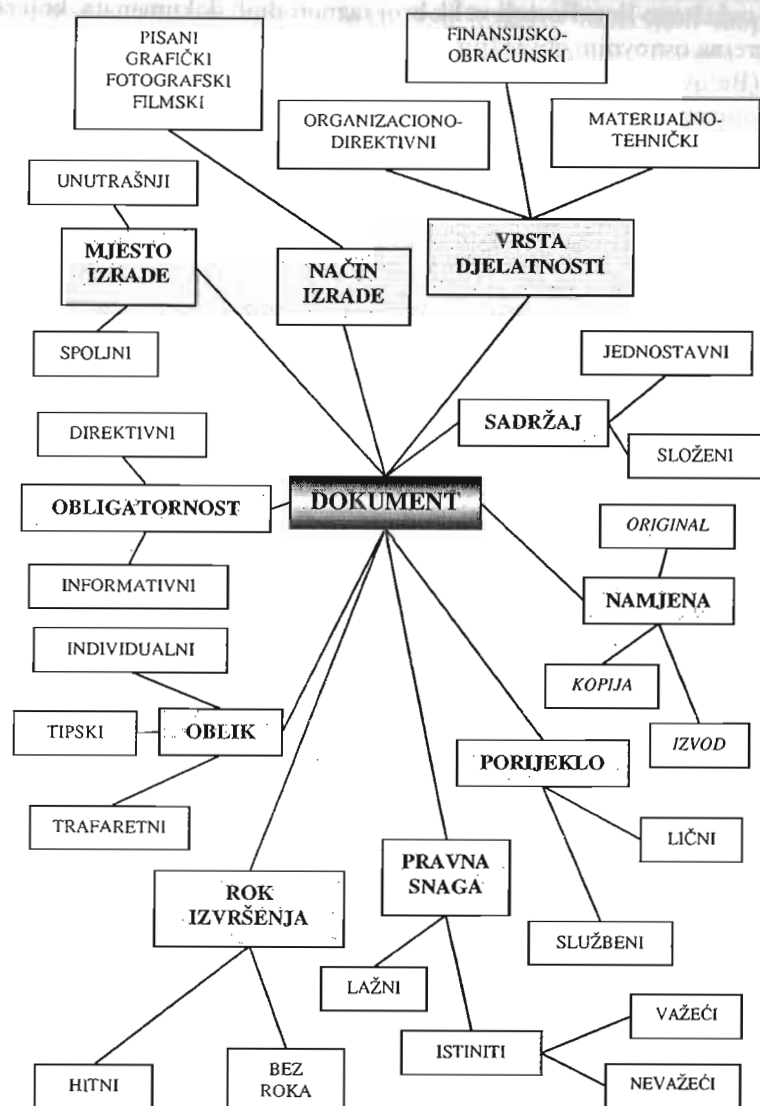
² O naučnim osnovama tipologije normativno-pravnih dokumenata v. Poleni-Siljčenko 1987.

1. Osnovna funkcija AFS je saopštavanje, ali on može da vrši i druge funkcije: „Tradicionalno se administrativno-poslovni jezik dovodi samo u vezu sa komunikativno-informativnom funkcijom jezika – funkcijom saopštavanja. Stvarno u žanrovima poziva, oglasa dominira funkcija saopštavanja. U drugim žanrovima realizuje se i funkcija djelovanja, na primjer u žanrovima zakona, ukaza, naredbi [...] i funkcija opštenja, koja preovladava u žanrovima poslovne korespondencije, dogovorima.“ (Loginova 1975: 7). Ova stilska formacija toliko je standardizirana, kliširana da se pojedini vidovi mogu popunjavati kao ukršćenica. Međutim, iako je jezička unifikacija negativno obilježje, ona je neizbježna i neophodna za ovakav vid komunikacije.

2. **Dokument.** Centralna vrsta teksta koja se susreće u AFS je dokument. On predstavlja sredstvo registrovanja informacije o činjenicama, događajima, pojavama objektivne stvarnosti i čovječije misaone aktivnosti (Belov/Belov 1981: 4). Dokumente proizvode različite vrste ljudske djelatnosti, a prije svega administrativna, društveno-politička, ekonomska, proizvodna i finansijska. Svaki

dokument mora da ispunjava dva uslova: (a) da je pripremljen po određenom obrascu, često prema nekom standardu, (b) da ga izdaje kompetentni organ, službeno ili ovlašteno lice. Postoji velik broj raznorodnih dokumenata, koji se klasificiraju prema osnovnim obilježjima. Jedna takva tipologija gradi se na jedanaest kriterija (Belov/Belov 1981: 6-11). /1/ Prema načinu i z r a d e razlikuju se pisani (rukopisni i štampani), grafički (crteži, sheme, planovi, karte, grafika, crteži i sl.), fotodokumenti (slike) i filmski dokumenti (filmovi). Pisani dokumenti (rukopisni i štampani) čine 95% svih dokumenata. /2/ Prema v r s t i d j e l a t n o s t i izdvajaju se tri vrste: organizaciono-direktivni (dokumenti vezani za upravljanje i proizvodnu aktivnost), finansijsko-obračunski (dokumenti koji nastaju u računovodstvu i finansijskim tijelima) i dokumenti iz oblasti snabdijevanja i svakodnevnog života (pripremaju se u organima koji se bave materijalno-tehničkim poslovanjem i plasiranjem robe). /3/ Prema m j e s t u i z r a d e postoje unutrašnji i spoljni dokumenti (unutrašnji nastaju u datoj ustanovi ili preduzeću, a spoljni na drugom mjestu). /4/ Po s a d r ž a j u dokumenti se dijele na jednostavne i složene (prvi se tiču jednoga pitanja, drugi obuhvataju niz problema). /5/ Po o b l i k u dokumenti mogu biti individualni, trafaretni i tipski. Individualni dokument ima specifičnosti u sadržaju. U trafaretnim dokumentima jedan dio je unaprijed pripremljen, a drugi se dodaje u konkretnoj situaciji. Tipski dokumenti se stvaraju za ustanove i preduzeća istorodne djelatnosti. Trafaretne i tipske dokumente odlikuje to što se mogu umnožavati, što ih donose ovlašteni organi i što su obligatorni. /6/ Prema r o k u i z v r š e n j a dokumenti mogu biti hitni i bez rokova. Prvi zahtijevaju izvršenje u određenom periodu (recimo, za telegrame daje se 24 sata, za prepisku tri do pet dana), dok drugi ne predviđaju nikakve vremenske okvire realizacije. /7/ Po p o r i j e k l u izdvajaju se službeni i lični dokumenti. /8/ Po n a m j e n i se diferencira original, kopija, izvod i duplikat. Original je dokument pripremljen prvi put, potpisan i na odgovarajući način oblikovan. Kopija je ponovna rekonstrukcija, potpuna i vjerna imitacija originala pečatom ovjerena i potpisana. Izvod je dio koji se izdvaja iz šireg materijala, zatim potpisuje i pečatom potvrđuje. /9/ Prema p r a v n o j s n a z i razlikuju su istiniti i lažni dokumenti. Prvi izdaju ovlaštena lica uz poštovanje svih propisa, dok sadržaj ili dio sadržaja drugih ne odgovara stvarnom dokumentu. Stoga su samo prvi važeći. /10/ Po o b l i g a t o r n o s t i postoje direktivni i informativni dokumenti.

3. Standardizacija i unifikacija. Ako je suštinska osobina umjetničkog teksta estetska komponenta, naučnog objektivnost, prepoznatljiva karakteristika administrativnog je standardizacija i unifikacija. Standardizacija podrazumijeva primjenu jedinstvenih normi prilikom sastavljanja dokumenata, a unifikacija jednobraznu izradu sa maksimalnim brojem zajedničkih elemenata. Ova se dva postupka primjenjuju u cilju racionalizacije procesa izrade dokumenata, njihovog svođenje na razumnu mjeru, te radi što jednostavnije, brže i efektivnije komunikacije. Standardizacija i unifikacija najviše dolaze do izražaja u projektnoj, statističkoj, finansijskoj, knjigovodstvenoj i tehnološkoj dokumentaciji.

Postoje dvije vrste standardizacije: ona koja se primjenjuje u samom tekstu i ona koja dolazi kao vrsta zakonodavno-pravne djelatnosti. Prvu ćemo nazvati tekstualnom, drugu regulativnom. Tekstualna standardizacija predstavlja suštinski postupak u kreiranju AFS (ono što je za KFS umjetnički postupak). Regulativna standardizacija stvara zakonske okvire za tipizirano pripremanje dokumenata. Tako je 1996. godine donesen jugoslovenski zakon o standardizaciji. Njime se uređuje izrada i primjena standarda, tehničkih i drugih propisa, utvrđuje usaglašenost procesa, proizvoda i usluga s tehničkim i drugim propisima, odnosno standardima, određuje način deklarisanja, označavanja i pakovanja proizvoda, kao i nadzor nad sprovođenjem ovog zakona (SL 1996, 30). Iste godine Zastupnički dom Sabora Republike Hrvatske donio je Zakon o normizaciji. U njemu se ističe: „Ovim se Zakonom uređuju sustav normizacije, temeljni zahtjevi za proizvode, procese i usluge, sustav ocjenjivanja sukladnosti, isprave koje moraju imati proizvodi u prometu, donošenje propisa za provedbu ovoga Zakona te nadzor nad njegovom primjenom.“ (NN 1996, čl. 1). Taj zakon daje definiciju norme: „Norma je isprava namijenjena općoj i opetovanoj uporabi kojom se određuju pravila, odrednice ili značajke proizvoda, procesa i usluga radi postizanja najpovoljnije razine uređenosti, ako ovim Zakonom nije drukčije propisano.“ (član 2). Izrada dokumentacije na ruskom jeziku reguliše se Jedinstvenim sistemom administrativnog djelovanja (Единая система делопроизводства – ЕГСД), koji utvrđuje vlada Rusije. Njime se formulišu jedinstveni zahtjevi i preporuke za pripremu dokumenata, njihovo manipulisanje, kontrolu korišćenja i sortiranje.

Regulativnu standardizaciju sprovode specijalizirane internacionalne i domaće organizacije. U grupi prvih izdvaja se Međunarodna organizacija za standardizaciju ISO, organi Ujedinjenih nacija zaduženi za tu oblast, Evropski komitet za standardizaciju CEN i dr. Nacionalna organizacija za standardizaciju u SRJ je Savezni zavod za standardizaciju (osnovan 1946. godine pod imenom Savezna komisija za standardizaciju, zatim preimenovan u Jugoslovenski zavod za standardizaciju). On donosi standarde, uputstva, tehničke preporuke i druga dokumenta identična sa međunarodnim standardima, evropskim standardima i standardima razvijenih zemalja. Jugoslovenski standardi obuhvataju različite oblasti:

rudarstvo, geologiju, metalurgiju, mašinstvo, elektroenergetiku, elektroniku i telekomunikacije, informacionu tehnologiju, hemiju i hemijske tehnologije, fiziku, građevinarstvo, saobraćaj, vozila i mehanizaciju, poljoprivredu, šumarstvo, zdravstvo, prehrambenu i drvenu industriju, bezbednost, zaštitu životne sredine, sisteme menadžmenta, kvalitet i zaštitu životne sredine, bankarstvo, trgovinu, finansijske i administrativne djelatnosti, opšte i zajedničke veličine, dokumentalistiku i druge srodne oblasti.³ Ono što je u SRJ Savezni zavod za standardizaciju u Hrvatskoj je Državni zavod za normizaciju i mjeriteljstvo.

4. Pod standardom se podrazumijeva dokument u kojem se utvrđuju pravila, smjernice ili karakteristike za određene aktivnosti ili njihove rezultate radi ostvarivanja optimalnog reda u određenoj oblasti (SL 1996, 30). Primjena standarda nije obavezna, osim ako nisu predviđena tehničkim ili drugim propisom. Njima se utvrđuju sljedeći aspekti: 1) namjena i svojstva procesa, proizvoda i usluga; 2) zahtjevi u pogledu tipizacije i unifikacije dijelova tehničkih složenih proizvoda; 3) tehničko-tehnološki uslovi, zahtjevi i postupci za proizvodnju proizvoda, izvođenje radova i vršenje usluga; 4) metode i postupci obezbeđenja kvaliteta procesa, proizvoda i usluga i životne sredine; 5) uslovi, metode i postupci za kontrolisanje i ispitivanje procesa, proizvoda ili usluga; 6) metode i postupci osposobljavanja lica za ocjenu sistema kvaliteta i sistema zaštite životne sredine i uslovi koje ta lica treba da ispunjavaju; 7) jednoobrazni termini, definicije, simboli, znaci, kodovi, oznake, boje, veličine i jedinice koji se koriste u proizvodnji proizvoda i vršenju usluga; 8) zahtjevi koji se odnose na rukovanje, transport, skladištenje, čuvanje, upotrebu, ambalažu, pakovanje, obilježavanje, deklarisanje, obradu, doradu i preradu proizvoda (SL 1996, 30).

Postoje nadnacionalni i nacionalni standardni. U prve spadaju međunarodni standardi ISO/IEC, evropski standardi EN i dr. Svaka zemlja (u nekim slučajevima grupa država) stvara nacionalni standard sa odgovarajućim nazivom, npr. Jugoslavija JUS, Hrvatska HRN, Njemačka i Austrija DIN, Engleska BS, Francuska NF, Rusija GOST itd. U ovome posljednjem standardu postoji dio koji utvrđuje tipsku strukturu formulara i različitih administrativnih dokumenata – odluka, naredbi, zapisnika, uputstava, akata, službenih pisama i dr. (GOST 6.38-72). Ruskim standardom je definisan pojam 'dokument' (GOST 16487-70). Postoji državni standard administrativnih dokumenata po kome se svi dokumenti dijele na organizacione (odredbe, statuti, uputstva, propisi), naredbodavne (naredbe, odluke, rješenja) i informativne (zapisnici, potvrde, akta, pisma, svjedočanstva) – GOST 6.38-72 i 6.39-72. Standard pod brojem 6.39-72 predviđa dvije vrste obrazaca: za pisma i opšti. Njime se takođe utvrđuje globalna struktura službenog dokumenta. U njemu se izdvaja 26 segmenata: 1. državni grb, 2. amblem or-

ganizacije, 3. informacija o vladinim nagradama, 4. kodovi, 5. naziv ministarstva ili uprave, 6. naziv organizacije, 7. naziv dijela organizacije, 8. adresa, 9. znak donošenja, 10. odluka, 11. poštanski broj, poštanska adresa i telefon, telefaks, broj računa u banci, 12. informacija o vrsti dokumenta, 13. datum, 14. indeks, 15. indeks i datum ulaznog dokumenta, 16. mjesto izrade ili izdanja, 17. znak kontrole, 18. naslov teksta, 19. tekst, 20. informacija o prilogu, 21. potpis, 22. znak odobravanja, 23. informacija o kopiji/kopijama, 24. viziranje (ovjeravanje), 25. informacija o izvršenju, 26. informacija o datumu dobijanja (Belov/Belov 1981: 12-13). Svi dokumenti moraju imati veličinu usklađenu sa saveznim standardom za format papira (GOST 9327-60). Sam materijal za izradu papira ima svoj standard (GOST 3331-55). Za kopije se preporučuje papir standarda GOST 7374-55. Ruskim standardom se utvrđuje i vrsta trake za pisaće mašine (GOST 6048-67). Njemačke norme (DIN-Norm, skraćenica od „Das ist Norm“) donosi Komitet za norme (Normenausschuß, skr. DNA). DNA ima zadatak da regulišu terminologiju, upotrebu složenica, sufiksa i sufiksoida tipa *-los*, *-frei*, *-arm*, abecedno nabranje i sl.

Dokument obično sadrži dva osnovna dijela – u prvom se govori o razlozi izrade, a drugi daje glavni sadržaj (zaključak, prijedlog, molba, mišljenje i sl.). Neki segmenti dokumenta mogu biti stalni, drugi varijabilni. Prvi dolaze kao rezultat trafaretizacije (unifikacije). Trafaretni dio je tipski segment teksta koji se unaprijed priprema (štampa) na formularu, a varijabilni se popunjava rukom, na pisačkoj mašini, kompjuteru i sl. „Stepen trafaretizacije može biti različit i obuhvatati čitav dokument, njegov dio ili samo pasus, rečenicu. Trafaretizacija olakšava dokumentovanje i primanje informacije. Psiholozi tvrde da se standardna fraza percipira devet puta brže nego obična. Tipski tekstovi omogućuju da autor dokumenta uštedi 50-75% vremena. I to uz garanciju da ništa neće biti propušteno.“ (Belov/Belov 1981: 25). Dokument ima standardne segmente – rubrike, koje se dijele na obavezne i neobavezne. U njemu se tačno zna kako će se koji dio popunjavati (npr. datum, naziv ustanove, adresa). Tekst dokumenta ima naslov u kome se ukratko iznosi sadržaj. Naslov dolazi na određenom mjestu, recimo s lijeve strane i ispod uvodne informacije (mjesta, datuma, broja i sl.). Često se na kraju daje prilog. Dokumenti sadrži dosta skraćenica.

Najveći stepen standardizacije i unifikacije ima formular. Njihovom upotrebom ubrzava se proces pripreme, prenošenja, primanja i dekodiranja informacije. Primjena formulara se smatra isplativom ako se upotrijebi najmanje 200 puta godišnje (Belov/Belov 1981: 17).

5. Leksička struktura. AFS odlikuje siromašan izbor leksike. Nikakva ili slaba emocionalnost, neekspresivnost i izražena šablonizacija ne daju široke mogućnosti za upotrebu riječi različitih stilskih slojeva. U tipičnim predstavnicima ovog stila (administrativno-pravnim dokumentima) faktički postoje samo dvije vrste leksike: opšteupotrebna i terminološka. Za korišćenje kolokvijalizama mo-

³ U periodu od 1946. godine do 31. decembra 1999. godine Zavod je donio 13248 standarda (<http://www.jus.org.yu/ljpis.htm>).

raju postojati određeni razlozi, recimo kada se želi izraziti autorov stav (Rahmanin 1973: 47). Što se tiče zastarjele leksike, ona je poželjna onoliko koliko i kolokvijalna. Međutim, i arhaizmi se ponekad mogu naći. „Danas se rijetko susreću dokumenti koji sadrže staroslovenizme, arhaizme, ali se i sada koji put upotrebljavaju takve zastarjele riječi [...] Postoji znatan broj starih jezičkih klišeja.“ (Livšić 1969: 98).

6. Višeznačnost u AFS je vrlo slabo zastupljena. Recimo, u Zakonu o carinskoj tarifi veoma često se upotrebljava riječ *roba*, ali uvijek u istom značenju (Zakon 2001).

7. Mogućnost sinonimizacije je dosta ograničena i svedena na neutralnu i terminološku leksiku pa se u njemu najčešće upotrebljavaju stilski nemarkirani sinonimi. Stoga su ponavljanja neminovna i česta. Ona najviše dolaze do izražaja u rubriciziranim tekstovima. AFS je ogoljena, jednoobrazna i, što je posebno karakteristično, šablonizirana stilaska formacija (određena vrsta teksta traži i određenu vrstu sinonima). Recimo, veliki Poslovnik o radu Skupštine Srbije (sedamdesetak strana) ima veoma malo sinonima, a izuzetno mnogo ponavljanja (npr. u opisu zadataka odbora, datih u članovima 45-68, stalno dolazi *odbor razmatra*). Svi sinonimi imaju neutralnu stilsku vrijednost, recimo (a) *prilikom* i *u toku* (čl. 38 i 39), (b) *ukoliko* se ne postigne međusobni dogovor (čl. 89), *ako* želi da učestvuje u pretresu (čl. 92). U nekim administrativnim dokumentima sinonimija se potpuno gubi.

8. Antonimija u AFS ima neutralan karakter. Up: „Pre pristupanja izboru potpredsjednika Narodne skupštine, Narodna skupština odlučuje da li će se glasati *tajno* ili *javno*.“ (Poslovnik 2001, čl. 19).

9. **Morfološka struktura.** AFS ima izrazito imenski karakter: u odnosu na KFS u njemu je dvostruko manje glagola nego imenica, čak više i od NFS (Barlas 1978b: 83). Ovaj stil odlikuje velika obezličenosť: od svih F-stilova on ima najmanje ličnih glagolskih oblika. U njemu se gotovo uopšte ne upotrebljava 1. i 2. lice. Depersonalizaciji doprinosi česta upotreba 3. lica u neodređeno-ličnome značenju, koja daje čak 24% opšte upotrebe (NFS 10%, KFS 2,8%; Kožina 1977: 84). Međutim, žanrovska raznolikost AFS toliko je velika da se mogu naći i tekstovi s većim brojem drugih lica. Imamo, prije svega, potvrde, uvjerenja, svjedodžbe, diplome, karakteristike, zapisnike, oglase, račune, pravila, naredbe, dekrete, ukaze, zaključke, polise osiguranja i sl. Molba se, recimo, odlikuje pojačanom frekvencijom 1. lica jednine (ako je riječ o pojedincu) ili množine (ukoliko se radi o više osoba). Pošto ovaj žanr uvijek podrazumijeva primaoca, jasno je da se često koristi 2. lice. S druge strane, punomoć obično počinje 1. licem. Slično je i s raznim potvrdama, izvještajima. Za autobiografiju je karakteristično izostavljanje zamjenice uz lični glagolski oblik. U uputstvima, opet, dominira 2. lice množine, a u poslovnoj korespondenciji pojačanu frekvenciju ima 1. lice

množine. Administrativni tekstovi (popularno *papiri*) pokazuje primjetno šarenilo u polju personalnosti.

Sadašnje vrijeme je daleko najfrekventniji glagolski oblik: dok se u KFS njegova upotreba svodi na 11%, u AFS ona dostiže 79% (u NFS 69%) – Kožina 1972c: 156. Sadašnje vrijeme ima jače izraženu propisivačku funkciju. Oblici budućeg vremena se rijetko koriste, obično s modalnim i uslovnim značenjem (modalnim se izražava moranje, propisivanje, neophodnost i sl.).

Pozicija imperativa u AFS povezana je sa voluntativnim karakterom ovog stila (Loginova 1975: 13). Ona varira od žanra do žanra. Imperativ ima izrazitu frekvenciju u dokumentima direktivnog tipa. U prepisci se takođe susreće, pri čemu dolazi do nejednake distribucije ličnih oblika – 1. lice se više veže za privatnu prepisku, a 3. lice za poslovnu (Livšić 1969: 101). Imperativ je posebno čest u parolama.

10. **Sintaksička struktura.** U AFS preovladavaju proste rečenice. Funkciju rečenice ponekad preuzimaju izrazi i konstrukcije, tačnije kondenzovane sintagme. Npr. umjesto rečenice *Ukoliko se strane dogovore* [...] može se reći *Prema dogovoru* [...]. Red riječi je ustaljen i tradicionalan: članovi rečenice imaju svoje uobičajeno mjesto. Recimo, nekongruentni atribut dolazi iza riječi koja se bliže objašnjava (saglasnost *Savjeta direktora*). Dosta se često u funkciji spona koriste uvodne riječi: *prema tome, na taj način, dakle, s jedne strane, s druge strane*.

11. **Stil sporazuma, dogovora i ugovora (DSU).** Dogovor je osnovni izvor obaveznosti te se dio obligacionog prava koji proučava takvu vrstu dokumenata naziva dogovornim ili teorijom dogovora (Đurović 1992). U širem smislu dogovor podrazumijeva svako usklađivanje volje dvaju ili više subjekata s ciljem da se stvori, izmijeni ili prekine određeni pravni odnos. DSU mogu biti jednostrani (kada jedna strana dobija obavezu na nešto, a druga pravo; recimo **A** mora nešto da uradi, a **B** ima pravo da traži ostvarenje toga) i bilateralni (**A** i **B** dobijaju i prava i obaveze), povoljni (i **A** i **B** imaju korist) i nepovoljni (jedna strana trpi štetu), formalni (oblik je suštinski elemenat dogovora), realni (predviđa se predaja stvari koja je predmet dogovora) i konsekvencijalni (ne zahtijeva nikakvu formu, osim obične saglasnosti), komutativni (u momentu zaključivanja poznat je obim, nivo i odnos strana) i aleatorni (nisu poznati ti podaci) – Đurović 1992: 50-68. Postoje DSU o kupovini/prodaji, zamjeni, isporuci, poklanjanju, pozajmljivanju, iznajmljivanju itd.

U tekstovima DSU dolazi do visokog stepena unifikacije. Njen najviši oblik realizuje se u tipskim DSU. Obavezni elementi svakog DSU je naslov, datum i mjesto sklapanja, naziv potpisnika/potpisnica, pravna adresa, potpis i pečat. DSU imaju uvodni, centralni i završni dio. Uvod može biti prilično dug i dolaziti u obliku konstrukcije s glagolskim prilogom. Recimo, Dejtonski sporazum otvara segment u kome se ponavlja ovaj gramatički oblik: „Republika Bosna i Her-

cegovina, Republika Hrvatska i Savezna Republika Jugoslavija (strane) *Prepoznajući* potrebu za sveobuhvatnim rješenjem da se okonča tragični sukob u regionu, *želeći* da doprinesu ovoj svrsi i promovišu trajni mir i stabilnost, *potvrđujući* svoje opredjeljenje za dogovorene osnovne principe objavljene 8. septembra 1995, dalje dogovorene osnovne principe objavljene 26. septembra 1995. i sporazume o prekidu vatre od 14. septembra i 5. oktobra 1995. *Primajući* k znanju sporazum od 29. avgusta 1995. koji ovlašćuje delegaciju Savezne Republike Jugoslavije da u ime Republike Srpske potpiše dijelove mirovnog plana koji se tiče Republike Srpske, uz obavezu da implementira sporazum koji je donesen striktno i posljedično, Slažu se kao što slijedi [...]“ (Mirovni sporazum 1995). Za DSU je karakteristično izbjegavanje punih naziva potpisnica/potpisnika (jer se oni daju na kraju ili na početku), a umjesto konkretne nominacije koristi se riječ *strana/strane*. Npr.: „*Strane* će sprovoditi svoje odnose u skladu sa principima izloženim u Povelji Ujedinjenih nacija, kao i u Helsinškom završnom aktu i drugim dokumentima Organizacije za bezbjednost i saradnju u Evropi. Posebno, *strane* će u potpunosti poštovati suverenu jednakost jedna druge, rješavaće sporna pitanja mirnim sredstvima i uzdržaće se od bilo kakvih akcija, putem prijetnje ili upotrebe sile ili na bilo koji drugi način, protiv teritorijalnog integriteta ili političke nezavisnosti Bosne i Hercegovine ili bilo koje druge države.“ (Mirovni sporazum 1995, čl. 1).

Komercijalni ugovori obično počinju ukazivanjem na partnera (npr. POSLOVNO UDRUŽENJE AGENCIJA I PREDUZEĆA „LEGES“). Slijedi naziv dokumenta: UGOVOR O OSNIVANJU POSLOVNOG UDRUŽENJA. Zatim se navodi podatak o mjestu i vremenu sklapanja ugovora: *Beograd, septembar 2001. godine*. Nastavak čine uvodne napomene opšteg tipa: *Na osnovu člana 419. Zakona o preduzećima osnivači: 1. Preduzeće za pružanje usluga i promet „Sel co“ d.o.o. Beograd, Studentska 39, 2. Preduzeće za obuku vozača „Sušić“ d.o.o. Beograd, Radnička 26, 3. „B.S.T.“ Preduzeće za pružanje usluga i promet d.o.o. Beograd, Bulevar Lenjina 201/17, 4. „DIP“ Preduzeće za proizvodnju, usluge i spoljnotrgovinski promet d.o.o. Beograd, Pariske komune 14.* Poslije toga dolazi šablonizirani predikatski izraz sa vremenskim adverbijalom: *zaključuju dana 27. 9. 2001. godine*. Pridjev *sledeći* najavljuje naslov izdvojen u posebnoj redu: UGOVOR O OSNIVANJU POSLOVNOG UDRUŽENJA. Ugovori često sadrže uvodne, osnovne i glavne odredbe.

12. Direktivni stil. Ovaj stil se realizuje u odlukama, uredbama, rješenjima, uputstvima, cirkularnim pismima i sl. Ti dokumenti imaju administrativni karakter i predstavljaju formu jednosmjernog, ireverzibilnog odnosa jer se radi o načinu realizacije volje nadređenih organa, tijela i pojedinaca u odnosu na podređene. Odnos subordinacije suštinsku utiče na stil ovih dokumenata. Njima se naređuje, propisuje, utvrđuje i određuje.

Direktivni stil posebno dolazi do izražaja u odlukama i rješenjima. To su administrativna akta državnih ustanova, preduzeća, firmi, društveno-političkih organizacija i sl. Jedni se tiču pojedinca/pojedinaca, drugi nemaju personalni karakter i odnose se na djelatnost (poslovanje, proizvodnju itd.). Odluka obično počinje pozivanjem na zakon: *Na osnovu člana 11. stav 2. Zakona o sistemu društvene kontrole cena („Službeni list SFRJ“, br. 84/89 i „Službeni list SRJ“, br. 32/93), a u vezi sa članom 8. Zakona o robnim rezervama („Službeni list SFRJ“, br. 58/89 i „Službeni list SRJ“, br. 16/93 i 32/94).* Slijedi naziv organa, tijela ili pojedinca (*Savezna vlada*) i predikat *donosi*. U narednom redu dolazi naziv dokumenta, obično napisan velikim slovima i u akuzativu: ODLUKU O ZAŠTITNOJ CENI PŠENICE RODA 2001. GODINE. Suština odluke iskazuje se glagolima propisivačkog karaktera tipa (a) *utvrđivati* – „Preduzećima, zadrugama i drugim pravnim licima koja proizvode pšenicu, kao i preduzetnicima i individualnim poljoprivrednicima koji proizvode pšenicu (u daljem tekstu: proizvođači), za pšenicu roda 2001. godine *utvrđuju se* zaštitne cene, i to [...]“, (b) *važiti* – „Cene iz tačke 1. ove odluke *važe* za isporuke franko: vagon utovarna stanica proizvođača – magacin železnička stanica proizvođača – magacin mlina u mestu proizvođača po izboru kupca.“ Na kraju dolaze obavezni segmenti svakog dokumenta direktivnog tipa: adresa, datum, potpis i pečat.

Uredba ima sličnu strukturu, s tim što je često duža i sa širim uvodom. Recimo, Uredba o prodaji kapitala i imovine javnim tenderom sadrži uvodne odredbe od nekoliko članova. Evo kako izgleda član 1: „Ovom uredbom uređuje se postupak i način prodaje društvenog i državnog kapitala odnosno imovine u subjektu privatizacije metodom javnog tendera (u daljem tekstu: tender) prema utvrđenom postupku, uslovima i kriterijumima, u kojem se ponude javno otvaraju, ocenjuju, prihvataju ili odbacuju. Društveni ili državni kapital odnosno imovina (u daljem tekstu: kapital) iz stava 1. ovog člana izražava se u nominalnom iznosu i u procentu učešća tog kapitala u ukupnoj vrednosti kapitala subjekta privatizacije.“ (Uredba 2002). U njima se, kao i u DSU radi ekonomičnosti i unificiranosti skraćuju nazivi: „Tender organizuje i sprovodi *Agencija za privatizaciju* (u daljem tekstu: *Agencija*) u skladu sa zakonom i ovom uredbom. *Agencija* može, na osnovu posebnog tendera ili po pozivu, angažovati savetnike za obavljanje poslova i pružanje pomoći u organizaciji tendera i izboru najboljeg ponuđača.“ (član 2).

Stil rješenja ne razlikuje se mnogo od stila odluka. On takođe počinje opštim dijelom tipa *Na osnovu člana 60. stav 1. tačka 6. Statuta preduzeća (prečišćeni tekst)* („Službeni list opštine Subotica“ broj 6/2002) i člana 2. stav 1. tačka 6. *Odluke o Izvršnom odboru Skupštine opštine Subotica* („Službeni list opštine Subotica“ broj 21/92, 7/93, 29/99, 5/2000 i 45/2000), podatkom o tome ko donosi rješenje (*Izvršni odbor Skupštine opštine Subotica*) i kada (*na sednici održanoj dana 8. 3. 2002. godine*), a završava se glagolom *donosi* (Rešenje 2002).

Slijedi puni naziv: REŠENJE O IMENOVANJU VRSIOCA DUŽNOSTI DIREKTORA JAVNOG PREDUZEĆA „SUBOTIČKA TOPLANA“ SUBOTICA. Osnovni sadržaj se razbija na pojedine tačke (između svakog pasusa dolazi brojka – arapska ili rimska). Ako se radi o personalnom rješenju, daje se podatak o onome na koga se odnosi, obično velikim slovima (HORVACKI GRGO), zatim dolazi glavni sadržaj (*imenuje se za vršioca dužnosti direktora Javnog preduzeća „Subotička toplana“ Subotica, počev od 9. 3. 2002. godine, do imenovanja direktora Javnog preduzeća, a najduže godinu dana od dana imenovanja*). Rješenje, po pravilu, sadrži napomenu o pravnoj snazi (*Ovo Rešenje stupa na snagu danom donošenja s tim da će se isto podneti Skupštini opštine na potvrdu na prvom narednom zasjedanju*) i dostupnosti (*Ovo Rešenje će se objaviti u „Službenom listu opštine Subotica“*). Završni dio s punim podacima o onome ko donosi rješenje i ima hijerarhiziranu strukturu: (a) Republika Srbija (b) Autonomna Pokrajina Vojvodina (c) Opština Subotica (d) IZVRŠNI ODBOR. Slijedi broj (II-022-9/2002). Dolazi podatak o vremenu (*Dana: 8. 3. 2002. godine*) i mjestu (*Subotica*). Iza toga nalazi se informacija o zvaničnom licu koje donosi rješenje (PREDSEDNIK IZVRŠNOG ODBORA), njegovo ime i prezime (*Imre Kern*) i, eventualno, titula zarezom odvojena od prezimena (*dipl. ing. tehn.*). Posljednje što se daje jeste potpis s pečatom.

13. Stil zakonodavno-pravnih dokumenata. Tipični predstavnik ovoga podstila su statuti društveno-političkih organizacija, političkih partija i udruženja. Oni sadrže tri dijela: uvodni dio (odredbe, napomene), centralni dio i završni. U uvodu se obično govori o predmetu statuta, ciljevima date organizacije, osnovnim načelima organizovanja i djelovanja, predstavljanju i zastupanju, nazivu, sjedištu, pečatu i znaku. Slijedi segment o članstvu i učlanjenju, pravima, dužnostima i odgovornosti članova, prestanku članstva i počasnim članovima. Zatim dolaze odredbe o načinu organizovanja (hijerarhijskom, teritorijalnom i personalnom) i organima (njihovoj nadležnosti, zadacima, ovlaštenjima i sastavu). Iza njih daju se članovi o materijalnom poslovanju i opštim aktima. Posljednji dio čine prelazne i završne odredbe. U njima se govori o donošenju statuta, njegovom stupanju na snagu i prestanku važenja. Stil izražavanja odlikuje se suvoćom, preciznosti i jednoobraznosti. Često se upotrebljavaju izrazi tipični za zakonodavno-pravnu djelatnost, npr. *na osnovu, u roku od [...], imaju pravo, uređuje se, zasniva se, sprovode, razmatraju, odlučuju*.⁴ Dosta se koristi glagolska imenica (*učlanjenje, organizovanje, djelovanje, povezivanje, predstavljanje, zastupanje, odbijanje, pristupanje, istupanje, brisanje, isključenje*). Za ovaj stil je tipično nizanje glagola na početku pojedinih segmenata: „Član Stranke dužan je da: 1. *zastupa* i *ostvaruje* programska načela i političke stavove Stranke; 2. *pomaže* rad, *čuva* i *unapređuje* ugled Stranke; 3. *poštuje* Statut i odluke organa

Stranke; 4. *zalaže se* u izbornoj kampanji za uspeh Stranke na izborima; 5. *plaća* članarinu. 6. *ispunjava* i ostale obaveze u skladu sa Statutom i opštim aktima Stranke“ (čl. 9). Nagomilavanje glagola može biti još izraženije: „Glavni odbor: 1. *utvrđuje* politiku Stranke; 2. *donosi* izborni program Stranke i *odlučuje* o učešću na izborima na svim nivoima; 3. *odlučuje* o izbornim koalicijama na svim nivoima; 4. *odlučuje* o udruživanju u savez organizacija i o učlanjivanju u međunarodne organizacije; 5. *odlučuje* o učešću Stranke u Saveznoj i Republičkoj vladi 6. *razmatra* i *usvaja* izveštaj Predsednika Stranke o radu Stranke između dve sednice Glavnog odbora; 7. *donosi* finansijski plan Stranke, na predlog Predsedništva; 8. *raspolaze* nepokretnom imovinom Stranke; 9. *usvaja* izveštaj Nadzornog odbora o kontroli finansijskog poslovanja; 10. *usvaja* izveštaj Izvršnog odbora; 11. na predlog Predsednika Stranke, Predsedništva Stranke ili 10 odsto članova Glavnog odbora *bira* i *razrešava* predsednika Izvršnog odbora Stranke, sekretara Stranke i direktora Fonda 'Ljuba Davidović'; 12. *obrazuje* stalne i povremene komisije sa određenim zadacima; 13. *verifikuje* mandat i prestanak mandata svojih članova; 14. *saziva* redovnu i vanrednu skupštinu; 15. *osniva* fondove, preduzeća i druga pravna lica u skladu sa zakonom; 16. *donosi* Poslovnik i druge opšte akte Stranke iz svoje nadležnosti; 17. *obavlja* i druge poslove u skladu sa ovim Statutom i opštim aktima Stranke.“ (Čl. 21). Ponavljanje riječi je ponekad iznuđeno, ali često i nepotrebno. U sljedećem primjeru moglo se izbjeći: „Skupština je najviši organ odlučivanja u Stranci. Skupština može biti redovna i vanredna.“ (Čl. 16). Iznuđeno ponavljanje dolazi u slučajevima kada je zamjena nemoguća ili ona može dovesti do nepreciznosti, izvrtanja smisla. Recimo: „Skupštinu čine: 1. članovi Predsedništva Stranke; 2. *predsednici* gradskih i opštinskih odbora; 3. izabrani predstavnici opštinskih ogranaka u srazmeri koju utvrdi Glavni odbor; 4. savezni, republički i pokrajinski poslanici, funkcioneri koje bira Skupština SRJ, Narodna skupština Republike Srbije i Skupštine autonomnih pokrajina. 5. *potpredsednici* pokrajinskih odbora, *predsednici* pokrajinskih izvršnih odbora, *predsednici* i *potpredsednici* okružnih odbora, *potpredsednici* gradskih odbora, *predsednici* gradskih izvršnih odbora, sekretar Stranke. 6. *predsednici* i članovi Statutarne komisije i Nadzornog odbora; 7. delegati Demokratske omladine u broju koji, pre Skupštine, utvrdi Glavni odbor Demokratske stranke; 8. *predsednik* i *potpredsednici* Demokratske omladine; 9. *predsednici* resornih odbora i direktor Fonda 'Ljuba Davidović'; 10. članovi stalnog sastava Glavnog odbora; 11. *predsednik* i *potpredsednik* Izvršnog odbora; 12. *predsednici* i *potpredsednici* skupština gradova i opština i *predsednici* izvršnih odbora gradova i opština.“ (Čl. 18).

U statutu se rado koristi dekomponovani predikat tipa *donosi odluku* (umjesto *odlučuje*), riječi daju u parovima – najčešće glagolskim (*razmatra* i *usvaja*, *bira* i *razrešava*, *donosi* i *utvrđuje*, *donosi* i *odlučuje*, *raspušta* i *imenuje*, *predstavlja* i *zastupa*, *saziva* i *predsedava*, *predlaže* i *stara se*, *zaseda* i *odlučuje*, *obrazuje* i *priprema*, *zastupa* i *brani*), rjeđe imenskim (*izbor* i *razreše-*

⁴ Primjere smo uzeli iz Statuta Demokratske stranke (Statut 1995).

nje, kandidovanje i izbor, organizacija i organi) i pridjevskim (odgovara politički i disciplinski). U nekim slučajevima se primjenjuje tročlano nizanje glagola (*prati, analizira i usklađuje, – pomaže rad, čuva i unapređuje* ugled Stranke) i imenica (zasluge u oblasti *uspostavljanja, razvoja i promovisanja* demokratije), manje četvoročlano nabranje (*nadležnost, sastav, izbor i opoziv* organa). Ponekad dolazi do nagomilavanja oblika genitiva (pitanja *organizacije i delovanja* lokalnih organa Stranke, – *pitanja organizovanja i delovanja* okružnih organizacija i njihovog predstavljanja). U statutu se koriste izrazi tipični za knjiški način izražavanja (*saglasno* novom Zakonu, *imaće snagu* statutarne odredbe). U složenim rečenicama dolazi do ponavljanja veznika: „Statutarna komisija priprema prednacrt Statuta koji upućuje na raspravu svim organima u Stranci, koja traje najmanje 15 dana“ (Čl. 55). U ovome tipu teksta ima dosta umetnutih konstrukcija tipa „Nakon sprovedene rasprave u organima Stranke, na osnovu pristiglih primedbi, Statutarna komisija sačinjava nacrt Statuta koji dostavlja Glavnom odboru na razmatranje.“ (Čl. 55). U jednom slučaju može se upotrijebiti glagol (*stupa* na snagu), a u drugom imenica (*stupanjem* na snagu). Pored ponavljanja leksema dolazi do ponavljanja izraza i konstrukcija: „Na odluku o odbijanju učlanjenja kandidat može podneti prigovor Izvršnom odboru u roku od 15 dana od prijema odluke. Svaki član Stranke može osporiti prijem u članstvo u roku od 6 meseci od dana učlanjenja podnošenjem prigovora Izvršnom odboru.“ (Čl. 7). Katkad se ista riječ u jednoj rečenici upotrebljava u dva različita gramatička oblika: Član Stranke ima pravo da: 1. *bira* po isteku 6 meseci i *bude biran* [...]“ (Čl. 8). U nekim slučajevima bliska značenja se dovode u vezu leksemom *odnosno*: na čijoj teritoriji članovi Stranke imaju *prebivalište*, odnosno *boravište*. Prilikom nabranja koriste se brojke (nekad je cifra veća od dvadeset).

Po stilu izražavanja statutu je blizak poslovnik. To se vidi, recimo, ako se uporedi statut navedene političke partije sa poslovníkom skupštine u kojoj ona djeluje⁵ (kojim se uređuje organizacija i rad parlamenta te način ostvarivanja prava i dužnosti narodnih poslanika).

14. Stil personalnih dokumenata. U takve tekstove spadaju diplome, uvjerenja, potvrde, punomoći, ovlaštenja i sl. Oni imaju dva ili više komunikatora i ekspliciranog adresata. Recimo, punomoć predstavlja tekst koji sadrži tri eksplicirana komunikatora (1. onog ko daje punomoć, 2. onog ko se ovlašćuje, 3. onog ko je ovjerava, potvrđuje) i jednog neekspliciranog (onog kome se predaje punomoć radi ostvarenja određenog cilja). Pošto se radi o veoma unificiranom načinu izlaganja, za pojedine slučajeve pripremaju se obrasci, kao što je ovaj:

⁵ Imamo u vidu Poslovnik Narodne skupštine Srbije.

GENERALNA PUNOMOC									
Kojom ja _____					djevojački				
rođen-a _____		godine u _____		općina _____					
od oca _____		i majke _____		djevojački					
sada izbjeglica _____		u SRJ _____		sa boravištem na adresi _____		broj izbjegličke _____		iskaznice _____	
_____, izdate u SUP-u _____									
opunomoćujem									
_____ rođen-a _____									
godine u _____		općina _____		JMBG _____					
sa _____		prebivalištem na _____		adresi _____					
imatelj osobne iskaznice broj _____					izdane u MUP-u _____				
DA ME MOŽE ZASTUPATI U SVIM PRAVNIM STVARIMA PRED SVIM SUDOVIMA I ORGANIMA REPUBLIKE HRVATSKE									
U _____, dana _____ 2001. godine.									
Punomoć dao-la									

Općinski sud u _____									
ovim se potvrđuje da je _____ iz _____									
koji ima izbjegličku-prognaničku legitimaciju br. _____									
izdatu u SUP-u _____,									
u ovom Sudu punomoć svojeručno potpisao.									
Taksa za ovjeru u iznosu od _____ dinara je poništena u Sudu.									
Općinski sud u _____ O V. br. _____ / 2001.									
Datum _____									
Potpis službene osobe _____									
M.P. _____									

Kao što se vidi, prvi dio punomoći sadrži podatke o onome koji je daje, drugi o onome kome se daje, a treći o onome ko potvrđuje zakonsku valjanost. Svaki segment zahtijeva odgovarajući strukturu.

Jedna druga vrsta teksta sadrži implicitni adresat – to je biografija. Ona ima ustaljenu strukturu, što pokazuje biografija Iva Andrića (Biografija 2002). Ona počinje podatkom o imenu i prezimenu te vremenu rođenja: *Ivo Andrić rođen je u Travniku 9. oktobra 1892. godine. Zatim slijedi informacija o bližoj rodbini: Njegovi roditelji živeli su u Sarajevu, a u Travniku je rođen jer je njegova majka*

u trenutku porođaja bila u poseti rođacima. Dolaze podaci iz mladalačkog doba i školovanja: *Već kao dvogodišnjak, ostaje bez oca, a majka ga daje očevoj sestri u Višegradu na čuvanje, zbog nemaštine koja je u to vreme zavladała. Ovaj grad imao je veliki uticaj na njegovo buduće stvaralaštvo, a u njemu je završio i osnovnu školu. U Sarajevo se vraća 1903. godine i upisuje Veliku gimnaziju. Ako je nastavljeno školovanje, daju se i ti podaci: Fakultet je upisao u Zagrebu, zatim slušao predavanja istorije, filozofije i književnosti u Beču, da bi ga završio u Krakovu. U ovom dijelu biraju se događaji značajni za dalji život i aktivnost: Godine 1914. dolazi u domovinu, čuvši za sarajevski atentat, gde odmah biva uhapšen od strane austrougarskih vlasti. Po izlasku iz zatvora, ide u Zagreb na lečenje, pošto je imao naslednu plućnu bolest. Drugi dio biografije tiče se radne aktivnosti: Andrić svoju diplomatsku karijeru započinje 1919. godine, kada počinje da radi u Ministarstvu vera u Beogradu. Već sledeće godine, počinje sa radom pri poslanstvu u Vatikanu, a 1923. godine postaje vicekonzul u Gracu, gde je upisao i doktorske studije i doktorirao tezom Razvoj duhovnog života u Bosni pod uticajem turske vladavine. Slijede podaci o članstvu u organizacijama, udruženjima, ustanovama, tijelima, organima i sl.: Godine 1926. postao je član SANU u Beogradu, a 1930. godine počeo da radi kao sekretar u predstavništvu Kraljevine Jugoslavije pri Društvu naroda. Ova se informacija ponekad upliće u opis karijere da bi se ukazalo na uspjehe, stečeni nivo, prestiž i sl. Poslije toga nastavlja se predstavljanje radne aktivnosti: Već 1937. godine, postao je pomoćnik ministra inostranih poslova Kraljevine Jugoslavije. Vrhunac diplomatske karijere doživio je 1939. godine, kada je postao opunomoćeni ministar i izvanredni poslanik Kraljevine Jugoslavije u Berlinu. Ulagao je maksimum napora za dobrobit Jugoslavije u to vreme, ali Rajh na to nije obraćao pažnju i bombardovao je Beograd. Ivo Andrić se tada vraća u okupirani Beograd. Obično poslije toga daju se podaci o porodičnom stanju: U 66. godini venčava se sa svojom dugogodišnjom ljubavlju, Milicom Babić, kostimografom Narodnog pozorišta u Beogradu. Posebno značajni dio biografije je informacija o priznanjima, nagradama i sl.: Godine 1961. dobija Nobelovu nagradu. Besedom „O priči i pričanju“ zahvalio se na priznanju, a celokupni iznos nagrade poklonio je bibliotekarskom fondu u Bosni i Hercegovini. Nobelova nagrada bila je rezultat njegovog bogatog stvaralaštva: „Na Drini ćuprija“, „Prokleta avlija“, „Priča o kmetu Simanu“, „Travnička hronika“, „Gospođica“, „Most na Žepi“, „Ex Ponto“ i mnogo drugih prepoznatljivih naziva – samo su deo njegovog ukupnog stvaralaštva. Njegova dela prevedena su na više od 30 jezika. Ako je važno, daju se podaci o zdravstvenom stanju: Zdravlje ga postepeno izdaje sedamdesetih godina i svet 1975. godine ostaje bez jednog velikog štvaraoca na srpskom jeziku. Kao što se vidi, biografija je uvijek u trećem licu jednine i predstavlja pokušaj objektivnog opisa života i rada jedne ličnosti. Ovaj žanr daje na ograničenom prostoru velik broj činjenica, faktografskog materijala. Stil izražavanja je neutralan pa je upotreba izražajnih i slikovitih sredstava vrlo rijetka.*

Ponekad se riječ *biografija* upotrebljava u značenju 'autobiografija'. Kao primjer navešćemo autobiografiju neurohirurga Branka Đurovića:

AUTOBIOGRAFIJA

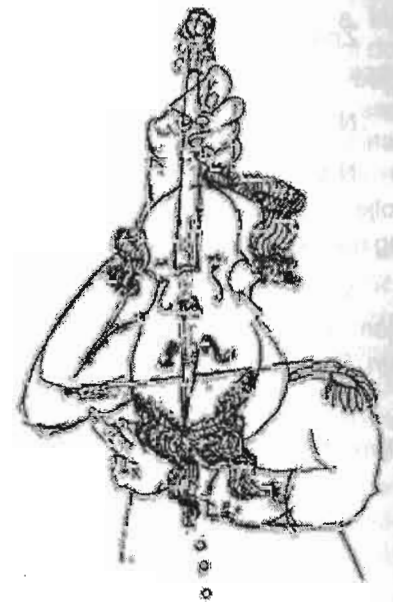
Rođen je 31.8.1957.god. u Nišu. Prvi razred osnovne škole završio je u Slatini kod Čačka, a preostalih sedam u Zagrebu. Gimnaziju je završio u Beogradu. Medicinski fakultet upisao 1976. god. a završio 1.4.1982. sa prosečnom ocenom 9,39. Kao jedan od pet najboljih studenata svoje generacije nagrađen je fakultetskom nagradom, povodom dana fakulteta. Za vreme studija bio je demonstrator na više predmeta. Jednu godinu iz anatomije, jednu iz patoanatomije i jednu iz farmakologije. Radni odnos je osnovao 3.9.1984. god. kao klinički lekar iz neurohirurgije, a položio specijalistički ispit 23. 2. 1990. god. sa odličnim uspehom [...] (Đurović 2002)

Međutim, mi pod biografijom podrazumijevamo opis u trećem licu, a pod autobiografijom izlaganje u prvome licu. U skladu s tim je autobiografija Vlade Jerotića, koja ovako počinje: *Rođen sam u Beogradu, u činovničkoj porodici, avgusta 1924. godine.* (Jerotić 2002). Postoje specifične vrste autobiografija. Tačku je napisao Milorad Pavić. U njoj se prepliću elementi AFS i KFS, a ilustrovana u istom duhu autoportretom (Pavić 2002).

Ja sam pisac već dve stotine godina. Daleke 1766. jedan Pavić je objavio u Budimu svoju zbirku pesama i otada se smatramo spisateljskom porodicom.

Rođen sam 1929. na obali jedne od četiri rajske reke u 8 i 30 časova izjutra u znaku Vage (podznak Škorpija), po astečkom horoskopu Zmija.

Prvi put sam bombardovan kada mi je bilo 12 godina. Drugi put kada mi je bilo 15 godina. Između ta dva bombardovanja zaljubio sam se prvi put i pod nemačkom okupacijom prinudno naučio nemački. Tada sam kradom naučio i engleski od jednog gospodina koji je pušio mirišljavi duvan za lulu. U isto vreme prvi put sam zaboravio francuski (posle sam ga zabora-

vljao još dva puta). Najzad, u jednoj štenari, gde sam se našao bežeći od anglo-američkog bombardovanja, jedan ruski carski oficir emigrant počeo je da mi daje časove ruskog iz knjiga pesama Feta i Tjutčeva. Druge ruske knjige nije imao. Danas mislim da je učenje jezika bilo vrsta pretvaranja u različite općinjujuće životinje.

Voleo sam dva Jovana – Jovana Damaskina i Jovana Zlatoustog (Hrizostoma).

Mnogo više ljubavi sam ostvario u svojim knjigama nego u svom životu. Sa jednim izuzetkom koji još traje. Noć mi se u snu slatko lepila za oba obraza.

Do 1984. bio sam najnečitaniji pisac u svojoj zemlji, a od te godine nadalje najčitaniji.

Napisao sam roman u vidu rečnika, drugi u obliku ukrštenih reči, treći u vidu klepsidre i četvrti u vidu priručnika za gatanje kartama tarot. Trudio sam se da što manje smetam tim romanima. Smatram da je roman kao rak; živi od svojih metastaza i njima se hrani. Kako vreme protiče, ja sam sve manje pisac svojih knjiga i sve više pisac onih budućih, koje po svoj prilici neće nikada biti napisane.

Na moje zaprepašćenje knjige su mi do sada prevedene 73 puta na razne jezike. Ukratko, ja nemam biografiju. Imam samo bibliografiju.

Kritičari u Francuskoj i Španiji zabeležili su da sam prvi pisac 21. veka, a živeo sam u 20. veku, kada se morala dokazivati nevinost, a ne krivica.

Znao sam da ne treba dodirivati žive rukom kojom sam u snu dotakao mrtvaca.

Najveća razočaranja u životu donele su mi pobede. Pobede se ne isplate.

Nisam nikoga ubio. Ali, mene su ubili. Mnogo pre smrti. Za moje knjige bilo bi bolje da im je autor neki Turčin ili Nemač. Bio sam najpoznatiji pisac najomraženijeg naroda na svetu – srpskog naroda.

XXI vek za mene je počeo pre vremena, 1999. godine, trećim bombardovanjem, kada su NATO avioni bacili bombe na Beograd i Srbiju. Reka na kojoj živim, Dunav, otada nije više plovna.

Mislim da me je Bog obasuo beskrajnom mилошću podarivši mi radost pisanja, ali me je istom merom kaznio možda baš zbog te radosti.

Pavićeva autobiografija ima okvir i sadržaj AFS, a način izražavanja KFS. Njome se doista daju autobiografski podaci, ali na način koji nije tipičan za ovaj žanr. U datome tekstu dolazi do kolizije sablona, unifikacije i standardizacije AFS, s jedne strane, i slobode izražavanja KFS, s druge. Ono što odstupa od klasičnog obrasca autobiografije lako se može dekodirati ako se ona stavi u kontekst jednog konkursa, recimo, za popunu radnog mesta urednika radija ili profesora fakulteta. Ovako sročena autobiografija rijetko će se pojaviti u prijavama na konkurs, ali zato neće biti neobična u prezentiranju života i rada u umjetničkim krugovima. To potvrđuje autobiografija drugog umjetnika – slikara Save Stojkova, koja se takođe nalazi izvan kanona ovog administrativnog žanra (Stojkov 2002). Evo jednog njenog dijela:

Rođen sam na periferiji Sombora jednog prohladnog martovskog dana kada priroda počinje da se budi a sneg još uvek po uvalama kopni i natapa moju bogatu i crnu bačku zemlju.

U kući moga oca Vladimira Stojkova i majke Milice, taj 29. mart (1925. godine) bio je naj srećniji i najznačajniji dan. Pod toplim krovom siromašne kućice začuo se plač prvenčeta sina. Radosti i sreći nije bilo kraja. Moj deda koji mi je kasnije o svemu tome nadugačko pričao, imao je valjan razlog da se sa prijateljima dobro proveseli.

Dani detinjstva su proticali kao i većini mojih vršnjaka u igri po poljima i čuvanju stoke. Bio sam tiho i stidljivo dete. Na mene nikada nisu vi-kali niti me tukli zbog nestašluka i neposlušnosti. Slobodne trenutke sam provodio u prirodi. Ona je za mene tajanstvena čudesna lepota koja je postala i ostala moja najveća inspiracija.

Ravna Bačka i moja somborska periferija ispunjena oranicama, kukuruzištima i žitištima, pašnjacima i šumarcima, što sve zajedno nudi doživljaj izvanrednog sklada, ostavili su u mojoj dečjoj mašti neizbrisiv trag. Mnogo puta sam lutao poljima dok mi je vetar mrsio kosu i povijao stabljike žitnog mora. Često sam ležeći u travi, gledao kako cvetovi zlatastih suncokreta pozdravljaju sunce, ili bele paperjaste oblake koji plove nad ravnicom stvarajući najčudnije figure.

15. Korespondencijski stil. Ovaj stil se koristi u poslovnim pismima, telegramima, molbama, žalbama, zahtjevima i sl. Najtipičniji predstavnik je zvanično (poslovno) pismo. Ono ima sljedeću strukturu: 1. segment o pošiljaocu (naziv ustanove + adresa ± telefon ± telefaks ± e-mail), 2. segment o primaocu (zvanje ± titula ± dužnost ± zanimanje + ime i prezime ± adresa ± telefon ± e-mail), 3. apelativni dio (*Poštovani [...], Cijenjeni [...], Uvaženi, Dragi [...]* itd.), 4. uvodni dio, 5. osnovni dio, 6. ustaljene formulacije tipa *Srdačan pozdrav!*, *Primate izraze iskrenog poštovanja*. i sl. 7. segment o autoru (zvanje ± titula ± dužnost ± zanimanje + ime i prezime) s potpisom i pečatom. Ove konstitutivne cjeline, sa odgovarajućim obimom, varijacijama i rasporedom, sadrže sve vrste zvaničnih pisama. Evo jednog primjera:

МЕЂУНАРОДНИ
(АДМИНИСТРАТИВНИ)
ЦЕНТАР

ФЕДЕРАЦИЈА ФАКУЛТЕТА
СТУДЕНТСКИ ТРГ 3
11000 БЕОГРАД
ЈУГОСЛАВИЈА

(CENTRE
INTERNATIONAL
D'ETUDE DES SLAVES)

FACULTE DE PHILOGOLOGIE
STUDENTSKI TRG 3
11000 BELGRADE
YUGOSLAVIE

mscfli@yahoo.com

Prof. dr Branko Tošović

Poštovani kolega,

Dostavljamo Vam program rada 32. međunarodnog naučnog sastanka slavista u Vukove dane.

Kako je početak rada Sastanka predviđen za 11. septembar pre podne, mi Vas očekujemo prethodnog dana u popodnevним часовима. Molimo Vas da nam, po mogućstvu, odmah javite tačno vreme dolaska, da bismo blagovremeno izvršili hotelske i druge rezervacije.

U Beogradu ćete biti smešteni u hotelu "Royal", ul. Kralja Petra br. 56. Kancelarija Međunarodnog slavističkog centra nalazi se u zgradi Filološkog fakulteta, Studentski trg 3, te Vas molimo da se po dolasku prijavite.

Očekujemo da referat koji ćete podneti na Sastanku bude pripremljen za štampu, kako bismo ga uvrstili u Zbornik koji će se štampati nakon završetka rada.

Sa željama za Vaš prijatan put do Beograda, primite izraze iskrenog poštovanja.

Sekretar MSC-a

Dragutin Milenković
Dragutin Milenković, prof.

Upravnik MSC-a

Zlata Bojović
Prof. dr Zlata Bojović

Tel./fax: 00381-11-187-662

Telegram predstavlja najsažetiji način izražavanja, ne samo u okviru AFS. Signalna informacija se u njemu svodi na najmanju moguću mjeru. Pri tome se izostavljaju gramatičke riječi, pomoćni glagolski oblici i sl. On se koristi i privatnoj i zvaničnoj prepisci. Neki telegrami su postali poznati u istoriji. Pojava jednog od njih ovako se opisuje: „U utorak, 28. jula 1914. godine, ovde je stigla zvanična objava rata Srbiji od Austrougarske, na način jedinstven u diplomatskim odnosima – putem telegrama. Potpisao ga je Berthold, tadašnji ministar

inostranih poslova Austrougarske, a stigao je u zgradu tačno u 12.30 sati. Primio ga je sekretar Ministarstva, Sainović, koji ga je odmah odneo predsedniku Pasiću, smeštenom u sali na prvom spratu, iznad ulaza. Tekst telegrama, koji je inače bio na francuskom jeziku, glasi: 'Kraljevska vlada Srbije nije na zadovoljavajući način odgovorila na notu datiranu 23. julom 1914. koju joj je predao austrijski poslanik u Beogradu. Zato Carsko-Kraljevska vlada nalazi da je prinuđena da se osloni na silu oružja, radi očuvanja svojih prava i interesa. Austrougarska smatra da se od ovog trenutka nalazi u ratu sa Srbijom'.“ (Telegram 2002).

RAZGOVORNI STIL

0. Razgovorni stil je funkcionalni stil koji (a) odlikuje nezvanični, neusiljeni, spontani, pretežno usmeni i dijaloški način izražavanja, (b) za koji ne postoje mogućnosti veće pripreme, (c) koji se realizuje u direktnom ili indirektnom kontaktu, u blizini ili na rastojanju i (d) u kome sagovornici **A, B... X** istovremeno ili sukcesivno šalju i primaju poruke. Prirodna sfera ovog stila je svakodnevno komuniciranje, privatni razgovor, neusiljeno ćaskanje. Zbog najkarakterističnije osobine – usmenog načina izražavanja RFS stoji u opoziciji prema pretežno knjiškim F-stilovima (KFS, PFS, NFS i AFS). Nijedan drugi FS nema tako izraženu komunikativnu funkciju. RFS gotovo u potpunosti ima dijaloški karakter, a ako monolog i postoji, „[...] on se u suštini razlikuje od monologa knjiškog jezika i po dužini i uglavnom po tome što je uvijek upućen sabesjedniku koji je prisutan, koji na ovaj ili onaj način reaguje gestovima, mimikom, ponekad prekidanjem sabesjednika.“ (Kločkova 1969: 93). Ovaj se stil razlikuje i mjestom nastajanja: dok do pojave drugih F-stilova najčešće dolazi u zatvorenom prostoru, govor se odvija svugdje gdje se čovjek nalazi. Automatizam i spontanost karakteristični za ovaj stil sprečavaju prethodnu misaonu i jezičku pripremu tako da komunikacija teče neusiljeno, a sagovornici obično ne znaju kako će teći i na čemu će se završiti. RFS neposredno odražava životnu stvarnost i tematski je ograničen onoliko koliko je ograničeno svakodnevno opštenje. Nema teme koja se u razgovoru ne može dotaći, što ovome stilu daje veliku širinu. Razgovor ponekad teče u mirnom tonu, u ravnomjernom, monotonom dijalogu, ali zna da dobije zaostrenu, pojačanu emocionalnost. U oblikovanju RFS ne postoje tabui u odnosu na korišćenje jezičkih sredstava. Komunikatori su različiti po socijalnom statusu, starosnoj dobi, kulturno-obrazovnom nivou, intelektualnim mogućnostima, moralnim, nacionalnim, vjerskim i drugim nazorima i sl. Usmenu komunikaciju potpomažu neverbalna sredstva, prije svega mimika, gestovi i suprasegmentalije (ritam, pauza, intonacija, akcenat i sl.).

1. Usmena forma jezika ima različite pojavne oblike i nazive: *govor*, *usmeni govor*, *svakodnevni govor*, *živi govor*, *usmeni jezik*, *razgovorni jezik*, *kolokvijalni jezik/govor*, *govorni jezik*, *usmeni/govorni način izražavanja*, *govorna komunikacija*, *stil izražavanja u govoru/govornoj komunikaciji*, *substandard*, *substandardni jezički izraz* i sl.¹ Razgovorni stil se razlikuje od njih time što (1) označava jednu od pet vrsta funkcionalnostilske diferencijacije i (2) što se veže za stilistiku. Ostali izrazi imaju na obje ravni drugačiji karakter, ponekad bez terminološke preciznosti. Riječ *govor* se koristi u dva značenja: 1. za oznaku bilo koje forme realizacije jezika, usmene i pismene (u dihotomiji jezik ↔ govor), 2. za imenovanje samo usmene forme izražavanja (u opoziciji pismeni/pisani jezik ↔ usmeni govor/jezik). Termin *razgovorni stil* i *razgovorni jezik* (*usmeni govor*) nisu isto: prvi označava način izražavanja koji ima nezvaničan, nepripremljen i neusiljen karakter, a drugi obuhvata bilo koji oblik usmenog izražavanja i pokriva govorne forme ostalih F-stilova – KFS (radio-dramu, usmenu priču, anegdotu), NFS (naučnu diskusiju), PFS (javno predavanje, nastup na sastanku), AFS (poslovne pregovore, istup na sudu). Čim dolazi do zvaničnosti, RFS prelazi u usmenu formu nekog FS. S druge strane, RFS se realizuje i pismenim putem, prije svega u privatnoj prepisci.

2. Osnovne osobine RFS su privatnost (komunikacija ima lični karakter), fa-
milijarnost/intimnost (opštenje se odvija između bliskih osoba), neusiljenost (ležerno se komunicira), spontanost (razgovor teče sam od sebe), skokovitost (preskače se s teme na temu), nepredvidljivost (početak nedovoljno, slabo ili nikako nagovještava nastavak, posebno kraj), neočekivanost (dolazi do nepredvidljive reakcije sagovornika), konativnost (govori se radi održavanja komunikacije), ireverzibilnost (kazano se ne vraća, koriguje, mijenja) nenormativnost (narušava se standard), nešabloniziranost (nema klišeja), nepripremljenost (ne postoji mogućnost za veće razmišljanje), kinetičnost (čas se govori ležeći, sjedeći, stojeći, čas hodajući, šetajući, vozeći se), dinamičnost (pita se, odgovara, replicira), nedorečenost (misao se ponekad ne dovodi do kraja), eliptičnost (svjesno ili nesvjesno se izostavljaju elementi i segmenti iskaza), nekodificiranost (nema normi za razgovor u kuhinji, na pijaci, u vozu i sl.),² emocionalnost (unose se osjećanja i psihološka preživljavanja), ekspresivnost (ide se na utisak), nepotpunost (često se iskaz ne dovodi do kraja, izbjegava odgovor), ritmičnost (opštenje se ubrzava i usporava), komunikativna varijativnost (jedan govori, drugi čuti pa onda obrnuto).

¹ Da bi se predstavilo i izučilo sve ono što označavaju navedeni izrazi, pokušava se zasnovati disciplina isključivo govorne orijentacije – kolokvijalistika (Skebrnjev 1985), govorologija, nauka o govoru (Kožina 1965b).

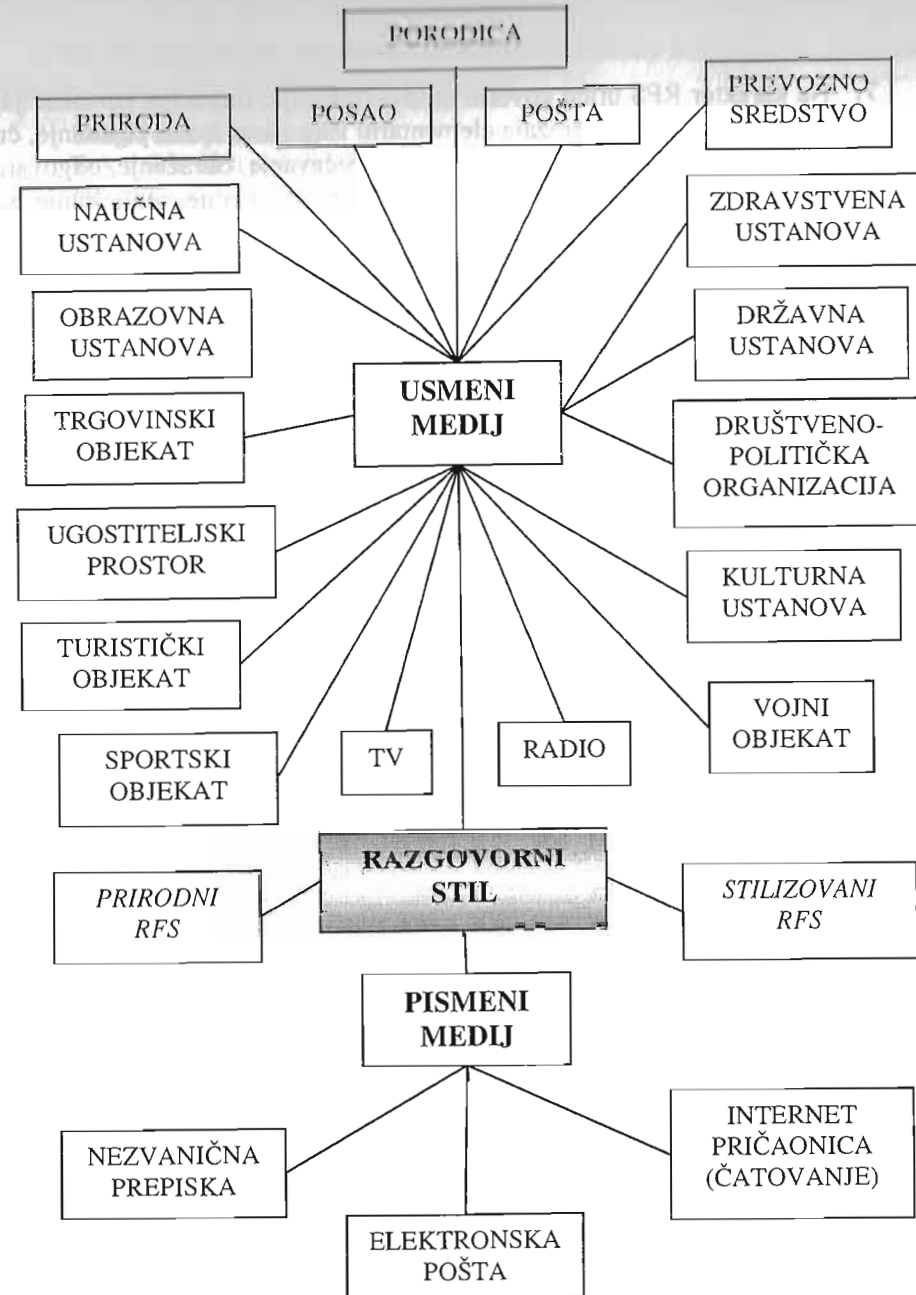
² Kodifikacija dolazi do izražaja u usmenim formama drugih F-stilova. Slično bon-tonu, verbalnu komunikaciju reguliše govorna etikecija, koja preporučuje šta i kako govoriti u određenim situacijama. Ona djelimično zahvata RFS, ali je najvećim dijelom usmjerena na zvaničnu komunikaciju. Ovim pitanjima bavi se kultura govora/jezika (govorna/jezička kultura), retorika i stilistika.

3. RFS egzistira kao nezavisni, poluzavisni i zavisni komunikativni sistem. Nezavisnost dolazi u situacijama koje dovode do samostalnosti, neusiljenosti i spontanosti. Takva su, recimo, porodična časkanja. Poluzavisnost nastaje u poluzvaničnim razgovorima, npr. na poslu. Zavisnost predstavlja potpunu vezanost RFS za drugi medij, najčešće književnoumjetnički (u dijaloškom segmentu). U tim situacijama se ne radi više o prirodnom RFS, već o obrađenom RFS. Nezvaničnost suštinski predodređuje ovaj stil. Čim govorna realizacija dobije oficijelan karakter, ona gubi karakter RFS.

4. U RFS se ekonomije snagama i ne ulaže onoliko napora u oblikovanju jezičkog izraza koliko u drugim F-stilovima (po logici „Zašto se mučiti oko izraza kada se časka sa bliskim osobama, koje neće zamjeriti ako se nešto kaže kako ne treba?“). Prilikom oblikovanja RFS dolazi do cajtnota, koji onemogućuje da se dovoljno razmisli, preformuliše, konsultuju izvori i sl. Govorno lice je prisiljeno da istovremeno misli i govori pa ponekad nema ni sekundu za razmišljanje. U oblikovanju ovog stila izostaje bitna osobina knjiških formi F-stilova – mogućnost redigovanja i lektorisanja. Ono što se kaže nikada se ne može povratiti. Ne kaže se slučajno: „Riječ je kao bačen kamen – ne vraća se.“ Jedino rješenje je da se, ako se primijeti greška, slabost u izražavanju, u narednom iskazu napravi ispravka, precizira ili jednostavno povuče kazano. Takav postupak nagovještavaju introduktivni izrazi tipa *pogriješio sam*, – *htio sam drugačije reći*, – *imao sam u vidu nešto drugo*, – *nisam se dobro izrazio*, – *želio sam reći* i dr. Nemogućnost pripreme dovodi do „grubog reljefa“ stila izražavanja.

5. Za RFS je teško vezati pojam žanra, ali neformalni i neusiljeni razgovori razvijaju dosta vrsta. U njihovoj se osnovi nalazi specijalnost (privatni krug, prodavnica, restoran, hotel, kino, posao, pijaca, željeznička stanica, aerodrom, pošta...), temporalnost (jutro, dan, večer, noć, zima, ljeto), limitiranost (nekoliko minuta, pola sata, čitav dan), intenzivnost (sporost, brzina), dijalogiziranost (razgovor sa samim sobom ili sa više osoba), kontaktnost (ista prostorija, posredstvo tehnike ili drugog sagovornika), intimnost (ljubavni sastanak).

6. RFS dolazi kao prirodni („sirovi“) i kao stilizovani (reflektovani, odslikani, obrađeni) način izražavanja. Prirodni je svaki oblik nezavisnog usmenog komuniciranja. Stilizovani se pojavljuje kao segment, elemenat drugih stilova – KFS (u žanrovima kao što su drame), PFS (u stripovima, reportažama i sl.), AFS (u pismima, na javnim nastupima), NFS (u naučno-popularnom podstilu).

7. Na karakter RFS utiču govorni činovi (lokucija, ilukucija, perlokucija). U njemu posebno dolaze do izražaja elementarni iskazi kao što su čestitanje, čuđenje, htijenje, izvinjavanje, (ne)odobravanje, obećavanje, obraćanje, odgovaranja, osuđivanje, pitanje, podsjećanje, pozdravljanje, radovanje, repliciranje, savjetovanje, tješjenje, upoznavanje, zahvaljivanje, žaljenje i dr.

8. Tipični razgovor ima sljedeće dijelove: inicijalni (apelativi, pozdravi, izrazi za uspostavljanje kontakta – *Dobro jutro, Petre!* – *Dobar dan!* – *Zdravo!*), kurtoazni (*Kako ste?* – *Šta ima?* – *Kako je?*), centralni (suština razgovora), finalni (*Doviđenja!* – *Vidimo se!* – *Zbogom!*). Centralni dio može biti kratak i dolaziti u obliku čestitanja, izražavanja lijepih želja povodom radosnog događaja (rođendana, svadbe, dobijanja posla), žaljenja (zbog neuspjeha), saučešća (u smrtnim slučajevima). Međutim, veoma često razgovori traju prilično dugo.

9. Pismeni oblici RFS pojavljuju se u nezvaničnoj prepisci, privatnoj elektronskoj pošti i u internet pričaonicama (čatovima).

Privatne e-mail poruke su kratke, lakonične, prožete familijarnošću. One predstavljaju spoj pisane korespondencije koja ulazi u sastav AFS i usmenog načina izražavanja tipičnog za RFS. Budući da dio takvih poruka predstavlja formu neformalnog komuniciranja, koriste se sva sredstva i postupci tipični za RFS. Elektronska pošta ima dosta slabosti karakterističnih za ovaj stil (nepotrebna ponavljanja, nepovezanost, nelogičnost, nejasnoća i sl.). U njima se ne obraća veća pažnja pravilnosti pa su česte štamparske, pravopisne i gramatičke greške. Upotrebljavaju se razgovorne riječi, oblici i konstrukcije. Slabo su zastupljeni sinonimi. Ponekad se svjesno umeću žargonizmi. Na sintaksičkom planu ima dosta eliptičnih rečenica. Neke poruke sadrže samo nominativne rečenece sastavljene od par riječi.

Evo adrese,
hvala puno.
(Ime pošiljaoca).³

Sažetu rečenicu imaju tekstovi koje dolaze sa e-mail lista i u kojima se traži savjet, nešto pita ili moli za pomoć:

Zna li neko gdje se može naći besplatan program za generisanje .chm (ranije poznatih pod nazivom .hlp) datoteka pomoći za Windows? Ja sam našao jedan program, ali je dosta skup (SKORO 200 USD).

³ Primjere navodimo iz naše privatne elektronske pošte pa stoga ne dajemo uobičajene podatke o pošiljaocu, datumu i mjestu.

U nekim slučajevima na početku dolazi apelativni dio uobičajen za klasičnu prepisku, ali na kraju izostaju izrazi pozdrava:

Dragi [ime primaoca]
Tek toliko da ti poželim dobar odmor i dobar rad. Meni se konačno otvorilo pisanje. Nisam znao koliko sam umoran.
[Ime pošiljaoca]

Međutim, situacija može da bude i obrnuta:

Izšla je VI knjiga Slavistike. Sadržaj Vam dostavljam u prilogu. Srdacan pozdrav / [Ime pošiljaoca]

Većinom se umjesto ćirilice koristi latinica sa izostavljanjem dijakritičkih znakova. Naša se slova uopšte ne transkribuju ili se daju na engleski način.

[Ime]

Uveliko radim na prelomu teksta, a ti se ne javljash.

Kad stignesh javi se da znam.

Hteo sam da pogledash redosled radova i josh neke stvari.

Pozdrav,

(Ime pošiljaoca).

Ako je problem složeni, dolazi opširniji tekst. On otvara prostor za razgovornu leksiku:

Prvo hvala svima koji su premetali po rečnicima i jezičkom osećaju, a i ha-ha-ha pojedincima koji su prevrtali po smislu za humor (biii-biiip). Ostala su otvorena pitanja oko obezmašćenosti (da, potpuno je jasno da je obezmašćenost tek vrsta bezmasnosti, ali ako nemate reč za nijansu, uvek ćete koristiti reč sa širim značenjem, samo što ostaje pitanje da li ova reč za ovu nijansu spada u hrvatski standard), infinitiva (btw, u građi postoji i bosanski primer "tamno plava zrnca pomažu odstraniti mrlje", što je hiperkorekcija prema srpskom tekstu na istom deterdžentu "tamno plava zrnca pomažu da se odstrane mrlje") i fantomskih ijekavizama (pojaviše se još "osmjeH" i "spriječavati")

A sada još "par" pitanja [...]

Kako vam se u hrvatskom čini bosnaizam "Rok upotrebe otisnut na PA-KIRANJU"?

Koliko sam skapirao, čovek sa Brodnjakom i Aničem je iz Belog Manastira. Da neko slučajno ne zna da li i gde ja mogu da ih nabavim u Bgdu?

Unapred hvala svima

10. RFS se koristi u internet pričaonicama za „čatovanje“. U njemu se uspostavlja kontakt, razmjenjuje informacija, pomaže u razjašnjevanju pitanja, rješavanju problema. Stil čatovanja zavisi od tipa pričaoice. U onim otvorenog tipa učesnici se usuđavaju da koriste nekodificirana jezička sredstva, dok se u zatvorenim (prije svega, erotskog karaktera) upotrebljavaju riječi najvulgarnije vrste.

11. Na nekim čatovima odmah se daje informacija o načinu komuniciranja i ponašanja. Ponekad se insistira na lijepom vladanju:

Običaj je, da se pri ulasku u sobu, pozdrave svi prisutni. Za vreme četa, trebalo bi da se ponašate kulturno, inače ćete biti odstranjeni od strane naših savesnih operatora. Svaki pokušaj ometanja drugih u chatu, psovanja, i bilo kog nekulturnog ponašanja biće odlučno sankcionisan. Ovaj kanal zvanično funkcioniše na srpskom jeziku, ali privatno možete da pričate kako hoćete. Operatori vas neće ni izbacivati zbog onoga što govorite u privatnom razgovoru sa drugim korisnikom! Operatori imaju dužnost da čuvaju red i mir na kanalu i održe ga prijatnim mestom za chat. Sve korisnike, koji se nedolično ponašaju, treba opomenuti, a zatim i izbaciti. U slučaju konstantnog ometanja rada kanala, korisniku treba zabraniti pristup na određeno vreme (Affet 2002).

U sljedećem primjeru komuniciranje, koji počinje dužim monologom punim raznorazne leksike i nizom štamparskih, ortografskih, gramatičkih i stilskih grašaka:

Ne razumem ga njegova maca – Aug 31, 2002 00:10 (*.aol.com)

Cao, imam 17 godina i idem sa deckom dva meseca, Znam da nije to neko duze vreme, ali mi je jako stalo do njega, a tako milsim da je i njemu. Mi zivimo malo dalje jedno od drugog, i to me strasno izludjuje. Zelela bih da ga vidim, ljubim, osetim njegovo prisustvo pored mene... Tako ga volim. On mene voli, ili bar tako kaze. Veceras smo pricali, preko com-a i posle sat vremena, mi je rekao da mora da ide sa drugom negde. Mi obicno pricamo satima i nisam navikla na tako kratak razgovor sa njim. To me je jako povredilo. Naljutila sam se na njega, mada mu to nisam rekala, iako znam da ce da primeti. Neznam zasto, ali sam se osetila kao zrno prasine. Kao da mu je taj drug bitniji od mene. Neznam zasto mi je to uradio. Neznam sta da mu kazem sutra kad me pita sta mi je, sto cutim (Ne razumem 2002).

Slijedi kratak odgovor sa izraženom razgovornom notom i slabostima sličnim onim u prethodnom tekstu.

123 - Aug 31, 2002 00:47 (*.aol.com)

Otkud znas zasto je otisao? Mozda je bilo nesto vazno. Cc.. nemoj da se ljutis bezveze.

Evo kako izgleda jedan veći dijalog:

Dobro jutro Dragi

AnaBEL LI - Aug 31, 2002 02:39 (*.verat.net)

Dobro jutro dragi

uvek si rado vidjen gost
jabuke i vono cekaju i res prepecen tost...

Kafica je na stolu odavno a i vreme je za ustajanja drustvo

Dobro jutro

draga kazem ti lepa si ko nog
zasto zuris kada patim bez milovanja tvog....)

amorphis - Aug 31, 2002 03:22 (*.t-ipconnect.de)

dobro jutro

...pa zar sam ja nesto propustila ili nasa anabeli ima nekog novog
dragog
oooooooooooooooooooo

AnaBel Li - Aug 31, 2002 03:41 (*.verat.net)

jos uvek je Amfi propust u pitanju a ja onako bunovna nisma bas pazila
sta tipkamm:)))

Zevvv jos uvek se teglim u pidzamici sa cica macama:)))

i ispijam prvu jutranju kaficuuuu

mmmm sto volim miris kafe :)))

Os ti malko?

amorphis - Aug 31, 2002 04:10 (*.t-ipconnect.de)

..lako je tebi kad si svu noc spavala

a ja tek spavacici oblacim

ali moze jedna kafica pre spavanja i kad ti je zana pri ruci mogla bi da
pustis "dodirni mi kolene" nju posebno volim (Dobro jutro 2002)

Čatovanje ponekad počinje navođenjem poznate pjesme, popularnih stihova ili krilatice. Tako u sljedećem primjeru komunikaciju otvaraju, bez ikakva komentara, „Mostarske kiše“ Pera Zupca, da bi uslijedio dijalog:

Kalimero - Aug 30, 2002 11:12 (*.telstra.net)

vidi vidi ko jos ne pajki

***//* - Aug 31, 2002 09:26 (*.edu.au)**

kali kako si mi ti

nema te nedostajes nekako

Sjajan izbor! Pero Zubac je ovom pesmom zadužio sve moje imenjakinje (Mostarske kiše 2002).

12. Modifikacije. FRS odlikuju raznorodne supstancionalne modifikacije. Jedna od njih dolazi u formi skraćivanja. Ono ima različite nazive: alokucija (redukovani govor), brahilogija (kratak i sažet način izražavanja, koncizno izražavanje), kondenzacija (zgusnutost), piknofrazija (zbijeno kazivanje), eliptični govor itd. Primjer takvog skraćivanja predstavlja *najvoljeti* (→ *najviše voljeti*), koji je nastao spajanjem prefiksa *naj-* (za obrazovanje komparativa pridjeva ili priloga) i infinitiva *voljeti*. Sažimanje sintagme *najviše voljeti* dolazi iz želje da se skрати proces prenošenja poruke, što je opšta osobina RFS. Drugi slučaj predstavlja integrisanje u jednu leksemu priloga *kuda* i glagolskog oblika *ćemo*, pri čemu se prvi skraćuje pa nastaje *kućemo*: „Krenusmo mi. Ne znamo *kućemo*.“ (Tepavčević 1976). Na sličan način nastaje *saš* ← *sada ćeš*: „*Saš* ćeš čut.“ (Tepavčević 1976).

Skraćivanja dovode do pojave brahilogijskog⁴ stila. On predstavlja sažet, kratak način izražavanja. U užem smislu ima se u vidu ekonomično izražavanje pa se koristi i izraz ekonomični stil. Njime se teži da se sa što manjim sredstvima i naporom prenese što više informacije. Na fonetskom planu to se postiže jednakjenjem po zvučnosti (zahtijeva manji napor u izgovoru), u tvorbi riječi skraćenicama i složenim riječima, u morfologiji sintetičkim oblicima, u sintaksi eliptičnim konstrukcijama. Ekstremni oblik ekonomičnog stila je telegrafski, koji se odlikuje upotrebom kratkih i jednostavnih rečenica, izostavljanjem pojedinih članova rečenice i gramatičkih riječi. Takav stil je karakterističan za jezički izraz u opasnim, teškim i zaoštrenim situacijama (*Požar!*), a takođe u emajlovanju (slanju elektronskih poruka) i čatovanju.

13. RFS sadrži i suprotnu osobinu – o b i l n o s t, koja takođe ima različite oblike i nazive: (a) redundancija (preobilje, opširnost), perisologija (bujan izraz), (b) glosolalija (govorljivost, brbljivost), laloreja (brbljanje), hiperafazija (pretjerana govornost), logoreja (velika, nenormalna govornost), (c) lokvacitet (brbljanje bez razumijevanja kaznog), psitacizam (upotreba riječi bez njihova razumijevanja, nerazumljiva, mehanička upotreba jezičkih sredstava), (d) gongorizam (prazan, naduven način izražavanja), divagacija (trabunjanje, buncanje), embolalija (umetanje besmislenih riječi), parafrazija (brzopletost) i sl.

Do proširenja normativnih oblika dolazi upotrebom postfiksa tipa **-der** (*vidider*), **-dere** (*videre*), **-derte** (*dođiderte*), **-dete** (*nemojdetete*). Npr. „Im'o sam ja

⁴ Riječ *brahilogija* ima značenje 'koncizno, kratko izražavanje'. Brahilogija se često pojavljuje u idiomatskim spojevima, u poslovicama i izrekama, jer teže konciznosti (*Duga kosa, kratka pamet.*).

jedno hiljadu dinara, *ondak* bogami golemu je bila 'iljadarka *ondak* bila.“ (Tepavčević 1976).

14. U RFS je više nego u drugim stilovima zastupljeno praznoslovlje – „zrazna“ bolest izražavanja. Nju pojačavaju pleonazmi (obrti koji sadrže jednoznačne riječi i izraze tipa *mjesec maj*, *deset dinara novca*, *veoma ogroman*), tautologija (ponavljanja korijena tipa *mladi mladić*, – *stari starac*, – *dugo i dugotrajno čutanje*), klišeji (*nezaslužena kleveta*), poštapalice i parazitske riječi (*ovaj, dakle, kaže, znaš, razumiješ, razumiješ ti mene, prema tome, pa, bre, čoce, bolan, bona, asti gospu, kaj* i sl.), nepotrebno i neopravdano proširivanje. Praznoslovlje je znak nemarnosti, nepromišljenosti i brzopletosti. Ono ima svoju suprotnost – suvišnu kratkoću, koja dovodi do zamagljivanja smisla. Jezički izraz koji obiluje pleonastičkim, tautološkim i sinonimičnim izrazima naziva se abundantni stil.

15. U RFS se ponekad pojavljuje malapropizam (deformacija riječi i izraza u jeziku neobrazovanih ljudi) i paretimologija (narodna, pučka etimologija) – pogrešno izvođenje porijekla stranih ili nerazumljivih riječi tipa *ukopacija* (asocijativno povezivanje sa *ukopati*) umjesto *okupacija*.

U ovome stilu dolazi do izražaja parezija (sloboda izražavanja), koja ponekad prerasta u ultraizam (pretjeranu slobodu i neobuzdan način komuniciranja). Ako se bez mjere i ukusa koriste izražajna sredstva, nastaje emfaza (odveć kičen govor, pun izvještačenosti), kultizam (naduveno izražavanje), hiperkarakterizacija (pretjerano nagomilavanje izražajnih sredstava), inkoherencija (nepovezanost, zbrkanost, protivurječnost), kakofonija (nezgrapnost).

16. U RFS se pojavljuje i agramatizam (nenormalni, patološki oblik govorne devijacije). On dolazi kao rezultat narušavanja psiho-fizioloških procesa koji gramatički oblikuju govor na paradigmatskoj i sintagmatskoj ravni. To može biti akatafazija (nemogućnost strukturisanja iskaza u skladu s gramatičkim pravilima), anartrija ili dizartrija (gubitak sposobnosti izgovaranja glasova), afazija i parafazija (nepravilna upotreba leksema, zbrkan govor; stvaranje novih, iskrivljenih riječi), parafemija (zamjenjivanje i miješanje leksičkih jedinica), parafo-nija, odnosno djelimična afonija (poremećenost u stvaranju glasova), parafrazija (zamršen i zbrkan red riječi, brzopletost) i dr.

RFS više nego druge stilove opterećuje heterofemija (zamjena riječi slična zvučanja ili načina pisanja tipa „Dajte mi jednu *povlaku*“, umjesto *pavlake*), odnosno amfibolija (dvosmislenost, stilistička greška zasnovana na homonimiji, formalnoj, oblikovnoj podudarnosti: *Mače ujelo kuće. – Dijete juri prase. – Bure kvari sirće.* – Životić 1981: 89). Amplifikacija daje nepotrebnu redundanciju (*Znam da je to znao*).

17. Standardizacija. U RFS dolazi do velikog miješanja dvaju kompleksa – standarda i substandarda. Književnojezički izraz čini okosnicu i ovoga stila, ali se u njemu maksimalno pojavljuju sve substandardne vrste, prije svega, dijalekt i sociolekt. Normativnost RFS je relativna i varijabilna osobina: u jednom slučaju on se gradi u duhu standardnojezičkih normi, u drugom ništa od nje ne ostaje, a u trećem se miješa normativno i nenormativno.

Pojedine vrste usmenog izražavanja pogoduju nastajanju raznoraznih odstupanja od književne norme. Nesvjesno narušavanje se susreće u svim F-stilovima, ali mu je vjerovatnoća maksimalna u RFS. Ortoepske, leksičke, gramatičke i stilističke nepravilnosti nastaju u ispredikanom govoru, „kuhinjskom jeziku“ ili „jeziku kuvarica“ (jeziku punom izobličenih riječi i gramatičkih nepravilnosti), isprepletenom govoru, tahilaliji (prekomjerno govornjivosti), tahifaziji (brzom načinu izražavanja), agitotaliji (prekomjerno brzom govorenju), paratriji (poremećenom, nepovezanom iskazu).

Svjesno odstupanje ne daje uvijek stilski efekat: govorno lice ne narušava normu radi stvaranja izražajnosti, upečatljivosti, već iz čisto komunikativnih pobuda. Npr. ljudi iz grada prelaze u razgovoru sa seljacima na njihov jezički izraz i upotrebljavaju nepravilne oblike da se gradskim govorom ne bi pravili važnim u njihovim očima. Dešava se, međutim, i obrnut proces – da seljak pokušava govoriti kao građanin, što često dovodi do komičnog efekta. To, u suštini, jeste svjesno narušavanje, ali ono ne nosi nikakvu informaciju. Međutim, ako isto lice na taj način razgovara sa osobama s kojima komunicira isključivo standardnim jezikom, nastaje stilska markacija.

U RFS je ponekad prisutno pretjerano nastojanje da se govori korektno, u duhu normi, što dovodi do pojave hiperurbanizma.

18. Jedan od najčešćih substandardnih slojeva su dijalektizmi. Njihova pojava unosi u RFS teritorijalnu obojenost (jednu hercegovački govor, drugu šumadijski i sl.).

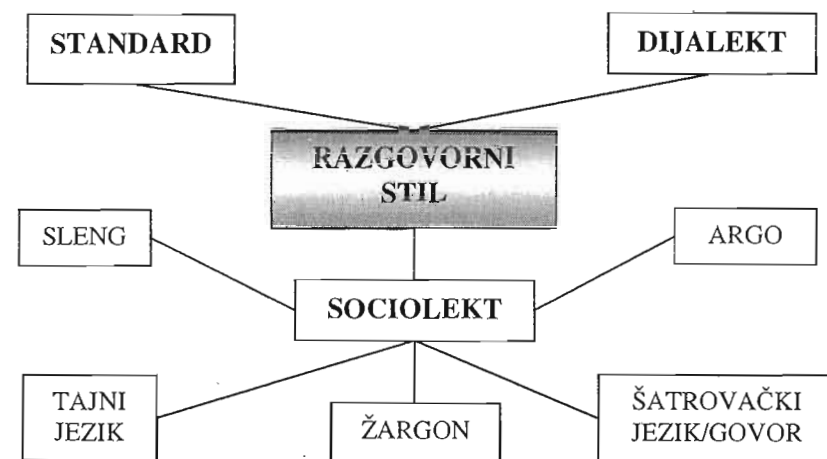
19. U RFS dobijaju značajan prostor sociolekti, prije svega žargon – jezički izraz socijalnih slojeva i grupacija koji se jezički razlikuje od uobičajenog načina komuniciranja. U njemu se najčešće upotrebljavaju imenice (tipa *geniš* ‘genijalac’, *draga* ‘dragstor’, *krokodilka* ‘ružna djevojka’, *nabaciška* ‘udvaranje’, *hanzaplastikanac* ‘tango’ i dr.) i glagoli (recimo, *ablendovati* ‘uzvraćati pogledom’,

apnuti 'naći, zgrabiti, ukrasti, uhvatiti, zatvoriti', *apsolvirati* 'ne dosadivati, ne smetati', *argumentovati* se 'podnapiti se', *asfaltirati* 'udariti, oboriti udarcem', *bajati* 'lagati, obmanjivati, bacati prašinu u oči', *balaviti* 'praznosloviti, trabunjati, trući, govoriti gluposti', *balsamovati* se 'prepiti se, opiti se', *baronisati* 'praviti se važan, preuveličavati, lagati', *baruniti* 'skrivati se od potjere', *betonirati* 'oboriti, prebiti, nokautirati', *bilijariti* 'kartati se', *bipovati* 'piti pivo', *blješati* 'juriti', *brzati* 'obljubljuvati', *brziti* 'nagovarati, pridobijati, udvarati se', *brijati* 'džepariti', *bunarisati* 'ismijavati, vući za nos', *burljati* 'istraživati; džepariti, krasti iz džepova' – Andrić 1976. RFS je jedini FS koji predstavlja živu sredinu za žargonizme. Oni daju različite semantičko-stilske vrijednosti: asocijativnost (*pljeskavica* 'pljesak', *pljeskavica* 'šamar'), tajnovitost (*ona radi u pivari* 'dotična devojka ima sve uslove da pere flaše nogama, budući da su joj toliko tanke'), amfiboličnost, odnosno dvostrukost (*obrazovati se* – naziv za osnovno seksualno obrazovanje), pejorativnost (muzičar 'blesan', kengur 'poštar'), ironičnost (*istorija* 'histerija', *ispustiti suzu za Hitlera* 'mokriti'), besmislenost (*ribe nisu ovce* 'djevojke nisu naivne'), zvučnost (*šušnuti* 'pobjeći sa časa', *mrtva priroda* – studentski izraz za suhu hranu), kontrastnost (*mrtav* 'lijep', *najveći* 'vrlo ružan', hiperboličnost (*Samo mu cipele vire!* – izraz za poltrona koji se nekome sasvim „uvukao pod kožu“) – Andrić 1976: XIII–XV. Pojava žargona tamo gdje mu nije mjesto u suprotnosti je sa čistotom jezičkog izraza. Upotreba izvan socijalnog sloja koji ga stvara je stilski neukusna, neprirodna, izvještačena i neopravdana.

20. Još jedan sociolekt dolazi u RFS – tajni jezik. On pokriva kriptolaliju (tajnu komunikaciju), koja nastaje u delinkventskim krugovima, u opštenju lica koja su u sukobu s društvenim normama – lopova, skitnica, prostitutki, narkomana, alkoholičara (obično pripadnika najnižih socijalnih slojeva), a sve u cilju izolacije. Takav se jezik koristi da neupućeni i nepozvani ne razumiju o čemu se govori. Ovim se sociolektom služi „bilo koja specijalna skupina [...] da bi se odijelila od ostale zajednice; najčešće je to koji strani jezik kojim se služe pojedinci ili skupine kada ne žele da ih razumiju drugi, koji su prisutni razgovoru [...]“ (Simeon 1969, II). Grupe i pojedinci koji se nalaze u sukobu sa zakonom, društvenom zajednicom izgrađuju jezički izraz koji je neposredno u funkciji njihove aktivnosti.⁵ A pošto se ona obično kosi sa zakonom, jezik se razlikuje od uobičajenog. Osnovna osobina svih tajnih jezika je nerazumljivost.

⁵ Ovaj se sociolekt ponekad naziva argoom, pri čemu se ima u vidu (a) jezik ljudi istog zanimanja, iste socijalne sredine, npr. dućanski jezik, (b) „[...] razgovorni, kolokvijalni jezik koji je izvan konvencionalne ili standardne upotrebe, a sastoji se od kovanica ili riječi s novim ili proširenim značenjem. Sleng nastaje iz težnje da se nađe svjež, slikovit ili humoristički izraz (obično nakon nekog vremena zastarijeva). Tip koji se upotrebljava u velikoj mjeri, a nastao je pučkom adaptacijom i proširivanjem ne držeći se zna-

21. RFS sadrži još jedan oblik socijalne diferencijacije – šatrovački govor. On nastaje svjesnim izobličavanjem, namjernim izvrtnjem, premetanjem strukturnih dijelova s ciljem da se razumijevanje ograniči samo na one kojima je upućena poruka.⁶ Naziv dolazi od riječi *šatrovac*, sa značenjem 'skitnica ili nomad što živi pod šatrama, čergama (npr. cigani-čergaši), čovjek koji se seli iz mjesta u mjesto, bez stalnog prebivališta'. Šatrovački govor se formira spontano, nehotičnim, nesvjesnim iskrivljavanjem domaćih riječi (pod uticajem drugih jezika), a dijelom namjernim izvrtnjem leksičkih i morfoloških jedinica, premetanjem glasova i slogova te unošenjem izobličanih tuđih riječi da nepozvani ne bi razumjeli o čemu se govori (Simeon 1969, II). Evo primjera: „Jednog *nanje danje* oko *podnje* na *zadnoj forminje* *platinje* *busanje autanje* *nanjušim tinje panje* sa *gimnje dunje tomnje* *vranje* i sa *širomnje šenje* okruženim *tenopenje comnje* *uzinje* umesto *kenje tranje*“ (Keno 1967: 94).

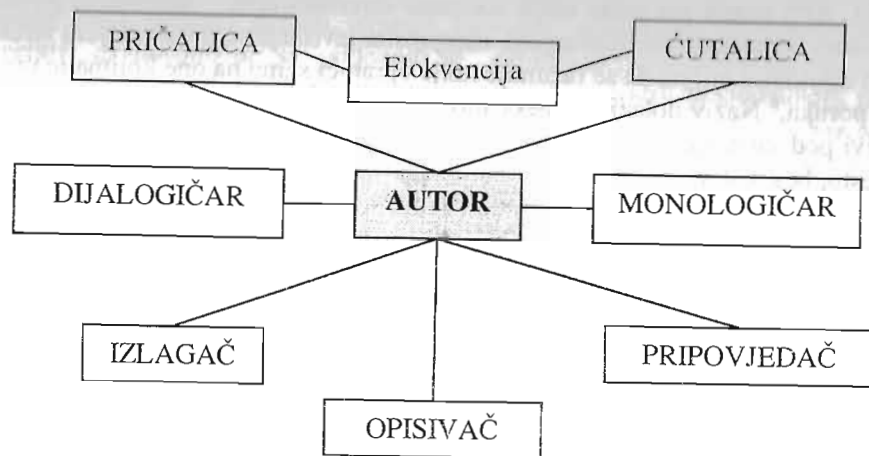

22. Autor. Postoje dvije osnovne vrste kreatora RFS: dijalogičari i monologičari. Prvi grade RFS postavljanjem pitanja i davanjem odgovora, reakcijom i kontrareakcijom, asercijom i negacijom. Drugi se ispoljavaju u monologu ili u komunikaciji u kojoj gotovo isključivo dolazi do izražaja jedan komunikator. Pomoću RFS se izlaže, opisuje, pripovijeda pa postoje izlagači, opisivači i pripovjedači.

Na karakter FRS utiče i to da li neko voli da govori, je li elokventan i komunikativan (pričalica) ili je pak šrkt na riječi, povučen i zatvoren (čutalica).

čenja postojećih riječi te kovanjem novih riječi, načinjenih bez obzira na naučne standarde te lingvistička načela i pravila o tvorbi riječi.“ (Simeon 1969, I).

⁶ Uopšte svaki tip tajnih jezika sadrži velik broj supstancionalnih modifikacija.

23. Stilskom raznovrsnošću odlikuje se način izlaganja pripovjedača. U odnosu na dijalogičara, on je u prednosti u tom smislu što dobija više prostora za iskaz, što ne dolazi do češćeg prekidanja pa misao može bolje razviti i izraziti. Takav govor ima izgrađenu strategiju.

Postoje različiti oblici otpočinjanja pripovijedanja. Na poticaj da priča o svome životu pripovjedač može skromno početi: „Šta imam, bre, pričati.“ (Tepavčević 1976).⁷ A zatim će nastaviti: „Rođen sam 1910, tako kažu, a meni se čini da sam ja malo i prije rođen pod Krstićem u Jažićima.“ Nakon suzdržanog početka, pripovjedač se okravljuje, i što vrijeme prolazi, govor mu postaje življi i sočniji.

Za prelaz sa teme na temu koriste se različiti postupci. U jednom dolazi upitna rečenica: (1) „Ali šta se desilo? Bio je Ašimbeg Jažić. To je naš beg bio i Bećir Kurtović iz Vlaholja, i 'odža iz Otovlja-Selman, i kasnije sam čuo gdje ljudi pričaju oni su trčali i spasavali Srbe što su živi bili.“ (2) „E šta će ti bit' sad?“ U drugom se postavlja pitanje sa uopštenim obraćanjem: „I onda šta ti se dešava, moj brate?“ Pitanje može biti pojačano kraćim izrazom: „A šta se dešava sada da ti vidiš?“ Prelaz ponekad pravi rečenica tipa „Da vidiš belaj sad.“

Pripovjedač obično tuđe mišljenje daje u neupravnom govoru, a rjeđe u upravnom: „A Bogdo Lalović diže ruku, kaže: 'Oče, oče, on ne čita Vjerovanje!' – 'A šta', kaže pop, 'sveta ti bogorodica, dođi vamo.' Opali mi dvadeset i pet po prstima dlana.“

Na sagovornikovo pitanje pripovjedač direktno odgovara ili pak daje uvod: „Odakle su djed i baba? – E ovako. Otac je moj rođen u Kalinoviku, a njegov otac je rođen u Gacku, tamo ima veliko pleme Tepavčevića.“ U drugom slučaju pripovjedač ponavlja sabesjednikovo pitanje sa promjenom zamjenice: „Šta si jeo? – Šta sam jeo?“ U trećem izgovara samo potvrdnu riječ i nastavlja da odugovlači sa odgovorom: „Jel' Obren Ivković bio tamo? – Jes'. Saš ti čut'.“

Ponekad dolazi do nagle promjene u kazivanju: „Odvela je u Pavlovića kuću i tako je ona, e onda se posle rodio Đorđo i Manojlo i tako su oni ostali i tako se moj otac otale i oženio.“ Pripovjedač zna da izgubi koncentraciju pa mu misao pobjegne ili rečenicu započne jednim, a završi drugim: „Ona je znala iz svog ruha, ali ja moram biti obučen kako treba.“ U nekim slučajevima narator izraz depersonalizira („Zaradilo se para.“), da bi zatim ponovo prešao na ličnu notu: „E bogami idem ja u Beograd tražit' Sreškića.“

Pripovjedač dočarava sliku sabesjedniku upečatljivim metaforama: „vako neko nešta reći djevojci, ona kaži bratu, on rođaku, pa tu je kolje radilo, bolan, to smo izbjegavali“. Ekspresivnost se postiže bezglagolskim rečenicama: „Znao sam da otac ima para, im'o je on onda pet hiljada kod sebe. I mi u Kalinovik.“ Poređenja ponekad dolaze iz narodne poezije: „[...] imali smo onaj nož na onim gajtanima na prsima što se nose mornarski. Oštro bolan, malo kljakasto. Zapet' pa rasporit' k'o cara Murata.“ U izražavanju negativnog stava prema licu muškog roda koristi se srednji rod: „To je onaj Gavro Avram što je kod Kočovića vazda iznosio smetlje, meo hotel, ma jašta baksuz. Iz čaršije ono izlazilo nije.“ Pripovjedač zna da vodi sa samim sobom dijalog, recimo kao da nešto kaže, a zatim negira: „To je veliki prijatelj moga oca, da mi da službu. Jes' klinac.“

U nekim slučajevima dolazi do spoja stilski niske i visoke leksike, što stvara ekspresiju: „Fala, vaše visočanstvo!“ Sinonimija nije suviše zastupljena: (1) „On je doš'o u Kalinovik i njemu su kazali šta se desilo sa mnom i šta sam napravio i mene su isključili, tada izbacili, iz škole.“ – (2) „Kaže: vidi sirotinja, fukara, de češ, nema niđe ništa.“ Ponekad sinonim dolazi u funkciji preciziranja: „Ona je imala jednu sestru Savku, a one su bile sirote. Nisu imale ni oca ni majku.“

Narator se rado služi svim pripovjedačkim vremenima. Tako se prezent koristi za uobičajenu, češću radnju koja se dešavala u prošlosti: „Ma jesmo, bio nam je dobar učitelj. Najprije je bio neki Jovo Drežina, ali taj ti dvadeset i pet spuca po rukama ko od šale.“ Pripovjedački futur stvara osobenu ekspresiju: „Biće meni šesnest-sedamnest godina.“ (Tepavčević 1976). Krnji perfekt se koristi u rezultativnom značenju: „Tako mi otišli u vojsku, došli mi u vojsku [...]“ (Tepavčević 1976). Narativni imperativ je omiljeno pripovjedačko sredstvo za oznaku prošle radnje: (1) „Nosi, idi na Kalenića guvno, neko kupi kupusa, nekom nešto odnesi, dobi banaku, dobi pet dinara, dobi petnaest dinara, kako je šta daleko. A po noći čuvaj onaj alat, naopako.“ – (2) „Prema Foči bili, imali su lju-

⁷ Dalje se navode primjeri iz ovoga izvora.

di zita, ali on jok. *Prodaj* ovcu za dva tovara hrastova zira i *uzmi* jedan tovar svih divljih krušaka pa *dočera*j onaj žir pa mene ojadu radi *kuvaj*, pa mi ono *guli*, *tuci*, od toga 'ljev *kuvaj*, tako *jedi*.' (Tepavčević 1976). U pripovijedanju ima dosta oblika narativnog kondicionala (,Uvijek *bi poručivao* da dođem da pokojnom Svetozaru ponesem 'ljevba i sira i tako ponešto što su oni imali, davali su koliko su imali i koliko su mogli.'; Tepavčević 1976). Aorist je takode čest: ,Pa, *rekoh* pokrali me kod Kasindola, šta ja znam.' (Tepavčević 1976).

Rečenica može da ima formu ogledala: ,Vrati me bogami, bogami me vrati.' Pripovjedač se ponekad koleba u konstatacijama: ,Koji je to bio razred? – *Drugi*. Ne treći. *Drugi*, ne bogami treći razred.'

24. Fonetska struktura. Od svih F-stilova fonetski plan ima najveći značaj u RFS. U njemu dolazi do izražaja suprasegmentarnost, odnosno posebnu funkciju i značaj dobija naglasak, intonacija, pauza, ritam.

25. Postoje različiti stilovi izgovora (zvanični, teatralni, neutralni, nehajni, niski itd.), ali se RFS uglavnom odlikuje neutralnim, opuštenim, mirnim, jasnim, tonom. Ponekad dolazi do miješanja i prožimanja stilova izgovora. Ukoliko se govor previše ubrzava, izgovor postaje nerazgovijetan, slabo ili nikako razumljiv. Pored kodificiranog stila izgovora postoje regionalni stilovi (npr. beogradski, novosadski, sarajevski).

26. U govoru ponekad dolazi do fonološke neutralizacije i nerazlikovanja glasova. Najčešće se radi o paru [č] – [ć] i [dž] – [đ].

27. RFS odlikuju raznorodne fonetske metaplazme: oduzimanje (*tica*, 'naki, *k'o*, *bi'*, *bjež'mo*, 'oćemo, *zaisk'o*, *zaboravit'*, *jes'*, *nit'*; 'vamo, 'vako; *ov'liki*, *doš'o*, *poš'o*), dodavanje (*jopet*, *daklem*), sažimanje (*đe*), premještanje, zamjenjivanje (*safun*, *Inglez*), ili njihovo kombinovanje (*ovdjeka*, *doljena*, *oklen*, *kono*).⁸ Fonološka skraćivanja (elipse) zahvataju sve segmente riječi – početak (afereza – 'oćemo, 'vatam), kraj (apokopa – *zaboravit'*, *jes'*, *zakla'*), sredinu (sinkopa: /a/ vokalska – *stan'te*, /b/ konsonantska – *tre'nuti*), slog (sinereza – *ček'*). Takvoj destrukciji su posebno podložni gramatički oblici kao što su infinitiv, koji gubi postfiks -i (*zaboravit'*) ili suglasnik u osnovi (*po'vatati*), prezent, u kome se izostavlja posljednji samoglasnik (*jes'*), odbacuje prvi suglasnik ('vatam), propušta suglasnik u sredini osnove (*po'vata*), – perfekt, u kome dolazi do gubljenja prvog suglasnika osnove (*u'vatio*), ispadanja finalnog samoglasnika osnove (*doš'o*), izostavljanja samoglasnika u nastavku (*priča'*), – aorist, čiji se nastavak elizira (*zadesi'*), imperativ, kome se redukuje krajnji samoglasnik osnove (*bjež'mo*), prvi suglasnik ('odi), posljednji samoglasnik (*stan'*), finalni samogla-

⁸ Neke su modifikacije poznate kao lapsus linguae (govorna pogreška, greška u govoru), paragoga i sl.

snik i suglasnik (*ček'*) ili posljednji suglasnik u riječi *neka* i *hajde* (*nek'*, *hajd'*), – kondicional, u kome se odbacuje nastavak pomoćnog glagola (*bi'*) ili izostavlja neki elemenat u oba dijela složenog oblika (*bi' zaisk'o*), – futur, čiji prvi suglasnik nestaje ('oćemo). Ovakva skraćivanja nose dopunsku informaciju o socijalnom porijeklu govornog lica, njegovom kulturno-obrazovnom nivou i stepenu poznavanja normi standardnog jezika.

28. Ortoepske greške dolaze u obliku paralambdacizma (pogrešnog izgovora foneme /l/), pararotacizma (nepravilnog izgovaranja foneme /r/, npr. kod djece *lu-ka* umjesto *ruka*), parasigmatizma (nepravilne artikulacije fonema /s/ i /z/), tetizma (zamjenjivanja nekih suglasnika suglasnikom /t/, npr. *tota* umjesto *koka*), tepanja itd.

29. Leksička struktura. Zbog tematske širine, spontanosti i neusiljenosti u RFS se upotrebljavaju riječi različite stilske vrijednosti. Na ovome planu postoji izrazit kontrast: konkretnu govornu realizaciju odlikuje leksičko siromaštvo, a ukupnu bogatstvo. U ovome stilu ima svega pomalo, a ponajviše neutralne i razgovorne leksike. Visok dio čini neutralna leksika, malo su ili nikako zastupljeni termini i knjiška leksika, a veoma su rijetki arhaizmi. Pretežno se koriste najfrekventnije riječi – imenice *godina*, *ruka*, *zemlja*, *čovjek*, *rad*, *dan*, pridjevi i pridjevske zamjenice *velik*, *drugi*, *jedan*, *koji*, *ovaj*, *moj*, *onaj*, *svoj*, *neki*, *naš*, *svaki*, *tvoj*, *njegov*, *taj*, *sav*, *sam*, prilozima *kako*, *tako*, *samo*, *još*, *više*, glagoli *biti* (*jesam*), *htjeti*, *moći*, *imati*, *znati*, *reći*, *trebati*, *vidjeti*, *morati*, imenske zamjenice *on*, *ja*, *ti*, *vi*, *mi*, prijedlozi *u*, *na*, *za*, *s*, *od*, *iz*, *o*, *po*, *do*, *bez*, veznici *i*, *da*, *a*, *ali*, *ili*, *jer*, *kad*, *ako*, *šta*, riječice *pa*, *ni*, *li*, *ne* i dr.

U nekim slučajevima dolazi do veće upotrebe snižene leksike sa ekstremnim slojem – vulgarizmima. U razgovoru, posebno, zaoštrenom, izbjegavaju se eufemizmi pa se umjesto *ne govori istinu* kaže *laže*, – *on je lažac*, *lažov*, *lažetina*, – *on petlja* i sl. Kad se govorno lice ustručava da stvar nazove pravim imenom, koristi se eufemizam: ,Pošaljem ja njega u neku stvar.' (Tepavčević 1976). Da se ne bi ružna riječ upotrijebila (iz učtivosti), iskaz se ponekad ne dovodi do kraja: ,Čiji si sin? – Todora. – *Lažeš, da mi...*' (Tepavčević 1976). Za naš RFS je karakteristična pojačana upotreba psovki. Što se kulturni i obrazovni nivo spušta, vjerovatnoća njihovog pojavljivanja se povećava. Ovaj sloj ima izrazito negativnu obojenost, ali se ne upotrebljava uvijek za iskazivanje negativnog stava, već i pozitivnog. Recimo, neki se pozdravljanju na taj način što opsuju. Psovke ponekad dolaze kao oblik podrške na javnim skupovima (nakon pobjede opozicije klicalo se Zoranu Đinđiću: ,Zorane, mogu ti...'). Česta je upotreba kolokvijalno-superlativne leksike: ,Petar je *pravo* dobar.' – ,On je *super*.' U RFS se koji put pojavljuju varvarizmi (riječi, oblici i konstrukcije nastali pod uticajem nekog stranog jezika), recimo, konstrukcija *za* + infinitiv: Molim jedan kolač *za ponijeti* (Enciklopedijski leksikon 1972: 458). Ponekad nastaju neologizmi, a

među njima riječi-meteoriti – lekseme koje žive samo dok traje konkretni razgovor. One su stvorene za dati trenutak, a onda bivaju zaboravljene.

RFS odlikuju poštapalice (parazitske riječi, jezički korov), koje ne nose semantičku informaciju i kojima se popunjava pauza, pokušava dobiti vrijeme za razmišljanje ili se nesvjesno pojavljuju. Jedna od najčešćih je *ovaj*: „To je bilo do 1918. godine, kad je bila kapitulacija Austrije. Vrlo se dobro sjećam kad su, *ovaj*, iz Sarajeva ljudi prolazili.“ (Tepavčević 1976). Druga je *znaš*: „I ja sam iš'o u školu više bos nego obuven, *znaš*“ (Tepavčević 1976). Postoji niz poštapalica teritorijalno omeđenih. Npr. u BiH se koristi *bolan*, *bona*: „Paramak, *bolan*, onaj cijepani u Mašću što se cijepa.“ (Tepavčević 1976). Dosta poštapalica i frazeoloških spojeva sadrži riječ *bog*, koji ne prenose novu informaciju, već potenciraju, pojačavaju kazano: „Međutim, oni su digli tudika pa *bogami* jesu više od pedeset ljudi. – Kad ujutro, *jadan ti bog*, gore Šivolje. – A *smeo te bog*, šta uradi oš' mi kuću zapaliti. – Pa da te *bog* sačuva. – Puca se iz šuckorskih pušaka *koliko ti bog 'oće*. – Ako ne *znaš* [...], dobio si dvadeset i pet po rukama. *Taman da si bog*. – Odmah složio, *pitaj boga*, i oni su njemu dotrčali [...] – A ono, *znaš*, kako ti je, na svadbu ljudi dolaze pogotovo begu, moj brate, u ono doba nose se kante masla, nose ovnovi, janjci, *boga oca* [...] – Cigani morali platiti, *jadan ti bog*. – Onda do Kapeša, *boga ti živoga*, i u Sirovu Goru. – Bio je somun dinar i naspeš u njega ulje i to ti je zdravo druže, i to je hrana *k'o bog*. – Agrarna banka, Hipotekarna banka *bio bog otac*. – *Boga ti pitaj* kojoj banci znanaj nisu bili dužni. – Orat', kopat', balvane sjeć', balvane gonit', na pilani radit', *nema ti boga drugog*. – *Bogme*, izvježb'o me dobro, i on bio i još jedan Slovenac. – Mislim se ja, sad ti *pričaj bogu*. – *Do zla boga* su ih iskorištavali.“ (Tepavčević 1976).

30. U RFS sinonimizacija je slabo izražena pa se riječi dosta ponavljaju. Osnovni razlog je u tome što lice koje govori nema dovoljno vremena za razmišljanje (što je važan preduslov za sinonimizaciju), niti ima mogućnosti da iskaz popravlja, dotjeruje, uljepšava. U govoru, za razliku od pisane komunikacije, nema mnogo vremena za razmišljanje i obraćanje pažnje na način izražavanja pa se sinonimi manje koriste.

Morfološka struktura. U RFS je smanjena upotreba imenica i pridjeva, a povećana glagola: dok, recimo, na svakih 1.000 riječi u NFS dolazi 370 imenica, u RFS ih je samo 130 (Sirotinjina 1983: 11). Izražena je upotreba zamjenica, posebno prvog i drugog lica. U RFS prisutan je najharmoničniji odnos ličnih formi. Karakteristično je češće izostavljanje zamjenice uz lične glagolske oblike, smanjeno uopštavanje i pojačana konkretizacija te miješanje lica u obraćanju. Ovaj stil se odlikuje većom upotrebom 2. lica jednine – dok drugi F-stilovi nemaju više od 6% (KFS 6%, PFS 2%, NFS 1, AFS 0%), u RFS je zastupljeno čak 18%. Slična je situacija sa 2. licem množine: RFS ima 13%, a ostali manje od 3%. U sistemu funkcionalnih stilova RFS zauzima vodeću poziciju po upotrebi 1. lica jednine (25%) i množine (7%). S druge strane, u njemu je 3. lice manje često.

31. U RFS se rado koriste sufixi subjektivne ocjene. Njima se ističe pozitivan ili negativan odnos: (a) *majčica*, *djevojčurak*, (b) *ručetina*, *žderonja*, *blebetalo*. Tako se od imenica, glagola, pridjeva tvore deminutivi i augmentativi – prvim se iskazuje uljudnost i intimnost, familijarnost, a drugim osuda, nezadovoljstvo, gnušanje i sl. Npr. od pridjeva se obrazuju imenice tipa *dobričina*, *slabić*, *prostačina*, *ljenčuga*, od glagola *uobraženko*, *škrabalo*. Takva tvorba katkad zahvata lična imena i prezimena (*Nikoletina*, *Maretina*). Razgovorni derivacioni modeli služe za iskazivanje emocionalno-ekspresivne ocjene – pozitivne (*junačina*, *muškarčina*, *sinčić*, *tatić*) i negativne (*novinarčić*, *piskaralo*, *bubalica*, *brbljivac*, *vjetropir*).

U RFS dolazi do veće upotrebe aorista, pripovjedačkog prezenta i futura. Za ovaj stil su karakteristični eliptični oblici. Jedan od njih je krnji (kraći) perfekt. Stilizovani RFS u dijaloškim sklopovima KFS dosta sadrži ovaj oblik: „Nema tu nesreće, pašo, hvala Bogu, nego *polegla* zima lepo i kako treba [...]“ (Andrić 1984/85: 123). Pluskvamperfekt, koji se sastoji od imperfekta pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog, daje mnogo rjeđu elipsu. I kod njega destrukcija zahvata pomoćni glagol: „*Bogami se* ja *bio prepao* da ti dolaziš nekakvim drugim putem [...]“ (Ćopić 1984/85: 223). Futur I u svojoj strukturi ima kraći oblik prezenta od glagola *htjeti* i infinitiv. I jedan i drugi dio se mogu izostaviti: „E baš *ću* do njega, da vidim šta će biti.“ (Ćopić 1984/85: 108). Kondicional, sastavljen od oblika aorista pomoćnog glagola *biti* i glagolskog pridjeva radnog, gubi posljednji oblik: „O, bože moj, kud li *bi* čovjek sa svojom glavom?!“ (Ćopić 1984/85: 238). Pasivni glagolski oblik, koji se gradi od oblika pomoćnih glagola *jesam* i *biti* i glagolskog pridjeva trpnog, daje elipsu odbacivanjem pomoćnog glagola: „Je si li čuo – *ranjen* komandant!“ (Ćopić 1984/85: 639). U RFS često dolazi do potpunog izostavljanja glagola, najčešće u idiomima: „Ko o čemu, baba o uštipcima, pa i ti o rakiji“ (Simić 1984/85: 152).⁹ Smanjena je upotreba participa. U slikovitom izražavanju koriste se glagolski uzvici („A on *tras* po licu!“ – „Mene nešto *bub* po glavi.“). Često se pojavljuju glagolske partikule (*evo* dolazim, – *eto* stiže, – *eto* tako živim).

32. Sintaktsička struktura. RFS odlikuje jednostavna sintaksa, u kojoj prevladava prosta rečenica s velikim brojem eliptičnih izraza i konstrukcija. Zbog nemogućnosti većeg razmišljanja dolazi do nepreciznosti u oblikovanju sintaksičkih cjelina. To dovodi do pojave neobičnih konstrukcija, čestih pauza između dijelova rečenice i samih rečenica. U ovom stilu je pojačana upotreba okamenjenih konstrukcija zasnovanih na svjesnom ponavljanju tipa *što se mora mora se*, – *što je istina istina je*, – *to je tako i nikako drugačije*, – *kuća kao kuća* i sl.

⁹ Primjeri su uzeti iz obrađenog RFS – dijaloškog dijela KFS.

33. Intonacija igra značajnu ulogu u aktuelizaciji, odnosno izdvajanju teme i reme. Jedna se rečenica može na više načina intonaciono i komunikativno oblikovati. Up. *Petar je položio ispit*. Ako se ima u vidu ko je položio ispit, intonacioni centar će biti na riječi *Petar*. Ukoliko je nova informacija da je Petar *položio* ispit, intonacioni centar će biti na glagolu. Kada su u prvi plan izvlači objekt, intonaciono se izdvaja *ispit*.

34. **Slikovita sredstva.** RFS odlikuje česta upotreba riječi u prenesenom značenju („*Pročitao sam te.*“). RFS obiluje metaforama raznorazne vrste. Recimo: „Nemaš se čim prebaciti u Kalinovik da si bog. Te *raspali pješke*. – I ja otale *nagarim* koliko sam živ na Gajića livadu. – *Zap'o snijeg do grla* meni. – I ja otale *spučim*, i doš'o ja u Foču.“ (Tepavčević 1976). U govornoj komunikaciji se pojavljuju različite forme preuveličavanja ili umanjivanja pa se u te svrhe koristi hiperbola („*Hiljadu puta sam mu ponovio*, a on opet po svome.“) ili litota („Kad je razgovarao sa direktorom, *bio je makovo zrno.*“). Česta je sinegdoha („Ove godina nam je *šljiva* dobro rodila.“) i metonimija („Popio sam *čašu.*“ – „Pojeo sam jedan *tanjir.*“). Rado se koriste slikovita poređenja: „Počeše džandari da se tuku sa nama, uze Đuro pa preko onih gelendera pred onaj Lekov dućan, razbi onog upravitelja ispostave *k'o pitu.*“ (Tepavčević 1976).

35. **Neverbalna sredstva.** Velika podrška ovom stilu dolazi od neverbalnih sredstava, prije svega gestova i mimike.

ZAKLJUČAK

0. Stilistika kao posebna naučna disciplina tek se početkom XX stoljeća počela da intenzivnije razvija i tek u njemu je zauzela mjesto koje joj pripada. Relativno kratak period samostalnog postojanja bio joj je dovoljan da dobije potreban zamah i da dostigne zavidan nivo razvijenosti. Posljednjih decenija XX vijeka u stilistici se desila mala revolucija: u njenom okrilju razvilo se nekoliko novih pravaca, pojavio se čitav niz metoda, nastao je velik broj teorija. Stilistika, što je značajno, djelimično ostaje na klasičnim pozicijama i produbljuje ono što je započeto još u antičko doba, a istovremeno osavremenjuje pristup i metodologiju te se približava naučnim granama, lingvističkim i nelingvističkim, koje su joj od koristi, koje sa njom imaju dodirnih tačaka i sa kojima stupa u saodnose. To dovodi do dvostrukog procesa – s jedne strane, u samoj stilistici jača divergencija – istraživanja se razvijaju u više pravaca, a, s druge, interdisciplinarnim povezivanjem dolazi do konvergencije, do kompleksnog pristupa istom objektu proučavanja. I jedan i drugi pravac stvorili su u drugoj polovici prošlog stoljeća svojevrsan stilistički pluralizam u formi originalnih, osebnih, nekonvencionalnih i plodotvornih načina analiziranja stilističke problematike. Suština preorijentacije stilistike XX vijeka sastoji se u zbližavanju i povezivanju sa matematikom, kibernetikom, teorijom informacije, teorijom komunikacije, semiotikom i nizom lingvističkih metoda i pravaca (sociolingvistikom, psiholingvistikom, tekstualnom lingvistikom, kontrastivnom lingvistikom, transformaciono-generativnom gramatikom i dr.). Iz takve preorijentacije nastala je stilostatistika, stilistika odstupanja, semiotička stilistika, tekstualna stilistika, stilistika kodiranja i dekodiranja, paradigmatička i sintagmatička stilistika, kontrastivna stilistika itd. U tome sistemu modernih pravaca, metoda i strujanja jedno od centralnih mjesta zauzela je funkcionalna stilistika, koja proučava upotrebu i funkcionisanje jezika u pojedinim oblastima ljudskog života. Njenu je pojavu nagovijestio još Vilhelm Humbolt u prvoj polovici XX stoljeća, to je isto učinio Boduen de Kurtene na razmeđu dvaju vijekova i Šarl Baji na početku ovoga stoljeća. Istinske temelje F-stilistici udarila je čehoslovačka i sovjetska lingvistička škola 30-tih i 40-tih

godina. One su doprinijele da se u okviru nauke o stilu formira posebno učenje – učenje o funkcionalnim stilovima – i da to učenje postane dominantnim u savremenom stilistici.

1. F-stilovi su ekstralingvistički uslovljene systemske realizacije jezika u određenim oblastima djelatnosti koje imaju specifičnu intralingvističku organizaciju, matematičko-statističku zakonomjernost, manju ili veću tradicionalnost i historijsku zasnovanost. Ako je stil u jeziku, jezik u čovjeku, a čovjek u društvu, onda su jezik, čovjek i društvo suštinski determinanti F-stilova: jezik sa svojim funkcijama i mogućnostima, čovjek sa intelektualnim i psihološkim osobinama i društvo sa raznovrsnim djelatnostima i odnosima. Svi oni ne dolaze izolovano, već djeluju sistemom interakcija: čovjek ↔ društvo, čovjek ↔ jezik, jezik ↔ društvo. Ta vanjezička konstitucija predstavlja predfazu FS-diferencijacije jezika. Na to se nadovezuje sam proces jezičkog uobličavanja F-stilova, koji teče u selekciji i kombinaciji sredstava. U uobličavanju FS nastaju crte zajedničke za mnoge tekstove. Otkrivanje zajedničkih osobina, njihova sistematizacija i klasifikacija vodi izradi tipologije FS-diferencijacije jezika. U našoj tipologiji razlikujemo sljedeće kategorije: funkcionalnu integracionu cjelinu, funkcionalnu vrstu, funkcionalnu međuvrstu, funkcionalnu podvrstu i funkcionalni žanr. Funkcionalna integraciona cjelina predstavlja grupu F-stilova koji čine zatvoren skup. Takvu smo cjelinu nazvali FS-kompleksom (npr., usmeni i pismeni kompleks). Osnovna kategorija tipologije je FS, koji je, uopšte u F-stilistici, fundamentalan pojam. Dosadašnja istraživanja ukazuju na to da je najopravdanije i najsvrsishodnije razlikovati pet F-stilova: KFS, PFS, NFS, AFS i RFS. Treći tip čine međustilovi (oni se nalaze na graničnom području između F-stilova, npr. epistolarni, reklamni, oratorski stil), a četvrti podstilovi (dijelovi F-stilova, npr. novinarski podstil u okviru PFS). Najniža stepenica na FS-ljestvici su žanrovi.

2. Kroz gotovo čitavu knjigu provlači se kao crvena nit misao o tome da je stil informacija i da je informacija stil. Prvi dio postavke znači da se stilom nešto saopštava, a drugi da se ono što se saopštava na određen način izražava. Reći da iza bilo kojeg FS stoji određena vrsta informacije gotovo da i nema toliku težinu koliko ima odgovor na pitanje o kakvim se vrstama informacije radi. Informacija koju prenose F-stilovi sastavljena je od semantičke informacije i formalnojezičke informacije. Prva je, najkraće rečeno, osnovni sadržaj poruke. Druga predstavlja informaciju forme o formi, o pošiljaocu i primaocu, informacijskom procesu i komunikacijskoj mreži. Što se više ulazi u dubinu FS-raslojavanja jezika, sve se više zalazi u diferencijaciju opšte FS-informacije. Raznorodnost informacije zahtijeva, na svoj način, raznorodnost prenosnog mehanizma. Taj se zahtjev na ovoj ravni realizuje primjenom jednostavnih i složenih kombinacija znakova, u kojima se prepliću tri vrste kodova: prirodnojezički kôd, vještački jezički kôd i neverbalni kôd. Ako je stil isključivo sastavljen od jednog koda, imaćemo, u smislu o kome govorimo, jednostavan semiotički sistem. U ostalim slučajevima biće složen semiotički sistem sa slje-

dećim varijantama: kombinacijom prirodnog i vještačkog jezika, kombinacijom jezičkog i nejezičkog koda, kombinacijom prirodnog jezika, vještačkog jezika i vanjezičkog sistema znakova. Pored informacijske raznorodnosti i kodnih kombinacija treći bitan element u tumačenju stila kao informacije je kvantitet: ako je stil informacija, onda je stil i određena količina informacije. Ovdje je važno imati u vidu činjenicu da količina informacije koja se šalje nikada nije jednaka količini informacije koja se prima. Nesklad između kvantiteta ukodirane i kvantiteta iskodirane informacije je neminovnost u jezičkoj komunikaciji. F-stilovi sadrže onoliku količinu informacije koliko dozvoljava kapacitet fizičkog kanala, koji je za svaki FS različit. Pošto su F-stilovi koegzistencijalni sistemi, koji nisu konkurentni jedni drugim i koji ne ulaze u međusobnu borbu s ciljem da jedni druge istisnu, nije toliko bitno da li je entropija ovog stila veća od onog (mada kao podatak može biti značajan u drugim pristupima i drugim analizama) koliko je važno utvrditi nosivost prenosnog mehanizma svakog F-stila da bi se to transmisiono sredstvo maksimalno iskoristilo, maksimalno opteretilo i maksimalno povećalo. S tim u vezi neophodno je istaći da stilovi nastaju i kao rezultat konfrontacije dviju vrlo jakih tendencija u jeziku – redundancije i ekonomije. Prvom se povećava pouzdanost prenošenja informacije, drugom se skraćuje proces prenošenja informacije. Nastajanje F-stilova predstavlja, u izvjesnom smislu, vaganje i usklađivanje dviju mjera – mjere štedljivosti i mjere rasipništva. Ali u ovaj bipolaran sukob uklinjuju se još dvije tendencije – tendencija koja vodi raznovrsnosti kazivanja i tendencija koja vodi višeznačnosti.

To su samo neki aspekti F-stilova o kojima je bilo riječi u ovoj knjizi. Time što smo o njima govorili ne znači da su drugi manje važni; prije će biti da su ovi bili interesantniji za ovako koncipiranu knjigu. Ako je prvo poglavlje velikim dijelom došlo kao posljedica činjenice da je ovo prva šira studija o F-stilovima na južnoslovenskom području i da je F-stilistika još uvijek nedovoljno poznata toj filološkoj sredini, a takođe nedovoljno prisutna u njoj, drugo je poglavlje nastalo iz želje da se razmotri izrazito neproučeno pitanje, pitanje koje se, manje-više, zaobilazi i u najrazvijenijim stilističkim školama, kakve su češka, slovačka i ruska, a to je odnos stil – informacija, koji dolazi iz trougla stilistika – teorija informacije – kibernetika. Poglavlje o pojedinim F-stilovima (treće, četvrto, peto, šesto i sedmo) nastalo je iz želje da se opšta informacija o njima data u prvom i drugom poglavlju proširi, produbi i, što je najvažnije, potkrijepi konkretnim primjerima.

- Admoni/Siljman 1954: Адмони, В. Г.; Сильман, Т. И. Отбор языковых средств и вопросы стиля. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 93-100.
- Adorno 1986: Adorno, Theodor W. Ästhetische Theorie / Hrsg.v. Gretel Adorno u. Rolf Tiedemann. – Frankfurt/M.: Suhrkamp. – 568 S. – Ruski prevod: Адорно, Теодор В. Эстетическая теория. – Москва: Республика. – 527 с.
- Ahmanova 1966: Ахманова, О. С. Вопрос об общей и сплошной языковой языковой системе. – In: О методах и принципах лингвистического исследования. – Москва.
- Ahmanova 1969a²: Ахманова, О. С. Словарь лингвистических терминов. – Москва: Советская Энциклопедия. – 608 с.
- Ahmanova 1969b: Ахманова, О. С. Стилистика языка и стилистика речи. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва. – С. 22-23.
- Ahmanova 1972: Akhmanova, O. (ed.). Linguostylistics. Theory and Method. – Москва: MGU. – Mouton, The Hague – Paris. – 1976.
- Ahmanova i dr. 1961: Ахманова, О. С.; Мельчук, И. А.; Падучева, Е. В., Фрумкина, Р. М. О точных методах исследования языка. (О так называемой „математической лингвистике“.) – Москва: МГУ. – 162 с.
- Ahmanova i dr. 1966: Ахманова, О. С.; Натан, Л. Н.; Полторацкий, А. И.; Фатющенко, В. И. О принципах и методах лингво-стилистического исследования. – Москва: МГУ. – 184 с.
- Ahmanova/Panfilov 1963: Ахманова, О. С.; Панфилов, В. З. Экстралингвистические и внутрилингвистические факторы в функционировании и развитии языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 45-57.
- Akulenko 1960: Акуленко, В. В. Функциональная стилистика и прикладная лингвистика. – In: Питання прикладної лінгвістики. – Чернівці. – С. 16-18.
- Aleksejev 1982: Алексеев, А. Я. Стилистическая информация языкового знака. – НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 1. – С. 50-55.
- Aleksejev/Rogova 1982: Алексеев, В. А.; Рогова, К. А. Практическая стилистика русского языка. – Москва: Высшая школа. – 144 с.

¹Spisak obuhvata najvažnije bibliografske jedinice o F-stilovima i FS-diferencijaciji jezika. U popis su uvršteni prilozi koji imaju šire značenje ili se neposredno odnose na probleme koji se razmatraju. Za autore iz bivše Jugoslavije navodi se prezime i puno ime (ako je poznato), a za ostale prezime i prvo slovo imena (ruski autori imaju inicijale imena i patronima). Literatura objavljena u SR Jugoslaviji daje se, po pravilu, na ćirilici, a u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini na latinici. Početni dio bibliografske jedinice koji se citira navodi se u latinici.

- Alonso 1965: **Alonso, D.** Saggio di metodi e limiti stilistici. – Bologna: Il Mulino. – XX. – 395 s.
- Alpatov 1983: **Алпатов, В. М.** Предисловие. – In: Языкознание в Японии. Отрывки из сочинений лингвистов, принадлежащих школе языкового существования. – Москва: Радуга: 1983. – С. 5-24.
- Alvar 1976: **Alvar, M.** Lengua y sociedad. – Barcelona: Ed. Planeta. – 157 s.
- Amosova 1951: **Амосова, Н. Н.** К проблеме языковых стилей в английском языке в связи с учением И. В. Сталина об общенародном характере языка. – In: Вестник ЛГУ. – № 5. – Ленинград.
- Anđelić 1934: **Анђелић, Ђорђе.** Естетика. – Београд: Издавачко и књижарско предузеће Геца Кон А. Д. – 168 с.
- Andersson 1975: **Andersson, E.** Style, Optional Rules, and Contextual Conditioning. – In: Style and Text. – Stockholm. – Pp. 15-26.
- Andrejev 1967a: **Андреев, Н. Д.** Статистико-комбинаторные методы в теоретическом и прикладном языковедении. – Ленинград: Наука. – 403 с.
- Andrejev/Zinder 1963: **Андреев, Н. Д.; Зиндер Л. Р.** О понятиях речевого акта, речи, речевой вероятности и языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 15-21.
- Andriescu 1958: **Andriescu, A.** Funcția stilistică a izolațiilor livrestii în limba vorbită. – București: Omagiu Iordan (cf. Mélanges). – S. 29-33.
- Anić 1971: **Anić, Vladimir.** Jezik Ante Kovačića. – Zagreb: Školska knjiga. – 228 s.
- Anikina 1974: **Аникина, А. В.** Стилистика частей речи. – Москва: МГУ. – 88 с.
- Antoine 1959: **Antoine, G.** La stylistique française. Sa définition, ses buts, ses méthodes. – In: Revue de l'enseignement supérieur. – Paris. – 1. – P. 42-60.
- Antoine 1961: **Antoine, G.** Pour une méthode d'analyse stylistique des images. – Paris: Langue et littérature.
- Antoš 1972: **Antoš, Antica.** Osnove lingvističke stilistike. – Zagreb: Školska knjiga. – 159 s.
- AP 1970: Актуальные проблемы культуры речи. – Москва: Наука. – 407 с.
- Aprésjan 1966: **Апресян, Ю. Д.** Идеи и методы современной структурной лингвистики (краткий очерк). – Москва: Просвещение. – 302 с.
- Ardentov 1975: **Ардентов, Б. П.** Выражение времени в русском языке. – Куйбышев: Куйбышевский ун-т. – 131 с.
- Aristotel 1977: **Aristotel.** Nauk o pjesničkom umijeću. – Zagreb: Teka. – 312 s.
- Aristotel 1989: **Aristotel.** Retorika. – Zagreb: Naprijed. – 303 s.
- Arnold 1969: **Арнольд, И. В.** Стилистика получателя речи или стилистика декодирования. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва. – С. 14-16.

- Arnold 1972: **Арнольд, И. В.** Теоретические основы стилистики декодирования. – Уч. зап. ЛГПИ им А. И. Герцена. – Ленинград. – Т. 491 – С. 1-16.
- Arnold 1973: **Арнольд, И. В.** Стилистика современного английского языка (стилистика декодирования). – Ленинград: Просвещение. – 303 с.
- Arnold 1974: **Арнольд, И. В.** Стилистика декодирования. – Ленинград: ЛГПИ. – 76 с.
- Arnold/Banikova 1972: **Арнольд, И. В.; Банникова, И. А.** Лингвистический и стилистический контекст. – In: Стиль и контекст. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 1-13.
- Aronstein 1924: **Aronstein, Ph.** Englische Stilistik. – Leipzig – Berlin.
- Arvatov 1923: **Арватов, Б. И.** Язык поэтический и язык практический. – In: Печать и революция – Москва. – Кн. 7. – С. 58-67.
- Asmuth/Berg-Ehlers 1978³: **Asmuth, B.; Berg-Ehlers, L.** Stilistik. – Düsseldorf: Bertelsmann Universitätsverlag, 1978. – 178 S.
- AT 1936: Античные теории языка и стиля. – Ленинград: ОГИЗ. – 343 с.
- Atajan 1976: **Атаян, Э. Р.** Аспекты организации и функционирования языковой сферы. – Ереван: Ереванский ун-т. – 191 с.
- Auburger 1981: **Auburger, L.** Funktionale Sprachvarianten. Metalinguistische Untersuchungen zu einer allgemeinen Theorie. – Wiesbaden: Steiner. – 243 S.
- Avrorin 1975: **Аврорин, П. А.** Проблемы изучения функциональной стороны языка. – Ленинград: Наука. – 276 с.
- Aznaurova 1969: **Азнаурова, Э. С.** Стилистическая функция как вторичная функция. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИЯ. – С. 10-12.
- Aznaurova 1973a: **Азнаурова, Э. С.** К вопросу о природе стилистической функции языка. – In: Сб. научн. тр. МГПИИЯ им. М. Топеза. – Вып. 73. – Москва. – С. 7-13.
- Aznaurova 1973b: **Азнаурова, Э. С.** Очерки по стилистике слова. – Ташкент: ФАН. – 405 с.
- Aznaurova 1974: **Азнаурова, Э. С.** Слово как объект лингвистической стилистики. – АДД. – Москва: МГПИИЯ. – 37 с.
- Babajceva 1967: **Бабайцева, В. В.** О выражении в языке взаимодействия между чувственной и абстрактной ступенями познания действительности. – In: Язык и мышление. – Москва: Наука. – С. 55-65.
- Babenko 1979: **Бабенко, В. Н.** Язык и стиль дипломатических документов. – Москва: Моск. гос. ин-т междунар. отношений. – 133 с.
- Babenko 1989: **Бабенко, Л. Г.** Лексические средства обозначения эмоций в русском языке. – Свердловск: Уральский ун-т. – 184 с.

- Babić 1965: **Babić, Stjepan**. Jezik. – Zagreb: Panorama. – 322 s.
- Babić 1981: **Babić, Stjepan**. Stilске одреднице u našim rječnicima. – In: Jezik. – Zagreb. – Br. 3. – S. 79-91.
- Bagadžijeva 1978: **Багаджиева, Д. С.** О лексической соотносительности действительного и страдательного залога глаголов. – In: Сборник научных трудов Томского ПИ. – Томск. – Т. 255. – 104 с. – С. 41-47.
- Bahtijarova 1965: **Бахтиярова, Н. С.** Об изучении стиля научной прозы. – In: Особенности языка научной литературы. – Москва: Наука.
- Bahtin 1930²: **Бахтин, Михаил (Волошинов)**. Марксизм и философия языка. Основные проблемы социологического метода в науке о языке. – Ленинград: Прибой. – 157 с. – Prevod: Бахтин, Михаил (Волошинов, В. Н.). Марксизам и филозофија језика. – Београд: Нолит. – 189 с.
- Bahtin 1967: **Бахтин, Михаил**. Проблемы поэтики Достоевского. – Београд: Нолит. – 359 с.
- Bahtin 1976: **Бахтин, М. М.** Проблема текста: Опыт философского анализа. – In: Вопросы литературы. – Москва. – № 10. – С. 122-151.
- Bahtin 1978: **Бахтин, М. М.** Проблема речевых жанров. – In: Литературная учеба, Москва. – № 1. – С. 200-219.
- Bahtin 1979: **Бахтин, М. М.** Эстетика словесного творчества. – Москва: Искусство. – 423 с.
- Bahtin 1989: **Бахтин, Михаил**. О роману. – Београд: Нолит. – 474 с.
- Bahtizin 1975: **Бахтызин, А. М.** Женская речь. – In: Филологический сборник. – Алма-Ата. – Вып. XV-XVI. – С. 233-237.
- Bailey/Burton 1968: **Bailey, W.; Burton, M.** English Stylistics. A Bibliography. – Cambridge: Mass. The MIT Press.
- Balandin 2002: **Баладин, Рудольф**. Учение о биосфере, мечта о ноосфере. – In: В. И. Вернадский. Биосфера и ноосфера. – Москва: Рольф. – С. 5-30.
- Bally 1905: **Bally, Ch.** Précis de stylistique. – Genève.
- Bally 1910a: **Bally, Ch.** L'étude systématique des moyens d'expression. – Genève.
- Bally 1910b: **Bally, Ch.** Linguistique générale et linguistique française. – Paris: Leroux.
- Bally 1912a: **Bally, Ch.** Le langage et la vie. – Paris.
- Bally 1912b: **Bally, Ch.** Stylistique et linguistique générale. – In: Archiv für Studium der neueren Sprachen. – S. 87-126.
- Bally 19513: **Bally, Ch.** Traité de stylistique française. – Genève – Paris. – Ruski prevod: Балли, Ш. Французская стилистика. – Москва: Издат. иностранной лит-ры, 1961. – 394 с.

- Bally 1955: **Балли, Ш.** Общая лингвистика и вопросы французского языка. – Москва: Изд-во иностр. лит-ры. – 416 с.
- Baharov/Korjakin 1970: **Бахаров, В. А.; Корякин, Г. Н.** Корреспонденция и делопроизводство. – Москва: Экономика. – 207 с.
- Baranik 1969: **Баранник, Д. Х.** Устный монолог. – Днепропетровск.
- Baranik 1973: **Баранник, Д. Х.** Судебная разновидность публицистического стиля. – In: Вопросы прикладной лингвистики. – Днепропетровск. – Вып. 4. – С. 99-107.
- Baranik 1982: **Баранник, Д. Х.** Стилеобразующая значимость элементов языковой системы. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. И. Горького. – С. 92-97.
- Baranikova 1965: **Баранникова, Л. И.** К вопросу о функционально-стилевых различиях в диалектной речи. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 2. – С. 143-160.
- Baranikova 1973-1974: **Баранникова, Л. И.** К вопросу о развитии функционально-стилевого многообразия языка. – In: Вопросы стилистики, 1973. – Вып. 6. – С. 70-89. – 1974. – Вып. 7. – С. 60-73.
- Baranikova/Borisova 1982: **Баранникова, Л. И.; Борисова, М. Б.** Учение о функциональных стилях и его связь с некоторыми из основных проблем языкознания. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т. – Вып. 6. – С. 1-21.
- Baranov/Karaulov 1991: **Баранов, А. Н.; Караулов, Ю. Н.** Русская политическая метафора. Материалы к словарю. – Москва: Институт русского языка АН СССР. – 193 с.
- Barlas 1978a: **Барлас, Л. Г.** О соотношении информативности и коннотативности в тексте. – In: Проблемы грамматической семантики. – Ростов н/Д. – С. 67-73.
- Barlas 1978b: **Барлас, Л. Г.** Русский язык. Стилистика. – Москва: Просвещение. – 256 с.
- Barnet 1973: **Barnet, V.** Diferenciace národného jazyka a sociální komunikace – In: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје.
- Barnet 1977: **Barnet, V.** Vztah komunikativní sféry a různotvarů jazyka v slovanských jazycích. – Slavica. – Praha. – Roč. 46. – S. 337-347.
- Barnet 1984: **Барнет, В.** Моўныя і стылявыя нормы і маўленчыя паводзіны. – In: Беларуская лінгвістыка. – Минск. – Вып. 26. – С. 21-28.
- Bart 1979²: **Барт, Ролан**. Књижевност. – Београд: Нолит. – 358 с.
- Bartenov/Batažkova 1983: **Бартенов, И. А.; Батажкова, В. Н.** Очерки истории архитектурных стилей. – Москва: Изобразительное искусство. – 384 с.

Bartha i dr. 1968: **Bartha, J. i dr.** Kis magyar stílusztika. – Budapest.

Barthes 1964: **Barthes, R.** *Éléments de sémiologie*. – Seuil. – Prevod: Барт, Ролан. Книжечност. Митологија. Семиологија. – Београд: Нолит, 1979. – С. 281-352.

Barthes 1970: **Barthes, R.** *Le degré zéro de l'écriture. Suivi de Éléments de sémiologie*. – Paris: Gonthier. 181 p.

Barthes 1973: **Barthes, R.** *Analyse textuelle d'un coûte d'Edgar Poe*. – In: Cl. Chabrole et autre. *Sémiotique narrative et textuelle*. – Paris. – Pp. 29-32. – Ruski prevod teoretskog dijela: Барт, Р. Текстовый анализ. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. Москва: Прогресс. – 1980. – С. 307-312.

Barucco 1979: **Barucco, P.** *Éléments de stylistique*. – Paris.

Baskakov 1977: **Баскаков, А. И.** Развитие функциональных стилей в современном турецком языке. – In: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – 343 с.

Bečka 1936a: **Bečka, J. V.** *Novinářský jazyk*. – In: *Kultura doby*. – Praha. – Roč. I. – Č. 1. – S. 24-28.

Bečka 1936b: **Bečka, J. V.** *O úkolech funkční lingvistiky*. – In: ČMF. – Praha. – XXV.

Bečka 1938: **Bečka, J. V.** *Technika slohu*. – Praha.

Bečka 1948: **Bečka J. V.** *Úvod do české stylistiky*. – Praha: Nakladatel ing. Rudolf Mikuta. – II. – 469 s.

Bečka 1960: **Bečka, J. V.** *Základy kompozice jazykových projevů*. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 118 s.

Bečka 1966: **Bečka, J. V.** *Vybrané kapitoly z české stylistiky*. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 241 s.

Bečka 1970: **Bečka, J. V.** *Stylistická syntax a kompozice jazykového projevu*. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 269 s.

Bečka 1973: **Bečka, J. V.** *Jazyk a styl novin*. – In: *Novinář*. – Praha. – 217 s.

Békési 1982: **Békési, I.** *Szövegszerkezeti alapvizsgálatok (Magyar ujsághiranyag alapján)*. – Budapest: Akad. kiadó. – 245 s.

Bělič 1958: **Bělič, J.** *Vznik hovorové češtiny a její poměr k češtině spisovné*. – In: Československé přednášky pro IV. mezinárodní sjezd slavistů v Moskvě. – Praha: Nakl. CSAV. – S. 59-71.

Bělič i dr. 1961: **Белич, Я.; Гавранек, Б.; Едличка, А.; Травничек, Ф.** К вопросу об „обиходно-разговорном“ чешском языке и его отношении к литературному чешскому языку. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 44-52.

Bělič, Havránek i dr. 1961: **Bělič, J.; Havránek, B.; Jedlička, A.; Trávníček, Fr.** К otázce obecné češtiny a jejího poměru k češtině spisovné. – In: *Slovo a slovesnost*. – Praha. – Roč. 22. – S. 98-107.

Belić 1935: **Белић, Александар.** *Стил и језик*. – In: *Наш језик*. – Београд. – Св. 5. – С. 133-141.

Belić 1949: **Белић, Александар.** Из српскохрватске синонимике. – In: *Наш језик*, нова серија. – Београд. – (А) Књ. I. – Св. 7-8. – С. 263-277. – (Б) Књ. I. – Св. 9-10. – С. 355-364.

Belić 1951: **Белић, Александар.** Око нашег књижевног језика. Чланци, огледи и популарна предавања. – Београд: Српска књижевна задруга. – 350 с.

Belić 1984: **Белић, М.** Ка феноменологији стила. – In: *Дело*. – Београд. – Бр. 8-9. – С. 9-16.

Belić 2000: **Белић, Александар.** О различитим питањима савременог језика. / Изабрана дела: 13. – Београд: Завод за издавање уџбеника и наставна средства. – 691 с.

Beljaev 1969: **Беляев, В. Ф.** Из истории научной разработки основных категорий стилистики. – In: Некоторые вопросы английской филологии. – Челябинск. – Вып. 1. – С. 257-266.

Beljakin 1988: **Белякин, В. П.** Психологические аспекты художественного текста. – Москва: Изд-во МГУ. – 120 с.

Beljčikov 1969: **Бельчиков, Ю. А.** Лингвистический комментарий художественного и публицистического стиля. – In: Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы. – Москва: МГУ. – С. 35-36.

Beljčikov 1976: **Бельчиков, Ю. А.** *Стилистика*. – In: Большая советская энциклопедия. – Москва: Советская энциклопедия. – Т. 24, кн. I. – С. 512-513.

Beljčikov 1977a: **Бельчиков, Ю. А.** Актуальные проблемы функциональной стилистики русского литературного языка. – In: Русский язык за рубежом. – Москва. – № 1. – С. 74-77. – № 2. – С. 56-59.

Beljčikov 1977b: **Бельчиков, Ю. А.** Изучение стилистики русского языка в Советском Союзе. – In: *Русская речь*. – Москва. – № 6. – С. 3-10.

Bell 1976: **Bell, T. Roger.** *Sociolinguistics. Goals, Approaches and Problems*. – London: B. T. Batsford LTD. – Ruski prevod: Белл, Роджер Т. Социолингвистика. Цели, методы и проблемы. – Москва: Международные отношения. – 1980. – 318 с.

Bell 1982: **Bell, A.** *The Style of News Language*. – *Journal of Communication*. – Philadelphia. – Vol. 32. – 1. – Pp. 150-164.

Bell 1984: **Bell A.** *Language Style as Audience Decing*. – In: *Lang. in Soc.* – London. – Vol. 13. – 2. – Pp. 145-160.

Bellenger 1981: **Bellenger, L.** *L'expression écrite*. – Paris: PUF. – 127 pp.

Belov/Belov 1981²: **Белов, А. Н.; Белов, В. Н.** Корреспонденция и делопроизводство. – Москва: Легкая и пищевая промышленность. – 168 с.

- Ben 1888: **Бен, Александр.** Стилистика и теория устной и письменной речи. – Москва.
- Benkő 1964: **Benkő, L.** A szavak stilisztikai értékeléséről. – Budapest: NyK. – 66. s.
- Beresnev 1961: **Береснев, С. Д.** Что такое научный функционально-речевой стиль? – Иностранные языки в школе. – Москва. – № 6.
- Beresnev 1981: **Береснев, С. Д.** О взаимоотношении субязыков и функциональных стилей. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 6. – С. 53-59.
- Berezina 1971: **Березина, В. Г.** К истории слов „публицист“ и „публицистика“. – In: Вестник ЛГУ. – Ленинград. – № 20. – С. 81-86.
- Beskrovni 1984: **Бескровный, В. М.** Очерк функциональных стилей языка хинди. – Москва: Наука. – 169 с.
- Bežanišvili 1983: **Бежанишвили, Э. А.** Виды информации в научно-технических текстах. – In: Сборник научных трудов. – Москва: Моск. пед. ин-т иностр. яз. – Вып. 219. – С. 119-220.
- Bezrukov 1979: **Безруков, В. И.** Информация и языковой знак. – In: Информация и языковой знак. – Тюмень: Тюменский гос. ун-т. – С. 17-36.
- Bezubov 1975: **Безубов, А. Н.** Стилистические и эстетические особенности частей речи в поэзии Алексея Кольцова. – In: Вестник ЛГУ. – Ленинград. – Вып. 2. – С. 114-120.
- Bibler 1975: **Библер, В. С.** Мышление как творчество. Введение в логику мысленного диалога. – Москва: Политиздат. – 399 с.
- Bičanić 1978: **Bičanić, S.** Raznolikost jezika i njegova upotreba. – In: Pitanja. – Zagreb. – X. – Br. 4. – S. 65-71.
- Bičkov/Bičkov 2001: **Бычков, В. В.; Бычков О. В.** Эстетика – In: Новая Философская Энциклопедия. – Т. 4. – Москва. – С. 456-466.
- Biler 1960: **Бюлер, К.** Теория языка (извлечения из раздела „Принципы изучения языка“). – In: Звегинцев В. А. История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. Часть II. – Москва: Госучпедгиз. – С. 21-26.
- Bilimovič 1973: **Билимович, Н. П.** К теории стилиевой дифференциации языка в современной лингвистике. – In: Труды Самаркандского ун-та. – Вып. 243. – С. 79-88.
- Bione 1936: **Bione, C.** Stilistica (e metrica latina). – Bologna.
- Bistrikova 1980: **Быстрикова, Н. Ф.** К вопросу о роли экстралингвистических факторов в формировании стилей и их разновидностей. – In: Семантика и грамматика языковых единиц. – Москва: Ун-т дружбы народов им. П. Лумумбы. – С. 108-115.
- Biti 1997: **Biti, Vladimir.** Pojmovnik suvremene književne teorije. – Zagreb: Matica hrvatska. – 479 s.
- Blagoj 1973: **Благой, Д.** От Кантемира до наших дней. – Москва: Художественная литература. – Т. 2. – 463 с.
- Blanchard 1980: **Blanchard, M. E.** Description: Sign, Self, Desire. – The Hague etc.: Mouton. – VI. – 299 n.
- Blau 1978: **Blau, A. B.** Stil und Abweichungen. Einige syntaktisch-stilistische Merkmale in den Dichtungen D. v. Liliencrons, G. Trakls und I. Bachmanns. – Uppsala: Acta Universitatis Upsaliensis. – X. – 223 S.
- Blauberg/Judin 1973: **Блауберг, И. В.; Юдин, Э.** Становление и сущность системного подхода. – Москва: Наука. – 271 с.
- Blaushard 1980: **Blaushard, M. E.** Description: Sign, Self, Desire. – The Hague etc.: Mouton. – VI. – 299 pp.
- Blažanović 1997: **Blažanović, Stjepan.** Rječnik hrvatskog književnog nazivlja. – Zagreb: Rački d. o. o. – 360 s.
- Bljagoz 1968: **Блягоз, З. У.** О количественной стилиевой дифференциации глаголов перемещения в современном русском литературном языке. – In: Научные труды Краснодарского ПИ. – Краснодар: 1968. – Вып. 81. – С. 156-174.
- Bloomfield 1968: **Блумфилд, Л.** Язык. – Москва: Прогресс. – 607 с.
- Boduen de Kurtene 1963: **Бодуен де Куртене, И. А.** Избранные труды по языкознанию. В 2-х томах. – АН СССР. – Москва. – Т. I: 384 с. – Т. II: 391 с.
- Bogdan 1977: **Bogdan, Zlata.** Aorist u romanima Mirka Božića. – Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. – 148 s.
- Bogušević 1980: **Богушевич, Д. Г.** Некоторые выводы из тезиса о коммуникативной функции языка. – In: Романское и германское языкознание. – Минск. – Вып. 10. – С. 8-13.
- Boguslavski 1968: **Богуславский, В. М.** О некоторых особенностях языка газеты. – In: Русский язык за рубежом. – Москва. – № 4. – С. 80-83.
- Boguslavski 1969: **Богуславский, В. М.** К вопросу о классификации языковых штампов. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 2. – С. 74-78.
- Bojadžijev 1981: **Бояджиев, Ж.** Език и общество. – София.
- Bolinger 1980: **Bolinger, D.** Language – the Loaded Weapon. The Use and Abuse of Language Today. – London – New York: Longman. – X. – 214 pp.
- Bondaletov 1974: **Бондалетов, В. Д.** Социальные диалекты и их классификация. – In: Всесоюзн. научн. конф. по теоретич. вопросам языкознания. – Москва: АН СССР. – С. 3-4.
- Bondaletov 1982: **Бондалетов, В. Д.** Стилистическая структура языка и структура современной стилистики. – In: Основные понятия лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. И. Горького. – С. 53-60.

- Bordelios 1962: **Bordelios, I.** Perspectiva de la stilística. – Buenos Aires: Universidad de Buenos Aires.
- Borev 1978: **Борев, Ю.** Природата на стил. – In: Литературна мисъл, – София. – Кн. 4.
- Borev/Kovalenko 1986: **Борев, В. Ю.; Коваленко, А. В.** Культура и массовая коммуникация. – Москва: Наука. – 303 с.
- Boršova/Bahmutova 1974: **Боршова, М. Б.; Бахмутова, Н. И.** Новое в стилистике. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 8. – С. 152-161.
- Brandes 1971: **Брандес, М. П.** Стилистический анализ. – Москва: Высшая школа. – 190 с.
- Brandes 1983: **Брандес, М. П.** Стилистика немецкого языка. – Москва: Высшая школа. – 271 с.
- Brezinski 1969: **Брезински, С. С.** Езикова култура. Въпроси на българската практическа стилистика. – София: Наука и изкуство. – 131 с.
- Brezinski 1976: **Брезински, С. С.** Журналистическа стилистика. – София: Наука и изкуство.
- Breznik 1982: **Breznik, Anton.** Jezikoslovne razprave. – Ljubljana: Slovenska matica. – 459 s.
- Brillouin 1956: **Brillouin, L.** Science and Information Theory. – New York, Academic Press inc – Publishers, 1956. – Ruski prevod: Бриллюэн, Л. Наука и теория информации. – Москва: Госиздат физико-математической литературы, 1960. – 392 с.
- Bruneau 1936: **Bruneau, Ch.** Questions de grammaire française et de stylistique. – Paris: Tournier.
- Bruneau 1951a: **Bruneau, Ch.** La stylistique. – Romance Philology. – Paris. – Т. 6.
- Bruneau 1951b: **Bruneau, Ch.** Les théories de la stylistique. – In: Romance Philology. – Paris. – Т. 5.
- Budagov 1954: **Будагов, Р. А.** К вопросу о языковых стилях. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 54-67.
- Budagov 1965²: **Будагов, Р. А.** Введение в науку о языке. – Москва: Просвещение. – 492 с.
- Budagov 1967: **Будагов, Р. А.** Литературные языки и языковые стили. – Москва: Высшая школа. – 346 с.
- Budagov 1974: **Будагов, Р. А.** Человек и его язык. – Москва: МГУ. – 262 с.
- Budagov 1977: **Будагов, Р. А.** Что такое развитие и совершенствование языка? – Москва: Наука. – 264 с. – Prevod: Budagov, R. A. Razvitak i usavršavanje jezika. – Sarajevo: Svjetlost, 1981. – 264 s.
- Budagov 1979: **Будагов, Р. А.** Литературные языки и языковые стили. – In: Проблемы лингвостилистики. – Москва. – С. 5-31.

- Budovičova 1963: **Budovičova, V.** Otázky slovenskej stylistiky a krásna literatúra. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 44-51.
- Bujnák/Menšík 1934: **Bujnák, P.; Menšík, J.** Slovenská poetika. – Praha.
- Bukovska 1969: **Буковская, М. В.** Вопросы стилистики в Пражской лингвистической школе. – In: Некоторые вопросы английской филологии. – Челябинск. – Вып. 1. – С. 141-151.
- Bulahov 1979: **Булахов, М. Г.** Основные вопросы сопоставительной стилистики русского и белорусского языков. – Минск: Изд-во БГУ им. В. И. Ленина. – 40 с.
- Bulahovski 1931: **Булаховский, Л. А.** Стилистичні засоби мови. – In: Булаховский, Л. А. Лекції з основ мовознавства. – Київ: Всеукр. Ін-т підвищення кваліфікації педагогів.
- Buligina 1946: **Булыгина, Т. В.** Пражская лингвистическая школа. – In: Основные направления структурализма. – Москва: Наука. – С. 115-122.
- Bureau 1976: **Bureau, C.** Linguistique fonctionnelle et stylistique objective. – In: Le Linguiste. – Paris: PUF. – 16.
- Burger/Imhasly 1978: **Burger, H.; Imhasly, B.** Formen sprachlicher Kommunikation. Eine Einführung. – München: Kösel-Verl. – 127 S.
- Burton/Michaels 1972: **Burton, D. M.; Michaels, E. I.** The Style Function. – The Hague – Paris: Poetics. – 5. – Pp. 124-137.
- Butler 1984: **Бутлер, Д.** Лекція польських функціональних стилів у світлі частотного аналізу. – In: Беларуская лінгвістыка. – Минск. – Вып. 26. – С. 13-20.
- Calvo 1980: **Calvo, R. L.** Introducción al estudio del lenguaje administrativo. – Madrid.
- Câmara 1953²: **Câmara, J. M. J.** Contribuição à estilística portuguesa. – Rio de Janeiro.
- Câmara 1967: **Câmara, J. M. J.** Para uma estilística estrutural. – In: Língua, lit., folclore. – Lisboa. – S. 291-299.
- Carstensen 1970: **Carstensen, B.** Stil und Norm. Zur Situation der linguistischen Stilistik. – In: Zeitschrift für Dialektologie. – 37. – 257. – P. 257-279.
- Cater 1983: **Cater, J. P.** Electronically Speaking: Computer speech Generation. – Indianapolis: Howard W. Sams. – Ruski prevod: Кейтер Дж. Компьютеры – синтезаторы речи. – Москва: Мир, 1985. – 237 с.
- Catherine 1968⁸: **Catherine, R.** Le style administratif. – Paris.
- Cazacu 1964: **Cazacu, B.** Langue parlée, langue écrite, styl ora! – In: Revue romaine de linguistique. – București. – 9. – 397 s.
- Cerovac 1964: **Cerovac, M.** Poslovni jezik. – Zagreb: Informator. – 231 s.
- Channon 1963: **Шеннон, К.** Работы по теории информации и кибернетике. – Москва: Издательство иностранной литературы. – 829 с.

- Chapman 1973: **Chapman, R.** Linguistics and Literature, An Introduction to Literary Stylistics. – London: Arnold. – VIII. – 119 pp.
- Cherry 1965: **Cherry, C.** On Human Communication. – Cambridge, Massachusetts and London: The MIT Press. – Ruski prevod: Черри, К. Человек и информация. Критика и обзор. – Москва: Связь, 1972. – 368 с.
- Chloupek 1968: **Chloupek, J.** Pověry o češtině. – Brno: Blok. – 115 s.
- Chloupek 1969: **Chloupek, J.** O sociální a územní rozrůzněnosti češtiny. – In: Naše řeč. – Praha. – 52. – S. 141-153.
- Chloupek 1974: **Chloupek, J.** Knížka o češtině. – Praha: Odeon. – 322 s.
- Cikocki 1976: **Цікоцкі, М. Я.** Стылістыка беларускай мовы. – Минск: Вышэйшая школа. – 302 с.
- Cipin 1959: **Цыпин, С. И.** К вопросу о социально-речевых стилях. – In: Уч. зап. Усть-Каменогорск. пед. ин-та. – Усть-Каменогорск: Вып. 2. – С. 172-197.
- Colson 1975: **Colson, J.** Contribution to the Description of Style. – In: Folia Linguistica. – The Hague. – T. 7. – 3/4. – Pp. 339-356.
- Cook 1975: **Cook, W. A.** Stylistics: Measuring Style Complexity. – In: Georgetown University Working Papers on Languages and Linguistics. – Washington D.C. – 11. – Pp. 106-20.
- Coquet 1967: **Coquet, J. C.** L'objet stylistique. – Paris: FM. – 35. – P. 53-67.
- Corcoran 1979: **Corcoran, P. E.** Political Language and Rhetoric. – Austin: University of Texas Press. – XVII. – 216 pp.
- Coteanu 1962: **Coteanu, J.** Structura stilistică a limbii. – In: LbR. – București. – XI. – S. 357-365.
- Coteanu 1967: **Coteanu, J.** Posibilitățile și limitele formalizării în stilistică. – In: PLG. – București. – 5. – S. 169-172.
- Coteanu 1970: **Coteanu, J.** Idiostilul. – In: Sitelele limbi. – București. – S. 35-49.
- Coteanu 1972: **Coteanu, J.** Reflecții asupra stisticii funcționale. – In: Studii de limbă literară și filologie. – București. – 2. – S. 125-143.
- Coteanu 1973: **Coteanu, J.** Stilistica funcțională a limbii române. – București.
- Cressot 1959⁴: **Cressot, M.** Le style et ses techniques. – Paris.
- Croce 1991: **Croce, Benedetto.** Estetika kao znanost izraza i opća lingvistika. Teorija i historija. – Zagreb: Globus. – 427 s.
- Croce/Vossler 1955: **Croce, B.; Vossler, K.** Briefwechsel. – Berlin – Frankfurt/M: Suhrkamp. – 410 S.
- Crystal/Davy 1969: **Crystal, D.; Davy, D.** Investigating English Style. – London and Harlow: Longmans, Green and Co. Ltd. – Ruski prevod III glave: Кристал, Д.; Дейви, Д. Стилистический анализ. – In: Новое в лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 148-171.

- Čufin/Novotny 1974: **Čufin, F.; Novotny, J.** Vývojové tendence současné spisovné češtiny a kultura jazyka. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 106 s.
- Cvelić 1981/81: **Cvelić, M.** Razlozi proučavanja međudnosa općeg jezika i stručnih jezika. – In: Zbornik radova Ekonomskog fakulteta. – Split. – V. – Br. 5-6. – S. 47-60.
- Cvetanović 2001³: **Цветановић, Владимир.** Основе културе говора и реторике. – Београд: Војноиздавачки завод. – 167 с.
- Czaplejewicz 1973: **Czaplejewicz, E.** Poetyka adresata. – In: Poetyka i stylistyka słowiańska. – Wrocław etc. – S. 305-312.
- Čakovska 1979: **Čakovska, M. C.** Metodologija i metodika analiza različnih registrov речи. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 54-55.
- Čakovska 1986: **Čakovska, M. C.** Текст как сообщение и воздействие. На материале английского языка. – Москва: Высшая школа. – 128 с.
- Čale 1973: **Čale, Frano.** Od stilema do stila. – Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske. – 257 s.
- Čarkić 1992: **Чаркић, Ж. Милосав.** Фолика стиха. – Београд: Научна књига. – 349 с.
- Čarkić 1995: **Чаркић, Ж. Милосав.** Фоностилистика стиха. – Београд: Научна књига. – 249 с.
- Čarkić 2001: **Чаркић, Ж. Милосав.** Појмовник риме (са примерима из српске поезије). – Београд – Бањалука: Институт за српски језик САНУ, Филозофски факултет. – 280 с.
- Čarkić 2002: **Чаркић, Ж. Милосав.** Увод у стилистику. – Београд: Научна књига. – 289 с.
- Čechová a dr. 1997: **Čechová, Marie; Chloupek, Jan, Krčmová, Marie, Minářova, Eva.** Stylistika současné češtiny. – Praha: ISV – nakladatelství. – 282 s.
- Čeredničenko 1962: **Чередниченко, И. Г.** Нариси з загальної стилистики сучасної української мови. – Киев: Рад. школа. – 495 с.
- Čeremisin 1979: **Черемисин, П. Г.** Русская стилистика. – Москва: Просвещение. – 76 с.
- Čerapahov 1959: **Черепахов, М. С.** О приметах газетных жанров. – In: Вестник МГУ. Серия II: Журналистики. – Москва. – № 1.
- Čerapahov 1973²: **Черепахов, М. С.** Проблемы теории публицистики. – Москва: Мысль. – 191 с.
- Černiševski 1955: **Чернышевский, Н. Г.** Эстетическое отношение искусства к действительности. – Москва: Изд-во художественной лит-ры. – 223 с.

- Černuhina 1983: **Чернухина, И. Я.** Текст как объект стилистики. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 40-43.
- Černuhina 1984: **Чернухина, И. Я.** Элементы организации художественного прозаического текста. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та. – 111 с.
- Čížik-Polejko 1962.1964: **Чижик-Полейко, А. И.** Стилистика русского языка. Ч. I-II. – Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та. – Ч. I: 115. – Ч. II: 224.
- Čizmarov 1982: **Чизмаров, Д.** Стилистика на българския книжовен език. – София.
- Čović 1981: **Човић, Бранимир.** Облици приповедања у уметничкој књижевности. – In: Зборник за славистику Матице српске. – Нови Сад. – Бр. 20. – С. 77-110.
- Čović 1989: **Човић, Бранимир.** Поетска лексика. – Нови Сад: Филозофски факултет, Институт за стране језике и књижевност. – 195 с.
- Čubelić 1968: **Čubelić, Tvrtko.** Kategorije usmenosti i pisanosti kao primarni i konstitutivni principi u jezičkim i književnim realizacijama. – In: Radovi Zavoda za slavensku filologiju. – Zagreb. – Sv. 10. – S. 55-68.
- Čupčić 1980: **Čupčić, Marica.** Stilematika Kolarove proze. Jezička podloga humora. – Zagreb: Liber. – 84 s.
- Ćorac 1974a: **Ћорац, Милорад.** Лингвостилистичка истраживања. – Приштина: Јединство. – 445 с.
- Ćorac 1974b: **Ћорац, Милорад.** Стилистика српскохрватског књижевног језика. – Београд: Научна књига. – 291 с.
- Ćorac 1982: **Ћорац, Милорад.** Метафорски лингвостилеми. – Београд: Привредно-финансијски завод. – 475 с.
- Dabić 1978: **Dabić, Bogdan.** Praška lingvistička škola i njeno učenje o književnom jeziku. – In: Treći program Radio Sarajeva. – Sarajevo. – Januar – mart. – S. 178-184.
- Dakić 1956: **Дакић, В.** Нас богослужбени језик. – In: Весник Удружења православног свештенства ФНРЈ. – 15. VII 1956. – VIII. – С. 170.
- Damjanović 1984: **Дамјановић, М.** Велики стил или с оне стране стила. – In: Београд: Дело. – Бр. 8-9. – С. 72-78.
- Daneš a kol. 1957²: **Daneš, Fr.; Doležel, L.; Hausenblas, K.; Váhala Fr.** Kapitoly z praktické stylistiky. – Praha: Orbis. – 133 s.
- Daneš, Hála i dr. 1954: **Daneš, F.; Hála, B.; Jedlička, A.; Romportl, M.** O mluveném slově. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 121 s.
- Delić 1970/71: Стилско-граматичке вредноте глаголских облика у „Путу Алије Ђерзелеза“ Иве Андрића. – In: Прилог настави српскохрватског језика и књижевности. – Нови Сад. – Књ. II. – Бр. 2. – С. 23-35.

- Dellon 1976: **Dellon, G. L.** Literary Transformations and Poetic Word Order. – In: Poetica. – Amsterdam. – Vol. 5. – 1. – Pp. 1-22.
- Deloffre 1970: **Deloffre, F.** Stylistique et poétique française. – Paris.
- Demetrius 1999: **Demetrius, Phalereus.** O stilu. – Zagreb: ArTresor naklada. – 283 s.
- Demidova 1979: **Демидова, А. К.** Лингвостилистический анализ международных документов. – Москва: Московский гос. ин-т международных отношений. – 90 с.
- Demidova 1983: **Демидова, А. К.** Учебное пособие по лингвостилистическому анализу международных документов. – Москва: Московский гос. ин-т международных отношений. – 99 с.
- Denisov 1969: **Денисов, П. Н.** О некоторых общих аспектах изучения языков науки. – In: Современные проблемы терминологии в науке и технике. Москва: Наука. – С. 62-90.
- Denisov 1974: **Денисов, П. Н.** Очерки по русской лексикологии и учебной лексикографии. – Москва: МГУ. – 256 с.
- Denisov i dr. 1978: **Денисов, П. Н.; Морковкин, В. В.; Сафьян, Ю. А.** Комплексный частотный словарь русской научной и технической лексики. – Москва: Русский язык. – 408 с.
- Derbyshire 1971: **Derbyshire, A. E.** A Grammar of Style. – London: Andre Deutsch.
- Derjagin 1978: **Дерягин, В. Я.** Беседы о русской стилистике. – Москва: Знание. – 96 с.
- Dešerijev 1968: **Дешериев, Ю. Д.** Проблема функционального развития языков и задачи социолингвистики. – In: Язык и общество. – Москва: Наука. – С. 55-81.
- Desnicka 1972: **Десницкая, А. В.** К вопросу о языковых отношениях в родовом обществе. – In: Энгельс и языкознание. Москва. – С. 158-188.
- Deutschbein 1932: **Deutschbein, M.** Neue englische Stilistik. – Leipzig.
- Devkin 1965: **Девкин, В. Д.** Besonderheiten der deutschen Umgangssprache (Особенности немецкой разговорной речи). – Москва: Международные отношения. – 318 с.
- Devoto 1950: **Devoto, D.** Studi di stilistica. – Firenze: Le Monnier.
- Dijalektika 1985: Диалектика процесса познания / Под редакцией Алексеева М. Н. и Коршунова А. М. – Москва: Издательство МГУ. – 367 с.
- Dimitrijević 1962: **Димитријевић, Радмило.** Основи теорије писмености. – Београд: Савремена школа. – 281 с.
- Diskuse 1941: Diskuse o stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 28-37, 61-72, 191-202.

- DKUD 1978: Документ, книжность и уметничко дело. – In: Книжность. – Београд: 1978. – Бр. 9. – С. 1529-1544.
- Dmitrijevska 1981: **Дмитриевская, И. В.** Научный текст: опыт систематического исследования. – Иванов: Ивановский гос. ун-т. – 244.
- Dobrušin/Hurgin 1961: **Добрушин, Р.; Хургин, Я. И.** Вопросы теории информации. – In: Кибернетику на службу коммунизму. – Москва – Ленинград: Госэнергоиздат. – С. 71-80.
- Doležel 1954: **Doležel, L.** K obecné problematice jazykového stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 15. – Č. 3. – S. 97-105.
- Doležel 1955a: **Doležel, L.** Pracovní porada o otázkách stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 16. – Č. 1. – S. 56-64.
- Doležel 1955b: **Doležel, L.** Rozbor uměleckého stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 90-96.
- Doležel 1956: **Doležel, L.** Pražská škola a statistická teorie básnického jazyka. – In: Československá literatura. – Praha. – XIII. – S. 101-113.
- Doležel 1960: **Doležel, L.** O stylu moderní české prózy. Výstavba textu. – Praha: Nakl. ČSAV. – 219 s.
- Doležel 1962: **Doležel, L.** Jazykové typy současné české prózy. – In: Slavica Pragensia IV, Philologica 3. – Praha. – S. 655-662.
- Doležel 1964: **Долежел, Л.** Вероятностный подход к теории художественного стиля. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 19-29.
- Doležel 1965: **Doležel, L.** Model stylistické složky jazykového kódování. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 26. – S. 223-234.
- Doležel/Hausenblas 1961: **Doležel, L.; Hausenblas, K.** О соотношении поэтики и стилистики. – In: Poetika – Poetyka – Поэтика. – Warszawa. – Prevod: Долежал, Л.; Хаусенблас, К. О односу између поетике и стилистике. – In: Книжевна реч. – Београд: 1975. – V. – Br. 4.
- Dolinjin 1972: **Долинин, К. А.** Об одном возможном подходе к анализу прозаического текста. – In: Уч. зап. ЛГПИ им. А. И. Герцена: Стилистика романно-германских языков. – Ленинград. – Т. 491. – С. 31-50.
- Dolinjin 1978: **Долинин, К. А.** Стилистика французского языка. – Москва: Просвещение. – 344 с.
- Dolinjin 1982: **Долинин, К. А.** Стил в общесемиотической перспективе и границы стилистического в языке. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 71-78.
- Dolinjin 1986: **Долинин, К. А.** Интерпретация текста (французский язык). – Москва: Просвещение. – 288 с.

- Domashev i dr. 1983: **Домашнев, А. И.; Шишкина, И. П.; Гончарова, Е. А.** Интерпретация художественного текста. – Москва: Просвещение. – 192 с.
- Doneckih 1980: **Донецких, Л. И.** Реализация эстетических возможностей имен прилагательных в тексте художественных произведений. – Кишинев: Штиинца. – 160 с.
- Doneckih 1982: **Донецких, Л. И.** Эстетические функции слова. – Кишинев: Штиинца. – 154 с.
- Dremov 1961: **Дремов, Ан.** Художественный образ. – Москва: Советский писатель. – 406 с.
- Dridze 1984: **Дридзе, Т. М.** Текстовая деятельность в структуре социальной коммуникации. Проблемы семиосоциопсихологии. – Москва: Наука. – 268 с.
- Dubsky 1970: **Dubsky, J.** Introduction a la estilistica de la lengua. – Santiago de Cuba.
- Dubsky 1971: **Dubsky, J.** Funkční stylistika a cizojazyčná výuka. – In: Zborník materiálov katedier jazykov pri Obchodnej fakulte. – Bratislava: Vysoká škola ekonomická. – S. 40-45.
- Dubsky 1972: **Dubsky, J.** The Prague conception functional style. – The Prague School of linguistics and language teaching / Ed. by V. Fried. – In: Leanguage and Language Learning. – London: Oxford UP. – 27. – Pp. 112-127.
- Dudnik 1982: **Дудник, Л. В.** Экстралингвистическая обусловленность вариативности речи. (На материале структур. действия). – АКД. – Москва: Саратовский гос. ун-т. – 19 с.
- Dular 1971/72: **Dular, Janez.** O slovenskem časnikarskem jeziku. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XXVII. – 5. – S. 153-159.
- Dular 1974a: **Dular, Janez.** Zvrstnost slovenskega jezika. – In: Slovenski jezik, literatura in kultura. – Ljubljana. – S. 69-74.
- Dular 1974b: **Dular, Janez.** Zvrstnost slovenskega publicističnega jezika. – In: X. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Predavanja. – Ljubljana: Oddelek za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakltete. – S. 41-52.
- Dvinjaninova 1979: **Двинянинова, Г. С.** К проблеме языкового стиля в контрастивной лингвистике. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ.
- Đorđević 1974: **Ђорђевић, Бранивој.** Српскохрватски позоришни језик. – Београд: Универзитет уметности. – 267 с.
- Đorđević 1987: **Ђорђевић, Милан.** Математичка лингвистика и песништво. – Београд: Младост, 1987. – 212 с.
- Đurović 1992: **Ђуровић, Радомир, Стакић Будимир.** Приручник за закључивање спољнотрговинских уговора са огледним примерима уговора. – Београд: Експортпрес. – Prevod: Джурович, Р. Руководство по заклю-

чению внешнеторговых контрактов. – Москва: Российское право, 1992. – 415 с.

Džankarova 1980: **Джанкарова, Е. В.** Книга об организации текста в разных стилях. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 15. – С. 154-158.

Ealy 1981: **Eealy, S. D.** Communication, Speech, and Politics. Habermas a Polit. Analysis. – Washington: University Press of America. – X. – 245 pp.

Ehjenbaum 1972: **Ехјенбаум, Борис.** Књижевност. – Београд: Нолит. – 283 с.

EiP 1979: Эволюция и предыстория русского языкового стиля. – Горький: Горьк. гос. ун-т. – 111 с.

EK 1975: Энциклопедия кибернетики. В 2-х томах. – Киев. Главная редакция Украинской советской энциклопедии. – Т. 1: 607 с. – Т. 2 : 623 с.

Eko 1977: **Еко, Умберто и др.** Естетика и теорија информације. – Београд: Просвета. – 283 с.

Ellis/Ure 1969: **Ellis, J.; Ure, J. N.** Language Varieties: Register. – Oxford: Encyclopedia of Linguistics, Information and Control. – 251 pp.

Enciklopedijski leksikon 1972: Српскохрватски језик. Енциклопедијски лексикон / Редактори и уредници Пецо Асим и Станојчић Живојин. – Београд: Интерпрес. – 604 с.

Enkvist 1964: **Enkvist, N. E.** On Defining Style. – In: Linguistics and Style. – London. – Pp. 3-56.

Enkvist 1971: **Enkvist, N. E.** On the Place of Style in Some Linguistic Theories. – In: Literary Style. A Symposium / Ed. by S. Chatman. – New York: Oxford U.P. – 427 pp.

Enkvist 1972: **Enkvist, Nils E.** Linguistik und Stil. – Heidelberg. – 97 S.

Enkvist 1973: **Enkvist, N. E.** Linguistic Stylistics. – The Hague: Mouton. – 179 pp. – Ruski prevod IV glave: Энkvист, Н. Э. Параметры контекста. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: 1980, Прогресс. – С. 254-270.

Enkvist et al. 1964: **Enkvist, N. E.; Spencer J.; Gregory W.** Linguistics and Style. – London: Oxford University Press. – Njemački prevod: Enkvist, Nils Erik: Spencer, John: Gregory, Michael. Linguistik und Stil. – Heidelberg: Quelle & Meyer, 1972. – 97 S.

Erlich 1981³: **Erlich V.** The Russian Formalism. History – Doctrine. – New Haven: Yale UP. – 311 pp.

Ervin-Tripp 1975: **Эрвин-Трипп, С. М.** Язык. Тема. Слушатель. Анализ взаимодействия. – In: Новое в лингвистике. Социолингвистика. – Москва: Прогресс. – Вып. 7.

Ervin-Tripp 1968: **Ervin-Tripp, Susan M.** An Analysis of the Interaction of Language, Topic and Listener. – In: Readings in the Sociology of Language / J. A.

Fishman (ed.), – The Hague: Mouton, – Pp. 192-211. – Ruski prevod: Эрвин Трипп, С. Язык. Тема. Слушатель. Анализ взаимодействия. – In: Новое в лингвистике. – Вып. 7: Социолингвистика. – Москва: Прогресс, 1975. – С. 336-362.

Essays 1981: Essays in Modern Stylistics / Ed. D. C. Freeman. – London – New York: Methuen. – 416 pp.

Estetika 1989: Эстетика. Словарь / Под общ. ред. Беляева А. А., Новиковой Л. И., Толстых В. И. – Москва: Изд-во политической лит-ры. – 447 с.

Etkin 1966: **Эткин, М. И.** Коммуникативный и экспрессивный фактор в развитии функционального стиля. – In: Материалы Всесоюзной конференции по общему языкознанию. Основные проблемы эволюции языка. – Самарканд: Фан. – Ч. II. – С. 254-256.

Everyday 1979: Everyday Language. Studies in Ethnomethodology / Ed. by Psathas G. – New York: Halsted (Irvington). – 299 pp.

Fajenova 1979: **Фаенова, М. О.** Функциональный стиль в обучении иностранным языкам в языковом вузе. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 52-53.

Fajenova 1979: **Фаеноза, М. О.** Функциональный стиль в обучении иностранным языкам в языковом вузе. – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 52-53.

Faska 1984: **Фаска, Г.** Стыль як выражэньне моўнакамунікатывнай адэкватнасці. – In: Беларуская лінгвістыка. – Минск. – Вып. 26. – С. 36-4.

Faulseit/Kühn 1969⁶: **Faulseit, D.; Kühn, G.** Stilistische Mittel und Möglichkeiten der deutschen Sprache. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 286 S.

Feler 1984: **Феллер, М. Д.** Стыль и знак. Стыль как способ изображения действительности. – Львов: Вища школа. – 167 с.

Fetisova 1972: **Фетисова, А. В.** Некоторые количественно-качественные характеристики публицистического стиля. – In: Научн. труды Курского пед. ин-та. – Курск. – Т. 8. – С. 34-40.

FN 1985: Функциональная характеристика конститuentов текста. – Тюмень: Тюменский гос. ун-т. – 105 с.

Filin 1968: **Филин, Ф. П.** Об изучении общественных функции языка. – Известия АН СССР, Серия литературы и языка. – Москва. – Т. 27. – Вып. 4. – С. 281-290.

Filipec 1955: **Filipec, J.** Rozbor odborného stylu a jeho vnitřní diferenciacе. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 37-52.

Filkova 1969: **Филкова, П.** Стилистични промени в лексиката на българския език през последните десетилетия. – In: Български език. – София. – 19. – С. 4-5.

Findra 1974: **Findra, J.** Individuálna tvorba a vývin funkčného štýlu. – In: Jazykovedné štúdie 12. Peciarov zbornik. – Bratislava. – S. 315-326.

- Findra 1978a: **Findra, J.** Autor – rozpravač – adresat. – In: Kultura slova. – Praha. – 12.
- Findra 1978b: **Findra, J.** Text a kontext. – In: Kultura slova. – Praha. – 12.
- Findra a kol. 1979: **Findra, J.; Gombala, E.; Plintovič, I.** Slovník literárnovedných terminův. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo.
- Findra a kol. 1983: **Findra, J. i dr.** Slovenský jazyk a sloh. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladatel'stvo. – 434 s.
- Finka 1962: **Finka, Božidar.** Čakavske stilističke studije. – In: Filologija. – Zagreb. – Br. 3. – S. 49-52.
- Finka 1964-65: **Finka, Božidar.** Utvrđivanje kvantitativnih odnosa u hrvatskosrpskom jeziku. – In: Jezik. – Zagreb. – XI. – Br. 3: s. 86-89. – Br. 4: s. 111-117.
- Firsova 1976: **Фирсова, Н. М.** Стилистика испанского глагола. – Москва. – 146 с.
- Firsova 1979: **Фирсова, Н. М.** Стилистика временных форм испанского глагола. АДД. – Москва. – 34 с.
- Firsova 1984: **Фирсова, Н. М.** Грамматическая стилистика современного испанского языка. Имя существительное. Глагол. – Москва: Высшая школа. – 272 с.
- Firsova 1981: **Фирсова, Н. М.** Введение в грамматическую стилистику современного испанского языка. – Москва: Высшая школа. – 160 с.
- FiS 1984: Функциональные и социальные разновидности русского литературного языка XVIII в. – In: Сб. научных трудов. – Ленинград: Наука. – 159 с.
- FJ: Функционирование языка в различных типах текста / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 159 с.
- Fjodorov 1954: **Федоров, А. В.** В защиту некоторых понятий стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 65-73.
- Fjodorov 1963: **Федоров, А. В.** Язык и стиль художественного произведения. – Москва – Ленинград: Госполитиздат. – 132 с.
- Fjodorov 1971: **Федоров, А. В.** Очерки общей и сопоставительной стилистики. – Москва: Высшая школа. – 195 с.
- Fjodorov 1981a: **Федоров, А. В.** Индивидуальный стиль речи ученого (из наблюдений над языком трудов Л. В. Щербы). – In: Теория языка, методы его исследования и преподавания. К 100-летию со дня рождения Л. В. Щербы. – Ленинград: Наука. – С. 272-277.
- Fjodorov 1981b: **Федоров, А. В.** Некоторые лексико-семантические факторы смысловой многоплановости художественной речи. – In: Русский язык. Проблемы художественной речи. Лексикология и лексикография. – Москва: Наука. – С. 71-82.
- Flaker 1976: **Flaker, Aleksandar.** Stilske formacije. – Zagreb: Liber. – 359 s.

- Fleischer 1969: **Fleischer, W.** Zur funktionalistischen Differenzierung der deutschen Schriftsprache. – In: Sprachpflege. – Berlin. – 18. – S. 225-230.
- Fleischer 1970: **Fleischer, W.** Grundfragen der Stilklassifikation unter funktionellem Aspekt. – Erfurt-Mühlhausen: Pädagogische Hochschule „Dr. Th. Neubauer“. – 7. – 2. – S. 23-28.
- Fleischer/Michel 1975: **Fleischer, W.; Michel, G.** Stilistik der deutschen Gegenwartssprache. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 394 S. – Ruski prevod II glave: Михель, Г. Основы теории стиля. – Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 271-296.
- FO 1985: Философские основы научной теории / Отв. редакторы Целищев В. В., Карпович В. Н. – Новосибирск: Наука. – 289 с.
- Focht 1972: **Focht, Ivan.** Uvod u estetiku. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1972. – 254 s.
- Fodor 1980: **Fodor, E.** Elemente de stilistică a limbii ruse. – București: Univ. din Buc. – 210 S.
- Fónagy 1962: **Fónagy, I.** O informacji stylistycznej. – In: PamL. – LIII. – 4. – S. 507-525.
- Fowler 1972: **Fowler, R.** Style and the Concept of Deep Structure. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – 1. – Pp. 5-24.
- FR 1988: Функциональные разновидности речи в коммуникативном аспекте / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 168 с.
- François 1980: **François, F.** Analyse linguistique, normes et différenciations socioculturelles. – In: Langages. – 59 pp.
- Frangješ 1959: **Frangješ, Ivo.** Stilističke studije. – Zagreb: Naprijed. – 301 s.
- Frejdenal: **Фрейденталь, Х.** Язык логики. – Москва: Наука. – 135 с.
- Frey 1980: **Frey, E.** Text und Stilrezeption. Empirische Grundlagenstudien zur Stilistik. – Königstein: Ts. Athenäum. – 198 S.
- Fridrih 1984: **Фридрих, С. А.** К вопросу об унификации стилистических категорий. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 6. – С. 38-42.
- FS 1972³: Философский словарь. – Москва: Политиздат. – 496 с.
- FS 1974: Функциональный стиль общенаучного языка и методы его исследования / Под редакцией Ахмановой О. С. и Глушко М. М. – Москва: МГУ. – 180 с.
- FS 1980: Функциональный стиль научной прозы. Проблемы лингвистики и методики преподавания / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 286 с.
- FS 1982: Функциональные стили и преподавание иностранных языков. – Москва: Наука. – 359 с.

FS 1985: Функциональные стили. Лингвометодические аспекты. – Москва: Наука. – 239 с.

FSJ 1985: Функциональная стратификация языка. – Москва: Наука. – 240 с.

Fucks 1965: **Fucks, Wilhelm; Lauter, Josef W.** Mathematische Analyse des literarischen Stils. – In: Mathematik und Dichtung. Versuche zur Frage einer exakten Literaturwissenschaft / Kreuzer-Helmut (ed.), Gunzenhauser-Rul (ed.). – Munich: Nymphenburger. – S. 107-122

Gabrić-Bagarić 1984/1985: **Gabrić-Bagarić, Darija.** Jezik Bartolda Kašića. – Sarajevo: Institut za jezik i književnost. – Posebna izdanja. – 5. – 238 s.

Gajda 1982: **Gajda, S.** Podstawy badań stylistycznych nad językiem naukowym. – Warszawa – Wrocław. – 188 S.

Galperin 1954: **Гальперин, И. Р.** Речевые стили и стилистические средства языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 76-86.

Galperin 1958: **Гальперин, И. Р.** Очерки по стилистике английского языка. – Москва: Изд. лит-ры на иностр. яз. – 459 с.

Galperin 1965: **Гальперин, И. Р.** К проблеме дифференциации стилей речи. – Проблемы современной филологии. – Москва: Наука. – С. 68-73.

Galperin 1967: **Гальперин, И. Р.** Является ли стилистика уровнем языка? – In: Проблемы языкознания. – Москва: Наука. – 1967. – С. 198-202.

Galperin 1968: **Galperin, I. R.** An Essay in Stylistic Analysis. – Moscow: Higher School Publ. House. – 63 с. (Опыты стилистического анализа. – Москва: Высшая школа).

Galperin 1969: **Гальперин, И. Р.** Общие проблемы стилистики. – Научн. конф. Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 37-40.

Galperin 1971a: **Galperin, I. R.** An Experiment in Superlinear Analysis. – Language and Style. – In: Сборник учебных материалов по курсу стилистика английского языка. – Москва: МГПИИЯ. – 1975. – С. 110-137.

Galperin 1971b: **Galperin, I. R.** Some Principal Issues of Style and Stylistics as Viewed by Russian Linguists. – In: Style. – Vol. 5. – № 1. – P. 10-13.

Galperin 1973: **Гальперин, И. Р.** О понятии „стиль“ и „стилистика“. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 14-26.

Galperin 1975: **Galperin, I. R.** On the Concepts „Style“ and „Stylistics“. – In: Сборник учебн. мат. по курсу стилистика английского языка для студентов IV курса. – Москва: МГПИИЯ. – С. 6-32.

Galperin 1980: **Гальперин, И. Р.** Проблемы лингвостилистики. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс. – С. 5-34.

Galperin 1981: **Гальперин, И. Р.** Текст как объект лингвистического исследования. – Москва: Наука. – 139 с.

Galkin 1984: **Галкин, С. И.** Оформление газеты и журнала: от элемента к системе. – Москва: МГУ. – 152 с.

Garavelli 1979: **Garavelli, B. M.** A Mined Area of Linguistic Study of Texts. – In: Text vs. sentence Basic Questions of Text Linguistics / Ed. by Petöfi I. – Hamburg. – 2. – Pp. 405-413.

Gauthier 1970: **Gauthier, M.** A propos de stylistiques. – In: Langue française. – Paris. – 8.

Gej 1967: **Гей, Н. К.** Искусство слова. О художественности литературы. – Москва: Наука. – 364 с.

Gej 1974: **Гей, Н. К.** Время и пространство в структуре произведения. – In: Контекст: 1974. – Москва: Наука. – С. 213-228.

Gej 1975: **Гей, Н. К.** Художественность литературы. Поэтика, стиль. – Москва: Наука. – 471 с.

Geler 1979: **Геллер, Э. С.** Семантическая основа образности научного стиля. (На материале научных работ по физике). – In: Вопросы лексической и фразеологической семантики. – Ростов н/Д: РПИ. – С. 20-26.

Georgin 1951: **Georgin, R.** Les secrets du style. Un inventaire précis des moyens d'expression. – Paris: Les Editions sociales françaises.

Georgin 1954: **Georgin, R.** Le langage de l'administration et des affaires. – Paris: Les Editions sociales françaises.

Georgin 1963: **Georgin, R.** L'inflation du style. – Paris: Les Editions sociales françaises.

Gerasimenko 1980: **Герасименко, Л. А.** Время как жанрообразующий факт и его воплощение в романах Тургенева. – In: Жанр (эволюция и специфика). – Кишинев: Штиинца. – 154 с. – С. 50-58.

Gerasimov 1972: **Герасимов, И. Г.** Научное исследование. – Москва: Политиздат. – 279 с.

Gerasimov/Romaško 1983: **Герасимов, В. И.; Ромашко, С. А.** Прагматика устного общения. – In: Звучащий текст. – Москва. – С. 173-217.

Gethmann-Siefert 1995: **Gethmann-Siefert, Annemarie.** Einführung in die Ästhetik. – München: Fink. – 298 S.

GF 1973: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје: МАНУ.

GI 1989: Грамматические исследования. Функционально-стилистический аспект: Суперсегментарная фонетика. Морфологическая семантика / Отв. редактор Шмелев Д. Н. – Москва: Наука. – 287 с.

Giblert/Kun 2000: **Гильберт, К. Э.; Кун Г.** История эстетики. – Санкт-Петербург: Алетея и др. – 653 с.

Giles/Poweslani 1975: **Giles, H.; Powesland, P.** Speech Style and Social Evaluation. – London: Academic Press. – VIII. – 218 pp.

- Giljen 1976: Гиллен, Клаудио. Книжечность као систем. Огледи о теорији књижевне историје. – Београд: Полит. – 453 с.
- Gläser 1974: Gläser, R. Die Kategorie „Funktionalstil“ in soziolinguistischer Sicht. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin. – Bd 27. – H. 6. – S. 487-496.
- Gläser 1976: Gläser, R. Die Stilкатегорие „Register“ in soziolinguistischer Sicht. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin. – Bd 29. – H. 3. – S. 234-243.
- Gläser 1979: Gläser, R. Fachstile des Englischen. – Leipzig: Enzyklopädie. – 208 S.
- Glinski i dr. 1965: Глинский, Б. А.; Грязнов, Б. С.; Никитин, Е. П. Моделирование как метод научного исследования. – Москва: МГУ. – 248 с.
- Glovacki-Bernardi 1991: Glovacki-Bernardi, Zrinka. Prilog tipologiji naslova. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Glušak 1980: Глушак, Т. С. Аспекты лингвостилистической проблематики в современном языкознании. – In: Романское и германское языкознание. – Минск. – Вып. 10. – С. 3-8.
- Glušak/Skiba 1972: Глушак, Т. С.; Скиба, Л. А. К вопросу определения дифференциальных признаков функциональных стилей современного немецкого языка. – In: Теория и практика описания разговорной речи. – Горький.
- Gluško 1977: Глушко, М. М. Синтактика, семантика и прагматика научного текста. – Москва: МГУ. – 208 с.
- Gnedenko 1969: Гнеденко, Б. Г. Диалог в математике. – Москва.
- Golovin 1964-1965: Головин, Б. Н. О качествах хорошей речи. – In: Русский язык в школе. – Москва. – 1964, № 2: с. 16-24. – 1965, № 1: с. 3-9.
- Golovin 1966: Головин, Б. Н. Из курса лекций по лингвистической стилистике. – Горький: Горьковский гос. ун-т. – 96 с.
- Golovin 1967: Головин, Б. Н. К вопросу о вероятностно-статистическом понимании стилей языка и стилей речи. – In: Прикладная математика и кибернетика. – Горький: Научно-исследовательский ин-т прикладной математики и кибернетики... Горьковского гос. ун-та. – С. 512-530.
- Golovin 1968: Головин, Б. Н. О стилях языка и их изучении. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 4. – С. 11-19.
- Golovin 1969: Головин, Б. Н. Вопросы социальной дифференциации языка. – In: Вопросы социальной лингвистики. – Ленинград: Наука. – С. 343-354.
- Golovin 1970: Головин, Б. Н. Язык и статистика. – Москва: Просвещение. – 190 с.
- Golovin 1978: Головин, Б. Н. Язык художественной литературы в системе языковых стилей современного русского литературного языка. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 14. – С. 113-121.

- Golovin 1980: Головин, Б. Н. Основы культуры речи. – Москва: Высшая школа. – 335 с.
- Golovin/Urambašev 1967: Головин, Б. Н.; Урамбашев, И. В. О статистических признаках стилиевой дифференциации глагольных форм современного русского литературного языка. – In: Прикладная математика и кибернетика. – Горький. – С. 501-512.
- Golub 1986²: Голуб, И. Б. Стилистика современного русского языка. – Москва: Высшая школа. – 336 с.
- Gorbunov 1959: Горбунов, П. И. Деловые бумаги. – Москва: Учпедгиз. – 51 с.
- Gorbunov 1978: Горбунов, А. П. Поэтика публицистического текста. – Москва: МГУ. – 64 с.
- Gorelov 1974: Горелов, И. Н. Проблема функционального базиса речи в онтогенезе. – Челябинск: Челябинский пед. ин-т. – 116 с.
- Gorelov 1979: Горелов, В. И. Стилистика современного китайского языка. – Москва: Просвещение. – 192 с.
- Gorelov 1984: Горелов, И. Н. Стилистика и социолнгвистика. – In: Семантико-стилистические особенности функционирования единиц языка. – Челябинск. – С. 2-11.
- Gorjanc 1998: Gorjanc, Vojko. Besediloslovni vidiki slovenskega znanstvenega jezika. Magistrsko delo. – Ljubljana: Filozofska fakulteta. – 134 s.
- Gornung 1965: Горнунг, Б. В. Несколько соображений о понятии стиля и задачах стилистики. – In: Проблемы современной филологии. – Москва: Наука. – С. 86-93.
- Gorohov 1975: Горохов, В. М. Закономерности публицистического творчества. – Москва: Мысль. – 190 с.
- Got i dr. 1984: Готт, В. С.; Семенюк, Э. П.; Урсул, А. Д. Категории современной науки (становление и развитие). – Москва: Мысль. – 268 с.
- Granger 1968: Granger, G. Essai d'une philosophie du style. – Paris.
- Granovska 1971: Грановская, Л. М. Стилистика современного русского литературного языка. – Баку: Азербайджанский пед. институт. – 95 с.
- Granunont 1950: Grammont, M. Essai de psychologie linguistique. Style et poésie. – Paris: Delagrave.
- Graubner 1973: Graubner, H. Stilistik. Grundzüge der Literatur- und Sprachwissenschaft / Hrsg. von H. Arnold. – München: dtv. – Bd I. – S. 164-187.
- Grjaznjin 1983: Грязнин, И. Текст права (Опыт методологического анализа конкурирующих теорий). – Таллин: Раамат. – 187 с.
- Gregory 1967: Gregory, M. Aspects of Varieties Differentiation. – In: Journal of Linguistics. – 3. – Pp. 177-198.

- Grickat 1953: **Грикат, Ирена**. О перфекту без помоћног глагола у српскохрватском језику и сродним синтаксичким појавама. – In: Радови Одељења литературе и језика САН. Гласник САН. – Београд. – V. – Бр. 1. – С. 130-145.
- Grigorjev 1975: **Григорьев, В. П.** Жанр как категория языковой стилистики. – In: XXVIII Герценовские чтения: Иностранные языки. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 122-124.
- Grigorjev 1979: **Григорьев, В. П.** Поэтика слова. – Москва: Наука. – 343 с.
- Grinjuk 1983: **Гринюк, Г. А.** Виды научно-технических текстов. – In: Проблемы текстуальной лингвистики. – Киев: Вища школа. – С. 98-103.
- Grlić 1974: **Grlić, Stanko**. Estetika. Povijest filozofskih problema. – Zagreb: Naprijed. – 279 s.
- Grosman 1971/72: **Grosman, M.** Možnosti razločevanja med leposlovnim jezikom in drugim rabami jezika. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – 1-2. – S. 1-10.
- Grundsatzfragen 1975: Grundsatzfragen der Funktionalstilistik. – In: Sprache der Gegenwart. – In: Schriften des Instituts für deutsche Sprache. – Mannheim. – 35. – S. 36-53.
- Guberina 1951: **Guberina, Petar**. Kako se može definirati stilistika sa stanovništva jedinstva jezičkog izraza. – In: Republika. – Zagreb. – VII. – Br. 11. – S. 774-777.
- Guberina 1952: **Guberina, Petar**. Zvuk i pokret u jeziku. – Zagreb: Matica hrvatska. – 222 s.
- Guberina 1955: **Guberina, Petar**. Stilistički i stilografski postupci: naučna i literarna analiza. – In: Pogledi. – Zagreb. – S. 167-172.
- Gudelj 1975²: **Гудель, Петар**. Шта говоре метафоре. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 95 с.
- Guhman 1977: **Гухман, М. М.** Соотношение социальной дифференциации и других типов варьирования литературного языка. – In: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – 343 с.
- Guiraud 1959: **Guiraud, Pierre**. Problèmes et méthodes de la statique linguistique. – Dordrecht. – Ruski prevod: Гиро, П. Проблемы и методы статистической лингвистики. – In: Общее языкознание. Хрестоматия. Высшая школа. – Минск: 1976. – С. 44-63.
- Guiraud 1964a: **Guiraud, Pierre**. La stylistique. – Paris:– Prevod: Giro, P. Stilistika. – Sarajevo: Veselin Masleša. – 92 s.
- Guiraud 1964b: **Guiraud, Pierre**. Stilistika. – Sarajevo: Veselin Masleša. – 93 s.
- Guiraud 1965: **Guiraud, Pierre**. Le français populaire. – Soll. „Que sais-je“. – Paris.

- Guiraud 1969: **Guiraud, Pierre**. Essais de stylistique. – Première partie. – Paris. – Ruski prevod II glave: Гиро, П. Раздела и направления стилистики и их проблематика. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Прогресс, Москва, 1980. – С. 23-47.
- Guiraud 1971: **Guiraud, Pierre**. La sémiologie. – Paris: Presses universitaires de France. – Prevod: Giro, P. Semiologija. – Beograd: BIGZ, 1975. – 114 s.
- Guiraud/Kuentz 1970: **Guiraud, P.; Kuentz, P.** La stylistique. – Paris.
- Gvenadze 1981: **Гвенадзе, М. А.** Лингвистическая типология текста и классификация газетных жанров. – Известия АН ГССР, Серия языка и лит-ры. – Тбилиси. – № 4. – С. 84-98.
- Gvišiani 1986: **Гвишиани, Н. Б.** Язык научного общения (вопросы методологии). – Москва: Высшая школа. – 280 с.
- Gvozdev 1965³: **Гвоздев, А. Н.** Очерки по стилистике русского языка. – Москва: Просвещение. – 408 с.
- GŽ 1971: Газетные жанры / Редактор Власов В. И. – Москва: Политиздат. – 181 с.
- Hadžiefendić 1991: **Hadžiefendić, Remzija**. Problemi jezičke hiperbole u polemikama. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Hafner 1980-81: **Hafner, S.** O problemu funkcijskih zvrsti slovenskega ljudskega jezika. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XXVI. – 2. – S. 54-61.
- Hajrudinova 1997: **Хайрудинова, Г. А.** Эстетические функции грамматического рода существительных. – Казань: http://www.kcn.ru/tat_ru/science/news/lingv_97/n172.htm.
- Haldarova 1983: **Халдарова С. М.** К вопросу о функциональных стилях речи. – In: Русский язык как иностранный. – Ташкент. – С. 61-64.
- Haler 1943: **Haler, Albert**. Doživljaj ljepote. – Zagreb: Matica Hrvatska. – 296 s.
- Halliday 1971: **Halliday, M. A. K.** Linguistic Function and Literary Style. – In: An Inquiry into the Language of William Golding's „The Inheritors“. Literary Style: A. Symposium / Ed. Seymour Chatman. – London – New York: Oxford University Press. – Pp. 330-368. – Ruski prevod (skraćena verzija): Хэллидей, М. А. К. Лингвистическая функция и литературный стиль. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 116-147.
- Halliday et al. 1964: **Halliday, M. A. K. et al.** The Linguistic Sciences and Language Teaching. – London: Longman.
- Halliday et al. 1973: **Halliday, M. A. K.; McIntosh A.; Stevens P.** The Users and Uses of Language. – In: Varieties of Presentday English / Bailey R. W., Robinson I. L. eds. – London – New York.
- Hankiss 1972: **Hankiss, E.** Meaning as a Source of Aesthetic Experience. – In: Semiotics. – The Hague. – Vol. 6. – 3. – Pp. 201-211.

- Hardy 1969: **Hardy, A.** Théorie et méthode stylistique de M. Riffaterre. – In: Langue française. – Paris. – 3.
- Hartung 1970: **Hartung, W.** Marxistische Sprachpragmatik als Hintergrund für die Erklärung stilistischer Phänomene. – In: Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule / Dr. Theodor Neubauer. – Erfurt – Mühlhausen. – Gesellschaftliche Reihe. – 7. – S. 67-71.
- Harweg 1972: **Harweg, R.** Stilistik und Textgrammatik. – In: Zeitschrift für Literaturwissenschaft und Linguistik. – Frankfurt/M. – Jg. 2. – H. 5. – S. 71-81. – Ruski prevod: Харвег, Р. Стилистика и грамматика текста. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 212-226.
- Harweg 1973: **Harweg, R.** Text Grammar and Literary Text, Remarks on a Grammatical Science of Literature. – In: Poetics. – Amsterdam. – 9. – Pp. 65-91.
- Harwood 1980: **Harwood, R.** The Language of Screenwriting. – In: The State of the Language / Ed. by Michaels Leonard; Ricks Christopher. – Berkeley: U of California P. – Pp. 290-296.
- Hasan 1975a: **Hasan, R.** Code, Register and Social Dialect. – In: Class, Codes and Control. Applied Studies Forwards a Sociology of Language / Ed. by B. Bernstein. – London – Boston. – Vol. 2. – Pp. 253-292.
- Hasan 1975b: **Hasan, R.** The Place of Stylistics in the Study of Verbal Art. – In: Style and Text. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – Pp. 49-62.
- Hatzfeld 1958: **Hatzfeld, H.** Recent Italian Stylistic Theory and Stylistic Criticism. – In: Studia Philologica et Literaria. In honorem Leo Spitzer. – Bern. – Pp. 227-243.
- Hausenblas 1955a: **Hausenblas, K.** K základním pojmům jazykové stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 1-15.
- Hausenblas 1955b: **Hausenblas, K.** Porada o jazykové stylistice. – In: Věstník Československé akademie věd. – Praha. – Roč. 64. – 1-2. – S. 72-77.
- Hausenblas 1961: **Hausenblas, K.** О соотношении поэтики и стилистики. – In: Poetics. – Warszawa.
- Hausenblas 1962a: **Hausenblas, K.** Styky jazykových projevů a rozvrstvení jazyka. – K diskusi o obecné a hovorové češtině. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 3. – S. 189-201.
- Hausenblas 1962b: **Hausenblas, K.** Aktuální problémy lingvisticky a literárněvědně orientované stylistiky. – In: Československá rusistika. – Praha. – 3. – S. 163-166.
- Hausenblas 1963: **Hausenblas, K.** Základní okruhy stylistické problematiky. – In: Československé přednášky pro V. mezinárodní sjezd slavistů v Sofii. – Praha. – S. 287-293.
- Hausenblas 1967: **Гаузенблас, К.** К уточнению понятия „стиль“ и к вопросу об объеме стилистического исследования. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 69-75.

- Hausenblas 1963: **Hausenblas, K.** Vystavba slovesných komunikátů a stylistika. – In: Československé přednášky pro VI. mezinárodní sjezd slavistů v Praze. – Praha: Academia. – S. 343-347.
- Hausenblas 1970: **Hausenblas, K.** Práce Viléma Mathesia o stylu a česká stylistika v uplynulém čtvrtstoletí. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 31. – S. 194-206.
- Hausenblas 1971: **Hausenblas, K.** Stile der sprachlichen Äußerungen und die Sprachschichtung. – In: Stilistik und Soziolinguistik / Hrsg. von E. Beneš und I. Vachek. – Berlin (West).
- Hausenblas 1971: **Hausenblas, K.** Výstavba jazykových projevů a styl. – Praha: Universita Karlova. – 184 s.
- Hausenblas 1972a: **Hausenblas, K.** Učební styl v soustavě stylů funkčních. – In: Naše řeč. – Praha. – 2-3. – S. 150-158.
- Hausenblas 1972b: **Hausenblas, K.** Explicitnost a implicitnost jazykového vyjadřování. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – XXXIII. – 2. – S. 98-105.
- Hausenblas 1973a: **Hausenblas, K.** Komplexní a simplexní styly. – In: Poetyka i stylistyka słowiańska / Red. Skwarczyńska. – Wrocław etc. – S. 39-46.
- Hausenblas 1973b: **Hausenblas, K.** Utváření stylu v textu. – In: Československé přednášky pro VII. mezinárodní sjezd slavistů ve Varšavě: Literatura – folklór – historie. – Praha: Academia. – S. 217-225.
- Hausenblas 1973c: **Hausenblas, K.** Vysoký – střední – nízký styl a diferenciace stylů dnes. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 85-91.
- Hausenblas 1978: **Гаузенблас, К.** О характеристике и классификации речевых произведений. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. VIII: Социолингвистика. – Москва: Прогресс. – С. 66-75.
- Hausenblas 1983: **Гаузенблас, К.** Проблема соотношения языка и стиля в чешской лингвистике первой половины XX века. – In: Сопоставительное изучение русского языка с чешским и другими славянскими языками. – Москва: Издательство Московского ун-та. – С. 288-300.
- Havránek 1932: **Havránek, B.** K stylové diferenciaci spisovného jazyka. – In: Spisovná čeština. – Praha. – Takode: Časopis pro moderní filologii. – Praha. 1942. – Studie o spisovném jazyce. – Praha: 1963.
- Havránek 1936²: **Havranek, B.** Vývoj spisovného jazyka českého. – In: Československá vlastivěda. – Praha.
- Havránek 1942: **Havránek, B.** K funkčnímu rozvrstvení spisovného jazyka. – In: Časopis pro moderní filologii. – Praha. – 28.
- Havránek 1963a: **Havránek, B.** Funkce spisovného jazyka. – In: Havránek Bohuslav. Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 11-18.

- Havránek 1963b: **Havránek, B.** Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – 371 s.
- Havránek 1963c: **Havránek, B.** Stylistika. – In: Havránek B. Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 77-80.
- Havránek 1963d: **Havránek, B.** Úkoly spisovného jazyka a jeho kultura. – In: Havránek B. Studie o spisovném jazyce. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 30-59.
- Havránek 1967: **Гавранек, Б.** О функциональном расслоении литературного языка. – In: Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс. – С. 432-443.
- Havránek 1969: **Havránek, B.** Teorie spisovného jazyka. – In: Naše řeč. – Praha. – 52. – S. 65-77.
- Havránek 1970: **Havránek, B.** Principi Pražské lingvističké školy. – In: Zbornik za filologiju i lingvistiku. – Novi Sad. – XIII/1. – S. 7-18.
- Havránek 1978: **Havránek, B.** Opšta problematika književnog jezika i njegova funkcija. – In: Treći program Radio Sarajeva. – Sarajevo. – Januar-mart. – S. 185-206.
- Havránek/Jedlička 1960: **Havránek, B.; Jedlička, A.** Česká mluvnice. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 487 s.
- Hegel 1973-1975: **Hegel, Georg Wilhelm Friedrich.** Werke. Neu ed. Ausg. d. Werke v. 1832. – 1845. – (a) Bd 13. Vorlesungen über die Ästhetik 1. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1973. – 545 S. – (b) Bd 14. Vorlesungen über die Ästhetik 2. Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1974. – 461 S. – (c) Bd 15. Vorlesungen über die Ästhetik 3. – Frankfurt/M.: Suhrkamp, 1975. – 577 S. – Prevod: Хегел, Георг Вильхелм Фридрих. Эстетика. I-III. – Београд: Култура, 1970. – I: 301 c. – II: 313 c. – III: 721 c. – Ruski prevod: Гегель, Георг Вильгельм Фридрих. Эстетика. В четырех томах. – Москва: Искусство, 1968. – Т. 1: 312 c. – Т. 2: 326 c. – Т. 3: 621 c. – Т. 4: 676 c.
- Heider 1971: **Heider, E. R.** Style and Accuracy of Verbal Communications Within and Between Social Classes. – In: Journal of Personality and Social Psychology. – Wash. – Vol. 18. – 1. – Pp. 33-47.
- Heinemann 1974: **Heinemann, W.** Zur Klassifizierung Stilzügen. – In: Linguistische Arbeitsberichte. Mitteilungsblatt der Sektion TAS der Karl-Marx-Universität. – Leipzig. – 10. – S. 57-61.
- Hendricks 1969: **Hendricks, W. O.** Three Models for the Description of Poetry. – In: Journal of Linguistics. – London. – Vol. 6. – 1. – Pp. 1-22.
- Hendricks 1975: **Hendricks, W. O.** Style and the Structure of Literary Discourse. – In: Style and Text. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – Pp. 63-74.
- Hendricks 1976: **Hendricks, W. O.** Grammars of Style and Styles of Grammar. – Amsterdam: North-Holland. – 252 pp. – Ruski prevod III glave: Хендрикс, В. О. Стиль и лингвистика текста. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 172-211.

- Henry 1972: **Henry, A.** La stylistique littéraire, Essai de redefinition – In: Le Français Moderne. – Paris. – T. 40. – 1.
- Hess-Lüttich 1977: **Hess-Lüttich, E. W. B.** Texttheorie und Soziolinguistik. Eine pragmatische Synthese. Entwürfe zur Anwendung linguistische Literaturanalyse. – Bonn: Phil. Diss. – 676 S.
- High 1969: **High, G.** Style and Stylistics. – London – New York.
- Hill 1961: **Hill, A.** Grammaticality. – In: World. – New York. – Vol. 17. – 1. – Pp. 1-10.
- Hill 1976: **Hill, A.** Constituent and Pattern in Poetry. – Austin – London: University of Texas Press. – XIV. – 157 pp.
- Hirsch 1972: **Hirsch, D. H.** Linguistic Structure and Literary Meaning. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – No 1. – Pp. 88-88.
- Hirsch 1972: **Hirsch, D. H.** Linguistic Structure and Literary Meaning. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – 1. – Pp. 80-88.
- Hjemslev 1943: **Hjemslev, L.** Omkring sprogteoriens grundlaeggelse. Kopenhagen. – Prevod: Hjemslev, L. Prolegomena teoriji jezika. – Zagreb: Biblioteka Teka, 1980. – 141 s.
- Hjemslev 1980: **Hjemslev, Louis.** Prolegomena teoriji jezika. – Zagreb: Biblioteka Teka, GZH, 1980. – 141 s.
- НК 1986: Художественная коммуникация и семиотика / Отв. редактор Боров Ю. Б. – Москва: Наука. – 231 с.
- Hodura 1954: **Hodura, Kv.** O slohu. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 115 s.
- Hoffmann 1974: **Hoffmann, L.** K vertikálnímu rozvrstvení odborných jazyků – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 35. – Č. 2. – S. 107-112.
- Hoffmanová 1997: **Hoffmannová, Jana.** Stylistika a... – Praha: Trizonia. – 200 s.
- Holopova/Lebedeva 1995: **Холопова, Т. И., Лебедева, М. М.** Протокол и этикет для деловых людей. – Москва: Анкил – Инфра-М. – 366 с.
- Holý 1963: **Holý, J.** O termínoch *sloh* a *štýl*. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 101-108.
- Holý 1968: **Holý, J.** Štylistika pre pedagogické fakulty. – Bratislava.
- Horálek 1955: **Horálek, K.** Styl umělecké literatury. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 16. – Č. 1. – S. 87-90.
- Horálek 1965: **Horálek, K.** Sprachfunktion und funktionelle Stilistik. – In: Linguistics. – 14. – S. 14-22.
- Horálek 1967: **Horálek, K.** Filosofie jazyka. – Praha: Universita Karlova. – 158 s.
- Horálek 1972: **Horálek, K.** Jazyk jako systém a norma. – In: Naše řeč. – Praha. – 2-3. – S. 65-68.

- Horálek 1973: **Horálek, K.** Spisovny jazyk a jeho funkce – In: Naše řeč. – Praha. – 56.
- Horálek 1977: **Horálek, K.** Teorie jazykových funkcí a stylistika. – In: Zborník radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića. Radovi ANUBiH, knj. 34, Odjeljenje društvenih nauka, knj. 6. – Sarajevo. – S. 141-147.
- Horálek 1978: **Горалек, К.** Функции языка в речи. – In: Языкознание в Чехословакии. – Москва: Прогресс. – С. 30-35.
- Horecký 1957: **Horecký, J.** Jazyk v novinách. – Bratislava: Novinársky študijný ústav. – 153 s.
- Horecký 1957: **Horecký, J.** Terminológia v odbornom štýle. – In: Naša veda. – Praha. – 4. – S. 450-452.
- Horecký/Racová 1979: **Horecký, J.; Racová, A.** Slovník jazykovedných termínov. – Bratislava. – 203 s.
- Hovanska 1984: **Хованская, З. И.** Стилистика французского языка. – Москва: Высшая школа. – 344 с.
- Hronek 1972: **Hronek, J.** Obecná čeština. – Praha: Universita Karlova. – 160 s.
- Hudson 1980: **Hudson, R. A.** Sociolinguistics. – Cambridge ets.: Rochelle. – 250 pp.
- Humboldt 1930-1935: **Humboldt, W. V.** Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluss auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts. – In: Wilhelm von Humboldts Gesammelte Schriften / Hrsg. von Albert Leitzmann. – VII (1907). [Rad nastao između 1930. i 1935. godine] – Ruski prevod: Гумбольдт, Вильгельм фон. О различии строения человеческих языков и его влиянии на духовное развитие человечества. – В: Гумбольдт, Вильгельм фон. Избранные труды по языкознанию. – Москва: Прогресс, 1984. – С. 37-300.
- Hunjak 1976: **Hunjak, Đurđica.** Oblici ponavljanja u epskoj narodnoj poeziji. – Sarajevo: Institut za jezik i književnost, Odjeljenje za književnost. – Knj. 1. – 176 s.
- Ignjatović 1984: **Игњатовић, П.** Неколико напомена о стилу. – In: Дело. – Београд. – Бр. 8-9. – С. 1-8.
- Ihlenburg 1970: **Ihlenburg, K. H.** Stilnorm und praktische Stillehre. – In: Sprachpflege. – 19. – H. 9. – S. 178-181.
- IiP 1988: Искусствознание и психология художественного творчества / Отв. редакторы Зись А. Я., Ярошевский М. Г. – Москва: Наука. – 352 с.
- IL 1982: Изучение лексических и грамматических единиц в аспекте функциональной стилистики. – Москва: УДН. – 147 с.
- Ијаš 1976: **Ильяш, М. И.** Стилистические нормы современного русского языка. – Сегед: Сегедский ун-т. – 121 с.
- Цјинска 1954: **Ильинский, И. С.** О языковых и неязыковых стилистических средствах. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 84-89.
- Цјински 1927: **Ильинский, И.** Язык закона. – In: Советское строительство. – Москва: ИК СССР. – С. 8-9.
- Informacija 1979: Информация и языковой знак. – Тюмень: Тюменский гос. ун-т. – 122 с.
- Inić 1984: **Инић, С.** Говорите ли политички? Есеј из социологије политичког језика. – Београд: Истраживачко-издавачки центар ССО Србије. – 164 с.
- Jordan 1944: **Jordan, I.** Stilistica limbii române. – București.
- Jordan 1962: **Jordan, I.** Lingvistica romanică. Evoluție, curente, metode. – București: Editura Academiei Republicii populare Române. – Ruski prevod: Йордан, Й. Романское языкознание. Историческое развитие, течения, методы. – Москва: Прогресс, 1971. – 619 с.
- Irgarden 2000: **Иргарден, Роман.** Поетика: теорија уметничке књижевности. – Београд: И. Токић. – 133 с.
- IS 1979: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – 61 с.
- Isakova 1999: **Исакова, Л. Д.** Функциональный стиль в типологическом преломлении. – Москва: Московский лицей. – 120 с.
- Isserlin 1970: **Иссерлин, Е. М.** Официально-деловой стиль. – Москва: Моск. полиграфический ин-т. – 41 с.
- Ivančikova 1983: **Иванчикова, Е. А.** О дифференциации жанровых форм. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 10-15.
- Ivanov/Šaumjan 1961: **Иванов, В. В.; Шаумян, С. К.** Лингвистические проблемы кибернетики и структурная лингвистика. – In: Кибернетику на службу коммунизма. – Москва – Ленинград. – Том 1. – С. 218-234.
- Ivanova 1972: **Иванова, Г. М.** Художественная речь как особая форма коммуникации и информации. – In: Стиль и контекст. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 29-37.
- Ivanová-Šalingová 1962: **Ivanová-Šalingová, M.** Ku klasifikácii štýlov spisovného jazyka. – In: Slavica Pragensia IV. Philologica 3. Acta Universitatis Carolinae. – Praha: Universita Karlova. – S. 617-622.
- Ivanová-Šalingová 1963a: **Ivanová-Šalingová, M.** Hovorový štýl súčasnej spisovnej slovenčiny. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 17-32.
- Ivanová-Šalingová 1963b: **Ivanová-Šalingová, M.** Štýlové rozvrstvenie súčasnej spisovnej slovenčiny. – In: Jazykovedné štúdie. Spisovný jazyk. – Bratislava. – VII. – S. 117-150.
- Ivanová-Šalingová 1965: **Ivanová-Šalingová, M.** Štylistika. – Bratislava: Obzor. – 230 s.

- Ivanová-Šalingová 1970: **Ivanová-Šalingová, M.** Expresívny príznač. – In: Jazykovedný čas. – Brno. – 2. – S. 154-171.
- Ivanová-Šalingová 1971: **Ivanová-Šalingová, M.** Teória textu a teória štylistiky. – In: Slovenská literatúra. – Bratislava. – 3. – S. 289-300.
- Ivas 1988: **Ivas, Ivan.** Ideologija u govoru. – Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. – 267 s.
- Iveković 1981: **Ивековић, Р.** Индија је нијема жена. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 88-105.
- Ivić 1986: **Ivić, Milka.** Jedan prilog problematici metafore. – In: Filologija. – Zagreb: JAZU, Razred za filološke znanosti. – 14. – S. 123-127.
- Izing 1970: **Изинг, Г.** Проблема типологии языковых подсистем. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 60-65.
- Jaglom/Jaglom 1973: **Яглом, А. М.; Яглом, И. М.** Вероятность и информация. – Москва: Наука. – 315 с.
- Jakobson 1967: **Jacobson, R.** Linguistics and Poetics. – In: Essays on the Language of Literature. – New-York. – Pp. 296-322. – Prevod: Jakobson, Роман. Лингвистика и поэтика. – Београд: Нолит, 1966. – 327 с.
- Jakobson 1970: **Якобсон, Р. О.** Человек и язык. – Москва.
- Jakobson 1978: **Якобсон, Роман.** Огледы из поэтики. – Београд: Просвета. – 397 с.
- Jakobson 1985: **Якобсон, Р. О.** Избранные работы. – Москва: Прогресс. – 455 с.
- Jakobson/Halle 1988: **Jakobson, Roman; Halle, Morris.** Temelji jezika. – Zagreb: Globus. – 109 s.
- Jakušin 1979: **Якушин, Б. В.** „Семантический треугольник“ в парадигмах Г. Фреге. Ф. де Соссюра в свете коммуникативно-кибернетического подхода. – In: Известия АН СССР. Серия литературы и языка. – Москва. – Т. 38. – С. 219-228.
- Jakovljević 2000: **Яковлев, Е. Г.** Эстетика. – Москва. – 464 с.
- Jakubinski 1923: **Якубинский, Л. П.** О диалогической речи. – In: Русская речь. – Петроград: Фонетический ин-т практического изучения языка. – С. 96-194.
- Jakubinski 1986: **Якубинский, Л. П.** Избранные работы. Язык и его функционирование. – Москва: Наука. – 207 с.
- Janakijev 1965: **Янакиев, М.** Записки по стилистика на българския език. – София.
- Janakijev 1977: **Янакиев, М.** Стилистиката и езиковото обучение. – София.
- Janakijev/Ivanov 1971: **Янакиев, М.; Иванов, О.** Стилистика на българския език. – София.
- Janoušek 1968: **Janoušek, J.** Sociální komunikace. – Praha: Svoboda. – 172 s.
- Jarceva 1960: **Ярцева, В. Н.** Развитие национального литературного английского языка. – In: Вопросы формирования и развития национальных языков. – Москва: Изд-во АН СССР.
- Jarceva 1974: **Ярцева, В. Н.** Функционально-стилистическая система литературного языка и ее соотношение с территориальными диалектами. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 3 (81), 17. – С. 45-55.
- Jarceva 1977: **Ярцева, В. Н.** Соотносительность региональных и социальных вариантов языка в плане стиля и нормы. – In: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – С. 12-26.
- Jarošenko 1976: **Ярошенко, В. Н.** Информационные жанры радиожурналистики. – Москва: Искусство. – 64 с.
- Jaš 1965: **Jaš** 1965: Jazyk a štýl modernej prózy. – Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied. – 177 s.
- Jaš 1982: **Jaš** 1982: Jazyk a štýl publicistiky. – Bratislava.
- JaU 1966: **JaU** 1966: Jazyk a umelecké dielo. – Bratislava.
- Jedlička 1954: **Jedlička, A.** Nové sovětské práce o otázkách stylu a stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 15. – S. 66-72.
- Jedlička 1963: **Jedlička, A.** K stylovému rozvrstvení dnešní spisovné češtiny. – In: Jazykovědné studie. – Praha. – 7. – S. 134-143.
- Jedlička 1964: **Jedlička, A.** Zur Prager Theorie der Schriftsprache. – In: Travaux Linguistiques de Prague. – Praha: Nakl. ČSAV. – 1. – S. 47-58. – Ruski prevod: Едличка, А. О пражской теории литературного языка. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 544-556.
- Jedlička 1968: **Jedlička, A.** Studium současných spisovných jazyků slovanských a problematika variantnosti normy. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 28. – S. 113-124.
- Jedlička 1970: **Jedlička, A.** Poznámky k stylistické problematice a terminologii. – In: Filologické studie. Sborník Pedagogické fakulty University Karlovy v Praze. – Praha. – II. – S. 125-131.
- Jedlička 1971: **Jedlička, A.** Praška škola i problematika standardnih jezika, osobito slavenskih. – In: Zadarska revija. – Zadar. – 20.
- Jedlička 1972a: **Jedlička, A.** Spisovná výslovnost a její stylová diferenciacie. – In: Slavičica Pragensia. – Praha. – XII. – S. 219-228.
- Jedlička 1972b: **Jedlička, A.** Problematika ispitivanja savremenog jezika i jezička kultura. – In: Radovi Odjeljenja društvenih nauka ANUBiH. – Sarajevo. – Br. 14.
- Jedlička 1972c: **Jedlička, A.** Aktuální problémy spisovného jazyka v nových zahraničních pracích. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 33. – Č. 1. – S. 25-37.

- Jedlička 1973a: **Jedlička, A.** Dynamika súčasného spisovného jazyka a jeho stylová diferenciácie. – In: Československé přednášky pro VII. mezin. sjezd slavistů ve Varšavě. – Praha: Academia. – S. 211-221.
- Jedlička 1973b: **Jedlička, A.** Jazyk literatury a typu jeho orientace. – In: Poetyka i stylistyka słowiaństwa. – Wrocław etc. – S. 129-136.
- Jedlička 1973c: **Jedlička, A.** Problematika mluveného jazyka v poměru k jazyku psanému. – In: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје.
- Jedlička 1974: **Jedlička, A.** Jazyk korespondence jako pramen studia spisovného a literárního jazyka. – In: Zb. filoz. fakulty Univerzity Komenského, Philologica. – Bratislava. – S. 23-24.
- Jedlička 1975: **Jedlička, A.** Problematika regionální, sociální a stylové diferenciace spisovných jazyků. – In: Славянска лингвистична терминология 2. – София.
- Jedlička 1978a: **Jedlička, A.** Die Schriftsprache in der heutigen Kommunikation. – Leipzig: Enzyklopädie. – 218 S.
- Jedlička 1978b²: **Jedlička, A.** Spisovný jazyk v súčasnej komunikácii. – Praha: Universita Karlova. – 227 s.
- Jedlička 1978c: **Jedlička, A.** Zróznicowanie stylowe języka literackiego – In: Przegląd Humanistyczny. – Warszawa. – 1978/2. – 22. – S. 221-131.
- Jedlička 1979: **Jedlička, J.** Nauka o slohu. – Praha.
- Jedlička 1980: **Jedlička, A.** K systému a systematice funkčních stylů. – In: Jazykovedné štúdie. – Bratislava. – 15. – S. 107-113.
- Jedlička 1981: **Jedlička, A.** Problematika funkční stylové diferenciace spisovného jazyka. – In: Přednášky z průběhu letní školy slovanských studií. – Praha. – 22. – S. 34-46.
- Jedlička 1982: **Jedlička, A.** Typy norem jazykové komunikace. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 43. – Č. 4. – S. 272-281.
- Jedlička 1984: **Едлічка, А.** Паняцце і сістэматыка функцыянальных стыляў. – In: Белоруская лінгвістыка. – Минск: АН БССР. – Вып. 26. – С. 4-12.
- Jedlička/Formánová 1970: **Jedlička, A.; Formánová, V.** Základy české stylistiky. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 226 s.
- Jefimov 1961²: **Ефимов, А. И.** Стилистика художественной речи. – Москва: МГУ. – 519 с.
- Jefimov 1963: **Ефимов, А. И.** Задачи сравнительной стилистики восточнославянских языков. – Москва: МГУ. – 25.
- Jefimov 1969: **Ефимов, А. И.** Стилистика русского языка. – Москва: Просвещение. – 262 с.

- Jefimov 1971¹: **Ефимов, А. И.** История русского литературного языка. – Москва: Высшая школа. – 295 с.
- Jefimov 1982: **Ефимов, И. С.** Типология художественных текстов и их филологический анализ. – АКД. – Москва: АПН СССР, НИИ преподавания русского языка в национальной школе. – 23 с.
- Jefremov 1956: **Ефремов, А. Ф.** Стили языка. – In: Новая Волга. – Саратов. – Кн. 24. – С. 251-259.
- Jelínek 1954: **Jelínek, M.** Naše a sovětské stylistické práce a jejich metody. – In: Sovětská jazykověda. – Praha. – Roč. 4. – Č. 4. – S. 332.
- Jelínek 1954: **Jelínek, M.** O jazykovém slohu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 15. – Č. 3. – S. 118-121.
- Jelínek 1955: **Jelínek, M.** Odborný styl. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 25-37.
- Jelínek 1957: **Jelínek, M.** O jazyce a stylu novin. – Praha: Rudé Právo. – 182 s.
- Jelínek 1963: **Jelínek, M.** Míšení funkčních stylů v soudobé umělecké próze slovanských národů. – In: Československé přednášky pro V. Mezinárodní sjezd slavistů v Sofii. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – S. 295-302.
- Jelínek 1965: **Jelínek, M.** Definice pojmu „jazykový styl“. – In: Sborník prací Filozofické fakulty Brněnské university. – Brno. – 14. – S. 43-53.
- Jelínek 1966: **Jelínek, M.** Postavení hovorového stylu mezi styly funkčními. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 27. – Č. 2. – S. 105-118.
- Jelínek 1967: **Jelínek, M.** K charakteristice funkčního stylu uměleckého. – In: Česká literatura. – Praha. – 15.
- Jelínek 1969: **Jelínek, M.** Stylové rozpětí současné spisovné češtiny. – In: Naše řeč. – Praha. – 52. – 2-3. – S. 111-126.
- Jelínek 1972: **Jelínek, M.** Zdařilý pokus o přístupnou syntézu výkladu stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 43-47.
- Jemeljančeva 1979: **Емельянцева, Л. П.** Языковые и стилистические средства информационных жанров газет, радио и телевидения. – АКД. – Ташкент: Ташкентский гос. ун-т. – 16 с.
- Jeremić 1964: **Јерemiћ, Драган.** Класична и модерна уметност. – In: Политика. – Београд. – 16. фебруар. – С. 15.
- Jerković 1973: **Јерковић, Јован.** Језик Јакова Игњатовића. – Нови Сад: Матица српска – Књижевно одељење. – 326 с.
- Jerković 1983: **Јерковић, Јован.** Употреба претерита у Јакшићевој прози. – In: Научни скуп слависта у Вукове дане. – Београд. – XII/1. – С. 21-26.
- Jespersen 2002: **Есперсен, О.** Философия грамматики. – Москва: Изд-во иностранной литературы. – 404 с.

- Jevgrafova 1973: **Евграфова, А. А.** Стилистическое использование паронимии разных типов. – In: Исследования по русскому и украинскому языкам. – Днепропетровск: Днепропетровский ун-т. – 114 с. – С. 51-57.
- Jevstafjeva 1970: **Евстафьева, В. В.** Формы глагола и стилистика. (Статистический анализ распределения глагольных форм в разных стилях русского литературного языка XIX-XX вв.). – In: Вісник Київського університету: Серія філол. – Київ. – № 12. – С. 83-87.
- Ježov/Šamurin 1972: **Ежов, И. С.; Шамурин, Е. И.** Русская поэзия XX века. – München: Wilhelm Fink Verlag. – Vol. 6. – 671 S.
- JiS 1962: Език и стил на българските писатели. I. – София. – 429 с.
- JiS 1980: Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. – Москва.
- JiS 1983: Язык и стиль научного изложения. Лингвометодические исследования. – Москва: Наука. – 272 с.
- JiS 1991: Jezik i stil sredstava informisanja / Urednik Branko Tošović. – Sarajevo: Svjetlost. – 165 s.
- JN 1984: Языковая норма и функциональные стили. – Вильнюс: Вильнюсский гос. ун-т. – 58 с.
- JNL 1975: Язык научной литературы /Отв. редактор Пигальская М. К. – Москва: Наука. – 264 с.
- Jogan/Pogorelec 1975-76: **Jogan, S.; Pogorelec, Breda.** O slovenščini v javni rabi. – In: Jezik in slovstvo. – XXI. – Ljubljana. – 3. – S. 82-85.
- Josselson 1953 (1966): Подсчет слов и частотный анализ грамматических категорий русского литературного языка. – In: Автоматизация в лингвистике. – Москва – Ленинград: Наука, 1966. – С. 105-131.
- Jović 1959a: **Јовић, Душан.** О перфекту без помоћног глагола у говорима долине реке Раче. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад: – Књ. IV. – С. 217-227.
- Jović 1959b: **Јовић, Душан.** О имперфекту у говорима околине Врњачке Бање. – In: Зборник за филологију и лингвистику. – Нови Сад. – II.
- Jović 1975a: **Јовић, Душан.** Лингвостилистичке анализе. – Београд: Друштво за српскохрватски језик и књижевност СРС. – 217 с.
- Jović 1975b: **Јовић, Душан.** Основни принципи лингвостилистичких описа. – In: Живи језици. – Београд. – Бр. 1-4. – С. 107-116.
- Jović 1979b: **Јовић, Душан.** Лингвостилистика као примењена лингвистика. – In: Годишњак Савеза друштава за примењену лингвистику Југославије. – Београд. – Бр. 3. – С. 33-37.
- Jović 1980: **Јовић, Душан.** О поетској функцији језика. – In: Књижевна критика. – Београд. – XI. – Бр. 4. – С. 5-17.

- Jović 1983: **Јовић, Душан.** Језик Борисава Станковића и књижевна норма. – Ниш: Градина. – XVIII. – 8. – С. 82-89.
- Jović 1985: **Јовић, Душан.** Језички систем и поетска граматика. – Београд: БИГЗ – Јединство. – 157 с.
- Jović/Stanisavljević 1977: **Јовић, Душан; Станисављевић, Вукашин.** Језик и говор на култура. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 141 с.
- JP 1978: Языковая практика и теория языка. – Москва: МГУ. – Вып. 2. – 204 с.
- JS 1974: Единая государственная система делопроизводства. Основные положения / Под общей ред. Долгих Ф. И. – Москва: Государственный комитет стандартов Совета Министров СССР. – 128 с.
- JŠBiH 1981: Jezik štampe u Bosni i Hercegovini do 1918. godine / Odg. ur. Karadža-Garić Mevlida. – Sarajevo: Institut za jezik i književnost (1984). – 307 s.
- JSC 1984: Язык для специальных целей как объект функциональной стилистики. – Сыктывкар: Сыктывк. ГУ, Пермский ун-т. – 143 с.
- JuDS 1976: Језик у друштвеној средини. – Нови Сад: СДПЈ. – 208 с.
- JuSK 1983: Језик у савременој комуникацији. Пракса и проблеми. – Београд: Центар за марксизам Универзитета у Београду. – 266 с.
- Kadnár 1983: **Kadnár, E.** Novinárska publicistika. II. – Bratislava.
- Kajzer 1973: **Кайзер, Вольфганг.** Језичко уметничко дело. – Београд: Српска књижевна задруга. – 533 с.
- Kalajić 1984: **Калајић, Д.** Теорија функционалне класификације стила. – In: Дело. – Београд. – Бр. 8-9. – С. 17-43.
- Kalenić 1966: **Kalenić, V.** O jeziku strokovnega in umelnostnega besedila. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – S. 226-232.
- Kalenić 1971-72: **Kalenić, Vatroslav.** Lingvostilističko proučavanje hrvatskoga jezika. – In: Jezik. – Zagreb. – XIX. – Br. 2-3. – S. 65-80.
- Kalmykova 1974: **Калмыкова, Е. И.** О динамике метафоры в научном стиле. – In: НДВШ. Филологические науки. – Москва. – № 2. – С. 83-88.
- Kalodera 1979: **Kalodera, Damir.** Jezik i spol. – In: Godišnjak SDPLJ. – Beograd. – Br. 3. – S. 109-114.
- Kalodera 1981: **Kalodera, Damir.** O jeziku i spolu. – In: Delo. – Beograd. – Br. 4. – S. 37-52.
- Kant 1944⁹: **Kant, Immanuel.** Kritik der praktischen Vernunft / Hrsg. von Karl Vorländer. – Hamburg: Meiner. – XLVII. – 200 S. – Prevod: Кант, Имануел. Критика чистог ума. – Београд: БИГЗ, 1976³. – 562 с. – Ruski prevod: Кант, И. Основы метафизики нравственности. – Москва: Мысль, 1976. – 1472 с.

- Kaplun 1985: **Каплун, А. И.** Стиль и архитектура. – Москва: Стройиздат. – 232 с.
- Karavajev 1983: **Караваев, Э. Ф.** Основания временной логики. – Ленинград: ЛГУ. – 176 с.
- Karevska 1981: **Каревская, Н. М.** Ситуация как фактор дифференциации типов устной речи. По материалам советской лингвистической литературы. – In: Лингвистические особенности научного текста. Москва: Наука.
- Kasevič 1977: **Касевич, В. Б.** Элементы общей лингвистики. – Москва: Наука. – 183 с.
- Kasparanski 1960: **Каспаранский, Р. Р.** О соотношении нормы и стиля. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 51-54.
- Kasparanski 1974: **Каспаранский, Р. Р.** Норма и стиль. – In: Теория и практика лингвистического описания разговорной речи. – Горький: Горьк. ПИИЯ. – Вып. 5. – С. 68-84.
- Kassai 1980: **Kassai, G.** Vers une stylistique fonctionnelle. – In: Linguistique. – Paris. – 16. – 12. – P. 133-140.
- Kašić 1968: **Кашић, Јован.** Језик Милована Видаковића. – Нови Сад: Научно дело. – 166 с.
- Katalinić-Udovičić 1979: **Katalinić-Udovičić, P.** Naučni funkcionalni stil. – In: Strani jezici. – Zagreb. – VIII. – Br. 1-2. – S. 74-82.
- Katičić 1986: **Katičić, Radoslav.** Sintaksa hrvatskoga književnog jezika. Nacrt za gramatiku. – Zagreb: JAZU. – 510 s.
- Katz 1964: **Katz, J. J.** Semi-sentences. – In: The Structure of Language. – New York: Englewood Cliffs. – Pp. 400-416.
- Katz 1972: **Katz, J. J.** Semantic Theory. – New York: Harper and Row. – 464 pp.
- Katz/Postal 1964: **Katz, J. J.; Postal, P. M.** An Integrated Theory of Linguistic Descriptions. – Cambridge (Mass): MIT Press. – 178 pp.
- Kaufman 1966: **Кауфман, С. И.** Количественный анализ общезыковых категорий, определяющих качественные особенности стиля. – In: Уч. зап. Коломенского пед. ин-та. Вопросы романско-германского языкознания. – Москва: Коломенский пед. ин-т. – С. 34-45.
- Kaufman 1970: **Кауфман, С. И.** Из курса лекций по статистической стилистике. – Москва: МОПИ им. Н. К. Крупской. – 319 с.
- Kaurus 1980: **Каурус, А. А.** Стылістыка беларускай мовы. – Минск: Народна асвета. – 191 с.
- Kazarinova 1985: **Казаринова, В. И.** Красота, вкус, экономика. – Москва: Экономика. – 240.
- Kedrov 1985: **Кедров, Б. М.** Классификация наук. Прогноз К. Маркса о науке будущего. – Москва: Мысль. – 543 с.
- Kenba 1971: **Kenba, J. H.** Место эпистолярного стиля в системе функциональных стилей. – In: Известия АН Азерб. ССР. – Баку. – № 3-4. – С. 94-99.
- Keno 1999: **Кено, Рејмон.** Стилске вежбе. – Београд: Рад. – 127 с.
- Kerkhoff 1962: **Kerkhoff, E. L.** Kleine deutsche Stilistik. – Bern – München: France Verlag. – 119 S.
- Kerstiens 1970: **Kerstiens, L.** Das werbende Sprechen. – In: Zeitschrift für deutsche Sprache. – Bd 26. – H. 3. – S. 29-141.
- KFI 1983: Коммуникативно-функциональное исследование языковых явлений / Отв. ред. Волокитина А. И. – Куйбышев: Куйбышевский гос. ун-т. – 164 с.
- Kim 1965: **Kim, Den Ha.** Opšti karakter „funkcionalnog stila“. – In: Čoson óhan. – Phjenjan. – 3. – S. 6-13 (na korejskom jeziku).
- Kiseleva 1981: **Киселева, Р. А.** Системная интерпретация художественного текста с применением принципов стилистики декодирования. – In: Интерпретация художественного текста в языковом вузе. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 28-35.
- Kjerkegor 1998: **Кьеркегор, Сёрен.** Наслаждение и долг. – Ростов н/Д: Феникс. – 416 с.
- Klaus 1964: **Klaus, G.** Die Macht des Wortes. Ein erkenntnistheoretisch-pragmatisches Traktat. – Berlin: VEB Deutscher Verlag der Wissenschaften. – 198 S. – Ruski prevod: Клаус, Г. Сила слова. Гносеологический и прагматический аспект языка. – Москва: 1967. – Česki prevod: Klaus G. Sila slova. – Praha, 1975.
- KLE 1962-1978: Краткая литературная энциклопедия. В 9-ти томах. – Москва: Советская энциклопедия.
- Klein 1965: **Klein, S.** Control of Style with a Generative Grammar. – In: Language. – Baltimore. – Vol. 41. – 4. – Pp. 619-631.
- Klein 1974: **Klein, W.** Variation in der Sprache. – Kronberg (Ts.).
- Klemensiewicz 1961: **Klemensiewicz, Z.** W kręgu języka literackiego i artystycznego. – Warszawa.
- Klemensiewicz 1969: **Klemensiewicz, Z.** Ze studiów nad językiem i stylem. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe. – 323 s.
- Klibanova 1975: **Клибанова, Е. Е.** К вопросу о теоретических основах стилистики декодирования художественных текстов. – In: Проблемы обучения чтению литературы на иностранном языке. – Москва: Всесоюзная академия внешней торговли. – С. 180-192.
- Klin/Kloch 1979: **Klin, E.; Koch, H.** Übungsbuch zur deutschen Stilistik. – Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. – 142 S.
- Kljujev 1974: **Клюев, Е. В.** О новых работах по стилистике в аспекте прагматики. – In: Сборник докладов и сообщений. – Калинин: Калининский гос. ун-т, Лингвистическое общество. – Т. 4. – С. 300-319.

- Kločková 1969: **Ключкова, Э. А.** О распределении классов слов в живой разговорной речи. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 3. – С. 91-98.
- Kniaginowa 1963: **Kniaginowa, M.** Struktury opisowe – znamienna cecha stylu dzennikarskiego. – In: Język polski. – Warszawa. – 43. – 148.
- Kniaginowa/Pisarek 1966: **Kniaginowa, M.; Pisarek, W.** Język informacji prasowej. – Kraków.
- Knížka 1961: **Knížka** o jazyce a stylu soudobé české literatury. – Praha.
- Kočetkova 1977: **Кочеткова Т. В.** Глаголы говорения в художественном и научном стилях. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 13. – С. 3-23.
- Kochan 1971: **Kochan, Hg. von D. C.** Stilistik und Soziolinguistik. – In: Berichte und Untersuchungen aus der Arbeitsgemeinschaft für Linguistik und Didaktik der deutschen Sprache und Literatur. – Berlin. – Serie A. Berichte. – 1.
- Kohtev 1968: **Кохтев, Н. Н.** Клише и газетная речь. – In: Вестник МГУ. Серия II: Журналистика. – Москва. – № 3.
- Kojen 1996: **Којен, Леон.** Студије о српском стиху. – Сремски Карловци – Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића. – 383 с.
- Kokorev 1979: **Кокорев, В. И.** Унификация документов управления. – Москва: Экономика. – 184 с.
- Kolarič 1956: **Kolarič, R.** Leposlovni jezik in strokovni jeziki. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – II. – 3. – S. 118-120.
- Kolosov 1964: **Колосов, И. В.** Жанры советской периодической печати. – Москва.
- Koljadenko 1978: **Коляденко, Г. С.** Стилистика научной речи и основы научно-технической терминологии. – Москва: Ин-т повышения квалиф. информ. работников. – 60 с.
- Kolmogorov 1956: **Колмогоров, А. Н.** Теория передачи информации. – Москва: АН СССР. – 33 с.
- Kolmogorov 1965: **Колмогоров, А. Н.** Три подхода к определению понятия „количество информации“. – In: Проблема передачи информации. – Москва: Наука. – Т. I. – Вып. 1.
- Kolmogorov 1969: **Колмогоров, А. Н.** К логическим основам теории информации и теории вероятностей. – In: Проблема передачи информации. – Москва: Наука. – Т. 5. – Вып. 3.
- Kolšanski 1965: **Колшанский, Г. В.** Логика и структура языка. – Москва: Высшая школа. – 239 с.
- Kolšanski 1969: **Колшанский, Г. В.** Лингвистические основы анализа языкового стиля. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 65-69.
- Kolšanski 1975: **Колшанский, Г. В.** Соотношение субъективных и объективных факторов в языке. – Москва: Наука. – 231 с.

- Kolšanski 1979: **Колшанский, Г. В.** Проблемы коммуникативной лингвистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 51-62.
- Kolšanski 1980: **Колшанский, Г. В.** Контекстная семантика. – Москва: Наука. – 149 с.
- Kolšanski 1990: **Колшанский, Г. В.** Объективная картина мира в познании и языке. – Москва: Наука. – 108 с.
- Koltunova 2002: **Колтунова, М. В.** Язык и деловое общение. Нормы, риторика, этикет. – Москва: Экономическая литература. – 288 с.
- Kon 2001: **Кон, Жан.** Естетика комуникације. – Београд: Clio. – 125 с.
- Kondrašov 1979: **Кондрашов, Н. А.** История лингвистических учений. – Москва: Просвещение. – 223 с.
- Kondratov 1963: **Кондратов, А. М.** Статистика типов русской рифмы. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 96-106.
- Koneski 1982: **Конески, Блаже.** Граматика на мекедонскиот литературен јазик. Дел I и II. – Скопје: Култура. – 552 с.
- Konvalova 1962: **Коновалова, Г.** О некоторых вопросах стилистики. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 1. – С.
- Konstantinović 1969: **Константиновић, Зоран.** Феноменолошки приступ књижевном делу. – Београд: Просвета. – 309 с.
- Konstantinović 1984: **Константиновић, Зоран.** Увод у упоредно проучавање књижевности. – Београд: Српска књижевна задруга. – 233 с.
- Kontra 1981: **Kontra, M.** A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről, különös tekintettel „elangosodó“ orvosi nyelvünkre – Budapest: Akad. kiadó. – 65 s.
- Kořínek 1936: **Kořínek, J. M.** Einige Betrachtungen über Sprache und Sprechen. – In: Travaux du Cercle linguistique de Prague. – Prague: Études dédiées au quatrième congrès de linguistes. – 6. – S. 23-29. – Ruski prevod: Коржинек, Й. М. К вопросу о языке и речи. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 317-324.
- Kořínek 1941: **Kořínek, J. M.** O jazykovém stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 28-37.
- Korošec 1974: **Korošec, Tomo.** Razslojenost slovenskega besedišča. – In: Slovenski jezik, literatura in kultura. – Ljubljana: Filozofska fakulteta. – S. 75-90.
- Korošec 1976: **Korošec, Tomo.** Poglavlja iz strukturalne analize slovenskega časopisnega stila. Disertacija. – Ljubljana. – 514 s.
- Korošec 1998: **Korošec, Tomo.** Stilistika slovenskega poročevalstva. – Ljubljana: Kmečki glas. – 381 s.
- Korubin 1969-1976: **Корубин, Благоја.** Јазикот наш денешен. Книга I и II. – Скопје. – I кн.: 173 с. – II кн.: 344 с.

- Korubin 1971: **Корубин, Благоја**. Македонскиот литературен јазик и неговите норми во јавниот живот. – In: Литературен збор. – Скопје. – XVIII. – I. – С. 67-84.
- Korubin 1981: **Корубин, Благоја**. Литературнојазичната норма и јазикот на јавната комуникација. – In: Јазикот во јавната комуникација. – Скопје. – С. 8-12.
- Kosor 1979²: **Kosor, Karlo**. Bilješke o jeziku suvremenih hrvatskih pisaca. – Split: Knjižnica „Marija“. – 112 s.
- Kostić 1966: **Kostić, Đorđe**. Čestost javljanja gramatičkih kategorija i oblika u srpskohrvatskom jeziku. – In: Radovi ANUBiH. – Sarajevo. – XXX/10. – S. 93-144.
- Kostina 1981: **Костина, С. Г.** Экстралингвистические основы устной формы научной речи. – In: Актуальные проблемы филологии. – Москва. – С. 148-168.
- Kostomarov 1960: **Костомаров, В. Г.** Культура речи и стиль. – Москва: Высшая школа при ЦК КПСС. – 71 с.
- Kostomarov 1965a: **Костомаров, В. Г.** О разграничении терминов „устный“ и „разговорный“, „письменный“ и „книжный“. – In: Проблемы современной филологии. – Москва: Наука. – С. 172-176.
- Kostomarov 1965b: **Костомаров, В. Г.** Разговорная речь: определение и роль в преподавании. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва: № 1. – С. 10-19.
- Kostomarov 1966: **Костомаров, В. Г.** К итогам дискуссии о разговорной речи. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 6. – С. 12-17.
- Kostomarov 1969a: **Костомаров, В. Г.** „Газетный стиль“ как функциональный стиль. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 69-71.
- Kostomarov 1969b: **Костомаров, В. Г.** Некоторые особенности языка печати как средства массовой коммуникации (На материале современной русской газеты). – АКД. – Москва. – 38 с.
- Kostomarov 1970: **Костомаров, В. Г.** Тезисы возможной концепции функциональных стилей. – In: Из опыта преподавания русского языка нерусским. – Москва. – Вып. 5. – С. 116-132.
- Kostomarov 1971: **Костомаров, В. Г.** Русский язык на газетной полосе. – Москва: МГУ. – 267 с.
- Kostomarov 1978: **Костомаров, В. Г.** Причины и характер прогресса русского языка в наши дни. – In: Вестник АН СССР. – Москва. – № 10. – С. 89-100.
- Kovač 2001: **Kovač, Zvonko**. Poredbena i/li interkulturalna povijest književnosti. – Zagreb: Hrvatsko filološko društvo. – 355 s.
- Kovačević 1998: **Ковачевић, Милош**. Стилске фигуре и књижевни текст. – Београд: Требник. – 215 с.

- Kovačević 2000: **Ковачевић, Милош**. Стилистика и граматика стилистских фигура. – Крагујевац: Крагујевац. – 387 с.
- Kovačević/Badurina 2001: **Kovačević, Marina; Badurina, Lada**. Raslojavanje jezične stvarnosti. – Rijeka: Izdavački centar Rijeka. – 230 s.
- Kovalj 1970: **Коваль, А. П.** Структура научного текста. Научный стиль современного украинского языка. – АДД. – Киев: КГУ. – 44 с.
- Kozlova 1972: **Козлова, М. С.** Философия и язык. – Москва: Мысль. – 254 с.
- Koževnikova 1971: **Кожевникова, Н. А.** Отражение функциональных стилей в современной литературе. – In: Вопросы языка современной русской литературы. – Москва: Наука. – 222-300.
- Koževniková 1972: **Koževniková, K.** Pokus o komplexní rozbor stylu. – In: Slavica Pragensia 14. – Praha: Universitas Carolina. – S. 115-129.
- Koževniková 1979: **Koževniková, K.** Problematika porovnávání stylistiky. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 4. – S. 303-314.
- Kožin 1982a: **Кожин, А. Н.** О границах стилистики русского языка. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 3-11.
- Kožin 1982b: **Кожин, А. Н.** О предмете стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 68-74.
- Kožin i dr. 1982: **Кожин, А. Н.; Крылова, О. А.; Одинцов, В. В.** Функциональные типы русской речи. – Москва: Высшая школа. – 223 с.
- Kožina 1961: **Кожина, М. Н.** Стилистика и некоторые ее категории (к постановке вопроса). – Пермь: Пермский ун-т. – 23 с.
- Kožina 1962a: **Кожина, М. Н.** О понятии стиля и месте языка художественной литературы среди функциональных стилей. – Пермь: Пермское книжное издательство. – 62 с.
- Kožina 1962b: **Кожина, М. Н.** О предмете практической стилистики и смежных дисциплин. (К вопросу о стилистических ошибках и речевых недочетах). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. – Пермь. – Т. 22. – Вып. 1. – С. 151-163.
- Kožina 1965a: **Кожина, М. Н.** О понятии речевой конкретизации в функциональной стилистике. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 160. – С. 35-42.
- Kožina 1965b: **Кожина, М. Н.** О стилистическом изучении речи и речевом функциональном стиле. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 160. – С. 3-34.
- Kožina 1966a: **Кожина, М. Н.** К проблеме развития функциональных стилей. – In: Основные проблемы эволюции языка. Материалы Всесоюзн. конф. по общему языкознанию. – Самарканд: Фан. – Ч. II. – С. 246-251.

- Kožina 1966b: **Кожина, М. Н.** Об одной функционально-стилистической закономерности научной речи. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 160. – С. 151-160.
- Kožina 1966c: **Кожина, М. Н.** О специфике художественной и научной речи в аспекте функциональной стилистики. – Пермь: Пермский ун-т. – 213 с.
- Kožina 1968: **Кожина, М. Н.** К основаниям функциональной стилистики. – Пермь: Пермский ун-т. – 252 с.
- Kožina 1969a: **Кожина, М. Н.** О речевой структуре функционального стиля и методах его изучения. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 59-62.
- Kožina 1969b: **Кожина, М. Н.** О функциональной направленности при изучении стилистики. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 5. – С. 3-9.
- Kožina 1970a: **Кожина, М. Н.** Из наблюдений над стилистическо-статистической структурой научного стиля речи в связи с некоторыми экстралингвистическими факторами (на материале времен глагола). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 41-61.
- Kožina 1970b: **Кожина, М. Н.** Некоторые замечания о применении статистики в функциональной стилистике (к постановке вопроса). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 33-40.
- Kožina 1970c: **Кожина, М. Н.** О речеведческом аспекте лингвистических исследований и речевой системности функционального стиля. – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 3-32.
- Kožina 1970d: **Кожина, М. Н.** О соотношении художественной речи с другими функциональными стилями. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 2. – С. 113-149.
- Kožina 1970e: **Кожина, М. Н.** Проблема специфики и системности функциональных стилей речи. – АДД. – Москва: МГУ, Факультет журналистики. – 40 с.
- Kožina 1971a: **Кожина, М. Н.** К проблеме экспрессивности научной речи. – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 3. – № 244. – С. 25-41.
- Kožina 1971b: **Кожина, М. Н.** Некоторые замечания по вопросу классификации функциональных стилей. – In: Ученые зап. Пермского гос. ун-та. – Вып. 244. – С. 99-112. – Isto: Ученые зап. Пермского гос. ун-та: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 3. – С. 99-112.
- Kožina 1971c: **Кожина, М. Н.** О функционально-стилистических нормах речи. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 3. – С. 42-51.

- Kožina 1972a: **Кожина, М. Н.** До основ функциональной стилистики. – In: Теоретические проблемы лингвистической стилистики. – Киев: Наукова думка. – С. 138-147.
- Kožina 1972b: **Кожина, М. Н.** О некоторых чехословацких работах последних лет по стилистике. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 4. – С. 138-147.
- Kožina 1972c: **Кожина, М. Н.** О речевой системности научного стиля сравнительно с некоторыми другими. – Пермь: Пермский ун-т. – 395 с.
- Kožina 1974a: **Кожина, М. Н.** О закономерных связях функционирования языковых средств с экстралингвистическими основаниями стилей. – In: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 4. – С. 71-82.
- Kožina 1974b: **Кожина, М. Н.** Стилистические проблемы теории речевой коммуникации. – In: Основы теории речевой деятельности. – Москва: Наука. – С. 274-285.
- Kožina 1977: **Кожина, М. Н.** Сопоставительное изучение научного стиля и некоторые тенденции его развития в период научно-технической революции. – In: Язык и стиль научной литературы. – Москва: Наука. – С. 3-25.
- Kožina 1978: **Кожина, М. Н.** К вопросу об эволюции стиля научной прозы в период научно-технической революции. – In: Функциональные стили речи в синхронном и диахроническом аспектах. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 3-14.
- Kožina 1979a: **Кожина, М. Н.** О некоторых вопросах диахронической стилистики. – In: Лингвистические исследования научной речи. – Москва: Наука. – С. 12-36.
- Kožina 1979b: **Кожина, М. Н.** О некоторых стилистических исследованиях последних лет в Чехословакии и ГДР. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 114-127.
- Kožina 1979c: **Кожина, М. Н.** О языке научной литературы (вместо рецензии). – In: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 85-98.
- Kožina 1979d: **Кожина, М. Н.** Соотношение стилистики и лингвистики текста. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 5. – С. 62-68.
- Kožina 1979e: **Кожина, М. Н.** Стилистика в соотношении с лингвистикой текста. – In: Теория и практика преподавания русского языка и литературы. Роль преподавателя в процессе обучения. – Москва: Наука. – С. 213-222.
- Kožina 1980: **Кожина, М. Н.** Об отношении стилистики и лингвистики текста. – In: Функциональный стиль научной прозы. – Москва: Наука. – С. 3-17.
- Kožina 1981: **Кожина, М. Н.** Диалогичность письменной научной речи. Методические указания. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – 16 с.

- Kožina 1982a: **Кожина, М. Н.** О некоторых актуальных проблемах функциональной стилистики (в аспекте преподавания русского языка). – In: Современное состояние и основные проблемы изучения и преподавания русского языка и литературы. V Межд. конгресс МАПРЯЛ. Докл. сов. делегации. – Москва: Русский язык. – С. 156-170.
- Kožina 1982b: **Кожина, М. Н.** Язык и стиль в функциональном аспекте (к определению предмета и структуры стилистики). – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 15-34.
- Kožina 1983a: **Кожина, М. Н.** О соотношении некоторых стилистических понятий и категорий с функционально-стилистическими категориями. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 15-24.
- Kožina 1983b²: **Кожина, М. Н.** Стилистика русского языка. – Москва: Просвещение. – 223 с.
- Kožina 1986: **Кожина, М. Н.** О диалогичности письменной научной речи. – Пермь: Пермский ун-т. – 91 с.
- Kožina 1990: **Кожина, М. Н.** „Branko Tošović. Funkcionalni stilovi, Sarajevo, 1999“. – НДВШ, Филологические науки. – Москва: 1990. – № 2. – С. 112-114.
- Kožina/Kapustina 1979: **Кожина, М. Н.; Капустина, Н. М.** Эволюция употребления двух семантических групп глаголов в русских научных текстах. – In: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 3-12.
- Kožmín 1967: **Kožmín, Z.** Umění stylu. – Praha.
- Krahl/Kurz 1970: **Krahl, S.; Kurz, J.** Kleines Wörterbuch der Stilkunde. – Leipzig: Bibliographisches Institut. – 141 S.
- Krasnjanski 1972: **Краснянский, В. В.** Стилистика художественной речи. (Повествовательная речь). – Москва: МГУ. – 35 с.
- Kraus 1966: **Kraus, J.** Kvantitativní rozbor stylu pracovních návodů. – In: Naše řeč. – Praha. – 49.
- Kraus 1969: **Kraus, J.** K statistickému rozboru publicistického stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 30. – S. 371-379.
- Kraus 1971: **Kraus, J.** K sociolingvistickým prvkům ve funkční stylistice. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 32. – S. 271-278.
- Kraus 1974: **Краус, И. К.** квантитативным социолингвистическим моделям в теории языка и стиля. – In: Вопросы статистической стилистики. – Киев: Наукова думка. – С. 202-216.
- Kraus 1977: **Kraus, J.** Úvod do stylistiky pro informační pracovníky. – Metodický leták. – Praha: ÚVTEI. Č. 119. – 68 s.

- Kraus/Vasak 1967: **Kraus, J.; Vasak P.** Попытка количественной типологии текстов. – In: Prague Studies in Mathematical Linguistics. – Praha. – 2. – Pp. 77-88.
- Krikman 1995: **Крикман, А.** Паремииологические эксперименты Г. Л. Пермякова. – In: Малые формы фольклора. – Москва. – С. 338-371.
- Krilova 1975: **Крылова, О. А.** Пособие по лингвистическог стилистике. – Москва: УДН. – 91 с.
- Krilova 1979: **Крылова, О. А.** Основы функциональной стилистики русского языка. – Москва: Русский язык. – 224.
- Křístek 1972: **Křístek, V.** K otázce funkčního rozpětí odborného stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 33. – Č. 2. – S. 173-178.
- Križman 1977: **Križman, M.** Jezik, slog, literatura. – In: Dialogi. – Maribor. – XIII. – 9. – S. 544-555; 594-604.
- Kroeber 1963: **Kroeber, A. L.** Style and Civilization. – Los Angeles.
- Krutecki 1986²: **Крутецкий, В. А.** Психология. – Москва: Просвещение. – 336 с.
- KSE 1983: Краткий словарь по эстетике. – Москва: Просвещение. – 223 с.
- KSVD 1974: Краткий словарь видов и разновидностей документов. – Москва: ВНИИ документирования и архивного дела. – С. 17-24.
- Kudis 1975: **Кудис, С. П.** О стилеформирующих функциональных факторах. – In: Беларуская лінгвістыка. – Минск. – Вып. 7. – С. 10-13.
- Kultura 1969: Kultura českého jazyka / Red. Jedlička A.; Daneš F. a Jelínek M. – Liberec: Severočeské nakl. – 157 s.
- Kumahova/Kumahov 1978: **Кумахова, З. Ю.; Кумахов, М. А.** К проблеме классификации функциональных стилей в языках различных типов. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 3-17.
- Kumahova/Kumahov 1979: **Кумахова, З. Ю.; Кумахов, М. А.** Функциональная стилистика адыгских языков. – Москва: Наука. – 359 с.
- Kuna 1970: **Herta, Kuna.** Jezičke karakteristike književnih djela Dositeja Obradovića. – In: Djela ANUBiH: Odjeljenje društvenih nauka. – Sarajevo. – Knj. X-XXXVI/21. – 287 s.
- Kurkowska/Skorupka 1959: **Kurkowska, H.; Skorupka, S.** Stylistyka polska. Zarys. – Warszawa: Państwowe wydawnictwo naukowe. – 400 s.
- KuS 1981: Kommunikation und Sprachvariation / Von einem Autorenkollektiv unter der Leitung von Hartung W. u. Sconfeld H. – Berlin: Akad. Verlag. – 471 S.
- Kutina 1964: **Кутина, Л. Л.** Формирование языка русской науки (Терминология математики, астрономии, географии в первой трети XVIII в. – Москва – Ленинград: Наука. – 218 с.

- Kuzmina 1971: Кузьмина, Е. С. Предикативный характер языка науки (Лингвистические основы отбора лексико-грамматического материала для начального этапа обучения студентов-иностранцев языку научной прозы). – АКД. – Москва. – 24 с.
- Kuzmina 1972: Кузьмина, Ю. А. К вопросу о языковых средствах создания художественного времени. – In: Вопросы языка и его истории. – Томск: Томский ун-т. – 163 с. – С. 70-76.
- Kuzmina 1974: Кузьмина, Ю. А. К вопросу о стилистическом использовании категории времени. – In: Теоретические и методические проблемы грамматики и стилистики русского языка. – Барнаул: Барнаул ПИ. – 225 с. – С. 196-205.
- Kuznec/Skrebnejev 1960: Кузнец, М. Д.; Скребнев, Ю. М. Стилистика английского языка. – Ленинград: Учпедгиз. – 173 с.
- Kvintilijan 1967: Kvintilijan, Marko Fabije. Obrazovanje govornika. Odabrane strane. – Sarajevo: Veselin Masleša. – 553 s.
- La stylistique 1969: La stylistique. – In: Langue française. – Paris. – 3.
- Ladenko 1973: Ладенко, И. С. Интеллектуальные системы и логика. – Новосибирск: Наука. – 172 с.
- Lajonz 1978: Лайонз, Дж. Введение в теоретическую лингвистику. – Москва: Прогресс. – 543 с.
- Lalević 1974: Лалевич, С. Миодраг. Синоними и сродне речи српскохрватског језика. – Београд: Култура – Свезнање. – 1111 с.
- Lam 1990: Ламм, Л. М. Интерпретация научного текста в аспекте фактора „субъект речи“. – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та. – 218 с.
- Lamser 1969: Lamser, V. Komunikace a společnost. – Praha.
- Lapa 1945: Lapa, R. Estilística de la linguaportuguesa. – Lisabonne.
- Laplatte 1950: Laplatte, C. Notes sur le style administratif et le style policier. – In: Le Français moderne. – Paris. – 3. – 217.
- Laptev 1929: Лаптев, А. Язык закона. – In: Власть Советов. – Москва. – № 52.
- Lapteva 1967: Лаптева, О. А. Изучение русской разговорной речи в отечественном языкознании последних лет. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 129-139.
- Lapteva 1974a: Лаптева, О. А. Синтаксис типизированных предикативных конструкции устно-разговорной разновидности современного русского литературного языка. – АДД. – Москва: Ин-т русского языка АН СССР. – 47 с.
- Lapteva 1974b: Лаптева, О. А. Устно-разговорная разновидность современного русского литературного языка и другие его компоненты. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 7: с. 73-91. – Вып. 8: с. 86-107.
- Lapteva 1978: Лаптева, О. А. Современная русская публицистическая речь и теория стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 18-38.
- Lapteva 1979: Лаптева, О. А. Русский разговорный синтаксис. – Москва: Наука. – 399 с.
- Lapteva 1980: Лаптева, О. А. Функциональные разновидности современного русского литературного языка и подготовка преподавателей русского языка как иностранного в университетах. – In: Теория и практика преподавания русского языка и литературы. – Москва: Русский язык. – С. 149-158.
- Lapteva 1983: Лаптева, О. А. Общелитературные и специфические элементы при определении статуса устной публичной литературной речи. – In: Структура лингвистической и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 33-40.
- Larin 1923: Ларин, Б. А. О разновидностях художественной речи (Семантические этюды). – Русская речь. – Петербург. – Вып. 1. – С. 57-95.
- Laufer 1957: Лауфер, А. П. Корреспонденция и делопроизводство. – Москва: Сельхозгиз. – 167 с.
- Lazarevič 1972: Лазаревич, Э. А. О стиле популярного изложения. – In: Вестник МГУ, серия II: Журналистика. – Москва. – № 5. – С. 9-16.
- Lazarevič 1978: Лазаревич, Э. А. Искусство популяризации науки. – Москва: Наука. – 224 с.
- Le Hir 1965: Le Hir, Y. Analyses stylistiques. – Paris.
- Le Hir 1972: Le Hir, Yves. Styles. – Paris.
- Lebedeva 1972: Лебедева, Н. В. Формы и стили речи. – In: Русская речь. – Москва. – № 5. – С. 58-62.
- Lebedeva 1973: Лебедева, Н. В. Об эстетической функции и лингвистических основах поэтической речи. – In: Проблемы грамматики и стилистики английского языка. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – С. 58-68.
- Legrand 1939: Legrand, E. Méthode de stylistique française. – Paris.
- Leontjev 1968: Леонтьев, А. А. Общественные функции языка и их функциональные эквиваленты. – Язык и общество. – Москва: Наука. – С. 99-110.
- Leontjev 1969: Леонтьев, А. А. Понятие „стиль речи“ и „стиль языка“ в ряду других понятий лингвистики речи. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 83-85.
- Leontjev 1974: Леонтьев, А. А. Функции и формы речи. – In: Основы теории речевой деятельности. – Москва: Наука. – С. 241-254.
- Leskis 1965: Лескис, Г. А. К вопросу о грамматических различиях научной и художественной прозы (на материале русской прозы 60-х гг. XIX в.). – In: Уч. зап. Тартуского ун-та. – Вып. 181.

- Leskis 1969: **Лесскис, Г. А.** О дифференциации стилей и о функции языка в художественном тексте. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 80-83.
- Leskis 1973: **Лесскис, Г. А.** Функциональная дифференциация стилей. – In: Сб. научн. тр. МГПИ иностр. яз. – Москва. – Вып. 73. – С. 201-206.
- Lešić 1971: **Lešić, Zdenko.** Jezik i književno djelo. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika. – 322 s.
- Lešić 1974: **Lešić, Zdenko.** Pojam „izbora“ kao instrument analize stila. – In: Izraz. – Sarajevo. – XV, knj. XXIX. – Br. 1. – S. 18-29.
- Levasseur 1969: **Levasseur, A.** Style et stylistique. – In: La linguistique. Guide alphabétique. – Paris.
- Levin 1954: **Левин, В. Д.** О некоторых вопросах стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 74-83.
- Levin 1963: **Levin, S. R.** Devotion – Statistical and Determinate in Poetic Language. – In: Lingua. – Dordrecht. – Vol. 12. – 3. – S. 276-290.
- Levin 1965: **Levin, S. R.** Internal and External Deviation in Poetry – In: Word. – New York. – Vol. 21. – 2. – S. 225-237.
- Levin 1969: **Левин, Ю. А.** Русская метафора: синтез, семантика, трансформация. – In: Ученые записки Тартуского ун-та. Труды по знаковым системам. – Тарту. – Вып. 236. – IV. – С. 290-305.
- Levicki 1971: **Левитский, В. В.** Лингвистатистическое описание лексики научной речи. – АКД. – Москва: Харьковский гос. ун-т. – 22 с.
- Levicki 1982: **Левитский, О. В.** Уровень „подъязыка“ в аспекте функциональной стилистики (иерархии понятий в системном представлении научной речи). – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 102-107.
- Levý 1971: **Levý, J.** Bude literární věda exaktní vědou? – Praha: Československý spisovatel. – Ruski prevod: Левый, И. Теория информации и литературный процесс. – Структурализм: за и против. – Москва: Прогресс, 1975. – С. 277-308.
- Lihačov 1972: **Лихачов, Д. С.** Поэтика старе руске књижевности. – Београд: Српска књижевна задруга.
- Lihačov 1973: **Лихачев, Д. С.** Несколько мыслей о „неточности“ искусства и стилистических направлениях. – In: Philologica: Исследования по языку и литературе. – Ленинград: Наука. – С. 394-400.
- Lihačov 1997: **Лихачев, Д. С.** Концепты русской культуры. – In: От теории словесности к структуре текста / Под ред. Нерознак В. П. – Москва: Асадемия. – С. 280-287.
- LiMRP 1984: Лингвистика и методы речевого поведения. – Ленинград: ЛГУ. – 184 с.

- Liščak 1916: **Лишчака, Я.** Принципы философского языка. – Петербург: Новое время. – 228 с.
- LINR 1979: Лингвостилистические исследования научной речи / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 264 с.
- Lisakova 1983: **Лысакова, И. П.** Социолингвистический анализ газеты. – Ленинград: ЛГУ. – 65 с.
- Lišvic 1969: **Лишвиц, Я. З.** Язык и стиль служебных документов. – In: Москва: Советские архивы. – № 6. – С. 97-101.
- LONT 1981: Лингвостилистические особенности научного текста / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 180 с.
- Locke 1957: **Locke, W. N.** Scientific French. A Concise Description of the Structural Elements of Scientific and Technical French. – New York.
- Lodge 1981: **Lodge, David.** Metafora i metonimija. – In: Izraz. – Sarajevo. – Br. 11-12. – S. 585-598.
- Loginova 1975: **Логинава, К. А.** Деловая речь и ее стилистические изменения в советскую эпоху. – Москва: Ин-т русского языка. – 25 с.
- Lomonosov 1986: **Ломоносов, М. В.** Избранные произведения. Том 2: История. Филология. Поэзия. – Москва: Наука. – 496 с.
- Lomov 1977: **Ломов, А. М.** Временная система русского глагола и ее особенности. – In: Школьная научная грамматика. – Воронеж: Воронежский ун-т. – 131 с. – С. 84-93.
- Losev 1968: **Лосев, А. В.** Введение в общую теорию моделей. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – 294 с.
- Losev 2000a: **Лосев, А. Ф.** История античной эстетики. Итоги тысячелетнего развития. В 2 кн. – Харьков – Москва: Фолио – АТС. – Кн. 1: 832 с. – Кн. 2: 688 с.
- Losev 2000b: **Лосев, А. Ф.** История античной эстетики. Поздний эллинизм. – Харьков: Фолио, Москва: АТС. – 960 с.
- Lotman 1970: **Лотман, Ю. М.** Структура художественного текста. – Искусство, Москва. – 384 с. – Prevod: Lotman J. M. Структура уметничког текста. – Београд: Нолит, 1976. – 398 с.
- Lotman 1972: **Лотман, Ю. М.** Анализ художественного текста. – Москва: Просвещение. – 271 с.
- Lotman 1973: **Лотман, Јуриј.** Граматичка понављања у песничком тексту. – In: Трећи програм Радио-Београда. – Београд. – Бр. 18. – С. 287-294.
- Lotman 1994: **Лотман, Ю. М.** Лекции по структуральной поэтике (Введение, теория стиха). – In: Н. М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа. – Москва: Гнозис. – С. 11-263. – Prevod: Lotman J. M. Predavanja iz strukturalne poetike (uvod, teorija stiha). – Sarajevo: Svjetlost, 1970. – 289 с.

- Lucas 1955: **Lucas, F. L.** Style. – London.
- Lukač 1980: **Лукач, Берђ.** Особеност естетског. – Београд: Нолит. – 890 с.
- Lukin 1999: **Лукин, В. А.** Художественный текст. – Москва: Ось-89. – 192 с.
- Lukjanova 1980: **Лукьянова, Н. А.** О термине *экспрессив* и о функциях экспрессивов русского языка. – In: Актуальные проблемы лексикологии и словообразования. – Новосибирск: Новосибирский гос. ун-т. – Вып. 9. – С. 3-22.
- Luković 1996: **Луковић, Милош.** Специјални стилови. – In: Српски језик на крају века / Редактор Радвановић Милорад. – Београд: Институт за српски језик САНУ, Службени гласник. – С. 143-157.
- Luzina 1983: **Лузина, Л. Г.** Стилистические теории и коммуникация. Обзор. – In: Семиотика. Коммуникация. Стил. – Москва: ИНИОН. – С. 163-187.
- Luzina 1988: **Лузина, Л. Г.** Лингвистическая теория и стилистика. – In: Проблемы современного зарубежного языкознания (80-ые годы). – Москва: ИНИОН. – С. 128-148.
- Luzina/Streljčova 1979: **Лузина, Л. Г.; Стрельцова, Г. Д.** Современные направления в стилистике. Научн.-аналит. обзор. – Москва: ИНИОН АН СССР. – 45 с.
- Ljapunova 1975: **Ляпунова, В. Е.** Частное письмо как жанр русского литературного языка. (На материале писем А. П. Чехова). – In: Исследования языка художественных произведений. – Куйбышев: Куйбышевский пед. ин-т. – С. 33-37.
- Ljubenović 1983: **Љубеновић, Крста Б.** Прилози из семантике и семантостилистике српскохрватског језика (са вежбама). – Горњи Милановац: Дечје новине. – 219 с.
- Ljukšin 1978: **Люкшин, Юрий.** О функциональных типах текстов. – In: Slavia Orientalis. – Warszawa. – 27. – S. 455-459.
- Majevski 1979: **Маевский, Н. Н.** Особенности научно-популярного стиля. – АКД. – Ростов н/Д: Ростовский гос. ун-т. – 25 с.
- Makovski 1976: **Маковский, М. М.** Соотношение индивидуальных и социальных факторов в языке. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 40-54.
- Malblanc 1968: **Malblanc, A.** Stylistique comparée du français et de l'allemand. – Paris.
- Maljcev 1974: **Мальцев, И. Ф.** Содержание и особенности курса стилистики. – In: Место и специфика теоретических дисциплин в программах языкового вуза. – Москва. – С. 80-82.
- Mamalga 1980: **Мамалга, А. И.** О стиле средств массовой информации и пропаганды в современном русском языке. – In: Русское языкознание. – Киев: Киевский гос. ун-т. – Вып. 1. – С. 32-41.
- Marcus 1967: **Marcus, S.** Algebraic Linguistics; Analytical Models. – New York – London. – Ruski prevod: Маркус, С. Теоретико-множественные модели языков. – Москва: Наука, 1970. – 332 с.
- Marcus 1970: **Marcus, S.** Two Poles of the Human Language. – In: Rev. roum. de linguistique. – București. – 3: pp. 187-198. – 4: pp. 309-316.
- Marcus 1974: **Marcus, S.** Poetica matematică. – București: Ed. Ac. Rep. Soc. Romania. – Prevod: Маркус, С. Математичка поетика. – Београд: Нолит, 1974. – 373 с.
- Maretić 1899: **Maretić, Tomo.** Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. – Zagreb: Štampa i naklada Knjižare L. Hartmana (Kugli i Deutsch). – 702 s.
- Maretić 1963³: **Maretić, Tomo.** Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnog jezika. – Zagreb, Matica hrvatska. – 690 s.
- Marić 1982: **Марић, Ратка.** Идеолошки говор масс медија. – In: Језик у савременој комуникацији. – Београд. – С. 88-95.
- Marinković/Nikolić 1999: **Маринковић, Јаворка; Николић, Видан.** Облици изражавања и стилистика. – Врање: Учитељски факултет. – 248 с.
- Markjević 1974: **Маркјевич, Хенрик.** Наука о књижевности. – Београд: Нолит. – 338 с.
- Marko 1960: **Marko, M.** Základné otázky novinových žánrov. – Praha: Novinářský stud. ústav. – 152 s.
- Markov 1966: **Марков, Ю.** Некоторые аспекты разговорной речи с точки зрения лексической статистики. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 5. – С. 21-28.
- Markus 1974: **Маркус, Соломон.** Математичка поетика. – Београд: Нолит. – 373 с.
- Marouzeau 1923: **Marouzeau, J.** Language affective et langage intellectuel. – In: Journal de psychologie. – Paris. – P. 560-578.
- Marouzeau 1927: **Marouzeau, J.** Les tâches de la stylistique. – In: Symbolae grammaticae in honorem I. Rozwadowski. – Crocaviae. – P. 47-51.
- Marouzeau 1935: **Marouzeau, J.** Traité de stylistique appliquée au latin. – Paris.
- Marouzeau 1941³: **Marouzeau, J.** Stylistique française. – Paris.
- Marouzeau 1950: **Marouzeau, J.** Aspects du français. – Paris: Masson.
- Marouzeau 1951³: **Marouzeau, J.** Lexique de la terminologie linguistique. Français, allemand, anglais, italien. – Paris. – Ruski prevod: Марузо, Ж. Словарь лингвистических терминов. – Москва: Издат. иностранной лит-ры, 1960. – 436 с.
- Marouzeau 1959⁴: **Marouzeau, J.** Précis de stylistique française. – Paris.
- Martine 1963: **Мартине, А.** Основы общей лингвистики. – In: Новое в лингвистике. – Вып. III. – Москва: Изд-во иностранной литературы. – С. 347-566.

- Martine 1973: **Martine, A.** Jezik i funkcija. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udzbenika.
- Martines 1975: **Martines, J. A.** Propiedades del lenguaje poetica. – La Cruz: Oviedo. – 601 s.
- Masjukevič 1968: **Масюкевич, А. Н.** Очерки по стилистике современного украинского литературного языка. – АКД. – Киев: Киевский гос. пед. ин-т им. А. М. Горького. – 22 с.
- Maslova 1997: **Маслова, В. А.** Лингвистический анализ экспрессивности художественного текста. – Минск: Вышэйшая школа. – 156 с.
- Mathesius 1941: **Mathesius, V.** Cesty k jasnému výkladu slohového. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 197-202.
- Mathesius 1966: **Mathesius, V.** Řeč a sloh. – Československý spisovatel. – Praha. 103 s. – Ruski prevod: Матезиус, В. Язык и стиль. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 444-523.
- Mathesius 1970: **Mathesius, V.** O potenciálnosti jevů jazykových. – In: U základů pražské jazykové školy. Praha: Academia. – Sv. 1. – 81 s. – Ruski prevod: Матезиус, В. О потенциальности языковых явлений. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 42-69.
- Mathesius 1973: **Mathesius, V.** O zahtjevu stabilnosti u književnom jeziku. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – Br. 1-2. – S. 7-20.
- Mathesius 1976: **Матезиус, В.** Функциональная лингвистика. – In: Общее языкознание. Хрестоматия. – Минск: Высшая школа. – С. 64-78.
- Matulina-Jerak 1991: **Matulina-Jerak, Željka.** Poslovice u novinskom tekstu. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Matvejeva 1968: **Матвеева, Г. Г.** Актуализация прагматического аспекта научного текста. – Ростов н/Д: Ростовский ун-т. – 131 с.
- Matvejeva 1981: **Матвеева, Е. М.** Прагматика научного текста. На материале русского и немецкого языков. – Ростов н/Д: Ростовский ун-т. – 220 с.
- Mayor 1977: **Mayor, S. J.** Comunicación y lenguaje. – La Magdalena: Santander. – 59 s.
- Mazur 1970: **Mazur, M.** Jakościowa teoria informacji. – Wydawnictwa naukowo-techniczne, Warszawa, 1970. – Ruski prevod: Мазур, М. Качественная теория информации. – Москва: Мир, 1974. – 239 с.
- McLain 1977: **McLain, R.** The Problem of Style: Another Case in Fuzzy Grammar. – In: Lang. and Style. – Carbondale. – Vol. 10. – 1. – Pp. 52-65.
- Medvedev 1976: **Медведев, П. Н.** Формални метод у науци о књижевности. Критички увод у социолошку поезику. – Београд: Нолит. – 269 с.
- Medvedeva 1979: **Медведева, С. Ю.** Проблемы стилистики. Аспекты лингвистической теории метафоры. Научно-аналитический обзор. – Москва: ИНИОН АН СССР. – 27 с.

- Melihova 1997: **Мелихова, Н. В.** Этика и практика делового разговора по телефону. – Москва: ИВИ. – Тезаурус. – 64 с.
- Melikjan 1977: **Меликян, Н. А.** Описание статистической структуры телеграфных текстов. – In: Вестник общественных наук АН Армянской ССР. – Ереван. – № 9. – С. 51-61.
- Melikjan 1979: **Меликян, Н. А.** Частотный микрословарь подъязыка телеграмм. – In: Структурный анализ текста. – Ереван: Изд-во АН Армянской ССР. – С. 97-116.
- Meljnijk 1969: **Мельник, В.** Возможности сопоставительного анализа функциональных стилей (на материале именных словосочетаний художественного и публицистического стилей). – In: Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы. – Москва. – С. 228-229.
- Meščerski 1967: **Мешерский, Н. А.** К разграничению „литературный язык“ и „язык художественной литературы“. – In: Уч. зап. Карельского пед. ин-та. – Петрозаводск. – Т. XVII. – С. 3-15.
- Messing 1971: **Messing, G. M.** The Impact of Transformational Grammar upon Stylistics and Literary Analysis. – In: Linguistics. – The Hague. – 66. – Pp. 56-74.
- Meyer 1913²: **Meyer, R. M.** Deutsche Stilistik. – München.
- MEŽ 1982: **Malá encyklopedie žurnalistiky.** – Bratislava. – 570 s.
- MiČ 1977: **Мова і час.** Розвиток функц. стилів в сучас. укр. літ. мові. – Київ: Наукова думка. – 237 с.
- Michel 1969: **Michel, G.** Stilnormen grammatischer Mittel. – Berlin: Humboldt-Universität. – 275 S.
- Michel 1970: **Michel, G.** Zum Stilbegriff in der neueren Linguistik. – In: Wissenschaftliche Zeitschrift der Pädagogischen Hochschule Dr. Theodor Neubauer. – Erfurt – Mühlhausen: Gesellschaftliche Reihe. – 7. Jg.
- Michel 1972²: **Michel, G.** (Hrsg.) Einführung in die Methodik der Stiluntersuchung. – Berlin.
- Michel 1980: **Michel, G.** Sprachliche Existenzformen und Funktionalstile. Überlegungen zur stilistischen Differenzierung der Umgangssprache. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Bd 33. – H. 1. – S. 75-79.
- Mičirin 1973: **Мичирин, В. Н.** Язык как система категории отображения. – Кишинев: Штиинца. – 237 с.
- Middleton 1975⁶: **Middleton, M. J.** The Problem of Style. – London.
- Mihailović 1981: **Михайлович, Љубомир.** Појам и одлике стручног језика. – In: Живи језици. – Београд. – XXIII. – Бр. 1-4. – С. 10-15.

- Mihajlov 1961: **Михайлов, М. М.** О языке публичных выступлений. – Чебоксары: Чувашское гос. издат-во. – 72 с.
- Mihajlov 1968: **Михайлов, М. М.** Стилистика русской речи. – Чебоксары: Чувашское гос. книжное издат-во. – 370 с.
- Mihălă 1981: **Mihălă, E.** Stilistica funțională și taxonomia textelor. – In: Studii și Cercetări Linguistice. – București. – 32. – 1. – S. 37-42.
- Mihalkovič 1986: **Михалкович, В. И.** Изобразительный язык средств массовой коммуникации. – Москва: Наука. – 223 с.
- Mihejeva 1978: **Михеева, Н. С.** Некоторые характеристики учебного математического текста. – In: Общение: теоретические и прагматические проблемы. – Москва: Ин-т языкознания АН СССР. – С. 49-55.
- Mihnevič 1986: **Михневич, А. Е.** Ораторское искусство лектора. Хрестоматия. – Москва: Знание. – 256 с.
- Miko 1960²: **Miko, F.** Sloh. Skriptá. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 135 s.
- Miko 1966: **Miko, F.** Z problémov estetiky jazyka. – In: Slovenské pohľady. – Bratislava. – 82. – Č. 9. – S. 23-30.
- Miko 1969: **Miko, F.** Estetika výrazu. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 292 s.
- Miko 1970: **Miko, F.** Text a šlýl. – Bratislava: Smena. – 188 s.
- Miko 1973a: **Miko, F.** Odsek, téma, štýl. – In: Segmenty a kontext. – Bratislava. – S. 25-30.
- Miko 1973b: **Miko, F.** Стилистика и теория перевода специального текста. – In: Slavica Slovaca: Bratislava. – Roč. 8. – Č. 3. – S. 264-274.
- Miko 1973c: **Miko, F.** Veta v štruktúre štýlu v slovenčine. – Bratislava: Studia Academica Slovaca. – 2. – 117 s.
- Miko 1976a: **Miko, F.** K povahe estetickej informácie. – In: Slovenská literatúra. – Bratislava. – 23. – Č. 3. – S. 263-278.
- Miko 1976b: **Miko, F.** Literárne vzdelanie, informácia a redundancia. – In: Literárne vzdelanie. Štúdie. – Martin: Matica slovenská. – S. 11-20.
- Miko 1976c: **Miko, F.** Štylistika a redundancia. – In: Studia Academica Slovaca. – Bratislava: Alfa. – 5. – S. 239-256.
- Miko 1976d: **Miko, F.** Štýlové konfrontácie. – Bratislava: Slovenský spisovateľ. – 347 s.
- Miko 1976e: **Miko, F.** Výrazové kategórie štýlu. – In: Pojmoslovie literárnej komunikácie. Pedagogická fakulta. – Nitra. – S. 67-76.
- Miko 1980: **Miko, F.** Stil kao semiotičko-komunikacijski proces. – In: Književna reč. – Beograd. – 9 (25. 10). – Br. 153. – S. 8.
- Miko 1981: **Miko, F.** Stil i informacija. II. – In: Književna reč. – Beograd. – 10 (25. 1). – Br. 159. – S. 8.

- Miko 1982a: **Miko, F.** Semiotičko-komunikacijski model štýlu a textu. – In: Miko F. Hodnoty a literárny proces. – Bratislava: Tatran. – S. 34-58.
- Miko 1982b: **Miko, F.** Semiotický aspekt textu. – In: O interpretácii umeleckého textu. 7. Zborník štúdií Vedeckovýskumného pracoviska literárnej komunikácie a experimentálnej metodiky Pedagogickej fakulty v Nitre. – Nitra.
- Miko 1985: **Miko, F.** Verš v recepcii poézie. – Nitra: Pedagogická fakulta. – 131 s.
- Miko i dr. 1976: **Miko, F.; Zajac, P.; Popovič, A.; Kopál, J.; Liba, P.** Štýl – komunikácia – dielo. – In: Slavica Slovaca. – Bratislava. – 11. – S. 124-134.
- Milanović 1981: **Милановић, Ђурђа.** Језик женске штампе. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 66-82.
- Miler/Svift 1981: **Милер, К.; Свифт, К.** Семантика поларизација. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 53-65.
- Miletić 1938: **Милетић, М.** Наш административни језик. – In: Наш језик. – Београд. – Св. 9-10. – С. 268-269.
- Milic 1967: **Milic, L. T.** (ed.). Style and Stylistics. An Analytical Bibliography. – New York: The Free Press.
- Milory 1980: **Milroy, L.** Language and Social Networks. – Oxford: Blackwell. – XII. – 218 pp.
- Milosavljević 2000: **Милосављевић, Петар.** Логос и парадигма. – Београд: Требник. – 196 с.
- Milošević 1970: **Milošević, Ksenija.** Futur II i sinonimski oblici u savremenom srpsko-hrvatskom jeziku. – Sarajevo: ANUBiH. – (1971). – 194 s.
- Milovanova 1976: **Милованова, Н. Я.** Наблюдения над некоторыми средствами экспрессивности научной речи (На материале произведений акад. В. В. Виноградова). – In: Уч. зап. Пермского ун-та. Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 5. – С. 140-150.
- Mindeli 1980: **Миндели, Е. И.** Системный анализ лексики научного текста. – In: Вопросы методики и лингвистики. – Москва. – С. 28-30.
- Minović 1982: **Minović, Milovije.** Srpskohrvatski jezik. IV. – Sarajevo: Svjetlost. – 190 s.
- Miodek 1983: **Miodek, I.** Kultura języka w teorii i practice. – Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego. – 98 s.
- Mistrík 1964: **Mistrík, J.** K otázke štýlov, postupov a útvarov v systematike štylistiky. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – Roč. 29. – Č. 3. – S. 144-151.
- Mistrík 1965: **Mistrík, J.** Slovenská štylistika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 312 s.
- Mistrík 1967: **Мистрик, И.** Математико-статистические методы в стилистике. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 42-52.

- Mistrík 1968: **Mistrík, J.** Kompozícia jazykového prejavu. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 172s.
- Mistrík 1970: **Mistrík, J.** Štylistika slovenského jazyka. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 422 s.
- Mistrík 1972a: **Mistrík, J.** Štylistická diferenciácia v slovenčine. – In: Studia Academica Slovaca. – Bratislava: Alfa. – I.
- Mistrík 1972b: **Mistrík, J.** Štylistika proti štylistike. – In: Kultúra slova. – Bratislava. – 6. – S. 200-202.
- Mistrík 1973a: **Mistrík, J.** Junktúra vo vecnom a umeleckom texte. – In: Poetyka i stylistyka słowianska. – Wrocław etc. – S. 259-263.
- Mistrík 1973b: **Mistrík, J.** Štýl nominálny a verbálny. Kapitoly zo štylistiky (16). – In: Kultura slova. – Bratislava. – 6. – S. 207-209.
- Mistrík 1973c: **Mistrík, J.** Tendencie v súčasnej teórii štylistiky. – In: Kultúra slova. – Bratislava. – 7.
- Mistrík 1974: **Mistrík, J.** Esejistický štýl. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 39.
- Mistrík 1977: **Mistrík, J.** Kapitoly zo štylistiky. – Bratislava: Obzor. – 244 s.
- Mistrík 1997: **Mistrík, J.** Štylistika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 600 s.
- Mišajeva 1961: **Мишаева, М. Д.** О некоторых структурно-стилевых особенностях современной публицистики. – In: Вопросы языкознания. К 80-летию А. М. Лукьяненко. – Ульяновск. – С. 233-241.
- Mišajeva 1978: **Мишаева, М. Д.** Экспрессивно-функциональная характеристика публицистического стиля. – In: Вопросы стилистики русского языка. – Ульяновск. – С. 3-52.
- Mišković 1969: **Мишковић, Лазар.** Словенска антитеза и њена језичко-стилска функција. – In: Настава и васпитање. – Београд. – XVIII (IV). – Бр. 3. – С. 325-332.
- Mitrofanova 1973: **Митрофанова, О. Д.** Язык научно-технической литературы. – Москва: Изд-во МГУ. – 147 с.
- Mitrofanova 1975a: **Митрофанова, О. Д.** Глагол в научной речи. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 2. – С. 80-86.
- Mitrofanova 1975b: **Митрофанова, О. Д.** Язык научно-технической литературы как функционально-стилевое единство. – АДД. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – 55 с.
- Mitrofanova 1985²: **Митрофанова, О. Д.** Научный стиль речи. Проблемы обучения. – Москва: Русский язык. – 128 с.
- Mitrofanova/Akišina 1982: **Митрофанова, О. Д.; Акишина, Т. Е.** Учебная лекция как зона влияния научной и разговорной речи. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 79-82.
- Mitrović 1976: **Митровић, Живан.** Из пошнарске праксе. – Београд: Савет за васпитање и бригу о деци СР Србије. – 253 с.
- Mladenov 1980: **Младенов, Марин.** Повшнарска стилистика. – Београд: Научна књига. – 287 с.
- Mladenov 1983: **Младенов, Марин.** Савремени српскохрватски језик са стилистиком. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 109 с.
- Mladenov 1987: **Младенов, Марин.** Метафора у језику јавног информисања. – Београд: Култура. – С. 186-193.
- Mladenović 1973: **Младеновић, Александар.** Језик Владике Данила. – Београд: Матица српска – Књижевно одељење. – 198 с.
- Molčanov 1960: **Молчанов, С. С.** Деловые бумаги. – Москва: Майкоп. – 56 с.
- Moles 1958: **Moies, A.** Theorie de l'information et preception esthetique. – Paris: Flammarion. – Ruski prevod: Моль, А. Теория информации и эстетическое восприятие. – Москва: Мир, 1966. – 351 с.
- Molhova 1977: **Molhova, I.** Is there a Stylistic Structural Level in Language? – In: Балканско езикознание. – София. – Т. 20. – № 3. – С. 13-19.
- Moren/Teterevnikova 1970²: **Морен, М. К.; Тетеревникова, Н. Н.** Стилистика современного французского языка. – Москва: Высшая школа. – 262 с. (na francuskom jeziku).
- Morohovski 1969: **Мороховский, А. Н.** Экспликация некоторых исходных понятий стилистики в терминах структурной лингвистики. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – С. 93-95.
- Morohovski 1981: **Мороховский, А. Н.** Некоторые основные понятия стилистики и лингвистики текста. – In: Лингвистика текста и методика преподавания иностранных языков. – Киев: Вища школа. – С. 6-13.
- Morozova 1964: **Morozova, N. Marja.** О poredbenoj stilističkoj analizi. In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – Br. 1. – S. 47-54.
- Morpurgo-Taljabue 1968: **Морпурго-Талабуе, Гвидо.** Савремена естетика. Преглед. – Београд: Нолит. – 570 с.
- Moskov 1974: **Москов, М.** Български език и стил. Ръководство за стилизиране. – София: Наука и изкуство. – 279 с.
- MPISMK 1985: Методологические проблемы изучения средств массовой коммуникации. – Москва: Наука. – 198 с.
- Mučnik 1973: **Мучник, Б. С.** Письменная передача мысли. – Алма-Ата: Мектеп. – 188 с.
- Mučnik 1985: **Мучник, Б. С.** Человек и текст. Основы культуры письменной речи. – Москва: Книга. – 252 с.
- Mukaramov 1977: **Мукаррамов, М.** К вопросу о классификации функциональных стилей. – In: Сборник научных трудов. – Ташкент: Ташкентский пед. ин-т. – С. 3-10.

- Mukařovský 1935: **Mukařovský, J.** Estetická funkce a estetická norma jako sociální fakt. – Praha, 1935. – Prevod: **Мукаржовски, Ј.** Естетичка функција као социјална чињеница. – Београд: Арт. – С. 79-85. (Prevod 1 glave). – Такође преведено на енглески, француски, немачки, полски, италијански, румунски, јапански, шпански и др.
- Mukařovský 1936: **Mukařovský, J.** Estetická funkce, norma a hodnota jako sociální fakt. – Praha: F. Borový. – 88 s. – Ruski prevod: **Мукаржовский, Я.** Эстетическая функция, норма и ценность как социальные факты. – In: Труды по знаковым системам. – Тарту: Тартуский ун-т, 1975. – VII. – С. 243-295.
- Mukařovský 1940: **Mukařovský, J.** Estetika jazyka. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – I. – 6. – S. 1-27. – Engleski prevod: **Mukařovský, J.** The aesthetics of language. – A Prague school reader on aesthetics. Literary structure and style. Washington: Georgetown University Press, 1964. – Pp. 31-61. – Prevod: **Mukařovský, J.** Естетика језика. – In: **Мукаржовски Ј.** Структура песничког језика. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – С. 7-47. – Такође преведено на немачки и румунски.
- Mukařovský 1948²: **Mukařovský, J.** Kapitoly z české poetiky. – Praha: Svoboda. – 350 s.
- Mukařovský 1966: **Mukařovský, J.** Studie z estetiky. – Praha: Odeon. – 375 s.
- Mukařovský 1973: **Мукаржовски, Ј.** Поетско именовање и естетска функција језика. – In: Трећи програм Радио Београда. – Београд. – Лето. – С. 173-180.
- Mukařovský 1973b: **Мукаржовски, Ј.** Прилог семантици поетске слике. – In: Трећи програм Радио Београда. – Београд. – Лето. – С. 231-238.
- Mukařovský 1982: **Mukařovský, J.** Jazyk spisovný a jazyk básnický. – Studie z poetiky. – Praha: Odeon. – S. 34-54. – Ruski prevod: **Мукаржовский, Я.** Литературный язык и поэтический язык. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 406-431. – Prevod: **Mukařovský, J.** Književni jezik i pjesnički jezik. – Izraz. – Sarajevo, 1976. – Br. 2. – S. 216-237.
- Mukařovský 1986: **Мукаржовски, Ј.** Структура песничког језика. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства. – 190 с.
- Mukařovský 1987: **Мукаржовски, Јан.** Структура, функција, знак, вредност. Огледи из естетике и поетике. – Београд: Нолит. – 405 с.
- Mukařovský 1999: **Mukařovský, Jan.** Književne strukture, norme i vrijednosti. – Zagreb: Matica hrvatska. – 147 s.
- Munen 1981: **Мунен, Жорж.** Лингвистика и филозофија. – Београд: БИГЗ. – 268 с.
- Munteanu 1972: **Munteanu, S.** Styl și expresivitate poetică. – București: Ed. științifică. – 279 s.
- Murat 1957: **Мурат, В. П.** Об основных проблемах стилистики. – Москва: МГУ. – 43 с.

- Murray/Middleton 1925: **Murray, J.; Middleton, J.** The Problem of Style. – Oxford.
- Murry 1961: **Murry, J. M.** The Problem of Style. – London.
- Musić 1896: **Musić, August.** Kondicional u hrvatskom jeziku. – In: Rad JAZU: Razredi filološki-historijski i filozofski-juridički. – Zagreb. – Knjiga CXXVII, XLV. – S. 141-209.
- Nagelj 1968: **Нагель, Э.** Функционализм в общественных науках. – In: Информационный бюллетень № 6. Серия: Переводы, рефераты. Структурно-функциональный анализ в современной социологии. Вып. 1 (продолжение). – Москва. – 2.
- Najer 1981: **Наер, В. Ј.** К описанию функционально-стилевой системы современного английского языка. Вопросы дифференциации и интеграции. – In: Лингвистические особенности научного текста. – Москва: Наука. – С. 3-12.
- Najer 1985: **Наер, В. Ј.** Уровни языковой вариативности и место функциональных стилей. – In: Научная литература: язык, стиль, жанры. – Москва: Наука. – С. 3-15.
- Nasedkin 1967: **Наседкин, А. Д.** Язык как средство формирования мысли. – In: Язык и мышление. – Москва: Наука. – С. 65-73.
- Nebeský 1982: **Nebeský, L.** O jazyce matematického textu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 43. – S. 88-92.
- Nečajeva 1974: **Нечаева, О. А.** Функционально-смысловые типы речи. Описание, повествование, рассуждение. – Улан-Уде: Бурятское книжное издательство. – 260 с.
- Neferova 1980: **Неферова Л. В.** Функциональная организация сверхфразовых единств в стиле научно-технической литературы. – In: Романские языки в социальном и географическом пространстве. – Калинин: Калининградский гос. ун-т. – С. 104-113.
- Nekrasova 1987: **Некрасова, Е. А.** Художественный прием как средство реализации эстетической функции языка. – In: Русский язык: Языковые значения в функциональном и эстетическом аспектах. Виноградовские чтения XIV-XV. – Москва: Наука. – С. 130-143.
- Nelisov 1977: **Нелисов, Е. И.** Об историческом изменении грамматического отражения времени. – Научные труды Курского ПИ. – Курск. – Т. 179. – 158 с. – С. 82-93.
- Neverova 1973: **Неверова, Н. В.** Служебные слова как диагностирующие показатели стилей современного русского литературного языка. – АКД. – Минск: Белорусский гос. ун-т. – 19 с.
- Ničeva 1959: **Ничева, К.** Стилистично разслоение на лексиката на съвременния български книжовен език. – In: Известия на ИБЕ. – София. – VI. – 99.

- Nikitina 1961: **Никитина, С. Е.** К вопросу о синонимии действительного и страдательного оборотов. – In: Вопросы языкознания: К 80-летию А. М. Лу-
кьяненко. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. – С. 215-223.
- Nikodinovski 1983: **Никодимовски, З.** Семиотика на говорната комуникација. – In: Разгледи. – Скопје. – XXV. – 4. – С. 481-491.
- Nikolajeva 1979: **Николаева, В. В.** Эстетика языка и речи. – Ленинград: Знание. – 39 с.
- Nikolajeva 1990: **Николаева, Т. М.** Опыт классификации ученых: метод – объект. – In: Вопросы кибернетики. Язык логики и логика языка. – Москва: АН СССР, Научный совет по комплексной проблеме „Кибернетика“. – С. 186-190.
- Nisio 1983: **Нисио, Минору.** Язык японцев. – In: Языкознание в Японии. Отрывки из сочинений лингвистов, принадлежащих школе языкового существования. – Москва: Радуга: 1983. – С. 123-133.
- NL 1985: Научная литература. Язык. Стил. Жанры. – Москва: Наука. – 336 с.
- NN 1996: **Zakon o normizaciji.** – In: Narovne novine. – Zagreb. – 10. 7. 1996. – Br. 55.
- Norma 1969: Норма и социальная дифференциация языка. – Москва: Наука.
- Nosenko 1981: **Носенко, Э. Л.** Эмоциональное состояние и речь. – Киев: Вища школа. – 195 с.
- Nova kritika 1973: Нова критика / Избор текстова, предговор и белешке Христић Јован. – Београд: Нолит, 1973. – 481 с.
- Novák 1966: **Novák, P.** K jednomu modelu stylistické složky jazykového kódování. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 27. – S. 29-40.
- Novak 1972/73: **Novak, F.** Slovenski poslovni jezik. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XVIII. – 5. – S. 172-179.
- Novak 1980: **Novak, F.** Poslovni in uradovni jezik. – Ljubljana.
- Novaković 1872: **Новаковић, Стојан.** Језик и стил. – Београд: Штампарија Н. Стефановића. – 23 с.
- Novgorodov 1975: **Новгородов, М. А.** К вопросу о принципах классификации стилей. – In: Научные труды Новосибирского пел. ин-та. – Новосибирск. – Вып. 119. – С. 77 – 81.
- Novikov 1978: **Новиков, В.** Поэтика рецензии. – In: Литературное обозрение. – Москва. – № 7. – С. 18-24.
- Novikov 1988: **Новиков, Л. А.** Художественный текст и его анализ. – Москва: Русский язык. – 301 с.
- Novo 1981: Новое в зарубежной лингвистике. Лингвистика текста. – Москва: Прогресс. – Вып. 8.
- Novotny 1970: **Novotny, J.** K problematice základní stylové charakteristiky spisovných jazykových prostředků. – In: Naše řeč. – Praha. – 53. – S. 65-72.
- Nowakowska 1977: **Nowakowska, N.** Language of Poetry and Generative Grammar. Toward generative poetics? – Poznań: Univ. im. A. Mickiewicza. – 137 pp.
- Nowotny 1962: **Nowotny, W.** The Language Poetic Use. – London: University of London, The Athlone Press.
- Nurmela 1983: **Нурмела, Е.** Языковые проблемы законодательства в СССР. – In: Советское право. – Таллин. – № 1. – С. 38-40.
- NŽ 1973: **Novinářské žánry. I.** – Praha: Knihovnička novináře.
- O lingvostilistici 1950: О лингвостилистике проф. А. Белића. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XVIII. – Бр. 1-4. – С. 1-37.
- O'Donnell/Todel 1980: **O'Donnell, W. R.; Todel, L.** Variety in Contemporary English. – London etc.: Alien & Unwin. – 156 pp.
- Obnorskaja 1972: **Обнорская, М. Е.** К проблеме нормы в языке и стиле. – In: Стил и контекст. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 46-56.
- Ocvirk 1952: **Ocvirk, A.** Izražna sredstva besedne umetnosti. – In: Obzornik. – Ljubljana. – VII. – 1. – S. 24-28.
- Odincov 1980: **Одинцов, В. В.** Стилистика текста. – Москва: Наука. – 262 с.
- Odincov 1979: **Одинцов, В. В.** Элементы художественного описания в судебной речи. – In: Очерки по стилистике художественной речи. – Москва: Наука. – С. 137-154.
- Odincov 1981: **Одинцов, В. В.** Стилистика текста. – АКД. – Москва: Ин-т русского языка АН СССР. – С. 4-2.
- Oestergren 1908: **Oestergren, O.** Stilistik. Sprakvetenskap. – Stockholm.
- Ohman 1964: **Ohman, R.** Generative Grammars and the Conception of Literary Style. – In: Word. – New York. – Vol. 20. – 3. – Pp. 423-439.
- Oič 1986: Общие и частные проблемы функциональных стилей / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 216 с.
- OIT 1981: Об интерпретации художественного текста. – Сб. ст. Кабинета литературной коммуникации и экспериментальной методики. – Братислава: Словацкое педагогическое изд-во. – 6. – 236 с.
- Okál 1966: **Okál, M.** Latinska štýlistika. – Bratislava.
- Oljški 1933-1934: **Ольшки, Л.** История научной литературы на новых языках. – Москва-Ленинград: Гос. техн-теоретическое изд-во. – Т. I: 1933, 294 с. – Т. II: 1934, 211 с. – Т. III: 1933, 324 с.
- OOI 1973⁴: Об ораторском искусстве / Автор.составитель Толмачев А. В. – Москва: Политиздат. – 367 с.

- OP 1954: Обзор полученных статей. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 80-87.
- Opara 1974: **Opara, S.** Język a religijność. – In: Studia filozoficzne. – Warszawa. – 7. – S. 115-128.
- OPiMLI 1966: О принципах и методах лингвостилистического исследования / Под ред. Ахмановой О. С. – Москва: МГУ. – 184 с.
- OpiP 1964-1966: О публицистике и публицистах / Отв. ред. Гребешников А. Я., Смирнов С. В. – Ленинград: ЛГУ. – Вып. 1-2. – Вып. 1: 1964, 194 с. – Вып. 2: 1965, 184 с.
- OPL 1982: Основные понятия лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – 169 с.
- OPS 1956: O problemach stylistyki. – In: Zeszyty językoznawcze. – Warszawa. – 5. – 217.
- Oraić-Tolić 1990: **Oraić-Tolić, Dubravka.** Teorija citatnosti. – Zagreb: Grafički zavod Hrvatske. – 235 s.
- Orožen 1975: **Orožen, M.** Knjižna norma in umetniški jezik v časovnem razvoju. – In: Linguistica. – Ljubljana. – XV. – S. 115-132.
- Osgood 1961: **Osgood, Ch. E.** Some Effects of Motivation on Style of Encoding. – In: Style in Language / Ed. by Thomas A. Sebeok. – New York – London.
- Osnovi 1970: Основы технической эстетики. – Москва: Всесоюзный научн.-исслед. ин-т техн. эстетики. – 158 с.
- OSNR 1976: Особенности стиля научного изложения / Отв. ред. Троянская В. С. – Москва: Наука. – 164 с.
- Ostojić 1976: **Ostojić, Бранислав.** Jezik Petra I. Petrovića. – Титовград: Црногорска АНУ. – 302 с.
- Ostojić 1976: **Ostojić, Бранислав.** Синтаксичке функције потенцијала у језику „Горског вијенца“ П. П. Његоша и спјеву „Смрт Смаил-аге Ченгића“ И. Мажурагића. – In: Зборник радова Педагошке академије. – Никшић. – Бр. 5-6 (1975-1976). – С. 41-61.
- OVP 1958: O vědeckém poznání soudobých jazyků / Věd. red. Dostál A. – Praha: Nakl. ČSAV. – 299 s.
- OZ 1932: Obecné zásady pro kulturu jazyka. – In: Spisovná čestina a jazyková kultura. – Praha. – S. 245-258. – Ruski prevod: Общие принципы культуры языка. – In: Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс, 1967. – С. 394-405.
- PA 1983: Прагматические аспекты функционирования языка. – Барнаул: АГУ. – 186 с.
- Padučeva 1973: **Падучева, Е. В.** Наименование объектов – проблема семантики и стилистики. – In: Сборник статей по вторичным моделирующим системам. – Тарту: Тартуский гос. ун-т. – С. 148-151.

- Pahutkin 1973: **Пахуткин, П. И.** Функциональные особенности речевой образности в научном стиле (На материале английского языка). – АКД. – Москва: МГПИИЯ им. М. Тареза. – 33 с.
- Pačić 1976: **Пајић, Милутин.** Краћи перфект у роману „Корени“ Д. Ђосића. – Ниш: Градина. – XI. – Бр. 3. – С. 24-36.
- Pak 1966: **Pak, Ensun.** Coson Munðheron (Korejska stilistika). – Phjenjan.
- Palijevski 1965: **Палиевский, П. В.** Постановка проблемы стиля. – Теория литературы. – Москва. – Кн. 3.
- Pandurević 1920: **Пандуревић, Сима.** Огледи из естетике и интегрална поезија. – Београд: Напредак, 1920. – 111 с.
- Panfilov 1972²: **Панфилов, А. К.** Лекции по стилистике русского языка. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – 105 с.
- Panfilov 1972: **Панфилов, А. К.** Лекции по стилистике русского языка. – Москва: – Ч. I: 161 с. – Ч. II: 264 с.
- Panfilov 1973: **Панфилов, А. К.** Стили языка и стили речи. (Из материалов по стилистике современного русского языка). – In: Сборник научн. тр. МГПИ иностр. языков. – Москва. – Вып. 73. – С. 218-223.
- Panfilov 1974: **Панфилов, А. К.** История становления публицистического стиля современного русского языка. – АДД. – Москва: МГПИ им. В. И. Ленина. – 42 с.
- Rapov 1962: **Панов, М. В.** О развитии русского языка в советском обществе (К постановке проблемы). – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 3-16.
- Rapov 1963: **Панов, М. В.** О стилях произношения (в связи с общими проблемами стилистики). – In: Развитие современного русского языка. – Москва: Изд. АН СССР. – С. 5-38.
- Ranova 1980: **Панова, И. И.** Исследование специфических особенностей коммуникативной организации высказывания. На материале различных функциональных стилей русского языка. – АКД. – Москва: МГУ. – 20 с.
- Parahonski 1982: **Парахонский, Б. А.** Стиль мышления. Философские аспекты стиля в сфере языка, культуры и познания. – Киев: Наукова думка. – 119 с.
- Patrušev 1978: **Патрушев, В. А.** Структурно-семантические различия письменной и устной речи. Психолнгвистический анализ. – АКД. – Москва: Ин-т языкознания. – 25 с.
- Pauliny 1949: **Pauliny, E.** Dejiny spisovnej slovenčiny. – In Slovenská vlastiveda. – Bratislava: Slovenská akadémia vied a umení. – V, dieI. 1, zväzok (Literatúra a jazyk). – S. 325-428.
- Pauliny 1955: **Pauliny, E.** O funkčném rozvrstvení spisovného jazyka. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 16. – Č. 1. – S. 17-24.

- Pauliny 1960: **Pauliny, E.** Funkčné jazykové štýly a ich klasifikácia. – In: Slovenský jazyk a literatúra v škole. – Bratislava. – 8. – S. 229-234.
- Pauliny 1983: **Pauliny, E.** O jazyku a štýle slovenskej prózy. – Bratislava. – 282 s.
- Pauliny/Ružička 1968⁵: **Pauliny, E.; Ružička, J.** Slovenská gramatika. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 583 s.
- Pautinska 1973: **Паутинская, В. А.** Функциональные стили речи и язык художественной литературы. – In: Сборник научн. трудов МГПИ иностранных языков. – Москва. – Вып. 73. – С. 237-248.
- Pavešić 1968: **Pavešić, Slavko.** Jezik Stjepana Matijevića. – In: Rasprave Instituta za jezik. – Zagreb: JAZU. – Knj. I. – 484 s.
- Pavlović 1954: **Павловић, Миливој.** Стил и проблеми стилистике. – In: Књижевност и језик у школи. – Београд. – I. – Бр. 6. – С. 379-389.
- Pavlović 1958: **Павловић, Миливој.** Основи проучавања језика и стила наших књижевника. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XXIII. – С. 1-4. – С. 51-61.
- Pavlović 1960: **Павловић, Миливој.** Проблеми стила. – Београд: Научна књига. – 140 с.
- Pavlović 1969: **Павловић, Миливој.** Проблеми и принципи стилистике. – Београд: Завод за издавање уџбеника СРС. – 287 с.
- Pazuhin 1963: **Пазухин, Р. В.** Учение Бюлера о функциях языка как попытка психологического решения лингвистических проблем. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 94-103.
- Pazuhin 1979: **Пазухин, Р. В.** Язык, функция, коммуникация. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 42-50.
- Peciar 1964: **Peciar, Š.** K štylistickým termínom *hovorový ústny – písaný/písomý*. – In: Československý terminologický časopis. – Praha. – 3.
- Peciar 1965: **Peciar, Š.** Jazykové prostriedky hovorového štýlu spisovnej slovenčiny. – In: Jazykovedné štúdie. – Bratislava. – 8 (p. č. 2559). – S. 42-70.
- Pekelis 1982³: **Пекелис, В.** Кибернетическая смесь. – Москва: Знание. – 287 с.
- Peleš 1989: **Peleš, Gajo.** Priča i značenje (semantika pripovjednog teksta). – Zagreb: Naprijed. – 325 s.
- Perebejnos 1974: **Перебейнос, В. И.** Методы и уровни моделирования нулевого стиля. – In: Вопросы статистической стилистики. – Киев: Наукова думка. – С. 16-17.
- Perkner 1982: **Perkner, S.** Žánry rozhlasové žurnalistiky. – Praha: Univerzita Karlova. – 133 s.
- Pešikan 1956: **Пешикан, Митар.** О неким специфичностима у употреби приповедачког императива. – In: Наш језик. (Нова серија). – Београд. – Год. VII. – Бр. 5-6. – С. 153-166.

- Peškovski 1930: **Пешковский, А. М.** Вопросы методики родного языка, лингвистики и стилистики. – Москва – Ленинград: Государственное изд-во. – 176 с.
- Peškovski 1959: **Пешковский, А. М.** Роль грамматики при обучении стилю. – In: Пешковский А. М. Избранные труды. – Москва: Учпедгиз. – С. 147-156.
- Petković 1970: **Petković, Novica.** Principi Lotmanove strukturalističke poetike. – Predgovor za knjigu J. Lotmana „Predavanja iz strukturalne poetike“. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika. – S. 3-30.
- Petković 1972: **Petković, Novica.** Artikulacija pesme II. – Sarajevo: Svjetlost. – 236 s.
- Petković 1975a: **Петковић, Новица.** Језик у књижевном делу (варијације на тему Опoјаза). – Београд: Нолит. – 455 с.
- Petković 1975b: **Петковић, Новица.** Од формализма ка семиотици. – Београд: Б-ИГЗ – Јединство. – 343 с.
- Petković 1978: **Петковић, Новица.** Проблеми композиције у семиотичкоме осветљењу Бориса Успенског. – Предговор књизи Б. А. Успенског „Поетика композиције. Семиотика иконе“. – Београд: Нолит. – 374 с.
- Petravić 1939: **Петравић, Анте.** Класична метрика у хрватској и српској књижевности. – Београд: Луча, Библиотека Задруге професорског друштва, 1939. – 139 с.
- Petrišćeva 1972: **Петрищева, Е. Ф.** Стил и стилистические средства. – In: Стилистические исследования. – Москва: Наука. – С. 107-174.
- Petrišćeva 1983: **Петрищева, Е. Ф.** Стилиобразующие факторы и стилистически окрашенная лексика. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 29-33.
- Petrov 1974: **Петров, В. М.** Лексико-семантическое моделирование реального времени в поэзии. – In: Научные труды Омского ПИ. – Омск. – Вып. 89. – С. 52-59.
- Petrov 1985: **Петров, В. В.** Научные метафоры: природа и механизм функционирования. – In: Философские основы научной теории. – Новосибирск: Наука. – С. 196-220.
- Petrov i dr. 1978: **Петров, В. М.; Каменский, С. Н.; Шепелова, С. И.** „Прозначность“ стиля прозы: опыт экспериментального исследования восприятия. – In: Проблемы структурной лингвистики. 1976. – Москва: Наука. – С. 297-317.
- Petrova 1977: **Петрова, Т. Н.** К вопросу об экстралингвистических факторах выделения функциональных стилей. – Вопросы романо-германской и славянской филологии. – Минск: Минский ПИИЯ. – С. 150-160.
- Petrović 1937: **Петровић, Љубомир.** Техника стила. Основни појмови. – Београд: Геца Кон Д. Д. – 189 с.

- Petrović 1971: **Петровић, Раде**. О неким особинама претерита у роману „На Дрини ћуприја“. – In: Књижевност и језик. – Београд. – XVIII. – Бр. 3-4. – С. 88-94.
- Petrović 2000³: **Петровић, Сретен**. Естетика. – Београд: Филолошки факултет, Народна књига. – 311 с.
- Petrović 1972: **Петровић, Сретен**. Негативна естетика. Шелингово место у естетици немачког идеализма. – Ниш: Градина, 1972. – 280 с.
- Petrović 1986: **Петровић, Светозар**. Облик и смисао. Списи о стиху. – Нови Сад: Матица српска. – 486 с.
- Petrović 1989a: **Petrović, Vladislava**. Novinski komentar u svetlu jezičkih procesa u novinama. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – Godina XVIII. – Br. 3. – S. 149-156.
- Petrović 1989b: **Петровић, Владислава**. Новинска фразеологија. – Нови Сад: Књижевна заједница Новог Сада.
- Peukert 1977: **Peukert, H.** Positionen einer Linguostilistik. – Berlin: Akad.-Verlag. – 93 S.
- PF 1984: Принципы функционирования языка в его речевых разновидностях / Гл. ред. Кожина М. Н. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – 159 с.
- PGŽ 1962: Проблемы газетных жанров / Отв. ред. Хавин П. Я. – Ленинград: Изд-во ЛГУ. – 187 с.
- Piotrovska i dr. 1962: **Пиотровская, А. А.; Пиотровский, Р. Г. Разживин К. А.** Энтропия русского языка. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 115-130.
- Piotrovski 1954: **Пиотровский, Р. Г.** О некоторых стилистических категориях. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 55-68.
- Piotrovski 1960²: **Пиотровский, Р. Г.** Очерки по стилистике французского языка. – Ленинград: Учпедгиз. – 224 с.
- Piotrovski 1962: **Пиотровский, Р. Г.** О теоретико-информационных параметрах устной и письменной форм языка. – In: Проблемы структурной лингвистики. – Москва: ИНЯ АН СССР. – С. 43-59.
- Piotrovski 1968: **Пиотровский, Р. Г.** Информационные измерения языка. – Ленинград: Наука. – 116 с.
- Piotrovski 1978: **Пиотровский, Р. Г.** Инженерная лингвистика и теория языка. – Ленинград: Наука. – 112 с.
- Piotrovski i dr. 1977: **Пиотровский, Р. Г.; Бекталъ, К. Б.; Пиотровский, А. А.** Математическая лингвистика. – Москва: Высшая школа. – 383 с.
- Pisanova 1997: **Писанова, Т. В.** Национально-культурные аспекты оценочной семантики: Эстетические и этические оценки. – Москва: ИКАР. – 320 с.
- Pisarek 1969: **Pisarek, W.** Problematyka i metody badania języka w prasie. – In: Metody i technika badawcze w prasoznawstwie. – Warszawa. – T. I. – S. 201-222.
- PJ 1982: Поэтический язык и речевая норма. – Челябинск.
- PL 1979: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИ им. М. Горького. – 90 с.
- Platon 1982: **Платон**. Дијалози. – Београд: Глобус. – 229 с.
- Pleščenko 2001: **Плещенко, Т. П.** Стилистика и культура речи. – Минск: ТетраСистемс. – 544 с.
- Pleskačeva 1984: **Плескачева, М. О.** Отношение содержания высказывания к действительности в текстах разных функциональных стилях. – АКД. – Москва: МГПИИЯ. – 24 с.
- PLK 1967: Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс. – 559 с.
- PLS 1969: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ. – 175 с.
- Poezija 1975: Поезија. – Београд: Нолит. – 583 с.
- Pogorelec 1965: **Pogorelec, Breda**. Vprašanja govornenega jezika. – In: Jezikovni pogo- vori. – Ljubljana. – S. 132-156.
- Pogorelec 1979: **Pogorelec, Breda**. Slovenski knjižni jezik, zgodovina slovenskega knji- žnega jezika in stilistika. – In: Anthropolos. – Ljubljana. – 1-2. – S. 204-208.
- Pogorelec 1981-82: **Pogorelec, Breda**. Zvrstna in slogovna razčlenjenost slovenskega knjižnega jezika v obdobjih pred Prešernom. – In: Македонски јазик. – Скопје. – S. 591-601.
- Polanščak 1952a: **Polanščak, Antun**. Bufon i stil. – In: Hrvatsko kolo. – Zagreb. – V. – Br. 9-10. – S. 545-546.
- Polanščak 1952b: **Polanščak, Antun**. Izraz i stil. – In: Hrvatsko kolo. – Zagreb. – V. – Br. 6. – S. 332-335.
- Polenina/Siljčenko 1987: **Поленина, С. В.; Сильченко, Н. В.** Научные основы ти- пологии нормативно-правовых документов. – Москва: Наука. – 152 с.
- Poliščuk 1977: **Полищук, Г. Г.** Приемы научно-популярного изложения. – Москва: Знание. – 36.
- Poliščuk i dr. 1977: **Полищук, Г. Г. и др.** Язык лекции в системе функциональных типов речи. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 13. – С. 53-69.
- Polovina 1999: **Половина, Весна**. Семантика и текстлингвистика. – Београд: Чигоја штампа. – 245 с.
- Poltoracki 1974: **Полторацкий, А. И.** Английская терминология лингвистической стилистики. – АКД. – Москва: МГУ. – 26 с.
- Pomagalo 1985: Помогало по стилистика на българския книжовен език. – София: Наука и изкуство. – 240 с.
- Popov 1975: **Попов, К. П.** Въпроси на езиковата стилистика. – София: Народна просвета. – 109 с.

- Popov/Dankov 1981: **Попов, К. Г.; Данков, Е.** Стилистика и семиотика. – In: Годишник на Висшия педагогически институт в Шумен (Филол. фак.). – София. – Т. 5А. – С. 49-76.
- Popović 1983: **Popović, A.** Komunikacione projekty literárnej vedy. – Nitra: Pedagogická fakulta. – 167 s.
- Popović 1966: **Попович, М. В.** О философском анализе языка науки. – АДД. – Киев: АН Укаринской ССР, Отделение экономики, философии и права. – 30 с.
- Popović 1959: **Поповић, Богдан.** Два огледа из теорије стила. – Нови Сад: Матица српска. – 195 с.
- Popović/Stanojčić 1992²: **Поповић, Љубомир; Станојчић, Живојин.** Граматика српског језика. – Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Завод за издавање уџбеника. – 400 с.
- Popović 2000: **Поповић, Људмила.** Епистоларни дискурс украјинског и српског језика. – Београд: Филолошки факултет. – 305 с.
- Porena 1908: **Porena, M.** Dello stilo.
- Porohovščikov 1960: **Пороховщиков, Т. С.** Искусство речи на суде. – Москва: Госюриздат. – 372 с.
- Posavac 1986: **Posavac, Zlatko.** Estetika u Hrvata. Istraživanja i studije. – Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. – 307 s.
- Posavac 1986: **Posavac, Zlatko.** Estetika u Hrvata. Istraživanja i studije. – Zagreb: Nakladni zavod Matice Hrvatske. – 307 s.
- Postovalova 1982: **Постовалова, В. И.** Язык и деятельность. Опыт интерпретации концепции В. Гумбольдта. – Москва: Наука. – 222 с.
- Potapova 1981: **Потапова, Ж. Е.** Экстралингвистические факторы, влияющие на стиль и язык литературы для детей и юношества. – In: Вестник Харьковского ун-та. – Харьков. – № 200. – С. 72-77.
- Potaškina 1977: **Поташкина, Ю. А.** О типах временной локализации событий и категориях абсолютного и относительного времени в русском языке. – In: Научные труды Курского ПИ. – Курск. – Т. 179. – 158 с. – С. 94-109.
- Potebnja 1976: **Потебня, А. А.** Эстетика и поэтика. – Москва: Искусство. – 614 с.
- Potocka 1974: **Потоцкая, Н. П.** Стилистика современного французского языка. Теоретический курс. – Москва: Высшая школа. – 247 с.
- Prachár 1982: **Prachár, J.** Princípy a technika reklamy. – Bratislava: Alfa. – 242 s.
- Prague school 1964a: A Prague school reader in linguistics. – Bloomington: Indiana Univ. press. – 485 pp.
- Prague school 1964b: A Prague School reader on esthetics, literary structure, and Style. – Selected and transl. from the original Cz. by Paul L. Garvin. – Washington: D. C.

- Prague School Reader 1964: A Prague School Reader on Aesthetics, Literary Structure, and Style / Selected by Paul L. Garvin. – Washington: D.C.: Georgetown UP.
- Pranjić 1961/1962: **Pranjić, Krunoslav.** Problemi proučavanja jezika i stila u suvremenih pisaca. – In: Jezik. – Zagreb. – Br. 3: s. 118-120. – Br. 4: s. 90-91.
- Pranjić 1970: **Pranjić, Krunoslav.** Za komparativnu stilistiku. – In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – 1-2. – S. 189-192.
- Pranjić 1973: **Pranjić Krunoslav.** Lingvostilistika. – Treći program Radio Beograda. – Beograd. – Leto. – S. 253-268.
- Pranjić 1985³: **Pranjić, Krunoslav.** Jezik i književno djelo. – Beograd: Nova prosveta. – 1985. – 251 s.
- Pranjić 1991: **Pranjić, Krunoslav.** Jezikom i stilom kroza književnost. – Zagreb: Školska knjiga. – 265 s.
- Pravopis 1960: Pravopis hrvatskosrpskoga književnog jezika s pravopisnim rječnikom / Izradila Pravopisna komisija. – Zagreb – Novi Sad: Matica hrvatska – Matica srpska. – 885 s.
- Predić 1951: **Предић, Светислав.** Вештина писања. – Београд: Ново поколење. – С. 31-32.
- Privalova 1969: **Привалова, М. Н.** О типах и стилях литературного языка. – Вопросы теории истории языка. – Ленинград: ЛГУ. – С. 84-91.
- Prjanišnikov 1974: **Прянишников, Е. А.** Допустимы ли в законодательном языке тропы. – In: Уч. зап. Пермского гос. ун-та. Государство, право, законность. – Пермь. – Т. 303. – Вып. 5. – С. 73-78.
- Prohorov 1968: **Прохоров, Е. П.** Публицистика в жизни общества. – Москва: МГУ. – 102 с.
- Prohorov 1973: **Прохоров, Е. П.** Публицист и действительность. – Москва: МГУ. – 317 с.
- Prop 1984: **Проп, В. Я.** Морфология сказки. – Ленинград: Изд-во ЛГУ. – 334 с.
- Prop 1986: **Проп, В. Я.** Исторические корни волшебной сказки. – Ленинград: Изд-во Ленинградского ун-та. – 365 с.
- Przewodnik 1995: Przewodnik po stylistyce polskiej / Redaktor naukowy Stanisław Gajda. – Uniwersytet Opolski, Instytut Filologii Polskiej. – Opole. – 477 s.
- PS 1975: Предмет семиотики. Теоретические и практические проблемы действия средств массовых коммуникаций. – Москва: МГУ. – 406 с.
- Pumjanski 1974: **Пумянский, А. Л.** Информационная роль порядка слов в научной и технической литературе. – Москва: Наука. – 247 с.
- Pumjanski 1984: **Пумянский, А. Л.** Фонетические закономерности научной и технической литературы. – Калинин: Калининский гос. ун-т. – 74 с.

- PV 1980: Проблемы внутривидового и функционального описания языка. – In: Уч. зап. Тартуского гос. ун-та: Труды по русской и славянской филологии. – Тарту. – Т. XXXIII. – Вып. 524. – 169 с.
- Queneau 1956³¹: **Queneau, R.** Exercices de style. – Paris: NRF, Gallimard. – Prevod: Keno, R. Stilске vežbe. – Beograd: Rad, 1977. – 133 s.
- Quik 1982: **Quik, R.** Style and Communication in the English Language. – London: Arnold. – VIII. – 136 pp.
- Radenković 1974: **Раденковић, Љубомир.** Лингвостилистика и структурализам у науци о књижевности и настави књижевности. – Београд: Научна књига. – 91 с.
- Radman 1995: **Radman, Zdravko.** Metafore i mehanizmi mišljenja. – Zagreb: Hrvatsko filozofsko društvo. – 210 s.
- Radojičić 1991: **Radojičić, Sofka.** Neželjeni efekti metaforičnog izraza. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Radovanović 1970: **Радовановић, Милорад.** О наративним глаголским облицима. – In: Прилози проучавању језика. – Нови Сад – Београд. – Бр. 5. – 322 с.
- Radovanović 1974: **Радовановић, Милорад.** О неким функцијама аориста и имперфекта у језику Борислава Радовића. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад. – XVIII/1. – С. 209-212.
- Radovanović 1975: **Радовановић, Милорад.** Значења и функције плусквамперфекта у „Роману о Лондону“ Милоша Црњанског. – In: Годишњак Филозофског факултета. – Нови Сад. – XXIII/1. – С. 165-179.
- Radovanović 1986: **Радовановић, Милорад.** Социолингвистика. – Нови Сад: Књижевна заједница –Дневник. – 305 с.
- Rahmanin 1973: **Рахманин, Л. В.** Стилистика деловой речи и редактирование служебных документов. – Москва: Высшая школа. – 272 с.
- Rakitov 1971: **Ракитов, А. И.** Курс лекций по логике науки. – Москва: Высшая школа. – 176 с.
- Rally 1926: **Rally, Ch.** Stylistique et linguistique générale. – Le langage et la vie. – Paris: Payot.
- Rasi 1981: **Раси, Е.** Неке ријечи на језику хранитељке. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 83-87.
- Rasporov 1976: **Распоров, И. П.** Методология и методика лингвистических исследований. (Методы синхронного изучения языка). – Воронеж: Воронежский ун-т. – 110 с.
- Razinkina 1965: **Разинкина, Н. М.** О преломлении эмоциональных явлений в стиле научной прозы. – In: Особенности языка научной литературы. – Москва: Наука. – С. 38-52.
- Razinkina 1972: **Разинкина, Н. М.** Стилистика английской научной речи. Элементы эмоционально-субъективной оценки. – Москва: Наука. – 168 с.

- Razinkina 1973: **Разинкина, Н. М.** Развитие языка английской научной литературы. Лингвостилистические исследования. – Москва: Наука. – 211 с.
- Razinkina 1982: **Разинкина, Н. М.** О понятии языковой нормы применительно к функциональному стилю. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 98-101.
- Razinkina 1985: **Разинкина, Н. М.** О возможности приложения некоторых критериев эстетики к формулировке лингвистического понятия „функциональный стиль“. – In: Функциональный стиль: лингвометодические аспекты. – Москва: Наука. – С. 3-14.
- Razinkina 1986: **Разинкина, Н. М.** Об устойчивости функционального стиля. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 114-119.
- Read 1956: **Read, H.** English Prose Style. – London.
- Registracija 1985: Регистрация актов гражданского состояния / Под редакцией Грачевой В. А. – Москва: Юридическая литература. – 176 с.
- Rejman 1978: **Рейман, Е. А.** О значении слов в текстах разных функциональных стилей. – In: Стиль научной речи. – Москва. – С. 117-128.
- Renčler 1995: **Ренчлер, И. и др.** Красота и мозг. Биологические аспекты эстетики. – Москва: Мир. – 335 с.
- Rensky 1972: **Rensky M.** The Frequency of Word Classes as a Funktion of Style and Linguistic Structure. – In: The Prague School of Linguistics and Language Teaching. – London: Oxford University press. – Pp. 224-233.
- Revzin 1962: **Ревзин, И. И.** Модели языка. – Москва: АН СССР. – 191 с.
- Revzin 1967: **Ревзин, И. И.** Метод моделирования и типология славянских языков. – Москва: Наука. – 299 с.
- Revzin 1970: **Revzin, I. O.** Generative grammars, stylistics and poetics. – In: Знак, язык, культура. – Hague – Paris. – С. 558-569.
- Revzin 1977: **Ревзин, И. И.** Современная структурная лингвистика. Проблемы и методы. – Москва: Наука. – С. 202-246.
- Revzin 1978: **Ревзин, И. И.** Структура языка как моделирующей системы. – Москва: Наука. – 287 с.
- Revzina 1973: **Ревзина, О. Г.** „Грамматические ошибки“ Блока. – In: Сборник статей по вторичным моделирующим системам. – Тарту: Тартуский гос. ун-т. – С. 157-162.
- Reznikova 1974: **Резникова, Н. М.** Сопоставление функционально-речевых систем как один из приемов изучения стиля научной прозы. – In: Исследования по стилистике. – Пермь. – Вып. 4.
- RFS 1968: Развитие функциональных стилей современного русского языка / Редакторы Винокур Т. Г., Шмелев Д. Н. – Москва: Наука. – 231 с.

- RGUR 1988: Разновидности городской устной речи / Отв. ред. Шмелев, Д. Н., Земская, Е. А. – Москва: Наука. – 260 с.
- Richards 1966: **Richards, I. A.** Poetic Process and Literary Analysis. – In: Style in Language / Ed. Thomas A. Sibeok. – Cambridge: Mass. – Pp. 9-23. – Ruski prevod: Ричардс, И. А. Поэтическое творчество и литературный анализ. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс. – 1980. – С. 313-332.
- Ricks 1980: **Ricks, C.** Clichés. – In: The State of the Language / Ed by Michaels a. Ricks C. – Berkeley etc. – Pp. 54-63.
- Ricoeur 1981: **Ricoeur, Paul.** Živa metafora. – Zagreb: GHZ. – 378 s.
- Ričvin 1975: **Рычвин, В. И.** Проблемы типологии иллюстративного материала. – In: Проблемы школьного учебника. – Москва: Просвещение. – Вып. 3.
- Riđanović 1991: **Riđanović, Midhat.** Kada i zašto kršiti važeću standardnojezičku normu. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Riesel 1952: **Ризель, Э. Г.** Проблемы стиля в свете трудов И. В. Сталина по вопросам языкознания. – In: Иностранные языки в школе. – Москва. – № 2. – С. 12-21.
- Riesel 1954: **Riesel, E.** Abriss der deutschen Stilistik. – Moskau: Verlag für fremdsprachige Literatur. – 403 S.
- Riesel 1961: **Ризель, Э. Г.** Полярные стилевые черты и их языковые воплощения. – In: Иностранные языки в школе. – Москва. – № 3. – С. 95-110.
- Riesel 1963: **Riesel, E.** Stilistik der deutschen Sprache. – Москва.
- Riesel 1970: **Riesel, E.** Der Stil der deutschen Alltagsrede. – Leipzig. Verlag Philipp Reclam jun. – 367 S.
- Riesel 1973a: **Ризель, Э. Г.** Нарушение нормы – стилистическое средство – изменение нормы? – In: Лингвистика и методика в высшей школе. – Москва: МГПИИЯ им. М. Тореца. – Вып. 5. – С. 74-82.
- Riesel 1973b: **Ризель, Э. Г.** Стилистика и языковедческие нормы в свете науки об обществе. – In: Сборник научн. трудов. – Москва. – С. 72-81.
- Riesel 1974: **Riesel E.** Theorie und Praxis der linguostilistischen Textinterpretation. – Moskau.
- Riesel 1975: **Riesel, E.** Diskussion über das Problem „Stilzug“ erforderlich. – Sprachpflege. – Nr. 1-5.
- Riesel 1980: **Ризель, Э. Г.** Стилистическое значение и коннотация. – Сб. научн. трудов МГПИИЯ. – Москва. – № 158. – С. 134-143.
- Riesel/Schendels 1975: **Riesel, E.; Schendels, E.** Deutsche Stilistik. – Moskau.
- Riffaterre 1958: **Riffaterre, M.** Réponse à Léo Spitzer: sur la méthode stylistique. – In: Modern Language Notes. – Paris. – LXXIII. – 6. – P. 474-480.
- Riffaterre 1960: **Riffaterre, M.** Stylistic Context. – In: Word. – Vol. 16. – 3. – Pp. 207-218.
- Riffaterre 1964: **Riffaterre, M.** The Stylistic Function. – In: International Congress of Linguistics, 9 th. Proceedings [...] – The Hague: Mouton. – Pp. 316-323.
- Riffaterre 1967: **Riffaterre, M.** Criteria for Style Analysis. – In: Essays on the Language of Literature / Ed. by Seymour Chatman and Samuel Levin. – Boston – New York, Atlanta. – Ruski prevod: Риффатер, М. Критерии стилистического анализа. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс. – 1980. – С. 69-97.
- Riffaterre 1971: **Riffaterre, M.** Essais de stylistique structurale. – Paris: Flammarion. – 364 p.
- Riffaterre 1973: **Riffaterre, M.** Strukturelle Stilistik. – München: List. – 351 S.
- Riffaterre 1979: **Riffaterre, M.** La production du texte. – Paris.
- RiS 1984: Риторика и стиль. – Москва: МГУ. – 136 с.
- Riž 1989: Разновидности и жанры научной прозы. Лингвостилистические особенности / Отв. редактор Цвиллинг М. Я. – Москва: Наука. – 181 с.
- Rjazinjina 1990: **Рязанина, И. П.** Проблема коннотации в стилистике языка и речи. – In: Статус стилистики в современном языкознании / Отв. ред. Кожина М. Н. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 142-144.
- RKT 1985: Речник книжених термина. – Београд: Нолит. – 896 с.
- RNJ 1982: Развитие национальных языков в связи с их функционированием в сфере высшего образования. – Москва: Наука. – 263 с.
- RNS 1994: Развитие научного стиля в аспекте функционирования языковых единиц различных уровней / Научн. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – Т. I, ч. 1: 304 с. – Т. II, ч. 2: 156 с.
- Robinson 1980: **Robinson, I.** Parliamentary Expressions. – In: The State of the Language / Ed. by Michaels a. Ricks C. – Berkeley etc.: U of California P. – Pp. 64-75.
- Roche 1971: **Roche, J.** Le style des candidats à la présidence de la République. Etude quantitative de stylistique. – Toulouse.
- Roedel 1940: **Roedel, R.** Lingua ed elocuzione. Esercizi di stilistica italiana. – St. Gallen.
- Rogava 1989: **Рогав, М. Д.** О некоторых языковых средствах выражения экспрессивности и эмоциональности в учебной литературе (на материале учебников гуманитарного профиля Великобритании и США). – In: Разновидности и жанры научной прозы. Лингвистические особенности. – Москва: Наука. – С. 59-69.
- Rogošić 1979: **Rogošić, K.** Jezik struke. – In: Strani jezici. – Zagreb. – VIII. – Br. 1-2. – S. 83-86.
- Rogova 1975: **Рогова, К. А.** Синтаксические особенности публицистической речи. – Ленинград: Изд-во ЛГУ. – 71 с.

- Rogova 1976: **Рогова, К. А.** К вопросу о публицистическом стиле. – In: Проблемы журналистики. – Москва. – Вып. 8. – С. 90-91.
- Rogova 1979: **Рогова, К. А.** Методы стилистического анализа публицистического стиля. – Методы исследования журналистики. – Ростов н/Д. – С. 147-152.
- Ros 1981: **Рос, П.** Ријечи жена и језик жеље. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 29-36;
- Rosandić/Silić 1979: **Rosandić, Dragutin; Silić, Josip.** Osnovi morfologije i morfostilislike hrvatskoga književnog jezika. – Zagreb: Školska knjiga. – 246 s.
- Ross 1970²: **Ross, R. S.** Speech Communication. Fundamentals and Practice. – Prentice – New Jersey (Englewood): Hall, Inc. Cliffs. – 258 pp.
- Rostand 1951: **Rostand, F.** Grammaire et affectivité. – Paris: J. Urin.
- Roustan 1911⁸: **Roustan, M.** Précis d'explication française (méthodes et applications). – Paris.
- Rozentalj 1974³: **Розенталь, Д. Э.** Практическая стилистика русского языка. – Москва: Высшая школа. – 352 с.
- Rozentalj/Solganik 1980: **Розенталь, Д. Э.; Солганик, Г. Я.** Наблюдения над языком и стилем современной газеты. – In: Вестник МГУ. Журналистика. – Москва. – № 3. – С. 36-43.
- Rozentalj/Telenkova 1976²: **Розенталь, Д. Э.; Теленкова, М. А.** Словарь-справочник лингвистических терминов. – Москва: Просвещение. – 543 с.
- RRR 1970: Русская разговорная речь / Председатель ред. коллегии Сиротинина О. Б. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. – 251 с.
- RRR 1973: Русская разговорная речь / Отв. ред. Земская Е. А.. – Москва: Наука. – 485 с.
- RR 1992: Русская разговорная речь в системе функциональных стилей современного русского литературного языка. Грамматика / Под ред. Сиротининой О. Б. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та. – 311 с.
- RSS 1968: Развитие стилистических систем литературных языков народов СССР. – Ахшбад: Ин-т языкознания АН СССР, Ин-т языка и литературы АН Турменской ССР. – 58 с.
- RT 1994: Разновидности текста в функционально-стилевом аспекте / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 295 с.
- Rubljova 1973: **Рублева, О. Л.** К проблеме изменения глагольного значения в художественном тексте. (Анализ семантики причастий в романе М. Горького „Жизнь Клима Самгина“). – In: Вестник ЛГУ. – Ленинград. – № 8. – С. 100-105.
- Rudjakov 1972: **Рудяков, Н. А.** Основы стилистического анализа художественного произведения. – Кишинев: Штиинца. – 179 с.

- Rušćak 1981: **Rušćak, F.** Pokus o vymedzenie epistolarného stylu. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 46.
- Rušinov 1972: **Русинов, Р.** Практическая стилистика. Просто изречение. – София: Народна просвета. – 167 с.
- Russell 1975: **Russell, W. M.** Some Style Rules for a Transformational Grammar. – In: Linguistics. – The Hague – Paris. – 151. – Pp. 87-101.
- Ruwet 1968: **Ruwet, N.** Limites de l'analyse linguistique eu poétique. – In: Languages. – Paris. – 12. – P. 56-62.
- Ružička 1970: **Ružička, J.** Vývin odborného štýlu slovenčiny v 20. storočí. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 35.
- Safonova 1979: **Сафонова, О. Е.** К вопросу о социальной обусловленности функционального стиля литературных языков донационального периода (на материале древнесаксонского языка). – In: Изучение стиля как лингвистическая и литературоведческая проблема. – Москва: МГУ. – С. 44-46.
- Saha 1978: **Saha, P. K.** Style, Stylistic Transformations and Incorporators. – In: Style. – Fayetteville. – Vol. 11. – 1. – Pp. 1-22.
- Salimovski 1991: **Салимовский, В. А.** Семантический аспект употребления слова в функциональных стилях речи (на материале семантических групп глаголов). – Иркутск: Изд-во Иркутского ун-та. – 136 с.
- Samkrin 1962: **Самкрин, Р. М.** Проблемы стиля в современной зарубежной науке. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 3.
- Sandell 1977: **Sandell, R.** Linguistic Style and Persuasion. – London: Acad. Press. – 329 pp.
- Sanders 1973: **Sanders, W.** Linguistische Stiltheorie. Probleme, Prinzipien und moderne Perspektiven des Sprachstils. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. – 149 S.
- Sanders 1977: **Sanders, W.** Linguistische Stilistik. Grundzüge der Stilanalyse sprachlicher Kommunikation. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. – 201 S.
- Sanders 1995: **Sanders, Willy.** Stil und Stilistik. – Heidelberg: Groos. – 52 S.
- Sandig 1978: **Sandig, B.** Stilistik. Sprachpragmatische Grundlegung der Stilbeschreibung. – Berlin – New York: Gruyter. – 201 S.
- Sang 1982: **Санг, И.** Стилистика под широким углом зрения. – In: Looming. – Tallin. – 11. – 1 k. – С. 1557-1565 (na estonskom jeziku).
- Saporta 1966: **Saporta, S.** The Application of Linguistics to the Study of Poetic Language. – In: Style in Language / Ed. Thomas A. Sebeok. – Cambridge, Massachusetts. – Pp. 82-93. – Ruski prevod: Сапорта, С. Применение лингвистики в изучении поэтического языка. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 98-115.

- Savcova 1980: **Савцова, Н. Н.** К вопросу о функциях языка и речи. – In: Ленинская теория отражения. – Свердловск. – Вып. 10. – С. 23-26.
- Savilova 1977: **Савилова, Т. А.** Эстетические категории. – Киев – Одесса: Вища школа. – 102 с.
- Savory 1953: **Savory, Th. H.** The Language of Science: Its Growth, Character, and Usage. – London.
- Schaarschmidt 1973: **Schaarschmidt, G.** Stylistic Processes and the Grammatical Structure of Slavic Languages. – In: Poetyka i stylistika słowiańska / Red. Skwarczyńska. – Wrocław etc. – S. 347-353.
- Scharnhorst 1981: **Scharnhorst, J.** Zum Wesen des Begriffs Funktionalstil / Prof. Dr. Elise Riesel zum 75. Geburtstag. – In: Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung. – Berlin. – 34. – S. 305-314.
- Schelling 1990: **Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph.** Philosophie der Kunst. – Unveränd. reprograf. Nachdr. d. aus d. hs. Nachlaß hrsg. Ausg. von 1859. – Darmstadt: Wiss. Buchges. – XII. – 414 S. – Ruski prevod: Шеллинг, Ф. В. Философия искусства. – Москва: Мысль, 1999. – 608 с.
- Schneider 1959: **Schneider, W.** Stilistische deutsche Grammatik. Die Stilwerte der Wortarten, der Wortstellung und des Satzes. – Freiburg – Basel – Wien – Freiburg: Heider. – 521 S.
- Schopenhauer 1985: **Schopenhauer, Arthur.** Philosophische Vorlesungen: aus dem handschriftlichen Nachlass / Hrsg. von Volker Sperling. – München [u.a.]. – 229 S. – Ruski prevod: Шопенгауэр, А. Сборник произведений. – Минск: Попурри, 1999. – 464 с.
- Schwanitz 2000: **Schwanitz, Dietrich.** Teorija sistema i književnost. Nova paradigma. – Zagreb: Naklada MD. – 266 s.
- SCJ 1970: Стилистико-грамматические черты языка научной литературы / Отв. ред. Ярцева В. Н. – Москва: Наука. – 231 с.
- Sebeok 1960: **Sebeok, T.** (ed.). Style in Language. – Cambridge: MIT Press.
- Sechehaye 1908: **Sechehaye, A.** La stylistique et la linguistique théorique. – Mélanges de linguistique offerts a M. Ferdinand de Saussure. – Paris: Champion.
- Seidler 1953: **Seidler, H.** Allgemeine Stilistik. – Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht. – 359 S.
- Seiffert 1977: **Seiffert, H.** Stil heute. Eine Einführung in die Stilistik. – München: Hueber. – 242 S.
- Seiffert 1977: **Seiffert, Helmut.** Stil heute: eine Einführung in die Stilistik. – München: Beck. – 242 S.
- Sekulić 1974: **Секулић, В.** Језик књижевног и некњижевног текста. – In: Овдје. – Титоград. – VI. – Бр. 61. – С. 12.
- Semenjuk 1971: **Семенюк, Н. Н.** Некоторые вопросы дифференциации языка в немецкой лингвистической литературе. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 5. – С. 82-91.

- Semenjuk 1972: **Семенюк, Н. Н.** Из истории функционально-стилистических дифференциаций немецкого литературного языка. – Москва: Наука. – 215
- Semenjuk 1974: **Семенюк, Н. Н.** Функционально-стилистическая дифференциация литературного языка как один из видов социологического варьирования (синхрония и диахрония). – In: Тез. докл. Всесоюз. научн. конф. по теоретическим вопросам языкознания. – Москва: АН СССР. – С. 14-18.
- Semenjuk 1977: **Semenjuk, N.** Stylistic and Funkcional Differentiation of Literary Languages as a Type of Sociolinguistic Variation (Synchrony and Diachrony). – In: Theoretical Aspekt of Linguistics. – Moskau.
- Semiotika 1983: Семиотика. – Москва: Радуга. – 636 с.
- Senkevič 1967: **Сенкевич, М. П.** Научные стили. – Москва: Московский полиграфический ин-т. – 54 с.
- Senkevič 1976: **Сенкевич, М. П.** Стилистика научной речи и литературное редактирование научных произведений. – Москва: Высшая школа. – 263 с.
- Serdobincev 1977: **Сердобинцев, Н. Я.** Текст и стиль. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 6. – С. 42-51.
- Serdobincev 1982: **Сердобинцев, Н. Я.** Структура стиля и структура стилистики. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 61-70.
- Serebrjakova 1970a: **Серебрякова, Л. А.** Категория залога в стилях современного русского языка. (Наблюдения с помощью статистической методики). – In: Ученые записки Горьковского ГУ. – Горький. – Вып. 114. – С. 227-245.
- Serebrjakova 1970b: **Серебрякова, Л. А.** Об особенностях стилового функционирования глагольной категории вида. – In: Ученые записки Горьковского ГУ. – Горький. – Вып. 114. – С. 213-226.
- Serebrjakova 1974a: **Серебрякова, Л. А.** Функционирование глагольных категорий в современном русском литературном языке. (Опыт статистического анализа). АКД. – Горький. – 22 с.
- Serebrjakova 1974b: **Серебрякова, Л. А.** О стиловой вариативности функционирования видо-временных форм современного русского языка (временная парадигма несовершенного вида). – In: Вопросы статистической стилистики. – Киев. – С. 109-125.
- Sergejič 1998: **Сергеич, П.** Искусство речи на суде. – Москва – Тула: Аутограф. – 320 с.
- Sgall 1960: **Сгал, П.** Обиходно-разговорный чешский язык. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 11-20.
- SGŽ 1981: Стилистика газетных жанров. – Москва: МГУ. – 230 с.
- Shaika 1982: **Shaika, E.** Language. The Social Mirror. – Rowley, Mass.: Newbury House. – XII. – 260 pp.

- SI 1972: Стилистические исследования. На материале современного русского языка. – Москва: Наука. – 318 с.
- SiE 1979: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – 174 с.
- SiF 1977: Социальная и функциональная дифференциация литературных языков. – Москва: Наука. – 343 с.
- SiK 1972: Стиль и контекст / Научн. ред. Арнольд И. В. – Ленинград: ЛГПИ. –
- Silić 1967: **Silić, Josip.** O razgraničavanju gramatičkog i stilističkog plana jezika. – In: Književnost i jezik. – Beograd. – XV. – Br. 1-2. – S. 51-61.
- Silić 1984: **Silić, Josip.** Od rečenice do teksta (teoretsko-metodološke pretpostavke nadrečeničnog jedinstva). – Zagreb: Sveučilišna naklada Liber. – 173 s.
- Silić 1996a: **Silić, Josip.** Administrativni stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 4. – S. 349-358.
- Silić 1996b: **Silić, Josip.** Polifunkcionalnost hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 1. – S. 244-247.
- Silić 1997a: **Silić, Josip.** Književnoumjetnički (beletristički) stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 1. – S. 359-369.
- Silić 1997b: **Silić, Josip.** Novinarski stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 3. – S. 495-513.
- Silić 1997c: **Silić, Josip.** Znanstveni stil hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 2. – S. 397-415.
- Silić 1998: **Silić, Josip.** Rečenica i funkcionalni stilovi hrvatskoga standardnog jezika. – In: Kolo. – Zagreb. – 1. – S. 435-441.
- Silić/Rosandić 1979²: **Silić, Josip; Rosandić, Dragutin.** Osnove morfologije i morfolistike hrvatskoga književnog jezika. – Zagreb: Školska knjiga. – 132 s.
- Siljnicki 1981: **Сильницкий, Г. Г.** Стилистика декодирования и ее место в системе лингвистических дисциплин. – In: Интерпретация художественного текста в языковом вузе. – Ленинград: ЛГПИ им. А. И. Герцена. – С. 95-106.
- Simeon 1969: **Simeon, Rikard.** Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva. I-II. – Zagreb Matica hrvatska. – Knj. I: 1010 s. – Knj. II: 927 s.
- Simić 1974: **Симић, Радоје.** Лингвистички и стилистички аспекти селекције. – In: Књижевност и језик. – Београд. – XXI. – Бр. 4. – С. 23-35.
- Simić 1996: **Симић, Радоје.** Увод у филозофију стила. – Београд: Универзитет. – 333 с.
- Simić 2001²: **Симић, Радоје.** Општа стилистика. – Београд – Никшић: Јасен. – 305 с.
- Siminov 1966: **Симинов, П. В.** Что такое эмоция? – Москва: Наука. – 93 с.

- Sirkin 1965: **Сиркин, А. Я.** Об отдельных чертах научного и художественного текста. – Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. – Тарту. – Вып. 181. – С. 84-88.
- Sirotnina 1966: **Сиротинина, О. Б.** Русская разговорная речь (проблема определения понятия). – In: Теория и практика лингвистического описания русского языка. – Горький: Горьковский гос. ун-т. – С. 13-15.
- Sirotnina 1969: **Сиротинина, О. Б.** Разговорная речь и ее место в системе функциональных стилей русского языка. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИИЯ им. М. Тореца. – С. 133-135.
- Sirotnina 1970: **Сиротинина, О. Б.** Первые итоги специального изучения разговорной речи. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т. – Вып. 2. – С. 54-75.
- Sirotnina 1974: **Сиротичина, О. Б.** Современная разговорная речь и ее особенности. – Москва: Просвещение. – 144 с.
- Sirotnina 1977: **Сиротинина, О. Б.** В чем лексическое своеобразие публицистического стиля? – In: Лексика. Терминология. Стили. – Горький: Горьковский гос. ун-т. – Вып. 6. – С. 100-102.
- Sirotnina 1982: **Сиротинина, О. Б.** Стилистика как наука о функционировании языка. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 11-14.
- Sirotnina 1983: **Сиротинина, О. Б.** Русская разговорная речь. – Москва: Просвещение. – 80 с.
- Sirotnina i dr. 1964: **Сиротинина, О. Б. и др.** К вопросу об изменениях стилевой дифференциации языка. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т. – С. 48-55.
- Sirotnina i dr. 1969: **Сиротинина, О. Б. и др.** Изменения в языке научной прозы. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 3. – С. 37-55.
- Sirotnina i dr. 1972: **Сиротинина, О. Б.; Столярова-Клочкова, Э. А.; Кормилицына, М. А.** О характере различий между функциональными стилями. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 4. – С. 85-94.
- SiST 1973: *Semiotyka i struktura tekstu.* – Warszawa: Ossolineum.
- Skalička 1937: **Skalička, V.** Promluva jako lingvistický pojem. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 3. – S. 163-166.
- Skalička 1941: **Skalička, V.** Problémy stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč 7. – S. 191-197.
- Skrebnjev 1973: **Скребнев, Ю. М.** Некоторые понятия стилистики в свете дихотомии „язык – речь“. – In: Сб. научн. трудов МГПИИЯ им. М. Тореца. – Москва. – Вып. 73. – С. 82-87.
- Skrebnjev 1975: **Скребнев, Ю. М.** Очерк теории стилистики. – Горький: Горьк. ПИИЯ. – 175.

- Skrebnejev 1978-1979: **Скребнев, Ю. М.** Семантика номинации и семиотика устной речи. – In: Уч. зап. Тартуского ун-та: Лингвистическая семантика и семиотика. I. 1978. – Тарту: 1979. – Вып. 442. – 481 с.
- Skrebnejev 1985: **Скребнев, Ю. М.** Введение в коллоквиалистику. – Саратов: Саратовский университет. – 210 с.
- SKS 1983: Семиотика. Коммуникация. Стил. Сб. обзоров. – Москва: ИНИОН АН СССР. – 204 с.
- Skubalanka 1961 (1962): **Skubalanka, T.** O pojęciach funkcji, kompozycji i wzorca w stylistyce. I. O pojęciu funkcji. – In: Spr. PAN. – IV. – 3. – S. 71-74.
- Skubalanka 1984: **Skubalanka, T.** Historyczne stylistyka języka polskiego. Przekroje. – Wrocław etc.: Ossolineum. – 508 s.
- Skubalanka 2000: **Skubalanka, Teresa.** Wprowadzenie do gramatyki stylistycznej języka polskiego. – Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej. – 239 s.
- Skubic 1994/1995: **Skubic, Andrej.** Klasifikacija funkcijske zvrstnosti in pragmatična definicija funkcije. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – XL. – 5. – S. 155-168.
- SL 1996: Закон о стандардизацији. – In: Службени лист СРЈ. – Београд. – Бр. 30/96.
- SL: 1983: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – 155 с.
- Slaščeva 1967: **Слащева, Л. Е.** Категория времени в художественном содержании. (На материале лирики М. Ю. Лермонтова). – In: Филологический сборник. – Москва. – Вып. 6-7. – С. 328-335.
- Slavgorodska 1986: **Славгородская, Л. В.** Научный диалог (лингвистические проблемы). – Ленинград: Наука. – 168 с.
- Slepak 1982: **Слепак, Б. Я.** Некоторые теоретико-методологические предпосылки качественно-количественной концепции стиля. – In: Linguistika. – Тарту. – № 619. – С. 107-117.
- Sljusareva 1979: **Слюсарева, Н. А.** Методологический аспект понятия функция языка. – In: Известия АН СССР, Серия литературы и языка. – Москва. – Т. 38. – № 2. – С. 136-144.
- Slovák 1971: **Slovák, L.** Rozhlasové žurnalistické žánre. 1, 2. – Bratislava.
- Smailović 1979: **Smailović, Ismet.** Jezik Hasana Kikića. – Banjaluka: Glas. – 205 s.
- Smirnov 1977: **Смирнов, И. П.** Художественный смысл и эволюция поэтических систем. – Москва: Наука. – 203 с.
- Smith 1975: **Smith, J. B.** Thematic Structure and Complexity. – In: Style Fayetteville. – АК. – Vol. 9. – Winter. – 1. – Pp. 32-54. – Ruski prevod: Смит, Дж. Б. Тематическая структура и тематическая сложность. – In: Новое в за-

рубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 333-355.

- SMK 1983: Средства массовой коммуникации и современная художественная культура. – Москва: Искусство. – 311 с.
- Smoljakova 1975: **Смолякова, С. С.** Из истории формирования и развития лингвостилистики в России. (По материалам крит. статей конца XVIII – первой половины XIX вв.). – АКД. – Самарканд: СГУ. – 25 с.
- SNT 1998: Стилистика научного текста (общие параметры). Ч. I-II / Под ред. Кожиной М. Н. – Пермь: Изд-во Пермского ун-та. – Ч. I: 379 с. – Ч. II: 395 с.
- Soboljeva/Superanska 1986: **Соболева, Т. А.; Суперанская, А. В.** Товарные знаки. – Москва: Наука. – 176 с.
- Sociolinguistic 1982: Sociolinguistic Variation in Speech Communities / Ed. by Suranne Romaine. – London: Arnold. – VIII. – 179 pp.
- Sokolov 1968: **Соколов, А. Н.** Теория стиля. – Москва: Искусство. – 223 с.
- Sokolova 1981: **Соколова, Н. К.** Речевая системность функционального стиля и характер стилистических заданий. – In: Русский язык в науке и практике. – Воронеж. – С. 137-142.
- Solar 1970: **Solar, Milivoj.** Stil i svijet književnog djela. – In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – XIV. – Br. 1-2. – S. 217-226.
- Solar 1990: **Solar, Milivoj.** Teorija književnosti. – Zagreb: Školska knjiga. – 279 s.
- Solganik 1968: **Солганик, Г. Я.** О языке газеты. – Москва: МГУ. – 48 с.
- Solganik 1971: **Солганик, Г. Я.** Количественные характеристики языка газеты. – In: Вестник МГУ, Журналистика. – Москва. – № 3. – С. 62-71.
- Solganik 1976: **Солганик, Г. Я.** Системный анализ газетной лексики и источники ее формирования. – АДД. – Москва: МГУ. – 53 с.
- Solganik 1980: **Солганик, Г. Я.** Общие особенности языка газеты. – In: Язык и стиль средств массовой информации и пропаганды. – Москва. – С. 5-23.
- Solganik 1982: **Солганик, Г. Я.** К проблеме классификации функциональных стилей на интралингвистической основе. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 43-52.
- Solovjev 1977: **Соловьев, Н. В.** Разговорная речь в условиях официальной обстановки. (Словоупотребление юристов в ходе судебного следствия). – АКД. – Ленинград: Ин-т языкознания АН СССР. – 17 с.
- Sornicola 1981: **Sornicola, R.** Sur parlato. – Bologna: Il Mulino. – 302 s.
- Sorokin 1954: **Сорокин, Ю. С.** К вопросу об основных понятиях стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 68-82.

- Sorokin i dr. 1979: **Сорокин, Ю. А.; Тарасов, Е. Ф.; Шахнарович, А. М.** Теоретические и прикладные проблемы речевого общения. – Москва: Наука. – 327 с.
- Sowinski 1982: **Sowinski, Bernhard.** Deutsche Stilistik. – Frankfurt/M.: Fischer. – 400 S.
- Sowinski 1991: **Sowinski, Bernhard.** Stilistik. – Stuttgart: Metzler. – 247 S.
- Spagińska-Pruszk 1994: **Spagińska-Pruszk, Agnieszka.** Język emocji. – Gdańsk: Uniwersytet Gdański. – 192 s.
- Spencer 1969: **Spencer, J.** Language Varieties: Stylistics. – Encyclopedia of Linguistics, Information and Control. – Oxford: Pergamon. – 259 pp.
- Sperber 1955: **Sperber, H.** Expressive Aspects of Political Language. – In: On Expressive Language / Ed. by H. Verner. – Worcester.
- Spiewok 1971: **Spiewok, W.** Stilistika na graničnom području između lingvistike i nauke o književnosti. – In: Umjetnost riječi. – Zagreb. – Br. 3. – S. 183-204.
- Spitzer 1928: **Spitzer, L.** Stilstudien. Bd 1-2. – München: Hueber.
- Spitzer 1930: **Spitzer, L.** Meisterwerke der romanischen Sprachwissenschaft. – München.
- Spitzer 1948: **Spitzer, L.** Linguistics and Literary History: Essays in Stylistics. – Princeton: Princeton UP.
- Spitzer 1952: **Spitzer, L.** Les théories de la stylistique. – In: Le français moderne. – Paris. – 3. – P. 165-168.
- Spitzer 1959: **Spitzer, L.** Romanische Literaturstudien. – Tübingen: Niemeyer. – 944 S.
- Spoken 1982: Spoken and Written Language. Exploring Orality and Literacy / Ed. by Tannen D. – Norwood (N. Y.): Ablex. – XVIII. – 267 pp.
- Sprachkommunikation 1972: Sprachkommunikation. Lehrbuch. – Berlin.
- Sprachnormen 1979: Sprachnormen, Stil und Sprachkultur / Hrsg. von W. Fleischer. Berlin: Verlag der Wirtschaft. – 286 S.
- SPS 1967: Статистичні параметри стилів. – Киев.
- SR 1958³: Судебные речи известных русских юристов / Отв. ред. Выдря М. М. – Москва: Госюриздат. – 871 с.
- Srednji 1974: **Средний, Д. Д.** Основные эстетические категории. – Москва: Знание. – 112 с.
- SRJ 1987: Современный русский язык: Теоретический курс. Ч. 2: Лексикология / Авторы Новиков Л. А., Иванов В. В., Кедайтене Е. И., Тихонов А. Н. – Москва: Русский язык. – 160 с.
- SSMK 1973: Семиотика средств массовой коммуникации. – Москва: МГУ. – Ч. 1: 418 с. – Ч. 2: 399 с.

- Stamač 1962: **Stamač, Ante.** Stilistička kritika i Leo Spicer. – In: Polet. – Zagreb. – IX. – Br. 6. – S. 309-311.
- Stamač 1977: **Stamač, Ante.** Slikovno i pojmovno pjesništvo. – Zagreb: Liber. – 211 s.
- Stamač 1983: **Stamač, Ante.** Teorija metafore. – Zagreb: Centar za kulturnu djelatnost. – 191 s.
- Staneva 2001: **Станева, Христина.** Стилистика на българския книжовен език. – Велико Търново: Абагар. – 519 с.
- Stankiewics 1966: **Stankiewics, N.** Linguistics and the Study of Poetic Language. – In: Style in Language.
- Stanojčić 1967: **Станојчић, Живојин С.** Језик и стил Ива Андрића (функције синонимских односа). – Београд: Филолошки факултет. – 330 с.
- Stanojčić 1969: **Станојчић, Живојин С.** О наративним глаголским облицима. – In: Прилози проучавању језика. – Нови Сад. – Бр. 5.
- Starý 1970: **Starý, S.** Práce o vývoji funkčních stylů současné ruštiny. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 2. – S. 154-158.
- Status 1992: Статус стилистики в современной языкознании / Гл. редактор Кожина М. Н. – Пермь: Пермский ун-т. – 226 с.
- Stefanović 1983: **Stefanović, Stefan.** Imperfekt u djelu Isaka Samokovlije. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – XII. – Br. 2. – S. 99-130.
- Stefanović 1984: **Stefanović, Stevan.** Pripovjedačka funkcija aorista u književnom djelu Isaka Samokovlije. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – God. 13. – Br. 2. – S. 75-86.
- Stehin 1970: **Стехин, Ю. К.** К вопросу об использовании различных частей речи русского языка в рифме. – In: Вопросы прикладной лингвистики. – Москва. – Вып. 2. – С. 96-98.
- Stepančenko 1960: **Степанченко, И. И.** Об изучении метафоры на экспериментальной основе. – In: Вопросы лексической семантики. – Москва: Университет дружбы народов им. П. Лумумбы. – С. 96-112.
- Stepanov 1966a: **Степанов, А. В.** Основные понятия стилистики. – Москва: МГУ. – 72 с.
- Stepanov 1966b: **Степанов, А. В.** Проблемы стиля научно-популярной литературы. – In: Вопросы стилистики. – Москва: МГУ. – С. 83-87.
- Stepanov 1954: **Степанов, Г. В.** О художественном и научном стилях речи. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 4. – С. 87-92.
- Stepanov 1976: **Степанов, Г. В.** Об особенностях языковой вариативности. – In: Теория языка. Англистика. Кельтология. – Москва: Наука. – С. 125-133.
- Stepanov 1977: **Степанов, Г. В.** Социально-функциональная дифференциация литературного языка Испании в Латинской Америке. – In: Социальная и

- Stepanov 1965: **Степанов, Ю. С.** Французская стилистика. – Москва: Высшая школа. – 355 с.
- Stepanov 1971: **Степанов, Ю. С.** Семиотика. – Москва: Радуга. – 636 с.
- Stepanov 1975a: **Степанов, Ю. С.** Методы и принципы современной лингвистики. – Москва: Наука. – 311 с.
- Stepanov 1975b: **Степанов, Ю. С.** Основы общего языкознания. – Москва: Просвещение. – 271 с.
- Stepanov 1977: **Степанов, Ю. С.** Стил. – In: Большая советская энциклопедия. – Москва: Советская энциклопедия. – Т. 24, I. – С. 517.
- Stepanov 1985: **Степанов, Ю. С.** В трехмерном пространстве языка. Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства. – Москва: Наука. – 335 с.
- Steube 1974: **Steube, A.** Funktionalstilistische Differenzierung der Sprache. – In: Linguistische Arbeitsberichte – 10. – Leipzig. – S. 114-119.
- Stevanović 1967: **Стевановић, Михаило.** Функције и значење глаголских времена. – Београд: Научна књига. – 174 с.
- Stevanović 1975³: **Стевановић, Михаило.** Савремени српскохрватски језик - (Граматички систем и књижевнojeзичка норма). Том I и II. – Београд: Научна књига. – Том I: 653 с. – Том II: 942 с.
- Stich 1962: **Stich, A.** Sovětská diskuse o stylistice a její podněty pro naši lingvistickou a literární stylistiku. – In: Československá rusistika. – Praha. – VII. – S. 167-170.
- Stich 1966: **Stich, A.** Novinářský jazyk a publicistický styl v letech 1945-1963. – In: Naše řeč. – Praha. – Roč. 48. – S. 144-153.
- Stil 1981: Stil. Komponenten – Wirkungen. – In: Kongressberichte der 12. Jahrestagung der Gesellschaft für angewandte Linguistik, GAL e V. Maniuz. – Bd 1-2 / Von Kuhlwein W. u. Raasch. A. – Tübingen: Narr. – Bd I: 179 S. – Bd 2: 191 S.
- Stilistika 1982: Стилистика художественной речи / Отв. редактор Кожин А. Н. – Москва: Наука. – 217 с.
- Stojanović 1989: **Стојановић, Андреј.** Инклузивни императив у научном стилу руског и српскохрватског језика. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XLV. – С. 127-136.
- Stolac 1991: **Stolac, Diana.** Stvaralačka odstupanja od jezičke norme u publicističkom stilu. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Stoljarova 1972: **Столярова, Э. А.** Распределение и функционирование грамматических классов слов в русской разговорной речи. – АКД. – Саратов: Саратовский гос. ун-т. – 34 с.

- Stolović 1962: **Столович, Л. Н.** Оценки построения модели эстетического отношения. – In: Ученые записки Тартуского государственного ун-та. Труды по философии. VI. – Тарту. – Вып. 124. – С. 124-144 с.
- Stolović 1982: **Столович, Л. Н.** Художественная деятельность как субъектно-объектное отношение. – In: Философские науки. – Москва. – № 2. – С. 99-106.
- Stolović 1983a: **Столович, Л. Н.** Суштина естетске вредности. – Београд: Графос. – 263 с.
- Stolović 1983b: **Столович, Л. Н.** Эстетическая и художественная ценность: сущность, специфика, соотношение. – Москва: Знание. – 64 с.
- Stolović 1999: **Столович, Л. Н.** Философия. Эстетика. Смех. – Санкт-Петербург, Тарту: Крипта. – 384 с.
- Strevens 1964: **Strevens, P. D.** Varieties of English. – In: English Studies. – Nijmegen (Netherlands). – Vol. 45. – 1. – Pp. 20-30
- Strohmeyer 1910: **Strohmeyer, F.** Der Stil der französischen Sprache. – Berlin.
- Struktura 1985: Структура и функционирование поэтического текста. Очерки лингвистической поэтики / Отв. редактор Кожин А. Н. – Москва: Наука. – 223 с.
- Style and Text 1975: Style and Text / Studies Presented to Nils Erik Enkvist. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – 441 pp.
- Style in Language 1960: Style in Language. – New-York – London.
- SuF 1959: Stil und Formprobleme in der Literatur / Hrsg. im Auftrag der F. I. L. L. M. von P. Böckmann. – Heidelberg.
- Suhanova 1970: **Суханова, Л. В.** Наблюдения над употреблением видо-временных форм глагола в "Повести о жизни" К. Г. Паустовского. – In: Ученые записки Иван. ПИ. – Иваново. – Т. 84. – С. 3-15.
- Suharev 1998: **Сухарев, В. А.** Мы говорим на разных языках. – Москва: Агентство „Файр“. – 416 с.
- SULM 1973: Сучасна українська літературна мова. Стилистика. – Киев.
- SUR 1979: Семиотика устной речи. – In: Уч. зап. Тартуского гос. ун-та. Лингвистическая семантика и семиотика. – Тарту. – Вып. 481. – 175 с.
- Surova 1951: **Сурова, Н. В.** Стилистические функции временных глагольных форм в повестях Чехова. – In: Наук. зап. Київськ. пед. ин-ту: Филол. серия. – Київ. – Т. 11. – № 3. – С. 111-127.
- SuS 1971: Stilistik und Soziolinguistik. Beiträge der Pragerschule zur strukturellen Sprachbetrachtung und Spracherziehung / Beneš und Josef Vachek. – München: List. – 133 S.
- Suska 1979: **Сусская, О. А.** Эффективность восприятия речевого сообщения в телевидении. – In: Исследование проблем речевого общения. – Москва. – С. 127-138.

- Susko 1974: **Suško, Mario**. Stil kao verbalna napetost. – In: Forum. – Zagreb. – XIII. knj. XXVII. – Br. 3. – S. 522-535.
- SV 1982: Стилистическое варьирование в разных функциональных стилях. – Москва: МГПИИЯ им. М. Топеза. – 264 с.
- Svagelj 1979: **Švagelj, T.** O strokovnem jeziku. – In: Naši razgledi. – Ljubljana. – XXV. III. – 8. – S. 224-225.
- Svaričevska 1990: **Сваричевская, Л. Ю.** Формирование эстетического значения глагольных словосочетаний в прозаическом тексте (на материале романа Р. Орлова „Альтист Данилов“). – In: In: Вісник Львівського університету, Серія філологічна: Мова і сучасність. – Львів. – Вип. 21. – С. 63-67.
- Svetana 1976: **Светана, С. В.** Телевизионная речь. Функция и структура. – АКД. – Москва: МГУ, Факультет журналистики. – 17 с.
- SVR 1976: Смысловое восприятие речевого сообщения в условиях массовой коммуникации / Авт. ред. Дридзе Т. М., Леонтьев А. А. – Москва: Наука. – 226 с.
- Szabo 1976: **Szabo, Z.** The Status of Stylistics in Text-Linguistics. – In: Rev. Roumaine de linguistique. – București. – T. 21. – 1. – Pp. 117-120.
- Szabo 1979: **Szabo, Z.** Within the Interdisciplinary Framework of Text-Linguistics. – In: Text vs. sentence Basic questions of Text Linguistics / Ed. by Petöfi J. – Hamburg. – 2. – Pp. 433-449.
- Szabó 1983: **Szabó, Z.** A szövegpragmatika stilisztikai jelentősége – In: Magy. nyelvőr. – Budapest. – Évf. 107. – Sz. 2. – S. 207-219.
- Szathmári 1956: **Szathmári, I.** A magyar stilisztikai kutatás eredményei 1945 és 1956 között. – In: MNy. – Budapest. – LII. – S. 512-525.
- Szathmári 1983: **Szathmári, I.** A szövegstilisztika tárgyköréről. – In: Magy. nyelvőr. – Budapest. – Évf. 79. – Sz. 2. – S. 149-162.
- Szathmári 1961: **Szathmári, I.** A magyar stilisztika útja. – Budapest.
- Šajkevič 1968: **Шайкевич, А. Я.** Опыт статистического выделения функциональных стилей. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 64-76.
- Šakarjan 1976: **Шакарян, Г. Г.** Язык здравого смысла и язык науки. (Гносеологический анализ). – In: Методологические проблемы анализа языка. – Ереван: Ереванский ун-т. – С. 18-39.
- Šalingová 1963: **Šalingová, M.** Hovorový štýl súčasnej slovenčiny. – In: Slovenská reč. – Bratislava. – 28. – S. 17-32.
- Šamanajev 1954: **Шаманяев, П. И.** К вопросу о стилях японского литературного языка. – In: Труды ВИИЯ. – Москва. – № 5.
- Šanski 1984: **Шанский, Н. М.** Лингвистический анализ художественного текста. – Ленинград: Просвещение. – 270 с.

- Šarčević 1981: **Šarčević, Susan**. Prevodenje i funkcionalna stilistika. – In: Strani jezici. – Zagreb. – Br. 3. – S. 211-215.
- Šaumjan 1960: **Шаумян, С. К.** Лингвистические проблемы кибернетики и структурная лингвистика. – In: Вопросы философии. – Москва. – № 9. – С. 120-131.
- Ščerba 1957: **Щерба, Л. В.** Современный русский литературный язык. – In: Щерба Л. В. Избранные работы по русскому языку. – Москва: Учпедгиз. – С. 113-129.
- Šenšel 1921: **Šenšel, E.** Slovenská štylistika. – Liptovský Mikuláš.
- Šestakov 1973: **Шестаков, В. П.** Гармония как эстетическая категория. Учение о гармонии в истории эстетической мысли. – Москва: Наука. – 256 с.
- Šestova 1978: **Шестова, В. М.** Функционирование научного стиля в газете. – АКД. – Москва: МГУ. – 24 с.
- Širjajev 1980: **Ширяев, Е. Н.** Устная публичная речь: разговорная или кодифицированная? – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 61-73.
- Šito 1991: **Šito, Daria**. Upotreba sarajevskog supstandarda u masmedijima. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Škiljan 1975: **Škiljan, Dubravko**. Jezik i govor u procesu komunikacije. – In: Treći program Radio Beograda. – Beograd. – VII. – Br. 25. – S. 399-414.
- Škiljan 1985: **Škiljan, Dubravko**. U pozadini znaka. – Zagreb: Školska knjiga. – 160 s.
- Škiljan 1985²: **Škiljan, Dubravko**. Pogled u lingvistiku. – Zagreb: Školska knjiga. – 263 s.
- Šklovski 1969: **Šklovski, Viktor**. Uskrsnuće riječi. – Zagreb: Stvarnost. – 186 s.
- Šklovski 1983: **Шкловский, В. Б.** О теории прозы. – Москва: Советский писатель. – 383 с.
- Škreb 1949: **Škreb, Zdenko**. Značenje igre riječima. – In: JAZU: Odjel za jezik i književnost. – Zagreb. – Knj. III. – 193 s.
- Škreb 1954-55: **Škreb, Zdenko**. Prijelaz iz gramatike u stilistiku. – In: Jezik. – Zagreb. – Br. 4. – S. 97-101.
- Škreb 1969²: **Škreb, Zdenko**. Osnovna stilska sredstva. – In: Uvod u književnost / Urednici Petre Fran i Škreb Zdenko. – Zagreb: Znanje. – S. 249-294.
- Škreb/Stamač 1998⁵: **Škreb, Zdenko; Stamač, Ante**. Uvod u književnost. Teorija, metodologija. – Zagreb: Globus, 1998. – 735 s.
- Šluper 1972: **Шлюпер, Е. В.** Художественный образ в научно-популярной книге. – In: Книга. Исследования и материалы. Москва. – Вып. 23.
- Šljak 1975: **Шляк, Э. А.** Некоторые обоснования научно-делового стиля в лингвистической литературе. – In: Русское языкознание. – Алма-Ата: Казахский гос. ун-т. – Вып. 3. – С. 56-60.

- Šmeljov 1960: **Шмелев, Д. Н.** Абсолютное и относительное употребление форм времени русского языка. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 6. – С. 3-10.
- Šmeljov 1975: **Шмелев, Д. Н.** О стилистической дифференциации литературного языка. – In: Русский язык в школе. – Москва. – № 2. – С. 72-80.
- Šmeljov 1977: **Шмелев, Д. Н.** Русский язык в его функциональных разновидностях. (К постановке проблемы). – Москва: Наука. – 168 с.
- Šopenhauer 1982: **Шопенхауер, Артур.** О писању и стилу. – Београд: Ars longa V. B. – 87 с.
- Španova 1977: **Шпанова, Э. М.** К вопросу о выделении телеграфного стиля. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 13. – С. 69-77.
- ŠR 1964: Štylistické rozborý umeleckých textov / Odborní redaktori Mistrík J. a Ružička J. – Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo. – 238 s.
- Štylistika 1970: Štylistika slovenského jazyka. – Bratislava.
- Šuljdašova 1980: **Шульдашова, Т. В.** К проблеме понятия „стилистическое значение“. – In: Проблемы лингвистического анализа текста. – Иркутск. – С. 43-51.
- Šumarova 1980: **Шумарова, Н. П.** Стилистические особенности функционирования глагола. – In: Русский язык и литература в школах УССР. – Киев. – № 1. – С. 73-76.
- Švec 1979: **Швец, А. В.** Публицистический стиль современного русского литературного языка (О некоторых особенностях синтаксического строя современной газетной речи и тенденциях ее развития). – Киев: Вища школа. – 127 с.
- Tanasić 1984: **Tanasić, Sreto.** O imperativu u savremenom srpskohrvatskom jeziku. – In: Književni jezik. – Sarajevo. – God. 13. – Br. 1. – S. 15-26.
- Tannen 1982: **Tannen, D.** Oral and Literary Strategies in Spoken and Written Narratives. – In: Language. – Baltimore. – Vol. 58. – 1. – P. 1-21.
- Tarasova 1964: **Тарасова, Е. Ф.** Вопросы описания и интерпретации функциональных стилей. – Москва.
- Taritaš 1993²: **Taritaš, Milan.** Rječnik književne interpretacije. – Zagreb: Matica Hrvatska. – 234 s.
- Taylor 1980: **Taylor, T. J.** Linguistic Theory and Structural Stylistics. – Oxford etc.: Pergamon press. – 109 pp.
- TCL 1929: Travaux de Cercle Linguistique de Prague. I-VIII. – Jednota československých matematiků a fysiků.
- Teleman 1975: **Teleman, U.** Style and Grammar. – In: Style and Text. – Stockholm: Sprakforlaget Skriptor. – Pp. 90-100.

- Temesi 1980: **Temesi, M.** A magyar nyelv tudományi irányok és eredmények a felszabadulás óta. – Budapest: Gondolat. – 408 s.
- Terljakova 1979: **Терлякова, Л. С.** Глаголы говорения и их функциональные эквиваленты в авторских ремарках произведений Ф. М. Достоевского. – In: Специфика и эволюция функциональных стилей. – Пермь. – С. 132-135.
- Tereskina 1981: **Терешкина, Р. К.** К вопросу об авторской речевой индивидуальности научных текстах. – In: Лингвистические особенности научного текста. Москва. – С. 103-112.
- Ter-Minasova 1986: **Тер-Минасова, С. Г.** Синтагматика функциональных стилей и оптимализация преподавания иностранных языков. – Москва: МГУ. – 152 с.
- Ter-Mkrtičian 1980: **Тер-Мкртичан, С. А.** Равнозначность в научной речи: от дефиниции до полного текста. – In: Вопросы методики и лингвистики. – Москва. – С. 11-14.
- Terracini 1966: **Terracini, B.** Analisi stilistica. Teoria, storia, problemi. – Milano.
- Těšitelová a kol. 1985: **Těšitelová, M. a kol.** Kvantitativní charakteristiky současné češtiny. – In: Studie a práce lingvistické. Československá akademie věd. – Praha: Academia. – 19. – 249 s.
- Težak 1977-78: **Težak, Stjepko.** Upotreba vrijednost imperfekta u suvremenom hrvatskom književnom jeziku. – In: Jezik. – Zagreb. – XXV. – (A) Br. 1. – S. 2-13. – (B) 2. – S. 42-53.
- Théses 1929: Théses. Travaux du Cercle linguistique de Prague. – Prague: Jednota československých matematiků a fysiků. – 1. – 244 s. – a) Prevod: Тезе Прашког лингвистичког круга. – Трећи програм Радио Београда. – Београд: 1975. – Пролеће. – С. 497-526. – Isto: Мукаржовски, Јан. Структура песничког језика. – Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 1985. – С. 153-182. – b) Ruski prevod: Тезиси Пражског лингвистическог кружка. – Пражский лингвистический кружок. – Москва: Прогресс. – 1967. – С. 497-526.
- Thorne 1965: **Thorne, J.** Stylistics and Generative Grammars. – In: Journal of Linguistics. – London. – Vol. 1. – 1. – Pp. 49-59. – Isto: Linguistics and Literary Style. – New York etc. – Pp. 182-196.
- Thorne 1971: **Thorne, J. P.** Generative Grammar and Stylistic Analysis. – In: New horizons in linguistics. Harmondsworth. – Baltimore: Penguin. – Pp. 185-197.
- Tikocki 1972: **Тикоцкий, М.** Проблемы языка и стиля публицистических произведений. – Минск: Белорусский гос. ун-т, Факультет журналистики. –
- Timofejev 1897: **Тимофеев, А. Г.** Речи сторон в уголовном процессе. – Санкт-Петербург: Типография Санкт-Петербургской тюрьмы. – 164 с.
- Timofejeva 1968: **Тимофеева, Т. А.** Изобразительные средства и их роль в научно-популярной литературе. АКД. – Саратов: Саратовский гос. ун-т. –

- TN 1984: Типы научных и технических текстов и их лингвистические особенности. – Москва: Всесоюзный центр переводов. – 50 с.
- Točanaš 1960: **Точанац, Василије**. О стилу и стилским фигурама. – In: Књижевност и језик. – Београд. – VII. – Бр. 1. – С. 46-45.
- Točanaš 1973: **Точанац, Василије**. О говору и писању. – Нови Сад.
- Todorov 1970: **Todorov, T.** Les études du style, bibliographie sélective. – In: Poétique. – Paris. – 2. – P. 224-232.
- Todorov 1975: **Todorov, T.** Poétique. – Paris: Editions du Seuil. – Ruski prevod: Тодоров, Ц. Поэтика. – Структурализм: „за“ и „против“. Москва: Прогресс. – С. 37-113.
- Todorov 1998: **Тодоров, Цветан**. Поетика. – Београд: Плато. – 68 с.
- Todorov 1999: **Тодоров, Цветан**. Теория символа. – Москва: Дом интеллектуальной книги. – 384 с.
- Todorov 2000: **Тодоров, Цветан**. Семиотика, реторика, стилистика. – София: ИК Сема – Р. III. – 134 с.
- Toftul 1968: **Тофтул, М. Г.** Эстетическое отношение человека к действительности. – Черновцы: Черновицкий гос. ун-т. – 59 с.
- Toftul 1970: **Тофтул, М. Г.** Система категориальных определений эстетического отношения и ее методологическая роль. – Черновцы: Черновицкий гос. ун-т. – 68 с.
- Tokareva 1988: **Токарева, И. И.** О функционально-стилистическом аспекте художественной речи. – In: Стилистические исследования художественного текста. – Якутск: Якутский гос. ун-т. – С. 4-11.
- Tokieda 1983: **Токиэда, Мотоки**. Современный язык и современное языковое существование. – In: Языкознание в Японии. Отрывки из сочинений лингвистов, принадлежащих школе языкового существования. – Москва: Радуга: 1983. – С. 111-122.
- Tolstoj 1949: **Толстой, Алексей**. Полное собрание сочинений: Том 13 (статьи 1910-1941). – Москва: Государственное изд-во художеств. лит-ры.
- Tomaševski 1956: **Томашевский, Б. В.** Стих и язык. Филологические очерки. – Москва – Ленинград: Гослитиздат. – 371 с.
- Tomaševski 1959: **Томашевский, Б. В.** Стилистика и стихосложение. – Ленинград: Госучпедгиз. – 535 с.
- Tomiš 1975: **Tomiš, K.** O štýle slovenskej prózy. – Bratislava.
- Toporišić 1960: **Toporišić, Jože**. Jezik slovenski (slovenački). – In: Enciklopedija Jugoslavije. – IV. – Zagreb. – 500 S.
- Toporišić 1973: **Toporišić, Jože**. Položaj slovenskega pogovornega jezika med jezikovnim zvrstmi. – In: Говорните форми и словенските литературни јазици. – Скопје. – S. 123-126.
- Toporišić 1975: **Toporišić, Jože**. Slovenski književni jezik. – Maribor: Obzorja. – Knj. I: 236 s. – Knj. II: 215 s. – Knj. III: 227 s. – Knj. IV: 219 s.
- Toporišić 1977a: **Toporišić, Jože**. O Urbančičevi jezikoslovni kulturi. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letn. XXX. – Št. 2-3. – S. 359-371.
- Toporišić 1977b: **Toporišić, Jože**. Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letnik XXV. – Št. 4. – S. 387-406.
- Toporišić 1982: **Toporišić, Jože**. Moderni slovenski knjižni jezik. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letnik XXX. – Št. 4. – S. 436-461.
- Toporišić 2000⁴: **Toporišić, Jože**. Slovenska slovnica. – Maribor: Založba Obzorja. – 923 s.
- Tošović 1979: **Tošović, Branko**. Стилизация. – In: Књижевна историја. – Београд. – XII. – Бр. 45. – С. 91-127.
- Tošović 1983: **Tošović, Branko**. Glagol kao konstituent književnoumjetničkog stila ruskoga jezika u poređenju sa srpskohrvatskim. Doktorska disertacija. – Sarajevo: Filozofski fakultet. – 806 s.
- Tošović 1988a: **Tošović, Branko**. Funkcionalni stilovi. – Svjetlost. – Sarajevo. – 311 s. – P r i k a z i : (1) Hinrichs, U.: Russistik. Rusistika. – Berlin (West), 1989, 2, 107-111. (2) Raos, Marinko: Quorum. – Zagreb, 1989, 5/5-6. – S. 748-751. (3) Кожина, М. Н.: Филологические науки. – Москва: 1990, 2. – С. 112-114. (4) Кондрашов, Н. А.: Реферативный журнал АН СССР: Общественные науки за рубежом, серия 6 – Языкознание. – Москва: 1990, 1. – С. 162-165. (5) Пипер, Предраг: Јужнословенски филолог. – Београд: 1991, XLVII (1991). – С. 251-256.
- Tošović 1988b: **Tošović, Branko**. Stil polemike Vuka Karadžića. – In: Knjižvni jezik. – Sarajevo. – Br. 1. – S. 13-27.
- Tošović 1990: **Tošović, Branko**. Сопоставительная функциональная стилистика русского и сербохорватского языков. Предмет, задачи, перспективы. – In: Slavist. – Sarajevo. – Br. 1. – S. 41-51.
- Tošović 1993: **Tošović, Branko**. Оглаголеност функционалних стилова. – In: Јужнословенски филолог. – Београд. – XLIX. – С. 57-74.
- Tošović 1994: **Tošović, Branko**. Глагольность функциональных стилей. – In: Русистика. – Москва. – № 2. – С. 48-68.
- Tošović 1995: **Tošović, Branko**. Stilistika glagola. Stilistik der Verben. – Wuppertal: Lindenblatt. – 539 s. – P r i k a z i : (1) Танасић, Срето: Јужнословенски филолог. – Београд: 1996. – LII. – С. 220-223. (2) Ковачевић, Милош: Књижевност и језик. – Београд: 1996. – XLIV. – Бр. 1-2. – С. 147-149. (3) N. N. Book Notes – Stylistyka. – Opole (Polen): 1996. – V. – S. 462-467. (4) Сорокоумская, Л. В.: Реферативный журнал РАН: Общественные науки за рубежом, серия 6 – Языкознание. – Москва: 1996, 3. – С. 193-196. (5) Петровић, Владислава: Зборник Матице

- ерские за филологију и лингистику. – Нови Сад: 1996. – XXXIX/1. (6)
 Маслова, А. Ю.: Вестник Санкт-Петербургского университета. Серия 2: История, языкознание, литературоведение. – Санкт-Петербург: 1997. – С. 115-116.
- Tošović 2001: **Tošović, Branko**. Korelaciona sintaksa. Projekcional. – Graz: Institut für Slavistik der Universität Graz. – 456 s.
- Tošović 2002: **Тошович, Бранко**. Конусирование глагола. – In: Известия РАН: Серия литературы и языка. – Москва: 2003. – 19 с. (u štampi).
- Traugott 1973: **Traugott, E. C.** Generative Semantics and Concept of Literary Discourse. – In: Journal of Literary Semantics. – The Hague – Paris. – No 2. – Pp. 5-22.
- Traugott 1979: **Traugott, E. C.** „Style as Chameleon“. Remarks on the Implications of Transformational Grammar and Generative Semantics for the Concept of Style. – In: Trends in Linguistics / Ed. by Mackey W. F., Ornstein J. – The Hague etc. – Pp. 127-135.
- Trávníček 1953: **Trávníček, F.** O jazykovém slohu. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 71 s.
- Trávníček 1958: **Trávníček, F.** Úvod do českého jazyka. – Praha: Státní pedagogické nakladatelství. – 112 s.
- Trnka 1941: **Trnka, B.** K otázce stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč. 7. – S. 61-72.
- Troicki 1964: **Троицкий, В. Ю.** Стилизация. – In: Слово и образ. – Москва: Просвещение. – С. 164-194.
- Trojanska 1975: **Троянская, Е. С.** К вопросу о технико-стилистических приемах в научной речи. – In: Язык научной литературы. – Москва: Наука. – С. 27-86.
- Trojanska 1976: **Троянская, Е. С.** К общей концепции понимания функциональных стилей. – Особенности стиля научного изложения. – Москва. – С. 23-82.
- Trojanska 1978: **Троянская, Е. С.** К вопросу о лингвистических признаках функциональных стилей. – In: Стиль научной речи. – Москва: Наука. – С. 43-57.
- Trojanska 1979: **Троянская, Е. С.** Актуальные проблемы исследования функциональных стилей. – In: Лингвостилистические исследования научной речи. – Москва: Наука. – С. 3-11.
- Trojanska 1982: **Троянская, Е. С.** Лингвостилистическое исследование немецкой научной литературы. – Москва: Наука. – 312 с.
- Tropi i figure 1999: Tropi i figure / Uredile Benčić Živa, Fališevac Dunja. – Zagreb: Zavod za znanost o književnosti, 1995. – 599 s.
- Trošina 1982: **Трошина, Н. Н.** Связность, цельность и нормативность поэтического текста. На материале немецкого языка и литературы. – In: Проблемы

лингвистической поэтики. Сб. обзоров. – Москва: ИНИОН АН СССР. – С. 94-121.

- Trošina 1983: **Трошина, Н. Н.** Семантический аспект стилистической структуры поэтического текста. – In: Семиотика. Коммуникация. Стиль. – Москва: ИНИОН. – С. 10-36.
- Trost 1955: **Trost, P.** K obecným otázkám stylu. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – 1. – S. 15-17.
- TT 1985: Типология текста и типы научно-технических переводов. – Москва: Всесоюзный центр переводов. – 34 с.
- Tumanjan 1985: **Туманян, Э. Г.** Язык как система социолингвистических систем. Синхронно-диахронические исследования. – Москва: Наука. – 247 с.
- Turner 1973: **Turner, G. W.** Stylistics. – Harmondsworth, ed. Middlesex. – 256 pp.
- Učonova 1973²: **Учёнова, В. В.** Публицистика и политика. – Москва: Политиздат. – 271 с.
- Uhlár 1950: **Uhlár, V.** O konverzačnom štýle slovenského spisovného jazyka. – In: Slovo a slovesný tvar. – Praha. – 4. – S. 9-16.
- Ullmann 1953: **Ullmann, S.** Psychologie et stylistique. – In: Journal Psych. – Paris. – P. 133-156.
- Ullmann 1966: **Ullmann, S.** Language and Style. – Oxford: Basil Blackwell.
- Ullmann 1971: **Ullmann, S.** Stylistics and Semantics. – In: Literary Style. A Symposium / Ed. Seymour Chatman. – London – New York: Oxford University Press. – Pp. 132-152. – Ruski prevod: Ульман, С. Стилистика и семантика. – In: Новое в зарубежной лингвистике. – Вып. IX: Лингвостилистика. – Москва: Прогресс, 1980. – С. 227-254.
- Urbančič 1961/1962: **Urbančič, Boris.** O kriterijih pravilnosti v knjižni slovenščini. – In: Jezik in slovstvo. – Ljubljana. – Letnik VII. – Št. 2 (36-40). – S. 81-87.
- Urbančič 1965: **Urbančič Boris.** O jezikovih stilih. – In: Jezikovni pogovori. – Ljubljana. – S. 221-227.
- Urbančič 1972: **Urbančič, Boris.** O jezikovni kulturi. – Ljubljana: Cankarjeva založba. – 180 s.
- Urbančič 1976: **Urbančič, Boris.** Knjižni jezik skozi prizmo praške šole. – In: Slavistična revija. – Maribor. – Letnik XXX. – Št. 2-3. – S. 308-313.
- Ure 1966: **Ure, J. N.** The Theory of Register and Register in Language Teaching. – Essex.
- Ure 1971: **Ure, J. N.** Lexical Density and Register Differentiation. – In: Applications of Linguistics. Selected Papers of the Second International Congress of Applied Linguistics – Cambridge 1969 / Perren-G.E.; Trim-J.L.M. – London: Cambridge U.P. – 498 pp.

- Ušakov 1967: **Ушаков, А. А.** Очерки советской законодательной стилистики. В 2-х ч. Ч. 1. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – 205 с.
- Ušakov 1983: **Ушаков, А. А.** О языке законов и законодательной стилистике. – In: Структура стилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 83-87.
- Usov/Vaskin 1982: **Усов, В. В.; Васькин, Е. В.** Волшебный мир рекламы. – Москва: Московский рабочий. – 205 с.
- Uspenski 1969: **Успенский, Б. А.** Семиотические проблемы стиля в лингвистическом освещении. – In: Уч. зап. Тартуского ун-та. Труды по знаковым системам. – Тарту. – Вып. 236. – № 4. – С. 487-501.
- Uspenski 1970: **Успенский, Б. А.** Поэтика композиции. – In: Успенский, Б. А. Семиотика искусства. – Москва: Языки русской культуры. – С. 2-218. – Prevod: Успенский Б. А. Поэтика композиции. Семиотика иконы. – Београд: Нолит, 1979. – 374 с.
- Uspenski 1975: **Uspenski, B. A.** Semiotički problemi stila u lingvističkom osvetljenju. – In: Treći program Radio Sarajeva. – Sarajevo. – S. 301-315.
- Uspenski 1979: **Успенский, Б. А.** Поэтика композиции. Семиотика иконы. – Београд: Нолит. – 374 с.
- Utěšený 1967: **Utěšený, S.** K metodice studia sociální stratifikace jazyka. – In: Slovo a slovesnost. – Praha. – Roč 28. – S. 434-439.
- UZP 1970: U základů pražské jazykovědné školy / K vyd. připravil Vachek J. – Praha: Academia. – 81 s.
- VA 1973: Вопросы анализа специального текста. – Уфа. – Вып. 1.
- Vachek 1962: **Vachek, J.** On the Interplay of External and Internal Factors in the Development of Language. – In: Lingua. – Praha. – 11. – Pp. 433-448.
- Vachek 1963: **Vachek, J.** K otázce vlivu vnějších činitelů na vývoj jazykového systému. – In: Slavica Pragensia. – Praha. – 4. – S. 35-46.
- Vachek 1964: **Вахек, И.** Лингвистический словарь Пражской школы. – Москва: Прогресс. – 350 с.
- Vakurov 1960: **Вакуров, В. Н.** О языке радио и телевидения. – Москва: Государственный комитет по радиовещанию и телевидению при Совете Министров СССР. – 104 с.
- Vakurov 1983: **Вакуров, В. Н.** Основы стилистики фразеологических единиц (на материале советского фельетона). – Москва: Изд-во МГУ. – 175 с.
- Valgina/Senkevič 1977: **Валгина, Н. С.; Сенкевич, М. П.** Теория стилей русского языка. – Москва: Моск. полиграф. ин-т. – 75 с.
- Valova 1984: **Валова, Н. Ю.** К проблеме мужской и женской реализации языка. – In: Взаимодействие языковых средств в речи. – Симферополь. – С. 13-18.

- Vanikov 1984: **Ваников, Ю. В.** Начальная субкатегоризация научно-технических и официально-деловых текстов. К проблеме выделения функционального подстиля, речевого модуля и логической доминанты текста. – In: Семантика текста и проблемы перевода. – Москва. – С. 41-52.
- Vartapetova 1980: **Вартанетова, С. С.** Структура и содержание курса стилистики. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – С. 40-44.
- Vasić 1995: **Васић, Вера.** Новинарски рекламни оглас. Студија из контекстуалне лингвистике. – Нови Сад: LDI. – 326 с.
- Vasiljeva 1966: **Васильева, А. Н.** Стилистический анализ языка художественного произведения. – Москва: Изд-во МГУ. – 255 с.
- Vasiljeva 1967: **Васильева, А. Н.** Материалы для изучения разговорной речи. – Москва: МГУ. – 43 с.
- Vasiljeva 1969: **Васильева, А. Н.** Глагол в разговорной речи (императив). – In: Русский язык за рубежом. – Москва. – № 1. – С. 39-44.
- Vasiljeva 1972: **Васильева, А. Н.** Разговорная речь как функциональный стиль. – In: Проблема стилистики в преподавании русского языка как иностранного. – Москва: МГУ. – С. 7-18.
- Vasiljeva 1973a: **Васильева, А. Н.** Основы учебного комплекса по стилистике русского языка для иностранных студентов. – In: Доклады советской делегации на II Конгрессе МАПРЯЛ. – Москва: МГУ. – С. 43-52.
- Vasiljeva 1973b: **Васильева, А. Н.** Частицы разговорной речи. – Москва: Прогресс. – 255 с.
- Vasiljeva 1975a: **Васильева, А. Н.** Некоторые вопросы описания языков на стилистическом уровне. – In: Вопросы методологии и методики описания русского языка в сопоставлении с родным. – Загреб. – С. 180-185.
- Vasiljeva 1975b: **Васильева, А. Н.** Стилистическая структура газетной речи и методика работы с некоторыми типами газетных текстов. – In: Проблемы обучения чтению литературы на иностранном языке. – Москва: Всесоюзная академия внешней торговли. – С. 113-134.
- Vasiljeva 1976a: **Васильева, А. Н.** Курс лекций по стилистике русского языка: Общие понятия стилистики. Разговорно-обиходный стиль. – Москва: Русский язык. – 239 с.
- Vasiljeva 1976b: **Васильева, А. Н.** Курс лекций по стилистике русского языка. Научный стиль речи. – Москва: Русский язык. – 192 с.
- Vasiljeva 1976c: **Васильева, А. Н. М.** Шолохов. Судьба человека. (Опыт стилистического анализа). – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 11. – С. 3-22.
- Vasiljeva 1977: **Васильева, А. Н.** Функциональная стилистика. Функциональный стиль. Разговорная речь. – Актуальные проблемы лексикологии, лексикографии и стилистики. – Пермь.

- Vasiljeva 1978: **Васильева, А. Н.** Стилистика в преподавании русского языка как иностранного. – In: Русский язык для студентов-иностранцев. – Москва: Высшая школа. – Вып. 13. – С. 203-219.
- Vasiljeva 1980: **Васильева, А. Н.** Художественная литература и стилистика. – In: Вопросы стилистики. – Саратов. – Вып. 15. – С. 86-103.
- Vasiljeva 1981: **Васильева, А. Н.** Функциональное направление в лингвостилистике и его значение в преподавании русского языка как иностранного. – АДД. – Москва: Ин-т русск. яз. им. А. С. Пушкина. – 56 с.
- Vasiljeva 1982a: **Васильева, А. Н.** Газетно-публицистический стиль речи. – Москва: Русский язык. – 198 с.
- Vasiljeva 1982b: **Васильева, А. Н.** Уровни стилистической абстракции и основные уровневые разделы функциональной стилистики. – In: Основные понятия и категории лингвостилистики. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. М. Горького. – С. 34-42.
- Vasiljeva 1982c: **Васильева, Н. С.** К вопросу о языковом клише. – In: Язык и общество. – Саратов: Саратовский ун-т. – Вып. 6. – С. 159-163.
- Vasiljeva 1983a: **Васильева, А. Н.** О формах существования функционально-стилистической системы. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т им. А. И. Горького. – С. 3-10.
- Vasiljeva 1983b: **Васильева, А. Н.** Художественная речь. – Москва: Русский язык. – 256 с.
- Vasiljevskaja i dr. 1966: **Василевская, Е. А.; Иссерлин, Е. И.; Сенкевич, М. Т.; Фомина, М. И.** Стили русского языка. – Москва: Московский полиграфический ин-т. – 72 с.
- Ved 1981: **Ved, Mehta.** Moji razgovori sa vodećim američkim lingvistima. – Sarajevo: Dijalog. – Br. 1. – S. 145-182.
- Vededina 1978: **Ведедина, Л. Г.** Функциональное направление в современном зарубежном языкознании. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 6. – С. 74-84.
- Vejhman 1958: **Вейхман, Г. А.** О стилистической классификации современного английского языка. – In: НДВШ, Филологические науки. – Москва. – № 4.
- Veľas 1983: **Veľas, Š.** Novinárska publicistika. I. – Bratislava. – 230 s.
- Velčić 1982-1983: **Velčić, Mirna.** O primjerima deformiranih poruka u tekstovima znanstvenog stila. – In: Suvremena lingvistika. – Zagreb. – Br. 23-24. – S. 27-29.
- Velek/Ostin 1985³: **Велек, Рене; Ворен, Остин.** Теорија књижевности. – Београд: Нолит. – 432 с.
- Velien 1981: **Велиен, В.** Лингвистика и феминизм. – In: Дело. – Београд. – Бр. 4. – С. 1-4.

- Verhovski 1930: **Верховский, П. В.** Письменная деловая речь. Словарь, синтаксис, стиль. – Москва: Техника управления. – 201 с.
- Vernadski 2002: **Вернадский, В. И.** Биосфера и ноосфера. – Москва: Рольф. – 576 с.
- Veselov 1968: **Веселов, П. В.** Современное деловое письмо в промышленности. – Москва: Изд. Ком. стандартов. – 111 с.
- Vesclovski 1970: **Веселовский, А. Н.** Историческая поэтика. – The Hague usw.: Mouton. – 646 S.
- Videnov 1982: **Виденов, Михаил.** Социолнгвистика. Основни тезиси. Вългарски социолнгвистически проблеми. – София: Наука и изкуство. – 213 с.
- Videnov 2000: **Виденов, Михаил.** Увод в социолнгвистика. – София: (Михаил Виденов). – 322 с.
- Vidoeski 1979: **Видоески, Божидар.** Развојот на македонската лингвистика на повоенот период. – In: Литературен збор. – Скопје. – XXVI. – 1. – С. 23-30.
- Vidoeski 1984: **Видоески, Божидар.** Погледи врз развојот на македонската лингвистика. – In: Литературен збор. – Скопје. – Кн. 2. – С. 7-16.
- Vidovič-Muha 1986: **Vidovič-Muha, Ada.** Tipološki pregled nekaterih vplivov na slovenski znanstveni jezik. – In: Slovenski jezik v znanosti. 1. – Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Vigotski 1996: **Выготский, Л. С.** Мышление и речь. – Москва – Ленинград: Лабиринт. – 416 с.
- Vinay/Darbeinet 1958: **Vinay, J. P.; Darbeinet, J.** Stylistique comparée du français et de l'anglais. – Paris.
- Vinogradov 1946: **Виноградов, В. В.** О задачах истории русского литературного языка преимущественно XVII–XIX веков. – In: Известия АН СССР, ОЛЯ. – Москва. – Вып. 3. – С. 223-238.
- Vinogradov 1955a: **Виноградов, В. В.** Итоги обсуждения вопросов стилистики. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 1. – С. 60-87.
- Vinogradov 1955b: **Виноградов, В. В.** О понятии „стиля языка“ (применительно к истории русского литературного языка). – In: Известия АН СССР, ОЛЯ. – Москва. – Вып. 4. – С. 305-320.
- Vinogradov 1958: **Виноградов, В. В.** Лингвистические основы научной критики текста. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 3. – С. 3-23.
- Vinogradov 1959: **Виноградов, В. В.** О языке художественных произведений. – Москва: Государственное изд-во художественной лит-ры. – 655 с.
- Vinogradov 1961: **Виноградов, В. В.** Проблема авторства и теория стилей. – Москва: Государственное изд-во художественной лит-ры. – 614 с.
- Vinogradov 1962: **Виноградов, В. В.** О теории поэтической речи. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 3-17.

- Vinogradov 1963: **Виноградов, В. В.** Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика. – Москва. – 255 с. – Prevod: Vinogradov, V. V. Stilistika. Teorija poetskog jezika. Poetika. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika, 1971. – 316 с.
- Vinogradov 1971: **Виноградов, В. В.** О теории художественной речи. – Москва: Высшая школа. – 239 с.
- Vinogradov/Kostomarov 1967: **Виноградов, В. В.; Костомаров, В. Г.** Теория советского языкознания и практика обучения русскому языку. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 2. – С. 9-12.
- Vinogradov 1992: **Виноградов, Р. И.** Образцы нотариальных документов. – Москва: Российское право. – 160 с.
- Vinogradova 1983: **Виноградова, В. Н.** Совмещение и взаимодействие разностилевых элементов в текстах. – In: Структура лингвостилистики и ее основные категории. – Пермь: Пермский гос. ун-т. – С. 24-29.
- Vinokur 1925: **Винокур, Г. О.** Поэзия и наука. – In: Чет и нечет. – Москва. – С. 21-31.
- Vinokur 1959: **Винокур, Г. О.** О задачах истории языка. – In: Винокур Г. О. Избранные работы по русскому языку. – Москва: Учпедгиз. – С. 207-228.
- Vinokur 1966: **Винокур, Т. Г.** Некоторые особенности стилистической системы современного русского языка. – In: Русский язык в национальной школе. – Москва. – № 4.
- Vinokur 1968: **Винокур, Т. Г.** Об изучении функциональных стилей русского языка советской эпохи (к постановке вопроса). – In: Развитие функциональных стилей современного русского языка. – Москва: Наука. – 231 с.
- Vinokur 1972: **Винокур, Т. Г.** О содержании некоторых стилистических понятий. – In: Стилистические исследования (на материале современного русского языка). – Москва: Наука. – С. 7-106.
- Vinokur 1974: **Винокур, Т. Г.** О социолингвистическом аспекте функционально-стилистических исследований. – In: Всесоюзная научная конференция по теоретическим вопросам языкознания. – Москва. – С. 4-8.
- Vinokur 1975: **Винокур, Т. Г.** Синонимия в функционально-стилистическом аспекте. – In: Вопросы языкознания. – Москва. – № 5. – С. 54-65.
- Vinokur 1980: **Винокур, Т. Г.** Закономерности стилистического использования языковых единиц. – АДД. – Москва: Ин-т русского языка АН СССР. – 55 с.
- Vinokur 1979: **Винокур, Т. Г.** Первое лицо в драме и прозе М. Булгакова. – In: Очерки по стилистике художественной речи. – Москва: Наука. – С. 50-65.
- Višnjakova 1967: **Вишнякова, Т. А.** Некоторые количественные характеристики русской разговорной речи. – АКД. Москва: УДН. – 19 с.
- Višnjakova/Kosačeva 1969: **Вишнякова, Т. А.; Косачева, Л.** Место статистического метода в исследовании функциональных стилей. – In: Актуальные вопросы преподавания русского языка и литературы. – Москва: МГУ. – С. 79-80.
- Vižlecov 1996: **Выжлецов, Г. П.** Аксиология культуры. – Санкт-Петербург: Изд-во С.-Петербургского ун-та. – 152 с.
- Vlader 1974: **Владер, И. М.** Об экстралингвистическом аспекте сопоставления текстов. – In: Структурные свойства единиц различных уровней языка. – Ленинград: ЛГТТИ им. А. И. Герцена. – С. 98-110.
- Vlašín a kol. 1984²: **Vlašín, Š. a kol.** Slovník literární teorie. – Praha: Čs. spisovatel. – 465 s.
- Vočkić-Avdagić 1991: **Vočkić-Avdagić, Jelenka.** Ideološki jezik javnog informisanja. – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – С. 7-20.
- Vojnov 1972: **Войнов, В. К.** Количественный анализ текста для описания индивидуального стиля. – АКД. – Киев: АН УССР. – 26 с.
- Vojvodić 1989: **Войводић, Дојчил.** Транспозиција перфективног презента у руском и хрватско-српском језику. – In: Зборник Матице српске за славистику. – Нови Сад. – Бр. 36. – С. 85-97.
- Volf 2002: **Вольф, Е. М.** Функциональная семантика оценки. – Москва: Эдиториал УРСС. – 280 с.
- Volninov 1969: **Волнинов, И. А.** К вопросу об определении понятия „стиль речи“. – In: Проблемы лингвистической стилистики. – Москва: МГПИЯ. – С. 32-33.
- Vološinov 1926: **Волошинов, В.** Слово в жизни и слово в поэзии. К вопросам социологической поэтики. – In: Звезда. – Москва. – № 6. – С. 244-267.
- Vomperski 1970: **Вомперский, В. П.** Стилистическое учение М. В. Ломоносова и теория трех стилей. – Москва: МГУ. – 210 с.
- Vorobjova 1978: **Воробьева, М. Б.** Влияние современной интеграции науки на научный язык и научную литературу. – In: Стиль научной речи. – Москва: Наука. – С. 23-36.
- Voroncova 1976: **Воронцова, Л. М.** К вопросу о соотношении публицистического стиля и языка газеты. – In: Вопросы языка и литературы. – Москва. – Вып. 15. – С. 13-27.
- Vossler 1900: **Vossler, K.** Poetische Theorien der Frührenaissance. – Berlin.
- VS 1972: Вопросы стилистики в преподавании русского языка иностранцам / Под редакцией Васильевой А. Н. – Москва: Изд-во МГУ. – 150 с.
- VSS 1974: Вопросы статистической стилистики. – Киев: Наукова думка. – 328 с.
- Vučinić 1982: **Вучинић, Јово.** Особине и употреба глаголске именице у научно-популарној литератури на руском језику. – In: Споне. – Никшић. – Бр. 1-2. – С. 118-124.

- Vuković 1962: **Vuković, Jovan**. Ka problemima stilistike. – In: *Zivot*. – Sarajevo. – XI. – Br. 3. – S. 111-122.
- Vuković 1966a: **Vuković, Jovan**. Obris savremene nauke o jeziku u granicama stilistike. – In: *Pitanja savremenog književnog jezika*. – Sarajevo. – VI. – Br. 9. – S. 95-106.
- Vuković 1966b: **Vuković, Jovan**. Gramatika srpskohrvatskog jezika za VII razred osnovne škole. – Sarajevo: Zavod za izdavanje udžbenika. – 120 s.
- Vuković 1972: **Vuković, Jovan**. Pristup kompleksnoj stilističkoj analizi srpskohrvatskoga stihovanog izraza. – In: *Književni jezik*. – Sarajevo. – Br. 1-2. – S. 7-24.
- Vuković 2000: **Вуковић, Ново**. Путевима стилистичке идеје. – Подгорица – Никшић: Универзитет Црне Горе – Јасен. – 235 с.
- Vuletić 1971-72: **Vuletić, Branko**. Govor i stilistika. – In: *Jezik*. – Zagreb. – XIX. – Br. 4-5. – S. 140-144.
- Vuletić 1976: **Vuletić, Branko**. Fonetika književnosti. – Zagreb: Liber. – 238 s.
- Vuletić 1980 **Vuletić, Branko**. Gramatika govora. – Zagreb: GZH. – 163 s.
- Vuletić 1986: **Vuletić, Branko**. Sintaksa krika. Govorna organizacija Krležine ratne lirike. – Rijeka: Izdavački centar Rijeke. – 172 s.
- Vuletić 1988: **Vuletić, Branko**. Jezični znak, govorni jezik, pjesnički znak. – Osijek: Revija. – 288 s.
- Welch 1966: **Welch, J.** Living Language. – London: John Weech, Longmans, Green and co. – VI. – 201 pp.
- Willmers 1980: **Willmers, M. K.** The Language of Novel Reviewing. – In: *The State of the Language* / Ed. by Michaels a. Ricks C. – Berkeley etc.: U of California P. – Pp. 313-323.
- Wittich 1979: **Wittich, U.** Texttypologie unter funktionalstilistischer Sicht. – In: *Zeitschrift für Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung*. – Berlin. – 32. – 6. – S. 764-769.
- Wright 1975: **Wright, G. H. von**. Objašnjenje i razumevanje. – Beograd: Nolit. – 274 s.
- Zadornova 1984: **Задорнова, В. Я.** Восприятие и интерпретация художественного текста. – Москва: Высшая школа. – 152 с.
- Zanjko 1973: **Занько, С. Ф.** Семиотическое содержание понятия о разговорном языке. – In: *Ученые записки Горьковского ПИИЯ*. – Горький. – Вып. 55. – С. 78-86.
- Zarecka 1997: **Зарецкая, Е. Н.** Логика речи для менеджера. – Москва: Финпресс. – 352 с.
- Zarev 1984: **Зарев, П.** Теория, психология и техника на стила. – София: Български писател. – 366 с.

- Zasorina 1966: **Засорина, Л. Н.** Автоматизация и статистика в лексикографии. – In: *Известия ЛГУ*. – Ленинград. – С. 128-136.
- Zasorina 1974: **Засорина, Л. Н.** Введение в структурную лингвистику. – Москва: Высшая школа. – 319 с.
- Zasorina 1977: *Частотный словарь русского языка* / Под редакцией Засориной Л. Н. – Москва: Русский язык. – 936 с.
- Zeman 1962: **Zeman, J.** Poznani a informace. Gnoseologické problémy kybernetiky. – Praha: Nakladatelství Československé akademie věd. – Ruski prevod: Земан, И. Познание и информация. Гносеологические проблемы кибернетики. – Москва: Прогресс, 1966. – 254 с.
- Zemskaja i dr. 1981: **Земская, Е. А.; Китайгородская, М. В.; Ширяев Е. Н.** Русская разговорная речь. Общие вопросы. Словообразование. Синтаксис. – Москва: Наука, 276 с.
- Zima 1988: **Zima, Luka**. Figure u našem narodnom pjesništvu s njihovom teorijom. – Zagreb: Globus. – 343 s.
- Zimmer 1978: **Zimmer, R.** Stilanalyse. – Tübingen: Niemeyer. – 105 S.
- ZKO 1972: *Z klasického období pražské školy 1925-1945*. – Praha: Academia. – 75 s.
- ZTSJ 1979: *Z teórie spisovného jazyka*. – Bratislava: Veda. – 222 s.
- Zumthov 1971: **Zumthov, P.** Style and Expressive Register in Medieval Poetry. – In: *Literary Style. A Symposium* / Chatman-Seymour. – New York: Oxford University Press. – Pp. 277-281.
- Zupa 1981: **Зупа, Ј.** Ново женско писмо. – In: *Дело*. – Београд. – Бр. 4. – С. 15-28.
- Zvegincev 1960: **Звегинцев, В. А.** История языкознания XIX и XX веков в очерках и извлечениях. Часть II. – Москва: Госучпедгиз. – С. 21-26.
- Zvegincev 1967: **Звегинцев, В. А.** Теоретическая и прикладная лингвистика. – Москва: Просвещение. – 338 с.
- Zvegincev 1969: **Звегинцев, В. А.** Стилистика и семиотика. – In: *Вопросы теории и истории языка*. – Ленинград: ЛГУ. – С. 40-47.
- Zvegincev 1971: **Звегинцев, В. А.** Стил в лингвистике и литературоведении. – In: *Проблемы теории и истории литературы*. – Москва: 1971. – С. 41-18.
- Zvereva 1983: **Зверева, Е. А.** Научная речь и модальность (система английского глагола). – Ленинград: Наука. – 158 с.
- Žanr 1980: *Жанр (эволюция и специфика)* / Отв. редактор Миригин В. Н. – Кишинев: Штиинца. – 154 с.
- Žanry 1959: *Жанры советской газеты* / Под ред. Черепанова М. С. – Москва: МГУ. – 271 с.
- Žanry 1999: *Жанры речи* / Отв. редактор Гольдин, В. Е. – Саратов: Колледж. – 287 с.

- Žarinov 2001: **Жаринов, В. М.** Эстетика. Раскрытие эстетической тайны. – Москва: Приор. – 80 с.
- Žinkin 1927: **Жинкин, Н. И.** Проблема эстетической формы. – In: Художественная форма. – Москва: Гос. академия художественных наук, Philosophическое отделение. – Вып. 1. – С. 7-50.
- Živković 1957: **Живковић, Драгиша.** Језик књижевног дела. – Београд: Рад. – 377 с.
- Živković 1960: **Živković, Dragiša.** Stilistika kao nauka o jeziku i o književnosti. – In: Odjek. – Sarajevo. – Br. 5-6.
- Živković 1962: **Živković, Dragiša.** Ka domišljanjima o stilistici. – In: Život. – Sarajevo. – XI. – S. 355-363.
- Živković 1965⁷: **Živković, Dragiša.** Teorija književnosti sa teorijom pismenosti. – Beograd – Sarajevo: Naučna knjiga – Svjetlost. – 289 s.
- Životić 1979: **Животић, Радомир.** Послератна репортажа и њене стилске одлике. – Горњи Милановац: Дечје новине. – 312 с.
- Životić 1981: **Животић, Радомир.** Изражавање новинара. – Београд: Савремена администрација. – 304 с.
- Životić 1982: **Животић, Радомир.** Вулгаризми у комуникативној и естетичкој функцији. – In: Језик у савременој комуникацији. – Београд. – С. 141-145.
- Životić 1983: **Животић, Радомир.** О дефинисању стилистичке норме. – In: Књижевност и језик. – Београд. – XXX/1-2. – С. 39-41.
- Životić 1986: **Životić, Miladin.** Aksiologija. – Zagreb: Naprijed. – 294 s.
- Životić 1991: **Životić, Radomir.** Jezik i stil novinskih izveštaja (komparativna analiza). – In: Jezik i stil sredstava informisanja. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 7-20.
- Žolkovski 1962: **Жолковский, А. К.** Об усилении. – In: Структурно-типологические исследования. – Москва. – С. 167-171.
- Župerka 1983: **Župerka, K.** Lietuviu kalbos stilistika. – Vilnius. – 142 s.
- Žurbina 1969: **Журбина, Е. И.** Теория и практика художественно-публицистических жанров. – Москва: Мысль. – 399 с.
- Žurnalistika 1966: **Žurnalistika.** Jazyk a štýl / Zprac. Váhala F. a kol. – In: Sešity novinářů. – Praha: Svaz čs. novinářů. – 1. – 144 s.

IZVORI

- Affez 2002: Affez. Прва интерактивна причаоница сомборских средњошколаца. – Сомбор. – In: <http://www.gimnazijaso.edu.yu/Chat/uvodna.html>.
- Andrić 1976: **Андрић, Драгослав.** Двосмерни речник српског жаргона и жаргону сродних речи и израза. – Београд: БИГЗ. – 475 с.
- Andrić 1984/85a **Andrić, Ivo.** Na Drini ćuprija. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 2. – Sarajevo: Svjetlost. – 407 s.
- Andrić 1984/85b: **Andrić, Ivo.** Travnička hronika. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga, knjiga 3. – Sarajevo: Svjetlost. – 463 s.
- Andrić 2002: **Андрић, Иво.** Из Андрићеве ризнице. – In: http://www.ivoandric.org.yu/html/andriniandriceva_riznica.html. – Београд.
- Antologija 1976: Antologija bosanskohercegovačke poslijeratne poezije / Priredio Korđić Ivan. – In: Život. – Sarajevo. – Br. 7-8.
- Antologija 1977: Антологија руске поезије: XVII-XX век / Избор, предговор и текстови о pjesницима Петров Александар. – Београд: Просвета. – Књ. I: 709 с. – Књ. II: 627 с.
- Antologija 1980: Antologija bosanskohercegovačke pripovijetke XX stoljeća / Priredio Alić Džemalud. – In: Život. – Sarajevo. – Br. 7-8. – 396 s.
- Babić 1991: **Babić, Goran.** Forsiranje Bosne. – In: Nedjelja. – Sarajevo. – 13. januar. – S. 14.
- Batić 2000: Саопштење за јавност др Владана Батића. – In: Савез за промене. – Београд. – 4. април. – <http://www.szp.org.yu/info/kzn/kzn20000404a.html>.
- Besna lisica 2002: Убијена бесна лисица. – In: Глас јавности. – Београд. – 16. август. – <http://www.glas-javnosti.co.yu/danas/srpski/D02081501.shtml>.
- Biografija 2002: Биографија Иве Андрића. – In: Магазин Интернет Крстарице. – 19. јули. – http://www.krstarica.com/lat/magazin/biografije_poznatih/index.php?clanak=ivo.
- Bond 2002: Џемс Бонд је био Србин. – In: Профил. – Београд. – Бр. 38. – <http://www.profil.co.yu>.
- Bujica 2002: – Бујица начела, лед дотукао. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija>.
- Crne rupe 2002: Црне рупе. – In: <http://www.astronomija.co.yu/dubokisvemir/crne-rupe2/stajecr.htm>.
- Crnjanski 1962: **Црњански, Милош.** Сеобе. – Београд: Српска књижевна задруга.

- Copić 1984/85: **Copić, Branko**. Prolog. – Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga, knjiga 7. – Sarajevo: Svjetlost. – 685 s.
- Dama 2002: Дама остаје дама. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija>.
- Davičo 1981: **Davičo, Oskar**. [Polemika sa Gajom Petrovićem]. – In: Svijet. – Sarajevo. – 3. mart. – S. 8-11.
- Dnevnik 2000: Дневник исељеника. – In: Блиц недеље. – Београд. – 4. јуни. – С. 8.
- Dobro jutro 2002: SerbianCafe.com. – Београд. – In: <http://www4.serbiancafe.com/diskusije/mesg/37/005783356.shtml?2>.
- Dozvole 2002: „Дозволе“ у гаћама. – In: Вечерње новости. – Београд. – 19. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet>.
- Duga 2002: Дуга – небеска игла светла. – In: Танјугов е-магазин за науку и технику. – Београд. – 9. август. – In: <http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=fizika&tekst=duga.html>.
- Dunavni talas 2002: Дунавски талас се ближи Будимпешти. – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 18. август. – <http://www.tanjug.co.yu>.
- Ђуровић 2002: **Ђуровић, Бранко**. – In: Др Бранко Ђуровић. Неурохирург. – <http://www.drdjurovic.co.yu>.
- Fizika putovanja 2002: Физика путовања кроз време: – In: Танјугов е-магазин за науку и технику. – Београд. – 9. август 2002. – <http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=svemir&tekst=vremeplov.html>.
- Gdje su 1982. – Gdje su, šta rade. – In: AS. – Sarajevo. – 20. avgust. – S. 1.
- Gotovac 1981: **Gotovac, Slavko**. Ко је пуцао у коња? – In: Ослобођење. – Sarajevo. – 13. oktobar. – S. 6.
- Janić 1981: **Janić, Žarko**. Vrtovi s okusom droge. – In: Svijet. – Sarajevo. – 7. decembar. – S. 12.
- Jerotiћ 2002: **Jerotiћ, Владета**. Аутобиографија. – In: Пројекат Растко. – Београд. – <http://www.arslibri.co.yu/autori/jerotic/vjerotic-autobiografija.html>.
- Karadžić 1988: **Караџић, Вук Стефановић**. Српске народне пјесме II. – In: Сабрана дела Вука Караџића, књига 5. – Београд: Просвета.
- Književna reč 1981: Књижевна реч. – Београд. – 25. мај. – с. 24.
- Kočić 2002: **Kočić, Petar**. Jazavac pred sudom. – In: Petar Kočić. Sabrana djela (integralno elektronsko izdanje). Projekat Rastko. – Banjaluka. – http://www.rastko.org.yu/rastko-bl/kocic/pkocic-jazavac_1.html.
- Kulenović 1984/84: **Kulenović, Skender**. Ponornica. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 6. – Sarajevo: Svjetlost. – 226 s.
- Lanci 2002: Ланци за светлост. – In: <http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=elektronika&tekst=polimer.html>.

Lica 1971: Lica. – Sarajevo. – Maj-juni. – S. 27

- Lirske pjesme 1952: Lirske narodne pjesme / Uredio Tvrtko Čubelić. – Zagreb: Skolska knjiga. – 394 s.
- Marjanović 2002a: **Марјановић, Г.** Нековнеционална физика примењена на модел вечно осцилујућег свемира. – In: <http://www.beotel.yu/~gmarjanovic/srulzaeo.html>.
- Mehmedbašić 1981: **Mehmedbašić, Enver**. [Humoristički prilog]. – In: Svijet. – Sarajevo. – 7. decembar. – S. 55.
- Mihajlović 2001: **Михајловић, Миладин**. „Кондом балет“ без граница. – 11. јануар. – In: <http://blic.gates96.com/arhiva/2001-01-11/strane/reportaze.htm>.
- Milenić 2001: **Миленић, Жарко**. Линија раздвајања. Драма / Електронска верзија. – In: Пројекат Растко. – Београд: 2. јуни. – <http://www.rastko.org.yu/drama/savremena/zmilenic-linija.html>.
- Milošević 2002: **Милошевић, Милан**. Ајнштајн за почетнике. – In: <http://www.astronomija.co.yu/teorije/relativnost/teorije/opsta1.htm>.
- Mirković 2002: **Мирковић, З. Т.** Бране ће једва да нас одбране. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. avgust. – <http://www.novosti.co.yu>.
- Mirovni sporazum 1995: Mirovni sporazum. – In: Vlada Republike Srpske. – <http://www.vladars.net/lt/zakoni/dejton.html>.
- Mostarske kiše 2002: SerbianCafe.com. – Београд. – In: <http://www4.serbiancafe.com/diskusije/mesg/37/005777102.shtml?4>.
- Mravi 2002: Мрави појели гласачке спискове. – In: Вечерње новости. – Београд. – 19. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet>.
- Na Đerdapu 2002: На Ђердапу нема опасности од Дунава – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 19. август. – <http://www.tanjug.co.yu>.
- Nedeljković 1981: **Недељковић, Боро**. Комшијска љубав. – In: Политика. – Београд. – 20. децембар. – С. 11.
- Ne razumem 2002: SerbianCafe.com. – Београд. – In: <http://www4.serbiancafe.com/diskusije/mesg/37/005783356.shtml?2>.
- Nikolić 2001: **Nikolić, Svetlana**. Tri noći sam je mrtvu milovao i ljubio. – In: EkstraMagazin.com. – Banjaluka. – Godina VII. – Br. 117. – 2. februar. – www.ekstramagazin.com.
- Odbroјavanje 2001: Одбројавање за евро. – In: НИН. – Београд. – 11. јануар. – Бр. 2611. – <http://www.nin.co.yu/&r=http://www.krstarica.com/lat/katalog/Mediji/Casopisi/>.
- Oni 2002: Они немају никога. – In: Вечерње новости. – Београд. – 19. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet>.
- Oslobođenje 1981: Ослобођење. – Sarajevo. – 9. decembar.

- Oslobođenje 1982: Oslobođenje. – Sarajevo. – 21. januar. – S. 4, 5, i 16.
- Oslobođenje 1991: Oslobođenje. – Sarajevo. – 23. mart. – S. 4.
- Pavić 2002: **Павић, Милорад**. Аутобиографија. – In: Милорад Павић: <http://www.khazars.com/autobiografija.html>
- Pavlović 1973³: **Павловић, Миодраг**. Антологија српске поезије (XIII-XX век). – Београд: Српска књижевна задруга. – 298 с.
- Peta na svetu 2002: Јелена Ђокић пета на свету. – In: Блиц. – Београд. – 29. јули. – <http://www.blic.co.yu/>.
- Petrović 2000: **Петровић, М.** Човек ипак није риба. – In: Блиц. – Београд. – 20. децембар. – <http://blic.gates96.com/arhiva/2000-12-20/strane/reportaze.htm>.
- Pismo iz Bosne 1982: Pismo iz Bosne. – In: Svijet. – Sarajevo. – 31. мај. – S. 20.
- Pola milijarde 2002: Пола милијарде евра за 850 километара путева у Србији. – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 18. август. – <http://www.tanjug.co.yu>.
- Poplava 2002: Ин: Поплава однела милијарде. – In: Вечерње новости. – Београд. – 16. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija>.
- Posle samita 2002: После самита поплавлених. – In: ТАНЈУГ. – Београд. – 18. август. – <http://www.tanjug.co.yu>.
- Poslovnik 2001: Пословник о раду Народне скупштине Републике Србије. – In: Службени гласник РС. Београд. – Бр. 60/01.
- Prime 1997: **Prime, М.** Teorija grupa u matematici i prirodnim znanostima. – In: Zbornik radova simpozija o fundamentalnim istraživanjima. – Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. – <http://www.math.hr/~prime/GRUPE25.html>.
- Pronađena bomba 2002: Пронађена бомба испред седишта Фијата у Милану. – In: Блиц. – Београд. – 29. јули. – <http://www.blic.co.yu/>.
- Reforme 1982: Reforme ili ostavka. – In: Oslobođenje. – Sarajevo. – 19. januar.
- Rešenje 2002: Решење о разрешењу директора јавног предузећа „Суботичка топлана“ Суботица. – In: Службени лист општине Суботица. – Суботица. – 8. август. – Год. XXXIII. – Бр. 8. – <http://www.subotica.co.yu/yu/admin/sluzbeni2-8.htm>.
- Saopštenje 2000: Саопштење Демократске опозиције Србије. – In: Савез за промене. – Београд. – 14. август. – <http://www.szp.org.yu/info/kzn/kzn20000814b.html>.
- Selimović 1970: **Selimović, Meša**. Tvrđava. – Sarajevo: Svjetlost. – 421 s.
- Sijarić 1984/85: **Sijarić, Ćamil**. Pripovijetke. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 20. – Sarajevo: Svjetlost. – S. 129-392.

- Simić 1984/85: **Novak, Simić**. Braća i kumiri. – In: Savremena književnost naroda i narodnosti BiH u 50 knjiga. Knjiga 12. – Sarajevo: Svjetlost. – 506 s.
- Slabe tačke 2002: Постоје слабе тачке на насипима. – In: Блиц. – Београд. – 16. август. – <http://www.blic.co.yu/>.
- Spasavanje 2002: Спасовање континента. – In: НИН. – Београд. – 15. август. – Бр. 2694. – www.nin.co.yu.
- Status 1995: Статут Демократске странке. – Београд. – 5. октобар. – In: http://www.ds.org.yu/program/program_1995/statut_DS.html.
- Stojkov 2002: **Стојков, Сава**. Аутобиографија. – In: Стојков. – <http://www.somel.co.yu/index.html>.
- Strelci 2002: Стрелци ипак заказали. – In: Глас јавности. – Београд. – 16. август. – <http://www.glas-javnosti.co.yu/danas/srpski/D02081501.shtml>.
- Sudar 2002: Судар коњских снага. – In: Данас. – Београд. – 16. август. – <http://www.danas.co.yu/&r=http://www.krstarica.com/lat/katalog/Mediji/Novine/>.
- Šerer 2002: **Шерер, А.** Дијалог бржи од конфликта. – In: Вечерње новости. – Београд. – 18. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5327&rubrika=Svet>.
- Tajanstvena karta 2002: Тајанствена карта. – In: Танјугов е-магазин за науку и технику. – Београд. – 9. август. – <http://www.znanje.co.yu/znanje/index1.php?oblast=priroda&grana=fizika&tekst=duga.html>.
- Telegram 2002: Знамените зграде. Бановина. – Ниш. – In: <http://www.nisguide.co.yu/onisu/banovina.html>.
- Tender 2002: Тендер за Беопетрол крајем септембра. – In: Блиц. – Београд. – 29. јули. – <http://www.blic.co.yu/>.
- Tendžera 1982: **Tendžera, Veselko**. Crna knjiga drpipara. – In: Danas. – Zagreb. – 29. 7 (srpanj). – S. 20-21.
- Terapčević 1976: Razgovor Branka Tošovića sa Simom Terapčevićem. – Sarajevo. – Januar 1976. – Magnetofonski snimak.
- Tino 2002: **Tino, Nazif**. Uvod. – In: <http://www.hupi.hr/tino/uvod.htm>.
- Tmušić 2000: **Тмушић, Зоран**. Ред пршуте, ред сланине... – In: Блиц. – Београд. – 1. октобар. – <http://blic.gates96.com/arhiva/2001-01-10/strane/reportaze.htm>.
- Tolstoj 2000: **Толстой, Л. Н.** Собрание сочинений: Война и мир. – Москва: МЦФ, ИДД. – CD. – www.iddk.ru.
- Torbarina 1990²: **Torbarina, Tanja**. Zašto smo se rastali. – Zagreb: Centar za informiranje i publicitet. – 350 s.
- Ubio suprugu 2002: Убио супругу, па се обесио. – 16. август. – In: <http://www.glas-javnosti.co.yu/danas/srpski/D02081501.shtml>.

Uredba 2002: Уредба о продаји капитала и имовине јавним тендером. – In: ESE Consulting. – <http://www.esec.co.yu/tenderska.htm>.

Vuković 2002: **Вуковић, С.** Храна јефтинија, живот скупљи. – In: Вечерње новост. – Београд. – 16. август. – <http://www.novosti.co.yu/vest.asp?vest=5216&rubrika=Ekonomija>.

Zadaci 2002a: Задаци са испита: Инжењерска математика. – Београд: Виша електротехничка школа. – In: <http://www.vets.edu.yu/im/htm/Zadaci/Matrice%20i%20determinante/matrice%20i%20determinante.htm>.

Zadaci 2002b: Задаци за увежбавање. Тема 24: математички ребуси. – In: Интергал. Програм за талентоване ученике. VII разред. – Београд. – 25. јуни 2000. – Бр. 345/96. – <http://www.integral.co.yu/7/t24.asp>.

Zakon 2001: Закон о царинској тарифи. – In: Службени лист СРЈ. – Београд: 2001. – Бр. 23/01.

Živančević 2002: **Живанчевић, Нина.** Као што већ рекох. – Београд: Просвета.

SKRAĆENICE

AFS	administrativni stil
FS	funkcionalni stil
F-stilovi	funkcionalni stilovi
FS-	funkcionalno-stilski, funkcionalno-stilistički
KFS	književnoumjetnički stil
KO	kibernetički organizam
+KO	produktivni kibernetički organizam
–KO	neproduktivni kibernetički organizam
MTI	matematička teorija informacije
NFS	naučni stil
PFS	publicistički stil
PTI	pragmatička teorija informacije
RFS	razgovorni stil
STI	semantička teorija informacije
TI	teorija informacije
VFP	vanjezički funkcionalni pojačivači i(li) pomagači
KV	kvalitet, kvalitativni
KT	kvantitet, kvantitativni
Kont	kontinuitet, kontinuitetski

² Spisak sadrži skraćenice koje se češće koriste. One koje su jednom upotrijebljene i odmah objašnjene ne uključuju se u popis.

FUNCTIONAL STYLES

Summary

0. The book „Functional Styles“ consists of the following parts: Introduction, First Chapter (Stylistics, Style, Functional Style), Second Chapter (Style as Information), Third Chapter (Functional Styles), Conclusion, Bibliography, Abbreviations List, Subject Index, Name Index, Summary in English and Russian.

1. In his Introduction, the author represents Functional Style (in further text FS) as a stylistic category, which in order to be properly understood, requires researching a great number of nonlinguistic disciplines. Functional and stylistic language deconstruction (in further text abbreviations FS – FS-language deconstruction, will be used) which is the universal characteristic of all developed languages, is such a difficult and complex phenomenon that it is not possible to comprehend it by using the parameter of one specific and narrow scientific field. As an interdisciplinary problem, FS – language jaggging consists of several components: cybernetic, philosophical, aesthetic, semiotic, socio-linguistic, psycho-linguistic, logical, inter-linguistic, etc. Some of these will be discussed in this book.

2. The First Chapter discusses the following issues: notion of style, notion of FS, contemporary stylistic schools and methods, out of language FS constituents, FS paradigm and syntagm of FS typology. The author's idea in discussing these problems is also the substantial theses of the Second Chapter: style is in language, language is in man – man is in society. The author emphasizes the following facts as important:

The fact that stylistics has for centuries been in the shadow of rhetoric, that it has not been able to develop into an independent scientific discipline for centuries, is not so unusual as the events of only the last eighty years of „real“ stylistics existence. In fact, stylistics needed only a few decades of its own

independent development to console and establish the status, after which, in even a short time, it spread into such a number of schools and methods that one can nowadays talk of a real explosion in the fields of stylistics. The twentieth century scientific changes, especially the rise of new scientific discoveries, such as, for example, computer science and the information theory, increasing numbers of communication lines, relations, enormous development of communication among people of the world, most intense human activity, and many other factors were detrimental and helpful to the stylistics development, to be precise, to its methodological diversity. This brings about a substantial reorientation in the second part of twentieth century stylistics. This also helps stylistics to connect with mathematics, information theory, semiotics, communication theory and a number of schools and methods in the fields of linguistics (socio-linguistics, psycho-linguistics, textual linguistics, contrastive linguistics, transformational-generative linguistics etc.). The result is a number of new schools and methods in the field of stylistics, which essentially have an interdisciplinary character. In the system of modern stylistic researches, a very special place is reserved for functional stylistics (in further text F-stylistics).

It can be defined as a linguistic discipline that requires researching of usage and functioning of language in particular aspects of human life, or as a FS language jagging in forms of stylistic formations which possess a systematic FS-character. Although the origin of F-stylistics can be traced in the scientific researches of the first and the second part of the twentieth century (Bali, Boduen, de Kurtene, Jacubinsky, Jacobson, Bahtin, Scerba, Vinokur, Vinogradov, etc.) the real beginnings of this discipline can be found, only in the thesis developed by the Russian linguistic school workshop. First strong desires for FS researching and the F-stylistics discovery came from German and French linguists (Humboldt, Bali), the Soviet literary linguistic tendencies in the nineteen twenties contributed a great deal to the F-stylistics foundation, while the Russian linguistic school is its fundamental establisher. It is an interesting fact that the establishing process of this matter went on almost simultaneously and mostly independently in Czechoslovakian and Soviet science.

The occurrence of FS-language differentiation, such as can be found in all the developed world languages, required men to go through a very long period of intellectual development, to come up with various fields of human activity, to improve the language to such an extent that it can be satisfactory for all human needs and all of the human activities.

The question of style has been raised by scientists for centuries, even at those times when stylistics had been an inner part of rhetoric, and there is still no answer which would be universal and satisfactory for all. There is a great diversity in defining the notion „style“. Every national school of linguistics gave its unique definition of style and its characteristics. Soviet interpretations are

very numerous and varied, Czechoslovakian, traditionally deep and studious, French – systematic and picturesque, American – original and unusual, etc. Yugoslav ones are not numerous but characteristic. One part of this book is a critique of style-defining in the specific areas of linguistics.

There are several facts that must not be neglected in defining FS. First of all, FS are language expressions which rise from a specific area of some human activity. Starting from the definition of human action, one comes to two important elements: 1. that human action is self-confident in its character, and 2. that it is characterized by a great diversity. Self-confidence of human action that is emphasized above leads to the essential feature of FS: namely that the language systems were founded by reason during the certain period of human civilization development, in order to satisfy the individual and social needs of mankind, and that the FS-language differentiation is not a type of spontaneous jagging, but a deeply considered issue. The second important moment is connected with balancing of relation: action diversity – FS-diversity. It is clear that the FS-diversity is not as large as the human action diversity, and that it can not follow their human action is much more divergent than the language one. The F-typology can not, for this reason, be classified according to the number of human activities (otherwise, we would have as many FS as existing activities). The next essential definition is already imputed in the very name of FS: it is the language realization which has a certain function, certain usage. The thirty essential qualifiers are connected with the extralinguistic influence and the interlinguistic foundation of F-styles. The fourth one can be expressed thus: FS is a language expression which has its own system; FS are the language realizations that inherit a systematic character. They are rather flexible units: closed just as much as is necessary to create a system; open as much as is necessary for a system in order to remain undamaged. They have a porous order – the order which is porous in both directions. This is the reason why the edges of particular styles are not clear cut, firm and closed up, but are on the contrary rather flexible and elastic. It is also important to emphasize that the FS mathematical schemes possess their different frequencies and probabilities of applying the language tools. The sixth element deals with the fact that FS are historical categories. Taking into consideration all of the above, it is easy to conclude that FS are extra-linguistically conditioned, systematic language realizations in particular areas of human activity, also in the function of those activities, they have a unique inter-linguistic structure (paradigmatic and syntagmatic), mathematically strictly regular, uniquely traditional and historically founded.

There are two major types of factors in FS-language differentiation: the first comes from language reality, the second within the language factors. There is a great deal of discussion in this book devoted to both factors. The fact that during the FS-

language differentiation process, the elementary factors do not influence each other, but form their inner relations and schemes of their correlations and in this sense create a style, a system of interactions, is especially emphasized in this book.

There is a selection system in every FS, formed on the basis of FS specificities and limitations that are apparent in it. There are several phases in this system: selection acts, selection units, frequency, probability, structure mounting.

Since the F-stylistic basic unit can neither be a word nor syntagm, nor sentence (although they can be researched separately), but can only be text, this stylistic discipline can be defined as a textual discipline that researches the text as a F-unity. This unity structuring requires the application of certain methods, the roles and norms of which are specific for every particular FS. These norms are generated from the very nature of FS, the part that is called the FS-norm.

One of the most important and most difficult questions is the question of FS-typology, by definition, of methods or the ways in which the FS-language system is deconstructed to its very elements, in order to group them into a basic system, intermediate system, and the upper system, creating in this way abstract and general models of FS-language differentiation. The elements of that specific typology appear as a sum of organized finalities („organized“, because that particular typology introduces the order into FS-system, and „finalities“, because that typology introduces differentiation of the limited number of the FS-system elements).

The basis of that classification consists of two basic notions: “character of relation“ and “type of relation“. They generate the following units: functional integrative unit, functional type, functional inter-type, functional subtype, and functional genre. The functional integralities unit represents an assembly of several styles that create a close group, created in the process of opposing one type of style with the other type of style, as well as the complete FS-system with the other complete system of the same language (according to the sector of human activity). This kind of integrative unit is called FS-complex (for example, oral and written, profane and sacral, etc.). The functional types represent the basis of FS-language differentiation, represent what we call FS. This is the fundament of notion: FS-classification. If the language expression stands on the bordering area, correspondingly, if it possesses the elements of the two or more FS, but not as many as to create an FS-complex (which appears only in oppositions), we talk about inter styles, (for example, epistler, commercial, memorial, oratorical, etc.). The functional sub-type consists of particular FS-units, so-called sub styles. Every FS has a scope within which it is possible to recognize the sub-type. The last and the lowest level of the FS-language differentiation is genre. All the FS are characterized by smaller or greater genre diversity.

3. The Second Chapter discusses style as Information Acceptance, preservation, transformation and transmitting of information in a complex

managing system (biological, technical, social etc.) that proceeds according to certain rules. In different cybernetic mechanisms, information processing is also different. However, all of them are bounded to the system of signs which enable transmitting of any information. Language as a mediator within the information processing is not so strictly structured as to be called an undividable phenomenon. Various managing processes, together with the various cybernetic mechanisms, require such information transmitters to be made. These are the so called ‘codes’ that can be divided into three basic types: natural language, artificial language, and the language of animals. These three mediators of these three different mechanisms (man, machine, animal) differ in their level of functional pressure. On the one hand, there is a natural language, which sends most different types of information. On the other hand, there is an artificial language and the language of animals that send only one-dimensional information. Accordingly, the first one is multi-functional; the second two are mono-functional. Informational diversity as a fundamental feature of natural language is divided into separate types that cause specific sub codes creation, by definition, standard language sub-system FS. They may also be defined as the specialized sub codes of a language that transmits the information within a specific kind of human activity. The functional types creating conditions (within some cybernetic organism such is a managing system capable of receiving, sending and producing information) can be obtained under the following conditions: informational multi-dimensionality, informational diversity, transmitting system development, and functional necessity.

The information transmitted by FS originates upon the basis of some other information. So, if one piece of information produces other information, this essentially means that the styles transmit information about information. FS transmits the second-level information, which is organized by processing the first level. Such information (the first level) is prior to all the FS, but is different in its specific character.

The information sent by FS can conditionally be divided into two basic segments (conditionally, because they are an organic unit): semantic information, and formal language information or self-information. Information carried by FS can be clearly expressed or hidden, in the sense of which we can talk about explicit and implicit information. There is always something conscious and unconscious in FS, therefore it is permissible to make a distinction between information with the conscious form and that of an unconscious form. Besides, an information can be universal and specific, esoteric (secret, hidden, understandable only to a certain recipient), and exoteric (understandable, understandable and available). The meaning of semantic information is a “message content” or “theme” or “basic content“, in other words, FS-semantics. Formal language information or self-information represents that emitted by the FS form that simultaneously sends semantic information. That is information of form about itself, about communicators,

communication act, communication network, consequently that is information of sign about itself. There are three basic levels in the formal language information: information of form about itself (auto-information), information of form about the communicating act (pragmatic information), and information of form about the complete informational process (communicational information). The first information, which may also be regarded as inner information or inter-information, consists in itself of structural or language structured information (information of structure of form, of its phonetic, phonological, morphological, lexical and semantic, syntactic and textual organization), language standard information (information of the order of form, according to the standard language information), stylistic information (information of the stylistic form potentials), style (information of form *being* a product of aesthetic process and esthetic value). The second information, pragmatic information, represents information about: transmitter, receiver, transmitter – receiver relation, transmitter – information relation, and receiver – information relation. The framework of pragmatic information offers an opportunity to observe social, class, territorial physiological (age, sex, etc.) components. The third kind of information is related to the overall communication process and undermines the information about transmitter and receiver, type of channel, type of lines, and the conditions under which the transmitting and receiving process is going on. All of these types of formal language information are important in their specific ways, for giving rise to existing, functioning and analyzing FS-jagging, which is the reason why they are analyzed more thoroughly in the further text.

FS have their specific origin, they are, to be exact, the product of men, devoted to men, and have their physical relations. The greatest number of all the FS-texts belongs to a single author. The unique case is national and oral literature in which an individual artistic fact is transformed into a social one.

One of the important questions is code transferring from one FS to another. It can be productive and nonproductive. The basic condition of productive transferring is knowledge and acceptance of logic of thought and expression in the form of codes in which the message is sent.

There is a wide scope of relations between the transmitter and receiver in any FS-system which can be reduced on purpose to the following basic interactions: 1. according to the open or closed character of the information processing a) transmitter and receiver as one cybernetic organism (in further text CO), b) transmitter and receiver as different CO, 2. according to the number of communicators a) one transmitter and one receiver, b) one transmitter and several receivers c) several transmitters and one receiver d) several transmitters and several receivers, 3. according to the probability of existing receivers a) possible b) realistic c) imaginary d) real, 4. according to the possibility of receiving complete information a) positive receiver b) negative receiver, 5. according to the possibility of receiving stylistic

information a) stylistically active b) stylistically passive, 6) according to the level of readiness for receiving stylistic information a) a-priori information is available b) a-priori information is not available, 7. according to the condition of a transmitter and his relation to a receiver, or the other way around (interested, not interested, concentrating, not concentrating, with reaction, without reaction etc., 8) according to the closeness of communicators a) without any further information b) with closer or further connection. The further text discusses the above-mentioned inter-relations of FS-language differentiation. As far as transition of information to a certain recipient is concerned, the author distinguishes four informational processes: mono-process, diffuse process, focal process, and focal-diffuse process. The focal process is the most frequent in FS-system.

Transforming one process into another is that of transferring from simplex channel line to duplex channel line or the other way round. If these transformations are not being observed separately but as an organic unit, one may observe the intact dialogical structure with the two following versions: symmetric, in which there is the same number of communicators on each side, and asymmetric, in which there is a different number of communicators on each side. It is, therefore, possible to distinguish the four processes in the second version: 1. symmetric mono-process, 2. asymmetric initially diffuse process 3. asymmetric initially focal process, 4. symmetric focal diffuse process.

In some cases a receiver is obliged to take semantic information together with formal language information (stylistic information). There are in fact three possible choices of information receiving: semantic information exclusively, stylistic information exclusively, the complete information. A recipient makes his choice according to the text itself, his communicative capacities and his specialization.

A-priori information has an important role in a decoding process. Just as a sender orientates himself or herself according to an informative basis (which exists in the form of a preposition), so a receiver starts from his already gained knowledge, experience, and data as his a-priori information. It is constructed (a-priori information form) according to the hidden relations, which exclude place changing, a possibility that a lower-level element becomes an upper-level element.

FS consists of two separate sorts of channels: one-direction communication channels, and both-directions communication channel. Information transmitting through one or the other channel causes smaller or larger disturbances: the oral FS forms exhibit disturbances in time, written FS forms exhibit disturbances in space. They appear as detrimental murmurs (which are predictable) or as accidental – white murmurs (disturbances of zero mathematical expectations). However, some murmurs are conscious. These are disturbances that a sender sends to a receiver on purpose. Conscious murmur is especially characteristic of the art literature style, and appears in forms of most diverse artistic conducts. One of them is, for example, conscious grammatical errors.

FS can form simple and complex code combinations. There are three types of codes that intervene: natural language code, artificial language code, and nonverbal code (out of a language system of signs). If FS consists of exclusively one code, we call it a simple semiotic system (simple in the sense mentioned above). In other cases the code combination is complex, for example: 1. combination of natural and artificial language, 2. combination of natural language and nonverbal code, 3. combination of natural language, artificial language and nonverbal code. In any case, even the simple code combination (FS exclusively in the form of natural language codes) possesses several versions, because natural language possesses two types of alphabets: alphabet of conditions and alphabet of phonemes. That means that FS can be: exclusively a phonemic code, exclusively a syllabic code, and a mixed binary code (phonemic and syllabic code). Combination of natural and artificial language applies to those FS in which their natural language code is not sufficient, precise, and capable of sending information. Artificial language in its strictness and preciseness of meaning, designator – designate response, standardization, formalization, firmness, and accuracy, represents, on the one hand, an incredible means of information transmitting (especially convenient for scientific information), but on the other hand, these very characteristics make this system completely unacceptable for an artistically expressive style. In semiotics of F-styles the special positions are devoted to: schemes, sketches, drawings, tables, lists, graphic signs, paintings, caricatures, sounds etc. Such tools may conditionally be called the functional intensifiers and helpers. Since the greater number of FS in their concrete realizations has a form of complex signs, e.g. in the form of a two-part sign (sign consisting of language and out of language substance), this question is one of the most important in analysis of FS as a semiotic system. Special attention is devoted to this problem in this book.

One of the questions discussed is the quality of FS information transmitting. There are three approaches to systems of information measuring. One of them is Shannon's, which is dominant and which completely neglects the semiotic and pragmatic aspect of information, and considers syntax the prior one. He ignores the meaning of information together with its value and usefulness. The second is semantic theory of information, which primarily measures the semantic aspect of it. However, that approach is much more complex in comparison to the first, since the researching results of this type of measuring have not gone too far. The third one is a pragmatic theory of information that considers the human factor as central. It is in a sense a negation of Shannon's method. From the standpoint of F-stylistics, the first approach, at first sight, can't be of greater help because it abstracts semantic and pragmatic information, and decides excusably on selective information-measuring (information as a system of chosen language elements in a certain text). The conclusion emerging from Shannon's approach is that, for example, a 200 syllable text always contains the same quantity of information no

matter to which FS it belongs. This may result in the misleading to a conclusion that FS always carries the same quantity of information. It is evident that the classical information theory gives only a partial answer to the question. In connection with the other approach, it is possible to say that at the present level of information theory development the semantic information can not be measured because the researching results are limited exclusively to the elementary communicative statements in the form of the simple declarative sentences consisting only of a few words. Since FS are complex language units (the basic level of F-stylistics is not a sentence but a text), semantic information-measuring, as proposed by semantic theory of information, gives very limited results. Pragmatic information entropy is the most difficult to measure. But, without it, any realistic discussion of information quantity measurement within FS is unthinkable. The difficulty is in the fact that such an approach also means measuring value and usefulness of information for the real recipient. Some experts rightfully emphasize that pragmatic information and the measurement of it is the most essential problem of information exchange and human communication. That is a central problem of F-stylistics: it is possible to establish the formal signal information quality, to understand the relationship between the sign and the signed, but if the quantity of information received by a concrete recipient when reading a concrete text can not be ascertained, it is impossible to measure the total quantity of information. Therefore it is necessary to state the following: while entropy is an absolute notion in the mathematical information theory, it is a relative category in FS-stylistics. The quantity of information that is sent is never equal to the quantity of received information. The disproportion between the inserted and the exerted information quantity is an undisputable fact in language communication. Besides that, an unpredictability of the recipient, his reaction and his a-priori information make any kind of entropy absoluteness impossible. That relativity, which does not emerge from syntax or semantics but from pragmatics, excludes a possibility of mathematically adequate measuring of pragmatic information, or any adequate information measuring in F-stylistics as a phenomenon. This is how the information theory falls into a gap; this is why it is limited in conceptualization and the final results achievements. FS consists of such a quantity of information as is allowed by the physical channel, the porous characteristics of which are the limiting factor. Every FS has a different channel capacity. It is, however, not so important in FS-stylistics if the entropy of one or the other FS is smaller or greater (although this is valuable information), because the styles do not come into reciprocal competition, do not attempt to compete with one another struggling for supremacy, do not tend to exert one to another (which does not happen with the activities out of which they are produced). FS are the co-existential sign systems, therefore it is more important to find out the quantity of information they carry individually in order to maximize their channel porosity.

Another fact emphasized in the book is that in language, and correspondingly, in FS, there is an antagonism between two tendencies: a first tendency which tries to break information into as many signs (syllables and phonemes) as possible for the purpose of stronger reliability of the information process; and a second, which tries to shorten the message in order to make the expressing manner more economic. The first tendency is called redundancy, the second, economy. These two phenomena cause one of the strongest conflicts in language. Reduction causes the formal message-sending process to last longer, which makes the cybernetic process more reliable, possible errors in decoding process are eliminated and the level of understanding is increased, especially in the channels with strong murmurs. In contrast, economy makes the messages shorter and the information-sending process faster, but the transmitting mechanism reliability decreases. Therefore, the FS constructing process may be looked upon as a process of measuring and coordinating two measures: the measure of sparing and the measure of saving. During the FS coding process, the levels of both reduction and economy are determined according to communicative goals, conditions in which the codes are sent, and according to the character of information. Reduction is the unique murmur protector. The stronger the disturbance, the larger is the necessity for reduction. Some FS have especially strong disturbances. In order to prevent the negative influence of murmurs in a communication channel and make the message reception and understanding easier, the basic types of reduction are applied: code redundancy, structural, and temporal redundancy. Code redundancy represents a conscious imputing of extra elements into the language message, structural is characterized by the presence of additional, alternative or reserved signal elements, made according to the principle of information duplicating or tripling. Temporal is based on the multiple information repetitions in the specific time periods.

The conflict between the two tendencies mentioned is not exclusively on this opposing level. In fact, it is a multidimensional conflict in which the third and the fourth factor are language diversity and language meaning heterogeneousness. Language diversity is an essential characteristic of every decent of expression style. It represents a minimal redundancy, or minimal repetition. Redundancy brings repetitions into text, while diversity abandons it.

4. The Third, Fourth, Fifth, Sixth and Seventh Chapters analyse certain FS. The author gives basic characteristics of literary, editorial, scientific, administrative, and conversational style.

5. In the Conclusion, it should be emphasized that only some aspects of FS are discussed in this book. This does not mean that some other aspects are less important: it is probable that these were more interesting and necessary in the conception of this book. If the first chapter reflects the fact that the first broader study of FS was carried out in this part of Europe, then it is certain that the second chapter was written in order to discuss unexplored problems.

ФУНКЦИОНАЛЬНЫЕ СТИЛИ

– Резюме –

0. Книга „Функциональные стили“, состоит из следующих частей: Введение, Глава первая (Стилистика. Стил. Функциональный стил), Глава вторая (Стил как информация), Глава третья (Литературно-художественный стил), Глава четвертая (Публицистический стил), Глава пятая (Научный стил), Глава шестая (Официально-деловой стил), Глава седьмая (Разговорный стил), Заключение, Литература, Сокращения, Предметный указатель, Именной указатель, Резюме (на английском языке), Резюме (на русском языке), Содержание (на английском языке), Содержание (на русском языке).

1. Во В в е д е н и и автор подчеркивает, что функциональный стил (в дальнейшем – ФС) представляет собой стилистическую категорию, для понимания и объяснения которой необходимо воспользоваться методологией и исследовательским аппаратом ряда лингвистических и нелингвистических дисциплин. Функционально-стилистическое деление языка (в дальнейшем выражение *функционально-стилистичкий* сокращается в *ФС*-, в данном случае –ФС-деление) является универсальной особенностью всех развитых языков мира. Этот сложный и комплексный феномен невозможно заключить в параметры какой-либо одной узкой научной области. В качестве интердисциплинарной проблемы ФС-членение языка включает в себя несколько аспектов – кибернетический, философский, эстетический, семиотический, социолингвистический, психолингвистический, логический, интралингвистический и т. д. О некоторых из них идет речь в данной книге.

2. В Г л а в е I рассматриваются следующие вопросы: понятие стили, понятие ФС, современные стилистические направления и методы, внеязыковые элементы ФС, парадигматика и синтагматика ФС, типология ФС.

Концепция, которой придерживается автор при рассмотрении данных проблем, является ведущей и для второй главы: стиль – в языке, язык – в человеке, человек – в обществе.

Тот факт, что стилистика веками находилась в тени риторики, что она на протяжении столетий не могла развиваться в самостоятельную научную дисциплину, не представляется настолько необычным, насколько необычно то, что произошло за последние сто лет существования „настоящей“ стилистики. По сути дела, потребовалось всего несколько десятилетий самостоятельного развития, чтобы стилистика утвердилась и укрепилась в своем статусе, чтобы появилось такое множество направлений и методов, что приходится говорить о настоящем стилистическом взрыве. Научные открытия XX века, в особенности появление таких новых видов научного знания как, например, кибернетика и теория информации, наряду с безгранично возросшими возможностями коммуникационных связей и контактов, а также все большей разнородностью людской деятельности, пошли на пользу стилистике, вернее ее методологическому разнообразию. Все это приводит во второй половине XX века к ее существенной переориентации – стилистика сближается и приобретает более тесные связи с математикой, теорией информации, семиотикой, теорией коммуникации, а также с рядом лингвистических направлений и методов (социолингвистикой, психолингвистикой, текстуальной лингвистикой, контрастивной лингвистикой, трансформационно-генеративной лингвистикой и др.) – в результате чего появляются новые стилистические направления и методы, в основном интердисциплинарного характера. В данной системе современных стилистических исследований особое место занимает функциональная стилистика (в дальнейшем – Ф-стилистика). Ее можно определить как лингвистическую дисциплину, занимающуюся изучением употребления и функционирования языка в некоторых сферах жизни человека, то есть ФС-расслоения языка в виде стилевых формаций системного характера – ФС. Основы Ф-стилистики нужно искать в исследованиях начала и середины XX столетия (работы Ш. Балли, Бодуэна де Куртене, Л. П. Якубинского, Р. Якобсона, М. Бахтина, Л. В. Щербы, Г. О. Винокура, В. В. Виноградова и др.); тем не менее, действительное зарождение этой дисциплины мы наблюдаем лишь в теоретических положениях и деятельности Пражской лингвистической школы. Хотя первые серьезные попытки изучения ФС и оснований Ф-стилистики были предприняты в немецкой и французской лингвистике (В. Гумбольдт, Ш. Балли), хотя советские литературно-языковые течения 20-х годов XX века во многом подготовили почву для появления Ф-стилистики, – именно Пражская лингвистическая школа является ее истинным основоположником. Кстати, небезынтересно, что процессы, приведшие к возникновению этого направления, развивались почти одновременно и независимо друг от друга в чехословацкой и русской науке о языке.

Прежде чем появилась ФС-дифференциация языка, характеризующая сегодня все развитые языки мира, homo sapiens пришлось пройти весьма длительный путь интеллектуального развития, в процессе которого сформировались различные области человеческой деятельности, а сам язык достиг такого совершенства, что смог удовлетворить все человеческие запросы в любой из этих областей.

Вопрос, что есть стиль, ученые задавали с давних пор, еще в те времена, когда стилистика являлась составной частью риторики, однако до сих пор не существует универсального ответа, который удовлетворил бы всех. В определении понятия стиль наличествует исключительная пестрота взглядов. Каждая национальная лингвистика выдвинула свою точку зрения на стиль и его характерные признаки. Советские трактовки очень многочисленны и разнообразны, чехословацкие – традиционно глубоки и узко специальные, французские – основательны и своеобразны, американские – оригинальны и необычны и т. д. Югославские определения немногочисленны, но достаточно характерны. Часть книги посвящается оценке трактовки понятия *стиль* различными лингвистическими школами и направлениями.

При определении ФС нельзя обойти или упустить из вида следующие моменты. Прежде всего, ФС суть языковые выражения, обслуживающие определенную область человеческой деятельности. Говоря о человеческой деятельности, мы имеем в виду два ее важных признака: (1) человеческая деятельность носит сознательный характер; (2) она отличается большим разнообразием. Делая упор на сознательный характер человеческой деятельности, мы одновременно выделяем и суть определения ФС – это языковые системы, осознанно возникшие в определенный период развития цивилизации с целью удовлетворения личных и общественных потребностей членов социума. Таким образом, ФС-дифференциацию языка нельзя назвать случайным расслоением – это глубоко закономерное явление. Вторым существенным моментом касается соотношения „разнообразие деятельности ↔ разнообразие Ф-стилей“. Не подлежит сомнению, что ФС-расслоение по степени разнообразия не может сравниться с разнообразием человеческой деятельности: последняя является значительно шире, чем языковая деятельность. В связи с этим и типологию Ф-стилей невозможно проводить, опираясь на количественное исчисление видов человеческой деятельности (в противном случае было бы столько же Ф-стилей, сколько существует ее видов). Следующее важное положение относится к названию данного стилистического термина – это языковая реализация, обладающая определенной функцией, применением. Третье важное определение касается экстралингвистической обусловленности и интралингвистической обоснованности Ф-стилей. Четвертое можно высказать следующим образом: Ф-стили – это языковые выражения, имеющее некую систему; ФС суть языковые ре-

ликации системного характера. Они обладают достаточной гибкостью, то есть они настолько закрыты, насколько это необходимо для образования системы, – и открыты до такой степени, чтобы не нарушить эту систему. Их системность можно назвать „пористой“ – любой ФС обладает способностью пропускать импульсы в обоих направлениях. Эта системность предполагает отсутствие строгих, четких и постоянных границ между отдельными стилями, напротив, эти границы достаточно условны и растяжимы. Необходимо также отметить, что ФС в своем бытовании обладает математическими закономерностями, с дифференциально исчисляемой частотностью и вероятностью употребления языковых средств. Шестой элемент означает, что ФС относится к историческим категориям. Исходя из всего сказанного, можно определить ФС как экстралингвистические обусловленные системные реализации языка в определенных областях человеческой деятельности (подразумевается функция различных видов этой деятельности), имеющие специфическое интралингвистическое (парадигматическое и синтагматическое) структурное строение, математико-статистические параметры, определенную традиционность и историческую обоснованность возникновения и развития.

В процессе ФС-членения языка действуют два типа факторов: одни относятся к внеязыковой реальности, вторые же представляют собой внутриязыковые факторы. И о тех и о других в книге сказано достаточно много. Особое внимание обращено на то, что в процессе ФС-дифференциации языка основные факторы действуют не в отрыве друг от друга, но вступают во взаимные отношения и реализуют целую сеть корреляций, воплощенных в стилеобразующих интеракциях (взаимодействиях).

Каждый ФС обладает собственной системой отбора, созданной на основе специфичности ФС, а также возникающих в связи с этим ограничений. Она состоит из момента выбора, единиц выбора, частотности и вероятности и организации самого выбора.

Поскольку основной единицей Ф-стилистики не может быть ни слово, ни синтагма, ни предложение (хотя они могут являться отдельно взятым предметом исследования), а служит ею – текст, данная стилистическая дисциплина получает определение текстуальной дисциплины, которая занимается текстом как Ф-единством. В процессе организации этого единства производятся определенные действия, согласно правилам и нормам, вычисленным для каждого ФС. Правила организации проистекают из самой природы ФС, а именно из той части, которую называют ФС-нормой.

Одним из наиболее трудных и важных вопросов является типология ФС, под которой подразумевается метод или способ, с чьей помощью ФС-система членится на элементы, которые в дальнейшем группируются в подсистемы, межсистемы и надсистемы, создавая таким образом абстрактную и обобщенную модель ФС-дифференциации языка. Элементы такой типологии предстают как сумма упо-

ряченных конечностей (упорядоченных, так как посредством данной типологии ФС-система приводится в порядок, и конечностей, поскольку типология ведет к выделению конечного числа элементов ФС-системы).

В основе классификации, представленной в этой книге, находятся два категориальных понятия: характер отношений и тип отношений. Исходя из этого, можно выделить следующие ФС-единства: функциональная интеграционная целостность, функциональный вид, функциональный межвид, функциональный подвид и функциональный жанр. Функциональная интеграционная целостность представляет собой сочетание нескольких стилей, составляющих некоторую закрытую систему, появившуюся в результате противопоставления (оппозиции) одних видов стиля другим, в то же время она является комплексной системой ФС, отличной от другой комплексной системы данного языка, в зависимости от того, о какой области человеческой деятельности идет речь. Такая целостность называется ФС-комплекс (напр.: устный и письменный, светский (мирской) и ритуальный (церковный) и т. д.). Функциональные виды представляют собой основной тип ФС-дифференциации языка, то есть то, что мы называем ФС. Это – фундаментальное понятие ФС-классификации. Если языковое выражение принадлежит приграничной области, другим словами, если оно включает элементы двух или нескольких стилей, но в количестве, недостаточном для образования ФС-комплекса (возникающего только в оппозициях), мы используем понятие *межстиль* (напр., эпистолярный, рекламный, мемуарный, ораторский и др.). Функциональным подвидом именуются отдельные целостности ФС – т. наз. подстили. Аналогичные подвиды можно выделить в рамках любого ФС. Последнюю, низшую ступень в ФС-дифференциации языка представляет жанр. Все ФС в большей или меньшей степени отличаются жанровым разнообразием.

3. В Г л а в е II говорится о стиле как информационном феномене.

В сложных управляющихся системах (биологических, технических, общественных и др.) прием, сохранение, преобразование и передача информации происходит в соответствии с определенными закономерностями. В различных кибернетических механизмах различными являются информационные процессы. Однако, все они становятся возможными лишь благодаря наличию знаковой системы, передающей информацию. Будучи посредником в информационном процессе, язык не является настолько единообразным, чтобы его можно считать нерасчленимым феноменом. Для различных процессов управления и в различных кибернетических механизмах возникли и различные передатчики информации, иначе говоря – коды, которые можно объединить в три основных: естественный язык, искусственный язык и язык животных. Эти три посредника для трех различных механизмов (человека, машины, животного) различаются по степени функ-

циональной нагрузки. С одной стороны находится естественный язык, передающий самую разнообразную информацию. С другой – искусственный язык и язык животных с одномерной информацией. С этой точки зрения, первый – полифункционален, а два остальных – монофункциональны. Информационная разнородность, являясь основой естественного языка, вызвала его расслоение на отдельные виды, что привело к образованию различных подкодов, то есть типизированных языковых подсистем – ФС. Их можно было бы определить как специализированные подкоды какого-либо языка, служащие для информационного обслуживания определенной сферы человеческой деятельности. Для того чтобы в каком-либо кибернетическом организме (управляющейся системе, которая в состоянии принимать, передавать и преобразовывать информацию) появились функциональные типы, необходимо обеспечить следующие условия: разнородность информации, развитость передаточной системы и существование функциональной потребности. Информация, которую передает ФС, возникает на базе какой-либо другой информации. Таким образом, одна информация порождает другую, что по существу означает, что стили передают информацию информации. ФС передает информацию второй степени, появившуюся как результат переработки информации первой степени. Такая информация предшествует всем ФС, но имеет разный характер. Информацию, которую передают ФС, условно можно представить в виде двух основных частей (условно, так как они составляют органичное целое): это семантическая информация и формально-языковая информация или самоинформация. Информация, которую содержит ФС, может быть ясно выражена, или же присутствовать лишь латентно, так что в этом смысле можно говорить об эксплицитной и имплицитной информации. Поскольку в ФС всегда присутствуют сознательные и бессознательные элементы, представляется оправданным различать информацию по сознательному или бессознательному характеру. Кроме того, информация может быть общей (универсальной) и специфичной, эзотеричной (тайной, скрытой, понятной только определенному реципиенту) и экзотеричной (общедоступной, общепонятной, предназначенной любому реципиенту). Под семантической информацией мы подразумеваем то, что называется содержанием сообщения или темой, то есть то, что представляет семантику какого-либо ФС. Формально-языковая информация или самоинформация представляет информацию, которую распространяет форма ФС с одновременной передачей семантической информации. Это информация формы о самой себе, о коммуникаторах, о коммуникативном акте и коммуникативной сети, следовательно, это информация знака о знаке. В этой формально-языковой информации имеются три основных слоя: информация формы о самой форме (авто-информация), информация формы об участниках речевого акта (прагматическая информация) и информация формы об информационном процессе в целом (комму-

никативная информация). Первая информация, ее еще можно назвать внутренней информацией или интраинформацией, содержит в себе структурную или структурно-языковую информацию (информацию о структуре формы – ее фонетико-фонологической, морфологической, лексико-семантической, синтаксической, текстуальной организации), стандартно-языковую информацию (информацию об устройстве формы в духе стандартно-языковых норм), стилистическую (информацию о стилистическом потенциале формы), стилизую (информацию о форме как виде стиля), эстетическую (информацию о форме как продукте эстетического процесса и как эстетической ценности). Вторая информация – прагматическая – представляет собой информацию об отправителе, получателе, о соотношении „отправитель ↔ получатель“, „отправитель ↔ информация“ и соотношении „получатель ↔ информация“. В рамках прагматической информации мы наблюдаем социальный, классовый, территориальный, физиологический (по возрасту, полу и т. д., компонент). Третий род информации относится ко всему коммуникативному процессу и подразумевает информацию о том, кто передает и кто принимает информацию, о типе канала, виде связи и об обстоятельствах, при которых происходит процесс отправления, передачи и приема информации. Все эти виды формально-языковой информации каждый по своему важны и значимы для появления, существования, функционирования и анализа ФС-расслоения языка, в связи с чем они более подробно рассматриваются при дальнейшем изложении.

ФС возникают по определенной „цепочке“, точнее сказать, они являются чьим-то продуктом, для кого-то предназначены и имеют физическую реализацию. Огромное большинство текстов всех ФС принадлежит каждый своему автору. Особый случай представляет устное или народное творчество, в котором индивидуальный художественный акт предстает как коллективный.

Одним из важнейших моментов является кодовое переключение, переключение с одного ФС на другой. Оно может быть продуктивным и непродуктивным. Основным условием для продуктивного переключения является знание и принятие логики рассуждения и реализации кода, на который осуществляется переход. В системе Ф-стилей существует широкий спектр соотношений между отправителем и получателем, который может быть представлен в виде следующих основных взаимодействий (интеракций): (1) по открытости и закрытости информационного процесса – а) отправитель и получатель предстают как единый кибернетический организм (в дальнейшем – КО), б) отправитель и получатель являются различными КО, (2) по количеству коммуникаторов – а) один отправитель и один получатель, б) один отправитель и несколько получателей, в) несколько отправителей и один получатель, г) несколько отправителей и несколько получателей; (3)

по степени вероятности существования получателя – а) возможный получатель, б) реальный, в) воображаемый, г) действительный; (4) по возможности приема всей информации целиком – а) положительный получатель, б) отрицательный получатель; (5) по возможности приема стилистической информации – а) стилистически активный получатель, б) стилистически пассивный; (6) по степени подготовленности к приему информации – а) получатель, располагающий априорной информацией, б) без априорной информации; (7) по состоянию отправителя и его отношению к получателю, состоянию получателя и его отношению к отправителю (заинтересованный – незаинтересованный, собранный – несобранный, с обратной связью – без нее и т. д.); (8) по близости с коммуникатором – а) получатель, не имеющий какой-либо близкой связи, б) с большей или меньшей степенью близости. В дальнейшем изложении речь идет о том, насколько приведенные соотношения релевантны для ФС-дифференциации языка. По степени направленности информации к определенному адресату автор выделяет четыре информационных процесса: монопроцесс, диффузный процесс, фокусный процесс и фокусно-диффузный процесс. В системе ФС чаще всего встречается диффузный процесс. Преобразование одного процесса в другой представляет собой переход с симплексного канала связи на дуплексный или наоборот. Если такую трансформацию одного процесса в другой рассматривать не изолированно по отдельным элементам, а как органическое целое, то перед нами предстает целостное диалогическое сочетание в двух вариантах – симметричном, когда с обеих сторон присутствует одинаковое число коммуникаторов, и асимметричном, с различным числом коммуникаторов. Итак, возможен: (1) симметричный монопроцесс, (2) асимметричный инициально-диффузный процесс, (3) асимметричный инициально-фокусный процесс, (4) симметричный фокусно-диффузный процесс.

Основным условием для получателя является возможность приема семантической информации, в то время как получение формально-языковой, то есть стилистической информации обязательно лишь в отдельных случаях. В случае получателя существуют три возможности: внимание направлено только на семантическую информацию, только на стилистическую, на всю информацию целом. Реципиент делает выбор на основании самого текста, своей коммуникативной компетенции и целевой установки.

При декодировании (расшифровке) важную роль играет априорная информация. Если в процессе кодирования отправитель ориентируется на информационный тезаурус получателя, существующий в виде пресуппозиций, точно также и в процессе декодирования получатель опирается на имеющийся собственный опыт, знания и данные в форме априорной информации. Эта информация строится по принципу иерархических отноше-

ний, когда взаимозаменяемость, то есть перестановка элементов высшего и низшего уровня, – исключена.

ФС содержит два типа канала: канал односторонней коммуникации и канал двусторонней трансляции информации. Передача информации как по одному, так и по другому каналу связана с большими или меньшими помехами; для устных форм ФС эти помехи связаны со временем, для письменных – с пространством. Они могут возникать в виде детерминированных шумов (которые можно предвидеть) или же как случайные или „белые шумы“ (помехи с нулевым математическим ожиданием). В то же время существуют и осознанные шумы. Это – помехи, которые отправитель сознательно „устраивает“ для получателя. Осознанный шум особенно характерен для литературно-художественного стиля и может воплощаться в виде самых разнообразных художественных действий. Таковым, например, может являться сознательное допущение грамматических ошибок.

ФС могут образовывать простые и сложные кодовые комбинации. В них переплетаются три типа кодов: естественно-языковой код, искусственный языковой код и невербальный код (внеязыковая система знаков). Если ФС составляет всего лишь один код, то мы имеем простую семиотическую систему (простую в том смысле, о котором идет речь). В остальных случаях мы получаем сложное переплетение кодов, а именно: (1) комбинация естественного и искусственного языка, (2) комбинация естественного языка и невербального кода, (3) комбинация естественного языка, искусственного языка и невербального кода. Тем не менее, даже простая кодовая комбинация (ФС только лишь в форме естественно-языкового кода) располагает большим числом возможностей, так как естественный язык содержит два типа азбуки – азбуку букв и азбуку фонем. Это означает, что ФС может быть исключительно фонемным кодом и исключительно буквенным кодом со смешанным бинарным (двоичным) кодом (фонемный + буквенный). Комбинация естественного и искусственного языка используется в тех ФС, где естественно-языковой код является недостаточным, неточным и неспособным передавать информацию. Искусственный язык своей строгостью, однозначным соотношением между обозначающим и обозначаемым (десигнатором и десигнатом), тягой к стандартности и формализации, сухостью (сжатостью) и точностью представляет собой, с одной стороны, исключительное средство для передачи такой информации как научная, а, с другой стороны, те же самые свойства делают его абсолютно непригодным для художественного способа выражения. В семиотике Ф-стилей особое место занимают схемы, наброски, чертежи, таблицы, списки, графические знаки, рисунки, карикатуры, звуки и т. д. Эти средства условно можно назвать функциональными усилителями и пособиями. В связи с тем, что ФС в большей части своих конкретных реализации предстает в форме сложного знака, точнее в форме

двухоставного знака (состоящего из языкового и внеязыкового субстрата), этот вопрос является одним из наиболее важных для анализа ФС как семиотических систем, и ему уделяется в книге особое внимание.

Одна из рассматриваемых проблем касается количества информации, которое может передавать определенный ФС. В связи с этим подчеркивается, что в рамках теории информации существуют три подхода к измерению информации. Один из них, доминирующий, разработан Клодом Шенноном. Он полностью оставляет в стороне семантический и прагматический аспекты информации, выдвигая на первый план синтаксический аспект. При этом игнорируется значимость информации, ее ценность и полезность. Второй подход представляет семантическую теорию информации, направленную на измерение семантической информации. По отношению к первому данный принцип является гораздо более сложным, из-за чего исследования в этой области особо далеко не продвинулись. Третьим является прагматическая теория информации, в которой человечески фактор поднимается до уровня центрального фактора. В известной степени – это отрицание метода Клода Шеннона. Что касается Ф-стилистики, очевидно, что первый поход не может принести здесь особой пользы, так как игнорирует семантическую и прагматическую информацию и занимается исключительно измерением селективной информации, то есть информации, понимаемой как система выбора языковых элементов в определенном тексте. В результате применения метода К. Шеннона мы, к примеру, должны сделать вывод, что любой текст из 200 букв содержит всегда одинаковое количество информации, независимо от того к какому ФС он принадлежит. Исходя из этого, может создаться впечатление, что ФС несет всегда одинаковое количество информации. Таким образом, классическая теория информации дает лишь частичный ответ на поставленный вопрос. Говоря о втором подходе, мы должны признать, что на современном уровне развития теории информации семантическую информацию измерить невозможно, поскольку исследования сводятся исключительно к анализу элементарных коммуникативных высказываний в виде обычных декларативных предложений, состоящих всего из нескольких слов. Поскольку ФС представляют собой комплексные языковые целостности (основным уровнем Ф-стилистики является не предложение, а текст) измерение семантической информации в том виде, как это предлагает семантическая теория информации, дает очень ограниченные результаты. Труднее всего измерить энтропию прагматической информации, без которой невозможно вести разговор об измерении количества информации, передаваемой ФС. Трудность состоит в том, что такой подход подразумевает измерение ценности и полезности информации для действительного получателя. Правы те, кто подчеркивает, что прагматическая информация и ее измерение представляет собой самую насущную проблему в информационном обмене между членами социума.

Для Ф-стилистики эта проблема является центральной: можно определить количество формальной сигнальной информации, можно проникнуть в соотношение между знаком и означаемым, но, без определения количества информации, которую получил конкретный реципиент, прочитав конкретный текст, невозможно измерить общее количество полученной им информации. В связи с этим необходимо упомянуть о следующем: если для математической теории информации энтропия является абсолютным понятием, то для Ф-стилистики – это относительная категория. Количество посылаемой информации никогда не равно количеству принимаемой информации. В языковой коммуникации это несоответствие между закодированным и декодированным количеством информации является неоспоримым фактом. Кроме того, непредсказуемость реципиента, слабая прогнозируемость его реакции и априорной информации лишают энтропию какой-либо абсолютности. Именно данная относительность, проистекающая из прагматики, а не синтактики или семантики, делает невозможным математически адекватное измерение прагматической информации и вообще адекватное измерение всей информации в целом. Вот откуда появился тупик в теории информации, отсюда и ее ограниченность в концептах и конечном результате. ФС содержит такое количество информации, которое вмещает его физический канал, чья пропускная способность представляет собой ограничивающий фактор. Вместимость канала для каждого отдельного ФС различна. В то же время, для Ф-стилистики и не является настолько важной большая или меньшая энтропия того или иного ФС (хотя определенный вес эти данные имеют), так как стили не вступают во взаимную конкуренцию, не ведут „борьбу за власть“, не пытаются вытеснить друг друга, (что, кстати, можно сказать и о родах деятельности, продуктом которых они являются). ФС суть сосуществующие знаковые системы и поэтому важнее выяснить какое количество информации они несут по отдельности, с тем, чтобы расширить и до максимума увеличить пропускную способность их каналов.

В книге обращается внимание еще на один момент. В языке, а тем самым и в ФС непрестанно тлеет очаг борьбы между двумя тенденциями – согласно одной из них, информация, с целью обеспечения большей надежности информационного процесса и в связи с объективной ограниченностью любого естественного языка, стремится рассредоточиться среди как можно большего количества сигналов (слов и фонем); в соответствии со второй, ради экономичности выражения сообщение должно быть как можно короче. Первая тенденция получила название *избыточность*; вторая – *экономия* (*экономичность*). Эти два процесса являют собой пример одного из основополагающих противоречий, свойственных всякому естественному языку. Избыточность приводит к удлинению процесса передачи сообщения и его формальному расширению, но тем самым повышается надежность кибернетической системы, устраняются возможные ошибки в декоди-

ровании и возрастает степень понимания, особенно в каналах с выраженными шумами. Экономия же, в свою очередь, приводит к сокращению сообщения и быстрой передаче информации, но одновременно и понижает надежность передаточного механизма. Вследствие этого процесс возникновения ФС можно рассматривать и как процесс уравнивания и согласования двух мер: расточительности и бережливости. Во время кодирования ФС, избыточность и экономия определяются по величине согласно коммуникативным целям, обстоятельствам, при которых передается сообщение, и характеру информации. Избыточность предстает как своеобразный языковой предохранитель против шума. Чем сильнее выражены помехи, тем больше потребность в избыточности. В отдельных ФС помехи особенно сильны. С целью предупреждения отрицательного влияния шумов в коммуникативном канале и с целью облегчения восприятия и понимания сообщения какого-либо ФС применяются три основных типа избыточности: кодовая, структурная и временная. Кодовая означает сознательное внесение излишних элементов в языковое сообщение, структурная подразумевает присутствие дополнительных, альтернативных или запасных знаковых элементов с целью дублирования, троирования информации, временная основывается на многократном повторении информации за определенные периоды времени.

Столкновение между двумя упомянутыми тенденциями происходит не только в этой оппозиционной плоскости. По существу, речь идет о многомерном конфликте, в котором в качестве третьего и четвертого члена фигурируют языковое разнообразие и языковое многозначие. Языковое разнообразие является существенной особенностью всякого образцового способа выражения. Оно предполагает минимальную избыточность, то есть минимальные повторы. Избыточность привносит в текст повторы, а разнообразие их отмечает.

4. В главах III, IV, V, VI и VII представлены основные характеристики литературно-художественного, публицистического, научного, официально-делового и разговорного стиля.

5. В Заключении подчеркивается, что в книге рассматриваются всего лишь некоторые аспекты ФС. То, что автор остановил свой выбор на них, не означает, что остальные вопросы менее важны, правильнее было бы сказать, что анализируемые проблемы представляют для автора больший интерес и больше отвечают концепции данной книги. Если первая глава в значительной степени отражает тот факт, что это – первое широкое исследование Ф-стилей в рамках южнославянских языков, то вторая глава ставит своей задачей рассмотреть неизученные вопросы ФС-деления, а третья, четвертая, пятая, шестая и седьмая преследуют цель дать основные характеристики пять Ф-стилей.

administracija, 36, 54

afazija, 320

afereza, 171, 197, 326

afeza, 197

afonija, 320

AFS, 34, 57, 70, 74, 76, 78, 79, 80, 83, 85, 86, 88, 90, 93, 94, 95, 97, 100, 102, 103, 105, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 124, 126, 131, 133, 138, 146, 151, 152, 155, 158, 190, 200, 245, 250, 251, 259, 280, 287, 288, 291, 293, 294, 295, 303, 305, 306, 309, 310, 312, 314, 328

agitacija, 321

agramatizam, 320

akatafazija, 320

aksiologičnost, 137, 172

aktuelizacija, 27, 188, 196, 202, 207, 208, 330

akumulacija, 62

alegorija, 74, 173, 174, 175, 176, 185

aliteracija, 129, 144, 152, 173, 174, 176, 177, 181

alokucija, 318

aluzija, 173

amfibolija, 283, 321

amplifikacija, 173, 174, 176, 177, 180, 220, 321

anadiptoza, 129, 144, 171, 173, 175, 177, 180

anafora, 129, 144, 171, 173, 176, 177, 178

anagram, 177

anakolucija, 197

anakolut, 173

anartrija, 320

anepifora, 171

antanaklaza, 173

antifraza, 173

antimerija, 173

antimetabola, 129, 144, 173

antiptoza, 173

antiteza, 173, 174, 176, 180

antonim, 176, 180, 226, 257

antonimija, 175, 226, 227, 255, 257, 283, 294

apelativ, 314

apokopa, 171, 326

apsorpcija, 197

argo, 94

arhaizam, 73, 87, 131, 145, 149, 150, 255, 294, 327

asindeton, 171, 181

asonanca, 129, 173, 176, 181

atrakcija, 224

automatizam, 27, 89, 111, 141, 142, 211, 247, 309

autor, 23, 25, 31, 35, 38, 46, 53, 57, 60, 61, 71, 73, 75, 91, 94, 100, 101, 105, 110, 118, 120, 131, 133, 136, 137, 139, 140, 142, 145, 147, 149, 154, 155, 161, 187, 206, 215, 218, 223, 224, 229, 235, 237, 241, 246, 247, 252, 253, 254, 256, 259, 260, 261, 262, 266, 270, 271, 272, 274, 277, 283, 285, 293, 304, 305, 323

bajka, 78, 100, 113, 139, 141, 146, 161, 202, 236

balada, 78

basna, 78, 146, 161, 202

brahilogija, 171, 318

balada, 78

basna, 78, 146, 161, 202

brahilogija, 171, 318

broj, 18, 19, 34, 37, 42, 50, 64, 72, 73, 75, 76, 78, 83, 87, 95, 98, 99, 102, 103, 104, 105, 108, 112, 116, 119, 122, 127, 132, 136, 140, 144, 148, 149, 151, 152, 153, 155, 164, 171, 172, 176, 195, 232, 236, 241, 247, 262, 266, 270, 271, 275, 276, 282, 285, 289, 291, 292, 293, 294, 297, 299, 302, 329

citatnost, 270

citiranje, 251, 270

čatovanje, 316

defleksija, 197

deformacija, 196, 197, 206, 207, 319

deglagolizacija, 210, 261

dekodiranje, 85, 95, 96, 111, 112, 114, 116, 120, 125, 126, 141, 142, 154, 175, 207, 208, 246, 247, 293

denotacija, 207

dezafiksacija, 197

dezautomatizacija, 89, 116, 142, 196

dihotomija, 28, 38, 58, 175, 177, 207, 310

dijalektizam, 95, 131, 282, 321

dijalog, 57, 86, 115, 142, 145, 153, 155, 161, 184, 204, 206, 254, 255, 263, 309, 317, 325

dijereza, 171, 197

dimenzionalnost, 172

dinamičnost, 172, 311

disciplinarnost, 172

diskurs, 33, 34, 74, 86, 132, 145, 146, 148, 185, 236

divagacija, 318

dizartrija, 320

djelo, 21, 33, 34, 36, 42, 43, 45, 49, 51, 73, 94, 95, 98, 100, 102, 103, 110, 136, 138, 145, 147, 148, 149, 150, 152, 154, 156, 157, 161, 164, 166, 196, 198, 200, 201, 202, 203, 205, 220, 229, 235, 242, 262, 271, 279

dodavanje, 117, 197, 207, 326

dokument, 78, 95, 99, 110, 112, 118, 145, 243, 247, 259, 287, 288, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 300

dominantnost, 172

drama, 35, 78, 100, 114, 122, 139, 141, 142, 146, 151, 310, 312

dramaturgija, 151

dupliranje, 197

ekonomija, 126, 130, 143, 156, 207, 247

ekspanzija, 204

eksplicitnost, 95, 172

ekspresema, 137

ekspresija, 137, 150, 152, 163, 186, 325

ekspresiv, 137

ekspresivnost, 22, 87, 128, 137, 144, 159, 161, 162, 166, 172, 253, 268, 280, 281, 311, 325

ekstenzija, 197

elektronska pošta, 314

elipsa, 171, 177, 197, 326, 329

elizija, 171, 197

embolalija, 318

emfaza, 319

emocionalnost, 92, 137, 139, 144, 200, 253, 259, 268, 280, 293, 309, 311

entropija, 122, 124, 125, 143, 235

ep, 78, 141, 146

epeksegeza, 171

epenteza, 171

epifora, 129, 144, 171, 173, 176

epistola, 95, 108, 138

književna, 138

epitet, 171, 173, 174, 176, 185

epsko ponavljanje, 171

estet, 229

estetičar, 188, 193, 195, 229, 230

estetika, 88, 91, 187, 188, 189, 190, 196, 215, 227, 229, 230, 231, 238, 239

estetist, 228, 229

estetizator, 228, 229, 230

estetor, 228, 229, 230

estetska kategorija, 91, 189

eufemizam, 173, 327

figura, 83, 129, 137, 144, 168, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 180, 181, 238, 239, 245, 305

dikcije, 171

dodavanja, 171

konstrukcije, 171

misli, 171

ponavljanja, 171

retorička, 173, 177

stilska, 21, 129, 144, 166, 170, 171, 172, 173, 174, 226, 241

umjetničkog jezika, 171

figurama jezika, 171

fonostilistika, 34

forma, 21, 25, 30, 37, 44, 50, 53, 54, 57, 69, 74, 78, 79, 84, 85, 87, 88, 90, 91, 95, 97, 99, 100, 104, 105, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 124, 125, 126, 129, 135, 136, 137, 138, 141, 142, 143, 144, 145, 153, 157, 162, 164, 168, 172, 173,

174, 178, 185, 189, 190, 195, 198, 200, 201, 206, 208, 212, 224, 225, 232, 236, 241, 242, 243, 245, 247, 252, 254, 255, 266, 269, 270, 271, 272, 275, 276, 280, 281, 283, 285, 287, 295, 296, 310, 312, 314, 318, 326, 328, 330

FS, 19, 23, 25, 26, 30, 32, 33, 34, 35, 36, 38, 40, 42, 44, 45, 48, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 64, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 124, 125, 126, 128, 131, 133, 135, 137, 141, 144, 145, 146, 147, 151, 155, 163, 164, 187, 200, 231, 235, 237, 242, 244, 245, 254, 282, 287, 294, 309, 310, 312, 321, 326, 328

FS-kompleks, 76, 79, 102, 331

funkcija, 19, 25, 27, 29, 34, 38, 41, 44, 46, 48, 51, 55, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 71, 72, 73, 75, 86, 88, 90, 93, 96, 117, 119, 132, 136, 137, 147, 149, 150, 156, 159, 162, 165, 166, 171, 172, 174, 181, 182, 187, 189, 190, 200, 215, 227, 230, 236, 238, 244, 245, 250, 251, 254, 255, 258, 266, 268, 272, 274, 283, 285, 287, 288, 295, 309, 322, 325, 326

fuzija, 197

gaplogologija, 197

glagol, 34, 127, 128, 146, 147, 148, 151, 152, 153, 155, 157, 158, 159, 161, 162, 164, 166, 167, 179, 181, 212, 219, 222, 256, 262, 270, 276, 281, 284, 285, 294, 297, 298, 300, 321, 327, 328, 329, 330

glosolalija, 318

gomilanje, 197

gongorizam, 318

govor, 17, 19, 23, 24, 25, 28, 30, 32, 33, 34, 38, 40, 41, 49, 51, 55, 57, 58, 59,

61, 64, 69, 72, 74, 76, 78, 84, 85, 86, 92, 99, 105, 111, 112, 114, 115, 117, 119, 122, 130, 135, 136, 137, 145, 147, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 161, 165, 166, 171, 196, 202, 203, 204, 205, 206, 208, 221, 223, 225, 226, 227, 229, 230, 235, 239, 242, 246, 249, 255, 259, 262, 270, 281, 283, 287, 293, 298, 309, 310, 311, 312, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 327, 328

eliptični, 318

šatrovački, 261, 323

govorne figure, 171

govorni čin, 60, 65, 68, 70, 85, 97, 138, 314

gradacija, 74, 120, 132

gramatičke figure, 171, 173

gramatika, 18, 20, 25, 26, 31, 32, 34, 40, 63, 91, 212, 234, 267, 277, 331

gubljenje, 160, 197

gutanje, 197

heterofemija, 224, 321

heterokronon, 173

hijazam, 171, 173

hijerarhiziranost, 172

hipalaga, 173

hiperafazija, 318

hiperbaton, 171

hiperbola, 173, 175, 187, 330

hiperkarakterizacija, 319

hiperurbanizam, 321

hipokorizam, 173

histerologija, 171

homogenost, 172

homonim, 223, 257

homonimija, 255, 321

ikon, 173

imenica, 101, 127, 151, 166, 167, 179, 181, 256, 262, 267, 284, 294, 298, 300, 321, 327, 328, 329

informacija, 18, 22, 33, 61, 78, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 90, 91, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 102, 103, 105, 108, 110, 111, 112, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 122, 124, 125, 126, 128, 131, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 171, 187, 188, 189, 190, 201, 207, 208, 232, 235, 241, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 256, 262, 263, 266, 270, 271, 272, 282, 288, 293, 298, 301, 306, 316, 318, 321, 327, 328, 330

emocionalna, 92

formalna, 137

formalnojezička, 85, 138

pragmatička, 85, 91, 122, 124, 125, 127, 138

psihološka, 91, 139, 246

semantička, 85, 97, 111, 113, 123, 125, 127, 129, 137, 139, 144, 208, 246, 328

socijalna, 94

standardnojezička, 86, 91

stilistička, 86, 88, 102, 111, 129, 141, 208

stilska, 87

strukturnojezička, 85, 91, 138

teritorijalna, 95, 138, 242, 246

umjetnička, 137

inkoherencija, 319

integracija, 197

interakcija, 15, 25, 68, 69, 70, 71, 80, 88, 90, 102, 137, 172, 176, 188, 192, 193, 194, 195, 216, 236, 239, 269, 331

intervenzija, 151, 262

inverzija, 180, 198

ironija, 173, 175, 176, 184, 186

iskaz, 11, 22, 25, 38, 43, 44, 45, 46, 47, 49, 60, 62, 82, 86, 87, 92, 100, 125, 129, 131, 133, 140, 144, 145, 170, 171, 176, 178, 187, 190, 206, 210, 218, 227, 234, 236, 257, 267, 270, 311, 312, 320, 321, 324, 327, 328

isokolon, 171

ispadanje, 171, 197

istorizam, 131, 149

izbacivanje, 89, 197

izbor, 15, 19, 32, 38, 43, 44, 46, 48, 50, 70, 72, 73, 83, 86, 94, 96, 111, 120, 122, 124, 127, 132, 135, 144, 145, 155, 156, 199, 216, 224, 234, 238, 249, 255, 258, 259, 268, 293, 294, 297, 299, 318

izostavljanje, 129, 171, 197, 294, 328

izražajno sredstvo, 45, 48, 50, 160, 168, 235, 319

izražajnost, 86, 87, 128, 137, 144, 150, 161, 172, 219, 252, 321

jezik, 17, 19, 21, 23, 24, 25, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 44, 45, 49, 50, 51, 52, 53, 55, 56, 57, 58, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 75, 76, 78, 79, 80, 81, 83, 84, 86, 87, 88, 90, 92, 94, 97, 98, 103, 110, 112, 114, 115, 117, 118, 119, 123, 124, 126, 129, 131, 135, 136, 137, 138, 143, 145, 148, 149, 150, 153, 154, 155, 156, 158, 159, 161, 162, 171, 188, 190, 199, 201, 202, 204, 206, 208, 218, 230, 233, 234, 235, 237, 238, 239, 243, 245, 247, 258, 262, 267, 270, 282, 284, 287, 288, 291, 302, 304, 307, 309, 310, 319, 322, 323, 327

književni, 14, 18, 19, 24, 27, 33, 39, 42, 43, 44, 55, 59, 67, 71, 159, 163

standardni, 86, 145, 244, 321, 327

tajni, 322

jezik kuvarica, 321

kakofonija, 319

kalambur, 173, 176, 223, 224

kategorija, 18, 20, 33, 38, 42, 44, 45, 48, 51, 66, 72, 102, 112, 125, 128, 152, 156, 159, 172, 174, 178, 188, 189, 190, 199, 206, 228, 230, 233, 236, 238, 275, 276, 277, 283, 284

lica, 44, 48, 58, 68, 69, 86, 94, 97, 136, 150, 151, 152, 155, 159, 162, 164, 179, 199, 254, 262, 274, 283, 285, 289, 292, 294, 295, 297, 298, 299, 302, 303, 312, 321, 322, 325, 327, 328, 329

KFS, 19, 34, 56, 69, 73, 74, 76, 78, 79, 80, 84, 85, 86, 88, 89, 90, 91, 94, 95, 96, 100, 102, 103, 105, 110, 111, 113, 114, 116, 118, 119, 124, 126, 127, 128, 131, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 158, 160, 162, 163, 164, 165, 166, 168, 181, 183, 187, 188, 190, 197, 198, 200, 208, 210, 215, 216, 224, 227, 228, 230, 231, 232, 235, 238, 239, 246, 250, 254, 255, 259, 262, 265, 281, 284, 285, 286, 287, 291, 294, 295, 303, 305, 309, 310, 312, 328, 329

kibernetika, 12, 18, 20, 331, 333

klišee, 112, 127, 200, 247, 257, 262, 294, 311, 319

književni rod, 100, 140

književnik, 49, 54, 73, 92, 96, 97, 101, 102, 104, 140, 159, 163, 187, 246, 254

književnost, 18, 19, 21, 34, 40, 60, 101, 118, 119, 143, 159, 165, 235, 302

usmena, 100, 139

kodiranje, 31, 112, 116, 125, 126, 142, 154, 175, 207

kolokvijalizam, 73, 131, 147, 148, 255, 258, 293

komedija, 78, 146

kompleksnost, 172

kondenzacija, 197, 318

konotacija, 22, 87, 131, 136, 185, 207, 236

kontaktnost, 172, 312

kontrakcija, 171, 197

kontrast, 173, 176, 180, 257, 327

kontrastnost, 172, 322

konvergencija, 22, 197

korelacija, 68, 70, 71, 80, 172, 173, 177, 195, 215, 224, 231

korelacioni parametar, 172

kraćenje, 197

kraza, 197

kriptolalija, 322

kuhinjski jezik, 321

kultizam, 319

kumulacija, 197

kvantitativnost, 172

lajtmotiv, 129, 144

laloreja, 318

leksika, 40, 73, 86, 98, 127, 132, 139, 147, 148, 149, 150, 217, 251, 252, 253, 258, 259, 260, 281, 282, 284, 293, 294, 315, 316, 325, 327

dijalekatska, 148

žargonska, 261

leksikologija, 17, 36, 91, 137

lik

umjetnički, 56, 135

lingvistika, 18, 20, 24, 25, 26, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 38, 42, 58, 61, 64, 65, 73, 74, 115, 156, 173, 206, 231, 232, 233, 237, 265, 271, 275, 276, 277

literatura, 32, 61, 78, 147, 270, 271, 272, 286

umjetnička, 66, 147, 262

litota, 173, 176, 187, 330

logoreja, 318

lokucija, 314

lokvacitet, 318

malapropizam, 319

matematika, 11, 12, 20, 63, 112, 118, 124, 265, 285, 286, 331

međustil, 76, 78, 79, 95, 102, 245, 246

epistolarni, 34, 76, 93, 95, 110, 138, 245, 246, 332

esejistički, 76, 245

memoarski, 76, 245

oratorski, 60, 64, 76, 108, 245, 332

reklamni, 34, 60, 64, 76, 122, 245, 332

scenaristički, 76, 245

metafora, 90, 173, 174, 175, 176, 177, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 226, 237, 282, 325

metagoga, 173

metalepsa, 173

metaplazma, 173, 206, 207, 208, 326

metateza, 171, 198

metonimija, 173, 175, 184, 330

mimeza, 173

model, 61, 75, 79, 135, 177, 192, 193, 194, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 266, 275, 280, 329

modelovanje, 75, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 266

modulativnost, 172

monolog, 57, 86, 145, 157, 254, 287, 309, 316, 323

morfologija, 17, 33, 35, 86, 318

morfolistika, 23, 33

nadoknada, 198

namjestavanje, 198

nagomilavanje, 74, 132, 171, 197

naučnik, 37, 42, 49, 55, 56, 59, 64, 65, 73, 93, 96, 97, 100, 101, 102, 104, 117, 132, 133, 246, 253, 267, 269, 272, 274, 275, 276, 277, 279, 283

nauka, 17, 18, 19, 20, 25, 27, 29, 36, 54, 61, 75, 85, 89, 91, 93, 94, 97, 99, 115, 135, 136, 206, 232, 235, 253, 265, 274, 275, 276, 279, 280, 281

nauka o književnosti, 20, 25, 27, 91, 93, 235

neologizam, 131, 145, 150, 327

NFS, 27, 34, 67, 70, 74, 76, 78, 79, 80, 85, 86, 90, 91, 94, 95, 100, 102, 103, 104, 105, 108, 111, 113, 114, 115, 116, 118, 124, 126, 127, 131, 133, 137, 146, 147, 151, 152, 153, 155, 200, 250, 253, 259, 265, 266, 268, 269, 270, 281, 282, 283, 284, 285, 294, 295, 309, 310, 312, 328

noetičke, 171

norma, 14, 15, 19, 20, 21, 24, 28, 31, 32, 36, 41, 44, 49, 54, 59, 70, 74, 85, 86, 88, 90, 91, 98, 115, 132, 133, 138, 145, 174, 187, 190, 198, 206, 234, 244, 247, 262, 291, 293, 311, 321, 327

normativnost, 94, 127, 172

novela, 78, 146, 150, 161

novinar, 35, 42, 73, 84, 96, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 132, 133, 243, 245, 246, 247, 253, 254, 256, 258, 262

obligatornost, 172, 177

odbir, 20, 24, 41, 43, 49, 72, 73, 94, 127, 131, 145, 283

odnos, 17, 18, 19, 21, 24, 29, 30, 32, 37, 38, 41, 43, 44, 50, 54, 57, 59, 62, 65,

68, 69, 70, 71, 73, 75, 76, 79, 80, 82, 83, 86, 88, 91, 95, 96, 97, 100, 102, 111, 112, 116, 118, 119, 122, 125, 126, 131, 136, 139, 140, 142, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 154, 155, 157, 160, 163, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 181, 182, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 198, 200, 201, 204, 205, 206, 207, 225, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 234, 235, 238, 239, 246, 253, 262, 265, 271, 275, 279, 281, 284, 287, 294, 295, 296, 298, 303, 306, 309, 324, 328, 329

antonimični, 225

estetski, 54, 88, 168, 172, 187, 188, 189, 190, 192, 193, 194, 195, 196, 215, 228, 229, 230, 231, 238

homonimični, 222

jezički, 40, 194, 195, 230, 231, 239

polisemični, 215

sinonimični, 217

odsijecanje, 197

odstupanje, 21, 29, 31, 49, 86, 93, 136, 145, 147, 164, 174, 198, 234, 236, 244, 321

nesvjesno, 245

od norme, 21, 174

svjesno, 86, 174, 244

oksimoron, 173, 176, 180, 226

omisija, 197

onomatopeja, 173

operacionalnost, 172

opozicija, 14, 29, 69, 76, 129, 135, 225, 226, 235, 251, 252, 279, 309, 310, 327

otežala forma, 112, 116, 142, 196, 207

otpadanje, 171, 197

parabola, 173

paradoks, 173, 176, 226
 parafazija, 320
 parafemija, 320
 parafonija, 320
 parafraza, 173
 parafrazija, 318, 320
 paragoga, 171
 paralambdacizam, 327
 paralelizam, 129, 144, 171, 173, 179, 204
 paralipsa, 173
 paraplerom, 171
 pararotacizam, 327
 parartrijsa, 321
 parasigmatizam, 327
 parenteza, 171
 paretimologija, 319
 parezija, 319
 paronimija, 225, 255, 257
 perifraza, 171, 173, 176, 185, 186
 perintegracija, 197
 perisologija, 318
 perlokucija, 136, 172, 255, 314
 permutacija, 198
 personifikacija, 173, 184, 186, 282
 PFS, 34, 56, 74, 76, 78, 79, 80, 85, 86, 90, 93, 94, 95, 101, 102, 103, 104, 105, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 124, 129, 131, 138, 146, 151, 153, 155, 190, 200, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 249, 251, 253, 255, 257, 259, 262, 263, 284, 285, 309, 310, 312, 328
 piknofrazija, 318
 pisac, 34, 43, 44, 49, 93, 100, 102, 103, 114, 132, 139, 143, 154, 157, 159, 160, 161, 162, 164, 185, 199, 201, 202, 203, 228, 229, 254, 259, 303, 304
 pjesma, 34, 78, 98, 100, 103, 128, 132, 139, 140, 141, 144, 148, 152, 154, 158, 159, 178, 183, 184, 187, 208, 221, 222, 225, 317
 pjesnik, 42, 93, 98, 100, 102, 131, 135, 139, 143, 149, 151, 186, 208, 221, 228, 229
 pleonazam, 130, 144, 171, 173, 177, 319
 podstil, 34, 73, 74, 78, 79, 95, 105, 138, 145, 243, 245, 246, 251, 252, 255, 261, 262, 266, 267, 270, 280, 298, 312
 analitički, 87, 250, 252, 254, 262, 270
 enigmatski, 120, 250
 informativni, 56, 78, 87, 131, 243, 250, 253, 254, 262, 269, 289
 informativno-ekspresivni, 243
 informativno-poslovni, 243
 književnopublicistički, 254
 književnopublicistički, 244, 246, 250, 253, 255, 261
 naučno-popularni, 93, 253, 267, 269, 281, 283, 312
 naučno-udžbenički, 100, 283, 285
 neumjetnički, 243
 nezvanično-informativni, 243
 novinarski, 243
 novinsko-naučni, 243
 stripovni, 78, 250
 strogo naučni, 253, 266
 svečano-deklarativni, 243
 svjetovni, 245
 umjetnički, 243
 uopštavajuće-deklarativni, 243

podvostručavanje, 197
 poema, 78, 141
 poetika, 34, 60, 173, 232, 235
 poezija, 24, 25, 92, 98, 100, 103, 111, 116, 119, 132, 137, 139, 140, 141, 143, 148, 149, 150, 151, 153, 155, 156, 157, 161, 164, 165, 166, 179, 181, 185, 186, 196, 220, 222, 224, 325
 zaumna, 113, 141
 pojačavanje, 197, 220, 248
 pokraćivanje, 197
 polifonija, 145
 poliptoton, 129, 144
 polisemija, 216, 255, 281
 polisindeton, 144, 171
 polistilematičnost, 73, 135, 145
 ponavljanje, 74, 106, 115, 126, 128, 131, 132, 143, 144, 152, 166, 171, 178, 179, 181, 196, 197, 215, 226, 229, 255, 256, 281, 282, 294, 299, 300, 314, 319, 329
 poređenje, 32, 34, 36, 74, 80, 88, 173, 176, 183, 184, 185, 186, 190, 231, 236, 266, 325, 330
 poskočica, 78, 146
 postupak, 20, 41, 72, 73, 74, 75, 89, 101, 108, 118, 124, 131, 140, 142, 151, 152, 168, 178, 182, 185, 196, 197, 198, 200, 201, 202, 203, 206, 207, 208, 209, 213, 221, 223, 224, 230, 255, 266, 270, 271, 283, 291, 292, 297, 312, 314, 324
 Kont-postupak, 196
 Kt-postupak, 196
 Kv-postupak, 196
 minus-postupak, 171, 197, 207, 208
 plus-postupak, 171, 196, 197, 207, 208

poštapalica, 130, 214, 319, 328
 povećavanje, 197
 praznoslovlje, 130, 319
 pregnancija, 171, 181
 premetanje, 198
 premještanje, 171, 196, 198, 326
 presupozicija, 111, 112, 141, 231, 246
 prevareno očekivanje, 22, 116, 141, 142, 208
 priča, 78, 110, 113, 120, 130, 141, 153, 162, 164, 183, 199, 216, 220, 236, 302, 310, 324, 326
 pridjev, 156, 162, 165, 166, 230, 262, 284, 296, 318, 327, 328, 329
 prijedlog, 21, 128, 270, 284, 293, 327
 prilog, 29, 35, 36, 59, 83, 88, 98, 99, 110, 114, 119, 129, 131, 151, 156, 166, 167, 190, 209, 244, 247, 248, 249, 253, 255, 256, 257, 270, 272, 293, 295, 318, 327
 pripojenje, 197
 pripovijedanje, 70, 144, 145, 153, 155, 157, 159, 160, 162, 164, 196, 236, 250, 324, 326
 pripovijest, 78, 95, 138
 pripovjedač, 35, 151, 219, 324, 325
 produživanje, 197
 profesionalizam, 131, 150
 prolongacija, 197
 promjena slijeda, 198
 proširivanje, 18, 197, 207, 319
 proza, 24, 25, 49, 129, 132, 144, 148, 152, 153, 155, 161, 185, 221, 237, 262
 pseudonim, 101
 psitacizam, 318
 psovka, 214, 327

publicist, 55, 102, 241
publicistika, 36, 114, 121, 129, 153, 241, 242, 245, 254, 262, 263
rastezanje, 197
raširenje, 197
realnost, 25, 43, 56, 99, 110, 135, 172, 187, 194, 199, 231
rečenica, 17, 31, 32, 33, 50, 63, 73, 74, 116, 123, 125, 163, 166, 171, 178, 185, 206, 210, 214, 226, 231, 233, 237, 250, 252, 254, 256, 257, 260, 263, 267, 270, 280, 286, 293, 295, 300, 314, 318, 324, 325, 326, 329, 330
redukcija, 197, 207
redundanca, 144
redundancija, 115, 126, 128, 130, 131, 143, 144, 156, 198, 207, 218, 236, 318, 321
reduplikacija, 197
refren, 171
registar, 31, 49, 270
reprezentacija, 173
repriza, 197
restrikcija, 197
retorika, 17, 18, 37, 173
RFS, 34, 57, 76, 78, 79, 80, 83, 85, 86, 90, 91, 94, 95, 96, 100, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 124, 126, 131, 150, 158, 160, 164, 190, 200, 262, 287, 309, 310, 311, 312, 314, 316, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 329, 330
riječca, 128, 325, 327
riječi-meteoriti, 328
rima, 34, 129, 137, 144, 166, 167, 168, 224
rimovanje, 166
rod
književni, 50, 100, 140
roman, 24, 58, 59, 60, 72, 78, 83, 95, 97, 105, 131, 138, 141, 149, 152, 154, 161, 162, 164, 175, 196, 199, 220, 275, 276, 304
u stihovima, 78
sažimanje, 171, 197, 326
segmentarnost, 172
semantika, 22, 59, 62, 85, 122, 124, 125, 137, 161, 163, 181, 224, 228, 234, 235
semiotika, 13, 20, 22, 31, 34, 62, 119, 232, 331
shema, 32, 59, 205, 230, 231, 237, 270
silepsa, 171, 181
simploka, 144
sinegdoha, 173, 177, 185, 330
sinkopa, 171, 326
sinonim, 39, 131, 218, 220, 222, 255, 256, 282, 294, 314, 325, 328
sinonimija, 18, 20, 131, 175, 219, 234, 255, 282, 294, 325
sintaksa, 17, 34, 36, 86, 127, 255, 318, 329
sintaktostilistika, 23
skraćivanje, 197, 207, 247
skupljanje, 197
sleng, 136, 322
slijevanje, 197
slikovito sredstvo, 83, 184, 252, 254, 302, 330
slikovitost, 135, 150, 161, 185, 252
slovensko poređenje, 173
smetnja, 22, 115, 116, 121, 126, 129, 142, 246
sociolekt, 14, 23, 321, 322

standard, 36, 247, 268, 269, 270, 289, 291, 292, 311, 315, 321
standardizacija, 35, 70, 93, 112, 247, 291, 293, 305, 321
stapanje, 197
stezanje, 197
stih, 34, 49, 95, 105, 138, 140, 144, 166, 171, 178, 179, 183, 185, 186, 209, 221, 235
stil, 17, 18, 20, 24, 26, 29, 30, 31, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 40, 42, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 56, 59, 64, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 74, 75, 78, 79, 80, 81, 82, 84, 85, 87, 88, 91, 95, 98, 99, 101, 102, 103, 112, 113, 114, 116, 117, 118, 119, 124, 125, 127, 131, 133, 135, 136, 138, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 150, 151, 152, 153, 155, 158, 160, 163, 164, 181, 186, 187, 190, 198, 199, 200, 201, 212, 223, 229, 231, 232, 234, 235, 237, 241, 245, 246, 247, 251, 255, 258, 259, 265, 267, 268, 274, 275, 280, 281, 282, 283, 285, 287, 293, 294, 295, 297, 298, 300, 302, 305, 310, 312, 314, 316, 318, 319, 321, 326, 327, 328, 329, 330
administrativni, 13
autorove individualnosti, 45
deskriptijski, 280
destrukcijski, 280
destruktivni, 280
diplomatski, 78, 92, 102, 130
direktivni, 296, 297
dokumentarnih filmova, 243
ekonomični, 318
epistolarni, 93, 95, 110
epohe, 47, 48, 200
fosberi, 277
funkcionalni stil, 23, 24, 26, 27, 31, 32, 33, 35, 36, 37, 39, 41, 48, 49, 55, 64, 66, 76, 190, 245, 253, 309, 328

funkcionalnog objekta, 45
generacije, 48
govora, 38, 41, 44, 45, 66
govorni, 39, 43, 60, 69
individualni, 45, 48
intimnog pisma, 45
izlaganja, 92, 275
izražavanja, 91, 130, 131, 241, 245, 258, 267, 298, 300, 302, 312
jezički, 39, 42, 44, 45, 46, 48
jezičkog iskaza, 44
jezika, 24, 26, 38, 40, 43, 44, 76
književnoumjetnički, 34, 135, 160, 281
kolektivni, 45, 202
komandovanja, 97
krajnje učtiv, 40
lijepi, 156
loši, 38
memoarski, 93
naučni, 35, 42, 66, 67, 110, 113, 132, 153, 253, 266, 267, 281, 282, 286
naučnika, 274
naučno-popularni, 78, 102, 113, 133, 267
naučno-udžbenički, 133, 267
novinarski, 35, 78, 92, 94, 95, 100, 102, 112, 132
novinski, 129
oratorski, 93, 96, 108, 332
perioda, 48
pojedince, 48, 200
polaznog jezika, 45
politički, 102

poslovni, 78, 92, 102
 proskripcijski, 280
 publicistički, 13, 242
 radio-emisija, 243
 razgovorni, 13, 27, 65, 115, 160, 309, 310
 regionalni, 326
 reklamni, 34
 rekonstrukcijski, 280
 religiozni, 76
 sporazuma, 295
 sporazuma, dogovora i ugovora, 295
 telegrafski, 127, 128
 televizijskih emisija, 243
 umjetničkog pravca, 47
 usmeni, 76
 uzorni, 38, 131, 218
 visoki, 91
 vjerski, 245
 zakonodavno-pravni, 92, 102
 zvanični, 93
 zvaničnog pisma, 45
 žanrovski, 26
stilem, 87, 88, 90, 198
stilematičnost, 158, 162
stilistika, 17, 18, 19, 20, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 39, 40, 42, 44, 46, 48, 56, 66, 68, 72, 75, 78, 91, 92, 94, 115, 124, 125, 131, 156, 173, 207, 223, 229, 232, 234, 235, 237, 277, 310
 dekodiranja, 12, 22, 207
 dijahronijska, 19, 23, 331
 F-stilistika, 12, 16, 23, 24, 26, 29, 30, 31, 33, 44, 51, 55, 73, 74, 75, 76, 333
 funkcionalna, 11, 15, 23, 24, 25, 28, 41
 genetska, 23
 govora, 19, 23, 26, 39
 grafička, 22
 individualna, 31
 interpretativna, 23
 istorijska, 19
 jezika, 19, 23, 26, 39
 književna, 19
 kodiranja, 12, 22, 207, 331
 kontrastivna, 16, 23, 331
 leksička, 23
 matematička, 21
 neumjetničkih tekstova, 31
 normativna, 49
 od autora, 22
 odstupanja, 21, 198, 331
 paradigmatička, 19
 percipiranja, 22
 resursa, 18, 23
 semiotička, 21, 236, 331
 sintagmatička, 23, 331
 statistička, 21
 stratusna, 23
 teksta, 73
 tekstualna, 22, 31, 73, 331
 umjetničke književnosti, 26
 umjetničkog jezika, 23
 unutrašnja, 22
 uzualna, 23
stilizacija, 149, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 229, 262

stratičisanost, 172
 substandard, 310, 321
 supstitucija, 162, 198
 sužavanje, 197
štampa, 36, 54, 78, 94, 103, 110, 114, 116, 120, 151, 156, 165, 166, 245, 246, 247, 250, 251, 252, 259, 293
šum, 22, 105, 111, 115, 116, 121, 126, 128, 142, 143, 178, 185, 186, 208, 247
tahifazija, 321
tahilalija, 321
tajni jezik, 36, 94
tautologija, 130, 144, 171, 319
tekst, 21, 31, 42, 45, 57, 63, 73, 74, 82, 84, 86, 87, 89, 90, 92, 94, 95, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 108, 110, 111, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 123, 124, 125, 126, 129, 131, 132, 133, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 146, 149, 150, 151, 155, 156, 159, 160, 162, 164, 166, 181, 187, 190, 198, 204, 206, 208, 218, 229, 231, 235, 236, 237, 244, 245, 246, 247, 249, 250, 251, 252, 253, 255, 257, 258, 259, 263, 266, 269, 270, 271, 275, 280, 281, 282, 286, 288, 291, 293, 294, 295, 297, 300, 301, 305, 307, 314, 315, 316
 administrativni, 112, 295
 književni, 73, 124, 127, 131, 137, 138, 140, 142, 143, 145, 151, 155, 161, 184, 187, 198, 218, 229, 231, 232, 235
 naučni, 74, 158, 190, 253, 270, 274, 281, 282, 283, 284
 publicistički, 245, 247
 umjetnički, 88, 96, 99, 100, 103, 131, 136, 140, 141, 154, 162, 190, 197, 235, 284, 291
temporalnost, 155, 312
teorija informacije, 20, 89, 90, 116, 122, 124, 125, 126, 188, 223, 232
tepanje, 327
termin, 21, 24, 27, 31, 33, 34, 35, 36, 39, 45, 49, 50, 51, 64, 83, 115, 127, 132, 136, 149, 239, 277, 281, 282, 292, 310, 327
terminologija, 149, 253, 257, 293
tetizam, 327
tragedija, 78, 146
transpozicija, 154, 157, 163, 261, 285
transpozitivnost, 154
trop, 83, 137, 171, 173, 181, 185, 187, 235, 241, 245
udvajanje, 179, 197
udvostručavanje, 197
ultraizam, 319
umanjivanje, 197
umetanje, 171, 197, 318
umjetnički postupak, 116, 196, 198, 200, 206, 224, 291
umjetnik, 56, 73, 82, 85, 92, 96, 100, 131, 133, 135, 137, 199, 200, 201, 241, 305
umjetnost, 36, 54, 73, 96, 118, 120, 136, 145, 153, 198, 199, 200, 201
unošenje, 93, 128, 144, 197, 284
usmjerenost, 22, 29, 62, 115, 154, 172
uvećavanje, 197
uvećavanje, 197
uzvik, 106, 184, 329
varvarizam, 327
veznik, 171, 181, 226, 300
vid, 18, 26, 30, 32, 35, 36, 38, 42, 44, 45, 50, 57, 58, 65, 71, 78, 80, 88, 92, 96, 100, 102, 105, 110, 113, 114, 115, 116, 120, 126, 127, 130, 138, 141, 151, 152, 153, 155, 164, 166, 176,

178, 185, 202, 206, 207, 215, 226,
233, 237, 239, 243, 284, 285, 288,
304, 312, 318, 330

vrijeme, 17, 19, 20, 25, 26, 32, 35, 38,
43, 49, 52, 62, 64, 68, 73, 91, 92, 111,
112, 115, 118, 121, 127, 128, 144,
149, 153, 154, 155, 157, 158, 161,
162, 163, 165, 167, 186, 201, 202,
209, 239, 244, 245, 247, 250, 251,
256, 258, 263, 271, 272, 282, 283,
284, 285, 293, 295, 296, 298, 301,
304, 324, 325, 328

vulgarizam, 106, 145, 148, 259, 282,
327

zagonetka, 78, 100, 139, 146

zamjena, 31, 108, 119, 132, 151, 161,
196, 198, 249, 299, 321

zamjenica, 166, 208, 294, 325, 327, 328

zamjenjivanje, 198, 320, 326

zavisnost, 172

zeugma, 171, 174, 181

značenje, 21, 25, 49, 59, 65, 85, 94, 122,
136, 147, 149, 151, 153, 154, 155,
157, 158, 162, 163, 172, 174, 176,
178, 180, 181, 184, 185, 186, 188,
189, 190, 192, 193, 206, 208, 216,
218, 219, 223, 224, 234, 235, 239,
255, 256, 257, 263, 274, 276, 281,
283, 284, 285, 294, 295, 300, 303,
310, 323, 325, 330

estetsko, 188, 230

stilističko, 18, 136, 162, 188

IMENSKI REGISTAR

Admoni, V. G., 20

Adorno, Teodor, 189

Ahmanova, O. S., 29, 232

Ajnštajn, Albert (Einstein, Albert), 266,
267, 279

Aleksejev, A. J., 22, 88, 117

Aleksejev, V. A., 284, 286

Alpatov, V. M., 32

Andresku, A., 30

Andrić, Dragoslav, 329

Andrić, Ivo, 144, 148, 157, 162, 164,
165, 166, 183, 184, 185, 204, 211,
219, 301

Anić, Vladimir, 145, 148, 150

Antoš, Antica, 33, 50

Antuan, G., 31

Apresjan, J. D., 136, 232, 276

Ardentov, B. P., 156

Aristotel, 171

Arnold, I. V., 22, 29, 53, 64, 66

Atajan, E. R., 53

Avrasin, V. M., 53, 58

Avrorin, P. A., 62

Aznaurova, E. S., 61, 136

Babenko, L. G., 136, 217

Babić, Goran, 258

Babić, Stjepan, 50

Babović, Milosav, 276

Bačuškov, K. N., 229

Badurina, Lada, 33

Bagadžijeva, D. S., 166

Bahtin, M. M., 25, 26, 29, 53, 101, 145,
199, 203, 204, 206

Bahtizin, A. M., 94

Bajagić, Momčilo Bajaga, 216

Baji, Šarl (Bally, Ch.), 18, 19, 20, 23,
24, 26, 27, 29, 31, 49, 60, 92, 208

Balandin, Rudolf, 279

Balašević, Đorđe, 187

Banikova, I. A., 22

Baranikova, L. I., 237

Baranjikova, L. I., 29

Bar-Hilel, J., 123

Barlas, L. G., 64, 262, 294

Batić, Vladan, 252

Bečka, J. V., 29, 46

Bel, A. (Bell, A.), 32

Bel, T. (Bell, T.), 32

Beli, Andrej, 235

Belić, Aleksandar, 17, 49, 275, 277

Belov, A. N., 288, 289, 293

Belov, V. N., 288, 289, 293

Beljčikov, J. A., 53

Beresnjev, S. D., 38

Bezubov, A. N., 230

Bežanišvili, E. A., 83

Biler, K. (Bühler, K.), 58, 59, 60

Bjelinski, V. G., 135

Bjelkin, I. P., 101

Blanšer, M. E. (Blanchard, M. E.), 236
 Bljagoz, Z. U., 147
 Blok, A. A., 143
 Blumfeld, Leonard (Bloomfield, Leonard), 136
 Boduen de Kurtene, I. A., 24, 26
 Bogdan, Zlata, 158
 Bogušević, D. G., 58, 61
 Boguslavski, V. M., 89
 Bojić, Milutin, 182
 Bolindžer, D. (Bolinger, D.), 31, 32
 Borisova, M. B., 237
 Božić, Mirko, 158
 Brandes, M. P., 17, 42
 Brezinski, S. S., 30
 Breznik, Anton, 35
 Briluen, L. (Brillouin, L.), 122, 123
 Brjusov, V. J., 235
 Brondi, S. M., 235
 Budagov, R. A., 20, 23, 29, 39, 42, 43, 48, 57, 67, 282
 Bufon, 48, 57
 Bukovska, M. V., 19
 Bulahov, M. G., 23
 Bunjin, I. A., 154
 Cimer, R. (Zimmer, R.), 30
 Cvetanović, Vladimir, 33
 Čale, Frano, 34
 Čarkić, Milosav Ž., 33, 34
 Čehonte, Antoša, 101
 Čehov, A. P., 101, 149
 Čeri, K. (Cherry, C.), 124, 125, 126

Čerkez, Vladimir, 148, 186
 Černiševski, N. G., 188
 Čizmarov, D., 30
 Čomski, Noam (Chomsky, Noam), 21, 31, 32, 230, 276
 Čupčić, Marica, 150
 Čović, Branimir, 34
 Čopić, Branko, 148, 329
 Čorac, Milorad, 34
 Čorović, Svetozar, 148, 151
 Čosić, Dobrica, 163
 Crnjanski, Miloš, 143, 149, 162, 225
 Dankov, E., 21, 22, 117
 Davičo, Oskar, 259
 De Sosir, F. (Saussure, F.), 19, 63
 Dejvi, D. (Davy, D.), 32, 53
 Delić, Mićo, 151, 157
 Denisov, P. N., 147, 284
 Dimitrovski, Todor, 36
 Dizdar, Mak, 148, 149, 209, 224
 Dizdarević, Zijo, 148, 164, 183, 220
 Doležel, L., 20, 29, 44, 90, 239
 Dolinjin, K. A., 22, 29, 38, 42, 94, 117
 Domanović, Radoje, 185
 Doneckih, L. I., 188, 192, 230
 Doroševski, V., 30
 Dostojevski, F. M., 147, 149, 154, 206
 Dostojevski, M. F., 103
 Drainac, Rade, 221
 Dremov, An., 181
 Dubrušin, R., 123
 Dubski, J., 29

Dučić, Jovan, 49, 167, 168, 187, 221, 226
 Dular, Janez, 35
 Džumhur, Zuko, 118, 249
 Dindić, Zoran, 327
 Đukić, Ljubomir, 142
 Đorđević, Milan, 34
 Đurović, Branko, 303
 Đurović, Radomir, 295
 Eal, S. D. (Ealy, S. D.), 32
 Ekinović, Esad, 186
 Eko, Umberto, 189, 192
 Enkvist, N. E., 31, 53
 Fajenova, M. O., 30
 Filipec, J., 20, 29
 Findra, J., 29, 48
 Firsova, N. M., 156
 Fjodorov, A. V., 20, 23, 38, 43, 53
 Flajšer, V. (Fleischer, W.), 21, 30, 31, 36, 48
 Flaker, Aleksandar, 34, 59, 60, 276
 Flober, G. (Flaubert, G.), 132
 Fodor, E., 30
 Foht, Ivan, 189
 Formanova, V., 20, 46
 Fors, Dž., 62
 Fosler, K. (Vossler, K.), 18, 23, 48, 60
 Frangeš, Ivo, 34
 Gajda, S., 30
 Galjperin, I. R., 20, 29, 32, 123
 Gej, N. K., 154, 199, 201
 Genkel, M. A., 152

Gerasimenko, L. A., 154
 Gilbert, K. E., 189
 Giro, P. (Guiraud, P.), 21, 31, 49, 233
 Glezer, R. (Gläser, R.), 30
 Glinski, B. A., 232
 Glukovski, G. L., 235
 Glušak, T. S., 21
 Gogolj, N. V., 92
 Golovin, B. N., 21, 53, 90, 157, 233
 Golub, I. B., 229, 230
 Gončarov, I. A., 154
 Gorjanc, Vojko, 35
 Gorki, M. A. (Peškov, A. M.), 149, 154, 229
 Gornug, B. V., 39
 Gotovac, Slavko, 259
 Granjin, D. A., 149
 Grickat, Irena, 162, 163
 Grigar, M., 20
 Grigorjev, V. P., 137
 Grlić, Stanko, 189
 Guberina, Petar, 34
 Gvozdev, A. N., 136
 Hale, Moris (Halle, Moris), 175
 Hartman, N., 239
 Hausenblas, K., 20, 29, 36, 44, 46, 48
 Havranek, B., 20, 27, 28, 29, 36, 44, 45, 46
 Hegel, Georg Vilhelm Fridrih, 188, 189, 284
 Helidej, M. A. K. (Halliday, M. A. K.), 62, 63
 Hercen, A. I., 92

Hjelmslev, L., 22, 63
 Hljebnikov, V. V., 98
 Horacije, 56
 Horalek, K., 20, 29, 58, 60, 63
 Horecki, J., 29
 Hovanska, Z. I., 24, 30, 31, 38, 49
 Humbolt, V. (Humboldt, W.), 24, 27, 53
 Humo, Hamza, 148, 226
 Hunjak, Đurđica, 179
 Hurgin, J. I., 123
 Ignjatović, Jakov, 150, 161
 Ilić, Vojislav, 182, 209, 222
 Ilj, Ilja (Fajzilberg, I. A.), 100
 Iljinska, I. S., 43
 Iljinski, I., 20
 Ivanov, V. V., 231, 232
 Ivanova-Šalingova, M., 23, 29, 44, 48
 Ivas, Ivan, 34
 Iveković, R., 94
 Ivić, Pavle, 276
 Jaglom, A. M., 124, 126
 Jaglom, I. M., 124, 126
 Jakobson, Roman, 24, 25, 26, 58, 59, 60, 65, 66, 175, 196, 234, 275, 276
 Jakovljević, J. G., 189
 Jakšić Đuro, 209
 Jakubinski, L. P., 25, 26, 29, 53
 Jakušin, B. V., 59
 Janakijev, M., 30
 Janić, Žarko, 258
 Jarceva, V. N., 29
 Jašar-Nasteva, Olivera, 36
 Jedlička, A., 20, 28, 29, 36, 46
 Jefimov, A. I., 23, 29
 Jefremov, A. F., 20
 Jelinek, M., 20, 29, 36
 Jeremić, Dragan, 200
 Jerković, Jovan, 150, 161, 162
 Jerotić, Vladeta, 303
 Jesenjin, S. A., 95, 138, 139
 Jespersen, O., 69
 Jevstafjeva, V. V., 151, 155
 Jevtić, Borivoje, 148
 Jordan, J. (Iordan, I.), 49
 Jović, Dušan, 34, 53, 63, 157
 Jurčić, Cecilija, 33
 Kajnc, F., 58, 60
 Kalajić, D., 33
 Kalodera, Damir, 94
 Kamenski, V. S., 237
 Kant, Emanuel, 188, 189, 239, 284, 286
 Karadžić, Vuk Stefanović, 161
 Karavajev, E. F., 153
 Karnap, R. (Carnap, R.), 123
 Kasević, V. B., 232
 Kasirer, Ernst, 23
 Katajev, J. P., 100
 Katalinić-Udovičić, P., 34
 Kater, Č. P. (Cater, J. P.), 99
 Katičić, Radoslav, 165
 Kaufman, S. I., 21, 233
 Keno, R., 323
 Kepeski, Krume, 36
 Kielski, B., 30

Kikić, Hasan, 148, 149, 151, 180
 Kis, Marija, 36
 Kitanski, Dano, 36
 Klaus, G., 30
 Klemensijević, Z., 30
 Ključev, J. V., 22, 117
 Kločkova, E. A., 309
 Knjaginina, M., 30
 Kočetkova, T. V., 147, 281
 Kočić, Petar, 138, 148, 151, 157, 164, 165, 166, 182, 183, 184, 215, 219
 Kojen, Leon, 34
 Kokorev, V. I., 112
 Kolar, Slavko, 150
 Kolmogorov, A. N., 124
 Kolšanski, G. V., 61
 Kolundžija, Dragan, 186
 Komornicka, A., 30
 Kondrašov, N. A., 63
 Kondratov, A. M., 233
 Koneski, Blaže, 36
 Konstantinović, Zoran, 34
 Kopernik, Nikola, 277
 Koroman, Veselko, 186, 215
 Korošec, Tomo, 35
 Korubin, Blagoja, 36
 Koržinek, J. M. (Kofinek, J. M.), 28
 Kosor, Karlo, 34
 Kostić, Đorđe, 151, 157, 165, 166
 Kostić, Laza, 152, 167, 181, 187, 209
 Kostomarov, V. G., 29, 41, 137, 247
 Koteanu, J. (Coteanu, J.), 30
 Kovač, Zvonko, 34
 Kovačević, Marina, 33
 Kovačević, Miloš, 34
 Kovačić, Ante, 148, 150
 Kovačić, Ivan Goran, 226
 Kovalski, P., 30
 Koževnikova, N. A., 23
 Kožin, A. N., 53, 54, 284
 Kožina, M. N., 19, 22, 23, 24, 28, 29, 32, 36, 39, 41, 53, 64, 65, 66, 72, 116, 137, 149, 151, 152, 153, 155, 157, 283, 284, 285, 294, 295, 310
 Kozlova, M. S., 64
 Kraus, I. K., 233
 Kraus, J., 21, 29
 Krikman, A., 236
 Krilova, O. A., 53
 Kristal, D. (Crystal, D.), 32, 53
 Krnjević, Vuk, 148, 186
 Kroče, B. (Croce, B.), 23, 189, 231
 Krštek, V. (Kristek, V.), 29
 Krutecki, V. A., 50, 92
 Kučan, Jakša, 148, 184
 Kun, G., 189
 Kuna, Herta, 150, 161, 162
 Kuper, Dž. F., 101
 Kurkovska, H., 30
 Kuzmina, J. A., 154, 156
 Kuznjec, M. D., 53
 Kvintilijan, 171
 Lajonz, Dž. (Lyons, J.), 63
 Lalević, Miodrad, 218
 Lalić, Mihajlo, 154

- Laptjeva, O. A., 29
 Lebedeva, N. V., 230
 Lehr-Splavinski, T. V. (Lehr-Splawiński, T.), 30
 Lempicki, Z., 30
 Leonov, L. M., 149
 Leontjev, A. A., 29, 53, 58, 61, 62
 Lešić, Zdenko, 34, 59
 Leskis, G. A., 29
 Levin, S. R., 22
 Levin, V. D., 20, 43
 Lihačov, D. S., 136, 154, 229, 239
 Livšić, J. Z., 294, 295
 Ljermontov, M. J., 103
 Ljukšin, Jurij, 237
 Loginova, K. A., 288, 295
 Lomov, A. M., 155, 156
 Lorenc, K., 279
 Losev, A. F., 231, 232, 239
 Loski, N., 239
 Lotman, J. M., 22, 235, 239
 Lukjanova, N. A., 137
 Lukovac, Stevan, 221
 Luković, Miloš, 34
 Luzina, L. G., 21, 22, 23, 116
 Majakovski, V. V., 149, 166, 229
 Majeovski, N. N., 116
 Maksimović, Desanka, 180
 Malinovski, B., 59, 62
 Mamin-Sibirjak, D. N., 152
 Mandeljštam, O. E., 151
 Mar, N. J., 55
 Maretić, Tomo, 21, 49, 158, 159
 Marinković, Javorka, 33
 Marjanović, G., 283, 285
 Markus, S., 30, 232, 235, 236
 Marlo, Andre, 199
 Martine, A., 58, 63
 Maruzo, Ž. (Marouzeau, J.), 17, 49
 Matavulj, Simo, 161
 Matezijus, V. (Mathesius, W.), 29, 45, 46, 48, 58
 Matijević, Stjepan, 161
 Matoš, Antun Gustav, 220
 Mazur, M., 124
 Mažuranić, Ivan, 180
 Mehmedbašić, Enver, 255
 Melikjan, N. A., 21, 128
 Mihajlov, M. M., 38, 42, 60, 65
 Mihajlov, Panče, 36
 Mihajlović, Miladin, 255
 Mihel, G. (Michel, G.), 21, 30, 31, 36, 48, 53
 Miko, F., 29, 190, 230
 Milanović, Đurđa, 94
 Milenić, Žarko, 138
 Miler, K., 94
 Miletić, M., 34
 Milevski, T., 30
 Miljanov, Marko, 161
 Miljković, Branko, 179, 180
 Milosavljević, Petar, 34
 Milošević, Ksenija, 163
 Milošević, Milan, 280
 Milošević, Velimir, 185, 186
 Minoru, N., 32
 Minova-Durkova, Ljiljana, 36
 Minović, Milivoje, 33
 Mirković, Z. T., 257
 Mišeska-Tomić, Olga, 36
 Mistrik, J., (Mistrík, J.), 21, 23, 29, 36, 45, 46, 47, 48, 73, 90, 233
 Mitrofanova, O. D., 29, 42, 281, 285
 Mitrov-Stjepan, Ljubiša, 161
 Mladenov, Marin, 33, 34, 53, 257
 Mladenović, Aleksandar, 150
 Mol, A. (Moles, A.), 83, 89, 123, 124, 128, 143, 190, 233
 Momirovski, Tome, 36
 Mopasan, G. (Maupassant, G.), 132
 Morohovski, A. N., 42
 Mukaržovski, J. (Mukařovský, J.), 29, 58, 59, 192, 230
 Munen Ž., 58, 60
 Muradbegović, Ahmed, 148, 183
 Murat, V. P., 29, 41
 Musić, August, 165, 276, 277
 Najer, V. L., 29, 55, 64
 Nastasijević, Momčilo, 143, 150
 Nastić, Vladimir, 184, 186, 215
 Nazor, Vladimir, 103, 221
 Nedeljković, Boro, 259
 Nekrasova, J. A., 230
 Nelisov, J. A., 156
 Nenadović, Matija, 161
 Nikitina, S. J., 166
 Nikodinovski, Z., 36
 Nikolajeva, T. M., 279
 Nikolajeva, V. V., 230
 Nikolić, Milan, 140
 Nikolić, Svetlana, 246
 Nikolić, Vidan, 33
 Njegoš, Petar Petrović, 161, 224
 Nogo, Rajko Petrov, 185, 186
 Nosenko, E. L., 57
 Obradović, Dositej, 150, 161
 Oraić-Tolić, Dubravka, 34
 Orlov, M. M., 20
 Ostojić, Branislav, 161, 162
 Padučeva, J. V., 22
 Pajić, Milutin, 163
 Panfilov, A. K., 29, 39, 40
 Panov, M. V., 19
 Panova, V. F., 149
 Paulini, E., 20, 29
 Paustovski, K. G., 149
 Pavešić, Slavko, 161
 Pavić, Milorad, 303, 305
 Pavlović, Brato, 186
 Pavlović, Milivoj, 34, 49, 50
 Pavlović, Vladimir, 186
 Pazuhin, R. V., 60, 61
 Peciar, Š., 29
 Pekelis, V., 99
 Perebojnos, V. I., 233
 Permjakov, G. L., 236
 Pešikan, Mitar, 164, 165, 276
 Peškovski, A. M., 58, 60, 61, 64
 Peti, Mirko, 276

Petković, Novica, 22, 24, 34, 199, 204, 206
 Petković, Vladislav Dis, 167, 180, 183, 209, 222, 224, 226
 Petrov, Jevgenij (Katajev, J. P.), 100
 Petrov, V. M., 154, 156, 237, 238
 Petrov, V. V., 282
 Petrova, T. N., 64
 Petrović, Ljubomir, 49, 56, 132
 Petrović, M., 254
 Petrović, Rade, 158
 Petrović, Sreten, 189
 Petrović, Svetozar, 34
 Petrović, Veljko, 209, 222, 224
 Petrović, Vladislava, 34
 Piotrovski, R. G., 19, 20, 21, 22, 38, 58, 61, 117, 124, 127, 128, 232
 Pogorelec, Breda, 35
 Polanščak, Antun, 48
 Polenjina, S. V., 287
 Polenković, Haralampije, 36
 Polić, J., 224
 Polovina, Vesna, 34
 Popa, Vasko, 141, 157, 221
 Popper, K., 239
 Popov, K. G., 21, 22, 117
 Popović, Ljubomir, 267
 Popović, Ljudmila, 34
 Popovski, Stale, 36
 Potaškina, J. A., 156
 Pranjic, Krunoslav, 23, 33, 34, 37, 50
 Primc, M., 266
 Privšin, M. M., 149

Prop, V. J., 235, 236
 Puljić, Vlado, 186
 Pupin, Mihailo, 275
 Puškin, A. S., 92, 101, 154
 Radičević, Branko, 182, 209
 Radman, Zdravko, 34
 Radovanović, Milorad, 33, 161, 162, 165
 Radović, Borislav, 161
 Rahmanjin, L. V., 294
 Raičković, Stevan, 179, 209
 Rajić, Velimir, 180, 226
 Rakić, Milan, 182, 221
 Rasi, E., 94
 Rasporov, I. P., 232
 Razinkina, N. M., 29, 42, 230
 Revzin, I. I., 231, 232
 Revzina, O. G., 116
 Revzina, O. G., 143
 Rifater, M. (Riffaterre, M.), 22, 31,
 Risojević, Ranko, 168, 186
 Rizel, E. G. (Riesel, E.), 29, 30, 36, 268
 Rjazanina, I. P., 136
 Rogova, K. A., 284, 286
 Ros, P., 94
 Rosandić, Dragutin, 33
 Rožanski, A. J., 20
 Roždestvenski, R. I., 149
 Rozentalj, D. E., 60, 65
 Rozvadovski, J. M. (Rozwadowski, J.), 17
 Rubljova, O. L., 166

Rudjakov, N. A., 59
 Šarnhorst, J. (Scharnhorst, J.), 30
 Samokovlija, Isak, 148, 159, 161, 183, 219
 Sand, Ž., 101
 Šaporta, S., 31
 Sarajlić, Izet, 178
 Savić-Rebac, Ana, 183
 Savilova, T. A., 189
 Selimović, Meša, 148, 158, 159, 160, 163, 164, 165, 166, 182, 183, 184
 Semenjuk, N. N., 29, 41, 42
 Senkevič, M. P., 42, 64, 282, 285
 Serebrjakova, L. A., 153, 155, 284
 Sidran, Abdulah, 185
 Sijarić, Čamil, 211
 Silić, Josip, 33
 Siljčenko, N. V., 287
 Silman, T. I., 20
 Simeon, Rikard, 50, 171, 175, 178, 180, 181, 322, 323
 Simić, Novak, 148, 183, 184, 211, 329
 Simić, Radoje, 34
 Sirotinjin, O. B., 29, 53
 Šito, Daria, 261
 Skalička, V., 29, 45
 Skerlić, Jovan, 49
 Skiba, L. A., 21
 Skrebnjev, J. M., 19, 22, 29, 38, 39, 53, 116, 310
 Skubalanka, T., 30
 Slaščeva, L. J., 156
 Sljusareva, N. A., 61, 62, 63

Šmailović, Ismet, 148, 149, 161
 Soboleva, T. A., 122
 Solar, Milivoj, 34
 Solganik, G. J., 22, 29, 116, 262
 Sorokin, J. S., 20, 42, 43
 Spivok, V. (Spiewok, W.), 22
 Srebrov, Vladimir, 140
 Stamać, Ante, 34
 Stanković, Borivoje, 143
 Stanojčić, Živojin, 162, 267
 Starčević, A., 224
 Stefanović, Stevan, 159, 161, 162
 Stehin, J. K., 166
 Stepančenko, I. I., 238
 Stepanov, G. V., 20
 Stepanov, J. S., 22, 23, 39, 40, 58, 61, 62
 Stevanović, Mihailo, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 275, 276
 Stojanović, Andrej, 34, 285
 Stojkov, Sava, 305
 Štokman, M., 235
 Stolović, L. N., 192, 193, 239, 240
 Streljčeva, G. D., 21, 23
 Subotić, Jovan, 167, 225
 Suhanova, L. V., 156
 Superanska, A. V., 122
 Surova, N. V., 156
 Svaričevska, L. J., 192, 230
 Swift, K., 94
 Šaumjan, S. K., 231, 232, 234
 Šajkevič, A. J., 21, 29, 66, 233
 Šantić, Aleksa, 148, 168, 184, 185, 208, 222

Ščerba, L. V., 25, 26, 29
 Šeling, Fridrih, 189
 Šenon, K. (Channon, K.), 122, 123, 124, 125, 233
 Šepeleva, S. N., 237
 Šerer, A., 263
 Šestakov, V. P., 189
 Šiler, Fridrih (Schiller, Friedrich), 239
 Šimić, Antun Branko, 209
 Šipka, Milan, 277
 Škiljan, Dubravko, 175
 Šklovski, V. B., 196
 Skorupka, S., 30
 Škreb, Zdenko, 34, 224
 Šmeljov, D. N., 29, 40, 61, 156
 Šolohov, M. A., 149, 157
 Šopenhauer, Artur, (Schopenhauer, A.), 189
 Španova, E. M., 128
 Špicar, L. (Spitzer, L.), 18, 23, 48, 49, 60
 Štojbe, A. (Steube A.), 30
 Šubić, Zvonimir, 148
 Šumarova, N. P., 156
 Švec, A. V., 244
 Tanasić, Sreto, 164
 Taritaš, Milan, 34
 Tejlör, T. J. (Taylor, T. J.), 234
 Teleman, U., 234
 Temesi, M., 30
 Tendžera, Veselko, 258
 Tepavčević, Simo, 318, 319, 324, 325, 326, 327, 328, 330

Tepljakova, L. S., 147
 Terzić, Bogdan, 276
 Tesla, Nikola, 275, 277
 Težak, Stjepko, 161
 Timofejev L. I., 235
 Tinjanov, J. N., 235
 Tino, Nazif, 284
 Točanac, Dušanka, 185
 Todorov, Cvetan, 235
 Toftul, M. G., 188
 Tokijeda, M., 32
 Tolstoj, A. N., 97, 149, 212
 Tolstoj, L. N., 149, 154, 228
 Tolstoj, N. I., 276
 Tomaševski, B. V., 18, 235
 Tontić, Stevan, 185, 186
 Toporišić, Jože, 35
 Torbarina, Tanja, 258
 Torn, Dž. (Thorne, J.), 234
 Tošović, Branko, 23, 34, 36, 71, 86, 230, 238, 258
 Tošović, Risto, 178, 179, 226
 Travniček, F., 29, 46
 Trejgot, E. K. (Traugott, E. C.), 234
 Trifunović, Duško, 181, 186, 223
 Trip-Ervin, S., 63
 Trnka, B., 20, 29
 Troicki, V. J., 201, 229
 Trojanska, J. S., 29, 53, 268, 269
 Trošina, N. N., 22, 116
 Trost, P., 29, 46
 Turgenjev, I. S., 149, 154

Ugrinova-Skalovska, Radmila, 36
 Urambašev, I. V., 157
 Urbančić, Boris, 35
 Uspenski, B. A., 145, 206
 Vahek, I., 29
 Valgina, N. S., 42, 64
 Vasak, P., 21
 Vasić, Vera, 34
 Vasiljeva, A. N., 29, 40, 64, 243, 245, 285
 Vasiljeva, N. S., 89
 Ved, M., 31
 Vededina, L. G., 64
 Velien, V., 94
 Vernadski, V. I., 239, 279
 Vežbicka, Ana, 276
 Vidaković, Milovan, 180
 Videnov, M., 30
 Vidoeski, Božidar, 36
 Vinogradov, V. V., 20, 23, 26, 29, 36, 38, 39, 40, 41, 43, 44, 60, 65, 276
 Vinokur, G. O., 26, 29
 Vinokur, T. G., 23, 29, 40, 53, 66, 151
 Vitgenštajn, L. (Wittgenstein, L.), 123
 Vitić, U., 30
 Vitković, M., 222
 Vodička, F., 20
 Vojvodić, Dojčil, 158
 Vološinov, V. N. (Bahtin, M. M.), 101, 204, 205, 206
 Vujić, Svetozar, 180
 Vuković, Jovan, 267
 Vuković, Novo, 34

Vuković, S., 257
 Vuletić, Anđelko, 164, 181
 Vuletić, Branko, 34
 Zasorina, L. N., 232, 262
 Zeman, J., 123
 Zima, Luka, 171
 Zimonjić, Bogdan, 144
 Zubac, Pero, 139, 144, 317
 Zupa, J., 94
 Zvegincev, V. A., 21, 22, 63, 116, 188
 Žalica, Miodrag, 148, 185, 186, 215
 Živančević, Nina, 138
 Živković, Dragiša, 34, 50
 Živković, Vasa, 222
 Živojinović, Velimir Masuka, 167, 181, 221
 Životić, Miladin, 230
 Životić, Radomir, 34
 Žolkovski, A. K., 89
 Žoržen, R., 31

Введение	11
<i>Глава первая</i>	
СТИЛИСТИКА. СТИЛЬ. ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ СТИЛЬ	17
Стилистические методы и направления	18
Функциональная стилистика	23
Функциональные стили	36
Внеязыковые конститутенты	52
Парадигматика и синтагматика	72
Типология	75
<i>Глава вторая</i>	
СТИЛЬ КАК ИНФОРМАЦИЯ	81
Информационное разнообразие	84
Кодовые комбинации	116
Количество	122
<i>Глава третья</i>	
ЛИТЕРАТУРНО-ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ СТИЛЬ	135
Информация	137
Способ изложения	144
Лексическая структура	146
Морфологическая структура	151
Синтаксическая структура	166
Изобразительно-выразительные средства	168
Эстетика	187
Эстетика художественного приема	196
Эстетизация	215
Моделирование	231

ПУБЛИЦИСТИЧЕСКИЙ СТИЛЬ	241
Разнообразие	245
Информационная пестрота	246
Кодовое переплетение	247
Лексическая структура	255
Морфологическая структура	262
Синтаксическая структура	263

НАУЧНЫЙ СТИЛЬ	265
Разнообразие	266
Научные области и медиа	269
Стиль ученого	274
Лексическая структура	281
Морфологическая структура	283
Синтаксическая структура	286

ОФИЦИАЛЬНО-ДЕЛОВОЙ СТИЛЬ	287
Документ	288
Стандартизация и унификация	291
Лексическая структура	293
Морфологическая структура	294
Синтаксическая структура	295
Стиль договоров, соглашений и контрактов	295
Стиль приказов	296
Стиль юридических документов	298
Стиль персональных документов	300
Стиль переписки	305

РАЗГОВОРНЫЙ СТИЛЬ	304
Модификации	318
Стандартизация	321
Автор	323
Фонетическая структура	326
Лексическая структура	327
Морфологическая структура	328
Синтаксическая структура	329
Образные средства	330
Невербальные средства	330
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	321
ЛИТЕРАТУРА	325
СПИСОК СОКРАЩЕНИЙ	437
SUMMARY	449
РЕЗЮМЕ	459
ПРЕДМЕТНЫЙ УКАЗАТЕЛЬ	471
ИМЕННОЙ УКАЗАТЕЛЬ	485
СОДЕРЖАНИЕ	497
СОДЕРЖАНИЕ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ	500

CONTENTS

Introduction.....	11
<i>First chapter</i>	
STYLISTICS. STYLE. FUNCTIONAL STYLE	17
Stylistic schools and methods	18
Functional stylistics	23
Functional styles	36
Extra-linguistic constituents	52
Paradigmatics and syntagmatics	72
Typology	75
<i>Second chapter</i>	
STYLE AS INFORMATION	81
Informational diversity	84
Code combinations	116
Quantity	122
<i>Third chapter</i>	
LITERARY STYLE	135
Information	137
Statement representation.....	144
Lexical structure	146
Morphological structure.....	151
Syntactic structure.....	166
Visual-expressive means.....	168
Aesthetics.....	187
Aesthetics of artistic procedure.....	196
Aesthetisation.....	215
Modeling.....	231

Fourth chapter

PUBLISHING STYLE	241
Variety	245
Informational diversity	246
Code interlacing.....	247
Lexical structure	255
Morphological structure.....	262
Syntactic structure.....	263

Fifth chapter

SCIENTIFIC STYLE.....	265
Variety	266
Scientific areas and media	269
Scientist's style	274
Lexical structure	281
Morphological structure.....	283
Syntactic structure.....	286

Sixth chapter

BUREAUCRATIC STYLE	287
Document.....	288
Standardization and unification	291
Lexical structure	293
Morphological structure.....	294
Syntactic structure.....	295
Style of arrangements, agreements and contracts.....	295
Style of orders.....	296
Style of legal documents.....	298
Style of personal documents	300
Style of correspondence.....	305

COLLOQUIAL STYLE	304
Updatings	318
Standardization	321
Author	323
Phonetic structure	326
Lexical structure	327
Morphological structure	328
Syntactic structure	329
Figurative means	330
Unverbal means	330
CONCLUSION	321
BIBLIOGRAPHY	325
INDEX OF ABBREVIATIONS	437
SUMMARY	449
SUMMARY IN RUSSIAN LANGUAGE	459
SUBJECT INDEX	471
AUTHOR INDEX	485
CONTENTS IN RUSSIAN LANGUAGE	497
CONTENTS	500

FUNKCIONALNI STILOVI (FUNKTIONALE STILE)

Verlag:

Institut für Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz

Textbearbeitung:

Milan Tasić

Einbandgestaltung:

Vojislav Nestorović

Druck:

Idea print

Tošović, Branko

Funkcionalni stilovi (Funktionale Stile). – Graz: Institut für
Slawistik der Karl-Franzens-Universität Graz, –2002. – 504 S.

ISBN 3-9501485-1-5